

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MUSTAFA HAYRULLAH'IN TABÂBET-İ ADLİYE-İ MECÂNÎN ADLI ESERİNİN
FİKHÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cengizhan ŞAHİN

NİSAN – 2023
GÜMÜŞHANE

T.C.

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MUSTAFA HAYRULLAH'IN TABÂBET-İ ADLİYE-İ MECÂNÎN ADLI ESERİNİN
FIKHÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

AN EVALUATION OF MUSTAFA HAYRULLAH'S WORK NAMED TABÂBET-I
ADLİYE-I MECÂNIN FROM A FIQH PERSPECTIVE

YÜKSEK LİSANS

Cengizhan ŞAHİN

NİSAN – 2023

GÜMÜŞHANE

T.C.

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MUSTAFA HAYRULLAH'IN TABÂBET-İ ADLİYE-İ MECÂNÎN ADLI ESERİNİN
FIKHÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

AN EVALUATION OF MUSTAFA HAYRULLAH'S WORK NAMED TABÂBET-I
ADLİYE-I MECÂNİN FROM A FIQH PERSPECTIVE

YÜKSEK LİSANS

Cengizhan ŞAHİN

Danışman: Doç. Dr. Fetullah YILMAZ

NİSAN – 2023
GÜMÜŞHANE

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “Mustafa Hayrullah’ın Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn Adlı Eserinin Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

28/ 04 /2023

.....
Cengizhan ŞAHİN

ÖZET

Bu çalışma Osmanlı son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşamış olan Mustafa Hayrullah'ın Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn adlı eserinin fıkhi açıdan değerlendirilmesini hedeflemektedir.

Çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte tezin konusu, amacı, yöntemi ve sınırlarından bahsedilmiştir. Bu kapsamda genel olarak adli tıp ve adli psikiyatri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Birinci bölüm, tezin araştırma kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde Mustafa Hayrullah'ın hayatı, kişiliği ile kaleme almış olduğu eserler ve fikirleri incelenmiş, yazmış olduğu bazı eserlerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra ise eserin fıkhi açıdan değerlendirmesi yapılmıştır. Söz konusu değerlendirmeler müellifin belirlemiş olduğu bölümler çerçevesinde yapılmıştır. Burada önce eserin ilgili bölümü hakkında genel bilgiler verilmiş, sonra konunun fıkıh eserlerinde ve özellikle çağdaş çalışmalarda nasıl ele alındığına temas edilmiştir. Son olarak Mustafa Hayrullah'ın görüşleri bu çerçeveden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümün sonunda ise sonuç başlığı altında genel bir değerlendirme yer almaktadır.

Üçüncü bölüm eserin günümüz Türkçesi alfabesine aktarımından oluşmaktadır. Zira Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn adlı eser Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Aktarım yapılırken serbest metod ile latinize edilmiştir. Metnin orijinali ile kolay karşılaştırma imkanı vermesi amacıyla sayfa numaraları metnin içerisinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Adli psikiyatri, Ehliyet arızaları, Cünun, Cezai sorumluluk.

SUMMARY

This study aims to evaluate the work *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* of Mustafa Hayrullah Diker from a fiqh perspective, who lived in the last period of the Ottoman Empire and the Republic Period.

The study consists of an introduction and two other parts. In the introduction, the subject, purpose, method and limits of the thesis have been mentioned. In this context, brief information about forensic medicine and forensic psychiatry have been given generally.

The first part is the research part of the study. In this part Mustafa Hayrullah's life, the works he has been written with his character and ideas have been examined and information about some of the works he has been written have been given. After that, an evaluation of this work from a fiqh perspective have been made. The evaluations in question have been made within the framework of the sections determined by the author. Here, firstly, general information about the concerning part of the work have been given. Then it have been considered how the issue were treated in the İslamic literature and especially in contemporary studies. Lastly, it have been tried to evaluate Mustafa Hayrullah's ideas from this frame. At the end of this section, there is a general evaluation under the conclusion title.

The third part consists of the transfer of the work to modern Turkish alphabet. Indeed the work *Tababeti Adliye-i Mecânîn* has been written in Ottoman Turkish. During the transfer it has been latinized with the free method. In order to allow easier comparison with the original script, the page numbers were given in the text.

Keywords: Fiqh, Forensic medicine, Capacity malfunctions, Madness, Criminal liability.

ÖNSÖZ

Hayatın hemen her alanını kapsayan fıkıh ilmi, bu kapsamlılığı gereği pek çok ilimle bazı açılardan çakışmaktadır. Bunlardan birisi de tıp ve psikiyatridir. Tarih boyunca fıkıh kitaplarında yer yer tıbbi konulara dair durumlara değinilmiş olmakla beraber bu ilişkiye tahsis edilen eserler yazılmıştır. Ancak bunların tespitini yapmak zor görünmektedir.

İnsanlık tarihi açısından tabâbet ilmi çok önemli bir konuma sahiptir. İslam'ın ilk dönemlerinde tıp ilmine dair çalışmalar yapılmıştır. Daha sonraları ise bu ilim daha da gelişerek zirve dönemlerini yaşamıştır. Osmanlı'nın zirve dönemi ile tabâbet ilmi de zirve yaparak Doğu ve Batı'daki devletlere örnek olmuş, ancak Osmanlı'nın son dönemlerine gelindiği zaman muhtelif alanlarda olduğu gibi tabâbet alanında da yeni çalışmaları takip noktasında sıkıntılar yaşanmıştır. Ülkemizde birçok tabib, bu ilmi daha iyi tahsil edebilmek, son gelişmelerden daha fazla haberdar olabilmek ve vatanındaki eksik kalan gelişmeleri takip etmek için Avrupa'ya gitmişlerdir.

Çalışma konumuz olan eserin müellifi Mustafa Hayrullah da bahsedilen kişilerdendir. Onun *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* adlı eserinde Batının etkileri görülmektedir. Fransa'daki çalışmaları neticesinde yazdığı eser ilk Türkçe adli psikiyatri eserlerinden birisi olarak kendisinden sonra gelenlere kaynak olmuştur. Eserde anlatılan konular işlenirken gerçek hayattan müşahade yöntemi ile örnekler verilmiştir. Eserde psikolojik, fizyolojik, antropolojik değerlendirmeler yapılarak hukuki açıdan bir neticeye varılmaya çalışılmıştır. Eserin büyük bir kısmı psikiyatri ile ilgili olsada pek çok alanda fıkhi hükümlerin mer'î olduğu Osmanlı'nın son döneminde yazılması itibarıyla fıkhi/adli psikiyatrik konular da işlenmiştir. Bu hususlar esasen ve genel olarak fıkıh ve usul-i fıkıh eserlerinin ehliyet arızaları kapsamında ele alınan konulardır. Bu eseri önemli kılan durum ise ilgili meseleleri kazai tatbikat bakımından incelemesidir, denebilir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte çalışmanın konusu, seçilme amacı ve öneminin yanında araştırma yöntemine değinilmektedir.

Birinci bölümde Mustafa Hayrullah'ın hayatı, ilmi kişiliği, mesleki hayatı, eserleri hakkında ardından da adli tıp ve adli psikiyatri hakkında bilgiler verilecektir. Daha sonra *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* eserinde yer alan ve fıkhi ilgilendiren konular ele alınacaktır.

İkinci bölümde ise Osmanlı Türkçesi ile yazılan eserin latinize edilmiş hali yer almaktadır. Eser latinize edilirken serbest metod esas alınmıştır.

Tez çalışmamda her ne kadar pandeminin vermiş olduğu kısıtlı imkanlar olsa da yardımlarını esirgemeyen, teşvik ve tavsiyeleriyle bana yön gösteren ilk olarak değerli hocam Doç. Dr. Fetullah Yılmaz'a, jüride bulunmaları hasebiyle katkılarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz FİDAN ve Dr. Öğr. Üyesi Yavuz GÖNAN'a ve dil konusunda yardımcı olan ve manevi ve maddi olarak desteklerini esirgemeyen eşim Hasret Şahin'e, akademik çalışmalar konusunda literatür taraması yapmamı sağlayan Murat Kaya'ya ve aileme şükranlarımı sunuyorum.

GÜMÜŞHANE - 2023

Cengizhan ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
ÖZET.....	V
SUMMARY	VI
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XIV
1. GİRİŞ	1
A. Tezin Konusu	1
B. Tezin Amacı	3
C. Tezin Yöntemi ve Sınırları	4
2. MUSTAFA HAYRULLAH VE TABÂBET-İ ADLİYE-İ MECÂNÎN ESERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	5
1.1. Mustafa Hayrullah Diker'in Hayatı	5
1.2. Mustafa Hayrullah Diker'in Eserleri ve Fikirleri.....	8
1.3. <i>Tabâbeti Adliye-i Mecânî</i> n ve Fıkhi Açından Değerlendirilmesi	12
1.3.1. Kitabın Tanıtımı.....	13
1.3.2. Kitabın Bölümleri ve Genel Olarak Değerlendirilmesi	17
1.3.3. Birinci Bölüm: Mukaddime	17
1.3.4. İkinci Bölüm: Emrâz-ı Akliyenin Teşhisi	24
1.3.5. Üçüncü Bölüm: Cinnetin Temâruzu	26
1.3.6. Dördüncü Bölüm: Bilhâssa Mecnûnlar	28
1.3.7. Beşinci Bölüm: Masrû'lar	30
1.3.8. Altıncı Bölüm: Ayyaşlar	32
1.3.9. Yedinci Bölüm: Mütereddîler	35
1.3.10. Sekizinci Bölüm: Mütehezzîler.....	37
1.3.11. Dokuzuncu Bölüm: Kemakıllar	40
1.3.12. Onuncu Bölüm: Ma'tûhlar	43
1.3.13. On Birinci Bölüm: Hâlât-ı Gayr-ı Meş'ûre-yi Maraziye	47
1.3.14. On İkinci Bölüm: Mesâil-i Müteferri'a.....	47
1.3.15. On Üçüncü Bölüm: Mesâil-i Fıkhiye ve Deavi-yi Hukukiyede Cinnet.....	48

3. TABÂBET-İ ADLİYE-İ MECÂNİN	52
3.1. Mukaddime	53
3.2. Emrâz-ı Akliyenin Teşhîsi	59
3.2.1. Seciyenin Tebeddülü.....	68
3.2.2. Efkâr-ı Hezeyânîye.....	68
3.3. Temâruz-ı Cinnet	69
3.3.1. Müşâhede 1	72
3.4. Bilhâssa Mecnûnlar	75
3.4.1. Malihülyâlîlar	75
3.4.1.1. Müşâhede 2	77
3.4.1.2. Müşâhede 3	78
3.4.1.3. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye	81
3.4.1.4. Müşâhede 4	82
3.4.2. Mâniyâlîlar	84
3.4.2.1. Müşâhede 5	89
3.4.2.2. Müşâhede 6	91
3.4.2.3. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye	92
3.4.2.4. Müşâhede 7	96
3.4.3. Biblografya.....	98
3.5. Masrû'lar	99
3.5.1. Müşâhede 8	104
3.5.2. Müşâhede 9	105
3.5.3. Müşâhede 10	106
3.5.4. Müşâhede 11	108
3.5.5. Müşâhede 12	109
3.5.6. Müşâhede 13	109
3.5.7. Müşâhede 14	112
3.5.8. Müşâhede 15	115
3.5.9. Müşâhede 16	117
3.5.10. Müşâhede 17	117
3.5.11. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye	120
3.5.12. Biblografya.....	123
3.6. Ayyaşlar	125
3.6.1. Mestî-yi Gayr-ı Tabiiler	128
3.6.1.1. Müşâhede 18	129
3.6.1.2. Müşâhede 19	131

3.6.1.3. Müşâhede 20	132
3.6.2. Mestî-yi Birsâm-i	134
3.6.2.1. Müşâhede 21	135
3.6.3. Mestî-yi Mütehezzî	136
3.6.3.1. Müşâhede 22	137
3.6.3.2. Müşâhede 23	143
3.6.4. Hezeyân-ı Küûl-i ve Tarz Teâmülleri	145
3.6.4.1. Müşâhede 24	147
3.6.4.2. Müşâhede 25	147
3.6.4.3. Müşâhede 26	149
3.6.4.4. Müşâhede 27	149
3.6.4.5. Müşâhede 28	150
3.6.4.6. Müşâhede 29	150
3.6.4.7. Müşâhede 30	150
3.6.4.8. Müşâhede 31	151
3.6.4.9. Müşâhede 32	152
3.6.4.10. Müşâhede 33	155
3.6.4.11. Müşâhede 34	156
3.6.4.12. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye	157
3.6.5. Biblografya.....	160
3.7. Mütereddiler.....	161
3.7.1. Izdırâr-ı Meş'ûreler	164
3.7.1.1. Müşâhede 35	165
3.7.1.2. Müşâhede 36	165
3.7.1.3. Müşâhede 37	166
3.7.1.4. Müşâhede 38	168
3.7.2. Mâniyâ-yı iğtilâl.....	171
3.7.2.1. Müşâhede 39	172
3.7.3. Galatât ve Dalâlet Hiss-i Tenâsülü.....	177
3.7.3.1. Müşâhede 40	177
3.7.3.2. Müşâhede 41	179
3.7.3.3. Müşâhede 42	180
3.7.4. Mukâvametsiz ilcâât.....	183
3.7.4.1. Müşâhede 43	184
3.7.4.2. Müşâhede 44	184
3.7.4.3. Müşâhede 45	185
3.7.4.4. Müşâhede 46	186
3.7.5. Mütereddilerde Hezeyân	189

3.7.5.1. Müşâhede 47	189
3.7.6. Biblografya.....	191
3.8. Mütehezzîler.....	192
3.8.1. Mu'tesifler.....	194
3.8.1.1. Müşâhede 48	198
3.8.1.2. Müşâhede 49	202
3.8.1.3. Müşâhede 50	203
3.8.1.4. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye	208
3.8.1.5. Müşâhede 51	211
3.8.1.6. Müşâhede 52	212
3.8.2. Da'vâkâr Mütehezzîler.....	212
3.8.2.1. Müşâhede 53	215
3.8.3. İnkılabkâr Mütehezzîler	218
3.8.3.1. Müşâhede 54	221
3.8.4. Tasavvûfkâr Mütehezzîler.....	226
3.8.4.1. Müşâhede 55	228
3.8.4.2. Müşâhede 56	232
3.8.5. Nuûzetkâr Mütehezzîler	237
3.8.5.1. Müşâhede 57	237
3.8.6. Biblografya.....	238
3.9. Kemakıllar.....	240
3.9.1. Fedmler	243
3.9.2. Eblehler	244
3.9.2.1 Mütââlât-ı Tıbbiye-yi Adliye	245
3.9.2.2. Müşâhede 58	248
3.9.3. Sâdediller.....	250
3.9.3.1. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye	254
3.9.3.2. Mütehezzî Sâdediller.....	258
3.9.4. Sağır dilsizler	259
3.9.5. Biblografya.....	259
3.10. Ma'tûhlar.....	260
3.10.1. Ateh-i Şeyh-i	267
3.10.1.1. Müşâhede 59	268
3.10.1.2. Müşâhede 60	272
3.10.1.3. Müşâhede 61	274
3.10.1.4. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye	274
3.10.1.5. Müşâhede 62	275

3.10.2. Ateh-i Felci.....	278
3.10.2.1. Müşâhede 63	282
3.10.2.2. Müşâhede 64	284
3.10.3. Ateh-i Kable'l-Vakit	285
3.10.3.1. Müşâhede 65	286
3.10.4. Biblografya.....	288
3.11. Hâlât-ı Gayr-ı Meş'ûre-yi Maraziye	290
3.11.1. Ahvâl-i gayr-ı tabiiye-yi nevm ü rüya.....	292
3.11.1.1. Müşâhede 66	294
3.11.1.2. Müşâhede 67	294
3.11.2. Menâmori	295
3.11.2.1. Müşâhede 68	296
3.11.3. Mâniyâ-yı Muvakkat.....	297
3.11.3.1. Müşâhede 69	299
3.11.4. Ahvâl-i İnfiâliye	300
3.11.4.1. Müşâhede 70	302
3.11.5. Hin ve akıp tevellüdde gayr-ı meş'ûre-yi maraziye	304
3.11.5.1. Müşâhede 71	305
3.11.6. Biblografya.....	307
3.12. Mesâil-i Mütefferi'a	308
3.12.1. Mecânîn üzerinde îkâ edilen cerâim	308
3.12.1.1. Müşâhede 72	309
3.12.2. Mecânîn tarafından vâki' olan şehâdet-i kâzibe.....	311
3.13. Mesâil-i Fıkhiye ve Deâvi-i Hukûkiyede Cinnet	312
4. SONUÇ	315
KAYNAKÇA.....	317
ÖZGEÇMİŞ	321

KISALTMALAR

Bk. : Bakınız
Dr. : Doktor
h. : Hicri
Ord. : Ordinaryüs
Prof. : Profesör
vb. : Ve benzerleri
vb. : Ve diğerleri

1. GİRİŞ

A. Tezin Konusu

Bu çalışmanın konusu, Mustafa Hayrullah'ın yazmış olduğu *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* adlı eserin fıkıh açısından değerlendirilmesi ve günümüz Türkçesi alfabesine aktarımıdır. Bununla birlikte müellifin hayatı, kişiliği ve başlıca eserlerinin tanıtımı da yapılacaktır.

Tezin konusu bir yönüyle adli tıp ve adli psikiyatri ile ilgili olduğu için kısaca bu alanlar hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

“Adli” kelimesi Arapça “adalet” kelimesinden gelmektedir ve “adaletle ilgili” anlamını taşımaktadır. İstilahî olarak ise şöyle bir anlam verebiliriz: Hekimlerin, hakimlere adaleti sağlaması noktasında yardımcı olan bir bilim dalıdır.¹ Adli tıp, yaralanma, ölüm gibi durumlara ait adli soruşturmalarda olayların tıbbi yönlerini açığa kavuşturmayı amaçlayan bir bilim dalıdır. Ayrıca bu bilimde; olaya etki eden kurban, şüpheli ve olaydan etkilenen üçüncü şahısların tıbbi durumunu dökümente etmek ve bu kapsamda haklarının korunmasını sağlamak için uzman hekimlerce rapor hazırlanması da söz konusudur. Adaletin tıp ilmine olan ihtiyacı açısından adli tıp toplum için çok önemli alandır. Zamanla hukuk ilmindeki gelişmelere paralel olarak tıp biliminde de hukuku aydınlatabilmek amacıyla adli tıp ayrı bir disiplin olarak gelişmiştir. Adli psikiyatri ise adli tıbbın bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır.² Ayrıca adli tıp, tıp ve hukukun iş birliğiyle yürütülen bir bilim dalı olup, hukukun tıpla ilgili konularını ele alan çalışma alanıdır. Tıp ile hukuk arasında bir köprü görevi üstlenen adli tıp, insan hakları ihlalleriyle savaşımın önemli yöntemlerinden biridir.³

Adli psikiyatri ise bireyin ruhsal halinin değerlendirmesini yaparak hukuki açıdan gündeme gelen olayların çözümlenmesine yardımcı olan bilim dalıdır. Geniş bir kapsama sahip olan adli psikiyatrinin pratikte bireyin ceza ehliyeti ve medeni ehliyeti noktalarına yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun yanında çalışmamızdan da anlaşılabacağı üzere bireyin fiil ehliyeti, hacr altına alınması, ruhsal hastalığı nedeniyle evlenmesi veya boşanması gibi hususlar, hekimi aldatmaya yönelik hususlar, ceza sorumluluğu, alkol ve

¹ Dr. M. Taner Gören, *Birinci Basamakta Adli Tıp*, (İstanbul: Klinik Gelişim, 2011), Önsöz.

² Salih Yaşar Özden, *Tıbbi Bilirkişiliğin Tarihi Gelişimi ve Adli Psikiyatride Bilirkişinin Özellikleri*, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi 6. *Psikiyatri Klinik Şefi Düşünen Adam*; 1977, 10 (2): 44-45

³ Dr. Gürol Cantürk, *Adli Tıp ve İnsan Hakları*, (Ankara: Ankara Ü. Tıp Fak. Adli Tıp AD, 2004), c. 13, 10/381.

madde bağımlılığı ve bunun gibi birçok durumu değerlendirerek hukuk sistemine katkıda bulunma amacını taşımaktadır.⁴

Dünya tarihi açısından adli tıbbın tarihsel gelişimine baktığımız zaman, 15. yy'a kadar olan süre zarfında tam olarak ilmi bir silsileden bahsetmek mümkün değildir. İncelediğimiz kaynaklara göre adli tıp, tarihte ilk olarak Mısırlılar zamanında görülmüştür. Yaklaşık olarak bundan 5.000 yıl kadar önce, Eski Mısır'da insanlar yaralama ve cinayet gibi olayları doktorlara sorarak bilgi sahibi olmak istemişlerdir. Bunun yanında Tevrat'da da adli tıptan bahsedildiği bildirilmektedir. Julius Sezar'ın 23 tane bıçak yarası ile öldürülmesi üzerine yapılan inceleme belki de adli tıbbın ilmi anlamdaki ilk raporlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bu raporda 22 bıçak yarasının öldürücü olmadığı, sadece bir tanesinin öldürücü olduğu belirtilmiştir.⁵

Adli tıp dersleri ilk defa 1650 yılında Almanya'da Leipzig Tıp Fakültesinde, 1650 yılından sonra ise Fransa, İtalya ve İngiltere'de Tıp Fakültelerinde okutulmaya başlanılmıştır.⁶

İslam Tarihi açısından kaynaklara baktığımız zaman, Selçuklular ve Osmanlılar devrinde tıbbi ilgilendiren hukuki metinler yazıldığı bilinmektedir. Ancak bu metinlere ulaşmak zorluk arz etmektedir. Bu metinlere ulaşamamızın sebebi olarak ise önceki dönemlerde yazılı tarih alışkanlığımızın olmaması iddia edilmektedir.⁷

Ülkemizde ise adli tıp derslerinin ilk defa 1839 yılında yaklaşık olarak Avrupadan 200 sene sonra Galatasaray'da açılan Mekteb-i Tıbbiye-yi Adliye Şahânesi'nin programında Viyanalı Dr. Kari Amros Bernard tarafından, onun ölümü sonrasında da yardımcısı Siymond Spitzer tarafından verildiği bilinmektedir. 1836 yılında ilk defa adli tıp profesörlüğüne Dr. Serviçen Efendi tayin edilmiştir.⁸

Kaynaklara bakarak anlıyoruz ki ülkemizde, adli tıp gerçek anlamda, Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde Mektebi Tıbbiye-yi Şahane'nin kurulmasıyla birlikte başlamıştır.⁹

Bununla birlikte 1879 yılından itibaren adli tıbbın gelişmesi noktasında birçok kurum kurulmuştur. Bu kurumlardan bir tanesine örnek olarak 1915 Yılında kurulan

⁴ Prof. Dr. Erdem Özkara – Arş. Gör. Dr. Gökçe Karaman, *Hukuk Öğrencileri Ve Uygulayıcıları İçin Adli Tıp*, (Ankara: Seçkin | Hukuk, 2020) 3. Baskı, 23.

⁵ Özden, Tıbbi Bilirkişiliğin Tarihi Gelişimi ve Adli Psikiyatride Bilirkişinin Özellikleri Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi 6. *Psikiyatri Klinik Şefi Düşünen Adam*; 1977, 10 (2): 44-45

⁶ Özden, Tıbbi Bilirkişiliğin Tarihi Gelişimi ve Adli Psikiyatride Bilirkişinin Özellikleri Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi 6. *Psikiyatri Klinik Şefi Düşünen Adam*; 1977, 10 (2): 44-45

⁷ Özkara, *Hukuk Öğrencileri Ve Uygulayıcıları İçin Adli Tıp*, (Ankara: Seçkin | Hukuk, 2020) 3. Baskı, 16.

⁸ Özden, Tıbbi Bilirkişiliğin Tarihi Gelişimi ve Adli Psikiyatride Bilirkişinin Özellikleri Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi 6. *Psikiyatri Klinik Şefi Düşünen Adam*; 1977, 10 (2): 45

⁹ Sermet Koç - Ümit Biçer, *Türkiye'de Adli Tıbbın Tarihsel gelişimi, Türkiye'deki Yapılanması ve Sorunları*, 3.

Tababet-i Adliye Müessesesini verebiliriz. 1982 yılına gelindiği zaman Adli Tıp Kurumu ile Adli Tıp Teşkilatı günümüzün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmiştir.¹⁰

Ayrıca 1960'tan itibaren Adli Tıp Kurumu, üniversiteler ile doğrudan başlattığı işbirliğini gizlilik esasına göre yürütmüş; 1982 yılında yapılan son hukuki düzenlemede gizlilik prensibi özenle ve önemle korunmuştur. Günümüzde ise "Herkes Adli Tıba Giremez" tesbitiyle konu somut bir şekilde ifade edilmiştir.¹¹

Son olarak söyleyebiliriz ki, adli tıp multidisipliner bir bilim dalı olup birçok ilim dalıyla iş birliği içerisinde. Günümüzde bu alanda yazılmış önemli eserler bulunmaktadır.

Çalışma konumuzun, adli psikiyatri ile olan ilişkisi ile alakalı bir değerlendirme yapacak olursak, Türkiye'de adli tıp ve ruh sağlığı biraz daha sistemli olarak 1900 yıllarının başıyla birlikte ele alınmış, Dr. Bahaddin Şakir ve Dr. Mustafa Hayrullah Diker bu alanın ilk öncüleri olmuştur. Dr. Mustafa Hayrullah Diker 1915 yılında akıl hastalıkları, ceza ve hukuk sorumluluğu, bilirkişilik konularının ele alındığı bu alandaki ilk kitabı yazmıştır. Bu kitap Türkiye'de adli psikiyatri ile ilgili ilk eser olarak kabul edilmekte ve adli psikiyatri alanına giren konulardan söz etmektedir.¹²

Günümüzde akıl hastalarının hukuki durumlarını adli psikiyatri incelemektedir. Adli psikiyatri insan hayatının bütün dinamikleriyle ceza ve miras hukuku, medeni hukuk karşısındaki kazanım ve tasarruflarını; akıl hastaları, çocuklar ve yaşlılar, engelli ve kadınlar gibi pek çok bireyin haklarının muhafazası ve beşeri ehliyetleri ile cezai sorumluluklarının varlığının saptanması için çalışan bir bilim dalıdır.¹³

B. Tezin Amacı

Çalışmamızın amacı, Mustafa Hayrullah Diker'in yazmış olduğu *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* adlı eseri inceleyerek gün yüzüne çıkarmaktır. Ayrıca Mustafa Hayrullah Diker'in ele almış olduğu fıkhi-hukuki konuları değerlendirmektir. Bunun yanında Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyetin ilanından sonra uzun müddet yaşamış olan müellif hakkında bilgi vererek müellifi tanıtmaktır. Böylelikle hem fıkıh hem de adli psikiyatri alanlarına katkıda bulunulmuş olacaktır.

¹⁰ Özden, Tıbbi Bilirkişiliğin Tarihi Gelişimi ve Adli Psikiyatride Bilirkişinin Özellikleri Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi 6. *Psikiyatri Klinik Şefi Düşünen Adam*; 1977, 10 (2): 45

¹¹ Nihat Aycan, Adli Tıp Kurumunun Adli Mekanizma İçindeki Yeri ve Anlamı, İHFC. LV- S 4(1997)

¹² Sermet Koç - Ümit Biçer, *Türkiye'de Adli Tıbbın Tarihsel gelişimi, Türkiye'deki Yapılanması ve Sorunları*, 3.

¹³ Acat, *İslam Hukukunda Akıl Hastalıklarının Muâmelâta Etkileri*, 59.

C. Tezin Yöntemi ve Sınırları

Hem adli psikiyatri hem de fıkıhı ilgilendiren bir eser olması itibariyle araştırma boyunca buna uygun bir yöntem takip edilmeye çalışılacaktır. Söz konusu *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*'in muhtevasının büyük bir kısmı adli psikiyatri ile ilgilidir. Çalışma alanımız fıkıh olduğu için tezin araştırma kısmında eserin bu yönü hakkında bilgi verilmeye ve değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Bu amaca uygun olarak tez iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde ilk olarak Mustafa Hayrullah Diker'in hayatı, eserleri, ilmi şahsiyeti ve fikirleri hakkında bilgiler verilecektir. Ardından *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* isimli eserin fıkıhı açıdan değerlendirmesine geçilecektir.

İkinci bölümde ise ilk Türkçe adli psikiyatri eserlerden biri olan ve içinde birçok fıkıhı konular olan *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* isimli eserin latin harflerine aktarımı serbest metod ile yapılacaktır.

2. MUSTAFA HAYRULLAH ve TABÂBET-İ ADLİYE-İ MECÂNÎN ESERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Mustafa Hayrullah Diker'in Hayatı

Cumhuriyet devrinde ilgili kanunla Diker soyadını alan Mustafa Hayrullah, 1875'te İstanbul'da doğmuştur. Şehremaneti memurlarından olan Mehmed Salih Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Üsküdar Rüstem Paşa İbtidai Mektebi ve Fatih Askeri Rüştîyesi'nde tamamlamıştır. Lise eğitimini ise Mülkiye İdadisi'nde tamamlamıştır. Daha sonra da 1897 senesinde yüzbaşı rütbesiyle Askeri Tıbbiye'den diploma almıştır. Eğitimini bitirdikten sonra, sırasıyla bir sene Manastır Askeri Hastahanesi'nde, 1898'de İşkodra Fırkası'na mensup bir tabur tabipliği gibi görevlerde bulunmuştur. 1900'de Kastamonu Vilayeti frengi mücâdele tabipliğinde, 1905'te de Bahriye Merkez Hastahane'sinde vazife yapmıştır. 1910 yılına gelince akliye ve asabiye hastalıkları ihtisasını yapmak için Paris'e gitmiş ve orada tam üç sene müddetle çalışmıştır.¹⁴

Paris'te bulunduğu üç senenin birinci yılında Paris Üniversitesi Tababet-i Adliye ve Akliye Enstitüsü'ne girerek orada Prof. Gilbert Ballet'in yanında ilim tahsil ettiği gibi aynı zamanda enstitünün bütün derslerini takip ederek imtihanları muvaffâkiyetle vermiştir. Sonra adli tıp diplomasını almıştır. Mütââkip iki seneyi de Prof. Dejerine, diğer taraftan Dr. Magnan ve Dupre'ye bağlanarak sinir hastalıkları ihtisasını kazanmıştır.¹⁵

Memleketine döndükten sonra, Bahriye Merkez Hastanesi akliye ve asabiye mütehassıslığına ve bir müddet sonra da adli tıp müşâhedehanesi mütehassıslığına tayin olmuştur. Birinci Cihan Harbi sonralarında Mustafa Hayrullah Diker'in rütbesi firkateyn tabipliğine terfi etmiştir. 1924 yılında İstanbul Darülfünun Tıp Fakültesi sinir hastalıkları muallimliğinin kaldırılması üzerine askerlik vazifesinden albay iken ayrılmış ve tedris hayatına geçmiştir. 1926 yılında kabul edilen "Tıbbi Adli Müessesesi Kanunu" gereği Adli Tıp Müessesesi oluşturulmuş ve bu kurumda iki yıl staj gören hekimler ihtisas kanunu gereğince "adli tıp ve ruh mütehassısı" unvanını almıştır.¹⁶

¹⁴ Mehmet Özden, "Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)", *Kekibec Dergisi* (2011), 32/42.

¹⁵ Özden, "Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)", 42.

¹⁶ Özden, "Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)", 42; Ümit Biçer vd., "Birinci Basamakta Adli Tıp", *Klinik Gelişim* (2011), 242.

1 Ağustos 1933 tarihinde yeni kadrolar belirlenirken kapatılan Darülfünun kadrosundan hangi hocaların yeni kurulan üniversitede devam edeceği, hangilerinin ayrılacağı kararlaştırılmıştır. Malche'nin raporunda belirttiği, Darülfünun'daki kadrolara göre Tıp Fakültesi'nde görevine devam edecek hocalardan birisi de Mustafa Hayrullah Diker'dir.¹⁷

Darülfünun'un son bulmasıyla üniversitenin kadrosunda aynı unvanı ile kürsüsü muhafaza edilmiş olan Mustafa Hayrullah Diker'in 1936'da profesörlük unvanı ordinaryüslüğe çıkarılmıştır. 1939 senesine kadar fakültede öğrenci yetiştirmekle meşgul olan Dr. Mustafa Hayrullah Diker, yaş haddinden dolayı emekliye ayrılmıştır.¹⁸

Diğer taraftan 1933'te Hastane Üniversite Reformu'yla birlikte Mazhar Osman'ın Psikiyatri Kürsüsü'ne Ord. Prof. olarak atanmasından sonra 1956 yılına kadar İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi'nin Psikiyatri Kliniği olarak hizmet vermiştir. Yine 1933 yılında Ord. Prof. Mustafa Hayrullah Diker başkanlığında Tıp Fakültesi Nöroloji Kliniği de Bakırköy'de faaliyetlerine başlamış ve 1942 yılına kadar da devam etmiştir.¹⁹

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, 1 Ağustos 1933 tarihli Son Posta Gazetesi'nin "Üniversitemiz Ne Olacak" başlıklı yazısında Darülfünun'u eleştirerek, kurumun dönemin getirdiği yeniliklere ayak uyduramayışı ile ilgili şunları söylemiştir;

"Memlekette büyük politik ve toplumsal dalgalanmalar olmaktadır. Darülfünun bunun karşısında tarafsız bir seyirci rolünü sürdürdü. İktisat alanında önemli değişimler olmaktadır. Darülfünun bunlarla tamamen ilgisiz görünüyordu. Hukukta, radikal değişiklikler yapıldı. Darülfünun yalnızca yeni kanunları ders programına almakla yetindi. Yazı reformu yapılmış, dilin özleştirilmesi hareketi başlamıştı. Darülfünun bununla hiçbir surette ilgilenmiyordu. Yeni bir tarih değerlendirilmesi ulusal bir hareket anlamında bütün ülkeyi etkilemişti. Darülfünun'un buna karşı ilgisini uyandırmak için, üç yıl beklemek ve çabalar sarf etmek gerekti. İstanbul Darülfünun'u en sonunda sustu. Kendi kabuğuna çekildi ve adeta bir orta çağ yalıtılmışlığıyla dış dünyadan tamamen koptu. Bugün çalışmaya başlayan İstanbul Üniversitesi ile dünkü Darülfünun arasında hiçbir ilişki yoktur. Üniversite yeni bir kuruluştur."²⁰

İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşu aşamasında, akademik kadroyu oluşturmak amacıyla Bakan Dr. Reşit Galip tarafından 20 Mayıs 1933 tarihinde kurulan ve Kerim Erim, Salih Zeki, Hüseyin Avni Başman, Osman Horasanlı ve Mehmet Rüştü Uzel'den oluşan ve Türkiye'de görevli olarak bulunması ile ilgili sınırlı bilgilerin olduğu Pedagog

¹⁷ Pelin Arslan, *1933-1950 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Alman İktisatçılar: Gerhard Kessler'in Türkiye'de Sosyal Politikaların Gelişimine Katkıları*, (İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 66-69.

¹⁸ Özden, "Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)", 42.

¹⁹ Dr. Şahap Erkoç vd., Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin Kısa Tarihi, *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi* 25/4 (2011).

Arslan, *1933-1950 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Alman İktisatçılar: Gerhard Kessler'in Türkiye'de Sosyal Politikaların Gelişimine Katkıları*, 66-69.

Albert Malche'nin müşavir olarak görev aldığı komisyon, üniversitenin öğretim üyelerini üç kaynaktan sağlamıştır. Buna göre; ilk grubu, kapatılan Darülfünun'un kadrosundan yeni üniversitenin kadrosuna alınacak olan bilim insanları oluşturacaktır. İkinci grubu, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte eğitim için Avrupa'ya gönderilen genç kadrolar ki bu gençlerin birkaç yıl içinde doçent unvanı almaları bekleniyordu. Üçüncü grubu ise, isimlerini ülkeleri dışında duyurmuş, profesör unvanı elde etmiş, yabancı profesörler oluşturacaktır.²¹

Bu bilgiler ışığında M. Hayrullah Diker hakkında bir değerlendirme yapacak olursak, döneminde bu kadar görevde bulunmasına rağmen günümüzde yeteri kadar bilinmemektedir. Aynı şekilde, modern psikiyatri tarihimizde Raşid Tahsin, Derviş Paşa, Hilmi Kadri, Nazım Şakir Şakar, Rasim Adasal, İhsan Şükrü Aksel, Fahrettin Kerim Gökay gibi alanına önemli katkıda bulunmuş birçok hekim bulunmaktadır. Ancak hiçbiri günümüzde Mazhar Osman kadar tanınmış değildir. Bu isimlerin Mazhar Osman gibi tanınmamasını, daha ziyade kişisel özelliklerinden kaynaklanan sebeplere bağlayanlar olmuştur.²² Mazhar Osman polemikçi ve siyasetçi bir ilim insanıdır ve bu yönü bulunduğu konuma hep "mücâdele" ile gelmesiyle alakalıdır. Toptaşı'nda Avni Mahmud Bey ile, Darülfünun'da Kemâl Cenap ve Raşid Tahsin ile, Bakırköy'de ise Mustafa Hayrullah Diker'le şiddetli tartışma ve kavgalar yaşamıştır. Makam odaklı bu kavgaların dışında, Esat Raşit, Ahmet Şükrü Emet, Rüştü Recep gibi öğrencileriyle de tartışacaktır. Bu durum pek çok dostunu ve öğrencisini de incitmesine neden olurken popülaritesinin artmasına neden olmuştur²³ Burada diğer hekimleri vermemizin nedeni, tıp alanında farklı kişiliklerin de bulunduğu temas etmektir. Bunun yanında Diker ile Mazhar Osman arasındaki ilişkiye değinerek dönemin ilme bakışını ortaya koymaktır.

1939 senesine kadar fakültede öğrenci yetiştirmekle meşgul olan Dr. Mustafa Hayrullah Diker, yaş haddi sebebiyle ordinaryüslükten emekliye ayrılmış,²⁴ ilerleyen zamanlarda ise Kastamonu (1939) ve İstanbul (1943) delegesi olarak iki dönem milletvekilliği yapmıştır. Bu sırada, TBMM tarafından oluşturulan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümeni adlı heyette yer almıştır.²⁵

Mustafa Hayrullah Diker 1950 de İstanbul'da ölmüştür.²⁶

²¹ Arslan, 1933-1950 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Alman İktisatçılar: Gerhard Kessler'in Türkiye'de Sosyal Politikaların Gelişimine Katkıları, 66-69.

²² Dr. Mehmet Emin Demir, *Deliler ve Doktorları: Osmanlı'dan Cumhuriyete Delilik (Prof. Dr. Rüya Kılıç ile söyleşi)*, (Türkiye Psikiyatri Derneği Bülteni, 2019), sayı 1, 22/11.

²³ Hasan Hüseyin Koşar, *Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Doktor Portresi: Hekim, Hoca ve Yazar olarak Mazhar Osman*, (Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 122.

²⁴ Özden, "Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)", 42.

²⁵ Emre Karacaoğlu, "Doktor Mustafa Hayrullah Diker Ve "Felsefe-i Tıp" Adlı Eseri", *Lokman Hekim Journal*, (2014), 4(2)/33.

²⁶ Karacaoğlu, "Doktor Mustafa Hayrullah Diker Ve "Felsefe-i Tıp" Adlı Eseri, 33.

1.2. Mustafa Hayrullah Diker'in Eserleri ve Fikirleri

Mustafa Hayrullah Diker, tıbbın üç alanında bilgi sahibi olmasının getirmiş olduğu birikim ve faikiyet sayesinde, üretken bir bilim insanı olarak, bir kısmı çeviri olmak üzere çeşitli türde eserler kaleme almıştır. Yazmış olduğu eserleri arasında psikoloji ve nöropsikiyatriye dair yaşadığı dönemin güncel gelişmelerini konu alan makaleler bulunduğu gibi, ders kitabı niteliğinde kitaplar ve belli bir alandaki özel bir konuyu işleyen küçük hacimde risaleleri de bulunmaktadır. Özellikle adli psikiyatri ve tıp felsefesi/metodolojisi alanındaki çalışmaları, ülkemizde belki de alanının modern dönemdeki ilk örnekleri olması bakımından dikkat çekicidir.²⁷

Tespit edilebilen makaleleri şunlardır: “Freud’un Psikolojisi Üzerine Tecrübe-yi Tetebbuîye” (Emrâz-ı Akliye ve Asabiye Müsâmereleri, 1332/1916, numara 5, sayfa 11-31); “Dîdân-ı Emcâdan Münbais Bir Sersâm-ı Belîdî Vakası” (Türk Tıp Mecmuası, Kânûn-ı Sâni 1923, cild 1, numara 11, sayfa 465-9); “Felc-i Mütéhâllil Bir Vahdet-i Maraziye Değildir” (Türk Tıp Mecmuası, Eylül 1923, cild 1, numara 7, sayfa 282-8); “Zâtî Zannolunan Bazı Âlâm-ı Asabiye-yi Vechiyenin Bir Akonitin İyonizasyonu İle Teşhîsi” (Türk Tıp Mecmuası, Teşrin-i Sâni 1923, cild 1, numara 9, sayfa 383-6); “Tesemmüm-i Bevlden Münbais Âdârki” (Türk Tıp Mecmuası, Şubat 1924, cild 1, numara 12, sayfa 504-10); “Seles-ül-Bavl” (Dârülfünûn Tıp Fakültesi Mecmuası, Nisan 1926, sayı 4, cild 8, sayfa 197-207); “Ateh-i Bâkur ve Şizofreni” (Dârülfünûn Tıp Fakültesi Mecmuası, Temmuz 1926, sayı 7, cild 8, sayfa 411-9).

Başlıca kitap ve risaleleri ise şunlardır:

1-*İlmü'l-Hayattan Birkaç Bahis* (1312/1896),

2-*Musâhabât-ı Tıbbiye* (1312/1896),

3-*Tefekkürün Keyfiyet-i Biyolojiyesi* (1313/1897),

4-*Felsefe-i Tıp* (1313/1897),

5-*Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* (1331/1915).²⁸ Bu eser çalışma konumuzu teşkil ettiğinden ileride ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

6- *Freud’un Psikolojyası Hakkında Tecrübe-yi Tetebbuiye* (1917),²⁹

7- *Emrâz-ı Asabiye ve Akliye Üzerine Pazartesi Takrîrleri* (1338/1922),

8- *Mihver-i Dimâğ-ı Şevkî* (1922),

²⁷ Karacaoğlu, “Doktor Mustafa Hayrullah Diker Ve “Felsefe-i Tıp” Adlı Eseri, 34.

²⁸ Karacaoğlu, “Doktor Mustafa Hayrullah Diker Ve “Felsefe-i Tıp” Adlı Eseri, 33.

²⁹ Özden, “Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm’in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)”, 42.

9- *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Rûhiye Dersleri* (1928)³⁰. *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* ile yakın muhtevada yazılan bu eser için genel bir değerlendirme yapacak olursak bu eserde adli psikiyatri ile ilgili bazı görseller vardır. Ayrıca bir fihrist de eklenmiştir. Konular daha geniş perspektiften ele alınmak suretiyle *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*'in daha sistemli ve daha kapsamlı hale getirilmiştir, denilebilir. Ayrıca ele alınan bölümler biraz daha farklıdır. Eserde, *Başlangıç*, *Cümle-yi Asabiye*, *Melekât-ı Akliye*, *Garîze-yi Bekâ*, *Garîze-yi Tenâsül*, *Garîze-yi İsti'nâs*, *Ehliyet-i Cezâiye* ve *Muâfiyet*, *Ehliyet-i Cezâiye-yi Kaldıran Aklî Ma'lûliyetler*, *Ehliyet-i Cezâiyede Esbâb-ı Muhaffifeden Olan Aklî Hâletler*, *Suçun İşlendiği Dakikada Ârızî Bir Sebepten Dolayı Cezâ Ehliyetini Değiştiren Aklî Hâletler*, *Sarhoşluk*, *İkrar ve Şehadet*, *Ansızın ve Şüpheli Ölümler*, *Zehirlenme*, *Katl-i Velid*, *Asfiksiyali Ölümler – İhtinâk*, *Gark*, *Sulb-ı İhnâk*, *Curûh*, *Mecrûhan Vefatlarda Kast*, *Kazâ ve İntihar İhtimallerini Te'yîd Edecek Delâil*, *Cerâim-i Tenâsüliye*, *Âdâb-ı Umûmiyeye Münâfi Harekât*, *Fiil-i Şenî' Livata*, *Hetk-i Irz ve İzâle-yi Bîkr*, *Çocuk Düşürme*, *Tâ'yin-i Hüviyet* bölümleri yer almaktadır.³¹

Bununla birlikte kitabın içeriğinden kısaca bahsedecek olursak, *Mukkadime* tabiri yerine *Başlangıç* tabirini kullandığı dikkat çekmektedir.³² Kitabın başlarında *suç* kavramını tanımlayarak hangi fiillerin suç kapsamına girdiğini anlatmıştır.³³ Yine *mesûliyet* kavramı üzerinde durmaktadır. Ardından *Akıl*'ın mahiyetini anlatmıştır.³⁴ Daha sonraları hukuki açıdan önemli olan *Ehliyet-i Cezâ ve Muâfiyet* başlığı altında değerlendirmeler yapmıştır. Burada suçun tanımını yaptıktan sonra, bir insanın suçun hesabını vermeden evvel, suçun hesabını yapması gerekir, diyerek akıl hastalarının cezai ehliyetleri olmadığını belirtmiştir. Ayrıca sadece bu bölümde, İtalyan Ceza Hukuku'nun şerhinin incelemesini yaparak, Osmanlıca Türkçe'sinin yanında İtalyanca bazı kelimelerin latinize hali verilmektedir.³⁵ Bundan sonraki bölümde *Ehliyet-i Cezâiye-yi Kaldıran Aklî Ma'lûliyetlere* değinerek bunları iki sınıfa ayırmıştır. Birinci sınıfta çocuklar, fedmler, eblehler, matuhlar ve felci umumiler hakkında, ikinci sınıfta maniyalılar, hezeyan sahipleri hakkında bilgi vermiştir.³⁶ *Ehliyet-i Cezâiyede Esbâb-ı Muhaffifeden Olan Aklî Hâletler* bölümünde ise kendi dönemi için hafifletici sebeplerin tam anlaşılmadığını, bu nedenle bir bölüm yazarak konuya açıklık getirmek istediğini belirtmektedir.³⁷ *Suçun İşlendiği Dakikada Ârızî Bir Sebepten Dolayı Cezâ Ehliyetini*

³⁰ Karacaoğlu, "Doktor Mustafa Hayrullah Diker Ve "Felsefe-i Tıb" Adlı Eseri", 33.

³¹ Bk. Mustafa Hayrullah, *Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, (İstanbul: Cihan Matbaası, 1928), 1-320.

³² Hayrullah, *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, 3.

³³ Hayrullah, *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, 4-16.

³⁴ Hayrullah, *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, 26-41.

³⁵ Hayrullah, *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, 69-74.

³⁶ Hayrullah, *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, 77-99.

³⁷ Hayrullah, *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, 100.

Değiştiren Akli Hâletler bölümünde de akıl hastalıklarına değinen müellif isteyerek sarhoş olanları yaptıkları fiilerden dolayı mesûl olarak değerlendirmiştir.³⁸

İlk eserde *Ayyaşlık* tabirini kullanırken burada *Sarhoşluk* tabirini kullanmıştır.³⁹ *İkrar ve Şehadet* bölümünde de *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*'de anlattıklarına yakın ifadeler kullanmıştır.⁴⁰ Eserde dikkat çeken diğer bir noktada uygulamadaki ceza hukukunun maddelerinden bazılarını *hayırlı* tabiriyle nitelendirmesidir.⁴¹

Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn ile arasında 13 yıl bulunmasına rağmen daha sistemli bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Müellif bu eserinde Ceza hukuku bağlamında genel olarak değerlendirmelerde bulunmuştur.⁴²

10- *Gazi İnkılabının Psikolojisi* (İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1933, 29 s.)

11- *Sinir Hastalıkları Ders Kitabı*.⁴³

Diker, bunlardan başka bazı ortak çalışmalarda da yer almıştır. Bunlardan biri Türkçe kimya terimleri hakkında kaynak oluşturmak için yapılan çalışmadır. Bu kapsamda Türk Dil Kurumu'nca 5 İlk Kânun 1936'da Akil Muhtar Özden başkanlığında ve üyeleri Prof. Fritz Arndt, Prof. Hayrullah Diker, Prof. Necmeddin Rıfat Yarar ile İbrahim Etem'den oluşan Kimya Terimleri Komisyonu faâliyet icra etmiştir. Kültür Bakanlığı'nın 1937'de yayınladığı *İlk ve Orta Öğretim Kimya Terimleri, Elementlerin Adları ile Bileşik Cisimlerin Genel Adlanma Yolları, İlk ve Orta Öğretim Kimya Terimleri kitaplarında*; Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe sözlükler hazırlanmıştır.⁴⁴

Fikirlerine gelince; Mustafa Hayrullah Diker'in eserleri incelendiği zaman üç ayrı fikri gelişim ve değişim safhasından bahsedebiliriz. İlk safhayı gençlik yılları yani eser telif etmeye başladığı dönem, ikinci safhayı ilmini ziyadeleştirmek için Fransa'ya gitmesi ile Cumhuriyetin ilanına kadar olan dönem ve son safhayı da Cumhuriyetin ilanından ve bazı inkılaplardan sonraki dönem oluşturmaktadır.⁴⁵

Mustafa Hayrullah'ın ilk safhadaki fikri yapısını daha çok ilim ve ilmi konular oluşturmaktadır. Mesleğe yeni başlamanın vermiş olduğu heyecanla yapmış olduğu işin önemini anlatmak için metodolojik tarzda kitaplar yazmış ve düşüncelerini felsefe

³⁸ Hayrullah, *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, 125-134.

³⁹ Hayrullah, *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, 134; Mustafa Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, (İstanbul: Bahriye Matbaası, 1915), 136.

⁴⁰ Hayrullah, *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, 151-171; Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 463-470.

⁴¹ Hayrullah, *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, 135-171.

⁴² Bk. Hayrullah, *Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, 3-320

⁴³ Özden, "Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)", 42.

⁴⁴ İrfan Elmacı, *Tarık Artel ve Türkçe Kimya Terminolojisi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 68(2015), 23.

⁴⁵ Karacaoğlu, "Doktor Mustafa Hayrullah Diker Ve "Felsefe-i Tıb" Adlı Eseri", 32-42; Bk. Mustafa Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 1-486; Bk. Özden, "Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)", 41-56.

yoluyla desteklemiştir. Din ilmi tabiri yerine ilm-i ahlak tabirini kullanan müellif bu konu hakkında da yapılan işlerin hakiki gayelerini anlamının daha doğru olacağı düşüncesindedir.⁴⁶

Mustafa Hayrullah'ın fikri gelişim ve değişimindeki ikinci safhasını 1910 yılında Fransa'ya gitmesi, orada üç yıl bulunması, memleketine dönmesi ve ardından cumhuriyetin ilan edilmesine kadar olan süre zarfı oluşturmaktadır. Zaten Fransa'dan geldikten sonra *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* adlı eseri yazmıştır. Şüphesiz birçok ilim adamı gibi Diker'in de yolu Avrupa'dan geçmiştir. Genelde fikri gelişim için gittikleri bu yolculuk onlar için fikri değişim olarak etki etmiştir. Bu değişiminde yaşadığı dönemdeki yoğun siyasi faaliyetlerin etkisi de göz ardı edilemeyecek derecede fazladır. Bu dönemde yazmış olduğu eserlerden dolayı Diker'in reform yanlısı bir yapıya sahip olduğunu anlıyoruz. Dinde reform veya köklü bir reform gibi olmasa da en azından bazı ilmi konularda reform yanlısı olduğu anlaşılmaktadır. *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*'de Mecelle'nin yetersiz olduğunu ve değişen dünya düzeninde aksak bir şekilde çalıştığını düşünmektedir.⁴⁷

Bu dönem aynı zamanda onun için bir geçiş dönemidir. Yetişmiş olduğu kültür, ilim tedris etmiş olduğu Osmanlı ilim merkezleri, dönemin siyaseti, savaşlar, Fransa'da bulunması, oradan geldikten sonra kendi içerisinde yaşamış olduğu çatışma, yeni bir oluşum ve değişen siyasi düzen bunların hepsi ister istemez ilim insanlarını etkilemiştir. Bu dönemde Mustafa Hayrullah için muayyen bir ideolojiyi savunduğunu iddia etmek zor görünse de genel olarak yenilikçi-modernist bir dünya görüşüne sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü safha incelendiği zaman ise biraz başka bir Diker'den bahsedebiliriz. Cumhuriyetin ilanından ve inkılaplardan ciddi biçimde etkilendiği göze çarpmaktadır. Zamanının gereği olarak veyahut başka sebeplerden dolayı artık siyasi kimliği ön plana çıkan bir Diker vardır. *Gazi İnkılabının Psikolojisi* adlı eserinin içeriğine göz atarak Mustafa Hayrullah'ın bu dönemdeki fikirleri hakkında daha iyi kanâat sahibi olmak mümkün görünmektedir. 29 sayfadan oluşan bu eserde mantıki bir silsile ve tutarlılık kaygısı güdülmeden Araplar, Türkler, İslam, Hristiyanlık, Osmanlı ve Osmanlı'nın son dönemleri anlatılmaktadır. Mustafa Hayrullah Diker, Cumhuriyeti Türk gençlerinin canı ve kanı pahasına koruması gerektiğini; ayrıca ne olursa olsun Ulu Gazi'nin göstermiş olduğu yoldan ayrılmamalarını belirterek kitabına başlamıştır.⁴⁸

⁴⁶ Bk. Karacaoğlu, “Doktor Mustafa Hayrullah Diker Ve “Felsefe-i Tıb” Adlı Eseri, 32-42

⁴⁷ Bk. Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 1-486.

⁴⁸ Özden, “Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)”, 43-44.

Mustafa Hayrullah bu eserinde İslam'ı, Arap milliyetinin bir ürünü olarak görmektedir. İslam Medeniyetinin güzel bir başlangıç yapmış olduğunu ancak Osmanlı döneminin başlamasıyla birlikte kötü sona gidildiğini söylemektedir.⁴⁹ Ona göre müstebit hükümdarlar, alimlerin etki ettiği kitleden yararlanmak için alimlere değer vermiştir. Alimler de bu kitleyi elde tutmak için çıkarlarına uygun olacak bir şekilde halkı hurafelerle ve cahillikle oyalamışlardır.⁵⁰ Ayrıca Diker Hristiyanlar'ın başlatmış olduğu Rönesans hareketinin aslında müslümanların etkisi sonucu gerçekleştiğini söylemiştir. Osmanlı reformlarını gerekli bulmakla birlikte bu reformları yetersiz görmektedir. Her ırkın medeniyete uğradığını söyleyen Diker, dünyayı daha yüksek medeniyet mertebelerine ulaştıran ırkın Türk ırkı olduğunu belirtir. Kur'an ve sünneti esas olarak kabul eden Diker'in zihninde tam olarak bazı düşüncelerin oturmadığı görülmektedir. Eserde bir sayfada eleştirdiği durumu, diğer sayfada övmektedir. İki dönem CHP Milletvekilliği yapan Diker'in Kemalist ve Türkçü yanları ağır basan bir düşünceye sahip olduğu söylenebilir.⁵¹

1.3. *Tabâbeti Adliye-i Mecânîn* ve Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi

Söz konusu kitabın değerlendirilmesine geçmeden, hemen hemen aynı dönemde yazılmış benzer nitelikteki eserlerden bahsetmek uygun olacaktır.

Mazhar Bey (öl: 1910), pek çok eserinin yanında *Ahkâm-ı Şer'iyyenin Tıbbı Tatbiki* başlıklı calib-i dikkat bir eser yazmıştır. Basılmamış eserleri arasında zikredilen bu kitaba ulaşma imkânımız olmamıştır.⁵²

Yine Kemal Paşa Zâde Muhammed Saîd Bey (öl: 1920), *Vezâif-i Adliye-yi Etıbbâ* adlı eser yazmıştır. İstanbul'da (Alem Matbaası 1302) basılmış olup 72 sayfadır.

Osmanlı tabiblerinin çalışanlarından olup binbaşı rütbesinde iken 1314 (1897) tarihinde Tesalya'da memuriyeti esnasında Yenişehir'de vefat eden Ceyhun Ahmed Efendi'nin *Mir'âtü's-Sıhha fî ahkâmî'l-İslâmiye* isimindeki Türkçe eseri ahkâm ve evâmîr-i İslâmiye'nin tıbbı tatbiki vadisinde yazılan güzide eserlerdendir.⁵³

Doktor Bahaddin Şakir, Darülfünun-i Osmani Tıp Fakültesinde okutulmak üzere bir kaç fasikül halinde basılmış olan *Tıbb-i Kanuni* başlıklı eserler yazmıştır (1326).

⁴⁹ Özden, "Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)", 45-47.

⁵⁰ Özden, "Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)", 45.

⁵¹ Özden, "Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)", 50-56

⁵² Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz - İsmail Özen, (İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 1975), 2/244.

⁵³ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3/204.

Doktor Muhammed İmara tarafından Arapça ve Ezher'de Kaza-i Şer'i bölümü öğrencileri için *et-Tıbbu 'ş-Şer'i* adlı kitap yazılmıştır. (1355/1937, 104 s.) Kitapta adli tıp yanında adli psikiyatri konularına da yer verilmiştir.

Bunlar yanında gerek adli tıpla gerekse adli psikiyatri ile ilgili bahislere fıkıh kitaplarında yer yer temas edildiğini söylemek mümkündür.

1.3.1. Kitabın Tanıtımı

Mustafa Hayrullah'ın eserine gelince; *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* başlığını taşıyan kitap Bahriye Matbaası, İstanbul'da 1331/1915 yılında basılmıştır. Eser adli tıbbın alt dalı olan adli psikiyatri üzerine olup alanında ilk Türkçe eserlerden birisi olma niteliğini taşımaktadır.

Kitabın üslûbuna değinecek olursak; M. Hayrullah mukaddime dahil olmak üzere neredeyse her bölümde konuları çoğunlukla mantıki silsile gözetmeden ele almıştır. Bazen ilmi bir tanım yaparken bir anda farklı bir konuya geçmiştir. Bu durum, ele alınan konuların geniş ve çetrefilli olmasının yanında, ilgili eserin, alanındaki ilk çalışmalardan olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Eserinde bir konuyu ön bilgilerle, müşahedelerle anlattıktan sonra bir değerlendirmede bulunarak konuyu sonuca bağlar. Her konunun genel olarak giriş, gelişme ve sonuç şeklinde işlendiği söylenebilir.

Konular hakkında ön ve temel bilgileri verdikten sonra konulara dair yapılan müşahedeleri aktarmaktadır. Romansı bir anlatım kullanılan müşahedeler kitabın en dikkat çeken yerlerini oluşturmaktadır.

Kitabın içeriği: *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*'nin konusu, kısaca adaleti beyan etmek için tabâbet-i ruhiye ve akliye hakkında tıbbi bilgileri cezai ve hukuki meselelere tatbik etmektir. Müellif eserine *mukaddime* ile başlamıştır. Sonra *emrâz-ı akliyenin teşhisi, cinnetin temâruzu, bilhâssa mecnûnlar, masrû'lar, ayyaşlar, mütereddîler, mütehezzîler, kemakıllar, ma'tûhlar, hâlât-ı gayr-ı meş'ûre-yi maraziye, mesâil-i müteferri'a ve mesâil-i fıkhiye ve deâvi-yi hukukiyede cinnet* başlıkları altında konuları ele almıştır. Eser 486 sayfadan müteşekkil olup bir sayfa da doğru-yanlış cetveli eklenmiştir.

Ancak kitaba bir "içindekiler" tablosu eklenmediğinden, hangi konunun hangi sayfada ele alındığını tespit etmek hakikaten zorluk arz etmektedir. Yukarıda italik olarak verdiğimiz başlıklar, eserin ilk sayfasında sırayla, fakat sayfa numarası belirtilmeden yazılmıştır.

Hemen her bölümde "Mütâlaât-ı Tıbbiye-yi Adliye" başlığı altında konunun adli yönünü izaha çalışması eserin gayesinin tahakkuku açısından önemli görünmektedir.

Eser hazırlanırken pek çok kaynaktan faydalanılmıştır. Yazarın kendisi bunları her bölümün sonunda belirtmiştir. Biz mükerrer olanları çıkarmak suretiyle şöyle bir tablo oluşturabiliriz:

A. Jake: Daü'l-Küül.

A. Vovazan: Fedâmet.

Anglad: A'lem-i Emrâz-ı Akliye Türehhetesinde Mâniyâ Faslı.

Anglad ve Balle: Âlem-i Emrâz-ı Akliye Türehhetesinde Malihülyâ Faslı.

August Marya ve A. Riş: Beyne'l-milel Mufasssal Psikolojiye-yi Maraziye'nin Cild-i Sânisinde Daü'l-küül Bahsi.

Deni: Cinnet-i Mâniyâye-yi İnhitâtiye.

Deni Loruva: Ateh Kable'l-Vakit.

Döbüvisyon: Mes'ûliyet-i Cezâiye ve Cinnet.

Döbüvisyon ve Vigorv: Mes'ûliyet-i Cezâiye ve Cinnet.

Dupre: Telkîn ile Katl, Mâniyâ-yı Kezûb-i, Dalâlât-ı Garîziye, Âfet-i Rûhiye-yi Daü'l-küül, Mufasssal İlm-i Emrâz-ı Rûhiye de Felc-i Umûm-i Bahsi.

Dupre ve Loğr: Hezeyân-ı Tahayyüli.

Fehre: Garîze-yi Tenâsüliye, Tekâmül ve İnihilâli.

Gilbert Ballet: Saint An'da Fakülte Serîriyat girişinde 912-913 devre-yi dersiyesinde atehler hakkındaki pazar konferanslarından müellifin şahsî notları, Durûs-ı Serîriye-yi Tıbbiye.

Journal Medikal Fransa'nın 15 Şubat 914 numaralı nüshası.

Journal Medikal Fransa: 15 Nisan 1912 Tarihi ve 4 numaralı nüshası.

Karaplin: Medhal Tabâbet-i Rûhiye-yi Serîriye, Medhal Tabâbet-i Rûhiye

Kraft Ebing: Tabâbet-i Adliye-yi Mecânîn, Mâniyâ-yı Durûs-ı Serîriye.

Kroşe: Sınıfta Dönenler.

Lazeğ: Mütâlâât-ı Tıbbiye.

Louie Renon: Emrâz-ı Avam.

Magnan: Durûs-ı Serîriye, Izdırâr-ı Cinâiye-yi Marazî, Kâşifin Avrâtı.

Magnan ve Sergio: Hezeyân-ı Müzmin.

Maslon: Ateh Kable'l-Vakit, Malihülyâ.

Paul Garnier: Pariste Cinnet.

Rejis: Mecelle-yi Tabâbet-i Rûhiye, Beşinci tab' 1914.

Robinoviç: Mufasssal İlm-i Emrâz-ı Akliyede Daü'l-küül Faslı.

Ruğdolur: Mecelle Tabâbet-i Rûhiye.

Seğlas: Durûs-ı Serîriye.

Sergio ve Kapğar: Hezeyân-ı Tefsirkârı.

Şalln: Mebâdi-yi A'râz ve Serîriyât-ı Akliye, Tabâbet-i Rûhiye-yi Serîriye.

Şarku ve Matyan: Mâniyâ-yı Lağtucubi.

Terenel: Pratik Mediko Şirurj Yakalık Malihülyâ ve Mâniyâ Bendleri, Pratik Mediko Şirojikalde Hezeyân-ı İ'tisâfî Bendi.

Yuvantiro: Psikolojiye-yi Garizîye-yi Tenâsüliye.

Yazar, mukaddimede genel olarak kitabı yazma amacı, müşahede ettiği kitle, hukuki sorumluluklar ve eseri yazarken karşılaştığı zorluklardan ve hususiyle bu alanda kullanılan kelimelerden bahsetmiştir.

Mukaddimenin sonlarında sarf ettiği şu cümleler eserin konumunu tespit açısından önemli görünmektedir:

“Etıbbâ-yı adliye-yi hükkâmın kendilerine ibrâz ettikleri mes’ele-yi mâddiyece cevâp vermek yani herhangi bir vakada maraz-ı dimâğının mevcûd olup olmadığını ta’yîn etmek için her şeyden evvel bir teşhîs-i serîri [klinik inceleme] vaz’ etmek lüzûmu karşısında bulunurlar. Binâenaleyh her tabîb-i aklî, adliye tabîbi olmazdan evvel serîriyât hekîmi olmak gerektir.”⁵⁴

Bu cümlelere göre adli psikiyatri mutlaka klinik incelemelere ve teshise dayanmalı, doktorluğun icaplarına göre hareket etmelidir.

M. Hayrullah *Mukaddime*’de en son olarak ise kullanmış olduğu dilin özelliklerinden bahsetmektedir. Mustafa Hayrullah Diker, o dönemde hastalıkların sebebi hakkıyla öğrenilmemiş, akli hastalıklar hakkıyla bilinmemiş iken ilmi bir tasnife akıl hastalıkları kitaplarında bile rastlanılmadığını ilave ederek lisan-ı ilmimizin inkişâf değil, hatta teessüs bile etmemiş olduğu için birçoğu bilinmeyen ve bazen garip ıstılah ve tabirler kullanmaya mecbur kaldığını söylemiştir. Lûgate hoşgörü (semahat) taraftarı olmadığı için gelişigüzel alınmış yabancı kelime ile önünü ardını hesap etmeksizin terkipler ihdas etmediğini söylemiştir. Mümkün olduğu kadar, her kelimenin asıl karşılığını aramış, bulduklarını kullanmıştır. Terkibe mecbur olduklarında ise Arapça izâfetten ziyade Farsça kelimeler ile terkipler teşkil etmiştir. Mustafa Hayrullah Diker ilmi ıstılah olarak mürekkep kelimeler ihdas edip kullanmak lazım gelince kaide-yi Arabiye üzere terkeb etmek yerine, Farisi terkipler yapmanın selika-i lisaniyemiz itibâri ile daha kullanışlı olacağı inancındadır.⁵⁵

⁵⁴ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 14.

⁵⁵ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 15.

Mukaddimeyi bitirdikten sonra ilk olarak *Emraz-ı Akliyenin Teşhisi*'ne başlamıştır. Genelde ilk olarak konu başlıkları verildikten sonra konu hakkında ön bir bilgi vermektedir. Neticesinde bir adli psikiyatri kitabı olduğu için, konuları fıkıh kitaplarından biraz daha farklı olarak ele almıştır.

Diker'e göre akıl hastalıkları, beyin hastalıkları olmak itibarıyla tek bir sebebe bağlı olmayıp tetikleyici başka nedenleri de vardır. Mevcudiyetinden şüphe edilen akıl hastalığının her şeyden evvel sebebi aranmalıdır. Hakîkatte bir maraz-ı akli her şeyden evvel gayr-ı tabî bir durumdur. Yani kuvvetli bir isti'dâd veya şiddetli ve birbirine inzımm eden esbab-ı mûcibe gibi bir sebep zuhuru olmak iktizâ eder. Hastalığın belirtileri ne kadar erkenden ve sebeple netice arasındaki alaka ortaya koyarsa kıymeti büyük olur. Hastalıkların sebebi noktasından muâyene edilen şahsın genetiği de nazarı itibâra alınmalıdır. Ekseriya hastalık şahısların neşvünemalarına tesir etmiş ve hayatlarına hakim olmuş bilumûm amillerin ürünüdür. Akıl hastalığı kişinin şahsiyetine de zarar verdiği için şahsiyetinin de hastalığı olmaktadır. Hasta olmadan önceki hayatı genel bir değerlendirilmeye tabi tutulmalıdır. Terbiye ve hayatta karşılaşılan şeyler, antropoloji ile beraber genetiğin de büyük bir kıymeti vardır. Zira bunlar sade şahsın seciyeleşmesine değil, fakat maraz-ı aklînin ortaya çıkmasına da tesir ederler.⁵⁶

Genel olarak akıl hastalıklarından, psikolojik hastalıklardan, temaruzlardan, hastalıkların belirtilerinden, müşahedelerden, bu hastalara nasıl muamele edileceğinden bahseden müellif, kitabın sonunda ise *Mesail-i Müteferri'a* başlığı altında farklı konulara değinmekte ve çıkarımlarda bulunmaktadır.

Kitapta çokça vaka, müşahade başlığıyla zikredilmektedir. İlk vaka örneği karşımıza *Temâruz-ı Cinnat* konusunda çıkmaktadır. Kıskanç ve hırslı genç dul bir kadının anlatıldığı bu müşahadede kadın birtakım menfaatler sağlamak amacıyla hasta olmadığı halde kendisini hasta göstermeye çalışmış, bu temâruzuna devam ederken de hekimler tarafından ustaca oynadığı oyunun nasıl ortaya çıktığı anlatılmıştır.⁵⁷

Kitabın son konusu olan *Mesâil-i Fıkhiye ve Deâvi-yi Hukukiyede Cinnat* bölümünde hususiyle fıkhi konulara değinmektedir. Aslında yaklaşık olarak 15-16 sayfa ayırmış olduğu bu bölümde, büyük bir çoğunluğu fıkhi değerlendirmeye değil de farklı akıl hastalıklarını yani daha önce anlatmadığı ve ayrıntılı bir şekilde ele almadığı bazı hastalıkları anlatmaya vermiştir.⁵⁸

Kitabın kısaca tanıtımını yaptıktan sonra eserin fıkhi açıdan değerlendirilmesine geçeceğiz.

⁵⁶ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânin*, 16.

⁵⁷ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânin*, 79-81

⁵⁸ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânin*, 471-486.

1.3.2. Kitabın Bölümleri ve Genel Olarak Değerlendirilmesi

Her hukuk sisteminde olduğu gibi İslam Hukukunda da amaç, toplumun düzenini sağlamak olduğu ve toplumun da insanlardan meydana geldiği esas alındığından, hukuk düzeni tarafından *kişi* diye nitelenecek yegâne varlığın öncelikle insan olması gerekmektedir. Bu yüzden hak ehliyetine sahip olmak, ilk olarak insana tanınmış bir sıfattır. Kimin hak süjesi olup kimin olmayacağını, kimin yükümlülük üstleneceğini ve yürürlükteki kanunların kimler için geçerli olacağını belirleyen hukuk sistemidir.⁵⁹

Hukuki meseleler, hukukun genel amacı bakımından elel alınır, tasnif edilir ve tatbikata konu olur. Buna ele aldığımız eserin mevzuları da dahildir. Bir adli psikiyatri kitabı olan *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*'de Mustafa Hayrullah muhtelif fıkhi konulara değinmiştir. Değinmiş olduğu bu konular çoğunlukla İslam Hukukunun ehliyet arızalarıyla ilgilidir. Mustafa Hayrullah ruhsal hastalığı bulunan bireye genel bir tabir olarak *mecnûn* kelimesini kullanmıştır. Daha sonraları ise mecnûnları tasnif ederek her birini açıklamıştır.

Müellifin bazı konularda yetersiz gördüğü *Mecelle*'ye bakacak olursak, *Mecelle* de mecnûn ile ilgili olarak, mecnûnu iki kısma ayırmıştır. Biri mecnûn-i mutbıkdir ki cünun-u cem-i evkatı müstevib olan kimsedir. Diğer mecnûn-i gayri mutbıkdir ki, kah, mecnûn olup kah ifâkat bulan kimsedir.⁶⁰

“*Mecnûn-ı mutbık, gayri mümeyyiz çocuk hükmünde olup*⁶¹, *mecnûn-i gayri mutbıkın hal-i ifâkatındaki tasarrufları âkilin tasarrufâtı gibidir.*”⁶²

Mecnûn hakkında yapılan değerlendirmelere ve ehliyet kavramına ileride değineceğiz.

1.3.3. Birinci Bölüm: Mukaddime

Mustafa Hayrullah'ın mukaddime genel olarak nelerden bahsettiğini söylemiştik. Mukaddime kitabın ilk 15 sayfalık kısmını içermektedir.

Mukaddimenin başında sadede gelmeden önce *cürüm, ceza, mes'ûliyet ve adâlet* kelimelerinin anlamlarını layıkıyla anlamanın icab ettiğini söyler, önemli izahlar yapar.

⁵⁹ Ömer Ergün, “Kişi Kavramı ve Çeşitleri”, *Dicle Adalet Dergisi* 1/1 (2017), 4-5.

⁶⁰ Mecelle, md. 944.

⁶¹ Mecelle, md. 979.

⁶² Mecelle, md. 980.

Ona göre, kanun-ı cezâda muhtelif derecelerde tasnif ve ta'rif edilmiş olmakla beraber, felsefe nokta-i nazarından, huzûr ve emniyet-i cemiyete saldırı içeren her fiil *cürümdür*.⁶³

Yazar, bazı temel meslelerde kendinden emin bir şekilde konuşur. Ona göre manevî ve ahlaki felsefe itibâriyle *cürüm* ile *günah* arasında hiçbir fark yoktur. Fakat bu tarz-ı telakki kelamî nazariyâtta münakaşa mevzu olsa bile zemin-i tatbikatta mevki'-i kabul bulamaz. Diğer yandan “*adâlet-i beşeriye*” katiyen bir adâlet-i mutlaka olamaz. Adâlet-i ictimâiyenin gâyesi cemiyeti saldırılardan müdâfâa ve korumadır. Binaenaleyh ceza mücrimin seyyiâtına tekâbül için konmuş bir ikâb olamaz. *Cezâdan maksad* kendi sevâik-i tabiiye-i dâllesine teslim olarak cemiyetin ta'yin ettiği meşrû hudûdun hâricine çıkmaya müstaid olanları tehdid ve korkutmak ve korkmayanları ta'zîb ile başkalarına ibret-i müessire vermek ve bu sayede cemiyet-i beşeriyeyi zarar ve ta'addiden korumak sureti ile huzur ve refahını temin eylemektir.⁶⁴ Bu cümleler esasen Osmanlının son dönemine ait hukuki bakışı yansıtmaktadır. Zira bu dönemde fıkıh-hukuk ayrılığı ciddi şekilde yaşanmakta, bu da kendisini hukukî hayata bakışın değişmesinde göstermektedir. Oysa fıkıh diyânî-kazâî ahkamıyla ceza konusunda burada zikredilenlerle birlikte daha başka ve uhrevî maksadlar da taşımaktadır.

M. Hayrullah ceza hukuku açısından cürüm ile günah ve ceza ile azab arasında bu farkı iyice tayin ettikten sonra ceza mesûliyetinin manevî mesûliyet ile bir olamayacağının kendiliğinden belli olduğunu söyler. Şöyle bir örnekle konuyu izaha yönelir:

“Aynı bir cürüm için; fenâ ana babadan doğmuş, fenâ terbiye görmüş, cürüm ve cinâyet için büyütülmüş, ihtirâsâtına teslîm-i nefis etmiş bir adamın îkâ' ettiği cürümdeki mes'ûliyet-i ma'nevîyesi elbette selîmü'l-bünye, iyi terbiye görmüş aklı fikri yerinde bir adamın aynı cürmü îkâ'sındaki mes'ûliyet-i ma'nevîyeden daha hafiftir. Fakat mes'ûliyet-i cezâiye bahsinde mes'ele berakis olur. Çünkü adâlet-i beşeriye bu mücrimleri cezâlandırırken hatalarını ta'mîr için cezâ etmez, adâletin muradı cem'iyeti müdâfaa etmek, mücrimleri korkutmak, ıslâh eylemek, cem'iyete ta'addi edecek yerde hizmet edecek bir hâle getirmektir. Onun için terbiyesi az ve binâenaleyh gözü pek olanı korkutmak ve yıldırma için daha şedîd vâsitaya mürâcaat eder. Yine onun için ihtirâsâtına mukâvemet edecek vesâit-i ahlâkiyesi olmayan, hırs ve tama'n, sâik-i tenâsülinin, zelle-i tahribkârının teşvîkâtına karşı hüsn-i mübâreze edebilecek kadar hissiyât-ı

⁶³ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 3.

⁶⁴ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 3-4.

diğerdârı ve akl-ı selîm sâhibi olmayanları da kânûn-ı cezâ terâzisinin muvâzenesi şaşkın gözüne eskâl-ı cezâiyesini atar ve bu sûretle o şahsı idâre edecek olan hissiyatı böylece korku ve ihâfe ile faâliyete getirir.”⁶⁵

Burada psikiyatrik durumların hukuk ile bağıını beyan sadedinde, anormal anne babadan doğmuş birisi ile normal bir anne babadan doğmuş kişilerin yaptığı fiillerin neticesinde, sorumluluklarının aynı olmadığını söylemiştir. Anormalden kastı hastalığı bulunan kişiyi ifade ederken normalden kastı da sağlıklı kişidir. Adalet-i beşeriye bu mücrimleri cezalandırırken hatalarını onarmak için cezalandırmaz, beşerî adaletin muradı bu mücrimleri korkutarak ıslah eylemek ve topluma zarar vermek yerine, hizmet edecek bir hale getirmektir. Cemiyeti koruyarak insanların daha sağlıklı bir ortamda yaşamalarını sağlamaktır. Onun için terbiyesi az ve binaenaleyh gözü pek olanı korkutmak ve yıldırma için daha şiddetli bir vasıtaya mürâcaat eder. Bu suretle o şahsı idare edecek olan hissiyatı korku ve ihafe ile faâliyeti getirir.⁶⁶ Hasılı: “Cezâiyâtta ta’yini icab eden mes’ûliyet, mes’ûliyet-i ma’nevîye ve ahlakiye değil mes’ûliyet-i cezâiye ve ictimâiyedir.”⁶⁷

Tüm toplumlarda iki sınıfın mes’ûl tutulmadığını ifade eden Mustafa Hayrullah bunların çocuklardan ve mecnûnlardan oluştuğunu söylemektedir. Genelde müşahadelerinde dünyanın farklı bölgelerinden akıl hastalarının durumunu anlatmıştır. Bu durum şüphesiz onun için “tüm toplumlarda” kaydını destekler niteliktedir. Bir çocuk, yaptığı fiillerin neticesinin ne olacağını önceden kestirebilecek akli gelişimini tamamlamamıştır. Yaptığı işin ne olduğunu ve hele neticesinin nereye varacağını hiç hesap edemez. Şuur ahlakı çocuklarda akrabası tarafından serdedilip çocuğun hâfızasında evdeki ceza ve telkinlerin tesiri altında yerleşmiş, tamamlanmamış bir takım malûmâtta ibaret olup gerçek manalarını ve önemlerini anlayamaz. Her memlekette çocuklar gayr-ı mes’ûl kabul edilmekle beraber bu çağa da bir had tayini lazım gelmiştir.⁶⁸

Burada ayrıca, dönemin *Ceza Kanunnâme-yi Hümayûnu*’nun 40. maddesi hakkında bilgi vermektedir. Bu maddede üç gruptan bahsedilmektedir. İlk grupta 13 yaşını tamamlamamış olanları temyiz gücünden mahrum olarak değerlendirilmiştir. Bunlardan veli, vasi veya ebeveynlerine teslim olunan çocukların, bir suç işlemeleri halinde ebeveynlerinin, velilerinin veya vasilerinin bir lira ile yüz lira arasında nakdi cezaya tabi olduklarını anlatmıştır. İkinci grupta on üç yaşını tamamlayıp on beş yaşını

⁶⁵ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 4.

⁶⁶ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 3-5.

⁶⁷ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 5.

⁶⁸ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 5-6.

tamamlamamış çocuklardan bahsedilmektedir. Bu çocukların müebbed cezayı gerektirecek bir suç işlemeleri halinde beş ila on yıl arasında hapis cezası almaları gerektiği anlatılmaktadır. Genel olarak bu grupta yer alan çocuklara ceza konusunda merhametli davranıldığı anlatılmıştır. Üçüncü grubu ise on beş yaşını ikmal etmiş ama on sekiz yaşını ikmal etmemişler oluşturmaktadır. Bu gruptakilerin, ikinci gruptakilerden farkı hapis cezalarının biraz daha fazla olmasıdır.⁶⁹

“Mücrimin bir cürmü hin-i irtikabında cinnet halinde bulunduğu sabit olursa mücâzât-ı kanuniyeden muaf tutulur.” şeklindeki *Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu*’nun 41. maddesini zikrettikten sonra “Fakat cinnet hali nedir? Bu kelime henüz ilmi bir sûrette ta’rif edilememiştir.” diye bir iddiada bulunmuştur.⁷⁰ Fakat bu kelimenin cünun olarak tarifinin hususiyle usul-i fıkıh kitaplarında verildiğinden haberdar olmamış görünmektedir. Batılı uzmanlardan naklettiği cinnet tanımı ile usul kitaplarındaki tarif arasında ciddi farklılığın bulunmadığı söylenebilir. Esquirol’dan naklettiği *cinnet* tanımı şöyledir: “Alelade müzmin, bila-humma ve hissiyet-i zeka ve iradede teşvişat ile muttasıf bir maraz-ı dimağı.” Bilmen’nin tarifi ise şudur: “Cünun = delilik, güzel ile çirkin şeylerin aralarını temyiz, akibetlerini idrâk eden kuvve-yi akliyenin ihtilalinden ibarettir.”⁷¹

Yine M. Hayrullah mukaddimede tüm toplumlarda iki büyük sınıfın ezeldenberi gayri mesûl itibâr edilmiş olduğunu ve bu iki sınıfın çocuklarla mecnûnlar olduğunu belirtmiştir. Bir çocuğun düşünce yapısına da dikkat çekerek, çocuğun şuurunun, ika ettiği fiilin menfaat-i amme ve mehâsin-i ahlakiye nokta nazarından nasıl bir cürüm teşkil edebileceğini bilmediğini ve bu yüzden ne vecihle tecrimi icap edeceğini hakkıyla takdire müsait olacak derecede tekmil etmediğini söylemiştir.⁷² Açıklamalarına devam ederek çocuk kabahat ile ceza arasında sebep ile netice arasındaki basit münasebeti ancak idrâk edebildiğini ve çocuklarda olgun derecesindeki gibi ne fikri mülâhaza, ne de zeka olduğunu anlatmıştır.⁷³

Usûl kitapları incelendiği zaman ehliyet arızaları müktesep ve semavi arızalar olarak ikiye ayrılır. Çocukluk ve mecnûnluk semavi arızalardan olup söz konusu arızalar buradaki izahlarla örtüşmektedir. Mustafa Hayrullah semavi arızaların yanında, müktesep arızalardan olan sarhoşluk konusuna da değinmektedir. Genelde mukaddimede çocuklar üzerinde duran Diker bunun yanısıra mecnunlar hakkında da bilgiler vermiştir.

⁶⁹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 6-8.

⁷⁰ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 9.

⁷¹ Bilmen, *Kamus*, 1/230.

⁷² Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 5.

⁷³ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 5.

Yine çocuğun düşünce yapısına dikkat çekerek, hırsızlığın bir cürüm ve fenalık olduğunu bir çocuk pek erkenden fark ve temyiz edebilmekle beraber mesela sokakta bulduğu bir şeyi saklamanın da kanunen memnu' olduğunu idrâk için biraz daha kemale ermek iktiza etmesi gerektiğini söyleyen Mustafa Hayrullah Diker, verdiği bir örnekte köy kenarında kuru ot veya ekinleri tutuşturmanın birçok kimselerin mal ve canını tehlikeye atacak büyük bir yangın çıkaracağını ve bunun neticesinin nereye varacağını kestirmek için daha olgun bir temyiz gücü gerektiğini söyleyerek sözlerine devam etmiştir.⁷⁴

Usul kitaplarında çocuklar gayri mümeyyiz ve mümeyyiz olarak ikiye ayrılır. Yetişkinlik çağına ermediği halde ana hatlarıyla iyiyi kötünden, karı zarardan ayırabilme yeteneğine sahip çocuklar, mümeyyiz olmakla beraber henüz akli gelişimlerini tamamlamadıkları için eksik eda ehliyetine sahiptirler.⁷⁵ Yetişkinlik döneminin belirli bir yaşı ve belirtisi yoktur. Kişiden kişiye değişebildiği gibi fiillere göre de temyiz kabiliyeti farklılık arz eder. Bu yetenek yetişkinlik çağına olduğu gibi hemen de belirmeyip zamanla gelişir.⁷⁶

Bu bağlamda bazı fiillerin hukuki bir netice oluşturabilmesi için fiili yapanda eda ehliyetinin bulunması, yani yaptığı işin mahiyet ve sonuçlarını kavrayacak düzeyde akıl, anlayış ve kavrayışın bulunması şarttır. Akidler, kabz, teslim, ihrâz, ihya gibi hukukî işlemler, suçlar, ibadetler bu grupta yer alan fiillerdendir. Bu bağlamda edâ ehliyeti, fiili yapanın dinen veya hukuki açıdan geçerli bir kasıt ve iradesinin bulunması demektir.⁷⁷

İslam Hukukunda bireyin kendisinden şer'an muteber olabilecek fiillerin meydana gelmesinde yetkili bulunması olarak tarif edilen edâ ehliyeti, hem ibadetlerinin geçerli olmasını hem de medenî tasarrufların geçerli olmasını sağlamaktadır. Şahsın faydalanma haklarını kullanabilmesini ifade ettiği için "fiil ehliyeti" olarak da adlandırılmaktadır.⁷⁸ Hukuki açıdan bu ehliyete sahip kimselere itibar edilmekte ve bu kimseler herhangi bir yetkilinin rızasına gerek duyulmadan lehine ve aleyhine olan bütün işlemleri yapabilme gücüne sahip olmaktadır. Edâ ehliyeti, akıl ve temyiz gücüne dayanması sebebiyle aklın yetki durumuna bağlı olarak nakıs ve tam eda ehliyeti şeklinde iki safhada incelenmektedir.⁷⁹

⁷⁴ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 5-6.

⁷⁵ Zerk, *el-Medhalu'l-Fıkhiyyu'l-Amm (el-Fıhku'l-İslami fî Sevbihi'l-Cedid, I)*, (Dımaşk: Daru'l Kalem, 1998), 782-783.

⁷⁶ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz Yayınları, 2001), I, 243.

⁷⁷ Ali Bardakoğlu, "Ehliyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/538.

⁷⁸ Bardakoğlu, "Ehliyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 10/536.

⁷⁹ Meryem Acat, *İslam Hukukunda Akıl Hastalıklarının Muâmelâta Etkileri*, (Karabük: Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 21.

Bunun yanı sıra edâ ehliyeti, kişinin vücûb ehliyeti ile faydalanmaya ehil olduğu hakları bizzat kullanmasını, hak ve borçlar doğurabilecek şekilde hukuki işlem yapabilmesini ifade ettiği için muamele, mübaşeret ve tasarruf ehliyeti olarak da adlandırılır.⁸⁰ Bu yönü ile edâ ehliyeti vücûb ehliyetinin daha kapsamlı hale gelmiş ikinci safhası olarak nitelendirilebilir. Diğer bir ifade ile edâ ehliyeti, kişinin tasarruflarının din ve hukuk açısından geçerli kabul edilmesi ve geçerli olması demektir.⁸¹ Edâ ehliyeti, hukukî işlemlerde edâ ehliyetinin tam olması ile itikad ve ibadetler alanında edânın sıhhatinin yanı sıra vacib oluşu yönü de dikkate alınarak kişinin edâsının sıhhatine ve vücûbuna ehil oluşu şeklinde de tanımlanmaktadır.⁸²

Eda ehliyetini ortadan kaldıran arıza kişiyi çocukluk çağına iade etmiş sayılırken eda ehliyetini daraltan arıza, kişiyi temyiz çağına indirmektedir.⁸³ Bir fiilin suç olarak değerlendirilebilmesi için fiili yapan kişide yani fâilinde birtakım şartlar bulunması gerekmektedir. Eda ehliyeti en önemli şarttır.

Sorumluluklardan muaf tutulan ikinci sınıfa yani mecnûnlara gelince, Mustafa Hayrullah toplumu uyarmakta ve toplumun kendisini bu mecnûnlardan koruması gerektiği söylemektedir. Mecnunlar bimarhanelere sevk edilmekle hatta ekseriya bir cürmün yapılmasına vakit bulmazdan evvel tehlikeleri defolunur. Bunları korkutmak düşünülmemiştir. Çünkü boşuna emek sarf edilmiş olur. Bir mecnûn insanların en tehlikelisi de olsa zarara gayri muktedir bir hale konulunca toplumun emniyeti tamamıyla temin edilmiş olur.⁸⁴

Mustafa Hayrullah bir önceki paragrafta mecnunlara yapılan cezai uygulamaların sonuçsuz kalacağını söylese de kaynaklar incelendiği zaman görülüyor ki Hz. İsa (a.s.) döneminde yaşamış olan Celsus akıl hastalarının tedavisinin, zor kullanma olduğunu ifade etmiş ve günümüzde “mani” diye ifade edilen hastaların yanlış bir şey yapmaları durumunda açlık, zincir ve dayakla cezalandırılması gerektiğini iddia etmiştir. Netice itibâriyle bu tür hastaların aynı şeylere maruz kalma korkusuyla iyileşeceklerini söylemiştir. İnsanlık tarihinin bazı dönemlerinde ise akıl hastalarının en uygun çare olarak öldürülmeleri de düşünülmüştür.⁸⁵

İslam Hukukunda cünûn olarak nitelendirilen akıl hastalığı, kişinin temyiz gücünü tamamıyla ortadan kaldıran bir ehliyet arızasıdır. Dinî yükümlülükler, hukuki işlemler ve cezaî meseleler gibi birçok meselede mükellefiyeti ortadan kaldıran bu

⁸⁰ Bardakoğlu, “Ehliyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 10/536.

⁸¹ Tuba Yılmaz, *İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 13.

⁸² Yılmaz, *İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler*, 13.

⁸³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 249.

⁸⁴ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 8.

⁸⁵ Cevdet Aykan, *Akıl Sağlığı ve Hastalığı*, (Ankara: 1969), 11-13.

durum kişiyi gayri mümeyyiz noktasına getirmektedir. Dolayısıyla mülk edinme, vâris olma gibi bazı istisnalar dışında yapmış olduğu hiçbir tasarruf geçerli olmamakta, fiilleri sebebiyle herhangi bir sorumluluk altına girmemektedirler.⁸⁶

İşlediği cürümden bihaber olan akıl hastasına karşı icra edilen yaptırımlar sonuçsuz kalacaktır. Akıl hastalığına müptela olan birisi için yapılacak en iyi vazife onları gerekli yerlere teslim etmektir. Teslim edilemiyorsa dahi en azından onlara zarar verilmemelidir.

Mecnunların, hastalığın seyrine göre sürekli akıl hastalığı ve geçici akıl hastalığı olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Hüküm sürekli akıl hastalarının mükellef olmadığı, geçici akıl hastalarının da delirdikleri esnada mükellef olmadıkları yönündedir. Sürekli olmayan akıl hastalarının iyileştikleri veya nevbet anındaki durumlarda mükellef olmaları gerekir.⁸⁷ Bu bilgiler ışığında anlaşıyor ki akıl hastalığına sahip birisinin, hastalığının seyrine göre mükellef olma durumu vardır. Hüküm verilirken hastalığın seyri göz önüne alınmalıdır.

Akıl hastalıkları hakkında bilgi verdikten sonra, her hastanın akıl sağlığı bozulmuş gibi addedilmemesi gerektiğini söyleyen müellif, birçok akıl ve ruh hastalıkları da vardır ki mübtelalarının hal ve hareketlerinde bir belirti hasıl etmediğini de ifade etmiştir. Bazı hastalar adli tıp hekimlerinin uygulamalarına karşı mantıklı hareketlerde bulunmayabilirler. Bunlar akıl ve ruh hastası olmakla beraber mecnûn değildirler. Bunlar taht-ı hacr veya vesayet altına alınmalıdır.⁸⁸

Kendi zamanı için hastalıkların sebeplerinin henüz hakkıyla öğrenilmemiş olduğunu söyleyen Mustafa Hayrullah Diker'e göre akıl hastalıkları ile ilgili ilmi bir sınıflandırmaya emraz-ı akliye kitaplarında bile tesadüf olunamaz.⁸⁹

Cumhuriyet dönemi dahil olmak üzere artık günümüzde de farklı türden akıl hastalıkları anılır hale gelmiştir. Hangisinin İslam Hukuku açısından mecnûn kapsamına girdiğini anlamak zor olmuştur. Elbette mecnûnların günümüzde akıl hastası şeklinde ifade edilip hasta olarak kabul edilmesi kolay olmamıştır.⁹⁰

Tıp literatüründe yüzlerce türü bulunan akıl hastalıkları arasında hangisinin cezai sorumluluğa etkisinin olmadığı, hangilerinin de cezai sorumluluğu kısmen kaldıracağı daha ayrıntılı çalışmaları gerektirmektedir. Tabii bu hususta adli psikiyatri uzmanları ve fukaha iş birliği yapmak suretiyle düzenlemeye gitmelidirler.⁹¹

⁸⁶ Acat, *İslam Hukukunda Akıl Hastalıklarının Muâmelâta Etkileri*, 34; Bk. Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 1-15.

⁸⁷ Mustafa Harun Kıyılık, *İslam Kişi Hukuku Açısından Akıl Hastalığı*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 194.

⁸⁸ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 11.

⁸⁹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 15.

⁹⁰ Kıyılık, *İslam Kişi Hukuku Açısından Akıl Hastalığı*, 13.

⁹¹ Candan Yılmaz, "Kriminolojik Açıdan: Akıl Hastalığı ve Suç", *Hukuk Araştırmaları Dergisi* 24/2 (Aralık

1.3.4. İkinci Bölüm: Emrâz-ı Akliyenin Teşhisi

İkinci bölüm olarak kitapta akıl hastalıklarının teşhisi karşımıza çıkmaktadır. Mustafa Hayrullah bu bölümde ana hatları ile akıl hastalıklarını anlatmıştır. Kitabın 16 ila 34. sayfaları arasında bu konuya değinmiştir. Fıkıh usulü eserlerinde gördüğümüz üzere ehliyet kavramı açıklandıktan sonra, akıl hastalıklarının tanımı ve çeşitleri konusu anlatılmaktadır. Müellif de nispeten bu yöntemi izlemiştir diyebiliriz.

Akıl hastalıkları Diker'e göre doğal olmayan bir durumdur. Çoğunlukla hastalık bireylerin gelişimine tesir etmiş ve hayatlarına hakim olmuş amillerin ürünüdür. Akıl hastalığı sadece bir beyin hastalığı değil aynı zamanda ferdin genel kimliğinin de hastalığıdır. Dolayısıyla, geçmiş şahsiyeti tüm yönleriyle mütâlâ edilmelidir.⁹²

Nitekim günümüz araştırmacıları konuyu şu şekilde ele almaktadırlar: Akıl ve ruh hastalıklarının meydana gelmesinde pek çok faktör rol oynar. Cinsiyet, yaş, iklim, kalıtım, medeniyet, kültür, evlilik, tahsil ve meslek gibi sosyal etkenler, kişinin karakteri ve bünyesi, gebelik, savaş, esaret ve hapis toksik maddeler, hormonlar, enfeksiyon hastalıkları ve ruhi faktörler; akıl hastalığının oluşmasına veya ilerlemesine neden olurlar. Bu nedenler bakımından akıl hastalıkları; en çok 20-40 yaş arasında görülürken, kadınlarda, hapis yatmış kişilerde, savaşa katılmışlarda, alkol veya uyuşturucu maddede kullananlarda daha sık görülmektedir.⁹³

Yukarıda ifade edildiği üzere akıl hastalığı, İslam Hukuk literatüründe cunûn tabiri ile de ifade edilmektedir. Buna göre cunûn, söz ve fillerin bazı haller dışında normal meydana gelmesini engelleyen akıl bozukluğudur. Fıkî sonuçları bakımından bir aklî rahatsızlığın cunûn kapsamında değerlendirilebilmesi için bu hastalığın kişiyi temyiz gücünden yoksun kılıcı özellikte yani akl-ı selim bir şekilde hareket edebilme iktidarını, hastanın fiillerinin sebep ve sonuçlarını idrak edebilme kabiliyetini ortadan kaldıracak nitelikte olması gerekir. Dolayısıyla akıl hastalığı denilince daha çok niteliği ya da etkileri gereği temyiz kudretini engelleyen aklî bir bozukluk anlaşılmaktadır. Diğer bir taraftan akıl hastası sayılan bazı kişilerde zaman zaman gelen nevbetlerin etkisiyle ve nöbet sırasında temyiz ortadan kalktığı, nöbet dışındaki zamanlarda da kişinin bir durgunluk dönemine girdiği, yani temyiz kudretine sahip olduğu görülmektedir. Sara, histeri, sıtma nöbetleri bunlardan bazılarıdır. Fıkıh usulünde ateh

2018), 762.

⁹² Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 16.

⁹³ Yılmaz, "Kriminolojik Açıdan: Akıl Hastalığı ve Suç", 744.

diğer ehliyet ârizaları gibi cunûndan farklı değerlendirilmiş ve ayrı olarak incelenmişse de fıkıh literatüründe cunûn kapsamına dâhil edilmiştir.⁹⁴

Akıl hastalığını anlattıktan sonra Diker, bu kişilerin nasıl bir ruhi yapıda olduğunu örnekler vererek açıklamıştır. Ayrıca birçok haller vardır ki tıbbı aşına olmayan kişiler bile hastanın mecnûn olduğuna hükmedebilirler. Birçok ahval de vardır ki tabib-i adli bütün bilgi ve tecrübesine rağmen yine bir kat'i karar vermeye muktedir olamaz. Mecnûnlarda hiçbir ruhi gayri tabiilik yoktur ki tesadüfen zihniyet-i selime sahasında mevcut olmasın.⁹⁵

Bir mecnûnun absürt şekilde davranışları dâima bizzat şahsıyla alakadardır. Sağlıklı bir şahıs budalalığın veya korkusundan deli olmadığı halde büyüye inanabilir. Halbuki deli büyüye inandığı vakit büyücüyü gördüğünü, sesini işittiğini, kendilerini hissettiğini sanır. Mustafa Hayrullah burada nadiren kullandığı *deli* tabirini zikretmiştir. Düşüncemize göre Diker büyüye inanan bireyi daha farklı bir gözle görmektedir. Bir ruh hastalığı esnasında hadisât-ı araziye olmak itibâriyle ancak beyin hastalığının mevcudiyeti isbât edilmek şartıyla kabul olunabilir. Doktor Diker, burada dikkat çekici tespit yapar: Halüsinasyonların (Birsamat), *inhibitat*, *nevbet*, *zucriye* veya başlangıç aşamaları ile alaka ve münasebette olmadıkça, şuur ile tashih olundukça ve nihayet hastanın davranışları üzerinde icra-yı tesir etmedikçe ehemmiyeti yoktur.⁹⁶

Hemen her konunun sonunda Doktor M. Hayrullah, *Mütâlâât-ı tıbbiyye-yi adliye* başlığı altında hukuki değerlendirmeler yapmaktadır. Fakat bu bahsin sonunda böyle bir değerlendirme yapmamıştır. Burada kısa bir değerlendirme yapmak uygun olacaktır. Akıl hastalığına sahip bireyler bazen toplum açısından zararlı davranışlarda bulunurlar. Normal bir insanın cezalandırılabilmesi için kişinin haline uygun ve hukuka aykırı bir hareketinin bulunması ayrıca bu hareketin de o kimseye şahsen isnat edilebilmesi, o kimsenin bu hareketi hakkında bir diğer hükmünün verilebilmesi şartı aranmaktadır. Akıl hastalığı ceza sorumluluğunun unsurlarından biri olan isnat yeteneğinin olmaması ile kusuru ortadan kaldırır. Bu yüzden suç işleyen akıl hastalarının sorumluluğu yoktur. Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı gibi hallerde kişinin fiil ehliyeti tamamen ya da kısmen ortadan kalkar. Diledikleri gibi hukuki işlemlerde bulunamazlar. Bu kişilerin haklarının korunması için kendilerine vasi, yasal danışman ya da kayyım atanır.⁹⁷

⁹⁴ Ömer Menekşe, “İslam Hukukunda Alzheimer Hastalığının Eda Ehliyeti Üzerindeki Etkileri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2016), 153.

⁹⁵ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 21-23.

⁹⁶ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 34.

⁹⁷ Sevil Yıldız, “Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Akıl Hastalarının Yargılanması”, *Selçuk Üniversitesi İİBF. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 142-143.

1.3.5. Üçüncü Bölüm: Cinnetin Temâruzu

Mustafa Hayrullah cinnetin temâruzu (hastanın deli taklidi yapması) konusuna da 35 ila 45. sayfalar arasında değinmiştir. Yer yer görülen bir durum olması sebebiyle cinnetin temâruzu konusu büyük bir öneme sahiptir. Hemen hemen her bölümünde temâruz konusuna değinmekte ve dikkatli olunması gerektiğini söylemektedir. Günümüzde de bazı sorumluluklardan muaf olma amacı ile kullanılan bir yol olduğu söylenebilir.

Mustafa Hayrullah cinnetin saklanması konusunda gözlemlemiş olduğu kişilerden ve öğrenmiş olduğu bilgilerden hareketle cinnetin temâruzunun nadir olduğunu söylemektedir. Bu yola başvuranların da çoğunlukla (kendi dönemi için) bir yolunu bularak idam cezasından kurtulmaya çalışan bir canı olduğunu aktarmaktadır. Nispeten ve daha nadiren de zorla evlendirilmek istenen şahıslarda da bu görülmektedir. Cinnet konusunda bu oyunun nadir olmasının sebebi ise halkın delilerden ve tımarhanelerden korkmasıdır.⁹⁸

Yine bir uyarıda bulunarak tecrübeli bir akıl hastalıkları doktorunun, hastalığını gizleyen bir hastaya kolay kolay aldanmaması gerektiğini, bununla beraber aldanmanın da mümkün olduğunu unutmamalı, demektedir. Ayrıca rolünü iyi yapan birisinin doktoru kandırabileceğini göz önünde bulundurmak gerektiğini dile getirmektedir.⁹⁹

Meselenin fıkhi yönüne değinecek olursak; kişinin akıl hastası olup olmaması, hukuki açıdan oldukça önemli bir konudur. Çünkü dini yükümlülükler, hak ve sorumluluklar, aile hayatı ve cezai sorumluluk gibi açılardan kişinin akli durumunun tespit edilmesi, kendisi hakkında verilecek hükümler açısından önem arz etmektedir. Örneğin suç işleyen bir kişinin akli durumunun tespit edilmesi, ona verilecek cezanın veya ona uygulanacak emniyet tedbirlerinin tayininde önemli rol oynamaktadır. Bu hassas konuda kişinin akıl hastası olduğunun titizlikle tespit edilmesi ve durumun gizlenmemesi icap eder. Akıl hastası olan bir suçlunun sağlıklı ve dolayısıyla sorumlu kabul edilip cezalandırılması ne kadar kötü bir durum ise, akıl hastası olmayan birini akıl hastası olarak kabul etmek de o denli tehlikelidir. Zira kısa vadede belki suçlu istifade ettirilmiş olacak, fakat toplum açısından pek çok ağır sonuçları olacaktır.¹⁰⁰

Günümüzde de insanlar bazı durumlardan muaf olabilmek için sahte raporlar almakta veya raporu olan birisine suç işletilmektedir. Her ne kadar kişi cezadan kurtulsa da cezayı toplum çekmektedir. Bu konuda belli bir menfaat karşılığında raporu alan kişi suçlu olduğu gibi veren kişi de suçludur. Bu kadar önemli olan konuda deliliği teşhiste

⁹⁸ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 35.

⁹⁹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 45.

¹⁰⁰ Kıyık, *İslam Kişi Hukuku Açısından Akıl Hastalığı*, 304-305.

tek yetkili olarak kabul edilen merci akliye ve asabiye mütehassısı, hukuki ve askeri yükümlülüklerinden kurtulmak için deli taklidi yapan oyuncu delileri gerçeklerinden ayırabilen kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim uzmanlar şubelerinin ne kadar önemli bir tıp dalı olduğunu savunurken kendilerini bu ayrımı yapabilenler olarak sunarlar.¹⁰¹

Cinnetin yanında diğer akıl hastalarının da *temâruzuna* değinen müellif Diker, rumman ve facia-nüvisler [Acıklı ve hazin tiyatro romanı yazar kimse] gibi hastalığını gizlemeye çalışanların, hastalıklarını gizleme konusunda ancak cinnetin karikatürünü yapabileceğini, melankoliklerin son derece üzgün halinin normal insanlar tarafından taklit edilebilmesinin mümkün olmadığını, maniyayı taklit etmek isteyenlerin ise kas kuvveti sarfı yüzünden çabucak yorularak erkenden pes edeceğini söylemiştir.¹⁰²

Konuya dair yapılan diğer araştırmalarda da benzer yaklaşım sergilenmiştir. Buna göre hekim olmayan birisinin temaruzu anlaması kolay değildir. Hekim olmayanlar için ise bazı hastalıkların belirtileri hakkında bilgi sahibi olmaları faydalı olacaktır. Örneğin melankolilerde ayrışma, içgüdüsel-duygusal alana sirayet eder ve taşkın kişinin duygusal çocukluğu; melankolik kişide beden bilincinin ve muhafaza etmeye yönelik davranışların kaybı, negatif yönü gösterir.¹⁰³ Yine mani bozukluklarında ise duygulanım bozuklukları daha seyrek görülür. Duygusal ve ruhsal alanda beklenmedik bir şekilde sevinç, neşe ve öfke ile karakterize öznel iyilik duygusudur. Manik hasta kendini fevkalade hisseder ve havalardadır, dünyanın üstüne çıkmış, hayatında kendini bu kadar iyi hissetmemiştir.¹⁰⁴ Bu manilerde belirgin sendrom, şen ve öfkeli bir mizaç durumunda motor etkinlik, düşünme ve konuşma süreçlerinde düzensiz artma şeklindedir.¹⁰⁵

Verilen bilgilerden hareketle temaruz konusunda dikkat edilmesi gereken iki sınıf göze çarpmaktadır. Bunlardan birinci sınıfı hasta olmadığı halde hasta taklidi yapan kişiler oluşturmaktadır. İkinci grubu ise hasta olduğu halde iyileştiğini söyleyerek ve bu konuda da kendisini ispatlayarak bulunduğu yerden çıkan kişiler oluşturmaktadır. Bu tür uğraşlara giren iki sınıfta toplum için tehlikelidir. Daha çok ise ikinci sınıfa giren kişilerin suç işlemeye meyilli olduğu söylenebilir.

Fıkhi açıdan, kişinin hasta olmadığı halde öyle görünmesi ve davranmasının caiz olduğu kesinlikle söylenemez. Bu işin *diyani*, yani kişi ile Allah arasında olan

¹⁰¹ Rüya Kılıç, *Deliler ve Doktorları Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Delilik*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013), 150.

¹⁰² Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 37-38.

¹⁰³ Michel Foucault, *Akıl Hastalığı ve Psikoloji*, çev. Emre Bayoğlu (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013), 39.

¹⁰⁴ John Frosch, "Normal – Anormal, Ruhsal Sağlık – Ruhsal Hastalık", der. Erol Göka, *Bir Bilim Olarak Psikiyatri* (1992), 50.

¹⁰⁵ Yusuf Savaşır, "Affektif Bozukluklar", *Ruh Sağlığı ve Hastalıkları* (1983), 185-187.

boyutudur. Eğer bu durum kadı yahut onun görevlendirdiği hekim tarafından tespit edilirse, gereğince verilecek hüküm *kazai* olur ve gereği yapılır.

1.3.6. Dördüncü Bölüm: Bilhâssa Mecnûnlar

Kitabın dördüncü bölümü olan “Bilhâssa Mecnûnlar” 46 ila 88. sayfalar arasında işlenmektedir. Müellif mecnûnlar adı altında melankolik ve mani gibi akıl hastalıklarını ele almıştır.

Melankolilerde en çok görülen vaka intihardır. Melankolik insanlar intihara meyilli bir durumda bulunmaktadırlar. Müntehirlerin büyük çoğunluğu malihülyalıdır. Önemli işlerden mahrûm kaldığını sanan hasta, bütün kuvvetini toplayarak artık kendisinde bir fayda kalmadığını nefesine karşı delil ibraz etmek için eşyasını harap eder ve onu yıkar. Yahut can sıkıntısından, öldürücü sıkıntıdan huzursuz kalarak ve ne olursa olsun bu müthiş fikri durgunluktan kurtulmaya çalışarak halini tahvil için bir başkasına saldırıda bulunur.¹⁰⁶

Genel olarak günümüzde akıl hastalıklarının başında ilk aşaması psikolojik bir hastalık olan melankoli durumu gelmektedir. Aynı şekilde bu durum intiharların önde gelen sebepleri arasındadır. Melankolik bir kişiyi tedavi etme yollarından birisi sorunun kaynağına inerek meselenin yetkili kişiler tarafından etraflıca çözülmeye çalışılmasıdır. Kaynağına inilmeyen her problem ciddi sıkıntılar doğurur. Bu hastalarda intihar en müthiş surette icra olunur, hasta eli altında bulunan ve daha mülayim vasıta olduğu halde başını duvara çarparak veya kendisini pencereden atarak intihar eder. Yahut hasta, kurbanı katletmek ile kanâat etmez, en müthiş surette parça parça eder. Mahall-i cürüm, vesâit, şahitlerin orada bulunması, hülâsa hiçbir şeyin suçu işlemeye karşı bir kıymeti yoktur.¹⁰⁷ Melankolilerde intihar fikri akla gelince artık beyin sadece o fikirle dolu hale gelir ve fiilini gerçekleştirirken gözü hiçbir şeyi görmez.

M. Hayrullah bu bölümde maniya/manyadan da bahseder. Bu durum, birçok hareketlerin beynin dışarıdaki merkezden yayılması dolayısı ile oluşan bir haldir. Arzu ve hayatının icabına göre, tasavvurlar, hatıralar, hareketler, ne varsa hepsini dışarıya atmak için bütün kapılar açıktır. Maniyalının düsturu, ne varsa dışarıdır. Başlangıç safhası bazen kısadır, o derece ki manya nöbeti birdenbire başlamış zannolunur. Bir akraba veya para kaybı, bir nikahın bozulması, kötü işler ve haller neticesinde bir iki saat ve nihayet bir iki gün içinde heyecan dönemlerinin bütün şiddetiyle zuhur ettiği

¹⁰⁶ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 57-58.

¹⁰⁷ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 61.

görülür. Fakat genellikle gâyet âşıkâr bir ilk devre olur, o suretle ki basit bir teşvik fikri değil ciddi bir bedeni hastalığın başlamakta olduğu kanâati husule gelir.¹⁰⁸

Mecnunlar başlığı altında anlatılan melankoliklerde en mühim belirti, makul bir sebep olmadığı halde birdenbire hastayı yakalayan ve etrafındakilere karşı gittikçe daha da kuvvetlenerek artan, bireyi birdenbire ruhsal çöküntüğe düşüren manevi bir acı ve keder halidir. Hasta sadece kendisini değişmiş hissetmez, dış dünyanın manzarasını da eski halinden başka görür, artık hiçbir şeye ehemmiyet vermez, hiçbir şeyden müteessir olmaz. Her şeye hatta eskiden sevdiği şeylere karşı bile olan bu nefret, en yakın akraba ve sevenlerine bile olan lakayt hareketleri kendisi için o mertebede elimdir ki kâmilten değişmiş olduğunu tamamıyla bilir. Melankolik hasta, bir karar almaya muktedir olmayıp iradesinin sağlam olmaması da yanlış karar verme ihtimalini artırır. Yüzü elem ve ızdırap ifade eder. Hasta boynu eğik, yüzü sabit ve hareketsiz, kaşları çatık, alını kırışık, gözleri zemine çevrili olur. Sorulara yavaş ve yeknesak bir sesle ancak cevap verir, hareketleri yavaş ve büyük bir şüphe ile. Bazen sessizliği de mutlaktır.¹⁰⁹

Mani ve melankolili depresyon türü nöbetler birbirinin tam tersi karakterdedir. Mani sürecinde hasta çok neşeli veya hiddetlidir; özgüveni yüksek, savurgan, alaycı, çok konuşan bir kişiliğe sahip olarak uyumadan günlerce şarkı söyler, küfrederek, sağa sola saldırır, etrafı yıkar parçalar. Melankolide ise hasta derin elem ve sıkıntı içinde olup ileri derecede durgunluk, hareketsizlik ve konuşmama hali, intihar arzusu söz konusudur. Söz konusu nöbetler hasta tedaviye tabi tutulsun veya tutulmasın şifa ile neticelenir. Uygulanan tedavinin asıl amacı nöbetlerin süresinin kısaltılmasıdır.¹¹⁰

Bu iki grup hastada intihar vakaları çok görülmektedir. İntiharın sebebi olarak umutsuzluk, depresyon, dinî inanç eksikliği, karamsarlık, toplumsal kaynaşamama, kendisi açısından dayanılmaz sıkıntılarla karşılaşma gibi birçok faktör olduğu görülmüştür.¹¹¹

Bazı insanlar melankolik durumlarda bulunmaktan zevk almaktadırlar. Aslında ilk başta eğlence zannettikleri durum zamanla bir hastalığa dönüşmektedir. Umutsuzluk ve depresyon melankolik hastaların en belirgin özelliklerindendir. Tehlikeli durum ise intihar arzusunun gelmesiyle beraber kişinin canına kastetmesidir.

Melankoliye ve maniyaya müptela olan hastaların hukuki durumu hakkında ileride ayrıntılı bir bilgi verilecektir.

¹⁰⁸ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 64-68.

¹⁰⁹ Kriton Dinçmen, *Psikiyatri -Konu Hakkında İlgi Duyan Herkese-* (İstanbul: Anon Yayınları, 2004), 45-48.

¹¹⁰ Aykan, *Akıl Sağlığı ve Hastalığı*, 72.

¹¹¹ Bk. Fetullah Yılmaz – A. Dağcı, “Ömer Nasuhi Bilmen’e Göre İntihar ve Nedenleri Din Psikolojisi ve İslam Hukuku Bağlamında Bir Değerlendirme” *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi* 12 (2015), 433-460.

1.3.7. Beşinci Bölüm: Masrû'lar

Müellif eserinde masrû'lar konusunu 89 ila 135. sayfalar arasında işlemiştir. Mustafa Hayrullah'ın akıl hastalıkları içerisinde görmüş olduğu en tehlikeli sınıf sar'alılardır.

Bu hastaların tehlikeli olmasının sebebi ilk bakıldıkları zaman temyiz gücüne sahip olmalarıdır; ildrak sahibi oldukları halde hiddetin tesiriyle hareket eder gibi göründüklerinden bu halde çoğunlukla hareketlerinden mes'ûl tutularak mahkum edildikleri de vakıadır. Yani ilk bakıldığı zaman hasta oldukları anlaşılmadığı için akl-ı selim gibi düşünülerek cezaya tabii tutulabilmektedirler. Ancak ne zaman sara nöbeti başlarsa o zaman hasta oldukları anlaşılabilir.¹¹²

Anlaşıldığı üzere masrû'ların insanlar için en dehşetli ve tehlikeli mecnûnlar olduğu görülmektedir. Bununla beraber her saralı hastayı da mecnûn addetmek büyük bir hata olur. Sokakta gezerken her dakika birçok masrû'lara rastlarız ki gerek mantıklı hamleleri gerekse sadece baş dönmesi anında olsun farklı hareket sergilemezler. Fikir melekelerinde hiçbir eksiklikleri yoktur. Ani ve birdenbire cinnet de masrû'lar için gâyet normal olup çabuk tahrik olurlar ve haklarında düşmanca ve intikam hisleri besledikleri şahıslara karşı bir mertebe şiddet ve cebir ibraz ederler. Bunlar bir dereceye kadar ne yaptıklarını da takdir ederler. Eğer kargaşa fikri bu dereceden ziyade ise artık hasta ne yaparsa şuurunda değildir.¹¹³

Başka kimi araştırmacılar da akıl hastalıkları içerisinde belki de en tehlikeli olanının sara hastaları olduğu ifade edilmiştir. Çünkü kısa bir süre önce sevgi dolu olan sara hastası, umulmadık bir anda çıldırır ve en sevdiklerine dahi kıyar. Yarım saat sonra her şeyden habersiz elindeki kana bakarak acı acı ağlamaya başlar. Bu yüzden sara hastaları askere alınmazlar. Sara hastası birine silah vermek büyük bir tedbirsizliktir.¹¹⁴

Her ne kadar ehliyet arızaları konusu üzerine yoğunlaştık da aslında hukukun en önemli amaçlarından birisi olan toplumun düzenini sağlamak ilkesine burada vurgu yapmak gerekmektedir. Sara hastalığının erken tespitiyle beraber tehlikeli durum biraz daha geriye itilmiş olacaktır.

Mustafa Hayrullah doktor olması ve adli bir inceleme yapması hasebiyle akıl hastalıklarını anlatırken, daha önce söylediğimiz gibi onların hastalık anındaki belirtilerini de ele almıştır. Mesela nöbet meydana gelince saralının rengi solar, bir kere haykırır, kendini kaybedip düşer. Bu düşme tamamen şuarsuzca olup yere, suya, ateşe,

¹¹² Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 89-90.

¹¹³ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 97-98.

¹¹⁴ Yılmaz, "Kriminolojik Açıdan: Akıl Hastalığı ve Suç", 748.

sivri bir yere hülâsa olduğu yere düşer. Yüzü kasılır. Baş hafifçe yüzün aksi cihete yönelir, çeneler kitlenir... Gözler yukarı dikilir. Organlar gerilip kasılır. Bir dakika bevl veya gaz ve gaita mündefi' olur, yani altına kaçırma vuku bulur.¹¹⁵

Diğer taraftan her vakayı başlı başına mütâlââ ve tedkik ederek ona göre beyan-ı rey etmek evladır. Vakalar ve masrû'lar farklı olduğu için en iyi yöntem budur. Mesela bir masrû', birini öldürecek olsa vaka kendisine bildirildiği vakit bu meyanda pek şiddetli üzüntü meydana getirmez, çünkü onun için hikaye edilen hal vâki değildir. Olayın gerçekliğine bile pek güçlkle inanır.¹¹⁶

Masrû' gerçekleştirmiş olduğu fiilden haberi yokken onu aklı başındaymış gibi değerlendirmek hukuki açıdan yanlış olur. Bu tür hastaların daha önce de söylediğimiz gibi yetkili makamlara bildirilmesi son derece önemlidir.

Sara genel ve sürekli bir sinir hastalığıdır. Sara ekseriya, sade hasta başında değil fakat muhakeme huzurunda keşif olunmamış ve gayri malûm kalır. Saralıların adli hatalara kurban gittikleri pek çoktur. Hâfızalarının zayıf olması yapmış oldukları şahitlikleri şüpheli kılar ve kendilerini yalancı şahitlikle, iftira ve isnatlara maruz kalmaya sevk edebilir. Bazı masrû'lar bütün müddet-i ömürlerince ruhi karmaşıklıklardan masun kaldıklarından sara bunlarda cezayı hak edecek fiillerde özür sebebi olarak kabul olunamaz. Saralı birisi muâyene esnasında aklı başında bulunması mes'ûliyeti tayin etmek bahsinde büyük karmaşıklığa sebebiyet verir. Çünkü sara, haddi zatında mes'ûliyeti ortadan kaldırmaz, fakat ruhi hastalığın ortaya çıkması saradaki kesreti ve süratle gelip geçmesi malûm olduğu için her vakit mümkündür ki ika edilen fiil keşif ve teşhis edilememiş bir sara nöbeti ile alakadar olabilir. Fiili gerçekleştirme esnasında şüpheli olan bu durum, hüküm vericiler tarafından mücrimiyet kararlarında ihtiyatkar ve tayin-i cezada adaletli olmayı icap eder.¹¹⁷

M. Hayrullah'ın özellikle birinci tür saralıları hakkında söyledikleri fıkhi açıdan da isabetlidir. Nitekim cumhur-ı ulema tarafından akıl hastalarının bir fiili gerçek kasıtlı işlemelerinin mümkün olmadığı beyan edilmiştir. Akıl hastaları fiillerini muhataplarının kendilerinde uyandırdıkları izlenime dayanarak işlediklerinden, onların kasıtlı fiilleri, hata kapsamında değerlendirilmiştir.¹¹⁸ Nitekim Ömer Nasuhi Bilmen de mükellef kavramını, kendisine hüküm koyucu tarafından bir şey yapmak veya yapmamak külfeti, zahmeti ilzam edilen akıl sahibi kimse olarak açıklamıştır. "Bu külfeti ilzama da (teklif)

¹¹⁵ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 93.

¹¹⁶ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 129.

¹¹⁷ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 131-133.

¹¹⁸ Hüseyin Esen, *İslamda Suç ve Ceza (İslam Hukukunda Cezai Sorumluluk)* (İstanbul: Yeni Akademi Yayınları, 2006), 125; Bk. Şeybânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan, *Kitâbu'l-Asl*, Talik: Ebu'l-Vefâ elAfgânî, (Beyrut Âlemü'l-Kütüb, 1990), 4/442.

denir. Mükellef olmanın şartı akıl ve buluğdür. Bu anlamda mükellefin teklife ehil olması, yani teklif edilen şeyi anlayacak durumda olması gerekir.”¹¹⁹ Buna göre sara hastalığı anında, birey teklife ehil bir vaziyette bulunmamaktadır. Bu da saralıların mükellef olup olmaması konusunda fıkhi hükmü ortaya koymaktadır.

Akıl hastalarının kasıtlı fiillerini hata kapsamında değerlendirmiş olan görüş sahipleri kılıçla birini öldüren akıl hastası hakkına Hz. Ali (r.a.)’in “Onun kastı da hatası da birdir.” sözünü delil olarak getirmektedir. Söz konusu olayda Hz. Ali diyeti akıl hastasının akilesinin ödemesi yönünde hükmetmiştir.¹²⁰

Hasılı, saralılar görünüşte akli başında gibi oldukları için gerçekleştirmiş oldukları fiillerinde sorumlu tutuldukları görülmüştür. Hekim olmayan birisinin zaten ilk görüşte algılayamayacağı bir durumdur. Ancak ikinci tür saralılar, yani fiillerini gerçekleştirdikleri esnada akıl ve idrakleri tam olanlar sorumlu olurlar. Bunlar sürekli bir akıl hastalığı içerisinde olmadıkları için hüküm böyledir. Fiili gerçekleştirdiği esnada idraki ve temyiz gücü zayıf ise, ne yaptığını bilmiyor, olayın üzerinden biraz zaman geçtikten sonra olay kendisine bildirildiğinde de inkar ediyorsa yani işlediği kötülükten haberi yoksa yaptıkları fiillerden sorumlu değildir.

1.3.8. Altıncı Bölüm: Ayyaşlar

Ayyaşlar konusu kitapta 136 ila 203. sayfalar arasında anlatılmıştır. Kitabın içerisinde en uzun ikinci bölümü teşkil etmektedir. Müktesep arızalar kapsamında yer alan sarhoşluk hali burada herhangi bir ayrıma gidilmeden akıl hastalıkları adı altında ele alınmıştır. Usûl kitapları incelendiği zaman bu kitaptan farklı olarak sarhoşluk haline ek olarak başka dahili bir azmettirici unsurdan bahsedilmez. Bu kitapta ise sarhoşluk halinin yanında kişide irsi bir akıl hastalığının da olup olmadığı incelenmiştir.

Ayyaşların özelliklerine gelecek olursak, bunlar fikri yetenekleri konusunda hâfizadan zayıftırlar. İntikalde yavaşlık, fikirlerde eksiklik söz konusu olur. Akıl zayıflığı gittikçe daha da ziyadeleşir. Bilinç de akıl zayıflığı ile paralel olarak yavaşlar. Hastalığın sona ermesi bir zayıf ruh hali, lakayt bağırımlar, adem-i şevk ile müşahhas hale gelir.¹²¹

¹¹⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1982), 1/31.

¹²⁰ İbn Abidin, *Reddû'l-Muhtar*, 6/531-532; Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ebi Sehl, *el-Mebsût*, Dârü'l-Mârif, Beyrut, 1989, XXVI, 66-67; Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Tahkik: Şeyh Mahmûd Ebû Dakîkah, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, Tarihsiz, V, 25; Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmûz, *Düreru'l-Hükkâm fî Şerhi Ğureri'l-Ahkâm*, Mîr Muhammed Kütüphanesi, Karaçi, Tarihsiz, II, 90.

¹²¹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 140.

Şunu da ilave etmek gerekir ki insanın fonksiyonlarıyla ilgili güçleri ve dokuların hayati özelliklerini etkileyen eroin, esrar, kokain ve morfin gibi uyuşturucu maddeler de bir tür sarhoşluk meydana getirir. İlet, insanın bilincini gideren uyuşturucu maddelerin de sarhoşluk verici madde olduğu üzeredir.¹²²

Mustafa Hayrullah ayyaşlık bahsinin sonlarına doğru bu konuya ayrı bir yer vermek gerektiğini söylemektedir. Diker, sarhoşların dikkatli bir şekilde değerlendirilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Sarhoşlukta önemli olan mesele, cürmün gerçekleştiği esnada fiillerimizi idare eden gücün icra-yı faâliyet edip etmediklerini takdir değil, belki cürümde sebebin sarhoşluk olup olmadığını tayin eylemektir.

Fiilin gerçekleşme sebebi sarhoşluk ile bağlantılı değilse kişi yaptıklarından sorumludur. Hemen her memleketin kanun koyucuları bilerek sarhoş olduğu için fail-i müşterek mevkisinde kalan şahsa karşı biraz şiddet gösterme taraftarıdır. Çünkü mücrim bu konuda cinnet halinden uyanınca hiçbir hatıra muhafaza etmediği için ika ettiği fiilleri izah edemese bile bu tedbirsizliğinin ve iradesine hakim olamamanın ne tür fenalıklar intaç ettiğini pekala anlayacağı kanâatindedirler. Namuslu ve haysiyetli bir adamı kasıt ve iradesiyle değil, belki tedbirsizliği ile ika ettiği bir cürümden mes'ûl tutup da sırf kendi arzu ve ihtiyarıyla içerek sarhoş olduktan sonra vurup öldüren bir adamı mazur görmek hiçbir akıl sahibinin kabul edemeyeceği bir mantıksızlıktır. Sarhoşluğu bir akıl hastalığı olarak değerlendirip de muhatapları cezadan muaf tutmak, düşünülmesi gereken bir konudur. Sarhoşluğa özel bir mevki vermek zarûridir. Fakat bu mevki hakiki bir hastalıktan ziyade tercih ile sabit olan bir mevkidir. Bu halde demek olur ki cezadan muaf olma noktasında kıymettar olacak surette isbâtı iktizâ eden nokta sarhoşluğun mevcudiyeti değil hangi saik ile gerçekleştirildiğini tayin etmektir. Bazı müellifler ise sorumluluğun olmamasını sarhoşluğun derecesine göre takdir ederek gâyet açık bir surette âşikâr bir sarhoşluk fiili gerçekleştirenleri gayr-ı mücrim sayma düşüncesini beyan etmişlerdir. En mutlak bir adem-i şuur derekesine düşünceye kadar sarhoş olmuş bir adamın yalnızca bile bile ve isteye isteye bu mertebe sarhoş olabildiği için töhmetten beri tutulması iktiza edeceğini adli heyetlere kabul ettirmede imkan yoktur. Bunalım halinde bulunan bir ayyaşın açıkça zebunu bulunduğu cinnet hali içinde işlediği fiillerinden hesap vermeye mecbur tutulması akla bile gelmez. Böyle bir adam muvacehesinde ceza mes'ûliyeti meselesi mevzu bahis olunca suret-i hallinde hiç kimse tereddüt edemez.¹²³

¹²² İbrahim Kafi Dönmez, "Sarhoşluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansikopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/141.

¹²³ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 197-203.

Fıkhi açıdan meseleye bakacak olursak, buradaki konu usul eserlerinde “sükr/sarhoşluk” başlığıyla incelenmiştir. Sükr, bilinç halinde veya ayık olmanın zıddıdır. Ebu Hanife ve İmam Şafii’ye göre akli izale eden bir coşkunluk/taşkınlık halidir. Burada akli gideren sarhoşluk, gök ile yeri, kadın ile erkeği birbirinden ayırt edememe halidir. Ne var ki sarhoşlukta aklın zail olması cünun halinde olduğu gibi sürekli değil geçicidir. Şafiilere göre sarhoş, saçma sapan söz söyleyen ve gizli sırları ortaya çıkan ve çıkaran kişidir. Sarhoşluk, akli karıştırır ve devam ettiği sürece müptela olanı hezeyana sevk eder, fakat aklın aslını ihlal etmez.¹²⁴ Sarhoşlar değerlendirilirken sürekli akıl hastaları gibi değerlendirilmez. Zaten sarhoş olmaları sebebiyle de görmeleri gereken bir cezaları vardır. Bunun dışında yaptıkları fiiller konusunda etraflıca bir mütâlaa gereklidir.

Bir insanın sarhoş olduğuna karar vermenin ölçüsü yani sekrin haddi, sahv ile sekrin arasını temyiz eden kişinin kelâmın karışıklık arz etmesidir, böyle olursa bir insan sarhoş diye addolunur. Lâkin sarhoşluğun gerçekleşmesinde İmam-ı A'zâm Ebu Hanife, “gök ile yer arasını fark edemeyecek derecede temyiz gücünün zevali” kaydını ilâve etmiştir. Zira eğer temyiz bu derecede ortadan kalkmamış bulunursa sekrede noksan bulunmuş olur.¹²⁵

Sarhoşluk kişinin fiil ehliyetini etkilemesi hasebiyle hukukun değişik dallarına konu olmuştur. Sarhoşluk ceza hukuku incelemelerinde daha özel bir yapıya sahiptir. Fıkhi açıdan sarhoşluk ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birisi mübah yolla sarhoşluktur. Diğeri ise mübah olmayan yollarla sarhoş olmaktır. Mübah yolla sarhoşluk, sarhoşluk veren şeyin zaruret halinde, zorlanarak, sarhoşluk verdiğini bilmeyerek, ilaç olarak içilmesi veya buna benzer hallerde kullanılması ile olur. Bu yolla sarhoş olan, baygın hükmündedir. Bu müddet zarfında Allah hakkı olan şeyleri yapma konusunda mükellef değildir.¹²⁶ Konuyu daha tafsilatlı ele alacak olursak; İslam hukukçuları sarhoşluğu, mübah(meşru) ve haram yollarla olmak üzere ikiye ayırarak sarhoşluk veren bir şeyi tedavi amaçlı kullanma, sarhoşluk verdiği bilindiği halde kendisine bu mâddenin zorla verilmesi (ikrah) veya zaruret gibi dinen meşru kabul edilen bir yolla söz konusu mâddelerin alınması neticesinde meydana gelen sarhoşluk mübah olup bu tür sarhoşluk halinin baygınlıkta olduğu gibi hukuki netice doğurmayacağı hususunda görüş birliği vardır. Burada zaten bir beis yoktur. Fakat isteyerek, neticelerini bilerek ve tamamen kendi hür iradesiyle akli giderici bir madde alıp sarhoş olan kişi haram yollarla sarhoş olmuştur. Bu yollarla sarhoş olan birisinin tasarruflarının geçerliliği hususunda farklı

¹²⁴ Kılık, *İslam Kişi Hukuku Açısından Akıl Hastalığı*, 176.

¹²⁵ Büyük Haydar Efendi, *Usul-i Fıkıh Dersleri*, nşr. M. Çevik - K. Meral (İstanbul: Meral Yayınları), 501.

¹²⁶ Abdülkerim Zeydan, *Fıkıh Usulü*, çev. Ruhi Özcan (İstanbul: Ören Basımevi, 1977), 123.

görüşler söz konusu olmakla birlikte İslam hukukçularının çoğunluğuna göre sarhoş, cürüm ifade eden fiillerinden sorumlu olup sarhoş iken haksız yere birini öldürmüştse, kendisine kısas tatbik edilir, zina yapmışsa cezalandırılır, birinin malına zarar vermişse tazmin eder ve kendisine had uygulanır. Ayrıca cumhura göre, sarhoşun yaptığı boşamalar ve tüm sözlü tasarruflar da muteberdir.¹²⁷

İslam hukukçuları, işlediği günah/suçtan ötürü dini hitabı geçici olarak anlayamayacak duruma düşse bile akli melekesini kaybetmediği için sarhoşun haram fiilleri işlemesi halinde günahkar sayılacağına ve ibadetler hususunda mükellefiyetinin devam edeceğine hükmetmişlerdir. Her ne kadar o haliyle eda etmesi geçerli olmasa da sarhoş, kazası mümkün olan ibadetlerin bulunmadığı âşikâr olduğu için özellikle Nisa Suresinin 43. ayeti delil gösterilerek ya bu durumun hitaba muhatap olmaya mani olmadığı şeklinde açıklamalar yapılmakta ya da gerçekte bu hükmün caydırma ve cezalandırma düşüncesine dayandığı, dolayısıyla da anlama yeteneğinin hükmen var kabul edildiği ifade edilmektedir. Diğer taraftan kronik sarhoşluk diye ifade edilen alkolizm ise sürekli olarak alkollü içki kullanma neticesinde beliren fizyolojik ve psişik bozukluklar bütünüdür. Kalıtsal veya bu nitelikte olmayan çeşitli faktörlerin etkisi olmasa bile bazı müzmin psişik veya fizyolojik bozukluklar meydana getirerek yaratılışı itibâriyle normal, aktif, kültürlü, şerefine düşkün bir insanı ahlakî hissi sönmüş, her türlü kötülüğü yapabilen, hiddetli, tembel, çevresine duyarsız bir canlıya dönüştürür. Kronik alkolizm, kişinin alkol kullanmadığı zamanlarda dahi tesirini gösteren bir akıl hastalığıdır.¹²⁸

Kısaca; bu hususta M. Hayrullah Hanefi mezhebinin görüşüne uygun bir tavır sergileyerek sarhoşların mükellef tutulmalarını gerektiği üzerinde ısrarla durmuştur.

1.3.9. Yedinci Bölüm: Mütereddiler

Mütereddiler (dengesizler) kitapta 204 ila 259. sayfalar arasında yer almaktadır. Bunlar aslında bu zamana kadar anlatılan akıl hastalıklarından ayrılmaktadır. Burada “tereddi” daha çok akıl hastalığına geçiş evresi olarak görülmekte ve bu sınıfa kimlerin dahil olduğu anlatılmaktadır. Mustafa Hayrullah bu konuda, vehimlerin zamanla kişiyi hasta ettiğini düşünmektedir. Burada asıl mesele günlük sıradan işlerin büyütülerek hastalık haline getirilmesidir.¹²⁹

Mütereddilerin ruhi faâliyetinin karışıklığından meydana gelen eksik akıl ile akıl hastalıkları arasında orta bir yeri vardır ki şahsa göre farklılık arz etmektedir. Bu

¹²⁷ Kıyık, *İslam Kişi Hukuku Açısından Akıl Hastalığı*, 176-177.

¹²⁸ Dönmez, “Sarhoşluk”, 36/142-143.

¹²⁹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 209.

teşvişat ile hakiki ruh hastalıkları arasında birçok geçişler mevcut olup bu suretle musibete uğramış olan şahıslar pek sabit olmayan muvazenelerini gâyet kolaylıkla kaybedebilirler. Ve bu muvazenelerini kaybedişleri o kadar kolaydır ki bu suretle yaşadıkları vasata kendilerini uyduramamaları, hatt-ı hareketlerinin intizamsızlığı seciyelerinin teşekkülündeki eksiklikler nedeniyle toplum içinde ancak pek edna mevki sahibi olabilirler. Halk bu şahısları serseri, metanet-i ahlakiyeden mahrûm, sefih, müsrif ve mücrim diye addeder. Bu terreddi ahvalinin emraz-ı müktesebe olmak haysiyetiyle akıl hastalıklarından farkı şudur ki ashabının dimağı tamamen neşvünema bulmuş ve şimdiye kadar tabii surette vazifesini ifa etmiştir.¹³⁰

Mustafa Hayrullah Diker bunlar hakkında şunları söylemiştir:

“Bu muvâzenesizlerin mütehezzilerden, ma’tuhtardan, kemakıllardan farkları dediğimiz gibi zekalarının lüzûmu kadar tenemmüv eylemiş olmasıdır. Ne yaptıklarını veya ne yaptıklarının neticesi nereye varacağını pekâla bilirler, dalâletzedegândan farkları ise garîzelerinin dûçar-ı dalâlet olmaktan ziyâde ihtirâslarının fevkalâde şiddet kesbeylemesi ve irâdelerinin teşvîşât-ı mütenevviaya uğramasıdır. Bazılarında arzu o kadar kavî, ihtiras o rûtbe şedîddir ki faâliyet, âniyen dumanlanan, zekaya danışmaksızın hemen faâliyete girer. Bunlar mecnûnlara yakındırlar. Bir takımlarında ise bilakis az çok dûçar-ı dalâlet olan ihtirâsâtın şiddetine rağmen zeka hep âyan kalır, faâliyet tatmîn-i emele nâiliyet hususunda da zeka ile anlaşır. Bunlar daha ziyâde dalâletzedegâna karib olup bir cürüm veya cinayet işledikleri vakit nasıl bir teamül-i ictimaiyeye ma’rûz kalacaklarını bilebilirler, cezâ bunlar üzerinde bir te’sîr-i müfîd icrâ eder.

Ekseriyetle bir mecnûn, bir masrû’ veya ayyaşın çocukları olan bu mütereddiler daha sinn-i sabâvetlerinde hatt-ı hareketlerinde intizamsızlıkları, kabiliyet-i te’sîriyelerinin ifratı, hiss-i enaniyet ve nahvetlerinin şiddeti, ilcâlarının zoru, zabt-ı nefsteki aczleri ile kendilerini belli ederler.

Tenbelliğe, zevke, hovardalığa bir meyl-i mahsûs gösterirler. İntizâm ve itaâte karşı âsi, gurûr ve nahvetleri mevzubahis olduğu zamanlar anûd ve zorba olurlar...”¹³¹

Mustafa Hayrullah Diker bir müşahedesinde, bir sabah işi ile iştigalden başka hiçbir arzu göstermeksizin ticarethanesine gidiyor gibi evinden çıkan, yolda içmek arzusuna kapılan ve üzerinde parası olmadığı için parmağındaki bir yüzüğü emniyet sandığına rehin koyarak iki gün meyhanelerden çıkmayan birisini anlatır. Bu kişi, üzerinde bulunan bütün mücevheratı ve kıyafetlerinin çoğunu içki masrafına mukabil olarak rehine vermiştir.¹³²

Meselenin fıkhi yönüne bakacak olursak; kişide temyiz gücünün bulunup bulunmadığı, kişi, olay ve fiilin özelliklerine göre her somut mesele açısından incelenip

¹³⁰ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 204-205.

¹³¹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 208.

¹³² Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 229-230.

belirlenmelidir. Hukuki açıdan mühim olan, bu gücün fiilin yapıldığı esnada kişide mevcut olup olmadığıdır. Anlaşmazlık durumlarında hakim, psikoloji biliminin verilerinden de istifade ederek bu hususu tespit eder. Kişi; idrak ve irade öğelerini ortadan kaldıracak akıl hastalığı, ateşli bir hastalık veya aşırı duygusallık gibi belirli bir fizyolojik veya psikolojik durumdan dolayı temyiz gücünü kısa veya uzun süreli ya da sürekli olarak kaybedebilir.¹³³

Hiz. Ömer'e zina yapmış olan deli bir kadın getirilmiş, Hiz. Ömer de öncelikle bu kadının recm edilip edilemeyeceği konusunda istişare ettikten sonra recmedilmesi yönünde karar vermiştir. Hiz. Ali, bu kadını görüp halini sorunca, Hiz. Ömer'in o kadın hakkında recm kararı verdiği deli bir kadın olduğu söylenmiştir. Bunun üzerine Hiz. Ali, kadının geri götürülmesini ister ve Hiz. Ömer'e giderek Resülüllah (s.a.v.)'in şu hadisi şerifini söyler: *"Sorumluluk üç kişiden kaldırılmıştır. Buluğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, şifa bulana kadar bunamıştan/ deliden/ mecnûndan (akıl hastalığı bulunanlardan)."*¹³⁴

Mütereddiler incelendiği zaman yaptıkları işten haberdar oldukları görülmektedir. Ehliyetlerini ortadan kaldıran bir arıza görünmese de zamanla onu daraltan bir arızadan bahsedilebilir. Halkın adlandırması veya halkın onlara toplum içinde bir konum vermesi hukuki açıdan önemli değildir. Hukuki açıdan önemli olan fiillerini gerçekleştirdikleri esnada temyiz gücünün tam olması, temyiz gücü tam değilse hangi hastalığa sahip olduğudur. Bunlar yaptıkları fiillerden sorumludurlar. Mütereddiliği tam bir akıl hastalığı olarak görmek zor olsa da bunlara karşı dikkatli olunmalıdır.

1.3.10. Sekizinci Bölüm: Mütehezziler

Mütehezziler (hezeyan sahipleri) kitabın 260 ila 347. sayfaları arasında en uzun bölüm olarak ele alınmıştır. Bu durum, toplumda akıl hastalarına nispetle mütehezzilerin daha çok olmasından kaynaklı olabilir. Mütehezzilik de bir akıl hastalığı olarak ele alınmamalıdır. Ne zaman artık akıl zail olmuş olursa ancak o zaman hastalık olarak değerlendirilebilir.

Bu bahiste hususiyle hezeyân-ı i'tisâfi üzerinde durur. Bunun ortaya çıkmasında hanımının kendisine ihanet ettiği düşüncesi mevcuttur. Bu kabîl hezeyanlar erkeklerde ve münhasıran alkol düşkünlüğü olanlarda görüldüğü halde kadınlarda adet kesilmesi esnasında zahir olan hezeyân-ı i'tisâfinin bir unsurudur. Fikr-i hezeyâni burada zahiren

¹³³ İbrahim Kafi Dönmez, "Temyiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 40/437-438.

¹³⁴ Ebu Davud, "Hudud", 16, (4399, 4400, 4401, 4402).

mantıki olup günden güne güzelliğini kayıp eylemesi ve münasebet-i zevciyeye her gün bir derece daha soğukluk arız olduğunu idrak etmesi neticesi gibi görünür. Bu ahval dahi bir emniyetsizlik hasıl edip en asılsız şeyleri kıskançlık tarafına çekerek tefsir etmeyi mucip olur. Yavaş yavaş mesela eşini bir başkasına benzeterek geceleyin bir hizmetçi ile mülakatta gördüğünü iddia eder. Kapıda bir tıkırtı olsa, mutfakta bulaşık kapları devrilse bunları bile zevcinin hıyanetine bağlar.¹³⁵

Bu hastalar paranoid olarak adlandırılabilir. Paranoid, paranoya gösteren kişi olarak nitelenmektedir. Paranoya genel olarak kıskançlık, yersiz şüphe, güvensizlik ve korkuların hakim olduğu, zaman zaman büyüklük hezeyanları izlenen duruma denir. Paranoyalı kişi sık sık üstün ve eşsiz güçlerle donatıldığına inanmaktadır. Paranoyalı kendisinde sinsice gelişen kuruntuların, zamanla ussal ve tutarlı bir inanç sistemine dönüşen sanıların farkına varamamaktadır. Hasta, başkalarının kendisine tuzak kurduğuna, kendisiyle alay ettiğine, kendisini izlediğine, kendisini küçük düşürmeye çalıştıklarına, insanların hep ona karşı olduklarına ve onu zehirlemeye çalıştığına inanabilir. Kişiye paranoya tanısı konulabilmesi için onun hastalığının şizofreni, organik akıl hastalığı, organik akıl belirtisi gibi rahatsızlıklardan kaynaklanmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca paranoya şizofreniyle de karıştırılmamalıdır. Çünkü şizofrenide sanrılar, biçimsel düşünce bozukluğu şeklinde bulunmaktadır. Paranojada ise zihinsel işleyiş bozulmamıştır, kuruntular zamanla kendi içinde bir mantık tutarlılığına sahip olur.¹³⁶

Paranoya da hekim olmayanların kolayca anlayamayacağı bir hastalıktır. Paranoidler genelde titiz bir insan, kıskanç bir erkek, hakkı yenilmiş biri yahut önemli biri olduğu için düşmanları çok kişiler olarak kabul edilirler. Paranojada sadece muhakeme kusurunun ortaya çıkardığı hezeyanlar klinik tabloyu oluştururken parafreniada muhakeme ve idrak kusurları yani hezeyan ve halüsinasyonlar beraberce bulunur.¹³⁷

Günümüzde boşanmaların birçoğu paranoyak insanlardan dolayı artmıştır. Evlilik yapılırken aynı zamanda evlenecek olan bireylerin ruhsal durumları da göz önüne alınmalıdır. Birçok insan, ruhsal hallerinden habersiz olarak evlilik yapmaktadır. Bu habersizlik hastalığı bulunanlarda daha sonraları kötü sonuçlara yol açmaktadır.

M. Hayrullah'a göre bazı kadın hastalar da düşüklerini zannettiği namussuzluğa tahammül edemeyerek ekseriyetle intihara karar verirler. Bazen sevdikleri ve akrabalarından biri hakkında isnadatta bulunarak rezaletlere sebebiyet verdikleri gibi

¹³⁵ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 294.

¹³⁶ M. Orhan Öztürk, *Paranoid Durumlar, Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, (1983), 163.

¹³⁷ Dinçmen, *Psikiyatri*, 49.

haysiyet ve namuslarını ihlal etti zannettikleri düşmanlarına karşı ye's ve intikam ile taaddiyatta bulundukları da olur.¹³⁸

Bir de bu hastalığa sahip olanlardan da'vakâr mütehezziler vardır. Bunların âdi mü'tesiflerden farkı şu ki hastanın fikrinde tehlikeye düşer ve i'tisaf olan hayatına sağlayacak olan menfaat değil, hukuki açıdan başarı elde etmesidir. Bu cinnete namzet olanlar daha pek erkenden hodgamlıkları, hiddetleri, huşunetleri nefslerine son derece muhabbetleri ile nazarı dikkati celbederler. Bedenlerine bu kusur sebebi münasebette bulundukları zatlar ile daimi bir muaraza içinde bulunurlar. Da'valarındaki başarısızlıklarının, haksızlıklarından ortaya çıktığına inanmak yerine hakimnin taraflı karar verdiğine, rüşvetçiliğine isnad eder ve hiçbir mana ifade etmeyen bazı vaka-yı adiyeye gittikçe artan kanâatlerini müeyyid delillerden sayarlar. İş bu dereceye varınca artık her türlü ihtiyatı kaybederler, dosyaları gittikçe kabarır. Sabit delilleri, ihbarları çoğalır, hakime karşı kötü ithamlar peşpeşe gelir. Vazife halindeki memurlara hakaretleri yüzünden cezaya uğradıkça cürümlerini tekrar eder, tekrar ettikçe daha ağır cezalara mahkum olurlar. Bu döngü böyle devam eder gider. Halbuki inad ve ısrarları sadece hastalıklarının neticesidir.¹³⁹

Toplumda mütehezzilerin birçok çeşitleri vardır. Burada müellif tasavvufkar mütehezziler dediği kişilerden bahseder. Bu insanlar, daha küçük yaşlarda iken sûfilik ve takvaperverlikle ilgilenmeye başlarlar. Dini öğrenirken hükümlerin niçin var olduğu ile meşgul olmayıp oldukları gibi kabullenirler. Uzun oruçlar, ardı arkası kesilmeyen ibadetler, hamd ü senalar, tespih çekmeler, günah çıkarmalar ve dini sohbetlerin olduğu halkalarda bulunmak gibi birçok riyazetlerde bulunurlar. Zamanla kendilerine bir peygamberlik verildiğini veya mehdilik ile görevlendirildiğini söylerler. Arada sırada anlayışlarına şüphe arız olsa bile bunu şeytanın bir vesvesesi sayarak zihinlerinden defetmeye çalışırlar. Bu tür hastalar bir olumsuzluk ile karşılaştıkları zaman artık vahyin kesildiğini veya kesileceğini düşünerek tekrar riyazetlere dalarlar.¹⁴⁰

Bu tasavvufkar mütehezziler icra etmiş olduğu fiilden dolayı mes'ûl değildirler. Bunlar için yapılacak en iyi muamele bir tımarhaneye teslim edilmesidir.¹⁴¹ M. Hayrullah'ın ifade ettiği üzere eğer bunlar topluma zarar veriyorlarsa bahsedilen muamele söz konusu olabilir. Bir de tedavileri mümkün ise bu açıdan da ilgili uygulamaya gidilmesi gerektiği söylenebilir.

¹³⁸ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 296.

¹³⁹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 302-303.

¹⁴⁰ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 324-326.

¹⁴¹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 335.

Mütehezzilerin, yenilikçilikte ısrar edenler, kaybettiği da'valarda hatalı olduğunu kabul etmeyip de hakimlerin kendisine kötü niyet beslediğini düşünerek devamlı mahkemelerde yatıp kalkanlar, tasavvuf hayatıyla ilgilenenler, paranoyak olanlar ve her durumu eşinin kendisine ihanet ettiğine yoranlar gibi birçok çeşitleri vardır. İlk aşamalarında mütehezzi birisini akıl hastalığına sahip kabul etmek doğru değildir. Bunlarda esasen psikolojik hastalık olduğundan bahsetmek daha doğru olur. Mütehezziler, tek tek incelenip hekimler tarafından akıl hastalığına sahip bireyler olarak değerlendirildiği zaman hukuki açıdan sorumlulukları söz konusu olamaz. Psikolojik rahatsızlığı bulunan bireyler, yaptığı işler konusunda temkinli davranmalılar. Aksi takdirde bir işe başlamadan önce sonuçlarının ne olabileceğini kestirenler yaptıkları fiillerden mesüldürler.

1.3.11. Dokuzuncu Bölüm: Kemakıllar

Kemakıllar (eksik akla sahip olanlar) kitabın 348 ila 383. sayfaları arasında anlatılmaktadır. Kemakıllar sınıfına fedmler, eblehler (ahmak), sadediller (saf kalpli olanlar, kalbi temiz olanlar), mütehezzi eblehler ve sağır dilsizler girmektedirler. Bu tür şahıslar her ne kadar az çok kâmil bir fikir sahibi gibi görünüyorsa da hiçbir vakit doğal ve orta halli bir adam derecesine varamazlar. Bu sebepten yaptıkları fiillerin sorumlulukları konusunda bir şüphe vardır.¹⁴²

Bunlara ilaveten bir de yine ehliyet arızalarından olan sefahi zikredebiliriz. Sefihler, malını beyhude yere harcayan, saçıp savuran, israf etmek suretiyle malını zayi eden kişilerdir.¹⁴³ Sefihlik iki türdür. Buna göre kişi ya sefih olarak ergen olur ya da ergen olduktan sonra sefih olur. Her bir durumun İslam hukukunda kendine has hükümleri vardır. Bununla birlikte Hanefiler sefahi, şeri hükümlere engel olabilecek bir durum olarak görmemişlerdir. Dolayısıyla sefih tasarruflarında tedbirsiz olsa bile mükelleftir. Ne var ki kişinin mutlak tasarruf yetkisine sahip olmamasını gerektiren bir haldir.¹⁴⁴ Mecelle'de sefih şöyle anlatılmıştır: *"Malını boş yere harcayan, sarf ile masraflarında tebzir ve israf ile iza'a ve telef eden kimsedir. Ebleh ve sadedil olmak hasebiyle kar ve temettu yolunu bilmeyip de ahz ve itasında aldanagelen kimseler de sefih addolunur."*¹⁴⁵

¹⁴² Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 354.

¹⁴³ İbn Abidin, *Reddû'l-Muhtar*, 3/244.

¹⁴⁴ İbn Abidin, *Reddû'l-Muhtar*, 3/239.

¹⁴⁵ Mecelle, md. 946.

Sefih hakkında fukahanın delili “Allah’ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı sefihlere vermeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel şeyler söyleyin.” ayetidir.¹⁴⁶

Diker’e göre akıl bakımından en alt tabakada bulunan fedmler ise, kudretleri olmadığı için zararsızdırlar, bir nebat veya hayvanat-ı süfliyeden biri ne kadar tehlikeli olabilirse bunlar da o kadar tehlikeli olabilirler. Bunlar büsbütün de zeka bakımından mahrûm değildirler. İştirler, görürler ve duyarlar. Birkaç kelime veya cümleden ibaret bir lisanları bile vardır. Bir fedm hırsızlık da yapsa, bir suç da işlese, yangın da çıkarsa, birini öldürse bile yapılması gereken tek şey onları bir tımarhaneye koymaktır. Bir fedmi cezalandırmak, korkutmaya çalışmak abestir, bunlar hatta cellat satırının altına sevk olunsalar bile yine kendilerinden ne istendiğini idrak edemezler.¹⁴⁷

Genel bir değerlendirmede bulunacak olursak, burada bahsedilen seviyede akıl hastası olan, hırsızlık yaptığında kendisine diğer hadler uygulanmadığı gibi hırsızlık haddi de uygulanmaz. Had uygulamak bunlara adaletli davranmamak olur. Zira el kesme cezasının şartı akıl ve bulûğdur. Fakat akıl hastasının hırsızlık suçu neticesinde vermiş olduğu zararı malından tazmin edilir. Zira gayrın malı şeran korunmuş olup delilik özü bu ismeti kaldırmaz. Bu anlamda akıl hastası hırsızlık yaptığında kendisine el kesme cezası uygulanmaz. Hırsız, akıl hastalığını dönemsel nöbetler halinde yaşıyorsa, nöbet geçirmediği zaman hırsızlık yapmışsa eli kesilir; akıl hastası iken suçu işlerse eli kesilmez. Bir çete hırsızlık yapar ve aralarında akıl hastası biri de bulunursa Ebu Hanife ve İmam Züfer’e göre hiçbirine had uygulanmaz. Ebu Yusuf’a göre akıl hastası çalınacak malı yerinden çıkarma görevini üstlenmişse ve hırsızlıktan bizzat sorumlu ise hiçbirine had uygulanmaz. Fakat başkası üstlenmişse akıl hastası hariç her birine had uygulanır.¹⁴⁸

Eblehler, fedmlerden farklı olarak akıllarında mutlak aralıklar ve boşluklar yoktur. İki durumu birbirine karıştırmak kudretleri, lazımı kadar değilse de yine bir dereceye kadar birbirine karıştırabilirler. Hâfızaları gerçi azdır. Fakat yine hâfızaları vardır. Müşkilatla veya garip bir surette ifadeyi merâm eder olmakla beraber her halde merâmalarını anlatabilirler. İcat edemezlerse de pekiyi taklit ederler. Bunlar adeta zeka bakımından çocuk kalmış gibidirler. Bunlar kendilerine talim edilen şeyi dâima anlayamadıkları için değil belki de zihinlerini tespit ederek akıllarında tutamadıkları için öğrenemezler. Eblehler kendilerini cürüm ve cinayete sevk edecek güce malik oldukları gibi bu fiilleri gerçekleştirecek düşünceleri de vardır. Eblehlerin ihtiraslarına

¹⁴⁶ Acat, *İslam Hukukunda Akıl Hastalıklarının Muâmelâta Etkileri*, 53.

¹⁴⁷ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 354-355.

¹⁴⁸ Abdullah Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020), 60.

mukâvemet edecek kadar zeka ve seciyeleri yoksa da bunları tatmine çare bulacak zeka ve faâliyetleri vardır. Her ne kadar zeka bakımından çocuk mertebesinde olsalar da çehreleri yaşlarını göstermektedir.¹⁴⁹

Bu eblehlere ilaveten birtakım eblehler de vardır ki hakiki canilerin tesirleri ve teşvikleri altında ortak bir cürüm sıfatıyla hırsızlığa, dolandırıcılığa ve hatta kalpazanlığa iştirak ederler. Cinayatlerden başka, basit suçlar sebebiyle de eblehlerin tevkif edildiği pek çoktur. Bunlarda en kesretle görülen cürüm serserilik olup bunun da sebebi pek kolaylıkla anlaşılır. Ebeveynlerinin vefatı ile kendi başlarına kalmaları veyahut pederinin kendisini asıllı asılsız bir sebebe mebni terk eylemeleri üzerine kendi kendine ihtiyaçlarını tatminden aciz bulunan eblehin serseri veya sadece dilenci gibi tutuklanması zârûridir.¹⁵⁰

Eblehler, kemakıllı olup fiillerinden mes'ûl tutulamaz, şu kadar ki bir bimarhaneye ilkası vaciptir.¹⁵¹

Kemakıllar arasında bir inceleme yapılacak olunursa, fedm ile ebleh, ebleh ile sadedil, sadedil ile şahsı akıl arasında akıl mertebelerine göre bir ayrıma gitmek müphemdir. Mustafa Hayrullah'ın kimi konuda doğrudan fıkhi bilgilere yer vererek sonuca vardığı görülmektedir. Burada da hukuki açıdan fedm ile matuh veya mecnûn her kim olursa olsun kendi fiillerinden neşet eden zarar u ziyanı hemen tazmin olunmalıdır, demek ve Mecelle'ye atıfta bulunmaktadır: Mecelle yalnız sağır, matuh veya mecnûnun kendi malı varsa ondan tazmine hükmediyor. Bunlar kendilerini geçindirmeye ve sahip oldukları malları kullanmaya muktedir olmadıkları için bütün ömürlerince birinin idare ve vesayetinde bulunmalılar. Bununla birlikte bu kemakıllının vesayet idaresini deruhte eden zat, sorumlu olduğu kişinin fiillerinden mes'ûl olmak durumundadır. Fedmlerle bunlara yakın derecede bulunan eblehler hakkında ceza mes'ûliyeti mevzubahis olamaz. Fiillerinin neticelerini takdire gayri muktedir olmadıkları için akıllarının bile ermediği ceza ile korkutmak mümkün olmadığı gibi ceza tatbik edilse bile zihinlerinde hiç bir tesir hasıl edemez. Bunlar hakkında takip edilecek yol, çocuklarda olduğu gibi fiilin hemen akabinde derhal gerekenin yapılmasıdır. Akılları zayıf olduğu için bunun hatırasını uzun müddet beyinlerinde tutamazlar. Binaenaleyh eblehlerden de fedmler gibi bunları tımarhanelere kapayarak kendimizi muhafaza mecburiyetindeyiz.¹⁵²

¹⁴⁹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 356-358.

¹⁵⁰ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 361-363.

¹⁵¹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 367.

¹⁵² Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 373-379.

Fıkhi açıdan tekrar bir değerlendirme yapacak olursak; İslam Hukukunda suçun oluşabilmesi, bir fiilin suç olarak değerlendirilebilmesi için suç fiilini işleyen kişinin cezai ehliyete sahip olması lazımdır. Bununla birlikte kişinin iradesinin suça yönelmesi, yani kusurlu olması gerekmektedir. Ceza ehliyeti, cezai sorumluluğa ehil olmayı ve ceza ile yükümlü tutulabilmeyi ifade eden bir vasfı ifade eder. Cezanın kişiye terettüp ve infazı için bu vasfı gereklidir. Bu şartları taşımayan kişiler, cezai ehliyeti bulunmadığı için hakkında hüküm sabit olamaz.¹⁵³

Akıl hastası, mali yükümlülüklerde vücut ehliyetinin gereğine göre davranmak durumundadır ki bu işi onun adına velisi bunu deruhde eder. Cana veya mala karşı işlediği suçlarla bedenlen değil, mali olarak muaheze edilir ve kendisine kısas uygulanmaz. Fakat öldürülen kişinin diyetini öder. Aynı şekilde başkasının malına verdiği zaman da o zararı tazmin eder.¹⁵⁴

Sadediller konusunda ise şefkatli davranılmalıdır. Cezalandırıldıkları zaman herhangi olumlu bir etki bırakmadığı gözlemlenmiştir. O halde bimarhaneye sevk etmek en muvaffak bir çâre olur.¹⁵⁵

Sağır ve dilsizlere gelecek olursak mücrim bir sağır dilsiz edilecek muameleyi tayin için önceki bahislerde anlatıldığı üzere akli melekenin derecesini ve ne kadar zeki olduğunu ve ne mertebe temyiz gücüne sahip bulunduğunu anlamak icap eder. İletişim konusunda bir zorluk olduğu için zeka seviyelerini tayin etmek müşkildir. Bir sağır dilsiz hatta pek mükemmel bir terbiye de almış olsa yine alelade şahıslar ile kabil-i kıyas olamaz. Bunlar her vakit malul kalırlar, umûma karşı emniyetsizlik bunlarda kaidedir.¹⁵⁶ Sağır ve dilsizlere ileride tekrar değineceğiz.

1.3.12. Onuncu Bölüm: Ma'tûhlar

Matuhlar (bunaklar) konusu kitabın 384 ila 431. sayfaları arasında işlenmektedir.

Usûl-i fıkıh kitaplarında matuhlar hakkında geniş bilgilere yer verilmiştir. Müellif de diğer akıl hastalıklarına kıyasla bu konuda daha fazla malûmât vermiştir. Müstakil bir konu olarak akıl hastalıkları açısından en son matuhlar konusuna değinmiştir. Bundan sonraki bölümlerde de farklı akıl hastalıklarına değinen müellif, davalı ve davacı açısından akıl hastalarını, velayet ve vesayet durumlarını kısaca anlatmıştır.

¹⁵³ Aydın Kudat, "İslam Ceza Hukuku Bağlamında Ehliyet", *İslam Ceza Hukuku, Tebliğler Kitabı 1* (2017), 697; Menekşe, "İslam Hukukunda Alzheimer Hastalığının Eda Ehliyeti Üzerindeki Etkileri", 117.

¹⁵⁴ Nuri Kahveci, "Kusur Sorumluluğu Açısından Ehliyetin Önemi", *Dini Araştırmalar* 12/4, 76.

¹⁵⁵ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 381.

¹⁵⁶ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 383.

Ma'tuhlar; eblehler ve sadediller gibi akli melekeleri noksan olanlardan ise de aralarında büyük bir fark vardır. Kemakıllar esasen akli noksan doğmuşlar, halbuki bunlar sonradan olmuştur. Atehe (bunama) müptela adamın hali değişebilir, ebleh ise neyse dâima odur. Eblehte daha ziyade çocuk siması vardır. Matuhta büyük adam çehresi bulunur. Her ikisinde de hisler ve duygular ya hiç yoktur veyahut ki hiç mesabesindedir.¹⁵⁷

Kimi çağdaş yazarlara göre bunaklık, zihinsel güçlerde sürekli çöküntü ve duygusal tepkilerde uygunsuzluk olarak ortaya çıkan bir hastalıktır.¹⁵⁸ Şizofreninin en ileri biçimlerinde ve bunama hallerinde hasta, hastalığın dünyasına gömülmüş durumda olup terk etmiş olduğu dünyayı uzak ve örtülü bir gerçeklik olarak algılar. Marazi dünya tarafından ele geçirilen hasta, hasta olduğunun pek farkındadır. İyileşmiş olan hastanın anlattıklarından yola çıkılarak öznenin bilincinde gerçekliğin kelimenin gerçek anlamında düşsel bir perspektife, başkalaşıma uğrayıp dönüştüğü ve karikatürize edildiği izleniminin sürekli olarak varlığını koruduğu söylenebilir. Akıl hastalığı hangi biçime bürünürse bürünsün ve ne tür bir zihin bulanıklığı içerirse içersin her zaman bir hastalık bilincine sahiptir.¹⁵⁹

Akıl hastalığı ve ateh, hukuki işlem ehliyetini etkileyen unsurlardan biridir. Bu gibi durumlarda İslam Hukuku kişiyi korumak için birtakım tedbirler almıştır. Bu tedbirlerin başında da söz konusu kişilerin hukuki tasarruflarının tamamen geçersiz sayılması ya da kanuni temsilcisinin veya işlemde zarar gören kişinin izniyle geçerli kabul edilmesi gelir.¹⁶⁰

Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre hata yapan kişi akıl hastası hükmünde olduğu için akıl hastasının kastı da hata hükmündedir. Dolayısıyla akıl hastasının sözleri ile hiçbir akit veya iltizam oluşmaz.¹⁶¹

Buraya kadar ele alınan akıl hastalıklarına sahip bireylere hukuki bir danışman atanması hususuna fazlaca yer vermeyen müellif, kemakıllılar ve matuhlar bölümünde ise bu durumun önemine dikkat çekmektedir. İleride de aynı uyarılara devam eden Diker, bu durumun hem toplumun hem de akıl hastasının korunması açısından son derece önemli olduğunu bildirmektedir.

Gayri mümeyyiz çocuk ve akıl hastası gibi hukuken geçerli bir tasarrufta bulunma (eda/fiil) ehliyeti hiç bulunmayan kişiler ile mümeyyiz küçüklerin yahut akli zayıf ve sefeh gibi sebeplerle kısıtlı olanların himayeleri ve haklarının korunması, dini

¹⁵⁷ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 384.

¹⁵⁸ Rasim Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Anı Yayınları, 2006), 57.

¹⁵⁹ Foucault, *Akıl Hastalığı ve Psikoloji*, 64-65.

¹⁶⁰ Ayhan Ak, *İslam Borçlar Hukuku*, (Samsun: Üniversite Yayınları, 2019), 30-31.

¹⁶¹ H.Yunus Apaydın, "Hata", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 16/437-442.

ve insani bir görevdir. Bu yüzden onlar adına ihtiyaç duyulan tasarrufların yapılabilmesine, dolayısıyla hukuki temsile ihtiyaç duyarlar.¹⁶²

İslam Hukukuna göre veli, akıl hastaları gibi velayeti altında bulunan kişilerin mallarında hibe, vasiyet ve tasadduk gibi zarara sebebiyet verecek tasarruflarda bulunamaz. Şayet bu şekilde akıl hastasının malı azaltılırsa bu zararı tazmin etmeleri gerekir.¹⁶³ Ne var ki Nisa Suresi'nin 6. ayetine¹⁶⁴ kıyasla kişi velisi bulunduğu akıl hastasının malından maruf ölçüde istifade edebilir.¹⁶⁵

Yine sefihlin hacr edilmesi, mali açıdan sefihlin yararınadır. Çünkü hem kendisi başkalarına muhtaç duruma düşmez hem de topluma bir yük haline gelmez. Denilebilir ki insanın haysiyetini dikkate alan İmam Ebu Hanife'ye göre ise toplumun ve kendisinin zarar görmesi açısından sefihlin hacredilmesi görüşü de kabul edilemez. Çünkü sefih tamamen kendi malını harcamaktadır. Sefihlin malında kimsenin hakkı yoktur ki topluma zarar vermiş olsun.¹⁶⁶

Ateh konusuna tekrar dönecek olursak; bunaklık anlamına gelen ateh, aklın karışıklığını ifade etmektedir. Böyle birinin anlayışı az olup sözleri birbirini tutmaz, ne konuştuğunun farkında olmaz, tedbiri de bozuk ve düzensizdir. Akli idrâk ve anlayış azdır. Fukaha ve usulcülere göre ateh, kişinin aklının bozulmasına sebep olan ve sahibini bazen akıllılar gibi bazen de deliler gibi konuşmaya sevk edip diğer tasarruflarını da bu yönde etkileyen bir afet/akıl hastalığıdır.¹⁶⁷

Mecellede “*Ma'tûh ol muhtelluşşuur olan kimsedir ki fehmi kalil ve sözü müşevveş ve tedbiri fasid olan kişidir.*”¹⁶⁸ şeklinde tarif edilmiştir.

Ateh tıp literatüründeki demansa karşılık gelmektedir. Ateh beyinde tahribat kaynaklı ilerleyerek mevcut zekanın, zihinsel ve sosyal işlevlerin kişinin günlük aktivitelerini etkileyecek ölçüde yitirmesine sebep olan hastalıktır. Tıpta Alzheimer olarak bilinen akıl hastalığının ilk evresi ve aşırı ihtiyarlık sebebiyle akli melekelerin zayıflaması da bu kapsamda değerlendirilmektedir.¹⁶⁹

¹⁶² Ali Bardakoğlu, “Vesayet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/66.

¹⁶³ H.Yunus Apaydın, “Velayet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/16.

¹⁶⁴ “*Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin; eğer onların yeterli fikrî olgunluk düzeyine eriştiklerini tespit ederseniz hemen mallarını kendilerine verin, büyüyecekler de mallarını alacaklar diye o malları israf ile ve tez elden yiyip tüketmeyin. Zengin olan (veli) yetim malına tenezzül etmesin, yoksul olan da kararınca yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun; hesap sorucu olarak da Allah yeter.*”

¹⁶⁵ Kıyık, *İslam Kişi Hukuku Açısından Akıl Hastalığı*, 224.

¹⁶⁶ Yılmaz, *İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler*, 130.

¹⁶⁷ Mustafa Uzunpostalcı, “İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler”, *İslam Hukuku Araştırmalar Dergisi* 9 (2007), 74.

¹⁶⁸ Mecelle, md. 945.

¹⁶⁹ Acat, *İslam Hukukunda Akıl Hastalıklarının Muâmelâta Etkileri*, 35.

M. Hayrullah atehlinin ceza itibâriyle mes'ûl addedilemeyeceğini belirtmiştir.¹⁷⁰

Hanefî mezhebinde medhuş gibi durumlar izah edilirken yaşlılık, hastalık veya musibet hali gibi kişinin söz ve fiillerinde anormal davranmasını gerektirecek durumlar olarak gösterilmiştir. Bu durum devam ettikçe sahih bir idrâk söz konusu olmayacağından kişinin sözlerinin muteber olmayacağı ifade edilmiştir.¹⁷¹

Ma'tûh olan birine hiçbir ibadet vacib değildir. İbadetler konusunda mümeyyiz çocuk gibidir ve mükellef değildir. Fakat ibadet ederse sahih olur ve bundan ötürü sevabına da müstahak olur. Fakat ma'tûhun bazen akıllı gibi olması nedeni ile ihtiyaten ibadetle sorumlu olacağı görüşünde olan alimler de vardır. Ceza hukukunda matuha had ve kısas cezası uygulanmaz, yani bedeni ceza tatbik edilmez, kısas yerine diyet cezası verilir. Mali yönden mükelleflikleri söz konusudur. Ayrıca bunaklar mümeyyiz çocuk gibi başkasına vekil olarak onun adına akid yapabilirler. Çünkü vekilin yaptığı işler tamamen kendisini vekil tayin edene aittir. Ma'tûh hakkındaki verilen hükümlere bakılarak şöyle bir sonuca varılabilir: Allah (c.c.) hakkını ilgilendiren konularda ateh bir özür sayılırken, kul hakkını ilgilendiren konularda başkalarının haklarının ihlal edilmemesi esası temel olup h ma'tûh verdiği zararın bedelini ödemekle yükümlüdür.¹⁷²

Ma'tûh nakıs edâ ehliyetine sahip olduğundan işlediği suçlar sebebiyle had ve kısas cezasına çarptırılmasa da diyet vermekle ve verdiği zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Netice olarak hukûkullah (Allah hakları) konularında sorumlu tutulmazken; hukûk-ı ibâd (kul hakları) meselelerinde verdiği zararı karşılamakla mükelleftir.¹⁷³

M. Hayrullah, matuhların gayri mes'ûl ve bazılarının fakat diğerleri için tehlikeli hasta olup mecnûnlara mahsûs darüşşifaya ilkası icap eder, demiştir.¹⁷⁴

İslam Hukukçuları ateh ile cünûnun aynı tür hastalığın iki farklı derecesi mi, yoksa ayrı birer hastalık mı olduğu konusunu ele almışlardır. Onlar bu hususta farklı görüşler ileri sürmüş olmakla birlikte prensip olarak bu iki ehliyet arızasının hükümlerini ayrı ayrı düzenlenmişlerdir. Bu konuda da temyiz gücünün mevcut olup olmadığını esas almanın İslam Hukukunun prensiplerine uygun olacağı doğru bir ifade olur.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 412.

¹⁷¹ İbn Abidin, *Reddû'l-Muhtar*, 3/244.

¹⁷² Yılmaz, *İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler*, 51.

¹⁷³ Acat, *İslam Hukukunda Akıl Hastalıklarının Muâmelâta Etkileri*, 37.

¹⁷⁴ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 431.

¹⁷⁵ İbrahim Kafi Dönmez, "Cünûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 1993), 8/126.

1.3.13. On Birinci Bölüm: Hâlât-ı Gayr-ı Meş'ûre-yi Maraziye

Kitabın on birinci bölümü olan bu kısımda psikolojik etkenlerden dolayı şuuru zayıflamış olanlardan bahsedilmektedir. Kitabın 432 ila 462. sayfaları arasında işlenen bu konuda bir akıl hastalığından ziyade bazı psikolojik etkenlerden dolayı kişinin ruhsal bir rahatsızlık içinde bulunabileceği anlatılmıştır.

Bunlardan birisi olan menamoriler tıpkı rüyadaki şahıs gibidir ve şuursuz bir surette öteye beriye dolaşırlar, hastanın icra ettiği fiil hangi çeşitten olursa olsun, bu esnada tamamıyla gayri meşurdur ve kâmilten otomatiktir.¹⁷⁶ Bazen de kocası olmadığı halde hamile olan kadınlarda tesadüf olunur. Bu kabil ahvalde namusunu kaybetmekten meydana gelen hicap, gelecek endişeleri, aşkının terki, ailesinin reddi, maddi ihtiyaçlar ve yeis hep birden tesir ederek şuurda öyle teşvişat husule getirir ki her kadın bütün bu müşkilattan ahlak kanununun talep ve iltizam ettiği surette kendisini kurtaramaz. Bu hallerin hepsi psikolojiktir. Etraflıca düşünüp bunlar hakkında karar vermek gerekir.¹⁷⁷

Mütemarizler cürümleri hakkında adem-i hâfıza iddiasında bulunurlarsa da bu iddia daha ziyade aleyhlerine çıkar, çünkü adem-i hâfızanın nerede bitip nerede başlaması iktiza edeceğini bilemediklerinden adem-i hâfızaya ait olmak iktiza eden devre esnasında cereyan etmiş ehemmiyetsiz şeyleri hatırladıklarını itiraf ettikleri halde önemli olayları unutmuş olduklarını iddia ederler. Ve böylece yalan söyledikleri meydana çıkar.¹⁷⁸

1.3.14. On İkinci Bölüm: Mesâil-i Müteferri'a

Kitabın on ikinci bölümü olan mesâil-i müteferri'a 463 ila 470. sayfalar arasında en kısa bölüm olarak ele alınmıştır.

Burada mecnûnlar davalı veya davacı olursa onlara yapılacak olan hukuki muamelenin nasıl olacağından bahsedilmektedir.

Bu bölümde ilk başlık, “Mecanin üzerinde ika edilen ceraim”dir. Ceza Kanununda (Mâdde 197) rızası olmadan zorla ika edilen hetk-i ırz ve kötü fiillerin cezayı müstelzim olduğu beyan edilmiştir. Fiil on beş yaşından küçük çocuklar hakkında ika edilmişse rızasına bakılmayarak yine cebren kötü fiil addediyor. “Rızası hilafına” bir kadının eli ayağı bağlanarak müdâfaadan mahrûm bırakıldığı veya uzun mücadeleden sonra yorgun kesildiği halde fiil-i şeni'in icrasına rıza verip veremeyecek bir halde ika olunuşuna tatbik edilebildiği gibi teşvişât-ı ruhiyeye müptela olan şahsın

¹⁷⁶ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 441.

¹⁷⁷ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 453.

¹⁷⁸ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 435.

rıza ve muvâfakatları da hakîkatte melekât-ı akliyelere bozulmuş olmak hasebiyle bir mana ifade edemeyeceği için rızası hilafına addedileceği tabiidir.¹⁷⁹

İkinci alt başlık ise “Mecanin tarafından vaki olan şehadet-i kazibe”dir. Mecnûnlar tarafından vâki olan yalancı şahitlik konusunda hukuk, birçok akıl hastalığına sahip kişilerin vâki olmamış olayı veyahut ki hakîkatte başkaları tarafından ika edilmiş cinayeti kendilerine isnad etmiş olmalarından dolayı yapmış olduğu şahitlikleri geçersiz saymıştır.¹⁸⁰ Kitapta anlatılan bir müşahadede bu durumu destekler niteliktedir.

Şahitliğin şartlarından biri şahidin tahammül ve edası esnasında aklının yerinde olmasıdır. Zira şahit olabilmek hadiseleri anlayıp kavramaktan ibaret olduğu için tahammül anında akıl hastası olan birinin şahitliği kabul edilmez.¹⁸¹

Mecnûn birisi şahitlikte bulunsa, davalı veya davacı sıfatıyla mahkemeye de katılsa yapmış oldukları beyanları şüphelidir. Bir inceleme neticesinde ancak doğru veya yanlış ihbarda bulunduğu anlaşılır. Yalancı şahitliğin önüne geçilmesi noktasında yapılan araştırma bunlarda biraz daha zordur. Hukuk bu şüpheli durumdan ve zorluktan dolayı bunların sözlerini geçersiz kılmıştır.

Fıkhi bilgiler ışığında; davanın tarafları olan davalı ve davacı açısından bakılacak olursa, Hanefilere göre davanın şartlarından biri de davacı ile davalının akıl sahibi olmasıdır. Dolayısıyla akıl hastasının dava açması geçerli olmadığı gibi, akıl hastası hakkında dava açılması da sahih olmamıştır. Hatta akıl hastasının ikrarı (itirafı), vereceği cevap ve getireceği deliller ve açıklamalar dahi bağlayıcı kabul edilmemiştir. Zira bunlar, sahih davalara bağlı hususlardandır. İkrarın geçerli olarak kabul edilebilmesi için kişinin tam ehliyetli olması gerektiğini vurgulamak amacıyla alimler inşaaya muktedir olan ikrara da muktedirdir şeklinde bir formül ortaya koymuşlardır. Bunakların da ikrarı geçersiz olup sadece kendine izin verilen konulardaki ikrarı muteber kabul edilmiştir. Ayrıca bunağın şahitliği de geçersizdir. Bununla beraber bunağın kısas talep etme ve bir bedel mukabilinde sulh isteme hakkı vardır.¹⁸²

1.3.15. On Üçüncü Bölüm: Mesâil-i Fıkhiye ve Deavi-yi Hukukiyede Cinnet

Kitabın son kısmı olan bu bölüm 471 ila 486. sayfalar arasında kaleme alınmıştır. Müellif burada fıkhi meselelere müstakil bir bölüm ayrılmıştır. Başlık yukarıdaki gibi olsa da aslında müellif kitapta daha önce bahsetmediği bazı hususlara da değinir. Bu son

¹⁷⁹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 463.

¹⁸⁰ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 468.

¹⁸¹ H.Yunus Apaydın, “Şahitlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010) 38/280.

¹⁸² Kıyık, *İslam Kişi Hukuku Açısından Akıl Hastalığı*, 271-272.

bölüm biraz da uyarı niteliğindedir. Müellif tekrar hüküm vericilerin daha dikkatli olması gerektiğini söylemektedir. Bazı noktaları tekrar tekrar ifade etmesi bu hususun önemine binaendir.

Burada özellikle konuların fıkhi-hukuki yönlerine temas etmiş, genelde tüm insanların özelde ise mecnûnların nasıl koruma altına alınacağından bahsetmiştir. Sağır ve dilsizler hakkında biraz daha fazla bilgiyi bu bölümde vermiştir ki bu da Mustafa Hayrullah'ın artık farklı hastalıkların da ele alınması gerektiği düşüncesini güçlendirir. Adli psikiyatri konularını bir tarafa bırakırsak bu bölümün temyiz çağından, vesayet, velayet ve hacrdan bahsettiğini söyleyebiliriz. Yine temaruz konusuna dikkat çeken Diker, bu konuda çok dikkatli olunması gerektiğini söyler.

Temyiz çağı için Diker, hayatın bir çağı vardır ki o tarihinden itibâren insan artık bazı haklara sahip olur, birtakım vazifelerin ifasıyla mükellef bulunur ve bu çağ İslam Hukukunda rüşd çağı olarak tabir olunur, demiştir. Rüşd çağı ile başlayan ehliyet-i hukukiye herhangi bir sıkıntı olmadığı müddetçe ömrün nihayetine kadar devam eder. Bir şahıs ehliyet-i hukukiye sahibi olabilmek için sinn-i rüşde dahil olmadan öncelikle hukuk-i şahsiye ve medeniyesi hakkında bilgi sahibi olmalıdır. İkinci olarak bu vukûf ve malûmâtından istifade edebilmek için kafi derecede muhakeme gücü bulunmak, son olarak da herhangi bir işte leh ve aleyhinde karar verebilecek kadar reyinde istiklali olmak icap eder.¹⁸³ Mustafa Hayrullah burada İmam-ı Azam'ın fıkıh tarifine benzer bir tanım yapmıştır.

Temyiz gücü ve idrak sahibi olmak ve bu sayede sözlü tasarruflarına hakim olabilmek kabiliyetine hukuki ehliyet denir. Ceza ehliyetinde son söz vicdana, hâlbuki hukuk ehliyetinde zeka ve tecrübeye kalır. Bu sebepten hukuki ehliyet için sinn-i rüşd ehliyet-i cezâiyeden daha geçtir. Hukuki açıdan bu ehliyete sahip olan kişiler mal ve mülk tasarrufuna, sâniyen akd-i mukâvelât ve izdivaç salâhiyetine, sâlisen hakk-ı velayet ve vesayete, rabian ifa-yı şehâdet ve ita-yı yemin hakkına, hâmisen bir sanat ve ticaretle iştilgal veyahut ki bir hizmete dahil olma veya önce dahil olduğu hizmette devam imkanına, altıncı olarak da şer'-i şerîfin kasr ve tahdid ettiği miktarda emval ve emlakından hibe ve vasiyet icrasına sahip olurlar.¹⁸⁴

Bu bahiste Diker bireyin hukuki şartlara muhatap olması için öncelikle hayata dahil olması gerektiğini söyler.¹⁸⁵ Hayatın bir çağı vardır ki o tarihinden itibâren insan artık hak sahibi olur. Birtakım vazifelerin ifasıyla mükellef hale gelir. Bu çağ sinn-i rüşd diye tabir olunur. Hayat-ı medeniyenin istilzam ettiği muhtelif ahvalde temyiz gücü ve

¹⁸³ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 471.

¹⁸⁴ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 471-472.

¹⁸⁵ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 472.

müdrîke sahibi bulunmak ve bu sayede tasarrufât-ı kavliyesine hakim olabilmek kabiliyeti ki buna ehliyet-i hukûkiye denir.¹⁸⁶

Bu çağın özelliklerine devam ederek, sinn-i rüşde vusûl ile ihraz edilen ehliyet-i hukûkiye hakimîn hükmü sadır olmaksızın sakıt olamaz, der. Kezalik taht-ı hacr ve vesayette bulunan bir adam hüküm sadır olmaksızın ehliyeti hukukiyesini iktisap edemez, taht-ı hacr veya vesayette bulunan kimsenin hususi emirlerini taraf-ı hakimden mansup üçüncü bir şahıs üstlenir. *Mecelle* sağır ve sefihlerden maada matuh ve mecnûnları da mahcur itibâr ediyorken, sadedilânı da muhtaç vesayet görüyor. Müellif bunlara ek olarak kendi belirlemiş olduğu sınıfların da vesayet altına alınması gerektiğini savunmaktadır.¹⁸⁷ Örneğin, melankolikler ve mani halleri, zahiren selamet-i akliye sahibi olmalarına rağmen en ziyade akıllarını kaybetmiş ve en süratle tahtı vesayete alınmaları zarûrî olmuş hastegândırlar.¹⁸⁸

Yine hastalıklar hakkında bilgi veren Diker, sadedilânın akli melekelerine tamamıyla sahip olan eşhas için bunları arzu ettikleri cihete imale eylemek ve istedikleri gibi soymak pek kolay iştir, demiştir. Bunların taht-ı vesayete alınmaları tarihinin biraz geciktirilmesi neticesinde pek vahim neticeleri intaç ederek birkaç neslin ancak cem edebildiği servet bir gün içinde heder olabilir. Manasız ve gâyet tehlikeli teşebbüsât-ı ticariyede bulunmak, evrak ve nakdi senetler ve mali vesikaları yakıp yırtmak, harcı az iktisâdi sarfiyatta bulunmak, hibe ve ikrarlar yapmak, servetine el koymak için kurulmuş izdivaç tuzaklarına düşmek bu kabîl hastegan hakkında sıradan vakalardır.¹⁸⁹

Daha önce anlatmış olduğu konuyu biraz daha açarak sağır dilsizler için, hukuk ehliyeti nokta-i nazarından bunların iki sınıfı olduğunu söylemiştir. Bunların birinci sınıfını talim ve terbiyelerine muvaffakiyet alıverenler, ikinci sınıfını ise hiçbir vecihle talim ve terbiye edilmemiş veyahut pek yetersiz bir terbiyeye mazhar olmuş anadan doğma sağır dilsizler oluşturmaktadır. Umûmiyetle birinciler sâdedil ve ikinciler fedm sınıfından addolunur, zeki bir sağır dilsiz tahsil ve terbiyenin ehliyet-i hukukiyesinden istifade edebilecek bir kıymet verebilmesi pek nadirdir. Bir sağır dilsiz hakkıyla yazı yazmadıkça ve yazılan şeyleri iyice anlamadıkça hukuki ehliyeti söz konusu olamaz.¹⁹⁰

Mustafa Hayrullah'ın daha önce bahsetmeyip fıkıh bahsinde anlatmış olduğu afazyalılar, organları işlevlerini yaptığı halde fikirlerini kelimelerle ifade edemeyen hastalardır. Müellif afazyalıları zeka durumuna göre üç mertebeye ayırmaktadır. Diker ilk mertebede zekası in'idam etmiş hastayı, ikinci mertebede zekası biraz gitmiş hastayı,

¹⁸⁶ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 471.

¹⁸⁷ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 472-473.

¹⁸⁸ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 473.

¹⁸⁹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 474-475.

¹⁹⁰ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 476-477.

üçüncü mertebede zekası salim olmasına, gözleri iyi görmesine, kulakları sağlam işitmesine rağmen, karşı tarafın gösterdiğini veya söylediğini ve -bazen iki üç dil bilmesine rağmen- okuduğunu anlamayan hastaları anlatmıştır. Bu hastalarla sağır ve dilsizler arasında bir bağlantı kurarak ilk mertebedeki hastayı, eğitilmemiş sağır ve dilsiz gibi değerlendirir. İkinci mertebedeki hastayı eğitilmiş bir sağır dilsiz gibi değerlendirirken, üçüncü mertebedeki hastayı ise sonradan sağır ve dilsiz olan birisi olarak değerlendirir.¹⁹¹

Fıkhi açıdan değerlendirme yapacak olursak; İslam Hukukunda, hukuk ehliyetine sahip olmayan kişiye, menfaatlerinin gözetilmesi ve korunması amacı ile kendisine vasi tayin edilerek kendisi vesayet ve hacir altına alınır. Kişi tam anlamıyla akıl hastası veya zeka geriliğine sahip veyahut bunak olmasa da kendisinde tespit edilen bir takım bulgular nedeniyle kendisine bu hususta yardım edecek ve fikir verecek bir müşavire muhtaç durumda olmakla müşaveret altına alınarak kendisine bir müşavir tayin olunur.¹⁹²

Kişinin vasi iken akıl hastası olması durumunda ise bu yetki sona erer. İyileşmesi halinde cumhura göre yeniden vasi olarak atanmadıkça bu yetki kendisine dönmez. Fakat Hanefiler hakim, yeni vasi atamadan önce iyileşme söz konusu olursa, vesayet hakkı tekrar kendisine geri döner görüşündedirler. Hanbeli mezhebinde de bu yönde bir görüş vardır.¹⁹³

Vesayet yetkisinin kullanılması sırasında temyiz gücüne sahip olmak bütün İslam Hukukçuları tarafından şart koşulmakla beraber kişinin vasi olarak tayin edildiği sırada akıl hastalığından salim olmasının gerekli olup olmadığı hususu tartışmalıdır.¹⁹⁴

Mustafa Hayrullah vesayet altına alacak kişiler konusunda dikkatli olunması gerektiğini söylemektedir. Bunun yanında da iyileşme aşamasına gelmiş olan bir hastaya da hemen sağlam raporu verilmemelidir. Gerekirse hastanın defalarca muâyene edilmesi gerekir. Hastanın fiillerinde, hallerinde, sözlerinde veya bunlar arasındaki münasebette vesayet altına alınmasını istilzam eden ne gibi bir uygunsuzluk görüldüğünü vâzihan tasvir etmelidir. Nitekim birçok akıl hastası bimarhanelerce şifa bulmuş gibi değerlendirildikleri halde geçirdikleri hastalık, fikri melekelerinde bir derece asar-ı zaaf ve tenakus bırakmıştır. Ancak ne zaman tıbbi bir muâyene neticesinde hastanın aklının geri geldiği sabit olursa hakim vesayeti kaldırmaya (fekki vesayet) hükmeder ve şahıs da hüküm tarihinden itibaren fiili ve sözlü tasarruf haklarına sahip

¹⁹¹ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 476-481.

¹⁹² Dinçmen, *Psikiyatri*, 114-115.

¹⁹³ Kılık, *İslam Kişi Hukuku Açısından Akıl Hastalığı*, 225.

¹⁹⁴ Dönmez, "Cunûn", 8/128.

olur. İcabında hastayı bir ay tecrübe için bir müddet halk arasına karıştırmalı, hayat-ı ailenin daire-i samimiye ve mahdudesi içinde kendini kullanabilmekle insanlar arasında hatt-ı hareketini tayine muktedir olabilmek arasında çok fark vardır.¹⁹⁵

Mustafa Hayrullah Diker hastanın geçmiş hayatının incelenmesi esnasında, hastanın eşi ve dostlarına, ahablarına, arkadaşlarına veya tanıdıklarına hasta hakkında sorular sorarken aldığı cevapların taraflı olacağından dolayı hüküm vericileri uyarmaktadır. Diker'e göre bir akıl hastasının iyileştiğine karar vermek, bir bireyin hasta olduğuna karar vermekten daha zordur.

¹⁹⁵ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn*, 482-486.

3. TABÂBET-İ ADLİYE-İ MECÂNÎN

Doktor Mustafa Hayrullah

TABÂBET-İ ADLİYE-İ MECÂNÎN

Mukaddime. - Cinnetin Teşhisi. - Cinnetin Temâruzu. – Bilhâssa Mecnûnlar. -
Masrû'lar. - Ayyaşlar. - Mütereddîler. - Mütehezzîler. - Kemakıllar. - Ma'tûhlar. -
Hâlât-ı Gayr-ı Meş'ûre-yi Maraziye. - Mesâil-i Müteferri'a. - Mesâil-i Fıkhiye ve
Deâvi-yi Hukûkiyede Cinnet.

Bahriye Matbaası – İstanbul

3.1. Mukaddime

[3] Tabâbet-i Adliye-yi Mecânîn'in mevzû'u adâleti tenvir için tabâbet-i rûhiye ve akliye hakkındaki ma'lûmât-ı tıbbiyyeyi umûr-ı cezâiyyeye ve hukûkiyyeye tatbik etmektir.

Sadede girişmezden akdem *cürüm*, *cezâ*, *mes'ûliyet* ve *adâlet* kelimelerinin medlûllerini layıkıyla fehmetmemiz îcâp eder.

Kânûn-ı cezâda derecât-ı muhtelifeye tasnîf ve ta'rîf edilmiş olmakla beraber, felsefe-i müsbete nokta-i nazarında, huzûr ve emniyet-i cem'iyete ta'addiyi mütezammın olan her fiil *cürümdür*.

Felsefe-i ma'nevîye ve ahlakiye i'tibârıyla *cürüm* ile *günah* arasında hiçbir fark yoktur. Fakat bu tarz-ı telakkî nazariyât-ı kelâmiyede ca-yı münâkaşa olsa bile zemîn-i tatbikâtta mevki' kabûl bulamaz.

Adâlet-i beşeriye kat'iyen bir adâlet-i mutlaka olamaz. Adâlet-i ictimâ'iyenin gâyesi cem'iyeti ta'addiyâtan müdâfa'a ve vikâyedir. Binâenaleyh cezâ mücrimin seyyiâtına tekâbül için mevzû' bir ikâb olamaz.

Cezâdan maksad kendi sevâik-i tabiyye-i dâllesine teslîm-i nefis ederek cem'iyetin tayin ettiği hudûd-ı meşrû'a hâricine çıkmaya müstaid [4] olanları tehdîd ve ihâfe eylemek ve tahavvuf etmeyenleri ta'zîb ile âharlarına ibret-i müessire vermek ve bu sâyede cem'iyet-i beşeriyyeyi zarar ve ta'addiden vikâye ile huzûr ve refâhını te'mîn eylemektir.

Cürüm ile günah ve cezâ ile azâb arasında bu farkı iyice ta'yîn ettikten sonra mes'ûliyet-i cezâiyenin hiç de mes'ûliyet-i ma'nevîye ile bir olamayacağı kendiliğinden taayyün eder.

Aynı bir cürüm için; fenâ ana babadan doğmuş, fenâ terbiye görmüş, cürüm ve cinâyet için büyütölmüş, ihtirâsâtına teslîm-i nefis etmiş bir adamın îkâ' ettiği cürümdeki mes'ûliyet-i ma'nevîyesi elbette selîmülbünye, iyi terbiye görmüş akli fikri yerinde bir adamın aynı cürmü îkâsındaki mes'ûliyet-i ma'nevîyeden daha hafiftir. Fakat mes'ûliyet-i cezâiye bahsinde mes'ele berakis olur. Çünkü adâlet-i beşeriye bu mücrimleri cezâlandırırken hatâlarını ta'mîr için cezâ etmez, adâletin murâdı cem'iyeti müdâfaa etmek, mücrimleri korkutmak, ıslâh eylemek, cem'iyete ta'addi edecek yerde hizmet edecek bir hâle getirmektir. Onun için terbiyesi az ve binâenaleyh gözü pek olanı korkutmak ve yıldırma için daha şedîd vâsıtaya mürâcaat eder. Yine onun için ihtirâsâtına mukâvemet edecek vesâit-i ahlâkiyesi olmayan, hırs ve tama'n, sâik-i tenâsülinin, zelle-i tahribkârının teşvîkâtına karşı hüsn-i mübâreze edebilecek kadar

hissiyât-ı diğardârı ve akl-ı selîm sâhibi olmayanları da kânûn-ı cezâ terâzisinin muvâzenesi şaşkın gözüne eskâl-ı cezâiyesini [5] atar ve bu sûretle o şahsı idâre edecek olan hissiyâtı böylece korku ve ihâfe ile faâliyeteye getirir.

İşte bu esbâba mebnîdir ki cezâiyyâtta ta'yîni icâp eden mes'ûliyet, mes'ûliyet-i ma'nevîye ve ahlâkiye değil mes'ûliyet-i cezâiye ve içtimâiyedir.

Kâffe-i cem'iyât-ı mütemeddinede iki büyük sınıf minelezel gayr-ı mes'ûl i'tibâr edilmiştir: Çocuklarla mecnûnlar.

Fi'l-hakîka bir çocuğun şu'ûru îkâ' ettiği fiilin menfa'at-i âmme ve mehâsin-i ahlâkiye nukât-ı nazarından nasıl bir cürüm teşkîl edebileceğini ve bu yüzden ne vechile tecrîmi icâp edeceğini hakkıyla takdîre müsâ'it olacak derecede tekemmül etmemiştir. Çocuk kabâhat ile cezâ arasında, sebep ile netice beynindeki münâsebet-i basîteyi ancak idrâk edebiliyor. Çocuklarda kâhil derecesinde ne fikr-i mülâhaza, ne de zeka vardır. Yaptığı işin ne olduğunu ve hele netâyici nereye varacağını hesâp edemez. Bunlarda her fiil, menşeyini hissî bir ilcânın netîce-yi bilâ vâsıtasıdır. Şu'ûr-ı ahlâkiye de vâzıh ve muayyen değildir. Şu'ûr ahlâkî çocuklarda akrabası tarafından serd edilip çocuğun hâfızasında mücâzât ve telkinât-ı beytiye te'sîri altında yerleşmiş nâ-tamam bir takım ma'lûmâtta ibâret olup ma'nâ-yı hakîkilerini ve ehemmiyetlerini anlayamaz. Çocuk işlemek istediği fiilin nîk u bedini [iyi ve kötüsünü] tefrîk ederek ve netîcesinin hayırlı veya gayr-ı ahlâkî olacağına vâzıh bir hüküm vererek bu hâlât-ı rûhiyeye bir kıymet-i a'meliye veremez. Vicdânı henüz teşekkül etmekte olduğu için sesini pek [6] gayr-ı kâfi bir sûrette işittirebilir. Çocukta kuvve-i mümeyyizenin derece-i neşvünemâsı husûsunda yaşadığı vasatın da büyük dahli vardır. Her çocuğun yaşadığı vasat-ı ictimâ'i, hakkı idrâk edebilmesine aynı mertebeye müsait olamaz. Bundan maadâ cürmün tabiatı da bu husûsta pek mühimdir. Hırsızlığın bir cürüm ve fenâlık olduğunu bir çocuk pek erkenden fark ve temyiz edebilmekle beraber, meselâ sokakta bulduğu bir şeyi saklamanın da kânûnen memnû' olduğunu idrâk için biraz daha kemâle ermek iktizâ eder. Hele meselâ köy kenarında kuru ot veya ekinleri tutuşturmanın birçok kimselerin mâl ve canını tehlikeye ilkâ edecek cesîm bir harîk îkâ' edeceğini ve bunun netîcesi nereye varacağını kestirmek daha mükemmel bir kuvve-i mümeyyize ister. Demek olur ki nîk u bedini tefrîk ve temyîze muktedir olanların bile bir fiilin netâyic-i muhtemilesini tamâmıyla idrâk edebilmesi için daha bir müddet tekemmülleri lâbüddür.

İşte bütün bu esbâba mebni her memlekette çocuklar gayr-ı mes'ûl kabûl edilmekle beraber bu adem-i mes'ûliyet çağına bir had ta'yîni lüzûm görülmüş ve kuvve-i mümeyyizenin teşekkül ve tekemmülü tadrîci ve bat'iyen müterakkî olduğu sebebine derece-i mes'ûliyetinin meşkûk kaldığı bir devre-i hayâtın mevcûdiyeti nazar-ı

i'tibâra alınarak adem-i mes'ûliyetten sonra da bir müddet için kâbiliyet-i cezâiye derecâta tâbi' tutulmuştur. Bizim cezâ kânûnunun 40. mâddesi ber-vech-i âtidir:

40. mâdde-yi kâime:

Hin-i îkâ'ı cürümde on üç yaşını ikmâl etmemiş olanlar [7] kuvve-yi mümeyyizeden mahrûm addolunup işledikleri cürümden mes'ûl olmazlar. Ancak cünhâ mahkemesi hükmüyle ve kendilerinden ta'ahhüd-nâme alınmak sûretiyle ebeveyn veya velî ve vâsilerine teslim veyâhud nihâyet sinn-i rüşdünü tecâvüz etmeyecek bir müddetle bir ay terbiye ve tevkîf bir ıslah-hâneye îsâl olunurlar. Ebeveyn veya velî ve vâsilerine bâ-ta'ahüd-nâme teslim olunan çocuklar on beş yaşını ikmâl etmeksizin takayyud ve nezârette teseyyüble bir cürüm îkâ'ı etmelerine meydan verilirse muhâfazasına me'mûr olanlardan bir liradan yüz liraya kadar cezâ-yı nakdî alınır.

Hin-i îkâ'ı cürümde on üç yaşını ikmâl etmiş olup da on beş yaşını itmâm etmemiş olanlar haklarında işledikleri cürümden dolayı ber-vech-i âti cezâ ta'yin olunur.

Eğer cürmü î'dâm veya müebbed kürek veya kal'ebendlik veya nefy-i ebed cezâlarını müstelzim olan cinâyet kabilinden ıslâh-ı nefis için beş seneden on seneye kadar hapis olunur ve eğer muvakkat gören veya kal'ebendlik veya nefy-i muvakkat cezâlarını mûcib olan cerâimden ise kezâlik ıslâh-ı nefis için cürmünün müstelzim olduğu cezâ müddetinin veya rub'undan nihâyet sülüsü miktârı müddete dek hapis olunur ve bu iki sûretle dahi beş seneden yedi seneye kadar zaptiye nezâreti altına alınabilir ve eğer cürmü hukûk-ı medeniyeden ıskât cezâsını mûcib ise kezâlik ıslâh-ı nefis için altı aydan üç seneye kadar hapis olunur. Eğer zikrolunan cezâların mâtûnunda bir cezâ-yı mûcib ise ol cezânın sülüs [8] müddetini tecâvüz etmemek üzere bir müddet-i muayyene ile kezâlik ıslâh-ı nefis için hapis olunur. Eğer mücâzât-ı nakdiyeyi müstelzim ise nısfı tenzîl edilir. Hin-i îkâ'ı cürümde on beş yaşını itmâm etmiş olup da on sekiz yaşını itmâm etmemiş olanlar î'dâm veya müebbed kürek veya müebbed kal'ebendlik veya müebbed nefy cezâlarını müstelzim olan ahvâlde ıslâh-ı nefis için yedi seneden on beş seneye kadar hapis olunur. Ve muvakkat gören veya muvakkat kal'ebendlik veya nefy-i muvakkat cezâlarını müstelzim ahvâlde kezâlik ıslâh-ı nefis için mücâzât-ı asliye müddetinin nısfından sülüsân müddetine kadar hapis olunur. Ve her iki sûrette dahi beş seneden on seneye kadar zaptiye nezâreti altına alınabilir ve eğer cürmü

zikrolunan cezâların mâdûnunda cezâ-yı asliyenin rub'u ba'de-t-tenzîl hapis cezâsı ta'yîn olunur.

Mecânîne gelince bunlara karşı cem'iyetin yapacağı yalnız bir şey vardır ki o da kendisini korumaktır. Mecânîn bîmâr-hânelere sevk edilmekle hatta maa-ş-şükran ekseriya bir cürüm ikâ'ına vakit bulmazdan evvel tehlikeleri def' olunuyor. Bunları korkutmak düşünülmemiştir. Çünkü beyhûde emek sarf edilmiş olur. Bir mecnûn insanların en tehlikelisi de olsa, ikâ'ı zarara gayr-ı muktedir bir hale konulunca emniyet-i âmme tamâmıyla te'mîn edilmiş olur. Bu tarz muâfiyet âharları için de medâr-ı cür'et olamaz.

Cezâ Kânûnnâme-yi Hümayûnu 'nun 41. maddesi, [9]

“Mücrimin bir cürmü hin-i irtikâbında cinnet halinde bulunduğu sâbit olursa mücâzât-ı kânûniyeden muâf tutulur.” diyor.

Fakat cinnet hâli nedir? Bu kelime henüz i'lmî bir sûrette ta'rîf edilememiştir. Esquirol *cinneti* “Alelâde müzmin, bilâ hummâ ve hissiyet-i zekâ ve irâdede teşvîşât ile muttasıf bir maraz-ı dimâği.” diye ta'rîf etmiş ve ondan beri gelen kâffe-i müellifin de aşağı yukarı muhtelif kelimelerle hep aynı mueddâyı tekrâr etmişlerdir. Loğran Düsül *cinneti* ta'rîften ise tavsîf daha iyi olacağı fikrinde bulunur. Mûma ileyhin fikrinde *cinnet* hâlinde iki sınıf teşvîşât vardır: Evvelâ anlayışta garâbet, hüküm edişte başkalık, melekât-ı fikriye-yi mezç edebilmekte müşkilât, efkârda inhilâl-i insicâm, ef'âlde kimseye benzememezlik, hâfızanın kısmen veya kâmilten ta'attülü, melekât-ı fehmiyenin inbisât veya inhitâtı. Sâniyen meyelânların, hissiyât-ı tabiiyenin, hılletin, ihtirâsâtın dalâleti.

Bazı müellifler de *cinneti* bir maraz-ı rûhi olarak kabûl etmişlerdir ki bu noktayı nazarla tabâbet-i adliyenin ta'yîn-i cinnette bir hakk-ı müdâhalesi olamamak lazım gelir.

Şul şöyle ta'rîf ediyor:

“Cinnet, şahsiyetin bir marazı olup bundan şahsiyet tebeddül eder ve kendi kendine taayyün etmek kabiliyeti kalmaz, şahsiyetin bu tagayyürü bir maraz-ı dimâğiden neş'et eder.”

Emrâz-ı müktesebe için bu ta'bîr kabûl edilebilecek bir hâlde olmakla beraber maahazâ bu tebeddül-i şahsiyet kâffe-yi emrâz-ı akliyede de lâ-büd değildir. [10]

Döbüvisyon, felsefe-yi müsbete nokta-yı nazarıyla cinnet hakkında bir nazariye ikâmesine teşebbüs ederek şu neticeye destres oluyor:

“Cinnet âheng-i dimâğinin az çok vehim ve az çok sürekli bir ihtilâlidir. Bu ihtilâl ister sevkî tabii ister meyalân olsun melekât-ı ma'nevîyeden birinin fart-ı fa'âliyet

kesbetmesinden ve bu fart-ı fa'âliyetin nevâhi-yi fikriye ve harekiyede teşvîşât-ı sâneviye ve fer'iyeye olarak uzviyetin aksâm-ı sâiresinde avâırız-ı mütenevvi'aya sebep olmasından ileri gelir.”

Pek câzip ve câlib-i nazar olan bu nazariye-yi cinnetin de büyük bir noksânı vardır ki o da kesbi ve vilâdi za'f-ı melekât-ı akliyeler ile dâhili veya hâriciyyü-l-menşe' tesemmümâtan münbais ahvâl-i cinnete teşmil edilememiş olmasıdır.

Mösyö Ernest Dupre mecnûn ta'bîrindeki kasd-ı kânûniyi şöyle tefsîr eder:

“Mecnûn ol kimsedir ki bir maraz te'sîri altında garip ve görenlerce bî-sebep ve kendisi veya âharı için mûcib-i tehlike ef'âl ikâ' eder ve bu yüzden kavânîn bizzat kendi nefsinin ve cem'iyeti vikâye için te'mîn ettiği tedâbir sahâbet-kârâneye ma'rûz kalmaya liyâkat kesbeder.” [10]

Bu ta'rife nazaran mecnûn öyle bir adamdır ki sâde efkârı, hissiyâtı, akvâli ile değil, belki ve bilhâssa ef'âli ile aralarında yaşadığı eşhâstan başka, efkârımızı, hatt-ı hareketlerimizi ta'yîn eden kavânîn-i mu'tâdeye ecnebî görünüyor ve zihniyetindeki bu gayr-ı tabiilik sebebine kendisinden hilâf-ı kânûn ve nizâm-ı a'lemi ve huzûr-ı âmmeyi muhil efkâr sâdır olur. [11]

Birçok emrâz-ı rûhiye ve akliye de vardır ki mübtelâlarının hatt-ı hareketlerinde bir şûriş hâsıl etmez. Hükümet-i mülkiye ve adliyenin müdâhâlesini mûcib olacak teâmûlat vermez. Bu kabîl hastegân, marzâ-yı rûhiye ve akliyeden olmakla beraber mecnûn değildirler.

Marzâ-yı rûhiye meyânında bir takım hastegân da vardır ki alelâde hâl-i huzûr ve sükûnda oldukları ve gerek nefisleri ve gerekse âmme-yi nâs için dâ-i-yi mazarrat olmadıkları ecilden mecânîn hakkında mevzû' tedâbir-i tehaffuziyeye ma'rûz bırakılmazlarsa da zeka veya irâdelerinde ırsî veya kesbî za'f sebebine hak ve vazîfelerini ve alelumûm cem'iyet-i beşeriyedeki vaz' ve mevki'lerini takdîrden a'cizdirler. Bu ma'lûlîn-i rûhiye gerek nefislerine, gerek cem'iyete karşı himâyet ve sahâbete muhtaçtırlar. Onun için ekser bir tabîb-i muhtebir-i aklînin göstereceği lüzûm ve bir mahkemenin karârı ve derece-yi ma'lûliyetlerine göre taht-ı hacr veya vesâyete alınırlar. Bu ma'lûliyenin bir kısmı da hâlet-i aklîleri îcâp ettiği takdîrde taht-ı hacr veya vesâyette bulunmakla beraber bir dâr-üş-şifâya da idhâl olunurlar. [11]

Zamanımızdan pek de uzak olmayan bir mâzi-yi karîbte tabâbeti akliyede serîriyâttan ziyâde felsefiyât hükümrân olduğu için muâyenelerinde tabîb-i aklî hekimden ziyâde mantık hocası gibi hareket eder. İstinâd edecek bir esâs-ı sâlim olmadığı için hastanın serd ettiği efkârı ile muhavver akl-ı selîm arasındaki inhirâfâtı kaydeder, husûsiyle hükümlerini kavânîn-i psikolojiye binâ eylerdi. Muâyene ettiği

şahsı bu kavânın nokta-yı nazarından tedkîk eder, nekâyısın vüs'ât ve ehemmiyâtlarını hep bu ölçü ile kıyâs eylerdi. Onun için birçok vakâyî'de etıbbânın re'yleriyle istihzâ edilir, hatta istihfâf olunur ve mesele madem ki bir mukâveme-yi fikriyeden ibârettir, o halde hekîmin yaptığı işi bir ahlâk hocası, bir filozof ve hatta alelâde her fikr-i selîm sâhibi de yapabilir zan ediyorlardı.

Çok şükür ki fî-yevminâ hazâ ilm-i emrâz-ı akliye binnisbe terakkiyât-ı ilmiyeye mazhar oldu, vesâit-i teşhîsiye tekemmül etti, emrâz-ı akliyenin emrâz-ı umûmiye kadrosuna idhâline imkân hâsıl oldu. Bugün eskisi gibi bir mücrime cinnet halindedir dediğimiz vakit, hudûd-ı gayr-ı vâzıh bir hâlet-i maraziye-yi rûhiyeden bahsetmiyoruz. Belki enva'ı maraziyeden bir hastalık teşhîs ediyor, cinnet hâlinin bundan neş'et ettiğini söyleyebiliyoruz. [12]

Filhakika ma'lûmâtımız henüz eşkâl ve enva'i cinnetin sûret-i sahîha ve mutlakada tahdîd ve tavsîfine müsâit olmamakla beraber bugün elde a'râzları ve sûret-i seyirleri kendilerine hâs bir takım şekl-i marazîler, vahdet-i serîriyeler mevcûttur ve binâenaleyh hâli hâzır fende cinnet hâlinde olup olmadığının ta'yîni talep edilen bir müttehem karşısında vazîfemiz ef'âl-i ihtirâsiyenin şiddeti, hudûd-ı fizyolojiye dâhilinde mi yoksa hâricinde mi olup olmadığını ta'yîn etmek, falân veya filân teâmülde irâde-yi cüz'iyenin ne mertebe dahli olduğunu aramak, aklın nerede bitip cinnetin nerede başladığını bulup çıkarmak gibi nazariyât-ı felsefiye ile iştigâl etmez, belki tıpkı emrâz-ı âdiyede gibi gerek cismânî, gerek rûhânî bir takım a'râz-ı maraziyeye dikkat ederek ve bunların tarz-ı ictimâ' ve mevcûdiyetlerini tedkîk ederek hey'et-i umûmiyelerinin delâlet ettiği şekl-i serîriyeyi ta'yîn ederiz.

Hâlet-i akliyenin meşkûk olduğu vakayide bir teşhîs-i tıbbî vaz'etmek için şu esâsı kat'iyen nazar-ı dikkatten ayırmamalıdır ki aklın hastalıkları dimâğın hastalıklarıdır, arada bir farkları varsa o da müfâ olan vazîfenin melekât-ı rûhiye olmasıdır. [13]

Filhakika bir cürmün şerâit-i enfüsiyesini ta'yinde en mühim ve kat'î olan hâdisât bittabii hâdisât-ı rûhiyedir, fakat bu böyle olmakla beraber teşevvüş-i vazîfeviyenin mevcûdiyetine delâlet eden hâdisât yalnız işbu a'râz-ı rûhiyeden ibâret olmaz. Etraflıca nazar-ı mütâlââya alınca görülüyor ki bir maraz-ı dimâğın teşhîsi için a'râz-ı rûhiye kâffe-yi vakayî' için ne kâfi ne de lâ-büddür ve binâenaleyh a'râz ve delâil-i sâire ile ikmâl edilmesi vâcibdir.

Etıbbâ-yı adliye-yi hükkâmın kendilerine ibrâz ettikleri mes'ele-yi mâddiyeye cevâp vermek yani herhangi bir vakada bir maraz-ı dimâğının mevcût olup olmadığını ta'yîn etmek için her şeyden evvel bir teşhîs-i serîri vaz' etmek lüzûmu karşısında

bulunurlar. Binâenaleyh her tabîb-i aklî, adliye tabîbî olmazdan evvel serîriyât hekîmi olmak gerektir. [14]

Loğran Düsül der ki:

“Mecânîn a’mâlini huzûr-ı adâlette münâkaşa edebilmek için bu hastaları evvelce uzun müddet şifâhânelerde müşâhede etmiş olmak lazımdır, yoksa hekim görmediği şeylerden bahsetmiş olur. Ra’yelayn müşâhede etmediği şeylere şehâdet edenin ise ne hâkime hayrı olur ne mahkûma.”

Onun için mebâhisimiz her şeyden evvel serîri olacaktır. Biz o kanâatteyiz ki serîri bir kitapta en müfid ve ma’lûmâtbaş olan aksâm müşâhede-nâmelerdir. Onun için teâmülât-ı gayr-ı kânûniyelerini etraflıca bir sûrette mütâlââya çalışacağımız her vahdet-i marâziye için ma’lûmât-ı serîriyeye ve mütâlâât-ı tıbbiye-yi adliye ile beraber mümkün olduğu kadar müşâhede-nâmeler derç edeceğiz.

Bu eserin kadrosu, mufassal bir emrâz-ı rûhiye-i serîriye değildir. Onun için bütün eşkâl ve enmûzec-i marâzîlerin mükemmelen tavsîfine tesâdüf olunamayacak. Biz yalnız teâmülât-ı ictimâ’iyeleri i’tibârı ile tabâbet-i adliyece mühim olan eşkâl ve enzûmeçleri irâeye çalışacağız.

Tavsîfâtımızı tanzîm için ta’kîp ettiğimiz sıra ve teşkil eylediğimiz kümelerin de “tasnîf-i ilmi” haysiyetiyle hiçbir kıymeti yoktur. Esbâb-ı marâziye hakkıyla öğrenilmemiş, teşrîh-i marâzi lâykıyla bilinmemişken, ilmî bir tasnîf yapmaya zaten imkân olmadığı için emrâz-ı rûhiyenin bir tasnîf-i ma’kûlüne emrâz-ı akliye kitaplarında bile tesâdüf olunamaz. [15]

Şunu da ilâve edeyim: Lisân ilmimiz inkişâf değil, hatta te’essüs bile etmemiş olduğu için ifâde-yi merâm zarûretiyle birçok gayr-ı me’nûs ve hatta bazen garîp ıstılâhât ve ta’birât kullanmakta muztar kaldım. Lügatte semâhat taraftarı değilim, onun için gelişigüzel alınmış kelimât-ı ecnebiye ile önünü ardını hesap etmeksizin terkîpler ihdâs etmedim. Mümkün olduğu kadar, her kelimenin asıl mukâbilini aradım, bulduklarımı kullandım. Terkîbe mecbûr olduklarımda izâfet-i A’rabiyyeden ziyâde kelimât-ı Fârisiye ile terkîpler teşkîl ettim. Fikrimce ıstılâh-ı ilmî olarak mürekkeb kelimeleri ibdâ’ etmek lazım gelince, kâide-yi A’rabiyye üzere terkîp edeceğimize Fârisi terkîpler yaparsak selîka lisâniyemiz i’tibârı ile daha kullanışlı olur.

3.2. Emrâz-ı Akliyenin Teşhîsi

Unutmamalıdır ki emrâz-ı akliye emrâz-ı dimâğiye olmak i’tibârıyla bil-umûm hastalıklar gibi esbâbı, sûret-i seyri, bir hey’et-i mümtezic-i a’râzı vardır ve hiçbir vakit tek bir a’râzdan ibâret olamaz. [16]

Mevcûdiyetinden şüphe edilen maraz-ı aklînin her şeyden evvel sebebinin aramalıdır. Filhakika bir maraz-ı aklî her şeyden evvel gayr-ı tabii bir zuhûrâtır. Yani kuvvetli bir isti'dâd veya şiddetli ve birbirine inzimâm etmiş esbâb-ı mûcibe gibi bir sebep zuhûru olmak iktizâ eder.

A'râz ne kadar erkenden ve ne kadar vâzıh bir münâsebet ile sebeple netîce arasında bir alâka irâeye ederse, kıymeti o kadar büyük olur.

Esbâb-ı maraziye nokta-yı nazarından muâyene edilen şahsın sâde ahvâl-ı sâbika-yı şahsiyesini değil belki ahvâl-i sâbika-i ırsiyesini de nazar-ı i'tibâra almalıdır. Ekseriya hastalık eşhâsın neşvünemâlarına te'sîr etmiş ve hayatlarına hâkim olmuş bil-umûm avamilin muhassalasıdır. Maraz-ı aklî sâde bir maraz-ı dimâğî değil aynı zamanda ferdin hüviyet-i umûmiyesinin de marazıdır. Şahsiyet-i mütekaddime-yi hey'et-i umûmiyesiyle mütâlâa etmelidir. Terbiye ve tesâdüfât-ı hayâtiye ve âmil-i antropoloji ile beraber bünye-yi ırsiye ve vilâdiyenin de büyük bir kıymeti vardır. Zîra bunlar sâde şahsın seciyeleşmesine değil, fakat maraz-ı aklînin tahassulüne de icra-yı te'sîr ederler. [16]

Bazı husûsiyât-ı rûhiyenin maraz gibi kabûl edilmesi yoksa hâdisât-ı fizyolojiye surrasında mı telakkî olunması îcâp edeceğini ta'yîn için bu vakayî'n büyük ehemmiyeti vardır. Velhâsıl verâset-i emrâz, isti'dâd-ı emrâz bahsi hatta cinnet sahâsında olduğu kadar hiçbir yerde hâiz-i kıymet değildir. [17]

Mâ'na-yı hâsseyle bir maraz-ı aklî sâde ahlâf de aynı cinsten bir hastalığa isti'dâd hâsıl etmez, fakat emrâz-ı a'sabiye-yi vehîme (isteriyâ, sar'a, hipokondriya sarhoşluk) velhâsıl mevlûdün bünyesini za'flan kâffe-yi emrâzı daha devre-yi reşîmiye de iken mevlûde dâhi îkâ' zarar ederek bunu cinnette namzed kılar.

İsti'dâd, meknûz kalabildiği gibi daha erkenden cümle-yi a'sabiye'nin vezâifinde muhtelif galatât-ı tabii de tekvin edebilir.

Mecânîn hissi tenâsülünün galedât-ı tabiiyesi ihtilâcât, en hafîf eşkâlden vâzhan âşikâr emrâz-ı asabiye kadar bil-cümle ahvâl-i asabiye infîâlât-ı maraziye, ispirtoya adem-i tahammül velhâsıl za'f bünyenin bir nakîse-yi cümle-yi merkeziyenin alâim-i mühimme-yi asabiyesinden olan kâffe-yi ahvâl bu meyânda ta'dâd edilebilir.

Hekîm verâset meselesini kat'an ihmâl etmemelidir. Verâset pek mühim ma'lûmât ve fevâid bahşedebilir. Mesele sâde peder veya vâlidenin bir a'râz-ı asabiye müptelâ olduğu veya mecnûn bulunduğu yalnız başına ihtilâf da cinnet hâli hakkında nekâyıs-ı ırsiye ve cinnet-i vilâdiye mevcût olmadıkça büyük bir ma'nâ ifâde etmez, zîra hastalık büsbütün başka te'sîrât ve esbâb tahtında inkişâf edebilir.

Her türlü ahvâl-i irsiye mefkûd olduğu halde de bir şahs-ı müddet-i hayâtında bir bünye hatta hakîk-i bir âfet-i asabiye iktisâp edebilir. Nitekim tufûliyet de âfeti iltihâbiye-yi dimâğ (ihtilâcât) curûh-ı kohf, hayât-ı gayr-ı muntazame ziyâde fakru'd-demi mûcip olan emrâz-ı umûmiye istimnâ, infîlât-ı şedîde, müddet-i medîde mahsûr ve mahbûs kalmak, ilah gibi esbâbdan neş'et edebilir. [18]

Bütün bu esbâb ahvâl-i sâbika-yı şahsiyenin mütâlâasında araştırılmalıdır. Hatta zâhıran ehemmiyetsiz gibi görünen vakayî'n bile pek ziyâde ehemmiyeti olabilir. Meselâ tufûliyette ki ihtilâcât-ı hâdisât-ı sar'a-yı müteâkibenin ta'yîn mâhiyetinde büyük bir kıymet ihrâz eder. Emrâz-ı rûhiye bulûğ, dams, halâs, inkitâ'-ı dams o âvanda veya te'sîri şeyhûhet ile de meydâna çıkabilirler.

Bu ahvâl-i muhtelif hadd-ı zâtların da hiç bir şeyi ispât etmez, fakat muâyene edilen eşhâsı hayâtın bu edvârında bulundukları takdîr de dikkat-i taz'îf etmek îcâp eder. Esâsları i'tibârıyla kendi kendilerine meşkûk olan bazı ahvâl-i maraziye-yi rûhiye bu âvanda bir dereceye kadar ma'nâdâr olurlar.

Bir vak'a-i ma'lûmede avâmil-i esbâbiyenin mütâlâasında ki ehemmiyet zâhıran tenâkus edebilir. Çünkü bazı ahvâlde sebep bulunmayabilir yahut ki mâzide bir sebep-i rûhiye-yi inhitâtîyenin mevcûdiyeti hâlet-i akliyede müşâhede edilen tahvilât da acaba bunlar o sebebin teâmülü psikolojisi mi, yoksa belli başına bir hastalık mı olduğunu düşündürmeye sevk edebilir.

Kâfi bir sebep bulunmayan ahvâlde dâima kuvvetli bir isti'dâd ve hatta bir maraz-ı vilâdiye tesâdüf olunur. [19]

Ahvâl-i sâbika ve hastanın rivâyetinin mütâlâası tahariyyât-ı antropolojiye ve esbâbına iânesiyle vaz'iyet-i tenvîr eder, filhakîka bu mütâlâât ispât eder ki hâlet-i maraziye-yi meşkûke nekâyıs-ı vilâdiye irâeye eden, çocukluğundan beri nakîsedâr bulunan bir şahsın tekemmülünden ve gayr-ı tabii bir sûrette bünyedâr olmamasından başka bir şey değildir. (Belâhet, cinneti ahlâkiye) velhâsıl kâide-yi umûmiye olarak tereddînin alâim-i vuzûfiyesi yanında delâil-i teşrîhiye de bulunur.

Bir inhitât-ı rûhi karşısında bu hâlin düşkünlük vereceği bir sebep-i teâmül-i tabiiyesi mi yoksa bir hâlet-i maraziye mi olduğu ta'yînin de dâima dûçar müşkilât olunur. Zaten inhitât-ı müellim-i fizyoloji ile inhitât-ı maraz hemen kâmilten birbirine müşâbihtir. Binâenaleyh bu kabîl-i ahvâlde inhitâtın sûret-i seyrine muâyene edilen şahsın alelâde olan teâmülâtı hakkında istihsâl edilecek ma'lûmât-ı sahîhaya ve kemâl tafsilâtıyla kayıt edilecek a'râzın dakîkân mütâlâasına göre î'tâyâ karar alınır. [19]

Eğer düşkünlük veren sebep hafîf olduğu halde hâlet-i inhitâtîye medîd ve şedîd ise ve mürûr zamanla hafîfleyeceğine şiddetleniyorsa, sebep zâil olduktan sonra

da bâki kalmışsa bir hâlet-i akliyenin mevcûdiyeti ihtimâlî ziyâdeleşir. Bundan başka hâl-i tabiiyede bir insânın kudreti bir ihtisâs-ı lâtifeden neş'e-yâb olmaya adem-i imkân hâsıl etmez. Hâlbuki inhitât marazı hatta neş'eli ihtisâsâta bir vasf-ı mü'ellim verir ve hiçbir vecihle zevâl-pezîr olmayarak ancak şiddette tehâlûf eder.

Bir de inhitât kendi kendine tezâyüd eder, sebep-i asliyesini havfın tekvîn ettiği ahvâl-i ihtirâsiyeden münbais idi ki görölüyor bir şahs-ı selîmin ancak esbâb-ı hârice te'sîriyle hissedebileceği bir takım endişeleri marîz-i vetîrât-ı rûhiye ve uzviye ile kendi kendine îcât eder. Bunlardan maadâ inhitât-ı merîziye müptelâ hasta ekseriya kendini tehdîd eden hastalığı bilir. Hissi-yi hâssi teşvîşât (sadâ', devâr, hissi tevakkuf-i efkâr, dâhli ra's da tazyîk hissi) zûcret-i kalb, fart-ı ihtisâsât, âlâm-ı asabiyeye duyar. Velhâsıl hastalarda iğtidâ-i umûmiye de müte'essirdir. Vezn-i bedeni inhitât-ı fizyolojiye müptelâ şahs-ı selîme nisbetle daha sür'ât ve ciddiyetle tenâkus eder. Mevcûdiyeti farz veya şüphe edilen bir maraz-ı aklînin sûret-i seyrini mütâlâa da pek mühimdir. Cinnet bir maraz-ı dimâği olmak i'tibâriyle sûret-i seyirleri muayyen bir takım enmûzeçlerden mükevvendir. Emrâz-ı akliye vardır ki bir takımı muhtelif devrelerde bir seyr-i enmûzec-i irâeye eder. (bilhâssa cinnet-i enmûzeciye) bir takımı da edvâr-ı mezkûre de tâm bir devr-i mütevâli yapar. (cinnet-i devriye) Bir takımları da hemende sâbit fâsılalarla muhtelif nevbât-ı maraziyenin sûret-i devriyede avdetleri (malihülyâ, mâniyâ devri) sûretinde seyr-i muntazamlar irâeye eder. Nevbet-i maraziyenin hâdisât-ı cismâniyenin (dams) zuhûr muvakkatlarıyla aynı zamanda vukûları gibi bir râbıta-yı irâeye edişleri pek mühimdir. [20]

Muhtelif a'râzın aralarında ki münâsebât ne derece samîmi ve esbâbı ne derece kâideye muvâffak bulunur. A'râz-ı maraziyenin tezâyüd ve tahfifleri ne mertebe günün bazı saatleri veya vücûdun bazı halleriyle muntazaman tetâbuk ederse müşâhede olunan a'râzın tabiat-ı maraziyesi o nisbette kesb-i kat'iyet eyler, cinnet bir maraz-ı uzvî olmak i'tibâriyle vezâif-i bedeniyenin hey'et-i umûmiyesinde teşvîşât ile zâhir olur, bu teşvîşâtın pek büyük ehemmiyeti vardır. Çünkü a'râz-ı rûhiye gibi temâruz yaltınlamasına müsâit değildir. Binâenaleyh melekât-ı uzviyede neler mütâlâa ederken melekât-ı uzviyede neler olup bittiğine de gâyet dikkat etmek îcâp eder. İğtidânın (vezn-i beden), uykunun vazîfe-i mi'deyi muâyenenin ifrâzâtın teşvîşâtı, derece-i harâretin tebeddülât-ı gayr-ı tabiiyesi pek mühim a'râz-ı cismâniyedir. Bunlar hiç olmazsa muâyene edilen şahsın hasta olduğunu müsbetendir. Maahazâ bu a'râzın kıymet-i müsbeteleri hastalığın ibtidâsında bu dalâil zâil olmuş olabilir ve bu zamanda mefkûdiyetleri hiç bir ma'nâ ifâde etmez. [21]

Dimâğın aynı zamanda vezâif-i teharrukiye, hasta muharreketü-l-virâyesi olduğunu ve cinnetin inbiâs ettiği tagayyürât-ı dimağîye bu melekâta âid olan menâtık-ı asabiyeye de mü’f kılabilceği için ahvâl-i maraziye-yi rûhiye ekseriyâ hissiyet teharrukiyet de teşvîşât ile müterâfik olurlar. Bu tagayyürât-ı maraz-ı dimâğîyenin teşhîsini kolaylaştırır, hatta ale’l-mu’tâd a’râz-ı rûhiye vâzıhan âşikâr olmuşken bile, teşhîs edilebilmesini te’mîn eder, meselâ nabzın adem-i tabiiyet-i (Betâet zü’l-kara’aynı, vahîdü’l-kar’ı) Butlanât-ı hissiye, fart-ı hissiyet, âlâmı a’sabiye-yi fülûc, i’sâb-ı muharreke-yi kohf, i’sâb-ı kazhiyenin melekâtında gayr-ı tabiilik (hadegânın tagayyürâtı) teşvîşât-ı kelâm, muasât, felecât, adem-i kelâm ahvâli, ila ahir, a’râz bu kabûldendir. [21]

Eğer bütün bu nukât istinâdiye alelumûm bir hastalığın ve alelhusûs bir dimâğ hastalığının teşhîsine kifâyet ediyorsa o halde bir maraz-ı aklînin mevcûd olup olmadığını, varsa tabiatını ve derecesini ta’yîn etmek kalır. [22]

Birçok ahvâl vardır ki hatta tıbbâ âşina olmayan için bile hastanın mecnûn olduğuna hüküm edilebilir, birçok ahvâlde vardır ki tabîb-i adlî bütün vüfûk ve tecrübesine rağmen yine bir karar-ı kat’î î’tâsına muktedir olamaz.

Filhakika emrâz-ı aklînin a’râz-ı husûsiyesi yoktur, müşâhede edilen a’râzın muâyenesi pek müteaddiddir. Bu a’râz bir kıymet kesbedebilmek için lâzımı gibi bir araya getirilerek tefsîr olunmak ister.

Cinnetin a’râz-ı husûsiyesi yoktur, çünkü burada bil-umûm emrâzda olduğu gibi şerâit gayr-ı tabiiyede kalmış olan vetîrât-ı hayâtiye olup yoksa vazîfe-yi uzviye kâmilten tebeddül etmiş değildir, a’râzın kıymet mevzi’lerini takdîre medâr olacağı şey vazîfe-yi uzviyenin tagayyürü değil belki tagayyürün muâyenesi edilen şahsın vazîfe-yi umûmiyesinde görülen diğer tagayyürât ile mevcûd olan münâsebettir. Bir şahs-ı selîm ile mecnûnun mihanikit-i rûhiyesi arasında fark şudur ki bir nev’ide vetîrât-ı rûhiye hey’et-i umûmiye i’tibârıyla yekdiğeriyle münâsebet de ve a’lemi hâricinin vakayî’i hakîkiyesi ve bunun verdiği ihtisâsanla âhangedâr bulunduğu halde mecâninde bu vetîrât-ı maraz-ı-l-tebî’a bir şerâit-i uzviye-yi sahîha dâhilinde temennu’ eder. Bu vetîrât bir takım hâdisât ile zâhir olur ki bunlar bi-n-nefsi mefkûn-ı enfûsîdir. Şahsın şu’ûrunda tevellüd etmiştir ve zuhûrlarında a’lem-i hâricinin ya hiç te’sîri olmamıştır yahut ki te’sîr-i sevâün tefsîre uğramıştır. [23]

Demek olur ki teşhîs de en büyük rol vetîrât-ı rûhiyenin muhteviyatında değil belki tarz-ı teşekkül ve esbâbındadır. Mecnûnlarda rûhi hiç bir gayr-ı tabiilik yoktur ki tesâdüfen zihniyet-i selîme sahâsında mevcûd olmasın. [23]

Cinnet bahsinde hâl-i tabii ile hâl-i marazî arasında ki hudûd-ı emrâz-ı cismâniyeye nisbetle daha pek ziyâde az vâzıhdır. Çünkü a'râzı cismâniye de hiç olmazsa vesâit-i sahîha-yı mâddiyenin teşhîse yardımını olur. Selâmet-i rûhiye-yi tabiiye hemen zihnin tasavvur edemeyeceği bir gâye-yi fikriyedir. Hiç kimse diğerine benzemez, binâenaleyh en şedîd ahvâl-i rûhiye-yi ihtirâsât, hissiyet da irâde-yi cehd de meyalânlarda dalâlet ve bunların ekseriyet nâsık ef'âleyle olan mübâyeneti, hatta birçok hatâiyât zekâ ve havâs bile hâlet-i fizyolojiye kâbil-i tevfihtir. Binâenaleyh bu hâdisât ekseriya teşvîşât, ibtidâ-yi rûhiye gibi nazar-ı i'tibâra alınabildikleri gibi keza vâzihât-ı fikriye ve irâde-yi cüz'îye-yi şahsiyenin bekâsı ile de kâbil tevfiğ olabilirler. [24]

Şahsın tabiatından mütevellid bu müşkilât sâde maraz-ı aklî-yi mefrûzun zuhûrundan değil şahsın tekmil hayât-ı sâbıkasının meçhûl kalmasından neş'et eder. Olabilir ki maraz-ı seciyedeki gayr-ı tabiat-ı mu'tâdelerden birini nokta-yı azîmet ittihâz ederek yavaş yavaş veyahut nevbet-i ihtirâsiyeler geçirmiş ahlâksızca bir hayat emrâzından vücûda gelmiş, bu halde temâruz şüphesi ârız olur. [24]

Bir hastalık dâima bir vetîre-yi mu'daledir. Onun için hiç bir vakit yalnız bir a'raz irâeye etmekle kalmaz. Bu hakikat cinnet hakkında da sahîhtir. Levhâ-yi maraziye-yi tekvin edebilmek için dâima usûl-ı terkiib ile hareket etmek iktizâ eder, her a'raz-ı münferide kıymet-i hakîkiyesini verebilmek için evvel emirde a'raz-ı muntazam bir sûret de araya toplayarak bunlardan tabii bir zümre vücûda getirmek, zâhîran dağınık gibi görünen hadisâtı yekdiğeriyle teâkip ettikleri sırayı ve aralarında mevcûd bulunan münâsebeti amîkan mütâlââ etmek gerektir. Yoksa bu a'razı tahlîl tarîkiyle münferîd nazar mütâlââya alınınca a'raz mezkûr hatta bir fikr-i hezeyânî bile olsa netîceye vusûl mümkün olmaz. [24]

Hele mes'ele neş'enin ihtirâsâtın, sevâik-i derûniye-yi gayr-ı ahlâkiyenin gayr-ı tabiatını ef'âl-i cinâiye-yi tedkîke taalluk ediyorsa bir kazıye büsbütün kesb-i kat'iyet eder. Çünkü bu ahvâl ancak a'raz-ı sâire ile olan münâsebetleri muâyene edilen adamın şahsiyeti mütekaddime ve hâzırası ta'yîn ediliyorsa kesb-i kıymet eder. [25]

Cinnet hayatın bir tezâhür-i maraziyesi olduğu için tabîb-i adlî cinneti meşkûk olan hastayı şahsen muâyene etmek mecbûriyetindedir, yoksa (ma'nâ-yı çehre, vaziyet-i sada', ilah gibi) teşhîs için mühim bir takım avâmilden mahrûm kalır, nazarın melamîh-i vechiyenin, evzâ' ve etvârın manzara-yı umûmiye bedeninin öyle tagayyürâtı olur ki tecrübeli bir hekîm için daha yeknazarda falân veya filân şekil cinnet için bir teşhîs-i muhtemele vaz'ına müsâittir. [25]

Kezâ muâyene edilen şahsın ne sûrette telebbüs ettiği, nasıl bir ikâmetgâh da oturduğu, nelerle iştigâl eylediği de pek mühim olup tabîbin merîzin o ana kadar izmâra

çalıştığı efkâr-ı hezeyâniyesine nazar-ı dikkati celp edebilir. (fıkır-i i'tisâfî, fıkır-i dîni) mümkün olduğu kadar mütâlâa edilen hastayı hânesinde ve odasında ziyaret etmelidir. [25]

Hastanın muâyenesi ne kadar bir adliye istintâkine daha az benzer. Ve ne kadar serbest bir muhâvereyi daha çok andırırsa tabîb-i adlî o kadar çabuk bir neticeye varır. [25]

Teşhîs-i rûhiye de en büyük müşkilât hastalığı şüphe edilen şahıs ile konuşmaktadır. Sâde ne sorulacağı değil fakat muhâvereyi ne sûretle idâre edeceğini de bilmek iktizâ eder. Muâyenenin mevzûu gâyet cevval olan şu'ûru beşer olduğu için netice-yi tefehhusât, tâbî' olduğu muâyenenin şeklinden ve ma'rûz kaldığı es'elenin nev'inden müte'essir olur. Binâenaleyh muhâvereye hastanın sıhhat-i hâzırası, san'âtı, hayât-ı mütekaddimesinin vakayî' gibi husûsât ile başlamalı, hastaya karşı gâyet müsâit ve hayr-ı hevâ olmalı. Bu sûretle hastanın hayâtı ne sûretle telakkî eylediği, âmâl-ı evvâkı, neş'e ve mizâcî, zekâsı, mesâisi hakkında bir fikir peydâ olunur. Muhâvere kendi menşe'ine, ailesine doğru tevcih edilmeli. Mebâhise-yi mesâil-i ictimâiye-yi siyâsiye ve dîniyeye sevk etmeli, dikkat etmeli ki bu mesâilde hastanın nokta-yı nazarı bir fikir hezeyânı hâsıl edecek sûrette âra-yı umûmiyeye mübâyin midir? Kâide-yi umûmiyedir ki bir mecnûnun hezeyânına temâs edildi mi der-akab keşfirâz-ı derûn eder. [26]

Hastalığın sûret-i seyrinin rûhânî ve cismânî nukât-ı nazardan mütâlâası da şu yüzden mühimdir ki hiç olmazsa lâ-şek bir müddet-i akîdeden beri mevcût bulunan hastalık henüz rûhânî ve cismânî nukât nazardan zâil olmadığına hasta aklının irâeye ettiği hâdisâtın marazı-t-tabii olduğunu kabûl etmediğine ve bir maksad-ı muayyene vusûl için (istirdâd-ı serbesti) efkârından bilâ ihtiyât bahsettiğine ve mümkün olduğu kadar izmâra çalıştığına kanâat peydâ edilir. [26]

Muâyene esnasında sorulan suâllerle alınan cevaplar mümkün olduğu mertebe aynen zabtedilmelidir. Ancak bu sûretledir ki hâl-i hâzır aklının sahîhi elde edilebilir. Bir ikinci muâyene-yi adliye îcâp ettiği takdirde bu vesîkanın pek ziyâde kıymeti olur. [27]

Muhâvere esnasında hastanın nazar, çehre-yi evzâ' ve etvârını tedkîke fırsat bulunur. Bunu müteâkib teşvîşât-ı hareke ve hissiye-yi alâim-i tereddî ve dalâil-i kohfesini teharri edilerek â'zâ ve vezâif-i bedeniyenin muâyenesi ikmâl olunur. [27]

Bazı ahvâlde mesela hastada tagayyürât-ı kelâmiye veya sem'îye olduğu budala gibi görünmek için lüzûmî derecede teşvîk olduğu zamanlarda muâyene pek müşkil olur, noksan terbiyeden münbais beyinsizliği, uzvû-l-menşe' za'f-ı aklî ile vetîrât-ı rûhiye-yi

eblâğ ve efhâmda ki müşkilât-ı basîte-yi (âfâzi) vetîrât-ı mezkûrenin ma'dûmiyet-i re'ye muattaliyeti ile karıştırılmamalıdır. [27]

Velhâsıl bir takım hastalar (eblehler, şevksizler, malihülyâlilar, ma'tûhlar) da vardır ki söyletmeye çalışan tabîb-i adlînin bil-cümle mesâisine rağmen sükût da inâd ve ısrâr ederler. Bu halde muhâvere mümkün olmaz, fakat bu ibkâmiyetin de hadd-ı zâtında bir ma'nâsı olup hastanın hey'et-i umûmiyesi evzâ' ve etvâr-ı hâtîrât-ı menkûle ile birleştirilince vaz'ı teşhîs için kâfi derecede müsâit olur. [27]

Tabîb-i adlî yazının tedkîkinde de kendisi için mühim menbâ' ma'lûmât bulur. Hemen de denebilir ki sûret-i umûmiye de teşvîşât-ı akliyenin her bir şekline hâs bir tarz-ı tahrir ve ifâdesi olup hasta yazı yazarken ne rütbe az taht-ı nezâret da tutulursa o mertebe suhûletle muhâvereden ziyâde muhâbere sesiyle kendisini meydana çıkarır. Bu cihet bilhâssa gerek hezeyânları, gerekse taht-ı te'sîrinde oldukları bîrsâmâtları hasebiyle şiddetle sükût eden hastalar hakkında pek sahîhtir. Ne kadar hastaların, hatta gâyet ma'kûl konuştukları hâlde bile muherrerât ve muhâberâtlarında sâbıkasızlık irâeye ettikleri mûcip hayret olur. Maahazâ bir yazının muhteviyesi ma'kûl olması tıpkı ma'kûl bir muhâvere gibi cinnetin mevcûdiyetine delâlet etmez. Mecânînin muhererrât-ı muhteviyâtı i'tibâriyle hastanın izmâra çalıştığı bir fıkır-i hezeyâniyi meydana çıkarabilir, muherrerât-ı üslûp i'tibâriyle kâbiliyet-i fikriye-yi takdîre hizmet ettikleri gibi şekl-i hâriclerinin kusursuzlukları ile de enâiyyetin hâlet-i şu'ûriyesini irâeye ederler, rûhiyet i'tibâriyle en dakîk teşvîşât-ı insicâmı açığa erdirirler. [28]

Eblehler en az yazan hastalardır. İbârenin terkîp tıflânesini ifâde eden merâmın üsret ve zulmeti za'f aklının derece-yi kusvâsı irâeye eder. Yazmak keyfiyeti söylemeye nisbetle daha ziyâde vâzıh efkâr-ı müstevcib olduğu için yazı za'f-ı aklının pek hassas bir mi'yâridir. [28]

Malihülyâlılarda çok yazmazlar, çünkü inhitât ve nehy-i aklî yazmaya mânî'dir. Temâsülât-ı fikriyesinde ki yeknesanlık aynı şikâyetin aynı korkuların aynı ithâmât-ı nefsiyenin aleddevâm tekrârıyla âşikâr olur. [29]

Bakınca yazının bir çırpıda çıkarılmış olduğu görülür. Görülüyor ki hasta zebûni olduğu nehyin te'sîrinden kendisini ancak zaman zaman kurtarabilmiş ve efkârını da bu sûretle parça parça ifâde edebilmiştir. Harflerin ilk râişelerini açığa çıkarması pek nâdirdir. [29]

Mâniyâlı bil-akis azîm-perver berâl, iri harfler ve sür'ât-ı tahrîr ile yazar. Bu sür'ât-ı tahrir temâsülât-ı fikriyesinde ki tesrî'in bir temâsül-ı sâdık-ı olup sür'âten alelekser el, fikri ta'kîp edemez, onun için unutulmuş kelimelere ikmâl olunmuş cümlelere tesâdüf olunur. Eğer tayerân-ı efkâr daha ziyâde olursa yazı artık ikmâl

edilmiş ve birbiri ardı sıra büyük bir intizâmsızlık ile dizilmiş bir sürü kelime ve cümle parçalarından sağa sola bakmaz, her cihette yazar. Eli altında bulunun vesâit-i tahrîriyenin nev'i ve cinsine de ehemmiyet vermez. [29]

Cinnet-i ma'kûleliler husûsiyle da'vâkârlar ile cinnet-i nuûziyelilerde çok yazar. Kitâbet nokta-yı nazarında bunlarda birçok tagayyürât vardır, tezyînât-ı garîbiye altı çizilmiş kelime ve hecelelere tesâdüf olunur. İbâretin terkîb-i efkâr-ı hezâyâniyenin tabiatına veya hâlet-i şu'ûriyeye göre muntazam veya garîp olur. [29]

Muhtevi i'tibâriyle bu kabîl mecânîni muherrerâtın büyük bir ehemmiyeti vardır. Zirâ ekseriya esnâ-yı muhâvere de kemâli i'tinâ ile gizlenmiş efkâr-ı hezeyâniyeyi izhâr eyler. [30]

Bazı hastalarda da muherrerât anlaşılmaz bir hâldedir. Çünkü bazı kelimeleri manâ-yı hakîkilerinin gayrı bir ma'nâda kullanırlar, bazı hurûfu imlâ hazfeder, bazen bî-ma'nâ hurûf imlâ vaz'ederler, bazen de hurûf-ı âdiye yerine iyer ve ğalif eşkâli vaz'ederler. Hatta bazı ahvâlde yeni kelimât ve hatta yeni lisân vücûda getirdikleri de vâkıdır. [30]

Meflûcîn zümresine mensûp hastegânın muherrerâtlarında kendilerine hâs husûsiyât vardır. Bunlarda mevcûd bulunan tagayyürât-ı insicâm gayr-ı vâzıh, tıflâne, eğri büğrü, titrek, keşîdeleri ile yuvarlakları birbirine dolaşık bir yazı ile belli olur. Muherrerâtların da ma'nâsı hilâfına kullanılmış nâ-tamam veya hatalı yazılmış kelimât yazılı olmakla beraber adem-i kitâbet veya dalâlet-i kitâbet mevcûttur. Ziyâ' hâfıza o derecededir ki hasta aynı bir kelime veya satırı bir kaç defalar tekrar eder. [30]

İhtilâl-i şu'ûr pek vâsi' derecede olduğundan hasta bu hatâyâtın farkına varamaz, birde hasta yazısına devâm ederken maksad-ı tahrîrini unutabilir. O derecede ki aynı bir mektubu mütevâliyen bir kaç şahsa hitâp ettiği olur. Keza bu kabîl hastegân mektuplarını yazarken o aralık yanlarında bulunan bir diğer müsvedde veya kitap da ki yazılardan birçok satırları mektuplarına getirdikleri aynı zamanda bir kaç lisânı birden kullandıkları, bir mektubu bitirmeden veya tarih atmadan veya imza eylemeden veyahut ki adresini yazmadan postaya tevdî' ettikleri olur. [30]

Bu kabîl meflûcînin mektuplarını yazdıkları kağıda mesela hâlâdan alınmış kağıda olabildiği gibi üzerinde birçok leke ve pislikler bulunması dolayısıyla manzara-yı hâriçlerinde ihtilâl şu'ûrlarının gâyet vâsi' olduğunu pek âşikâr bir sûret de ispât eder. [31]

Cinnet teşhîs-i umûmiyesi hakkında pek ziyâde kıymeti olan a'râz meyânında şunlar da zikre şâyândır. Şahsiyetin (seciye) tabiat ve menşe'i marazı yeni bir şahsiyete

istihâlesi efkâr hezeyânına ve hatayât-ı hissiyenin mevcûdiyeti emrâz-ı rûhiyeye âşinâ olmayanlar, ekseriya bu iki a'razı birbiriyle karıştırırlar. [31]

3.2.1. Seciye'nin Tebeddülü

Cinnetin aslını teşkil eden ve vetîre-yi marâziye seciye-yi ibtidâiyenin yani i'tiyadât-ı mütekaddimenin, ezvâkın, meylânâtın, fehmiyâtın tebeddülüne ma'tûf olur. Şahsiyet değişir. Bu a'raz alelumûm ne kadar erken zuhûr eder ve hezeyân efkâr ve imâle ne derece ziyâde takaddüm eylerse o nisbette kesb-i ehemmiyet eder. [31]

Efkâr, fehmiyât ve meylenât-ı kadîmenin tamamıyla bir aksi olması derecesine kadar varan seciye'nin bu tagayyür-ı marazîsi, üzerinde zâhir olan efrâd ne mertebe bir isti'dâdı hâiz veya sûret-i indiyede cinnetin esbâb-ı mühimmesinden addedilmiş te'sîrât tahtında bulunursa o nisbette büyük bir ehemmiyet kesbeder. [31]

3.2.2. Efkâr-ı Hezeyâniye

Efkâr-ı hezeyâniye cinnette kesîrû-l-vukû olmakla beraber kat'i ve mutlak bir alâmet değildir. Gerçi her cinnet hezeyân ise de her hezeyân cinnet değildir (Murl). Efkâr-ı hezeyâniye olmadıkça bir maraz-ı aklînin mevcûdâtını kabûl etmemek hata olur. Cinnet bir devre-yi ibtidâiye de (Safhâ-yı infîâliye) bulunabilir ki hiç de efkâr-ı hezeyâniye yoktur. Yahut ki cinnetin öyle bir şekline müptelâdır ki bunda efkâr-ı hezeyâniye kâmilten mefkûddur. Kezâ hasta hezeyânını izmâr edebildiği gibi efkâr-ı hezeyâniyenin ancak mütekatti' sûret de zuhûr ettiği de görülür. Bir fikr-i hezeyâniyi müşâhede edince bunun kıymeti ne derece olduğunu da bilmek îcâp eder. Hastada bazı hataiyyât-ı fikriye olabilir ki bir mecnûnun hudûdunu da tecâvüz eder. Keza bir mecnûnun hezeyânı her vakit gayr-ı mümkün bir şey olamaz. (Kıskançlık, tesemmüm hezeyanları). Demek olur ki hezeyânda hâkim için medâr olan nokta fikr-i meşkûkun muhteviyesi değil, belki fikrin teşekkülü ile bunun hastanın şu'ûr-ı mütekaddim ve hâzır ile olan münâsebetidir. [32]

Bir fikir hezeyânının şerâit dâhilinde tekevvün ettiği tebeyyün etmedikçe ve fikr-i hezeyânî sûret-ı sahîha da îzâh ve tefsîr edilmedikçe hiç bir kıymet-i teşhîsiyesi yoktur. [32]

Bir fikir hezeyânının kıymetini takdîr için nukât-ı âniyenin ta'yîni îcâp eder. [32]

E) Şahs-ı selîmin hatası yanlış bir netîce-yi mantikiyeden veya cehâlet, adem-i dikkat, infîâl ve i'tikâd gibi bâtil bir sebepten nâşi dûçar galat olmuş kazâyâ-yı ibtidâiyeden neş'et eder. Mecnûnun hezeyânı bir maraz-ı dimâğiyenin mahsûlûdür ve havâssın galatından yahut ki bir isti'dâd marazı veya bir hezeyân-i ibtidâiye-yi îzâh ve

tefsîr ihtiyâcından neş'et eder. Kâffe-yi ahvâlde bir menşe'iyeye ircâ edilip binâenaleyh (infiâl, ihtisâs marazı, isti'dâd marazı, beş'aşet, ila ahir misellü) tagayyürât-ı rûhiye ile alâkadardır. Binâenaleyh bu tarz-ı tekevvün ve temennüv marazîsi olup hiç de tesâdüflere bağlı bir şey değildir. [32]

B) Fikr-i hezeyânî şahsın fehmiyât-ı mütekaddimesi ile bir mebâniyet-i şedîde irâeye eder. O sûretde ki hâl-i sıhhat de iken olan tarz-ı tefekkürü ve tecârüb-i mütekaddimesi ile fikr-i hâzırı kat'an tevâfuk etmez. (Bir hikmetşinasın uçabildiği, bir riyazinin terbi'i dâireye muktedir olduğu, bir kimyagerin gerek altın yapabildiğini iddiâ etmesi gibi) [33]

T) Bir mecnûnun hezeyânı dâima bizzat şahsıyla alâkadardır. Bir şahs-ı selîm budalalığınan veya korkusundan deli olmadığı halde büyüye inanabilir. Hâlbûki deli büyüye inandığı vakit büyücüyü gördüğü, sesini işittiği kendilerini his eylediği için inanır. [33]

S) Mecnûnun hezeyânı bir vetîre-yi maraziyenin bir hâdis-e-yi kısmiyesi olduğu için bittabii buna karşı mantık ve ez'ânın hiç bir te'sîri yoktur. Hezeyân maraz sebebi ile zâhir olur ve onunla zevâl bulur. Nasıl ki ne bir hastanın hezeyânını münâkaşa etmek, ne de bir hastalığı nutk ile teşfiye etmek mümkün değildir. Hâlbûki şahs-ı selîm bil-akıs ma'nâsızlığa varınca anlar ve hatasını tashîh eder. [33]

H)Birsâmât cinnet olmadığı hâlde bazı emrâz-ı asâb-ı kohfiyede, himâyâtta tesemmümâtta dahi tahassül edebildikleri için cinnete hâs değildirler. Bunlar pek çok maraz-ı dimâğiye'nin mevcûdâtını ispât ederler. Bir maraz-ı rûhiyenin esnâ-yı seyrinde hâdisât-ı âriziyeden olmak i'tibârıyla ancak maraz-ı dimâğiye'nin mevcûdiyeti ispât edilmek şartıyla kabûl olunabilir. [34]

Birsâmâtın (inhitât, nevbât, zucriye, ila ahir mesellü) sâir teşvîşât-ı ibtidâiye ile alâka ve münâsebet de olmadıkça, şu'ûr ile tashîh olundukça ve nihâyet hastanın a'mâli üzerinde icrâya te'sîr etmedikçe ehemmiyeti yoktur. [34]

Maahazâ birsamât mevcûd olduğu ve husûsiyle bir kaç hissi birden iştigâl ettiği takdîrde dâima bir maraz-ı dimâğiye'nin mevcûdâtından şüphe edilmek iktizâ eder. [34]

3.3. Temâruz-ı Cinnet

Bi-t-tecrûbe sâbittir ki cinnetin temâruzu nâdirdir. Temâruz edenlerde alelekser vâsita-yı me'yûsa ile cezâ-yı î'dâmdan kurtulmaya çalışan bir cânidir. Binnisbe daha nâdiren mutlaka tezvîç edilmek istenen bir namzed, kışladan korkan bir sinn-i mükellefiyet erbâbı falân gibi eşhâstır. Cinnet temâruzunun bu nâdirâtı alelumûm halkın delilerden ve tımâr-hânelerden korkmasından nâşidir. Temâruz edilmek için gâyet şedîd

bir sebep lazımdır hatta bazı mecânîn etibbâsı cinneti temâruz etmek için zaten bir maraz-ı aklîye müptelâ bulunmak îcâp eder iddiâsındadır. [35]

Bu fikir şu nokta-yı nazardan sahîhtir ki temâruz-ı isteriyâ da vukûât-ı âdiyedendir ve mecnûniyetlerinde şüphe olmayan bir takım hastalar bu a'râz-ı hakîkiye-yi mübâlağa ederler, yahut ki büsbütün yalandan a'râz ediyorlar ve ekseriya mütemârizler mütereddîlerdir. [35]

Bu sebepten hastanın yalan yaptığı faraziyesini kemâl-ı heftle kabûl edivermek câiz olmaz, şüphede kalınca maraz-ı aklînin sıhhatini kabûl etmek evlâdır ve nihâyet hiçbir hastalığın mevcût olmadığına kanâat getirmediğçe sâdece temâruzun mevcûdiyetini görmekle iktifâ ederek muâyneyi bitirmemelidir. [35]

Mütemârizin teşebbüsünde muvaffakiyet-i nokta-yı nazarından bilmelidir ki cinnetinde bütün sâir hastalıklar gibi esbâbı vardır. Sûret-i seyirleri ma'lûmdur. Muayyen bir takım a'râz irâeye ederler ve nihâyet bir maraz-ı dimâği olmak i'tibâriyle yalnız a'râz-ı rûhiye vermekle kalmaz. Burada a'râz-ı cismâniyenin ehemmiyeti zâhir olur. Terâzi ile görölmesi kâbil adem-i iğtidâ (za'fiyet) teşvîşât-ı teharrukiyet, nabzın gayr-ı tabiiliği, vezâif-i tağdiviyenin, uykunun, tel'îbin teşvîşâtı, kezâ seyr-i maraz gâyet usûl dâiresinde olduğu ve a'râz-ı rûhâniyenin isti'dâdı ve tenâkusun bazı vetîret-i cismâniye (dams, ila ahir) ile arasında bir münâsebet bulunduğu takdîrde seyr-i maraz da büyük bir ehemmiyet kesbeder. Kezâ şurası ma'lûm olmalıdır ki her illet akliye-yi maraziyeye tevâfuk eder bir takım a'râz-ı hâriciye vardır ki bu iki nev'i hâdisât-ı cismâniyenin yekdiğerine tetâbuk eylemesi îcâp eder. [36]

Fakat hâdisât-ı rûhiyenin temâruzu istemekle yapılması mümkün olmayan bu hâdisât-ı cismâniyeden maadâ dahi bir takım müşkilâta ma'rûzdur. Bir mütemârizin tesbitinde ki müşkilâtı takdîr edebilmek için fikren onun yerine ikâme-yi nefis etmelidir. Mütemâriz âdetâ bir aktör gibidir. Fakat şu farkla aktördür uhde ettiği rolu müsâit zamanda mütâlââ ederek kemâl-i sükûn ile zihnine nakşedebildiği halde mütemâriz aynı zamanda rolünün hem müellifi hem de aktörüdür, fazla olarak her dakîka da ümit ve intizârı hilâfında ahvâle ma'rûz kalır. Sûret-i dâimede taht-ı muâyenede tutulursa aleddevâm sahnede kalmaya, hiç bir anistirâhat edememeye mecbûrdur. Bundan başka karşısında bir hey'eti temâşa-gerân vardır ki aktörünki gibi san'âta gayr-ı vâkıf bir halktan mürekkeb olmayıp bil-akis hepsi ehl-i fendir ve öyle sahneler mahsûs hilelere kanacak cinsten olmayıp her dakîka kendisini daha şedîd murâkebe altında tutmaktadır. Bir mütemâriz nisbet mevkî' daha pek kolay olan bir aktör bile nihâyet birkaç saatte yorulur. Bundan anlaşılıyor ki mütemâriz der-uhde ettiği taab-ı mefrut rûhi te'sîri altında sahîhten mecnûn olabilir. [36]

Bundan başka mütemârizin bir müşkil halde nisbet ettiği işin künhüne vâkıf olmayışıdır. Eğer rûmmân ve fâcia nüvisler gibi mütemârizlerde temâruzlarında ancak cinnetin karikatürünü yapabilirler. Bunlar cinnetin en fecî' elvâh ve münâzırını nazar-ı dikkate alıp bu münâzarayı pek acıklı bir sûret de mübâlağa ederler. Hakâik-i fenniye hakkındaki cehâleti hasebiyle zanneder ki budala budala söylenmek, bilâ sebep çırpınmak, bir vâzih eblehâne almak cinnetin en kat'i delâilindendir, mübhem, garîp, mütezâdd, muhtevîli hezeyânât irâeye eder. Maymun gibi önüne beriye sıçrar, yerlerde yuvarlanır, eblehâne bir vaz'ı ile fezâyâ sebt-i nikâh eyler. Bu sûretle mütemâriz hezeyânında tiyatroluk bir şey olur. İnsan hisseder ki yapma yapıyor, cinnette bir usûl yoktur. Duruşundaki bî-ma'nâlık ile emzâ' ve melâmih vechiyesi tezâd teşkil eder. Malihülyâ temâruz ediyorsa o son derece müellim inhitât, butlân hiss-i rûhi hâlini mümkün değil taklit edemez. Zaten bu hastalığın a'râz-ı cismâniyesinden hiç birini edvâr-ı iştîdâd ve fetretlerini yapabilmek için hiçbir çaresi yoktur. [37]

Mâniyâ-yı taklit etmek isteyenlere kuvve-yi adele-yi sarf-ı yüzünden çabucak yorulurlar. Hâlbûki mâniyâlilar teheyüç-ı dimâğiyeleri sebebine bu kuvve-yi adele-yi bilâ zahmet ve hiç cehd-i irâde-yi sarf etmeksizin idâme ediyorlar. Binâenaleyh mütemâriz yorularak dinlenecek ve ancak müşâhede altında bulunduğu müddetçe çırpınacaktır. Hatta çırpınması bile bir dereceye kadar i'tinâlı ve i'tiyâtlıdır. Meselâ kendi elbisesine ilişmediği halde başkalarınınkini yıpratır. Bir müşâhede-yi dakîka altında bulundurulursa maskesini pek çabuk kaldırılarak şahsiyet-i hakîkiyesi keşfolunacağı için mütehezzî müzmin rolunu muvaffakiyetle oynamak da pek müşkildir. Mütemâriz her şeyi mübâlağa etmek lazım olduğu zannında bulunduğu için mantık ve insicâm efkâr-ı kavâidinin cümlesine bîgâne bir hâl alır. Hâlbuki hezeyân müzminlerde eğer ibtidâi ise mihanikit-i mantık bâkidir. Sânevîlerde dahi safahât-ı mütekaddime de fehmiyât-ı mantikiye âsârına tesâdüf olunmak îcâp eder. [38]

Mütemâriz sahte bir adem-i idrâk irâeye eder, fakat aynı zamanda cevapları ne derece gayr-ı ma'kûl olursa olsun vaz'olunan suâldeki tehlikeyi hissettiğini gösterir. [38]

Belâdetin temâruz-ı hissin ziyâ'-ı tammını ve bu ziyâ' hâlindeki melâmih-i vechiye-yi taklîdede ki müşkilât sebebine umûmiyetle ve muvaffakiyete iktirân edemez. Mütemâriz ne de olsa adalât-ı vechiyesinin bir rücfân muindâr husûlüne mâni' olmayarak bu sûrette arada sırada ya bir vaz'ı ya da bir hareket ile etrafında cereyân eden ahvâl-i şu'ûriye taalluk ettiğini ve a'lem-i hâriciyeye karşı vaz'ı tedâfû de bulunduğunu ispât eder. [38]

Bir mütemârizi mütâlââ içinde mecnûnu mütâlââdan fazla bir şeye lüzûm yoktur. Şu kadar ki müşâhede-yi merîz daha dikkatli ve daha sürekli olmak îcâp eder ve

buda en iyi bir tımar-hânedede mümkün. Tabîb bir ehl-i haberden başka bir şey olmadığını düşünerek mütemârizin cür'et ve inâdına karşı kemâliyle sabır etmeli ve en mutlak bir sekînet ile mukâbele etmelidir. [39]

Bu mütâlâa da kat'i ve mutlak bir usûl-ı terkiye riâyet vâciptir. A'râz-ı menfiye değil, bütün şahsiyet-i kâmile ve ihtimâlât da değil, vakayî'inin hey'et-i umûmiyesinin bir sûret bî-tarâfanede cem'idir ki teşhîs de sıhhati te'mîn eder. [39]

Maraz-ı meşkûkun irâeye ettiği levhâ-yı seririye kitaplarda ta'rîf edilmiş emrazdan birine benziyorsa hastalık sahîh diye kabûl olunabilir, fakat bu levhanın kitaplarda tavsîf edilen semeye adem-i tevâfuku aksi neticeye karar vermek için bir sebep kâfi değildir. [39]

Emraz şahsiyetin henüz hâlet-i menbâda oluşları ma'lûm olduğu için şimdilik emrâz-ı mezkûre hakkında ki ta'rîfât ve tavsîfâtımız hiçbirî tâm ve kat'i gibi ad ve i'tibâr olunamaz. Husûsiyle mütereddîler de ve bilhâssa vasıf esâsları ilm-i emrâz-ı rûhiye kadrolarından hiçbirine idhâli mümkün olmayan bir şekl-i menbâ'iyet-i ferdiye olan ahvâli irsiye de bu kabîl numûneler pek kesîrdir, temâruz şüphe edilen cânilerden birçoğu bu sûretle mütereddîlerdendir. [39]

Eski kitaplar da mütemârizleri oyunlarından vazgeçmeye mecbûr etmek için klorofrom, kötü râyihalar, dövüşler, elektrikler, metühevvir veya müstekreh hastalarla beraber yatırmak, ameliyât-ı mühlîke ile müdâhale, harîk-i teşebbüsî gibi bazı vesâit mezkûrdur. Bu vesâitten bir kısmının netâici meşkûktur. Bir kısmı ise tehlikeli ve insaniyete mügayirdir, her halde de cehâlet ve adem-i kudretin i'tirâfı hükmünde olup bir hekîmin şânına yakışmaz. Zararsız bir hile varsa o da tabîbin yanındaki zevâta lakırdı arasında sırası gelmiş de söylüyormuş gibi hiç de aslı olmadığı halde hasta da falân yahut filân a'razın mevcûd olmadığına müteaccip olduğunu söylemektir. Ekseriya hasta o söylenilen a'razı izhâr eder ve bu sûretle temâruz meydana çıkar. [40]

3.3.1. Müşâhede 1

Kıskanç ve harîs bir genç dul üzerine fiil-i şenî' icrâsına tasaddi olduğunu iddiâ ve bunun neticesi olarak teşvîşât-ı akliye temâruz eder. Rolünü o derece muvaffakiyetle oynar ki (S...nin) en zengin ve muhterem tüccârından olan müşteki aleyhi bir ay hapse mahkûm olur. Bu mühim da'vânın tafsîlâtı ber-vech-i âtidir: [40]

1870 senesi Teşrîn-i Sânî'nin 22.günü nâm kadın ma'rûz kaldığı tasaddi-yi a'raz neticesinde tecennün etmişti. Bağırıp çağırıyor, rast geldiği eşyayı eviriyor, saçlarını yoluyor, esvâblarını yırtıyor ve hezeyânı arasında şöyle söyleniyordu “Seni alçak haydut seni! Cehennem ol! Bırak diyorum sana! Kimse görmüyor mu sanıyorsun?!”

Namussuz! Cenâb-ı Hak görmez mi sanırsın?! Giy o donunu, hayasız namussuz? Kapıyı aç diyorum sana! Kendimi kurtaracak kadar gücüm yetmez mi sanırsın?! Lanet olsun senin parana! Gücüm gelsin de bak hepsini söyleyeceğim, sen zaten tokattan beri benim peşimde dolaşıyorsun! [40]

Akşam altıda bimar-hâneye sevkedildikte bu sûretle çırpınmasına ve hezeyânına devam ediyordu, bir saat sonra sâkinleşti, uyudu ve ertesi sabah hiçbir alâmet göstermedi. Bütün bu ef'âl bir infîâl-ı şedîd-i müteâkip zuhûr etmiş bir cinnet-i muvakkata manzarası irâeye ediyor. Bu kadında cinnet isti'dâdı yok idi ise de zebûnluk verici bir şerâit-i mâddiye içinde yaşıyordu. Maahazâ cinnet-i muvakkata teşhîsine muhâlif olarak hezeyânı alelekser cinnet-i muvakkatalar da görüldüğü vecihle sersemi ve tayerân efkâr ile müterâfık olacak yerde mantıkî ve münsecim idi. [41]

Mezbûre de bir kaç gün akdem îkâ' edilmiş sehecât ve gedâmât mevcût idi. 27 tarihine kadar â'zâ-yı tenâsüliyesinin muâyenesine muvaffakiyet etmedi. Târih-i mezkûrde ise evcâ'-ı şedîdeden müştekî olmakla beraber gayr-ı tabii bir şey görölmedi, mezbûre nezdinde hizmet etmekte olduğu ma'rûf bir tâcirin ırzına ta'addi teşebbüsünde bulunduğunu gâyet fazla tafsilât ile hikâye ediyordu. Muâyene eden tabîb beyân-ı şüphe ve tereddüt etmekle beraber müşâhede olunan sehecât bizzat müştekî tarafından îkâ' edilmişe benziyordu. Netice-yi muâyeneden ziyâde müte'essir olarak ertesi gün yeni bir nevbet hezeyânı irâeye eyledi. Çırpınmalı hastalar koğuşunda dört gün taht-ı müşâhededede tutuldu. İkinci nevbeti birincinin aynı olmayıp koğuşta beraber bulunan hastaların a'râzını taklitten ibâret idi, bî-sebkî bir sûrette söyleniyor, sıçırıyor, şarkı söylüyor, uyanıyor fakat tayerân efkârı yerine kelimât-ı neticelendirmeksizin birbiri ardı sıra tekrâr etmekten ve çırpınma yerine bî-sebkî bir takım harekât icrâ etmekten ibâret kalıyordu. Az zaman içinde yorularak sukûnete ircâ etmeye mecbûr oluyor ve sâde müşâhede altında bulundukça mâniyâlaşıyordu. Aynı zamanda cinnetin en şedîd zamanlarında bile hekimin ne dediğine ve ne emir verdiğine fevkalâde dikkat ediyordu. Keza alelâde cinnet-i mâniyâiye de tesâdüf olunan a'râz-ı cismâniye de görölmedi. Bu anda kendisine hilesinin farkına varıldığı söylenince ziyâ' şu'ûr ile müterâfık mübhem bir maraz-ı asabiye taklit ederek kendisini yatağından aşağı attı ve uzun müddet yerde kaldı, fakat kimsenin gelip kaldırmadığını görünce kendi kendine kalktı. Ba'dehu nefsu'd-dem ile müterâfık nevbât suâl-i temâruz etti ise de kanın kırık bir dişine dilini sürmesinden geldiği keşfolundu. [41]

Mezbûre bir müddet vezâif-i zevciyet ve emniyet-i hasen îkâ' eden namuslu bir kadın gibi geçmiş ve şimdiki halde pek ağır bir ithâmât ile şikâyet ettiği fabrikatör nezdinde hizmette bulunmuştu. Zaten bu evvelce de bu tâcirin teklifiyâtı gayr-ı

meşrû'ada bulunarak peşinde dolaştığını iddiâ etmiş ve bu sayede bazı ailelerin sahâbet ü muâveneti nakdîlerine nâil olmuştu. Teşrîn-i Evvel ayı içinde mezbûrenin hâmlerine muhmîlerinin sevâün harekâtı hakkında bazı imzasız mektuplar gelmişti. Bu mektuplar kadını muhmîlerinin gözünden düşürmek ve bu sûretle her türlü sahâbet ü muâvenetinden mahrûm bırakarak teklifâtına daha suhûletle râm olmak için iftidâsı olan tâcir tarafından tesnî' edildiği zannedilmiş ve bu sûretle kadına edilen muâvenet ve teşennücâtın miktârı artırılmıştı. [42]

21 Teşrîn-i Sâni mezbûre hâmleri nezdine gelerek tâcirin kendisine tecâvüz ettiğinden şikâyet etmişti. Ma-ba'di vukûat ma'lûmdur. [43]

Mezbûre daha büyük yerde kendisine iş bulmak mümkün iken kendisi için bu kadar tehlikeli olan mezkûr fabrikatör nezdinde kalışı, her ufak tecâvüzden hâmlerine koşup şikâyet etmekteki tehlikeli müşâhede olunan âsâr-ı cebriyenin ne tarih îkâ' ne de tabiatları i'tibâriyle iddiâsına tevâfuk etmemiş, ta'addinin mevkî' ve şerâiti i'tibâriyle gayr-ı mekânâttan bulunuşu dâ-i hayret ve şüphe idi, bundan başka bu kadın 32 yaşında olup hiç de câzibeli değildir. [43]

Bir de bu kadın eskiden bulunduğu mahallerde dahi mürâ'î ve alfete olmakla teârûf etmişti. Bir râhip hakkında tecelliyât hikâyeleriyle zımmiyâtta kocasının parasını çalarak başkalarının üzerine atmış, kendisi üzerine katl-i teşebbüsü vâki' olduğunu ediyormuş nihâyet bir aşkının peşine takılarak kaçmış idi ve bütün bu meshûreliklerden yegâne maksadı şahsına ehemmiyet verdirmek ve bu sâyede bazı muâvenet-i nakdiye istihsâl etmektir. Bilâdaki hikâyenin sâiki de yine bu celb-i muâvenet kaziyesi idi. Gâyet i'tinâ ile kaleme alınmış rapor mezbûrenin isteriyâlı olup olmadığı ca-yı suâl buluyorsa da ne bir nakîse-yi ırsiye eseri, ne de isteriyâ-i mütekaddim alâmeti mevcûttur ve binâenaleyh mes'ûliyet-i mutlaka neticesinde karar kılınır. [43]

Tabîb-i adlî bilmelidir ki emrâz-ı akliye bir de kasten gizlenir, izmâr olunur. Tabiidir ki hasta cinnnet ile ithâm olunduğunu bilmek ve bu ithâmın derece ve ehemmiyetini takdîr etmek, fikren selîm görünmekte menfaâtı olmak iktizâ eder. [44]

İzmârın sebebi şunlardan biri olabilir: Bir kere istihsâl-i serbest-i edince mevcûdiyetini gayr-ı kâbil tahammül bulunduğu bir hayât-ı ifnâ etmek veya muhayyel düşmanlardan ahz-ı-ser eylemek ile bimar-hânedan kurtulmak arzusu. [44]

Diğer mecânîne nispetle en ziyâde bu sûretle izmâr için lâ-büd olan takdîr hâli ve tahakkum-ı nefse muktedir mecnûnlar bilhâssa müzmin malihülyâlîlar ile paranoyalılardır. Vaka i'tibâriyle izmâr cinnnet-i hastegân-ı nâdir değildir. Bazen bu husûstaki iktidârları inanılmayacak derecededir. Paranoya-yı gayr-ı kâbil şifa bir hastalık olmak üzere telakkî etmeye alışmış bir hekîm için paranoyalının şifa bulması

fevkalâde ve dâima dâ-î şüphe görülür. Malihülyâ şifa kâbil olmakla beraber buna da adem-i emniyet bazen muhik olur. Zira bu hastalar efkâr-ı hezeyânîye ve bîrsâmâtlarını pekâla saklayabilirler. Binâenaleyh muhtebir için hastalığın seyr-i serîriyesini onarmak ve hastalığın bir tezâhür-ı gayr-ı meş'ûru olabilecek olan her gûne melâmih-i vecchiye ve evzâ'-ı bedeniyeye büyük bir ehemmiyet atfetmek lâ-büddür. Kezâ tarz-ı telebbüsteki bazı hastalıklar kasten tesâmühler son derece mühim ve muayyendâr olabilirler. [44]

Keza bu hastegânın yazıları muherrerâtlarında muhâverelerine nisbetle daha az ihtiyât-kâr oldukları için pek kıymettâr kur'an-i hâvi olabilir. [45]

Tecrübegâr bir tabîb-i aklî öyle hastalığını izmâr eden bir hastaya kolay aldanamaz. Maahazâ aldanmak da mümkün olduğunu unutmamalı. Merandan hezeyân-ı i'tisâfiye müptelâ ve bütün felâketlerine ba's-ı vâlidesi olduğuna kânî' bir hasta zikreder ki tâm ikisine kemâl-i mahâretle hezeyânını izmâra muvaffak olarak nihâyet istihsâl-i serbestiye muvaffak olmuş ve çıktığı gün vâlidesini katletmiştir. [45]

3.4. Bilhâssa Mecnûnlar

3.4.1. Malihülyâlilar

Hülâsa-yı serîriye- Esâsen şedîd bir elem-i ma'nevî hissi, keder ve kudretsizlik ile muttasıf bir hâlet-i akliyedir. Bu hâdisât te'sîri ve ahlâsı-t-tab'â olup bil-cümle vetîrât-ı rûhiyenin bat'îlişmesi ve irâdesizlik ile müterâfık olur. Bu hâl bazen basît bir adem-i şevkten belâdet derecesine kadar kâffe derecâtıyla hastanın bütün hevbetinin temerküzü, bazen de sızlanma ve çırpınmalarla müterâfık nevbet-i zucriye ile zâhir olur. Sânevi olarak maahazâ hemen de alelade efkâr-ı ithâmât-ı nefsiye, efkâr-ı harabî, efkâr-ı murâkiye gibi, fehmiyât-ı hezeyânîye hurâfât ve bîrsâmât ve bazı mertebe teşvîşât-ı cismâniye irâeye eder. [46]

Hastalık başlayınca ekseriyetle bat'î ve tadrîci olup kâbiliyet-i te'sîriyenin tezâyüdü, sehr, bir işe eli varmamak, teşvîşât-ı hazmiye gibi a'râz öyle alelekser ma'nevî olan esbâb-ı mûcibeden bir müddet sonra zâhir olur. [46]

En mühim a'raz ma'kûl bir sebep olmadığı hâlde birdenbire hastayı yakalayan ve etrafındakilere karşı gittikçe daha mütezâyid lâ-kaydiye düşüren elem-i ma'nevî, keder-i amîk hâlidir. Hasta sâde kendisini değişmiş hissetmez, a'lem-i hâricinin manzarasını da eskiden başka görür, artık hiçbir şeye ehemmiyet vermez, hiç bir şeyden müte'essir olamaz meğer ki müte'ellim oydu, her şeye hatta eskiden sevdiği şeylere karşı bile olan bu teneffür, en yakın akraba ve evdâdına bile olan lâ-kaydi kendisi için o rûtbe elimdir ki kâmilten değişmiş olduğunu tamâmıyla bilir. Şifâyâb olmuş malihülyâların ifâdesine göre bu elem-i ma'nevî âlâm-ı cismâniyenin hiç birine kâbil

kıyâs değildir. Hasta bu elemi dağıtmaya muktedir olmadığını takdîr eder, hatta bundan sonra hâl-i tabiiye-ye avdet edebileceğine de ümîdi kalmaz. Âtiden bir endişe, muhakkaku'l-vuk'û ve gayr-ı kâbil-i ihtirâz bir tehlikeye muntazaran yaşar. Malihülyâ bir zucret ile başlayabilir ve husûsiyle nevbât-ı ihtidâdiye esnâsında zucretin kâffe-yi nümâyışât-ı mâddiyesi ile murâfakat edebilir. [46]

Bu inhitât-ı mü'ellim kâffe-yi vetîrât-ı rûhiye de bir betâit-i umûmiyeye câlip olur. Telâhükü efkar yavaş yavaş olur ve hatta pekiyi olmaz dikkati müşkilât ile olur, hâfizada şiddet yoktur kûşîş fikri gayr-ı mümkündür. Arada da az çok mü'ftür. Malihülyâlı bir karar ittihâzına gayr-ı muktedirdir ve irâdenin adem-i iktidâr-ı ye'sini artırır. [47]

Çehresi elem ve ızdırâp ifâde eder. Hasta boynu eğik, melâmih vechiyesi sâbit ve gayr-ı müteharrik, kaşları çatık, alını kırışık, gözleri zemine müteveccih inzivânîşin olur. Es'eleye yavaş ve yeknesâk bir sesle ancak cevâp verir, harekât yavaş ve büyük bir müşkilât ile. Bazen samt-ı mutlak. Hasta yatağında veya uzun bir kanepede gayr-ı müteharrik oturur. En basît tuvalet-i ihtimâmâtı bile müsâmehe eder. Bazen de bil-akis husûsiyle buhrân-ı zucrîler aynı enin ve te'evvühleri tekrar ederek enine boyuna getirir. [47]

Başta ağırlık, uykusuzluk, arada sırada birden sıçrayarak kendine gelmeklerle müterâfık dalgınlık a'râz-ı dâimedendir. Böyle bir hâl bittabii bilhâssa devre-yi hâddesinde a'râz-ı mâddiye ile de müterâfık olur. Teşvîşât-ı hazmiye (adem-i iştihâ, hâlet vesîhe-yi lisân, netânet-i nefis, inkibâz-ı şedîd) teşvîşât-ı devrâniye (noter şaryanının tenâkusu, nabzın betâiti, tezerruk-ı etrâf) tenzîl-i harâret. Teşvîşât-ı iğtidâdiye (uzama, emrâz-ı cildiye, hoşgirişât) teşvîşât-ı teneffüsiye (nazım teneffüsünün tahavvülü) burhân-ı zucrîler hâricinde teneffüsün betâiti ve sathiyâtı, yahud duran bir şehîk ile teâkip eden bir sıra hafîf şehîkler, yahud kısa şehîklerden mürekkeb teneffüsü mütederriç) teşvîşât-ı efrâziye (bevlîn nitrâtı ve fart-ı semîti, ter ve göz yaşının tenâkusu, damsın ve vezâif tenâsülünün ta'attülü) teşvîşât-ı asabiye (ef'âl-i mün'akisenin tenâkusu, miksödemin tezâyüdü mukâvemet elektiriğinin artması, tenâkus-ı hissiyet, ila ahir.) [48]

Malihülyâ bir mütevekkildir, zebûnî olduğu mesâiye müstahak olduğunu düşünür ve bu istihkâka nefsinî ikâ' için kendini menfûr, mücrim bir adam gibi telakki eder, işte malihülyâ da tesâdüf olunan efkâr-ı hezeyâniyenin ekseriyetle menşe'i budur. [48]

Bir câninin bir cinâyet ikâ'ını müteâkip duyması lazım gelen ve şebîh sûrette mevcûd olan elem-i ma'nevî hissi hasta da kendisinin bir mücrim olduğu, bir cinâyet irtikâb eylediği fikrini hâsıl eder. Vaktiyle müttakî ve dindâr olan bir diğér hasta

kendisindeki tahavvüle bakarak ibâdetinde kusur ettiğine veya muhayyel günahlar işlediği için azâb-ı ilâhiye uğrayacağına, ikâb-ı şeytaniye kaldığına kâil olur evlâd ve hevişânının âtisinden korkan bir diğeri harâp olduğunu, halkın sadakasına muhtaç düştüğünü zanneder. [49]

Malihülyânın hezeyânı mü'ellim, zeltebbiş ve yeknesaktır. Bu hezeyânât bilhâssa mücrimiyet, ithâm-ı nefis, perişan, dâ-î merak efkârından ibârettir, bazen bu efkâr-ı hezeyâniye münferiden zâhir olabilirse de hiç bir vakitte hezeyân-ı muttarridde ki şekl-i insicâmi olamaz. Bazen de bu efkâr hep bir arada mevcût olduğu halde bir hezeyân-ı muhtelit şeklinde bulunur. Efkarı mücrimiyette ekseriya efkâr-ı tavsîfiye-yi harâb-ı ebed-i efkâr da iştirâk eder. Malihülyalı gerçi nâdir ise de bazen efkârı i'tisâfiye de irâeye edebilir. Fakat bu efkâr-ı i'tisâfiye de hasta hakîki mu'tesifler gibi değildir. Belki nefisini ithâm eden bir mu'tesif gibi uğradığı mezâlim ve i'tisâfâtı kendi taksirâtına atf ile mütevekkil bulunur. [49]

Bu tavsifâtı zihinlerde icâbe takrîr etmek için bir, iki misâl-i serîri zikrederim: [49]

3.4.1.1. Müşâhede 2

Hasta 59 yaşında rençberdir. Bir senedir serîriyata dâhil olmuş. Bu hasta üst çenesinin bütün dişlerini kaybetmiş onun için yaşından ziyâde görünüyor. Sorulan suâlleri bilâ müşkilât anlıyor, mantık dâiresinde doğru cevap veriyor. Nerede bulunduğunu, ne vakit geldiğini biliyor. Hekimleri tanıyor, bilâ tereddüt ayın kaç ve haftanın ne günü olduğunu söylüyor. Mültekâ-yı şefeleri düşük, kaşları çatık, gözleri yere eğiktir. Çehresi hep büyük bir zebûnluğa delâlet ediyor, lakırdı söylenince gözlerini kaldırıyor. Enîn ve te'ellümler içinde (geldiğinde her şeyi tamâmıyla söylememekle) nefisini ithâm ediyor. Gençliğinde büyük günahlar işlemiş, nefesine karşı hayâsızlık etmiş, neye teşebbüs etmiş ise de muvaffak olamamış “Ah, bilerseniz ne ızdırâbım var, uzanıp yatmaya bile cesâret edemiyorum, korkuyorum! Ah yarabbi bu rütbe günahkar olmasa idim.” Bir seneden beri başı ağrıyor, başı dönüyor, mi'desi kalbi ağrıyor, işe, çalışmaya zerre kadar arzusu yok, kudreti kalmamış, bir senedir rahat ve huzûr yüzü görmemiş, o vakitten beri hatırasına büyük türlü münâsebetsiz şeyler gelmiş, bir aralık odasında biri var sanıyormuş, bir kerede şeytanı görüyorum sanmış, çocuk iken armut ve ceviz çalmış imiş. O vakit bu fiile hiç de nedâmet etmediği halde bu hastalığı başladığından beri vicdânı teyakkuz etmiş ve şimdi bu hatasından dolayı kendini levm ediyor. Bir kerede bir inek ile mülâabe etmiş. Azâp vicdânı onun için şimdi geliyormuş. Zan ediyor ki Allah kendisini kulluğundan kovmuş, kuş gibi başı boş

kalmış, iştihâ, def-i tabii, uyku, her şey fenâ imiş, rûhu uyumadığı vakit fikrine her türlü şey geliyor. Onun için bir delilik etmiş boynuna bir kuşak dolayıp kendini boğmak istemiş fakat bu öyle ciddi bir şey değilmiş. Üçü kız biri erkek dört kardeşi varmış. Onlarda böyle hasta imiş. Kız kardeşlerinin hastalığı daha hafif olduğu için onlar iyi olmuş. Erkek kardeşi bir nevbet-i zucret esnasında intihar etmiş. [50]

Hasta bütün bunları hıçkırıklar ve te'ellümler arasında kesik kesik cümlelerle hikâye ediyor. Başka cihetten hâl-i tabii, ne isteniyorsa yapıyor, sadece hücrelerine götürülmek istemiyor. “Kalbimde pek ziyâde darlık var” diyor. Muâyene-yi cismâniyesinde, parmaklarında inbisât hâlinde hafif bir titreme ile cüz-i adem-i nazm-ı kalbinden başka husûsi bir şeyi yok. Ahvâl-i sâbıkâ-yı zâtına teharri olunca müte'ehhil imiş, dört çocuğu varmış, tâmmü-s-sihha imişler. Üç tanede vefat etmiş. Hastalık, tedricen, bir şey olmaksızın بیمار-hâneye duhûlundan yedi sekiz ay evvel teşvîşât-ı hazmiye ve iştihâsızlık ile başlamış, sonra muhtelif efkâr-ı mücrimiyet peydâ olmuş. Geldiği vakit vezn-i bedeni eksik iken tedricen yedi kilo arttı. [51]

Bu hastalıkta en ziyâde göze çarpan inhitât-ı zucrî hâlidir. Sathi bir muâyene de bu zucret hâl-i tabiide görülen sıkıntı ve darlıktan farklı değil gibi görünür. Hasta kendisi minel-kadim içi sıkıntılı idi ise de son zamanlarda arttığı fikrindedir. Fakat hep devâm etmekte ve hatta kesb-i vehâmet etmekte olan bu sıkıntıya en ednâ bir sebep bile bulunamaz. Herhâlde bu bir vetîre-yi maraziye dir. Hasta bu sıkıntının menbâ'ını gençliğinde irtikâp ettiği günahlarına atfediyor, maahazâ fakat bu faraziye kabûl edilse bile şurası muhakkaktır ki hasta ancak hâl-i hâzırının zuhûrundan beri dûçar endişe ve ızdırıp olmuştur. Vîcdânı, sesini ancak şimdi çıkarmaya başlamıştır. Bu dakîkadan i'tibâren hasta â'mâlini yeni bir nokta-yı nazardan mehâlik ve tehdîdât ile malı görmeye başlar. Böylece yavaş yavaş “hezeyân-ı mücrimiyet” dediğimiz arz-ı terassüm etmeye başlar. Bu zucrîyenin te'sîr-i tahtındadır ki hasta da şeytanlık nüfûzu altına girdiği, Allahın terk ettiği kanâati tevellüd eder. Birsâmât-ı hissiye yoktur. Hatta sadece böyle olduğunu zanneder. Zaten kendisinde bir tahavvül olduğunu da görür, kendisi derki “Eskisi gibi değilim” yalnız şu kadar varki bu efkâr mücrimiyeti ve hezeyâniyesi marazı olduğunu takdîrden âcizdir. [51]

3.4.1.2. Müşâhede 3

Hasta dul bir kadın, 43 yaşındadır. 30 yaşında te'ehhül etmiştir. Dört çocuğu olmuş, dördü de tâmmü-s-sihha imiş. Sevâbık-ı irsiyesi yok. İki sene akdem zevcinin vefatı üzerine uyku uyuyamaz olmuş, sonra taksîm-i miras için evi satmak lazım gelince ap-âşikâr sıkıntılı olmuş. İ'tidâl-ı dem ile muhâkeme-yi ahvâl ettiği zamanlarda

korkularının büsbütün nâciye olduğunu pekâla bilmekle beraber, sefâlete düştüğünü zan etmeye başlamış. Sık sık başına kan çıkar, yanakları kırmızı olup, yüzü yanar ve kalbine darlık gelirmiş. Hayatı kendisi için, husûsiyle sabahları gayr-ı kâbil tahammül olmuş. Geceleri hatta edviye-yi mahdûreye rağmen bir dakika sükûn bulamazmış. Bir gün birdenbire kendisine fikr-i intihar gelmiş. “Bu dünya da yaşamada ne menfaat var, öleyimde rahat olsunlar, artık bu hayatın hayrı kalmadı” bu fikir ile evin arkasına giderek mendili ile kendini asmaya çalışmış. Oğlu bî-çareyi kendisinden geçmiş bir halde bulmuş, kendisine getirebilmiş ve hasta-hâneye sevk etmiş. [52]

Hasta-hâneye geleli gâyet sâkin ve tamâmıyla kendisine hâkim görünüyor. Efkâr, evzâ’ ve etvârında hilâfe de bir şey görünmüyor. Hâlinin bir hastalık olduğunu anladı ise de bu defada bir daha iyi olmayacağından korkmaya başladı ve ne de ye’s-i nevmîdiye düşmekten kendini kurtarabiliyordu. Zaten kendisinde dâima hastalığından bahsetmek için bir ihtiyac-ı şedîd duyuyor. Yüksek sesle ah u enin eyliyor. Şerlerine uğradığı cinleri def’ için bir hoca istiyordu. Sonra bir titreme nevbeti ârız oldu. Kendisi için her gûne huzûr u sükûn gayr-ı mümkün: Başı o kadar şiddetle ağrıyor ki kalbi çatlayacak gibi çarpıyor, hayatı kendisi için gayr-ı mümkündür. Fakat evinde olmak istiyor. Efkâr-ı intihâriye elân zihnini işgâl ve rahatını ihlâlden hâlî kalmıyor. Uyku ve iştihâsının hemen de kâmilen ziyâ’sından başka kâbil takdîr bir teşevvüş-i cismânî yok. İlk aylarda hâlî o kadar iyileşmişti ki akrabâsının ibrâm ve ısrar-ı şedîdi üzerine ailesi nezdine avdet-i tecviz olundu, fakat avdet-i müteâkip zucret ve fikr-i intihâr yeniden avdet etti ve o mertebe şiddet ve teassi gösterdiği hurûcundan on beş gün sonra tekrar hasta-hâneye iâdesine mecbûr oldular. Hasta-hâne de bazen biraz daha iyileşmek bazen de biraz da ağırlaşmak ile beraber uzun müddet kesb-i salâh edemedi. Vâkıan cidâri-yi eymen ile rusgalid eyserdeki takayyuhâtın istilzâm ettiği müdahâlât-ı mükerrerede şifânın geri kalmasına sebep oldu. [53]

Bu hastada hâlini pekâla ediyor ve bu husûsta verdiği ma’lûmât tamamıyla fikr-i selîme mutâbıktır. Bir daha iâde-yi âfiyet edemeyeceği hakkında ki kanâati istisnâ edildiği hâlde başka bir gûne efkâr-ı hezeyâniyesi yoktur. Levhâ-yı serîriyenin esâs-ı inhitât-ı zucriye-yi dâim olup hatta hâl-i sıhhatte ki eşhâsta da olduğu vecihle te’sîrât ile müterâfık olan teşvîşât-ı sânevi, adem-i iştihâ sevâün iğtidâ-yı umûmi gibi avâriz da bittabii mevcûttur. Te’sîr-i tabii ile olan müşâbehet şu cihet ile daha kesb-i tebâruz ediyor ki bütün bu müellime neticesinde zuhûr etmiştir. Maahazâ bu inhitâtın şiddet ve müddet-i hudûd-ı tabiiye-yi pek ziyâde tecâvüz ettiğini fark etmek bizim için müşkil değildir. Hasta kendisi de his ediyor ki zucret ve ızdırâbına mahal yoktur ve böyle ölümü arzu etmesi hiç bir sebep-i hakîki mevcût değildir. [54]

Malihülyâlıının esnâ-yı seyrinde hastanın zucretinin tabiat-ı maraziyesini müdrik olması ve muzdarip olduğunu his eylemesi lâ-büd değildir. Husûsiyle efkâr-ı hezeyâniyenin en ziyâde câlip-i dikkat bir ehemmiyet kesbettiği ahvâlde bu a'raz mühim müddet-i medîde mevcût olmayabilir. [55]

Meselâ işte bir dul kadın ki 46 yaşında himâye şebah tifoya tutulan oğlunu tedâvi ettikten sonra kendisi de aynı hastalığa tutulmuş, iki sene sonra zevcini kaybetmiş. Bunu müteâkip sıkıntıya uğramış, sonra kocasına iyi bakmadığı zannıyla hayıflanmış, daha sonra gâyet mütemâyiz bir hezeyân-ı mücrimiyet tekevvün etmiş, müddet-i ömründe hiç bir hayır işlememiş, hep şeytanlık iğvââtına kapılmış. Namaz ve orucunu kat'iyen âdâp ve erkânıyla îkâ' etmemiş, fakat vaktiyle bu kusurlarına hiç dikkat etmiyormuş, kocasını da zebâniler almış, onun için şimdi cennette değilmiş. Kendisini de çocukları da şimdiye kadar hep dîne riâyet ettikleri için şeytanın hükmü altında kalmışlar. Aynı zamanda bu kadında mutlak bir uykusuzluk büyük bir rahatsızlık var, aleddevam ah u enîn eyliyor, bağılıyor, ağlıyor, yiyip içmiyordu. O derecede ki hasta-hâneye göndermeye mecbûr olmuşlar. [55]

Hasta-hânede binnisbe kendisine hâkim oldu, etrâfında cereyân eden ahvâlden mâ'lûmâtı verdi, yavaş yavaş sıkıntı çırpınması yeniden başladı ve hasta yeknesâk ve gayr-ı kâbil tahammül enînlerle bağırmaya başladı. Bir suâl sorulunca cevâp vermek için biraz te'evvühât-ı fâsıla veriyordu. Kendisi cennette ki yılan idi. Zaten adem-i tesmiye olunan, zevcini de kendisi iğfâl etmişti. Gerek zevci, gerek kendisi, gerekse çocukları üzerine Cenâb-ı Hakkın la'neti celp etmiş. Bütün dünyanın sebep-i felâketi olmuş, onun için kendisini ateş de yakıyorlarmış, çoktan beridir cehennemde imiş, cehennemin içinde, güya kuyusunda bütün günahlarını görüyormuş, eflâk yıkılmış, artık ne havâ, ne para, ne yiyecek varmış. Her şeyi mahvetmiş, dünyanın virân olmasına sebep olmuş, bütün dünyanın enkâz-ı rûhi üzerine yığılmış, mahkemeye hitâben yazdığı bir mektûp da kendisini bütün bu cinâyet ile ithâm ederek recm olunmasını talep ediyor ve “şeytan-i lain” diye imzâ ediyordu. [55]

Maahazâ dikkat olunsun ki hasta bu haykırmalarına ve efkâr-ı hezeyâniyesine rağmen nerede olduğunu biliyor, memleketi hakkında kendisini bakan etibbâa dair, ilah, sorulan suâllere kısa ve fakat mantıki cevaplar veriyor. Hatta hesâp yaptırılırsa yanılmaksızın hesâp ediyor. Fakat der-akap yine o yeknesâk enînlere avdet ediyor. Vakit vakit kendisine hasta olduğu hakkında mübhem ve müşevves bir fikr-i senih oluyor. “Bazı öyle düşünüyorum, bazı böyle, fakat zannediyorum ki öyle olmayacak, bazen kendimi rüyada sanıyorum, bazen de görüyorum ki sahîhtir. Bir tağdi-yi nâ-tamâm ve noksan-ı nevm hasebiyle sıhhati muhtel ise de vahim bir alâmet-i cismâniye

irâeye etmiyor. Çocuklardan üçü ber-hayat ve tâmmü-s-sıhha, üçü küçük yaşta ölmüş. Pederi bir müddet tecennün etmiş imiş. [56]

Bu levhâ-yı serîriye yeknazarda diğerlerinden farklı gibi görünüyorsa da hakkında arada bir derece farkından başka bir şey yoktur. [56]

3.4.1.3. Mütâlaât-ı Tıbbiye-yi Adliye

Malihülyânın levhâ-yı serîriyesini teşkîl eden teşvîşât-ı ibtidâiye-yi gördük. Bu teşvîşâtın îkâ' ettiği ef'âli ve ef'âl-i mezkûrenin mihanikilerini görelim. [57]

Malihülyalıların ta'addiyâtı esbâb-ı âtiyeden neş'et eder: [57]

Evvela ihtisâsât-ı müellime ve tasavvurât-ı sevk-i derûni. [57]

Sâniyen zucret ile müterâfik ahvâl-i infîâliye. [57]

Sâlisen efkâr-ı hezeyâniye ve hatayât-ı hissiye. [57]

1. İhtisâsâ-yı mü'ellimeden münbais ta'addiyât:

Malihülyâlî ihtisâsât-ı müellimesi yüzünden, hezeyân etmeksizin, zâhiren şu'ûrunda hiçbir ihtilâl olmaksızın en vahim ta'addiyat îkâ' edebilir. Bu ta'addiyatın esbâb-ı mühiyye rolünü hastaya â'lemi ve hayatı fenâ ve gayr-ı kâbil-i tahammül gibi gösteren, usret hiss-i rûh-i ihtisâsâtı, can sıkısı infîâlât-ı müellimesi, taattül-i tasavvurât, gayr-ı muayyen ve fakat dehşetnâk bir âtiye intizâr-ı ahvâl-ı zucret-engîzi, fi-mâ-ba'd irâde ve iktidârdan mahrûmiyet kanâatinden mütevellid endişe, bundan böyle bu hâl-i maraziden halâs olamamak ihtisâs-ı elîmi oynar. Esbâb-ı mûcibe ise alelekser bir nevbet-i ye's veya zucretten neş'et eder. [57]

Bu malihülyâlılarda kesîru-l-vuk'û ta'addiyattan biri de intihardır. Muntahirlerin kısm-ı â'zamı malihülyâlıdır. Kânûn-ı cezâ intiharı bir cürüm addetmediği için bunun tabâbet-i adliye-yi nokta nazarından bunun büyük bir ehemmiyeti yoktur. Belki hayat sigortaları nokta-yı nazarından ehemmiyeti olabilir. [57]

Fakat hasta baricandan muzdarip ve müte'ellim herhangi bir sebeple ifnâ-yı nefis gâyesine vâsıl olabilmek için herhangi bir ta'addi-yi cinâiye müracâat etmiş de olabilir. Alelekser malihülyâlıların bu tarz intihar-ı inhitâpları bunlara hâs olan cinâyet ve adem-i şevkten yahud ki tevbe ve istiğfâra vakit kalamayarak mağfîret-i rabbâniye ümidi yok diye günahından korkmak gibi mülâhâzât-ı dîniye sebebedir. Bu sebepten malihülyâlılar î'dâm cezâsına nâil olmak için hemcinslerine süi-kast ederler. Yahut ki maksatlarına cilâd ile nâil olmak için kendilerine katl isnâdıyla iftirâ ederler. Malihülyâlılar yine kendilerini intihara sevkeden esbâb-ı psikolojiden nâşi insanlara ve eşyaya ta'addîde bulunurlar. Meselâ olabilir ki her türlü irâde vakittardan mahrûm

kaldığını sanan hasta olanca kuvveti toplayarak artık kendisinden bir hayr kalmadığını nefesine karşı delil ibrâz etmek için eşyasını harap eder ve onu yakar. Yahud ki can sıkısından öldürücü zucretten bir aram kalarak ve ne olursa olsun bu müthiş rukûdet-i fikriyeden korunulmaya çalışarak hâlini tahvîl için bir başkasına ta'addide bulunur. [58]

3.4.1.4. Müşâhede 4

15 Eylül 1851 tarihinde Lyon'da bir tiyatrodaki 20 yaşlarında bir adam kocasının yanında oturmakta olan bir kadına takarrüble göğsüne o merteye şiddetle bir bıçak batırdı ki kadıncağız der-akap vefat etti. Kâtil müteâkiben kadının zevcine dönerek kemâl sükûnetle “Ne siz, ne zevceniz, bana hiç bir kötülük etmiş değilsiniz, sizi tanımam bile” dedi. İstintâkında kâtil hayattan bezdiğini ve î'dâm olunmak için öldürdüğünü ifade etti. Bu sûretle ölümü inhitâp edişinin hikmeti ise tevbe ve istiğfara vakit bulabileceği için idi. Bir müddetten beri malihülyâlı olup hayattan ne sûretle kurtulabileceği meselesi üzerinde uzun müddet düşünmüş idi. Evvela askere yazılıp zâbıtına taarruz etmek ve bu sûretle kurşuna dizilmeyi ve râhibin bu esnâda mağfîret-i ilâhiye-yi mazhariyetinden müstefîd olmayı düşünmüş. Daha sonraları reis-i cumhûrun hayatına kastetmeye niyet etmiş. Tiyatroya girdiği vakit ilk önce nazar-ı dikkatini bir genç kız celp etmiş. Fakat en nihâyet kastına kurban ittihâz ettiği genç kıza nispetle bu kızın katli daha müşkil imiş. Hasta ırsen cinnete müsteid idi. Akrabasından birisi akdemce intihar eylemiş idi. (Cerîde-yi Muhâkeme 1851) [58]

Zucretten münbais bir hâlet-i infîliye taht-ı te'sîrinde ta'addiyât: [59]

Bir nevbet-i zucret esnâsında îkâ' edilen ef'âlinde bir mihanikit-i mahsûsası vardır ki bittabîi hâleti maraziyenin tabiatından mütevelittir ve mütâlâası diğer ahvâl-i maraziye ve temâruz teşebbüsü nokta-yı nazarından hâiz-i kıymettir. İnhitât-ı rûhiyeye müptelâ bir hasta da ihtisâs müellimin kendisini îkâ'a sevk ettiği bir fiilde istihsâlini beklediği gâye nasıl ki bi-n-nefs îkâ'ı fiilden gayr-ı bir şey değilse malihülyâlının bir nevbet-i zucret esnâsında îkâ' ettiği cürümde de bir maksad-ı mâddi yoktur. Hastanın yegâne kendisi için müthiş ve gayr-ı kâbil tahammül olan bir hâleti rûhiyeye nihâyet vermek ve nasıl olursa olsun bu hâlet yerine bir başka hâl ikâme etmektir. [59]

Hasta hemen de sevk-i tabîi gibi bir sûret de his eder ki hâli mü'esser mü'ellim derûniyesi ancak bir hâdis-e-yi hâriciye ile nihâyet bulabilir. Şu'ûrunun bu hâleti alması içinde hasta kendisine dehşet ü haşyet verecek bir fiil ile ancak heft bulacağını bilir. Gayr-ı kâbil tahammül bir şekle girmiş olan bu hâlet-i şu'ûriyeden kurtulmak için en iyi çare intihardır. Fakat her nasıl olursa olsun şaşalı bir fiil-i cinâ-yi ile, mesela en ziyâde sevdiği akraba ve hevişânının katli sûretiyle halinde bir tahavvül peyda etmek

fikride fikr-i intihar kadar basît bir mihanikit ile teşekkül eder. Malihülyâ ile müterâfık olan butlân elem-i intihâr-ı teshil ettiği gibi butlân hiss-i rûh-i dahi âhirin nefesine kastı kolaylatır. [60]

Cürmün hiç bir vakitte bir plan dâiresinde, bir maksada vusûl için îkâ' olunup körü körüne hemen de ihtilâci bir sûrette yapılması keyfiyet-i ihtilâl şu'ûrunun hâl-i hiddetle tekevvün eden teşvîşât-ı şu'ûriye pek şebih olduğunu gösterir. Bu hâlet-i ma'nevîye müthiştir. Hastanın şu'ûruna kendi ilcââtına mübâyin hiç bir tasavvur hatırına fırsat vermez ve bu sûretle bu zavallılarla öyle ef'âl îkâ' ettirir ki tarz-ı îkâ'ındaki merhametsizlik derecesini akıl almaz. [60]

İntihar en müthiş sûrette icrâ olunur, hasta eli altında daha münâsip ve daha mülâyim vesâit olduğu halde başını duvara çarparak veya kendisini pencereden atarak intihâr eder. Yahud hasta kurbanı katletmek ile kanâat etmez, en müthiş sûrette parça parça eder. Mahal cürüm, vesâit, şuhûdun huzûru, hülâsa hiç bir şeyin îkâ'-ı cürme karşı bir kıymeti yoktur. Zi'l-medîdesini hastaya intihar ettiren tesâdüften başka bir şey değildir. [61]

Îkâ' cürmü müteâkip hasta sevk-i tabii ile aramakta olduğu hafifliği nefsinde hisseder. Meselâ bir nevbet-i zucret esnasında îkâ' ettiği harîki kendi üzerinden def' şüphe etmek için gibi hiç bir fikr-i muzmerre mebni olmaksızın sevindirmek için ne derece cehd ü ikdâm ettiği görülünce hasta nazarında îkâ' ettiği fiilin bi-n-nefs hiç bir ehemmiyeti olmadığı nazar-ı dikkat-i celp eder. [61]

Eğer fiil-i ta'addi, îkâ'ı sehîl ise de, hasta kendisini yeni bir nevbet muvâzenesinden çıkarıncaya kadar hafiflemiş, halâs olmuş. Kesb-i sükûnet etmiş görür. Eğer cürmü ağır ise derecesine göre azâp vicdânı, intihar, kendiliğinden ihbâr-ı keyfiyeti ile teslim-i nefis gibi ahvâl görülür. [61]

Nevbet zucretin birdenbire derece-yi kusvâsına vâsıl olmadığı ahvâlde hastanın yanındakilere kendisine emniyet etmelerini haber vererek kendisini îkâ'ı tehlike etmeyecek bir hâlde kovduğu ve hakkı def'i mazarratı için hapse veya bimar-hâneye konulmasını talep ettiği de vâkıdır. [61]

Eğer zucret şu'ûru birdenbire olunca kuvvetiyle isti'lâ edecek olursa hasta adetâ kudurmuş gibi ve ekseriyâ bî-şu'ûriyedir. Teşhis-i masrû'dât-ı anfe sayesinde ve husûsiyle hastanın hâlindeki hey'et-i umûmiye malihülyâiyenin ve cürmün mihanikit-i mahsûsasının mütâlâası ile vaz' olunabilir. [62]

Efkâr-ı hezeyâniye ve birsâmattan münbais ta'addiyât:

Malihülyâılarda ef'âl-i cürmiyenin kesîru-l-vuk'û esbâbından biride efkâr-ı hezeyâniye ve birsâmâttır. Efkâr ve birsâmât-ı mezkûrennin zucret avar muhtevileri

bunların te'sîri altında îkâ' edilen cerâimin dâima şahsının veya âhirin hayatına süi-kast şeklinde zâhir olmasını îzâh eder. Mezâlim ve i'tisâfât-ı muhayyeleden kurtulmak, muhayyel cinâyetin cezâsını çekmiş olmak, a'lemi (hastanın nefsinin farz ettiği vecihle) bir lekeden, bir hayırsızdan kurtarmak, esâsen dünya âkıbetine ayırdığı için mevcûdiyet-i şahsiyesine de nihâyet vermek ihtiyacı ve yahut ki bu tarz mübremâne de olmasını emreden sadâ'larla itâat maksatlarıyla intihar en kesîru-l-vuk'ûdur. Ekseriya kendisi için bed-hevâ ve büyü te'sîri altında zannettiği akraba ve hevişânına karşı da süi-kastta bulunur. Bu meyânda mühim bir sınıf cerâimde fart-ı şefkât î'dâm-ı saab-ı cerâimdir. Şedâid-i zarûret ve darbe-yi tâli'a uğramış, fakrufakadan ye's ve fûtûr getirmiş ebeveyn malihülyâya düşünce usret hiss-i rûhiyeleri ve bir iş başarmaya kudretleri olmadığı hissiyle istikbâlde sefâlet ve ızdırâptan başka bir şey görmezler, bir takımları kendilerini açıklıktan ölüme mahkûm sanırlar, bir takımları da kendi seyyiâtını maraziyeleri noktasından bakarak a'lemi hep mazlûm ve fesâd ve günah ile alevde görürler. [62-63]

Binâenaleyh daha uzun müddet bu ber-hayâta tahammül etmek istemeyerek efnâ-yı nefsi kararlaştırırlar, fakat dünyada kendileri için en muazzez olan evlâd ve hevişânlarını bu dünya-yı dinîye de bilâ ümid, bilâ neş'et, bilâ muhabbet, her türlü mihnete ma'rûz bırakıp gitmeye haltları kâil olmaz. Böylece evvela çocuklarını öldürüp sonra intihar ederler. Ekseriya î'dâm-ı saab-ı müteâkip intihara muvaffak olamazlar, yahud ki dest-i cilâdın kendilerini evlâdlarına kavuşturacağından intihârdan vaz geçerler ve bu halde tâli'alar hey'et-i ictimâiye ve muhâkeme-yi adliyenin hâkimlerine kalır. Bunlarda ekseriya adem-i şok, butlân ve usret hiss-i rûhiyeden münbais bir hezeyânın neticesi olan bu ef'âl-i infîâle, adem-i ihtilâfa isnâd ederek büyük hatalar ederler. [63]

Hezeyânı tekemmül ettikçe harab-ı ve in'idâm-ı nefse varır. [63]

Mihanikitî bir hezeyân veya bir hurâfe-yi hissiye olan ef'âl-i cürmiyede hiç bir hâlet-i infîâliyenin dahli olmamakla beraber yine mülâhaza, tasmim, plan dairesinde icrâat vuk'û bulur. Îkâ'ı fiilden sonraki vaz' u vutûr ise tasavvur-ı hezeyânîyenin muvakkat veya dâimi oluşuna göre methûldür. [63]

Birinci takdîrde vaz u vutûr evvel ki ahvâlde olduğu gibi haksızlığını bilmek ve a'zâb-ı vicdâniye uğramaktır. İkinci hâlde ise hasta lâ-kayd kalır ve olup bitenden bî-haberdir hezeyân te'sîri altına vâki' olan her fiilde fâilin irâde-yi cüz'iyesi kat'an methûldâr değildir. Şu'ûr muhteldir ve hiç bir cezâyı istilzâm etmez. [63]

3.4.2. Mâniyâlılar

Mâniya bir fart-ı faâliyet-i dimâğiyyeden merâkiz-i kışriyenin inbisâtından münbais bir hâlettir. Mantıke-yi rûhiye-yi teharrukiyede bu intibâh-ı umûmiyeden hâriç

kalmaz. Arzu ve hayatının îcâbına göre, tasavvurât, hâtırât, harekât, ne varsa hepsi hârice atmak için bütün kapılar açıktır. Mâniyâlının düstûru: Ne varsa dışarıdır. [64]

Hastalığın esnâ-yı seyrinde üç safha-yı mütevâliye vardır: Evvela safhâ-yı ibtidâ, sâniyen safhâ-yı teheyyüç, sâlisen safhâ-yı tahaffûf. [64]

Safha-yı ibtidâ bazen kısadır, o derece ki nevbet-i mâniyâie birdenbire başlamış zan olunur. Bir akraba veya para kaybı, bir nikâhın bozulması, süi-isti'mâlât-ı bâhiye veya kuûliye neticesinde bir iki saat ve nihâyet bir iki gün içinde devre-yi teheyyüciyenin bütün şiddetiyle zuhûr ettiği görülür. [64]

Fakat alelekser gâyet âşikâr bir devre-yi mütekaddime olur, o sûretle ki basît bir teşvîk fikri değil ciddi bir maraz-ı cismâniye başlamakta olduğu kanâati husûle gelir. Evvel emirde bir inhitât-ı kuva, bir taab-ı umûmiye hissi, bir halsizlik, bir düşkünlük, başta bir ağırlık olur. Uyku ya hiç yoktur, yahud hafif, çabuk kaçıcı rüya ve kabuslarla kesik olur, sonraları hastalar sabırsız, çabuk kızıcı olur, bir faâliyet-i mefruta gösterirler, yavaş yavaş hâl-i inhitât kaybolur ve teheyyüç fikri artar, uyku ve iştihâ iyileşir. Hasta kendine süi-isti'mâlât-ı bâhiye ve kuûliye verir. Natûk ve münbesit görünür kendini kuvvetli ve hâlini sıhhatte bulur. Bu hâl-i inbisât gittikçe artar ve nihâyet nevbet meydana çıkar. [64]

Bu ahvâl ile müterâdifen cihaz-ı hazmide dahi teşvîşât başlar, iştihâ mefkûd, atşî şedîd, ağzı çıрыş çanağı gibi, dil paslıdır, bazı defa kıyyeât, evcâ'ı muâyene, ishal de vardır. İkinci safha başladığı zaman bütün bu fenâlıklar geçer, iştihâ avdet eder hatta oburluk derecesine varır. [65]

Mâniyânın ikinci safhasında cereyân eden ahvâli iyice anlamak, teşvîşât ve vazîfede ki faâliyet ve mihanikite hakkıyla vukûf peydâ etmek için bir şahs-ı selîmin bir a'lem-i hâriciyi nasıl öğrendiğini bir kaç kelimedede îzâh edelim. Ne olursa olsun meselâ bir portakal alalım. Bu nesne ile münâsebette bulunan şahıs havâssı sayesinde bu cismin kâffe-yi havâssına vukûf peydâ eder. Bâsıra sayesinde rengini, şeklini, sathının münazara muhtelifesini öğrenir, lâmesesi sayesinde kıvamını, veznini, portukallarını tanır ve nihâyet zâika ile şâmme bu cismin en mühim iki hâssası olan lezzet ve râyihasını bildirir. Bu sûretle evvelâ münferiden ba'dehu müştereken havâss-ı muhtelifesinin icrâ faâliyeti sayesinde insan tedricen a'lem-i hârici hakkında ma'lûmât-ı nisbiye sâhibi olur. [65]

Bu ihtisâsât hep toplanıp dimâğın muhitinde munteşir bulunan merâkiz-i kışrıyide tevzi' ettikçe bir takım, lemes, basarı, şemmi, zevki, sem'i, bir takım irtisâmât. Bu merâkiz-i muhtelifeye yekdiğerine elyâf-ı iştirâkiye ile murâbıt oldukları için bi-s-suhle ve serîan yekdiğerleriyle münâsebet ve müşterekette bulunurlar. Bu elyâf-ı

müfekkirede muhtelif tabiatla ve bir tek tenbihe ile aynı zamanda teyakkûz etmiş iki veya daha ziyâde ihtisâsın teşârüküne müsâittir. Râyiha, lezzet, her ne olursa olsun muayyen bir ihtisâs-ı merkez-i muhtevîs-i müte'essir edici bu iki irtisâm der-akab o cismın sair kâffe-yi havâss-ı uzviyesinin ve bunlara ait olan irtisâmâtın hâtıralarını îkâz eder. Misâlimizde olduğu vecihle portakalın rû'yeti bizde der-akap bunun kıvamı, râyihası, lezzeti, ila ahir hâtıratını îkâz eder. Bil-akis bir portakal kokusu bize derhal şeklini, rengini, lezzetini, ila ahir hatırlatır. [66]

Meyânda bu aynı bir şeye murâbıt silsile-yi irtisâmâtı tekevvün etmek melekesi son derecede tekemmül eder. Bununla da kalmaz, teşârükât-ı irtisâmât külliyyen yekdiğerleriyle indimâç eder. Herhangi bir sayhâ mesela sada', bir râyiha der-akap bu hâssaya taalluk eden diğeri bir silsile-yi irtisâmâtı îkâz edip telâhük efkarında gâyet seri olduğundan mesela kırmızı bir renk gördü veya kırmızı kelimesini işitti der-akab kırmızı şerit, asker, kılınç, muhârebe, ila ahir, silsile-yi efkâr teyakkuz eder. [66]

Bu tafsîlât mâniyâlarda ki bî-sebkînin kat'an mutlak olmayıp belki zâhiri olduğunu da pekâla ta'yîn eder. Bilâda îzâh ettiğimiz kûşîş fikri gâyet seri telâhük-ı efkâr ile vuk'û bulur ve husûsen teheyhûç fikrinin derecesine göre bazen o kadar serî' olur ki hâriçte tezâhüre bile vakit bulamaz. Birinci hâlde bir takım kelimât veya nâ-tamam ibârât işitilir ki aralarındaki râbıtanın farkına varılabilir. İkinci hâlde ise anlaşılması tamamıyla gayr-ı mümkün bir sürü kelimâtın tevâli ettiği, hakîki bir lisân telgrafı görülür. [66]

Fakat tekrar edelim bî-sebkî ne derece amîk olursa olsun ancak zâhiridir. Bazı defa pek mübâyin ve dağınık efkâr arasında kesik cümleler, mahzûf kelimeler arasında efkâr-ı mezkûrenin tertip tevâlisini keşfe medâr olacak bir iz bulmak mümkündür. Hastaların efkârlarında dâima bir intizâm ve insiyâk-ı hafî vardır ki bunu aramak îcâp eder ve alelekser dakîk bir teharri ile bunu bulmak kâbildir. [67]

Zâhiren adem-i intizâm tâm gibi görünür, fakat birdenbire kûşîş fikriyede ki fart-ı faâliyet-i durdurmak mümkündür. Hastaya ani ve serî' sûrette ve fakat gâyet vâzih ve müfid bir suâl soruldu mu ekseriya hemen der-akap hastanın tufan hezeyânını keserek doğru ve ma'kûl sûrette cevap verdiği görülür. Fakat o anda bir ihtisâs, bir hâtıra, basît bir kâfiye, herhangi bir nesnenin rû'yeti yine hastanın mâcera-yı efkârını tebdile kifâyet eder. Aynı suâl tekrar olunursa başka ve hatta büsbütün mübâyin bir cevap verir. Mâniyâlı bütün ma'nâsı ile bir an ve zaman adamıdır. Anda her şeyi sathîdir. Amîk hiç bir şeyi yoktur. Dikkat ve mülâhaza, hiç bir derecede işlemez. En ufak bir hâdise, en ehemmiyetsiz bir kelime, en küçük bir hareket, herhangi bir

kimsenin huzûr veya murûru, bir silsile-yi efkâra menbâ' olur ve bu efkâr dahi yine der-akap bu mertebe ehemmiyetsiz esbâb ile efkâr-ı cedîdeye terk-i mevki' eyler. [67]

Melekât-ı fikriyenin her biri zekânın bu intizâmsızlığına iâne eder. Hâfıza, telâhük efkâr, muhayyele gibi melekât-ı mahsûle, muhâkeme ve mülâhazanın rağmına kıyâs kâbul etmez. Mertebe-yi fart-ı tenbihe uğrar, hâfıza akla unutulmuş zan olunan bin türlü efkârı getirir, pek uzak ve âdi zamanda yâd-ı muhal hâtırat bile bilâ müşkilât tazelenir, muhayyele o mertebe zenginleşir ki hastalar eskisine nisbetle daha zeki görünürler. Müfekkerât lüzûmundan fazla inbisât ve mübâlağa ile ifâde edilmekle beraber tabii ve mantıki bir sûrette tesellül ettirilir. Merâkiz-i dimâğiyyenin fart-ı faâliyet-i neticesi bazen tahassül eden birsâmât veya alelekser vuk'û bulan galedât te'sîri altında hastanın vaz' u tavrı değiştiği de olur. Bu halde fehmiyâtın son derece hezeyânî bir şekil aldığı görülür ve bir Herc ü merc-i umûmiye-yi efkâr-ı arasında selâsil efkâr-ı mâniyâlarının hezeyânına bir reng-i mahsûs verir. (Efkâr-ı dîniye, nuûziye, ikbalperestî, efkâr-ı i'tisâfiye, ila ahir) [68]

İşte teşvişât-ı fikriye bunlardır. Mâniyâlıların manzara ve vaz'ıları teheyhûç fikrîleri ile mütenâsiptir. Mebzûliyet kelâmına had yoktur. Söz söylerken bir vaz'ı muhib ve hatibâne alır nutukları kabalıklar, küfürler, ayıp sözlerle doludur. Hatta bu nokta-yı nazardan hastaların hâl-i tabiileri ile maraziyeleri arasında pek ca-yı dikkât bir tehâlûf vardır. Hele kadınlarda öylelerine tesâdüf olunur ki pekiyi terbiye görmüş, alelâde temkinli, mahcûp oldukları hâlde nevbet başlayınca lisânları son derece bayağı olur. Lehce cevval, nazar parlaktır, vechi son derece müteharrik olup aleddevâm tevâli eden silsile-yi efkâr ile mütenâsiben bin kırışımlar yapar. [68]

Ses de alelekser bir kalınlık olur, bu hâl en ziyâde asabidir. Çünkü hastalığın daha ibtidâsında görülür, maahazâ kısmen de hubûl savtının faâliyet mefrutalarından neş'et eder. [69]

Harekâtı ani, şamatalı, kargaşalıklı ve lâ-yünkâtî'dir. Bazen de cereyân-ı efkâr ile mütenâsip olur. Bazen bî-zâtihi mütekevvin olup bu halde ekseriya aynı silsile-yi harekât-ı birkaç gün mütevâliyen tekrar edildiği görülür. Hastalar haykırır, her tarafa koşar, takla atar, sıçrar, yerde yuvarlanır, rast geldiği eşya ve eseni kaldırır, durur, ila ahir, şarkı söyler, eline geçeni kırar, soyunup giyiniyor, esvâbını yırtar, önüne bir mâni' tesâdüf ederse, çekilip etrâfindan dolaşacağına devirir, yahud kırar, alelekser bu harekâtın hiç bir maksat ve gâyesi yoktur. Bilâ fark ve temyiz icrâ olunur. Kuvve-yi adeliye artmış gibi görünür. Herhalde kat'an yorgunluk görünmez. Hastalar görülür ki zamandır bilâ aram çırpınmaya devâm ederler, pek hafif za'flama olsa bile bu da zâhiren görülen izâe kuva ile mütenâsip derecede değildir. [69]

Kâffe-yi havâs ve bil-hâssa bâsıra ve semi'a fart-ı hisse dûçar olur. Hurâfât ve birsâmâtın bazen vâki' olduğunu söylemiştik. Husûsiyle en ziyâde birsâmâtı bâsır olur. [70]

Hissiyet-i umûmiye alelâde muhtel olup hastegân sıcak-soğuk gibi, şedâid-i hâriciyeye kat'an müte'essir olmaksızın tahammül ettikleri görülür. Teberrüd neticesi husûle gelir, dînen emrâz-ı hâddeye tuttukları pek nâdiru-l-vuk'ûdur. Mösyö Magnan koğuşlarında 27 ay kalmış bir mâniyâlının müşâhedesini nakil eder ki gâyet şedîd bir kış soğuşunda bir gece hemen de büsbütün çıplak durduğu halde, bir an bile te'essür göstermemiştir. [70]

Vezâif-i hazmiye mükemmelen işler, iştiâ mütezâyiddir, hastalar alelâde oburcasına yerler, bu sûretle her gün vâki' olan izâe-yi kuva-yı şevk-i tabii ile telâfi ederler. Gaitâd-ı hâl-i tabiidedir. Pek pek bazen lisân biraz paslanır fakat alelekser tabiide, rutûbet, talasızdır. Bazı mâniyâlıların mevâd-ı gâita ve böylelerinin altlarına kaçırdıkları görülür. Fakat bu ârıza hem nâdir, hem de serîu-l-zevâldir. Bu hâl muassarâtın felcinden değil belki hastaların ekser ve za'f-ı fizyolojileri hakkında ki lâ-kaydilerden neş'et eder bu hastalar vücûtlarından ziyâde fikirleriyle meşgûldürler.

Vazîfe-yi tenâsüliye husûsiyle kadınlarda mütezâyid hezeyân-ı mâniyâ-yı ekseriya bir hezeyân-ı nuûziyedir.

Efrâzı bevlide şayân-ı dikkat tahavvûlât olmaz. [71]

Derece-yi harâretin seyrini dakîk pek câlip dikkattir. Hastaların çırpınmalarına, kâffe-yi vezâif-i uzviyenin fart-ı faâliyetine rağmen bir ihtilât uzvu olmadıkça kat'an hummâ yoktur. Derece-yi harâret şerecede dâima 37 ile 38 arasındadır. [71]

Nabz-ı evsâf-ı tabiyesini muhâfaza ederse de adedi biraz daha ziyâdedir. Zaten bu tezâyüdde çırpınmak şiddeti bazı kalbin tedârik etmeye mecbûr olduğunu kûşîş ile mütenâsiptir. Sükûnet zamanlarında nabzı sûret-i mutlakada tabiidedir. Çırpınmaya pek şiddeti olursa dakîkada yüze kadar sayılabiliyor. Nabız hakkında dediklerimiz teneffüs hakkında da câridir. [71]

Damsa gelince his olunacak derecede tahavvül etmez. Bazen aniyen kesildiği veya miktarı azaldığı olursa da hiç bir vakit vezâif-i sâireden ziyâde tagayyür etmez. Teâmül i'tibâriyle bazen avdet zamanı hafîf bir tenbih görüldüğü olursa da bu kâide-yi umûmiye değildir. [71]

İşte mâniyanın devre-yi tevkif-i olur. Hemen kâffe-yi emrâz-ı rûhiye kitaplarında birde ara sıra zuhûr eden tehevvür-i mâniyâiyeden bahsolunur ki bu mâniyâlının hiddetinden başka bir şey değildir. Bu halde teheyyc-i dimâğ azl derecesi kusvâsına varır. Hasta gâyet zorlu, salgın olur, hiç bir şey önüne geçmeksizin vurur,

kırar, yırtar bu hâlet-i vehîme fikrimizce bu hastalığa karşı icrâsı mu'tâd edilen tarz tedaviden münbaistir. Kâmis cebri ve vesâit tazyiki kullanılmayan tımar-hânelerde ne derece hâd devresinde mâniyâlilar gelse yine tehevür görüldüğü vâki' değildir. [71]

Mâniyanın seyri gâyetle gayr-ı muntazamdır. Devre-yi tevekkuf da iken çırpınma hemen de dâimi denecek derecede olur. Bazen az çok tâm ve az çok medîd bir sükûnet vakfeleri olur. Geceleri uyku gayr-ı muntazam olup en ziyâde bir kaç saat devâm eder. Mâniyâlının ne gecesi vardır, ne gündüzü ne vakit muktedir olursa o vakit istirâhat eder. Bazen gündüzün gâyet derin bir uykuya daldığı görüldüğü halde geceleyin en şedîd bir çırpınma içinde bulunur. [72]

Hastalık pek muhtelif sûret de biter. Ekseriyetle bir kaç ay ve bazen bir kaç sene sonra şifâ avdet eder. Hasta şifâ bulacak ise devre-yi teheyyüc-i devre-yi tahfîf ta'kîp eder. [72]

Devre-i tahfif. – Bu devir gittikçe kesîr ve medîd olmaya başlayan ve hastanın akli başına gelen fâsılalarla zâhir olur. Bazen kâffe-yi a'râz hey'et-i umûmiyesiyle hafifler, mezbûliyet-i kelâm ve bî-sebkî ile beraber tenbih akli azalır. Bazen çırpınma durur. Hasta yalnız lisânen müteheyyiştir. Biraz sonra mezbûliyet-i kelâm da hafifler. Hasta da hafif bir tenbih dimâğından başına bir şey kalmayıp o da yavaş yavaş kesilir. Bazen mâniyânın müddeti pek uzun olan ahvâlde devre-yi tahfif inhitât fâsılları ile başlar.

Mâniyâ şifâyâb olduğu gibi bazen müzminleşip el-nihâye devâm ettiği, atehe müncer olduğu da vâkıdır. Uyku hep fena kalır ve hemen de dâimi olan çırpınma ara sıra nâdir ve pek kısa fâsılalarla verir. Aynı zamanında cevval veya sabit efkâr-ı hezeyânîye devâm ederek hastaya evzâ'ı mahsûsa verir. Çırpınma, uykusuzluk, zâyîât, mütehâdiye nihâyet hastayı za'f düşürür. Yavaş yavaş husûsiyle sükûnet zamanlarında melakâtın za'fiyeti görünmeye başlar. Hâfıza kalmaz, hissiyât uyuşur, efkâr faaliyetlerini teşârüklerini kâmilten kaybeder. Fehmiyât-ı tıflâne her zamandan daha çok bî-sebkî olur, bu ateh-i nihâiyedir. Fakat bu ateh pek geç gelir. Bir mâniyâ pek uzun devâm edebilip maahazâ şifâ ile nihâyetlendiği de olur.

İşte mâniyâ muhtasaran şu ta'rîf ettiğimiz hâlet-i maraziyedir. Zihinlerde daha iyi takarrur ettirmek için bir iki misâl zikrederim: [73]

3.4.2.1. Müşâhede 5

Hasta 31 yaşında, esnaf, bünyesi sağlam, ahvâl-i umûmiyesi iyidir. Salona hatvelerle dâhil olur. Yüksek sesle konuşur ve hâzirûnu selamlar iken biraz mübâlağa ediyor. Oturunca etrafına ehemmiyet vererek ve merak ederek bakıyor. Bir şey soruldu

mu der-akap edna eser tereddüt göstermeksizin cevâp veriyor. Sehle-l-keîâmıdır. Fakat sâde sorulan suâllere cevap vermekle iktifâ etmiyor, o da bize suâller soruyor. Latîfe ederek fî-mâ-ba'de bize bu kadar serbest açılmayacağını söylüyor. İşimizin ehli olup olmadığımızı anlamak içim muâyenemizi işgâl etmek istiyor. İşte meselâ güya bir felce müptelâ olmuş olduğunu söylüyor. Bizi bu kurnazlıklarına aldanmış gördükçe pek keyifleniyor. Bir ikâlem söyleniyor. Harâretli harâretli söyleniyor, sözü kesilirse hiddetleniyor, fakat sözüne devâm ederken ipin ucunu pek kolay kaçırıyor ve bir şey anlatırken hikâyesine birçok bî-fâide ve fazla îzâhât karıştırıyor, sorulan suâle muhtasar ve müfid cevap almak kâbil olmuyor, dâima ilâve edecek bir şey buluyor, hatta muallimin îzâhâtına da söz katmak istiyor, talebe ile konuşmaya hevâheş gösteriyor. Talebelik hayatına dair laf atıyor, gençlik hâtırâtından bir şarkı okuyor, hatta makama münâsip bir beyit söylemeye kadar varıyor. [73]

Dâima şen, dâima münbesit her türlü şaka ve latîfelerden memnûn, hatta şakada biraz çok ileri gittiği oluyor. Gerek kendisiyle, gerek başkalarıyla istihzâ ediyor. Meşâhirin taklitlerini yapıyor. Sarf ettiği mezmûnlara gülüyor. Lakırdı arasında sanki dikkat etmiyormuş gibi görünerek akdem ki gecede mey-hânedan mey-hâneye dolaşarak içerek ve hep kendi üzerine halkın dikkatini celp ederek, birçok taşkınlıklar etmiş, çarşı ortasında su ile kendisini tepeden tırnağa ısladıktan sonra bir arabaya binerek civâr semtlere, mey-hânelere gitmiş. Nihâyet evine avdetle elinin altına ne tesâdüf etmiş ise ayna, dolap, sofrâ takımı, hepsini kırıp dökmüş o dereceye varmış ki bir kaç polis ile ve bin müşkilât ile müşâhede-hâneye getirilebilmiş. Sırf hıyânetlik, bedgûluk etmiş olmak için diyor ki bunların sebebi karısıdır. Kendisine fenâ muâmele ediyor, iyi yemek pişirmiyormuş, bu sebepten otele çıkmış. Hem zaten başkasının para kazanmasını muâvenet etmek de lazım değil mi? Gerçi kendisinin hasta olmadığını biliyorsa da maahazâ müstehziyâne tebessüm ederek ilâve ediyor. Sırf güzel hatırimız için bir kaç gün bizimle beraber kalmaya muvâfakat ediyor. Emrâz-ı cismâniye nokta-yı nazarından şâyan bir şey yok, sâde unutmayalım ki müşâhede-hâneye hin sevkinde ötesini berisini yaralayıp berelemiş. [74]

İşte bir levhâ-yi serîriye ki malihülyânın tamamıyla zıttı. İstidrâk gâyet serî', fehmiyât yekdiğerini ta'kîp ediyor. Müfekkire dâimi bir intibâh da, bu adam efkârının tahakkuku için hiç bir mâniyâ tanımıyor. Bir fikr-i senîh olur olmaz îkâ' olunur. Hastamız her vakit müşâhedesinde olduğu gibi hoşhâl ve açık sözlü değildi. İbtidâ da husûsiyle tûfân kelâmında sersemî ve bî-sebkî-yi tâm vardı. Evdâd ve hevişânına karşı son derece de hiddetli, önüne gelen her şeyi, masa, sandalye, pencere hep kırıp döküyordu. Çorbasını başından aşağı döküyor, oturağını yemek masasına koyuyor,

muvâd-ı gâitasını öteye beriye saçıyor, aleddevâm civârında ki hastalara olmadık cefâ ve eziyetler ediyor. Hasta-hâne me'mûrîni hakkında envâ'i elfâz-ı tahkiriye sarf ediyor. Huysuzluk etmek, ötekine berikine çatmak için ednâ fırsattan istifâde ediyor, velhâsıl kötülüğüne tâkat gelmez bir hâl alıyordu. [75]

3.4.2.2. Müşâhede 6

İşte bir ikinci hasta ki daha salona getirmezden evvel sesini işitiyorsunuz. Vurûdunda görünüyor ki şedîd bir çırpınma içindedir. Kat'iyen oturmuyor, salonun ortasından serî' hatvellerle dolaşıyor. Sâmi'in arasına karışıyor. Sâmi'inden bazılarını öpecek gibi yapıyor. Gözlerine ne ilişse alelacele muâyene ediyor. Güç hâl ile oturtuldu. Fakat birdenbire yerinden fırladı, kunduralarının yükseliğini çıkarıp attı. Şarkı söyleyerek oynamaya başladı. Bir dakika duruyor, sonra el çırpıyor. Yazı tahtasına gidip ismini yazıyor, isminin son harfinden sonra bir kişide çıkıyor, sonra bu kişide uzatıp, karıştırarak bütün tahtayı dolduruyor. Sonra süngerle tahtayı hafifçe silip yeniden bir kaç harf yazıyor. Birdenbire tebeşiri ileriye sâmi'in arasına atıp sandalyeyi alıyor. Dâirevi bir istikâmette sürüklüyor, sonra kendisini üzerine atarak oturuyor akabinde yine kalkıp eski oyuna başlıyor. Aynı zamanda çenesi de durmuyor. Hemen anlaşılmas sûrette, büyük bir bî-sebkî ile gâyet serî' söylüyor. Maahazâ gâyet sıkı bir suâl sorunca ma'kûl bir cevap almak mümkün oluyorsa da bu cevâbını da dişleri arasında mırımladığı birçok ibârât ile muğlaklaştırıyor. Bu ibârât hep etrafından işittiği kelimât ve terkibâtan ibâret olup bilâ sebep ve bilâ seci' ve kâfiye bir tûfânı kelâm içinde ağızından dökülüp gidiyor. Hasta, ismini kaç yaşında olduğunu, bir bimar-hânede bulunduğunu söylüyor. Etrafında ki zevâtı her birine zihninden geçen bir ünvân izâfe ederek tanıyor. Uzun uzadıya konuşmak mümkün değil, sandalyesinden kalkıyor, gidip sâmi'ine hitâp ediyor, pencereye koşuyor, şarkı söylüyor, raks ediyor, ila ahir, mefrut bir şetâretle, hatta kendisi îrâd nutkediorken bile gülüyor. Maahazâ pek çabuk hiddetleniyor. Azıcık canı sıkılacak bir şey oldu mu son derece kaba birçok küfürler birden savuruyor, maahazâ çabucak hiddeti geçerek yine neş'eli neş'eli gülüyor. Çırpınma son derece de olmakla beraber söz dinliyor. Gerçi bir dakîka sonra hilâfını yapmakla geri kalmamakla beraber tatlılıkla söylenince ne istenilirse yapıyor. Bu kadıncağz nâzik mîzâçlı ve fakru-d-dem olmakla beraber bir gûne teşvîşât-ı cismâniyesi yok. Pek pek sol gözünde bir iltihâp, nezlevi tabakât, manzûme zikrolunabilirse de bu da pek âdi vesâit-i müdavât ile geçici bir ârizadan ibârettir. [76]

Bu levha-yi seririye de en nazara cereyân şey hâdisât-ı rûhiyenin fevkalâde cevval oluşudur. Bu hâdisâtı îkâz için bir hiç kâfidir. Fakat yekdiğeriyle tevâli ediyor,

biri diğeri kovalıyor, en ehemmiyetsiz bir şey hastanın dikkatini celp için kifâyet ediyor, fakat pek bir az zaman için bütün fikirler sevk-i derûniler yeniden zuhûr edenlere terk yeniden mevki' ederek çabucak gayb olurlar. Âşikâr görülüyor ki bu kadıncağz onun te'sîrâtına mukâvemet edebilecek ve dimâğındaki efkârı bir nokta-yı muâyenede cem' edebilecek iktidâra mâlik değildir. İşte bu halta cevvali-yi dikkat denir. Melekât-ı fikriye en küçük bir hâssa-yı hâriciyenin te'sîriyle hastanın bütün dikkatini kendisine celp ettirir. Fakat der-akap husûle gelecek yine pek ehemmiyetsiz bir hâssa-yı hâriciye bu dikkati kâmilten selp ile kendisine celp eder. Bu hastada bir ikinci a'raz daha görülüyorki o da tayerân-ı efkârdır. Hâli tabiide fehmiyâtımız dâima bir maksad-ı ma'lûme ma'tûf ve tamamen muayyen bir istikâmet ta'kîp eder. Hâlbuki bu hastalıkta şahs-ı selîmde zuhûr ile beraber zevâlî bir olan daha birçok efkârı tâli' teyakkuz eder. [77]

Ufak bir ses, küçük bir cümle, bu efkâr-ı tâli'i ikâza ve hatta bir an hastanın bütün dimâğını işgâl edecek mertebe ehemmiyet kesb etmesine yetişir. Her bir fikir hadd-i zâtında nazar-ı i'tibâra alınınca pek kısa bir zaman payidar olabilir, efkâr gâyet tayyar olup hatta o kadar ki daha tamamıyla inkişâf etmeden söylenir. Efkârın bu hâlet-i tayerâniyesinden şu'ûrda da az çok bir tagayyür husûle gelir. Hastanın hâlet-i rûhiyesi ve beşâseti lâ-yûnkati' dikkatte ki bu teharrükiyet ile bir tezâd teşkîl eder. En münbesit bir neşât lemhâ-yı basar içinde en şedîd bir nevbet hiddet veya nevmidiye göre müngalip olabilir bu nakîse-yi maraziye irâdenin tezâhürâtı muhtelifesinde de, meselâ dâima meşgûl olmak ihtiyac-ı mübremi ile âşikâr olan tenbih teharruk şeklinde mevcûttur. Sevk-i derûniye-yi irâdîler her dakika zuhûr eder ve eğer arkadan yeni sevk-i derûniler gelip araya girecek olmasa hiç bir şey bunların ef'âle tahavvülünü men' etmez. [78]

3.4.2.3. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye

Tabâbet-i rûhiye de tenbîh-i mâniyâ ta'bîr edilen bu haltın sûreti sahîhada teşhîsi tabâbeti adliye de gâyet mühimdir. Zira zâhiren melekât-ı rûhiye mütezâyid görüldüğü gibi efkâr-ı hezeyâniye ve galedât-ı hissiyenin adem-i mevcûdiyetinden nâşi tabâbete gayr-ı âşina olanlar hastada ki hâlin tabiat-ı maraziyesini pek zor kabûl ederler. Hâlbûki bu halde müstelzim cezâ, hilâf-ı kânûn ef'âl-i kesîru-l-vuk'û olduğu için mes'ûliyetten muâfiyetleri iktizâ eder. [79]

Husûsiyle teheyyc-i mâniyâ esnâsında îkâ' edilen sirkat, kolluk soyuculuk, seyâhât gibi sevk-i derûniler bilhâssa câlip dikkattir. Hastalığın tezâhürât-ı sâiresinde henüz pek o kadar mütekâmil olmadığı zaman ve husûsiyle hastaların bilâ mülâhaza ve

bilâ sebep işledikleri a'mâl-i esbâb-ı ma'kûle ile îzâh ettikleri ahvâlde fenne âşına olmayanlar bu a'mâli bittabii bir hâleti fizyolojiye gibi telakki eder ve hastayı sadece kaçakça, yahut mülâhazasız ve yahud ki sarhoş imiş gibi nazar-ı i'tibâra alır. [79]

Maahazâ bu maske altında irâde-yi cüz'îye-yi selb edici bir hâlet-i maraziyenin mevcûdâtını fark müşkîl değildir. [79]

Mâniyâda en ziyâde nazara çarpan hastanın şetâretinde bilâ sebep husûle gelen ve bu şetâretin pek suhûletle tahavvül etmesi ve infiâl derecesine kadar varmasıdır. [79]

Sünûhât-ı fikriyenin tarz sudûruna dikkat edici görülüyor ki efkârın telahûkü için hiç bir sebep yoktur. Yekdiğeriyle kat'iyen alakası olmayan sünûhat büyük bir suhûletle yekdiğerine telâhük eder. Ef'âlin tevâli ve teâkibi bir bahisten diğeriye sıçrayarak olur, îrâd-ı kelâmda kâfiyeperdazlık, hatta manzûmesizlik vardır, hele îrâd-ı nutk için tükenmez bir tehâlûk görülür. [79]

Hele bilhâssa câlip bir nazar noktada vaz' ve vutûrda pervâsızlık ve cür'etlilik ile âşikâr olan teşvîşât mülâhazadır. Hasta âdâb-ı muâşeret ve hasen ahlâk hudûd-ı tabiiesini pek kolaylıkla tecâvüz eder. Hatta bu sûretle mâniyâlı küstahlığı, hayasızlığı, kabalık son derecesine kadar vardır. Bu yüzden ekseriya münâsebet ve muvâsenette tahammülün fevkine çıkar. [80]

Bu hastaların â'mâl-i mez-kûre dâima bilâ sebep ve fakar acülânedir ve beht avar bir fart-ı faâliyet ile îkâ' olunur. Bilâ mülâhaza sevk-i derûni ile yapılmış gibi görünür. Netîce-yi a'mâl-i hastanın umûrunda bile değildir. Teşebbüsten istihâle edebilmesi melhûz olan münâfi-yi hakîkiye-yi ta'kîp bile etmez, ekseriyâ başladığı işin nihâyetine kadar devâm etmez. Yarıda bırakıp ekseriya teşebbüs evvelâ ile hiç de münâsebeti olmayan bir ikinci başlar. Bu sebepten bu hastalar melekât ve mahsûlât fikriyelerinin tezâyüd-i marazîsi hissiyâtlarının, ihtirâslarının, sevk-i derûnilerinin şiddeti, a'mâlinin bî-sebkî ve bî-mağziliği ile can sıkıcı olurlar. [80]

Mâniyâlinın hâl-i kadîmesi ile husûsiyle hâl-i tabii de mülâhazalı, mütevazı' terbiyeli sâkin bir adam iken hiç bir sebep olmaksızın secihâsının bu derece beht avar bir sûrette tebeddül edişi mukâyese olununca hâdisâtın tabiat maraziyesi büsbütün vuzûh ile ayân olur. [80]

Alekser hastanın sevâbıkında bir vâkıa-yı malihülyâie mevcûttur, merîz uykusuzluktan muzdariptir. Çırpınması kendiliğinden vakit vakit tahfîf ve iştidâd devreleri irâeye eder. Meylenât ve a'mâl-i i'tiyadât-ı kadîmesi ile taban tabana zıttır. [81]

Bir fiil-i münferid hiç bir vakit hastanın derece-yi zekası hakkında nokta-yı istikşâf olamaz. Vakayî' hayatı umûmiyesiyle ihâta ederek bunları ef'âl ve tarz hayat mu'tâdı kadîm ile kıyâs etmek îcâp eder. [81]

Mutavassıt derecede ve fakat kâfi miktarda vâzıh olan bu teheyyüc-i mâniyâ-yı ekseriyâ sûret-i mutlaka da müzmin olarak hatta senelerce devâm eder. Hasta hezeyan etmediği ve bir dereceye kadar zevâhir-i muhâfaza ettiği gibi ekseriyetle kâbil takdîr derecede bir kâbiliyet fikriye-yi delâilde irâeye ettiği için ef'âl-i acûlânesine esbâb-ı muazzerât serdettiği de olur ve bu sebepten hâl-i nahik bir yere fizyolojiye gibi telakki olunur. Bu hastalarda hissi enâiyet tezâyüd etmiş olduğu için ma'dûnlarını muhakkir görür, mâfevklerine ehemmiyet vermezler. Teheyyüc-i tenâsül sebebine süi-isti'mâllerde, hayasızlıklarda namuslu kadınlara karşı tasallut ve tecâvüzlerde bulunurlar, tevâl-i sunûhat cihetinde olan tesri' aynı zamanda maksad-ı faâliyetleri her an değişmek şartıyla bir ihtiyac-ı faâliyet ile zâhir olur. [81]

Fakat bu hastalar hiç bir zaman arzu-yı hakiki-yi tatmîne bakmazlar. Hiç bir maksad-ı ciddi takip etmezler. Hedef faâliyetleri gibi görünen gâyeye erişmeye hiç de akdem etmez. Hiç bir mes'elede sabit eylemezler. Faâliyetli marazî olup emellerinin husûlü kendilerini tatmîn etmez. Şetâretlerinin tahavvül maraziyesi bilâ sebep ibrâz-ı muhabbet veya nefret etmeleriyle tezâhür eder. Bir zât veya bir fikir için şimdi iftâde ve pervane biraz sonra bârid ve müstağni derler. Kâbiliyet teheyyüciyeleri muhâlefete adem-i tahammülleri, pek kolaylıkla emniyetsizlik peydâ etmeleri ile zâhir olur. Kendileri için her şeyi câiz ve mübâh gördükleri halde başkaları hakkında ednâ tahammül ve müsaâde göstermek istemezler. [81]

Çok kavga gürültü eder, başkalarında pek suhûletle kusur bulurlar. Seniâhâlarındaki inbisât sayesinde taan engîz mezmûnlar sarf eder, İnkisâr-ı bahş istihzâ ederler. Kavga çıkarmayı, halkı birbirine tutuşturmayı, fitne ve nifâk uyandırmayı, bedgûyane şâyi'alar neşr etmeyi pek severler. [82]

Husûsi mülâhazalarında ki tagayyür, beynelhalk ne derece müsteskil olduklarını, gerek kendilerinin gerek âharın ne rütbe hissiyatını ihlâl ettiklerini, aklı-selîm, hasen ahlak ve âdâb-ı muâvenetin kavâid-i âdiyesini bile ne mertebe pâ-mâl ettiklerini takdîr edemeyişleri ile anlaşılır. [82]

Teheyyüc-i mâniyâiyeye müptelâ olanların zâhiren, mülâhazaları ve kâbiliyet fikriyeleri mâ'sûn gibi görünürsede maahazâ yine mes'ûliyetten muarrâ tutulmaları îcâp eder. Bunlarda tefrîk ve temyîz arada kısmen sevk-i derûniye-yi tabiiyelerle tenbihât-ı rûhiyenin bir tezâyüd-i maraziyeye uğramasından kısmen seniâhatın teselsülü îkâ' edilen fiilin îkâ'sından akdem sekînetle mütâlââ ve mülâhazasına imkan bırakmayacak bir derece sür'âtle tevâlî ve tekâmül eylemesinden nâşi dûçar harabî olmuştur. Binâenaleyh bunların a'mâli velev esbâb-ı vâzıhata mebni ve tamamen müdrîk ve meşhûr netîcesi bile olsa yine ilcâ vasfından hâriç ad olunamaz. Sonra şurasını da unutmamalıdır ki bu

hastalarda tıpkı sarhoşlukta olduğu gibi mülâhaza o sûrette dūçar teşvîş olmuştur ki insanın layık-ı vecihle hareket etmesini îcâp eden senihât-ı ahlâkiye ve hasenenin ahlâk-ı umûmiyesi bunlarda kâmilten mefkûttur ve kat'iyen şu'ûra vâsıl olamaz. [82]

Teheyyüc-i mâniyâienin bir mertebe daha iştidâd ve ihtidâd-ı tehevvrü tekevvün eder. Bu halde vetîrât-ı rûhiyenin tesri'i bî-sebkî derecesine varır. Enî bütün istikâmetini kaybetmiştir. Kâbiliyet-i teharrukiye-yi azliyenin tezâyüd-i azîm-i şetârette büyük bir taşkınlıkla âşikâr olur. Şetâret-i şeydâ ve surûr mâniyâ-yı, kıзма, hiddetlenme, müellim şikâyetlerde bulunma ile tevâlî ve teâkip eder. Hasta şarkı söyler, ıslık çalar, haykırır, inler acı acı dişlerini gıcırdatır ve bütün bunları hemen de aynı zamanda yapar. [83]

Teselsül-i sunûhat da o derece sür'âtle olur. Müfekkerâtta bir izdihâm efkârı da bir tayerân husûle gelir. Hiç bir seniha münferiden yerleşemez. Bundan da bî-sebkî tekevvün eder. Kâide-i umûmiye olarak hastalık mertebe-yi kusvâsına varınca efkâr-ı hezeyâniye, hataiyât hissi de tekevvün eder. Alelâde bu efkârı, efkâr-ı tekebbüriyedir, fakat hasta hiddetlendiği zamanlar da hezeyâniye-i i'tisâfiye de irâeye edebilir. [83]

Alelacele hastanın irâdesine taalluk etmeksizin îkâ' edilmiş olmakla beraber maksad-ı muayyen ile ve tamâmen meş'ûr sûrette vâki' olan ef'âl yanında bir takım ef'âl-i teharrukiye daha olur ki bu ef'âl-i irâdiye evsâfında olmakla beraber a'lem-i hâricinin veya bir ihtiyâcın te'sîriyle îkâ' olunmayıp belki mahza îkâ' edilmiş olmak için yapırlar ve öyle senihâ-yı meş'ûre neticesinde tekevvün etmeyip tenbihât-ı dâhiliye te'sîriyle ve bî-zâtihi ilcâ-yı derûn ile tekevvün etmiş evsâfında bulunurlar. Hastalığın mertebe-yi kemâlinde ihtiyâcî hareket, tahrip etmek ihtiyâcî derecesine varır. Bu kâbil ef'âl yanında kezalik arzu veya hiddet (Ef'âl-i mün'akise-yi rûhiye) efkâr-ı hezeyâniye veya hataiyâtı hissiye sevkiyle îkâ' olunmuş ef'âl vardır, his, senihâ ve harekât, anifedeki bu tahavvülâtın hey'et-i umûmiyesi tehevvrü vücûda getirdiği, bu da teheyyüc-i mâniyâienin tadrîcen tezâyüdü ile veya birdenbire meydana çıkar, levha-yı serîriye tâm olduğu takdîrde tabâbet-i adliye için tereddüde bile mahal kalmaz. [84]

Mâniyalılar birçok sûretle kânûn hâricine çıkabilirler:

Evvela sevk-i tabiilerin, husûsiyle sevk-i tabii tenâsülünün tenbihi ile teheyyüc-i mâniyâ mertebe kusvâsına varmadıkça, hasta sâde ahlaksızcasına bir hayat ta'kîp eder. Süi-isti'mâlâtta bulunur. Umûm-hânedan umûm-hâneye dolaşır, ma'nâsız, münâsebitsiz mâcera-yı aşklara düşer. Eğer tehevvrü hâddi kusvâsına vâsıl olursa sevk-i tabiinin tezâyüd maraziyesi yüzünden hasta her türlü haya ve ahlaksız i'tibârlarından tecerrüd eder. (Cinnet-i nuûziye) ve müstehiyâtını alenen istimnâ ile izhâr eder cins-i mukâbele ta'addiyâtta bulunur bu da bittabii vahim ta'addiyât ahlâk-ı hetk a'razları hilâfı tabii-yi

ef'âl-i şîya'mı mûcip olur. Keza yine sevk-i tabii-yi tehaffuzun teheyycü (açlık) sirkata sebep olur.

Hilâf kânûn vakayî'in bir ikinci sebebi de bu hastalar da enîtin teheyycü ve ittisâ'ıdır. Bunlar ednâ muhâlefete münâsebetsiz arzu ve matlûplarına karşı en küçük mukâvemetle tahammül edemezler, der-akap gâyet kaba ve şedîd sûretle teâmül gösterirler. Bu hâlet-i rûhiyenin neticesinde hissiyata tecâvüz müşâteme ve müdârebe beldeye ve polis me'mûrlarıyla münazaâ ifâ-yı vazîfe halinde me'mûrîne hakaret kânûna karşı komak gibi ef'âldir. [85]

Ve'l-hâsıl bu hastaların ilcâlarında bir takım ef'âl-i cürmiyenin menbâ'ıdır. Hastalığın vukûfât neticesinde bu ilcâlar emvâl ve eşhâsa karşı teâmülden ta'addi, serserilik, sirkat, işrete inhimâk gibi ef'âl ile zâhir olur. Hastalık şiddet kusvâsını bulunca hasta kırıp dökmek, ihtiyâcı içinde önüne gelen eline geçen her şeye saldırır ve bu ahvâl ister yangın îkâ'ı mesellü cansız şeylere ta'addi etmiş olsun. İsterse ahâliye karşı süi-kast etsin dâima fizyoloji nokta-yı nazarından bilâ fark ihtiyaç tahribin nümâyışâtındandır.

Ve nihâyet efkâr-ı hezeyânîye ve hataiyat-ı hissiye de ef'âl-i cürmiyenin bir dördüncü sebebidir. [85]

3.4.2.4. Müşâhede 7

Bilâ ruhsat icrâ-yı tabâbet efkâr-ı tekebbüriye ile müterâfık mâniyâ-yı müzmin. 1872 senesi Temmuz ibtidâsında banyocu 46 yaşlarında A. Alzas köylerine icrâ-yı san'âta gelir. Kendisine, seyyar tabîb süsü verir. Hastalardan aldığı tasdîk-nâmeleri ibrâz eder. Başka hekimlere bizzat ders verdiği için diplomaya ihtiyâcı olmadığı iddiâsında bulunur. 8 Temmuz da nahre-yi harkaffıyyeden muzdarip bir köylüyü ameliyat yapar. Gerek ameliyat, gerekse mudavât-ı müteâkibe neticesinde köylü tekayyuhu demden vefât eder.

15 Temmuz A. tevkif olunur. Hüviyet-i hakkında ma'lûmât-ı sahîha verir. Fakat kendisinin cerrâh olduğunu ve köylünün hummâ-yı cerrahiye dûçar olmasına kendisi sebep olmadığını iddiâ eder. Ameliyattanberi A. birçok köylüde kendisini seyyâr tabîb diye tanımış idi. Fakat sebep olduğu kaza yüzünden 14 Temmuzda halkın aleyhindeki nefret ve galeyânı pek ziyâdeye vararak ertesi gün tevkif-i zarûret kesb etmiş. Tevkif eden jandarma kendisini deli "Bir nevi sarhoş" i'tibâr etmiş. Zaptiyenin yanında kendisine gâh doktor, gâh profesör süsü veriyordu. 16 Temmuzda Strazburg'a sevk olunmuş. Sevâbık-ı ahvâlîde itmi'nânı bahş değil idi. Senelerden beri o kadar çok içki içiyordu ki nihâyet ailesi kendisinden ayrılmaya mecbûr olmuş. O vakitten beri

serseri bir hayat imrâr ediyormuş. Bir defa bilâ ruhsat icrâ-yı tabâbet ettikten, bir defa da sirkat meselesinden hapis edilmiş. Hapis-hâne gardiyanının A. o vakit de şimdi ki gibi bî-sebkî hâl-i vaz'ı ve pek ziyâde bir tezâyüd hissi enâiyet irâeye etmekte olduğu tahattur ediyor. İstintâkî esnâsına bizzat kral tarafından mensûp bir cerrâh olduğunu iddiâ etti. Teşrih ve emraz dersi verirdi. O civarın en meşhûr hekîmi idi. Yanında o çibik floryanlık alet ü edevât vardı. (Hakkında bir meşrut, bir neşter ile bir kaç dişçi âletinden başka bir şeyi yoktu) Bir profesör mevki'î işgâle lâyıktı. Şimdiye kadar başka hekimlerin kat'-ı ümid ettiği birçok hastaların hayatını kurtarmış idi. Hazakât ve mahârâtının delâilinden olmak üzere hey'et-i hâkimiye tarafından muvaffakiyetle dişlerini çıkarmış olduğuna dair î'tâ olunmuş tasdîk-nâmeler ibrâz etti. [86]

A. kavî-l-bünye ve tenderesettir. Kohf-i hâl-i tabiidedir. İğtidâ-yı umûmiye de bir tagayür yoktur. Bizzat muâyenesinde faâliyet-i akliyesinde teşvîşât-ı vehime mevcûdiyetinin delâil-i bâhiresi görülmektedir. Fikr-i enâiyet sûret-i maraziye de tezâyüd etmiştir. Bu hal nefse karşı medîha kılığında ve halk içine çıkarken takındığı vaz'ı vakûrânede görülüyor. [87]

Teselsül senihat-ı fikriyede teşri'a dûçar olmuş hasta gâyet tımtıraklı bir sûrette beyân-ı efkâr ediyor. Fakat cümlelerini kat'iyen bitirmiyor. Seyr-i efkâr-ı biraz daldan dala vafına mâ-sâdıktır. Bunda maadâ efkâr-ı hezeyâniye-yi tekebbüriye dahi irâeye ediyor. Kendisi gâyet hazîk ve mâhirdir. En kibâr zevât muâyene olmak için kendisine mürâcaât eder, genç ettibâ-yı imtihana hazırlar, dişçilik hakkında te'lifât yapar, öyle reçeteler yazar ki ancak iki liraya yaptırılabilir. En meşhûr cerrahlarla konsoltu eder. Gâyet güzel şarkı da söyler. Yalnız başına mükemmel bir konser verebilir. İyi avcı, iyi bir süvari, ila ahirdir. Sıhhatinin emsâli yoktur. Kuvve-yi bâsırası o kadar kuvvetlidir ki karnının üstünde insanın bağırsaklarının içini görür. [87]

Hazâkat ve maharetli medh ü sena ederken yorulmak bilmiyor. Anlattıkları ile azıcık te'mîn-i muvaffakiyet ettiğini hissedince gâyet neş'elenerek ma'nâlî ma'nâlî göz kırpmıyor, teharrukiyet cihetinde îkâ'i-l-menşe bir nev'î çırpınma meşhûd, bir dakika bir vaziyette duramıyor, aynı zamanda uzlet vechiyesini kıpırdatmaktan ve ellerini çırpırmaktan da hâli kalmıyor. [88]

Aleyhinde icrâ kılınan tahkikâta ehemmiyet vermiyor, aleyhinde söylenen şeyler için dedikodu, düşmanlık diyor. Müttehem emrâz-ı akliyenin vâzih bir şekline, efkâr-ı tekebbüriye ile müterâfık mâniyâyâ müptelâdır. Temâruz hâtıra gelebilir. Tahliye-yi sebîli, bimar-hâneye sevk. (Kraft Ebing) [88]

3.4.3. Biblografya

Terenel: Pratik Mediko Şirurj Yakalık Malihülyâ ve Mâniyâ Bendleri.

Karaplin: Medhûl Tabâbet-i Rûhiye-yi Serîriye.

Kraft Ebing: Tabâbet-i Adliye-yi Mecânîn, Mâniyâ-yı Durûs-ı Serîriye.

Seğlas: Durûs-ı Serîriye.

Deni: Cinnet-i Mâniyaiye-yi İnhitâtiye.

Maslon: Malihülyâ.

Anglad: A'lem-i Emrâz-ı Akliye Türehhetesinde Mâniyâ Faslı.

Anglad ve Balle: A'lem-i Emrâz-ı Akliye Türehhetesinde Malihülyâ Faslı.

Rejis: Mecelle-yi Tabâbet-i Rûhiye, Beşinci tab' 1914.

3.5. Masrû'lar

Mütâlâât-ı serîriye. - Sar'a ziyâ' şu'ûr ile ve nevbet-i ihtilâciye, devâr, bihodi veya hezeyân husûsuyle zâhir ve vakit vakit ve fakat nâgehâni ve infîlak sûretinde nemâyan bir müştemeledir. Sar'a minelkadîm esâsen ırsi bir hastalık gibi kabûl olunmuş, esbâb-ı meyanında ebeveynin daü'l-küûle, cinnete müptelâ olması, izdivâç akâib, zikrolunmuş ise de tedkikât-ı âhire ve husûsan Mösyö Robinoviç'in son tatbikâtı ile bunun bir vahdet-i maraziye olmayıp belki değindiğimiz gibi tereddiyât-ı ırsiye neticesinde ve başlıca avâmil-i mün'akise, avâmil-i cerrâhiye ve avâmil-i teşrihiye-yi mahsûsa eylemesinden münbais bir müşettemle olduğu bugün hemen de tahakkuk etmiştir. İsti'dâd-ı olan eşhâs da tes'îrât-ı ma'neviye ve bilhâssa tedehhüşün esbâb-ı mûcibe gibi te'sîr ettiği söyleniyor. Maahazâ ekseriyetle ebeveyn çocuklarında hastalığın bed'e ve zuhûru için böyle bir sebep zikrederlerse de hakikat hâlde korku te'sîr neticesinde zuhûr etmiş sar'a vukûatı pek nâdirdir. [89]

Sar'alılarda nevbet-i marazdan kendileri haberdar olmadıkları, için senelerce hastalıklarından bî-haber kalabildikleri ve nihâyet nevbetin kalabalık bir mahâlde tutmasıyla hastalığın meydâna çıktığı olur. Eğer bu esnâda bir dereceye kadar fevkalâde bir vakada hâdis olmuş ise nevbetin der-akap bu hâdisede isnâd-ı tabiidir. [89]

Sar'a nevbetinin zuhûrunu iki nev'i a'râz takaddüm eder. A'râz-ı mezkûrenin bir kısmı hastanın ma'nevîyatına taalluk eder. Diğerisi ise nevbetle daha ziyâde alâkadar olup kasmeyâd olunur. [90]

Sar'a nevbetinin zuhûrundan akdem hastegânın ahlak ve tabâyi'lerine ârız olan tahavvül masrûînle beraber yaşayan zevâtın dâima nazar-ı dikkatlerini celp etmiştir. Filhakîka hastalar mahzûn hiddetli, hırçın, kavgacı olurlar. Ufacık bir muhâlefet, en ehemmiyetsiz bir hâdise şetûm ve şedâide sebep olur. Hatta bazen hiç sebebiyet verilmeksizin hiddet ve tehevvr nevbetleri zuhûr eder. Hastanın ailesi ahvâlden haberdar oldukları için zıddına gidecek, canını sıkacak bir hâle meydan vermez ve hastayı nazar-ı dikkat ve î'tinâ altında tutar. Bu hastalar zâhiren mümeyyize ve müdrîke sâhibi oldukları halde te'sîri hiddetle hareket eder gibi göründüklerinden bu hâlde ekseriya hareketlerinden mes'ûl tutularak mahkûm edildikleri de vâkıdır. Bazen de fakat nâdiren masrû'lar münbesit, şâdan, şetâretli ve hatırşinâs olur. Bu kabîl hastegândan biri hemen her nevbetten evvel zuhûr eden bu safhâ-yı inbisâtiye de gâyet garip tefâhurât-ı zevciyede bulunur. Gâyet çirkin olmakla beraber ifrat derecede tezyîn eder. Ale'l-mu'tâd gâyet mütevazî', ihtiyatkâr ve tutuk olduğu halde gâyet cür'etkar ve serbâz olurdu. [90]

Daha vâzih ve âşikâr hiddet-i mukaddime olan nesemeye gelince her hastaya göre tahavvül ederse de aynı hasta da dâima aynı şekilde olur, filhakîka aynı şahıs da mevzu' ve seyri i'tibâriyle neseme her nevbette yekdiğerine o kadar aynı olur ki nesemenin zuhûruyla nevbetin zuhûru derhal anlaşılır. [91]

Neseme denilen hiddet-i asabiye ya teharrukiyet de ya hissiyât-ı umûmiye veya husûsiyede ve yahud ki zekâda bir ihtilâlden ibâret olup nesemeye de nev'ine göre neseme-yi teharrukî, neseme-yi hissî, hâss-ı veya fikr-i denir. Her şahsa göre evsâfî mütehavvil ise de aynı şahısta dâima bir şekilde olur. Bazen bu bir su, soğuk, rüzgar, karıncalanma, gıdıklanma hissi olur. Bir hasta neseme zamanında hissiyâtını mi'desine burğu giriyor gibi kıyâs etmişti. [91]

Pek eskiden beri Delesyon da dikkat ile kaydettiği vecihle başa, boyuna, batına veya etrâfa musallat oluşuna göre ra'sî, bel'ûmî, sadrî, batnî olur. [91]

Neseme-yi hâssiye bâsırada, zâikada, şâmmede, sami'ada olabilir. Muhârebede paralanmış bir asker nevbetin ibtidâsında bütün eşyanın gözünün önünde canlanıp oynadığını, insanların, ağaçların, cesâmet fevkalâde aldıklarını, sol elinde bir kan lekesinin zuhûrunu görür, aynı zamanda iki göz peyda olarak ve gittikçe büyüyerek kendisine yaklaşır ve kendisini ihâta ettikleri esnâda kendini gayp ederek düşerdi. Bir takımları da kendilerinin kırmızı veya mavi olan bir duman kapladığından, alev içinde kaldıklarından şikâyet ederler. Bir hasta da nevbet geleceği vakit ağızda bir kan kokusu duyardı. Garib-i keza sar'alı olan bir diğer birâderi de aynı neseme-yi irâeye ederdi. Bir çocuk da nevbeti geleceği vakit bir cism-i ecnebi-yi çıkarmaya çalışıyor gibi tükürmeye başlar ve bu sayede vâlidesi düşmezden evvel tutmaya vakit bulurdu. [91]

Bazı hastegânda son derece müteaffin bir koku duyuyormuş gibi burunlarını tıklarlar bir takımları sesler, şimendifer düdükleri, çan sesleri ve hatta bazıları hakaret ve küfür sözleri işitirler. Bir genç kız her nevbetinden evvel birçok seneler mukaddem vefat etmiş olan pederinin sesini işitirdi. Bir diğer hasta da oturmuş konuşurken birdenbire kalkar, muhayyel bir düşmana hitâp eder, kapıya teveccühle şitâp edip düşer ve bu hâl hastanın şu'ûru taalluk etmeksizin bir nevbette vâki' olurdu. Maahazâ kapıya doğru koşmaya başlayınca önüne biri geçecek olsa evirir, bir mâni'a tesâdüf ederse devirirdi. Neseme-yi fikriye alelâde hoş veya müellim bir hâtırayı veya hayatında ki hâdisât-ı mühimmeden birini veya bir zâtı yâd ettirir. [92]

Alelekser masrû' âdi bir mübresem gibi bu avârızın hâtırâtını hıfz ederse de bazen de bil-akis bu hezeyân-ı mütekaddim de hezeyân-ı müteâkip gibi gayr-ı meş'ûr olur. [93]

Bazen nevbet akîm olur ve neseme sar'anın yegâne hâdisesi olup kalır. [93]

Nevbet zuhûr edince masrû'un rengi solar, bir kere haykırır, kendini gayp edip düşer. Bu sügût tamâmen gayr-ı meş'ûr olup yere, suya, ateşe, sivri bir yere hülâsa olduğu yere düşer. Melamih vechiye takallüs eder. Baş hafifçe yüzün aksi cihete teveccüh eder, çeneler kitlenir, hıtka tevsi' eder. Gözler yukarı dikilir. Etraf gerilip kasılır. Bir dakika bevl veya gazat ve gaitat mündefi' olur. İşte bu devre-yi hâdisat devre-yi kuvâiyedir. [93]

Ba'dehu bir kaç saniye sonra vechi buruşup kırışmaya başlar, çeneler birbirine çırpmaya başlar. Kus senilerin dışına kırılmış olan dili derin sûrette ısırlır, köpüklü, kanlı bir salya dudakları örterek mültekâ-yı şefeden akar, alelekser bir cihette daha ziyâde olan harekât-ı ihtilâciye bütün etrafı isti'lâ eder, hasta dövünür, ibtidâ da soluk olan yüz kızarır, morarır, ma'surât gevşer ve ibtidâkinin aksi bir mihanikit ile bevl ve mevâd-ı gâita-yı kaçırrır, teneffüs gürültüyle, horultuyla olup his olunmayacak sûret de yavaşlar. [93]

Bu da devre-yi irticâciyedir. Ba'dehu her şeyi tadrîcen durur. Henüz daha mebhût olan hasta başını kaldırır, etrâfına bakınır, otomatik sûrette elbisesini silkip süpürür, eğer şiddetli bir yorgunluk hissetmişse ve kendisini yerden kaldırıp muâvenâtta bulunan zevâtın şehâdetleri olmasa bir nevbet geçirdiğini bile zannetmez. [94]

Bu âfet-i müthîşenin teşhîsi husûsunda ekseriya mûcip istifâde olan iki hâl bilhâssa câlip dikkattir. Bunların biri ekseriya yastıkta kan lekeleri görülmekle âşikâr olan ledğ-i lisân, diğeri de hastaların uyandıkları vakit esbâbını îzâha muvaffak olmadıkları halde yataklarına işemeleri. [94]

Masrûînin birçoğu ve bilhâssa sarâ-yı leyâlîyaya müptelâ bulunanlar hastalıklarından haberdar olmadıkları için hemen dâima hastaların geceleyin geçirdikleri ihtilâcât ve hâdise-yi müteâkibe olarak zâhir olan horlama hakkında îzâhât almak için hastanın akraba u hevişânının ma'lûmâtına mürâcaat iktizâ eder. [94]

Nevbet-i sar'a alelâde bir tane olursa da bazen birbirini müteâkip birkaç tanede olabilir ve bu şekle Terosso hamelât-ı müterâkibe ismini verir. Fakat bu halde tereffü' harâret vardır ve bu tereffü' harâret isteriyâdan tefrîk için pekiyi bir delildir. [94]

Devâr- Devar sar'ada kesîru-l-vuk'û bir hâdisedir. Hatta bazen yegâne nümâyîş-i marazdır. Bu halin hâdise-yi fârîka vâsılası bihodi ile müterâfık olmak üzere vücûdun küçük bir kısmına ve alelekser vechin bazı azûletine münhasır bazı ihtilâcâtan ibâret olur. Devâr bazen edvârını kaçırmak ile müterâfık hafif bir hamleden başka bir şey değildir. Maahazâ a'râzın böyle ehemmiyetsiz bulunması sar'anın avâkib ve netâyicinde hiç bir ta'dilât-ı mûcip olmaz ve bu a'râzın heftine bakarak hastalığın selîm idiğine hâkim olunamaz. Filhakîka bu hastalarda teşvîşât-ı fikriye ziyâde olur. Sahâ-yı

teharrukiyet pek az müte'essirdir. Hasta oturmuş vaziyette ise düşmez ve hatta bazen ayakta ise bile sügûtuna mâni' olacak sûrette kendisine bir itkâ ve istinâd noktası tedârikine vakit bulabilir. Bunlarda en göze çarpan hâl hastanın sebebini bilmediği hâlde yanındaki zevâtın birdenbire kendisi hakkında ahzettikleri tavr, teâvün ve hayr-ı hâhiye karşı gösterdiği beht ve hayrettir. Hatta bu esnâda hastaya bir hâl-i hezeyânda gelebilir ki ileride mevzu' bahsedeceğiz. [94]

Gaybet- Gaybet daha mahdûd bir hamledir. Gaybet bir devârdır ki teşvîsât-ı teharrukiyeye büsbütün ma'dûm olup bütün hamle kendinden geçmeden ibârettir. Meselâ bir adam herhangi bir işle meşgûl iken birdenbire elindekini düşürür, işini ta'lîk eder, kendinden geçer, bir kaç saniye sonra yine kendine gelir ve işine bıraktığı noktadan başlar. İşte gıybet hâli budur. [95]

Hezeyân-ı sar'avi-yi mütecerrideye gelince bu da şimdiye kadar söylediğimiz nümâyîşten hiç birisi takaddüm etmeksizin zâhir olur ki buna sar'a-yı meknûne denir. [95]

Sar'a şimdiye kadar tavsîf ettiğimiz eşkâlinde ne tabâbet-i rûhiye ve ne de tabâbet-i adliye nukat nazarından büyük bir ehemmiyet irâeye etmez. Maahazâ bunların kendilerine hâs bir hâlet-i aklîleri vardır ki tabîb-i adlî için bilmek îcâp eder. Birçok masrû'lar vardır ki pek zekidirler. Hatta eâzımdan birçoğunda az çok muhakkak avâriz-ı sar'aviyede keşf olunmuştur. Maahazâ şurasıda kayd edilmek îcâp eder ki tarihte şöhret kazanan eâzımı ihâta ve nüfûz fikirleriyle değil belki inad u ısrârlarıyla celb-i şöhret etmişlerdir. [96]

Bununla beraber masrûînden pek çoğu muhtelif derecede mutereddiddir. Hele fedme müptelâ olanlarda sara pek kesîru-l-vuk'ûdur. Derece-yi zekâları her ne olursa olsun masrûînin ekserinde bir takım husûsiyet-i maraziyeler vardır ki hey'et-i umûmiyelerine masrûînin hâlet-i aklîyesi denir. [96]

Bu husûsiyetler bilhâssa masrûînin seciye ve neş'elerinde zâhir olur. Bu noktayı nazardan iki sınıf masrûîn vardır: Bir takımları abus, tutkun, mütekkebir ve hodbin, emniyetsiz, dâima darlamaya, başkalarını gücendirmeye, hiddetlenmeye, dövmeye meyyâl, bir takımları da ifrat ile mükerrerrem ve mültefit, hatırnüvaz, sokulgan, şefîk ve rahîm olur. [96]

Fakat bütün bu farklar hep zâhirdedir. Esâsen bütün masrû'lar sehle-t-tahrik, birden hiddetlenip i'tidâllerini kaybetmeye müste'id ve bu esnâda kendilerini kaybedecek derecede şedîdü-t-tabii ve mütehevvidirler. Bu kâbiliyet-i teharrukiyeye seciyelerinin alâmet-i fârikası hükmündedir. Bundan maadâ masrû'lar bazı gûne seyyie ve dalâlet-i garîziye sahibidirler de, boğazlarına düşkün, hırsız, yalancı, müstemni,

nefslerine mecbûr olurlar. Ekseriya marazi derecede merhametli, ifrat derecede dindardırlar, fakat dindarlıkları zühd ve takva gibi ahlak ve ma'nevîyatlarından hiç bir te'sîr husûle getirmeyi sâde kaba sofilik tarzında ve dinin cihat mâddiyesine âittir. [96]

Sar'a sadece şu hûlâsa ettiğimiz hâlet-i akliye ve bunun sebebiyet verdiği teâmülât-ı gayr-ı kanıya ile kalsa idi tabâbet-i adliye-yi mecâninde hâiz olduğu ehemmiyet-i azîme ve fevkalâdenin binde birini bile iktisâb edemezdi. Filhakîka masrû'lar mecnûn ve âimme-yi nâs için en dehşetli ve tehlikeli mecnûnlardır. Maahazâ her masrû'u mecnûn ad etmek büyük bir hata olur. Sokakta gezerken her dakîka birçok masrû'lara teşâdüf ederiz ki gerek hamle-yi kâmileleri, gerekse sadece devârı olsunlar, hamleleri arasında hiç bir şûriş akli irâeye etmezler, melekât-ı fikriyelerinde hiç bir noksanları yoktur. Hatta demin söylediğimiz hâlet-i akliye-yi husûsiye bile mevcût değildir. Fakat her vakit böyle olmaz. Bazen hamleleri gelmezden akdem ve ekseriya hamle-yi müteâkip bir takım teşvîşât-ı fikriye irâeye ederler ki bunları etraflıca mütâlââ etmek îcâp eder. Bu teşvîşât bazen kasîra'l-emed olup cinnet-i âniye, bazen de sürekli olup, cinnet-i sar'aviye tesmiye olunur. [97]

Cinnet-i âniye- Hamleye takaddüm ederse şûriş akli alelâde başta ağırlık, hâl-i hüzün, eli işe varmamazlık, gussâ ve inhitât ile müterâfık bir tebeddül seciyeden ibâret kalıp bu esnâda hasta ekseriya küfûrbaz olur, huşûnet ve kabalıklar eder, nâdiren de şetâret ve huşûnidi irâeye eder. [98]

Bazı cihetlerden müşâbehet irâeye etmekle beraber bu hâl-i neseme ile karıştırmamalıdır. Müddetleri i'tibâriyle yekdiğerinden farkları vardır. Zira neseme hemen de ânidir. Hâlbuki bu hâl bir kaç saatler devâm eder. Bu devirde masrû'lar gâyet kabîl tahriktirler ve haklarında adâvet ü intikam hisleri besledikleri eşhâsa karşı bazı mertebe asar cebr u şiddet ibrâz ederler ve bir dereceye kadar ne yaptıklarını da takdîr ederler. Eğer şûriş fikri bu dereceden ziyâde ise artık hasta ne yaparsa gayr-ı meş'ûrdur. Eğer bu hâl esnâsında birisini vururlarsa onda öçleri olduğu için değildir, belki bîrsâmât te'sîri altında bilâ tefrîk her kim veya her ne olursa olsun saldırırlar. [98]

Hamleye refâkât eden hezeyân sade hamelât-ı kebîre-yi ihtilâciye ile değil ve fakat maraz-ı sagîr yani bazı teşennücât-ı azliye ile müteâkip devâr ile de olabilir. Hatta bazı ahvâlde hezeyân kâmilten hamle yerine kâim olur. İhtimal ki hamle vâki' olmuş ve fakat pek hafîf olduğu için farkına varılmamıştır. Yahut hiç bir hâdiseye-yi hâkime-yi hâriciye zuhûr etmemiştir. Bu hâlde infilâk sar'av-i merâkiz-i ulviye ve rûhiye de zuhûr etmiş olur. [98]

Bu hezeyân-ı ârızevi yalnız başına hadisât-ı ihtilâciye mu'tâde ile müterâfık olmaksızın zuhûra gelirse sar'a-yı meknûne denilen hâli tekevvün eder. Sadmâ-yı

dimâğiye bu sûrette mahdûd olmakla beraber yine olanca şiddetini muhâfaza eder, zaten bi-t-tecrûbe sabittir ki zâhiren pek zararsız görünen devârlar, gıybetler zekâ-yı hamelât-ı kebîreden ziyâde müte’essir ederler. Bu hezeyân gayr-ı meş’ûrdur ve aynı şahıs da her defasında aynı şekilde zâhir olur ve bil-umûm eşkâl-i cunûn cümlesinin zıddına olarak bu hezeyân birdenbire zuhûr eder ve yine birdenbire sür’âtle gayb olur. [99]

3.5.1. Müşâhede 8

Hasta 18 yaşında bir gençtir. Kat’iye hamelât-ı ihtilâciye irâeye etmemiş maahazâ ara sıra mütanâveb ve munkatı’ sûrette zuhûr eden bazı teşvîşât-ı fikriye avâriz-ı mezkûrenin sar’avi-t-tabii olmasına ihtimâl verdirirmiş. [99]

Bu hasta fırtınalı bir gecede uyanıp kalkar, odasına gezinmeye, fart-ı inbisât ve heyecân ile söylenmeye başlar. Hilkat-i âleme şâhit olmada idiğini iddiâ eder. Kendisini teskîn etmesi veistirâhat eylesesini ricâ eden vâlidesinin ibrâmât veistirhâmâtına kat’iye kulak asmaz, sabahleyin beşte yalın ayak mutfakta bulup aldığı bir bıçak elinde sokağa fırlayıp yoluna gitmekte iken karşısına çıkan zavallı bir rençberi mühlik sûrette vurur. Kanlı bıçak elinde yoluna devâm eder. Etrafına kat’iye ehemmiyet vermeksizin haykırarak çırpınarak birçok sözler söyler. Nutk u mev’izâ-yı dîniye îrâd eder. Bimar-hâneye getirildiği vakit, son derece hâl-i teheyyüç de idi, nazarı gâyet haşîn olup herkesin üzerine atılıp saldırıyor, eline geçeni kırıp döküyordu. [99]

Vakit vakit duruyor, gözlerini eğiyor, başını kaldırıyor ve istiğrâk da kalıyordu. Kendisinden hiç bir cevap almak kâbil olmadığı gibi dikkatini tesbîte de imkân bulunamıyordu. Altı gün sonra nevbet tamm oldu. Hâl-i sükûn avdetle akli başına geldi fakat macerayı kat’iye tahattur edemiyordu. [100]

Birdenbire başlayan, sür’âtle geçen adem-i şu’ûr ve efkâr-ı tavsîfiye ile müterâfik olan bu hezeyân-ı mâniyâ-yı nevbet-i sar’adan başka bir şeye atfedilemez. Filhakîka da bu nevbet-i meknûneden başka bir şey değildi. Böyle serî’u-z-zevâl bir şûriş akli ile müterâfik rahatsızlıklar geçirmiş, bu rahatsızlıklar esnâsında hasta tamamen gayr-ı meş’ûr avârelikle eder. Hânesini terk ederek, serseriyâne dolaşır, bazen iki gün imtidâd eden guyûbattan sonra yorgunluktan bî-tab bir halde avdet eder ve ne yaptığından kat’iye bî-haber bulunmuş, kendisine tamamen sahip olduğu bu zamanda kendisinden nefsine hâkim olmak kudretini nazar eden bu hastalıktan fevkalâde tezallum ve te’ellüm ediyor. [100]

Bazı emrâz-ı akliye müelliflerinin cinnet-i devriye, cinnet-i muvakkâtiye, cinnet-i âniye tesmiye ettikleri hâlat işte bu kabîl ahvâlden ibârettir. Bu kabîl ahlâk da

infilâk dimâğın nevahi-yi rûhiyesine münhasır kalıp hiç bir şûriş harekeyi husûle getirmez. [100]

Hezeyân-ı sar'evi görüldüğü vecihle nâdiren buhrandan evvel zuhûr eder veya buhran yerine kâim olursa da en ziyâde sonra zâhir olur. Bu hezeyânın tezâhürâtı dâima gâyet vahim olup müddeti de ne kadar uzun olursa olsun tamâmıyla gayr-ı meş'ûrdur ve bu adem-i şu'ûr hâli o kadar mühimdir ki ne kadar ısrar edilse yeri vardır. [101]

3.5.2. Müşâhede 9

Hasta, G. 32 yaşında çilingirdir. Hasta-hâneye yeni dâhil olur. Vâlidesi sar'alı olup arada sırada birdenbire yüzü solar, kendini kaybeder ve yüzünde bir takım râişeler hâsıl olurmuş. Bir birâderi de sar'alı olup nevbeti tutacağını ağzında bir kan kokusu peyda olmakla anlaşılırmış. Pederi sarhoş olup ma'lûlen dârülaceze de vefât etmiş. Teyzesi oğlu talebe-yi ulûmdan olup hezeyân-ı müzmine müptelâdır. G. Bu verâset-i mu'zala te'sîri altında sar'a ve hezeyân-ı muttaride müptelâdır. Tasavvufi-t-tabii bîrsâmâtı var, Allah ile, güneş ile, ay ile, yıldızlar ile konuşur, ihtirâat ile âlem-i nücûm ile iştigâl eder. İ'tisâfâtan müştekîdir. G. âdi bir mecnûn gibi hezeyân-ı i'tisâfisini kâmilten hatırlıyor, cem' edilebilen ma'lûmâta göre çocukluğunu pederinin süi-muâmelatına hedef olması yüzünden pek talaszıca geçmiş, sekiz yaşında iken bir defa merdivenden düşmüş ise de bunu sûret daha deniz kıyısında balık tutarken denize düşmüş, merdivenden sügûtuna şebihe değil, zira sudan çıkarıldığında elbisesini ıslak görünce fevkalâde müteaccip ve vakayı kat'iyen hatırlayamamış. 21 yaşında iken iki defa daha nevbet gelmiş. Bu nevbetlerin birinde yine denize düşmüş bunların tabiatları vâzihan tebbeyün ediyor. 24 yaşında iken sar'a sebebine hizmeti askeriyeden ihrâç olunmuş o zamandan beri nevbetleri sık gelmeye başlamış. [101]

Geleceğinden bir saat evvel nevbetleri dâima aynı a'râz-ı mütekaddime ile vürûdlarını i'lâm ediyor. Hastaya bir hüzn geliyor, abüset kesbediyor, tutuk oluyor. Ba'dehu ağzından keskin bir kan lezzeti duyuyor, akabinde birdenbire yere düşerek kendini kaybediyor. Nevbetten sonra mebhût kalıyor, üstünü süpürüyor, ellerini ovuşturuyor, esvaplarını silkiyor, yahut ki bil-akis bir iki saat kadar hakîki bir nevbet hezeyân-ı gayr-ı meş'ûre müptelâ oluyor. Meselâ, bir gün sokakta geçerken bir dükkanın müstre camını kırdığı halde tahattur edemiyor. Bir başka defasında tanımadığı bir kadının boğazına sarılarak boğmaya çalışıyor, hatta bu münâsebetle karısını kurtarmak için koşup yetişen kocasından ikide süpürge sapı yiyor. Ba'dehu karakola götürülünce bir müddet sessiz, mebhût duruyor ve tevkifine sebep olan vakayı kat'iyen hatırlamıyor, bazı defada dükkanda demir döverken bir devar-ı müteâkip kızgın demiri

avuçlayıp ba'dehu kendine geldiğinde nasıl olup da elinin yanmadığını kendi kendine düşündüğü oluyor. [102]

Bazı masrû'lar hayatlarında sar'alarından neş'et etme bir kaç cinnet-i âniye nevbeti geçirmiş oldukları halde o kadar hafif ve gayr-ı mahsûs geçer ki en yakın hevişânı bile farkına varmazlar. Hastanın ef'âl-i garîbesini ailesi tabiatının garâbetine atfeder ve bir kaza zuhûr edinceye kadar ehemmiyet vermezler. [103]

3.5.3. Müşâhede 10

B. 42 yaşında sevâbik-i irsiyesinde şâyâna kayd bir şey yok. İlk nevbet-i devârın bundan on beş sene akdem farkına varmış. Bakınız nasıl: Bir gün konuşurken bakarlar ki rengi solmuş, sandalyesi üzerinde gayr-ı müteharrik kalmış. Bir kaç kereler harekât-ı belî'a icrâ eder. Sonra falan nerede? Diye haykırır biraz sonra kendine gelince ağzında köpük görerek hayret eder, bu geçen halden kat'iyen ma'lûmâtı olmadığını söyler, hâl-i hâzırda nevbet geleceği 24 saat evvel tabiatının değişmesinden anlaşıyor. Bedhu, bedgu olur, kızına, kocasına karşı kötü sözler söyler, dövmeye çalışır ve bütün bu ettiklerini pekâla bilir. Hâlbuki bil-akis hezeyân ba'de-l-saravîsinden hiç bir şey hatırlayamaz. [103]

Bir gün bir buhrân-ı müteâkib kocasını dövüp sokağa fırlar, kızı arkasına düşer yarım saat kadar yürüdükten sonra bir istasyona gelirler, orada durup kızına buraya niçin geldin? der. [103]

Bir kerede dantelacı dükkanında iken devâr gelir. Satıcının üzerine atlayarak, boğazını sıkarak, ba'dehu evine avdet eder. Vaka kendisine anlatılınca o gün kat'iyen sokağa çıkmadığını söyler. [103]

Bir gün de sokakda nevbeti tutar, gelip geçenler etrafında toplanarak haline acırlar halka "Siz ne istiyorsunuz, ben çocuk değilim, kimsenin sahâbetine ihtiyacım yok" diyip ahâliye kar topları atmaya başlar. Bir eczahâneye götürülür, geçenlerden biri düşürdüğü eldivenlerini alıp kendisine verir "Eğer bundan sonra sağ kalacağım sanırsanız bunları da saklayınız" der. Evine kadar kendisine refâkat etmek isterler orada değil hemen gideyim daha iyi der ve bir kaç dakika sonra bu muhâverattan hiç birini tahattur edemez. Son zamanlarda bir gün tramvayda sürücünün yanında dururken nevbeti tutar, sürücünün üstünden bariyerlerin arasına atılır. Hemen tutup kaldırır, arkadan birisinin kendini ittiğini iddiâ eder. [104]

Hastalıkların bu safhasında masrû'ların bu ef'âl bazen sadece gülünç olursa da maahazâ bazen de ileride göreceğimiz vecihle avâkıb-ı meş'ûmeye münker olur.

Bu devârlı buhran esnasında bir mum yakalayıp çiğner, çiğner tükürürdü. Bir aşçı kadın gıybet esnasında kaynatmak da olduğu söğüş tenceresi içine süprüntü tenekesinde ki tabak kırıklarını sebzut süveytlerini, sabun, bir eski kundura vesâir eline geçen şeyleri doldurmuştu. Bir adamda bir mağazaya girmiş, aldığı eşyanın parasını verdikten sonra birdenbire devârı tutmakla cebinde ne varsa çıkarıp tezgahın üstüne bırakmış.

Terosso bir mahkeme reisinin hikâyesini nakil eder ki esnâ-yı mahkeme de sandalyesinden kalkıp salonun bir köşesine giderek su dökmüş ve ba'dehu bütün huzzârın gülmek de olduğunu görünce sebebinin bir türlü îzâh edemeyerek fevkalâde taaccüp göstermiş. [105]

Bir hasta da kiliseye girip soyunarak “Kıçıma bakın diye haykırmaya başlamış” Biraz sonra ise kat’iyen kiliseye girmediğini iddiâ etmiş. [105]

Banka tahsildarı olan bir diğer hasta da bir devâr-ı müteâkip bin franklık bir banknotu yırtıp sokağa atmış. Bittabii sirkatle ithâm olunmuş, bereket versin ki vakayı bir kaç kişi görmüş de şehâdet etmiş.

B. isminde biri de sokak da gıybetten sonra bir geçicinin yeleği cebinden saatini çarpar, uzaklaşır ve saati dereye atar. Takip ederler, hırsız tutun diye bağırlar, nihâyet tevkif olunur.

Etrafını alan halk ulu orta yaptığı işi yüzüne vurunca kemâl-i kat’iyetle inkâr eder. Yine bu adam bazı günler evine geldiği vakit hep böyle öteden beriden çalınmış şeyler getirirmiş, hatta bir gün bir çuval patates getirmiş, böyle çalıp getirdiği şeyleri, eshâbına iâde etmekte isti’câl eden vâlidesi patates çuvalının sâhibini bulmakta büyük müşkilata dûçar olmuş, çünkü nereden aldığını bir türlü hatırlayamıyormuş. [105]

Bu kabîl ef’âlden başka daha bir takımları vardır ki binnisbe daha vahimu’l-âkibe’dir ve mihanikit husûlleri biraz başkacadır. Bazen bir meşgâle esnâsında bir gıybet gelirse de hasta başladığı işe görevli imişçesine devâm eder. Nasıl ki meselâ bir piyanist hem konuşur hem de hiç dikkat etmeksizin parmaklarını piyanonun klavyeleri üzerinde gezdirebilir. İşte bu kabîl ahvâl esnâsında birçok kazalar olabilir, çünkü her türlü merâkibe-yi fikriye zâil olmuştur.

Meselâ çocuklarına kahvaltı için ekmek kesmek de olan bir kadın devârı tutmakla görevli imiş gibi hareketinde devâm ederken bıçakla kolunda derin bir yara açmış. Keza bir orakçı orağını bilemediği esnada devara tutularak aynı varıp gelme hareketine devam etmekle vücudunda mühlik yaralar açmıştır. [106]

Böyle başlanmış işe de devam etme halinin netâyici bazen daha elim olur müşâhede-yi âtiyede ki kadının hâli buna bir misâldir. [106]

3.5.4. Müşâhede 11

P. pederi meflûcen vefat etmiş. Vâlideşi lohusalıkta ölmüş, hasta çocukluğunda dokuz yaşına kadar bazı ihtilâcat irâeye etmiş, 22 yaşında ilk vaz'ı hamlinde havale hamelâtına uğramış ertesi sene dört aylık bir çocuk düşürmüş ve altı hafta kadar mebhût ve mâniyâlî kalmış, 34 yaşında iken bir malihülyâ nevbeti geçirmiş ki altı ay sürmüş, bu esnâda bir kere 24 saat kadar kendisini büsbütün kaybetmiş, on iki sene evvel ilk defa olarak devârlar görünmüş, iki kere kendisini yerde tahtalar üzerinde serili bulmuşlar, kendisi bu iki hamlenin ikisini de tahattur edemiyor, o vakitten beri mükedder, nâ-tüvandır. Hatta efkâr-ı intihâriyesi de var. Son Mayıs ayının 17. günü evinde odasını toplarken yatağının şiltesini gevirip baş tarafa koymuş ve yatağın boş kalan ayak ucuna çocuğunu yatırmış. Sonra devârî tutmakla çocuğu unutarak şilteyi çocuğunun üzerine serip çocuğu altında boğmuş, odada hazır bulunan yedi yaşında ki diğer çocuğu vakayı görerek haykırır ve komşuları çağırır, bunlar geldiklerinde hastayı ayakta odanın ortasında bî-hareket görürler, yatağı kaldırdıkları vakit altında çocuğu ölü bulurlar. Hasta hatta bu gün bile bu kazanın nasıl olduğunu tahattur edemiyor. Çocuğun vefât ettiğini biliyorsa da kendisinin hasta-hâneye girmesi üzerine evde bakacak kimsesi kalmadığından helak olduğuna gâil “Hastalığım çocuğumu istediğim gibi bakıp büyütmememe mâni’ oldu” diyor. Emzikle büyütmede olduğu bu çocuğun vefâtına karşı oldukça lâ-kayddir. Şimdi ki halde hasta şâyân ehemmiyet derece ifâkat bulmuştur. Maahazâ yine bazı bazı gözü önünde dumanlar geçtiği olur. Hala masrûîn seciye-yi mahsûsalarını irâeye ediyor. Yani bazen son derece kabîl tahrik bazen ifrat mertebe hoşhaldir. [106]

Bazı ahvâlde hamle-yi sar’aviye bir fikir, daha iyisi bir meyâlan, hezeyânı kat’ı etmez ve nasıl ki devârlılar başladıkları işe devâm edebilirlerse öylece masrû’larda devâr anında fikirlerini tamâmen işgâl etmekte olan bir fikri takip edebilirler. Nitekim aynı zamanda hem hezeyân-ı malihülyâ-yı, hem de sar’aya müptela 37 yaşında bir kuyumcu. Bir gün parkta[*]¹⁹⁶ oturmuş, müptelâ bulunduğu fütûr amîk içinde hayatına hâtime çekmeyi tasmin ediyordu ki birdenbire bir nevbet devâr gelmekle kalıp doğruca rıhtıma iner ve kendisini denize atar. Hemen imdâd u şitâp olunarak tâm zamanında tahlis müyesser olur. Kendine geldiği vakit parkta oturduğunu tahattur ediyorsa da denize nasıl olup da düştüğünü kat’iyen bilemez, hatta denize düştüğünün ancak kendisini kurtarmak için sahilden ip atan iki kişiyi gördükten sonra farkına varır.

¹⁹⁶ Müşâhedenin aslında merîz şâtide otururken kendisini Sen Nehri’ne atmıştır. Hakkıyla anlaşılın için tahrif edildi.

Diyordu ki intihâr etmeyi gerçi tasdim etmiş ise de her halde kendisini denize atmayacaktı, çünkü yüzmek bildiği için boğulması ihtimâli azdı. [107]

Bazı devârlılar da akdemce kat'iyen öyle bir fikirleri olmadığı halde intihara tasaddi ederler. [108]

3.5.5. Müşâhede 12

E. 21 yaşında 1881 senesi Teşrîn-i Sânisinde bir devâr te'sîri altında göğsüne 3 defa bizz saplar. 1883 Ağustosunda Nasyon Meydanında dolaşırken birdenbire kalabalığın içinde etrafındaki halka hiç ehemmiyet vermeksizin mintanını açar. Çakısını üç defa nâhiye-yi kalbiyesine batırır. Bir ecza-hâneye götürülür. Kendisine gelir, yaralı ve kan içinde olduğunu görünce kemâl-i taaccüble ne olduğunu sorar. Ertesi sene yine kalabalık mahâlde aynı şerâit dâhilinde bir tasaddi-yi intihârda bulunur. Bir başka defasında da yanında bulunan refikini vurur. Bu muhtelif ef'âlin hiç birini hatırlamıyor. [108]

N. Bir kaç defalar nevbet devâra dûçar olduktan sonra bir defasında kendisini pencereden atar. Vücudu hemen de dışarı fırlamış olduğu bir sırada zevcesi yetişip bacaklarından yakalar ve komşular gelinceye kadar böylece pencereden dışarı bacaklarından asılı kalır. Maahazâ bu vakadan hiç bir şey tahattur edemez. Sonra bir defa da kendisini pencereye asmaya çalışır. Bir başka defada kendisini denize atar ve bütün bu tasaddiyâtını inkâr eder. [109]

A. 31 yaşında hem sar'a, hem de hezeyânı malihülyâiye müptelâ, devâr ve hamleleri müteâkip kerrât ile intihara tasaddi ederse de hiç birini tahattur edemez, yine o sıralar da bir defa göz taşı, bir defada esteriknin içerek intihâra tasaddi eder ve fakat nevbeti hâricinde vuk'û bulan bu iki tasaddi-yi intihâr hakkında talep edilen kâffe-yi ma'lûmâtı î'tâ eder. [109]

V. hamle-yi müteâkip kendisini pencereden atmak ister, bir başka hamlede dahi bir avuç iğne yutar, bu vakaların hiç birini tahattur etmez, bu kabîl tasaddiyât-ı intihardan en dâim-i merak bir misâlde ahvâl-i âtiye de vukû bulandır. Oldukça etraflıca düşünülmüş olan bu tasaddi görülecektir ki âdeta bir hâdisiye-yi menamoriyeviye pek benzemektedir. [109]

3.5.6. Müşâhede 13

Birkaç senedir J. Alfred 40 yaşında, ara sıra gözü önünden dumanlar geçtiğini görmektedir. Bu hâl avogadro me'mûru olup hesabü-l-vazîfe ziyâde yorulmadan münbais zannettiği için bir kaç defalar bir ay istirahat-ı me'zûniyet alır, ailesinden

istihsâl edilen ma'lûmât-ı hakikat halde devâr-ı sar'aviye müptelâ olduğunu vâzihan isbât ediyordu. [109]

Alfred'in sevâbik-i irsiyesi ma'lûm değildir. Bilinen bir şey varsa o da gâyet çok absinat içindedir. 4 Teşrîn-i Evvel de bîrsâmât ve tedhîşat ile müterâfık bir hezeyân-ı küûl-i nevbet-i geçirmiş, refİKası vazîfesine gelmediğini görerek ma'lûmât almak üzere giderler. Odasının kapısı içeriden kilitli olduğunu görünce kapıya vururlar, cevap vermez, pencereden seslenmek için aşağı inip sokağa çıkarlar. Bu anda gâyet müthiş bir hâlde bulunan hasta refİKasını bilâhare hikâye ettiğine göre, hırsız ve haydutlar sanarak oda içinde gece lazımlığı, maşa, körük, yatak yastığı, şilte eline ne geçerse pencereden üzerlerine atar. Bu rezâlete rağmen tevkif olunamaz. 7 Teşrîn-i Evvel de komşusu olan kadın kendisinin sofada gezdiğini hissederse de odasından çıkmaya cesâret edemeyerek kapının anahtar deliğinden bakar. Görür ki Alfred merdivenin sahnılığına bir çivi çakar. Ba'dehu bir ip getirir, ipi boynuna dolayıp kendisi asar, komşu kadın gördüklerinden fevkalâde korkarak haykırmaya başlar, kiracılar koşuşur ve ipi keserler, akşamısı Alfred Saint An'a dâhil olur. [110]

Vürûdunda odasında hırsızlara karşı tehassun ettiğini haykırdığını, uğradığı bîrsâmâtı kâmilten tahattur ediyor idi ise de kendini asmak istediğini kat'iyen inkâr ediyordu. Benim odam da iyice param vardır. "Eğer kendimi öldürmek istese idim evvelen intihâr etmezden akdem paralarımı harcardım. Hem kendimi asmak murâd edince odamda kolaycacak asabileceğim halde zorum ne ki çıkıp da merdiven başında uğraşayım" diyordu. Sulbun alâmet-i fârikasından olup elân boynunda mevcût bulunan telm irâeye edilince ve verilen ma'lûmâtın sıhhatinden şüpheyi mahal bulamayınca bile yine kesb-i kanâat edemeyerek kemâl-i itmi'nânla bu telmi kendisinin farkına varmaksızın berber tıraş ederken usturasıyla yapmış olmasına isnâd ediyordu. Süi-isti'mâlât-ı küûliyesi sayesinde hatta bu hezeyân üzerine koskoca bir hikâye tesni' ederek diyordu ki: [110]

"Mutlaka ev odamda ki gördüğüm hırsızlarla haydutlar beni kendimi asmışım gibi göstermek istemiş olacaklar, odamı muhâsara ettikleri vakit kendimi pekâla müdâfaa edebileceğim için bana kin bağlamışlar demek." [111]

Bitirmezden akdem şunu da ilâve edelim ki bu hastada elân amîk ledğa-yı lisân vardır, ne sûretle tekevvün ettiğini îzâh edemiyor. Maahazâ bazı sabah uyandığı vakit dilinin böyle haberi olmaksızın yaralanmış olduğunu gördüğünü söylüyor. Hasta-hânede bulunduğu müddetçe yeni hamlelerde geldi.

Bu kabîl lâ-yüiddü müşâhedet arasında bunu bil-hâssa intihâb edişimizden maksat hezeyân-ı sar'avide bazen îkâ'ı ef'âlin ne derece selâmet fikriyle yapılmışa

benzer sûrette olduklarını irâeye etmektir. Bereket versin ki bu kabîl vukûat o kadar çok değildir.

Nevbât-ı mütekaddimesinde bazı mertebe asar cebr ü şiddet irâeye etmiş masrû'ların iâde-yi serbestisinde pek isti'câl etmeye gelmez. Zira ahvâl-i mümâselede yine vukûat yapabilirler. İlk vukûatları her ne kadar avâkib-i meş'ume hâsıl etmemiş olsa bilâhare daha müthiş ef'âl sâdır olması da mümkündür. [112]

Cinnet-i sar'aviye. - Büyük nevbet-i hezeyâniyenin cinnet-i âniyeden ancak müddetleri daha uzun ve şiddetleri daha ziyâde olmaktan başka bir farkları olmayıp umûmiyetle bir sıra hamelât-ı müteâkip zuhûr eder. Derece-yi şiddetlerine göre farklarının maraz-ı kebîr veya sagîr fikri dediği bu nevbet bazen hamle akabinde bazen de bir kaç saat sonra zuhûr edip on beş gün hatta üç hafta kadar devâm eder.

Maraz-ı kebîr hezeyânı umûmi ve teheyyüç ile mâniyâ ve malihülyâ şeklinde zâhir olur. Maahazâ hezeyân-ı cinnet-i sar'aviye de mâniyâdan daha az bî-sebkî, daha münsecimdir. Mâniyâlılar ekser ef'âllerini hatırlamalarına rağmen sar'ada adem-i şu'ûr tam mevcûd olduğu halde hezeyânı mevcûdâtıyla daha sevkdar olması câlip hayrettir. Bazı masrû'larda ibtidâ da umûmi olan hezeyan gittikçe mahdûdlaşır. Hasta ibtidâ da bî-sebkî bir sûrette söylenirken nihâyet bir hezeyan kısmı başlar. Bazen de hezeyân kısmı birdenbire çıkar. Bu hezeyân ekseriya tasavvufi-t-tabii olup bazen de hezeyân-ı tezallumi veya hezeyân-ı ikbalperestî şeklinde olur. Daha nâdir bazı ahvâlde de hezeyân da hâkim olan efkâr-ı nuûziyedir. Bazen hastalar küfürler, tehdîdler savurur, hayasızlıklar eder ve son derece unf u şiddet irâeye eder.

Nevbet birdenbire başlar ve cinnet-i zâtiye-yi âdiye de murâyi' olan ekseriya uzun devre-yi tefrîh bunlarda görülmez. Hezeyân hemen de dâima bîrsâmât ile müterâfik olup vahim ef'âlin menşe'ide zaten samât-ı mezkûredir. [113]

Alelumûm bîrsâmât-ı mezkûre birdenbire gelir, fakat bazı ahvâlde tekâmülleri biraz daha bat'î olur. Nitekim 22 yaşında genç bir çocukta bir günde zâhir olan 3 hamle-yi müteâkip hissiyet-i umûmiyeye bîrsâmât ârız olur. Gayr-ı kâbil mukâvemet bir kuvvetin kendisini yatağının üstünden çekmekte olduğunu iddiâ ediyor. Başımın bir seyyale çıkıyor ve beni duvara doğru çekiyor, diyordu. Bazen de bir kuvve-yi câzibe ayaklarından ve bazen çenelerinden icrâ-yı te'sîr ediyordu. Ertesi gün bir dördüncü nevbet geldi ve teşvîşât-ı hissiyet-i umûmiyeye bîrsâmât, bâsıra, sami'a, şamme ve zâika ile efkâr-ı tezallümiye, tedhişât, temellül ve asar-ı âni ve şiddet inzimâm etti. Nevbet beş gün devâm ettikten sonra yalnız bîrsâmât-ı bâsıra kaldı.

Hamle, devâr veya gıybetleri müteâkip zuhûr eden nevbet-i âniyenin şiddetleri ne olursa olsun dâima aynı evsâf-ı umûmiye de olduklarını görmüştük, hamelât-ı sar'aviye-yi müteâkip olan nevbetin, medîde-yi cinnette böyledir. [114]

Harekâtın sıfat-ı îkâ'iyeleri ziya' şu'ûru îzâh eden harekât-ı mezkûre dâima birsâmât te'sîriyle tekevvün edip bir masrû' mübresemin îkâ' ettiği bir fiil hemen dâimi bir hâdis-e-yi mün'akisedir. Merâkiz-i ulviye hamle-yi sar'aviye te'sîri altında ma'dûm hükmüne girdiğinden merâkiz-i kışriye-yi hissiyle teâmülât-ı âliye hâsıl eder. Muâmelât-ı dimâğîye seyr-i mu'tâdını takip etmedikten ve idrâkât, mülâhaza, dikkat, mukâyese, muhâkeme velhâsıl murâkebe icrâ olunan merkez-i rûhiye vâsıl olamadığından ilcâât-ı tekevvün eder. Tenbih-i hâssenin sebebiyet verdiği cevâp bilâ vâsıta hemen de bessaleden kat'ı edilmiş bir hayvan-ı nehaatın husûle getirdiği hâdisât-ı şedîde-yi mün'akiseye kâbil kıyâstır. Şu fark ile ki burada sadece merâkiz-i fikriye tecerrüd etmiş olduğundan merâkiz-i kışriye-yi sâir bilâ insicâm icrâ-yı fiil ederler. [114]

Hezeyân-ı sar'aviyenin bu evsâf-ı fikir mes'ûliyeti ref' ettiği için pek ziyâde mühimdir. Bir masrû' mütehezzî kat'iyen gayr-ı mes'ûldür. Zira umûmiyetle havâssına temâs eden eşyayı idrâk etmediği gibi bu şeylerle efkâr-ı hezeyâniyesi arasında kat'iyen bir alaka ve münâsebet de yoktur. Bu nokta-yı nazardan masrû' hakîki bir menamori gibidir.

Şu cihet-i kebire bir nevbet-i kebire-i cinnet ile ve bir hamle-i sagire bir hezeyân-ı hafif ile müteâkip olmak gibi hamle ile hezeyân arasında bir münâsebet bulunması lâ-büd değildir. Devârlar dahi hamelât-ı kebîre gibi büyük bir nevbet-i hezeyânî tevlid edebilirler. Bir hamle-yi müteâkip olsun olmasın hezeyân ekseriya hastayı en mutlak bir adem-i şu'ûr içinde îkâ' edilen ef'âl cebr ü şiddetle sevk eder. Falre'nin fikrince maraz-ı sagîr aklî nâminı verdiği hezeyân-ı hadîdler devâr ve hamelât-ı sagîre-yi leyâliye ile alakadar olup cunûn-ı medîde nevbâtı ise alelekser hamelât-ı kebîre-yi ihtilâciyeye müteâkip zuhûr eder olmak îcâp ederse de maahazâ isti'dâm-ı mâniyânın fikrince bu kâidenin müstesnası pek çoktur. Zira Mösyö Magnan'ın hatta sür'âtleri hasebiyle farkına varılmaksızın geçen basît devârların bile (katle tasaddi, katl) gibi son derece anîf ef'âli intâç eden ve devâm ve imti'dâdı i'tibâriyle devâr-ı ibtidâiye pek büyük mübâyenet irâeye eden hezeyânlarla teâkip ettiğine pek çok tesâdüf etmiştir. [114]

3.5.7. Müşâhede 14

26 Temmuz gecesi bir sütçü kar-hânesinde müstahdem iki gencin ikâmet ettikleri bodrumda büyük bir gürültü sayhâ-yı teğanniyat işitilir. Bitişiklerinde yatmakta

olan hizmetçi kadın gürültüye koşarak kapının aralığında baktığında gençlerden 17 yaşında August isminde olan elinde bir hevân ile arkadaşının kafasına sıkı sıkı vurmakta olduğunu ve diğerinin ölmek üzere bulunduğunu görür. [115]

İçeri girmek isterse de bu defa da kendisini tehdîd ettiğinden korkarak ve istimdâd için haykırarak kaçır. Yetiştiklerinde kâtilin bir don, bir gömlek maktûlun yanı başında durmuş, elleri ile kolları ile birçok evza' ve etvârda bulunarak îrâd-ı mev'iza etmekte olduğu görülür. Üzerine atlayıp tutarlar, kâtil muttasıl kilise şarkıları teğanni etmekte, dualar okumakta, bi-sebkî ve meğzane latince kelimât-ı sıralayıp söylemekte devâm eder. Ertesi gün Saint An Bimar-hânesine idhâl edilir. On gün bir hâlet-i mâniyâiye içinde kalır. Sehle-l-kelâm ve fakat bî-sebkî haykırır. Şarkı söyler, ısıklık çalar, şiddetle ismi çağrılarak kendisine hitâp edildikçe durur. Hatta bazen ma'kûl sûretinde cevap verir. Yeniden teheyyüc-i ibtidâiyesine avdette gecikmez. Hezeyânın şekl-i mahsûsu hemen hatıra sar'ayı getirdiğinden vürûdu anından i'tibâren 8-10-12 gram miktarında brom potasyum ile tedâviye başlanır. Fevkalâde müttehiç olmakla beraber ilacını bilâ müşkilât içiyordu. [115]

Ara sıra fevkalâde tedehhüşlere uğruyordu. Ağladığı, sonra da ahenk ile Latince bir dua okuduğu iştiliyordu. 12 saat bir dakika oturmaksızın geceli gündüzlü böylece gâyet müttehiç kaldı. Beşinci günü tedrîcen uyku avdet etti. İki hafta sonra dikkatini tesbit etmek ve doğru cevaplar alabilmek mümkün oldu. Mâceradan hiç bir hatıra hıfz edemediğine kanâat-ı kâmile peyda edildi. Bimar-hâneye niçin getirildiği sorulduğu zaman da irâeye ettiği asar hayret pek tabii ve meşrû' idi.

Nevbet birdenbire münkati' olarak yerine bir kaç gün kadar hâl-i taab kâim oldu. Korkulu bir rüyadan uyanmış gibi başında bir ağırlık his ediyor ve kırıklıktan şikâyet ediyordu. Bimar-hâneye bir gün akdem getirildiğini zan ediyor. Niçin getirildiğini istiyzah ederek ustasının yanına gönderilmesini talep ediyordu. [117]

Daha sonra arkadaşına süi-kast ettiği bildirilince şiddetle i'tirâz etti. Arkadaşının kendisine birçok iyiliği vardı. Birçok muâveneti dokunmuş idi. Niçin bu kadar iyiliğini gördüğü bir arkadaşına kıyacaktı?

Ne ailesinden, ne de bulunduğu kar-hânedan hiç kimse bu çocuğun sar'alı olmasından süphelenmemişti. Maahazâ üç yaşındanberi devâr geliyordu. Çocuğun sevâbık-ı irsiyesi hakkında bizzat î'tâ'ı ma'lûmât eden vâlidesinden öğrenildi ki vâlidesi eskiden yarım baş ağrısı çekermiş. Rızası hilâfına garip, delimsi bedho bir kocaya verilmiş, kocasından pek çok çekmiş, birçok defalar görmüş ki kocasını geceleri uykusundan uyanmaksızın bir titreme alırmış ve titremesi geçtikten sonra horlarmış bu bir tek a'râz kat'iyen denmese bile ihtimâl verebilir ki kocası da masrû' imiş. Bundan

maada genç August'ın irâeye ettiği avâızın esbâbı bahsinde bir unsûr-ı mühim daha elde edilebildi ki o da vâlidesinin kayın anasından gördüğü süi-muamelat ve husûsiyle gebe iken yediği dayaktır.

Her nasıl olursa olsun hastamız üç yaşında iken bir gün ocak başında oturduğu esnâda birdenbire kendini kaybederek düşmüş, Vâlidesi hatırlıyor ki sekiz yaşında iken de bir defa gözü karararak bir ağaçtan düşmüş ve hatta o vakit ağır sûret de başı yarılmış, nedbesi de hala mevcuttur. Kadın şunu da hatırlıyor ki bir sabah oğlunun yastık yüzü üzerinde bir kan lekesi görmüş, çocuğa sebebini sormuş ise de çocuk îzâh edememiş on altı yaşında bir erzak anbarına bir çuval naklederken anbar kapağından düşmüş, o zaman bu sügût ayağının kaymasına atfedilmiş. O tarihlerde bir kerede August değirmen de bir saat kadar kendini kaybederek toprak üstünde kalmış. Bu kaza hakkında fazla tafsilât veremiyor, bundan biraz sonra Paris'e gelmiş. Paris de birçok devârlar geçirmiş ise de farkında değil.

Evvelce söylendiği vecihle August sütçü çırağıdır. Ustası kendisini müşterilere süt dağıtmaya gönderirdi. Bir kaç kereler sokakta kendisini kaldırım üzerinde sütleri kısmen dökülmüş bir halde bulur ve nasıl olup da düştüğünü bilemezmiş. Deniyor ki “Bu kaza sıkça sıkça olduğundan ustam artık kızıp beni kovmasın için param varsa başka sütçüye gidip dökülen süt kadar param ile alıp üstünü eklerdim, param yoksa ne çare çeşmenin birinden dökülen süt kadar kaplara su katardım.” [118]

August tevkifini îcâp eden vakanın zuhûr ettiği 26 Temmuz gününü kısmen nasıl geçirdiğini biliyor. Öğleden sonra gidip soğuk bir banyo aldığını, ba'dehu bir işe gönderildiğini, daha sonra akşamın altısına doğru gidip ustasına peynir aldığını tahattur ediyor. Ondan sonra sofraya oturduğunu biliyor, fakat bu andan i'tibâren hatırâtına teşevvüş ârız oluyor. Yemek de ne yediği hakkında verdiği ma'lûmât pek mübhem ve nihâyet nisyan tâm ve adem-i şu'ûr mutlak geliyor.

Ustası hikâye ediyor ki hastamız o akşam mu'tâdı ve iştihâsı vecihle yemeğini yemiş, halinde biraz garâbet olmakla beraber hiç kimse bu hafif tebeddül ahlakına ehemmiyet vermemiş, hasta bu zamanda evvelce îzâh olunan neş'esizlik safhâsında imiş, masrû'lara alışkın olan kimseler bu hâli görünce hamle veya devârın zuhûru yakın olduğunu pekâla takdîr ederler. Eğer kazaların önü alınmak istiyorsa hastalar en ziyâde bu zamanda nezâret altında tutulmak ister. [119]

Yemekten biraz sonra August arkadaşıyla berâber yattığı odasına çekilip yatmış, ba'dehu avâikib-i meş'ûmesini hikâye ettiğimiz nevbet zuhûr etmiş.

11 Ağustos da bimar-hânede ihtikan vech, tevsî', hadekât, butlan hissiyle müterâfık isteriyâ evsâfında bir hamle-yi ihtilâciye irâeye etti. 24'de etibbânın gözü

önünde bihôdi ve sügût ile muttasıf hakîki bir devâra tutuldu ve bu devâr esnasında elinde bulunan kabı da düşürdü. Bugün ise hasta nevbâtından tamâmıyla şifâyab olarak iâde-yi akletmiştir.

İşbu müşâhede de görülüyor ki bir masrû' hamelât-ı kebîreye müptelâ olmadığı hâlde de günlerce devâm eden bir hezeyâna dûçar olabilir ve bu hezeyân esnâsında ilcâiyâne bir sûret de katli netice verecek asar cebr ü şiddet irâeye edebilir. [120]

Bu vakada hükkâma August'un adem-i mes'ûliyetini kabûl ettirmek müşkil değildir. Çünkü cürmün hin îkâ'ındaki ahvâl kendisine müsaittir. Filhakîka katlettiği şahıs gâyet güzel birbirini sevdikleri bir arkadaşı idi. Kendisi şimdiye kadar hasen ahlâk sahibi idi, maktûl ile aralarında kin ve adavet ve binâenaleyh bir fikr-i intikam mevcût değil idi. Fakat ahvâl her vakit böyle olmaz. Olabilirdi ki August haykırp bağırmaksızın, kimsenin dikkatini celp etmeksizin arkadaşını vursun. Bir şeyini meselâ parasını, saatini alsın, eşyasını karıştırsın, bu kabîl ef'âl ve sirkat gayr-ı meş'ûreler sar'ada nâdir değildir. [120]

3.5.8. Müşâhede 15

Bir masrû' Republik Meydanında geçerken devâr gelir, yere düşmemek için bir ağaca dayanır, ba'dehu birdenbire o sırada oradan geçmekte olan bir adamın üzerine atlayarak yumruklamaya başlar, saatini kapıp sokağa fırlatır ve kaçmaya başlar. Etrafından yetişip tutarlar, yan kesici zan ederler, saati fırlatıp atmasını, yakalanacağını akli kesince cürmünün delâil-i kat'iyesinden kurtulmak için sûretinde tefsîr ederler. Tevkif-hâneye i'zâm olunur. Edilen tahkikât da bu zâtın hiç de muzâyika-yı hayâtiyesi olmadığı anlaşılır, gâyetle hasen sit sahibi namuslu bir adamın böyle güpe gündüz îkâ'ı sirkate tasaddisi, sonra da îkâ' ettiği cürmü kat'iyen tahattur etmeyişi mustantıkın nazar-ı dikkati celp edip hasta olup olmadığını ta'yîn için muâyeneye havale eder. Muâyenede hastalığı filhakîka tebyin eyler. Çünkü taht-ı müşâhede de olduğu esnâda dahi bir devâr-ı müteâkip bir nevbet zuhûr ederek bir kaç gün devâm eder, hâl-i hezeyân da iken kavgacı, anîf ve şedîd oluyor ve bu esnâda sûret-i gayr-ı meş'ûre de her eline geçeni alıp atıyordu.

Bu vakada ispât eder ki bir mecnûnun adem-i mes'ûliyetini ta'yinde îkâ' edilen fiile müteferri delâili toplamak kifâyet etmeyip belki bütün hayatında ki ef'âlini tahlîl etmek ve hastanın bütün tarih hayatını ve mâzisini tedkîk etmek îcâp eder. [121]

İstidrâr - müşâhedesini derç ettiğimiz August'ın hâl-i tabâbet-i ameliye de pek mühim bir mesele-yi nokta-yı nazardan câlip dikkattir. Bu kabîl bir hastayı ne yapmalı?

Umûmiyetle tehlikeli mecnûnları ve bilhâssa kâtil mecnûnları ilelebed tımar-hâne de hıfz mı etmeli? Eğer çıkarmak îcâp ederse serbestilerini ne vakit iâde etmeli?

Birçok etıbbâ masrû'larda aynı ef'âlin hemen dâima tekerrürü hemen de mutlak olduğuna binaen fikir ederek bunların ilelebed tımar-hânede alıkonmaları fikrindedir. Esquirol cinnet-i kâtilenin kat'iyen gayr-ı kâbil tedavi ve her vakit nükse müsteid olduğu fikrindedir. Bazıları da bil-akis nevbet zâil olur olmaz âtisi hakkında hiç bir mülâhaza da bulunmayarak salıverilmeleri re'yindedir. Bu bâb da etrâfiyla münâkaşa girişmek sadedemizin hâricindedir. Şu kadar diyelim ki mesele-yi sûret-i kat'iyede hâlîle imkân yoktur. Her vakayı başlı başına mütâlââya ve tedkik ederek ona göre beyan rey etmek evlâdır.

Yalnız şu cihet ca-yı nazardır ki meselâ bu August gibi bir hasta iyice tedâvi olunduktan sonra tamâmıyla şifâ bulabilir ve nevbât-ı hezeyânîye de zâil olur. Bu hâlde hasta gayr-ı mecnûn masrûîn-i âdiye sınıfına intikâl edeceğinden hayat-ı mu'tâdesine iâdesi zarûrî olur. Fakat diğer cihetten unutmamalı ki hezeyân-i sar'avide aynı ef'âlin her defâsında tekerrür-i kâide olduğu için hastayı ihrâç ederken bir cinâyet îkâ' edebilmesini dâima göz önünde tutmak lazımdır. [122]

Maa-mâ-fîhi ihtimâl ki böyle bir hastada nevbâtın nedret kesbetmesi veya artık hiç zâhir olmamaya başlaması üzerine hastayı serbestisi iâde olunur. Bu halde hasta te'ehhül edebilir. Aile kâileleri te'sîri altında veya bazı süi-isti'mâlat neticesinde veyahut ki hiç bir sebep zâhiri olmaksızın yeniden bir nevbet-i cinnet-i sar'aviyeye dûçar olup yeni bir katl îkâ' edebilir. Bu halde kurban katli olacaklar en evvel zevcesi ile çocukları olacaktır. Bu kabîl vukûat pek çoktur: Bu sebepten bu kabîl vakâyî' etıbbâ için pek ziyâde dâ-î müşkilâtıdır. August bimar-hânede bulunduğu müddetçe hiç bir tezâhür-i maraz-i irâeye etmeyerek ihrâcını talep edebilir. Fakat bir kere taburcu olup da tedâviyi terk edince yeniden nevbât-ı cinnet-i sar'aviye irâeye edebilir. [122]

Çok şükür ki cinnet-i sar'aviye müptelâ marzânın îkâ' ettiği ef'âl her vakit müşâhedesini zikrettiğimiz vaka gibi meş'ûmü'l-âkibe olmaz. Maahazâ cümlesinde bazı evsâf-ı müştereke vardır ki evvelce dermiyân bulunduğu üzere bunların en başlıcaları adem-i şu'ûr ve nâgehânilik olmak üzere ikidir. Şunu da ilâve edelim ki kâffe-yi ahvâlde hezeyân, başladığı gibi, yani birdenbire tevkîf eder. [123]

Ekseriya masrû'lar cinnetleri esnasında birçok yol yürürler, o sûrette ki kendilerine geldikleri vakit ne yürüdükleri yol, ne takip ettikleri istikâmet ne de kendilerini bu yolu takibe sevk eden esbâb hakkında kat'iyen ma'lûmât veremezler. Bazen ikâmetgahlarından fersahlarca mesâfe uzakta bulunurlar ve buraya niçin ve nasıl geldiklerini kendi kendilerine bir türlü îzâh edemezler. Bu kabîl vakâyî' pek kesîru-l-

vukû olduğundan ancak bir kaç misâl îrâdı ile iktifâ edeceğiz. Mevlevî-hâne kapısı semtinde mûkim bir hasta bir hamleyi müteâkip hezeyân-ı sar'avi te'sîriyle bütün gece İstanbul sokaklarını adımlayıp ertesi sabah kendine geldiği vakit kendisini Nişantaşında bulur. [123]

Bu kabîl vukûattan, en câlib-i merak bir nev'i ihtimâl ki vakâ-yı âtiyedir. Povâtiye şehir-i sekenesinden bir masrû' bir cinnet-i sar'aviye nevbet-i esnâsında bir şimendifer bileti alarak Paris'e gelir ve Paris de sokakta geçicilerden birine taarruz etmesi üzerine tevkîf olunur. Ertesi gün Saint An Bimar-hânesine sevk olunur. Bimar-hânede ancak ertesi gün kendine gelir. Memleketini terk etmediğine o derece kanâati vardır ki hatta bimar-hâne dâhilindeki ebniyeden bazılarını tanıdığını zan ediyor ve bimar-hâneyi Povatiye'nin bir mahallesi sanıyordu. Hakikat hâli ancak tedricen idrâka muvaffak olabildi ve hezeyânı geçtikten sonra bile işi anlatabilmek epey uzun sürdü. [123]

Bu ahvâl o derece gariptir ki hastalar sorulan sorulara zâhiren akılları başlarında imiş gibi cevaplar verdiklerinden dikkatsiz bir müşâhede selîmü-l-akl zannederek ikâ' ettikleri ef'âl hakkında pek yanlış hükümler verebilir. [124]

3.5.9. Müşâhede 16

Terzi, 43 yaşında, pederi masrû' imiş. Alelekser hamelât-ı müteâkip arkadaşlarına, polis me'mûrlarına, sokakta imdâdına şitâp eden geçicilere karşı gâyet kabalık eder ve unf u şiddet gösterirmiş. Bir hamle-yi müteâkip zuhûr eden bir avar ki sebebine serserilik ile ithâm olunarak bir nevbet-i sar'aviyeden üç saat sonra huzûr-ı mahkemeye çıkarırlar. Zaptiyelerin arasında muntazaman yürür, îrâd olunan suâllere doğru dürüst cevap verir. Sonra birdenbire esnâ-yı müdâfaada bilâ sebep müdde-yi umûmiyeye sövmeye ve tehdîd etmeye başlar. Hükkâm aynı celsede bu cürümden dolayı kendisini iki sene hapse mahkum ederler. Cevap vermez, iskemlesi üzerinde sessiz oturur, davet edilince sessiz sessiz mahkemeden çıkar, ertesi gün hapis-hânede esnâ-yı muhâkemede niçin öyle hareket ettiği kendisinden sorulur, işittiği sözlere fevkalâde taaccüp eder, zira bütün bu cereyân-ı ahvâlden kat'iyen haberdar değil idi. [124]

3.5.10. Müşâhede 17

Hasta 37 yaşında, bazı defa geceleri bazı ihtilâcâtını görmüş olmakla beraber zevcesi masrû' olduğunu bilmiyor. İlk duhûlunde efkâr-ı tasavvufiye ve ikbalperestî ile müterâfık mâniyâiye halinde idi, gâyet vâkurâne ve müte'azzımâne îrâd-ı kelâm ediyor.

Aktör vaziyetleri alıyor, Cenâb-ı Hâkk-ı, Hazret-i İsa'yı, ilah, görüyordu. Nevbeti üç gün kadar devâm ettikten sonra bütün bunlardan hiç birini tahattur etmiyordu. Birkaç hafta içinde ailesine iâde edildi. Daha sonra hayatı ve mâişeti gâyet muntazam olan bu adam sık sık zuhûr eden devârlara müptelâ olup bu devârlarda birdenbire zuhûr edip yine birdenbire zevâl bulan ve pek az müddet devâm eden nevbât-ı hezeyâniye ile takip ediyordu. Zevcesi de bu hal ile i'tiyâd-ı kesb ederek pek ehemmiyet vermez olmuş, sadece zevcinin koruyup gözlemekle iktifâ etmeye başlamış idi. Bu nevbât hep biri birine benziyor ve aynı evsâfı irâeye ediyorlardı. Kendisini İbnullah zannediyor, pederine yeniden iâde-yi rûh edeceğini söylüyor ve hatta arada öyle fâsıla-yı ma'kûlelerle irâeye ediyordu ki hakîkatte nevbât henüz tamam olmadığı halde, zevcesi artık kendine geldi sanıyordu. Ba'dehu bir iki gün hezeyândan sonra tamâmıyla hayat-ı hakikiyeye rucû' ederek kat'iyen Allah'tan bahsettiğini inkâr ediyordu. Maahazâ ahvâl bir gün az kalsın vahim bir sûrete inkılâb ediyordu. Bir gün ailesi ile gezinmekte iken bir hamle ve onu müteâkip nevbet hezeyânı zuhûr eder. Her vakit olduğu gibi İbnullah olduğunu söylemekle beraber zevcesine vakt-i saat-i geldiği için kendisini kurban edeceğinden diz çökmesini emreder. Zevcesi hastanın latîfe ettiğini zannederek aynı zamanda gelip geçenlerin imdâda şitâb etmelerine intizâr ederek emrine imtisâl eder. Halk yetişir, zevcini tevkîf ederler, vakânın evde hariçten her türlü imdâdın mümkün olmayacağı bir zamanda zuhûru ihtimâl tüyleri ürpertecek derecede müthiştir. Hiç şüphe yok ki zevcesi havf u dehşet içinde kalarak kocasının emrine imtisâl edecek yerde mümkün olduğu kadar sür'atle kaçıp kurtulmaya çalışacağı tabii ise de maahazâ zevcininde o aralık eline geçireceği bir şey ile karısını öldürmesi de pek muhtemeldir. [125]

Ertesi gün tımar-hâneye ve salonda en şedîd bir teheyhüş halinde olup azıcık arzularına muhâlif teşebbüsünde bulunduğunu görünce vurmaya çalışıyor. Kendisinin öldüğünü ve ba'dehu bütün a'lem-i müebbeden yaşatacak bir vâsıta ile iâde-yi hayat ettirildiğini iddiâ ediyordu. Diyordu ki Allah üç harften mürrekeb bir lafızdır. 1) (ل) İmân 2) (ل) Levhi mahfûz 3) (ل) Hidâyet'tir. Ba'dehu hasta bu lafzâ-yı celâlin medlûlu hakkında öyle tefsîrât ve münâkaşât-ı medîdeye girişiyordu ki yeknazarda hezeyân-ı müzmine müptelâ olduğu zannı hâsıl oluyordu. Kendisinin idâre ettiği ameliyat-ı hükmiye sayesinde hücresinin büyüyüp küçüldüğünü görüyordu. İşin en garibi bu esnâda hasta banyoya sokulduğu sırada kendisiyle muhâvereye girişen koğuş tabîbinin bütün suâllerine ma'kûl cevâp verdiği halde ertesi günü yeniden hezeyâna düşmüş bir gün evvelki muhâvereyi kendisine hatırlatmaya imkân bulunamamıştır. [126]

Şunu da ilâve edelim ki hamelâtı hâricinde bu hastada bütün masrûin gibi biraz müşkil tabiatlı idi. En ufak sebepten hiddetleniyordu. [127]

Maahazâ zannetmemelidir ki zâhiren aklı başında gibi görünmek cinnet-i sar'aviyede kâidedir. Bu mecânîn alelekser mübresemdirler ve birsâmları ekser ahvâlde müellim bir vaz'ıdadır. Mûhiş tedhîşât, ma'nâsız korkular irâeye ederler. Kendilerine sövüldüğünü, tehdîd edildiklerini, öldürölmek veya herhangi bir sûrette kendilerine fenâlık edilmek istendiğini sanırlar. Haklı haksız teâmülât-ı anife gösterirler. Ef'âllerinde o rütbe serî'ü-l-a'mâldirler ki bazen dalmış bulundukları hâl-i fütûrla bu sür'ât teâmül bir tezâd-ı tâm teşkil eder. Bazen îzâh olunamaz bir inbisât gösterirler, bazen de bil-akis intihâra tasaddi ederler, yahud ki bazen ellerine ne geçerse kavrayıp fırlar, ilk rast geldiklerine mükerrer darbelerle vurur. Sonra önlerinden başları önlerine eğik kaçarlar. Cinnet-i sar'aviyede hezeyân-i tasavvuf-i pek kesîrdir. Hezeyanlarına hissiyat mu'tâdelerinin ifratı demek de câizdir. Zira bu hastalar ekseriya mefrut sûfiler olup hür türlü fevka-l-beşer i'tikâdâta büyük bir meyil gösterirler. [127]

Aynı şahıstaki nevbet bazen yekdiğerine o kadar şebih olur ki nevbeti geldiğı zaman neler deyip neler yapacağı ve hatta nevbetin ne kadar zaman imtidâd edeceği evvelden emîn ve kat'i sûrette söylenebilir. Bir hasta görmüştük ki bimar-hâneye beşinci altıncı defa duhûlü olup her nevbetinde aynı teheyyüç, aynı bî-sebkîyi irâeye eder. Aynı lahnda sayhât çıkarır, aynı ta'birât-ı bî-edebiyâne sarf eder ve üç gün sonra kendine geldik de ihtimâl herkese fena sözler söylemiş olmasına te'essüfler ederek söylediklerinin affını i'tizâr ederdi. Zaten haline vukûfu da eski nevbât-ı hâl-i kendisine kerrât ile tekrar edilmiş olmasından nâşi idi. Demek isteriz ki nevbât aynı bir şahısta gerek efkâr, gerekse akvâl, gerekse ef'âli i'tibâriyle büyük bir yeknesak-ı irâeye eder. [128]

Bu hastalar ekseriya şedîdü-t-tabii, ellerinden geldiğı kadar kırıp dökücü, ısıracı ve yırtıcı iseler de çok şükür ki birçokları da sadece küfür ve tehdîd etmekle iktifâ ederler. Şu şartla ki ef'âllerine mûmânaât için ednâ bir teşebbüs sezmiyeler ve evvelce dendiğı vecihle adem-i şu'ûrlarına rağmen bu hastaların hezeyânlarını takip etmek ve sahîh cevaplar almak mümkündür. Şurası da ihtâra şâyândır ki masrûinin hezeyânları mâniyâ-yı âdiyeye nisbetle daha anlaşıklı ve daha birbirini tutar tarzdadır. [128]

Cinnet-i sar'aviye başladığı gibi yani birdenbire münkati' olur. Bir defa şifâyâb olunca hastalar korkulu bir rüyadan uyanmış gibidirler, nevbetleri hakikat halde bir kaç günler imtidâd etmiş olduğı halde ancak bir kaç saat sürdü sanırlar, bu hastalarda en ziyâde göze çarpan şey yaptıkları şeyler hikâyeye olunurken irâeye ettikleri hayret ve taaccübdür. Fakat bu taaccüb te'essüf derecesine varsa bile kat'iyen nedâmete kadar

gitmez. Demek isteriz ki bir masrû' birini öldürecek olsa vakâ kendisine bildirildiği vakit bu bâb da pek şiddetli asar-ı te'essüf irâeye etmez, çünkü onun için hikâye edilen hâl vâki' değildir. Vukû'una bile pek güçlkle inanır. [128]

Bazen cinnet-i sar'aviyeye basît teşvişât-ı akliye-yi âniyeler gibi ta'rîf ettiğimiz kâffe-yi evsâf-ı irâeye ederek ve fakat yalnız hamle olmayarak gözükebilir. Böyle münferiden savlet eden hezeyânlar gerçi hamleyi ve hatta devâr ile bile teâkip etmemiş olmakla beraber ve yine birdenbire başlar ve şeklen ve imtidâden bilâda tavsîf ettiğimiz nevbet cinnetten kat'iyen farklı olmaz. [129]

3.5.11. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye

Eşkâl seririyisini cümle gözden geçirdiğimiz nevrôz-ı sar'aviyenin ehemmiyet-i adliyesi kısmen şahsiyet-i rûhiye de mûcip olduğu teşvişât-ı ibtidâiyeden, kısmen tagayyürât-ı amîka ve medîdeden münbaistir. [129]

Binâenaleyh bir maraz-ı asabi gibi sar'anın mevcûdiyetini ispât etmek pek mühimdir. Bunun için muâyene-yi tıbbiyede zâhire ihrâcî iktizâ eden husûsât-ı ber-vech-i âtidir: Evvelen esbâb-ı maraz nokta-yı nazarından (nekâyıs-ı irsiye, süi-şekl-i kohf, âfet-i dimâgiye, istimnâ) sar'anın mevcûdiyetini farz etmek mümkün müdür? Mümkün ise esbâb-ı mûcibesi nedir (havf, ila ahir.)? [129]

Sâniyen hamle-yi sar'aviye veya şibh-i sar'aviyenin akdemce hiç olmazsa bir kere daha zuhûr etmiş olduğunu ispât etmelidir. Meşhûd olan sıhına sar'a-yı âdiye veya devâriye tablosuna ne kadar yaklaşırsa tagayyürât-ı şu'ûr, tagayyürât-ı asab, muharrektü-l-lâviye (teşennücât ve âiye), tagayyürât-ı teharrukiye-yi teşennüciye ve bunlara takaddüm eden a'râz-ı ne semeviye ve takip eden tezâhürat-ı ba'de-l-saraviye o kadar âşikâr bir şekil alır ve sar'anın mevcûdiyeti faraziyesi de o sûrette kesb-i kuvvet eyler. [129]

Kezâ edvâr tufûliyette ihtilâcât-ı vuk'û bulduğuna, bazen tedehhüş ile müterâfik nâgehâni uyanmalar husûle geldiğine veyahut ki menâmori hâli mevcût olduğuna dâir delâil mâ-sabakaya toplamak da pek mühimdir, masrûînin sevâbıkında bu ahvâl pek kesîrdir. Bir de sar'a-yı leyâl-i nevbâtın mevcûdiyeti mümkün olduğu da hâtırdan çıkarmamalıdır. [130]

Sar'a-yı leyâli-yi hâtıra getirecek ahvâl vakit vakit yatağına işemek ve tabaka-yı sulbesinde kedmât görünmek, yatağından düşmek, dilini ısırarak, baş ağrısı, teşevvüş efkârı ve tab' ve fütûruyla uyanmak gibi hâdisâtıdır. [130]

Sâlisen tabîb-i muhtebir müşâhede altına aldığı nevbetin hakîkaten sar'a olup temâruz olmadığına kanâat getirmelidir. [130]

Fakat her şeyden evvel müşâhede etmekte olduğu nevbetin sara-yı müte'rafeye tevâfuk etmesiyle hemen temâruza hükmetmekten kat'iyen ihtirâz olunmalıdır. Çünkü sar'a bir a'raz değil belki bir mu'dale-yi araziye'dir. Saranın kâffe-yi tezâhüratına kâbil tatbîk bîrsâmesi yoktur. Maahazâ pek kesîru-l-eşkâl olmasına rağmen vetîre-yi maraziye yine bir takım kavâide tabiidir. Mütemârizin alelumûm sar'a-yı müte'ârafeden başkasının evsâf ve alâimini bilemediklerinden ifâdelerinden sâdık olup olmadıklarını hakkıyla takdîr etmek kâfidir. Sügûtun nâgehânî ve sayhâ-yı ibtidâiyenin şedîd olması hiç de delâil-i yakîniye-yi maraziye'den değildir. İbtidâ-yı hamlede vechin hasâfet meytânesi, safhâ-yı irticâiyeden evvel safhâ-yı kuvaya görölmesi, safhâ-yı kuvadan teşennüc şareyânı olduğu halde safhâ-yı irticâiyeden imtilâ-yı nabzanın mevcûdiyeti, hâdisât-ı ihtilâciyenin bedeninin bir nısfında daha bâriz, âşikâr olması az çok kısa fâsılalarla tevâlî etmek üzere ra'sât-ı irticâciyenin münkati' olması binnisbe daha pek ziyâde mühimdir. [130]

Ba'dehu nevbet-i ihtilâciye bir devre-yi tahaddüre geçer, hadegâtı tevsi' eder. Teâmül hıdkî ma'dûm olur, faâliyet-i hissiye-yi hâssiyenin kâbiliyet neticesi hatta en şedîd münebbihâta karşı bile in'idâm eder. Ef'âl-i mün'akise yoktur, nabız öyle nevbete hâs bir münhâni resmeder ki en şedîd idmanât-ı azliye ile bile bunu arada olarak yapabilmek gayr-ı mümkündür. [131]

Râbian sar'a umûmî ve sürekli bir maraz-ı asabidir. Sar'a sâde hamelât şeklinde zâhir olduğu vakit tanılmaz fâsılalar arasında da mevcûdiyetinin eserini bırakmaz. Bu asar ise secîyede ki noksanlar, hissi, hâssi, rûhi teşvîşât, ibtidâiye gibi şeylerdir. Bu hâdisâtın bir araya gelmesi nevbât şeklinde olan a'râzın meşkûk olduğu (Seyyîât-ı ahlâkiye, edebe münâfî ilcâât, neş'enin gayr-ı tabii kâbiliyet-i teheyüciyesi gibi) fâsıla devirlerine ait a'râzın nevbât şeklinde ki tezâhürat ile olan münâsebetlerini bulmak da teşhîs için pek kıymettârdır. [131]

Tecrübe bize gösterir ki sar'a ekseriya, sâde hasta başında değil fakat muhâkeme huzûrunda gayr-ı meşkûf ve gayr-ı ma'lûm kalır. Masrûînin hataiyât-ı adliye'ye kurban gittikleri pek kesîrdir. Filhakîka pek çabuk hiddetlenir oluşları nevbât-ı ihtirâsiye-yi maraziye'ye uğramalarına ve bu esnâda âkıbeti vehîm ef'âl cebr ü şiddeti îkâ' etmelerine sebep olur, mukâvemet-i ahlâkiye ve fikriye kâbiliyetlerinin tenâkusu bunlardan teheyücât-ı ihtirâsiye'ye ve hodgam ve bed ahlak ilcâ ateh mukâvemet kuvvetlerini ref' eder. Hâfızalarının za'fî şehâdetlerini meşkûk kılar ve kendilerini şehâdet-i kâzibe, iftirâ ve isnâdâta sevk edebilir. [132]

Masrûînin kabiliyet ithâmları bahsine gelince: [132]

Bazı masrû'lar bütün müddet ömürlerince teşviât-ı rûhiyeden mâsun kaldıklarından sara bunlarda müstahak cezâ ef'âlde medar-ı ma'zurat olamaz. Fakat istatistikler bu tarz da selâmet-i fikriye-yi tâmmeye müstesnâ kabîlinden göstermekte oldukları ve masrûîn ekseriyetle dâimi ve muvakkat sûrette ma'lûlu-r-ruh bulundukları için her ne vakit bir masrû' mahkemeye getirilirse kâbiliyet-i ithâmîye meselesini de der-akap nazar-ı mütâlââya almak iktizâ eder. Tereddidi sar'avi-yi mütehakkik vakâyî'nde kâbiliyet-i ithâmîyenin ref'i şüpheden vâreste ise de cürmün tarz îkâ'ı (ma'nâsız ve münâsebetsiz oluşu, gâyet zâlimâne ve ğaderâne oluşu, hâfızanın bozuk oluşu,) dâ-î şehe olduğu halde müttehemîn hiç olmazsa hin muâyenede selîmü-l-akl bulunması takdîr mes'ûliyet bahsinde büyük müşkilâta sebebiyet verir. Sar'a hâdd-i zâtında mes'ûliyeti ref' etmez, fakat tezahürât-ı maraziye-yi rûhiyenin sar'ada ki kesreti ve sür'âtle gelip geçmesi ma'lûm olduğu için her vakit mümkündür ki îkâ' edilen fiil (nevbet-i devâriye, nevbet-i leyâlîye gibi) keşf ü teşhîs edilememiş bir nevbet-i sar'aviye ile alakadar olabilsin, fiil mezkûr şuûrdaki zulmet tamamıyla kesb-i iyâniyet etmezden akdem de îkâ' edilmiş olabileceği için hükkam mücrimiyet kararlarında ihtiyatkâr, ta'yîn-i cezâda i'tidalkâr olmak îcâp eder. [132]

Gudamâ-yı üstaze-yi etıbbâ-yı rûhiyeden Zahya'sın buhrandan üç gün evvel ve üç gün sonra masrûînin îkâ' ettikleri ef'âlden mes'ûl olmamaları hakkındaki teklîfi muhik de olsa kâbil tatbîk değildir. Böyle bir kâide-yi umûmiye vaz'olunamaz. Hasta vardır nevbetinden yarım saat sonra kendisine hâkimdir, hasta vardır ki günler haftalar geçerse de şu'ûru avdet etmez. [133]

Cunûn-ı muvakkata nevbât-ı sar'anın en mühim ihtilâtâdındandır. Gâyet kesîru-l-vuk'û olmaları, evvelden keşf-i mümkün olamaması bazen hastanın yanındakiler için vahim ve mühlik netâyic-i meş'ûme vermesi hasebiyle bunların tabâbet-i adliyyede ehemmiyet-i azîmesi vardır. [133]

Terosso derki: Akdemce hiç bir teşevvüş-i akli irâeye etmemiş, o ana kadar hiç bir maraz-ı akl-i a'râzı ibrâz eylememiş, hiç bir heyecân-ı ihtirâsiye kapılmamış, ispiro ve cümle-yi asabiye-yi teheyvüç eden muvâddan hiç biri ile tesemmüm etmemiş bir şahıs, nâgehâni bir sûrette katl fiil-i îkâ' edecek olursa hiç yanılmak tehlikesinden korkmaksızın bir masrû' olduğuna ve bir buhrân-ı kebîr geçirdiğine veyahut ki daha kesîru-l-vukû olduğu üzere bir sar'a nevbeti geçirdiğine hüküm olunabilir. [133]

Sinnin âhîrinde bu kabîl vakâyî'n keşf ü teşhîsi mühim terkiyâta mazhar olmakla berâber yine birçok tezâhürât henüz hakkıyla ma'lûm olamamaktadır. Ekseriya cunûn hâde ve bilhâssa mâniyâ-yı muvakkat ile hecme-yi malihülyâiye, gâyet kısa

nevbet şeklinde zâhir olan cunûn-ı devriyenin envai muhtelifesi, birçok hâlet-i menâmori sar'avi-t-tabiidir. [134]

Kâide-yi umûmiye olabilirse de ekseriya bir kaç saat veya bir kaç gün evvel vuk'û bulmuş ve husûsan oldukça kesretle ve iyice uzun fâsılalarla zuhûr etmiş buhranât-ı müteâkip zâhir olur. Bu halde sar'a ile olan alâka ve münâsebetlerinin ta'yîni kolaydır. Fakat sar'anın nümâyişât-ı devâriye veya ihtilâciyesi bu piskozların zuhûru ânında kaybolmuş ve bu sûretle piskoz ihtilâcâtı geriye atarak bir muâdil rûhi şeklinde zâhir olmuş olabilir. Bu halde nevbât-ı rûhiye-yi vakayî' münferide gibi görürünüz. (sar'a-yı meknûne, sar'a-yı rûhiye) ve nevrozun tezâhürât-ı mâddiyesi senelerce ve hatta on sene sâkit ve sâmit kalabilerek teşvişât-ı rûhiye nevbâtı bir nev'i istiklâl kesbedebilirler. Bu hâlin sar'a ile alakadar olduğu ancak hastanın mâ-sebakında sar'a-yı ihtilâciye-yi mütekaddimenin mevcûdiyetini meydana çıkarmak ve bunların irâeye ettikleri a'râz ve evsâfin masrûiyetleri muhakkak olup da a'râz-ı husûsiye irâeye eden hastegâna olan müşâbehetlerini ta'yîn etmekle kâbil olabilir. [134]

Nevbât-ı rûhiyeden gayri hiç bir a'raz vermeyen sar'alıların mevcûd olup olmadığı keyfiyetine gelince hâl-i hâzır ma'lûmâtımızla bu mesele henüz halledilememiştir. Fennin bugün ki hâlinde sar'a teşhîsi vazedebilmek için hayatın herhangi bir devrinde a'raz-ı cismâniye müşâhede edilmiş olmak lâ-büddür fakat bazı ahvâlde bu nevbât-ı rûhiyenin nevbât-ı cismâniyeden bir kaç sene akdem zâhir olduğu vâkıdır ve daha sâir bir takım vakayî'de de nevbât-ı cismâniye (husûsiyle devâriye) müşâhedesini keş ü teşhîs edilememiş oldukları için mümkün olamaz. [135]

Sar'avi-t-tabii cunûnu muvakattanın hâdisât-ı serîriyesi nevbât-ı cismâniyenin a'râzı kadar mütenevvî'dir. Aralarında müşterek bir vasıf varsa o da enîtin şu'ûrunda ki tagayyüddür. Bu tagayür-i şu'ûr hâfıza da boşluktan adem-i şu'ûr mutlaka kadar her derecede olabilir. [135]

Hâfıza dâima pek üstün körü aralık aralık veyahut ki tamâmen mefkûttur. Ahvâl vardır ki hâfıza nevbetin hemen akabinde mevcûd olup ba'dehu kaybolur. Bu kabîl ahvâlde bir nevbet-i sar'aviye-yi biraz sonra bir hâlet-i rûhiye-yi maraziye-yi takip etmesi muhtemeldir. [135]

3.5.12. Biblografya

Kraft Ebing: Tabâbet-i Adliye-yi Mecânîn.

Magnan: Durûs-ı Serîriye.

Şaln: Tabâbet-i Rûhiye-yi Serîriye.

Karaplin: Medhal Tabâbet-i Rûhiye.

Journal Medikal Fransa: 15 Nisan 1912 Tarihi ve 4 numaralı nüshası.
Döbüvisyon ve Vigorv: Cinnnet ve Mes'ûliyet-i Cezâiye.

3.6. Ayyaşlar

Kuûlun medid sûrette süi-isti'mâl-i cümle-yi asabiye-yi merkeziyede vehîm teşvişât-ı mûcip olur. Netâyic-i sâde bu reddiye teslîm-i nefis eden şahıs üzerinde değil, ehlâfın da da icrâyâ te'sîr eden istatistikler dâû'l-kuûle müptelâ olanların ahfâd-ı meyânında kuvvve-yi hayâtiyenin tenâkusu ve emrâz-ı asabiye ve bil-hâssa belâhet, sar'a-yı ve emrâz-ı akliyenin isti'dâdın tezâyüd ettiğini irâeye ediyor. İfrât ile istihlâk edilen kuûlun âmil nekâyıs-ı irsiye gibi olan kıymeti pek büyüktür. Bu hâlet-i tereddî (sar'a, za'f âkil, mîzâc-ı asab-i) ile teşekkül eden zemin üzerinde gerek süi-misâl te'sîriyle, gerekse bil-hâssa âsâb-ı zaâfiyenin bir münebbihe ihtiyacı hasebiyle ispirtonun muvakkatı veya dâimi bir sûrette süi-isti'mâline bir meyil hâsıl olur. [136]

Bu meyile kapılan mütereddînin dimâği ispirtonun te'sîri altında tereddî-yi rûhiyenin en vahim tezahüratı ile (ateh, ef'âl, ilcâie ile müterâfik cinnet-i ahlâkiye) teâmülünü ibraz eder. [136]

Süi isti'mâl-i kuûlin ehemmiyeti tıbbiye-yi adliye ve ictimâiyesi ma'lûmât-ı istatistikiye ile de anlaşılmaktadır. Almanya da cerâim ü cinâyattan %50'si kuûluun fart-ı isti'mâlinde ve bimar-hânelere dâhil olanları %20'si dâû-l-kuûlden neş'et etmektedir. Birçok ailelerde yine bu sebepten dûçar harabi olmakta pek çok intihâr vukû'a gelmekte ve nihâyet kos koca ırklar, fikren ahlaken ve bedenlen dûçar tereddî olmaktadır. [136]

Meşrûbât-ı kuûliyenin mütemâdiyen süi-isti'mâlinde inbias eden teşvişât-ı rûhiye de alâmet-i esâsiye za'f rûhu ve yüksek derece de melekât-ı fikriye ve muhasen ahlâkiyenin tedricen dûçar zevâl olmasıdır. [137]

Bu tereddî-yi müterakkî ve müzminin esnâ-yı seyrinde teşvişât-ı devrâniye ve gadâiye neticesi olarak ötede beride teşvişât-ı ibtidâiye ve mu'dale şeklinde vezâif-i rûhiyenin tagayyürât-ı hâdde ve şedîdesinin zuhûr ettiği görülür. [137]

Merâkiz-i asabiye-yi ulviyenin iş bu tereddîyesinin unsur teşrîhiyesi sehâyede bir vetîre-yi iltihâbiye-yi müzmine ve tabakât-ı merkeziye-yi dimâğın tagayyürât-ı zarûriyesidir. Avâkıb ve ihtilâfâtattan olmak üzere ekseriyâ kubbetü-l-kahfin fart-ı ta'zîm-i hububatı paçının tekessür kütlesi, istiskâ-yı dimâğiye duhûl-ı ve hârici ümmü-l-sulbenin ve rika-yı dâhilesinin iltihâp dihamivisi görürler. Kuûlun dimağ üzerine te'sîri bazen bilâ vâsıta, simya, kimyevi ve muâdil insicâ, (vetire-yi iltihap müzmin ve istihâle-yi şahmiye) bazen teşvişât-ı devrâniye (tasallub-ı şerâyin, dahâme-yi kalp, istihâle-yi şahmiye-i azliye-yi kalbiye, felc-i âsâb muharreketü-l-laviye) te'sîriyle fer'î olup bu halde de dimâğ ve işşiyâsının evaiyesinde hücum ve terekdüm te'sîriyle ve kezâ evaiye lenfaiye de sanevi olarak teşvişât hâsıl eder. [137]

Ve'l-hâsıl kuûlun süi-isti'mâl-i mûcib olduğu nezle-yi müzmine-yi enbûb hazmi, gebedin, külliyelerin iltihâb-ı müzmineden münbais tagayyürat ve istihâle-yi şahmiye sebebine istiğdâdın hey'et-i umûmiyesine ve bu meyânda iğtidâ-yı dimâğiye mazarratbahşır. Seha cismaniyette netîce-yi külliye ve katsız şeyhûhet ile hâl-i kahüldür. [138]

Şifa ancak âfet-i teşvîşât-ı kimyeviye ve muharreketü-l-laviyeden ibâret olmak üzere, âfeti ibtidâiye safhasında iken belki mümkün olur. Bu vetîrât-ı tereddîyenin netîce-yi umûmiyesi olarak rûhî, teharrukî, hissî ve iğtidâî bir takım teşvîşât-ı vuzûfiye tekevvün eder ki Mağnos bunları: Daü'l-kuûl-i müzmin nâmı altında yâd eder. [138]

Hâlet-i rûhiye-yi nokta-yı nazarından bu tereddîyenin alâim-i evveliyesi ale't-tercih melekât-ı ahlakiye sahasında ve bil-hâssa hissiyât ve dürüst ahlak da bir tenâkusu tedricî ile âşikâr olur. [138]

İçki içenler hissiyet-i ahlak ve kıyafet cihetiyle kavâid-i asliyeye muraâtte şâyan dikkat bir ihmalkarlığa uğrarlar. Âdet-i seyyiesi yüzünden düştüğü sügût ahlak, san'ât ve meslekinde ki muvaffakiyetsizliği, ailesinin harap olması, ahbâ ve hemşehrîlerinin kendi hakkında ki nazar hakaretleri artık kendisini müte'essir etmez olur. Hayasız, kaba ailesi ve cemiyet-i beşeriye ile olan münabesetine de tahammül edilemeyecek mertebe de hodbin olur. Biraz daha murûr zamanla vücûdu hakîkaten bir ufûnet-i ahlakiye hükmüne girer. [138]

Daü-l-küûl te'sîriyle tekevvün eden bu tereddî-yi ahlakî hâletini Klaros: Tereddîye-yi kuûliye-yi ahlâk ve mizâc nâmı altında tavsîf etmiştir. [139]

İşbu tereddîyât-ı rûhiyenin bir kademe daha tekâmülü vezâif hilletinde şûriş tekvin edip buda bilâ sebep zuhûr ederek hastanın her türlü hudûd-ı tecâvüzüne kadar varan nevbâtı hiddetle zâhir olur. (mestî-yi sabââne). Ekseriya bu devirde muvakkatan bil-hâssa sabahleyin uykudan kalkınca zâhir olan inhitât-ı akliye-yi amîk, fûtûr marazı (mestî-yi garibâne) hâleti tekevvün eder ki bu hâl hastaları âsâr-ı cebriyeye, ekseriya intihâra sevk eder. Sahâ-yı ahlakiye ve fikriyede ki bu teşvîşâtın terakkîsi muntazaman ve erkenden irâde ve zekâda teşvîşât-ı mûcib olur. [139]

Za'f irâde ittihâz edilen kararlarda sebât ve vezâifini îkâ' için lâ-büd olan kudretten mahrûmiyet ile âşikâr olur. Bu za'f irâde i'tiyâd sıklımını terk için ibtidâ da kesretle vâki' olan azm-i kat'ide sebât edememekle âşikâr olur. [139]

İçkiyi i'tiyâd edenlerin hiç biri, hatta gitmekte oldukları hafra-yı hevelânânın dehşetini idrâke muktedir olacak kadar henüz zekâları mevcût iken bile bir türlü bu azimlerini kuvveden fiile çıkaramazlar. En müsâit ahvâlde bu zavallılar nefislerine hükmedebilmekte ki adem-i iktidârlarını idrâk zelilâneleri neticesi olarak hatta bir

bimar-hânedede kapanmaya bile razı olurlar. Melekâtı fikriye sahasında ki bu tenâkus hâfizadan za'f, intikâlde betâit, efkârda fakr ile âşikâr olur, za'f aklı gittikçe daha ziyâdeleşir. İntihâ-yı maraz bir hâlet-i za'f rûhiye-yi amîk, lâ-kaydi-yi ma'tûhane, adem-i şok ve tenekki-yi hissiyât ile taayyün eder. [139]

Huzûzât-ı bâhiyeye meyli olan ayyaşlar da bu vetîre-yi tereddî-yi fikriye ve ahlâkiyenin erken ve çok olan arazı da kıskançlık hezeyanı (hezeyan-ı hıyânet-i zevciye) dir. [140]

Teşvîşât-ı hissiye ve hâssiye dahi erkenden zâhir olur. Bu teşvîşât, baş ağırlığı, başta boşluk, rahatsızlık, korkunç rüya, bîrsâm muhtel uyku, baş dönmesi, â'zâ-yı havâsta fart-ı hissiyât, ekseriyâ uykudan evvel gelip uykuyu kaçırın ihtisâsât-ı enfûsiye, (kulak çınlaması, çingirak sesleri, tefler) gibi hâlâtta ibârettir. Daü-l-küûle müzmin bîrsâmât ve bil-hâssa bîrsâmât-ı basariyeye de bir isti'dâda mahsûs hâsıl eder. Bîrsâmât-ı mezkûre bil-hâssa korkunç olmakla muttasıftır. [140]

Tagayyürât-ı hissiyeye gelince butlan hafîf hissiyelerle etrâf-ı süfliyede dizlere kadar hissiyâtı iptâl edebilen karıncalanma hiss-i mahsûsundan ibârettir. Bu ihtisâsât gittikçe şiddetlenip dâimileşir. Ceze'a ve kollara kadar varıp bacakların ve hatta tek mil vücûdun titremesi, husûsiyle uykuya varmazdan akdem ayak ve bacaklarda rücfân ve mua'sât-ı kuvveye ile ihtilat eder. [140]

A'râz-ı teharrukiye de pek erken zuhûr eden avârizdandır. Bu da ellerde ve lisânda uzletin ihtizâzât lifyesinden mütekevvîn bir titreme ile zâhir olur. Ve bu titreme ilerledikçe hakîki bir za'f-ı azliye mûngalip olur. Ellere bir kuvvetsizlik, bir becerisizlik gelir, bacaklar bükülür, meşi mütereddîd olur, nihâyet felecât-ı hafife-yi hakîkiye zuhûr eder. Mutâbâkât-ı âyniyede teşvîşât, za'f basar, rücfân-ı sar'avi gibi a'râzda zuhûr edebilirse de bunlar hem geç gelebilir, hem de dâimi değildir. [140]

Dimâğın kuûle karşı gittikçe mütezâyid bir adem-i tahammülü de pek erkenden meydâna çıkar ve bu hâlde tabâbet-i adliyece pek mühim olup biraz etraflıca mütâlââsına girişeceğimiz daü-l-küûle maraz-ı hâlât-ı zuhûr eder. [141]

Sarhoşluğun muaddal ve hilâf iâde eşkâlini ifâde eden muhtelif tarz teamüller tedkîk edilirken vezâhat mesrudât-ı te'mîn için âvarızı mestînin bil-hâssa hâdisât-ı teharrukiye, hissiye, rûhiye tekvin edişine göre üç esâslı sınıfa tasnîf edilmesi zarûrî olur. Böyle bir mestî-yi teheyüciye-yi teharruk-i, bir mestî-yi mübresem, bir de mestî-yi mütehezzî eşkâli tefrîk olunabilir. Maahazâ bu sınıfların her birinin evsâf-ı mümeyyizesine de lüzûmundan fazla ehemmiyet vermemek ve bazı ahvâlde mestî-yi gayr-ı tabiinin bu üç nev'i birbirine karışacağını unutmamak lazımdır. [141]

3.6.1. Mestî-yi Gayr-ı Tabiiler

(Mestî-yi mâniyâ-yi, tehevür-i, ihtilâc-i) [141]

Sarhoşluğun bu eşkâlinde sıhhiye-yi maraziye'nin alâmet-i fârika-yı hakîkiyesi harekâtın, bir sûretle ta'dil ve tevkîfî mümkün olamayan şûrişidir. Zân olunabilir ki kuûl-i mercihede kışr-i dimâğın merâkiz-i muharrekisinde yerleşerek birdenbire en şedîd ve anîf teâmülât-ı mûcip olmuştur. Bu mestî ilcâata mukâvemetsiz edememeyi tevîd ederek, kör ve görme imiş gibi bir tehevür hâsıl eyleyerek sarhoş canavarcasına rast gelen eşhâs ve eşyaya saldırtan bir nevbet-i cinnet-i tahripkar içinde önüne geleni kırdırtan, vurdurtan, öldüren hakiki bir infilâk-ı teharrukiye'dir. Sultanda ki nâgehânilikle bu öyle bir devârdır ki hemen de devâr-ı sar'avilere benzer. [141]

Âdi sarhoşlukta a'râzın evvelen bir devre-yi sâ'ade, sâniyen bir devr-i tevekkuf, sâlisen bir devr-i inhitât ile muttasıf bir seyr-i tedricisi vardır ki mestî-yi basîti tanımaya kifâyet eder. Bahsettiğimiz şekilde ise nevbet bazı defa pek de iyi ta'yîn etmeyen fenalık, biraz baş ağrısı, bir hiss-i harâret, kahfte bir tazyik, mübhem bir ızdırâp ile kendini gösterir göstermez bir hâlde iken hemen birdenbire top gibi patlar ve der-akap şiddet kusvâsını alır. Kör bir hiddet, tahripkar bir kovudurganlık, kuvve-yi zâtiyesini on misli artıran bir zındık-ı azliyenin mukâvemetsiz sevkiyle mütehevver hedefi üzerine atılır. Âdi sarhoşlarda görülen tereddüd, harekatta ki kararsızlık bunlarda yoktur. Kelâmda ef'âldeki tevâhür-i ihtilâciyenin aynını irâeye eder. Teheyüç-i teharrukiye-yi boğuk nâra, iniler, küfürler, hemen de hecelenmemiş sesler çıkartır, bütün bu esvât-ı uzlet-i savtiyede ki şûriş teşenücünün bahr-i şedididir. [142]

Bu fâcianın deverân-ı ser'inde faâliyet-i rûhiyenin husûsu pek mahdûddur. Kudret-i teharrukiyenin bu inkişâf-ı zâtiyesine zebûn olarak faâliyet-i rûhiye ortadan çekilir, kendini gizler, bed'i ne derece nâgehâni oldu ise zevâli de ol vecihle âni olacak olan bu şûriş-i şedîde hayat-ı hissiyede iştirâk etmez. Bizzat kendi şiddetinden dûçar hezâl olan savlet-i teharrukiye birdenbire yavaşlar, hucûrât-ı kışriyenin fart-ı teheyüciyeti bir nev'i in'idâm vuzûfiye-yi terk-i mevki' ederek amîk bir nevm-i cumûdi husûle gelir, nevbeti ikmâl eden ve alelumûm uzunca süren bu uyku anâsır-ı tabiinin kabiliyet-i hayatiyesini termîm eder. [143]

Yakaza da bu şedîd teharrukiyet fırtınasından ya hiç eser kalmamış, yahud ki pek az bir şey kalmıştır. Sükût sûreti mutlakada ve kâmilede avdet etmiştir. Yegâne asar mutabıkaya medîd ve gürültülü patırtılı bir kabusun bırakabilecek ehrâf-ı mâddi ve ma'nevî ile nevbet-i ilcâiye'nin bazı safahât-ı hakkında mübhem ve müşevveş bir hâtıradan ibârettir. Bazen bu hatırada kâmilten mefkûddur. [143]

Bu derece vehîm teşvîşâtın husûlunde mâdde-yi müsekkerenin hâsse-yi mes'ûliyeti ta'yîn edilmek istenilince hemen dâima evvelce dediğimiz gibi isti'dâd-ı ırsi veya kesbinin feâli bir iştirâki keşf olunur. [143]

Birçok ef'âlde infilâkın ne derece sühûletle husûle geldiğini nazar-ı i'tibâra alınca hüküm olunabilir ki silah zaten ve esâsen dolu olup ispirtonun burada vazîfesi tetiğe basan parmağın dahli derecesindedir. [143]

Bu sebepten mestî-yi gayr-ı tabii gerek tarz-ı tekevvün ve gerek sûret-i seyrinde müesserâtı asliyeye âmil asıldan ziyâde temâs ettiği zemîn-i uzviyetin kâbiliyet-i teheyyüciye-yi maraziyesinden alır, çünkü aynı semle bu zemînde tenemmüv eden teşvîşât-ı mestî-yi âdiyenin bî-endişe ve taşkın şetâretinden pek uzaktır. [143]

Tereddi-yi aklî denen hâlden ibâret bulunan bu isti'dâd-ı ırsi mestî-yi teheyyüciye-yi teharrukiyeye misâl olarak zikredeceğimiz vakâ-yı âtiye de pek yüksek derecede mevcûttur. [144]

3.6.1.1. Müşâhede 18

N. Hasta 19 yaşında talebeden, sarhoş, dereşt, hadîd ve anîf bir peder ile asabi, zâifü-l-akl, bir vâlidenin yegâne oğludur. Vâlidesi esnâ-yı hamlinde zevcinin en anîf süi-muamelatına ma'rûz kalmış, dört aylık gebe iken kocası unf ile bahçelerinde ki ağaca çarpmış, sonra da hiddetini yenemeyerek yere devirip “Bak, artık, çocuğundan hayır gör! diyerek karnını tepelemiş, bütün hamile müddetince bu faciayı vakit vakit tekerrür etmiş, zavallı kadın havf u dehşet içinde tezallum ve şikâyetle de cesâret edemeyerek bir gün gelip de helâk olmasına intizâr etmiş, maahazâ muâyenede hamile vaz'ı imiş, bu derece elim şerâit altında dünyaya gelen er geç bunun aksi sademesine ma'rûz kalması mukadder görölüyordu. [144]

Neşvünemâsı cismen muntazam olmuş, fakat hayatının daha ilk senelerinden i'tibâren hakîkaten marazi bir kabiliyeti teheyyüciye-yi asabiye irâeye etmiş, hiddet zekası melekât-ı fikriyece âdetâ bir tekemmül kable-l-vakit irâeye ettiğinden ebeveyni hakkında büyük ümitler beslemişlerdi, fakatı istikbâli bu ümitlerin bir rahliye olduğunu meydâna çıkarmış, mektep de en itâatsiz, en ele avuca sığmaz bir çocuk imiş, pek gayr-ı muntazam çalışır, yerinde durmaz, kavgacı olduğu için la-yünkâtî' cezâyâ çarpar ve uğradığı cezâlara karşı büsbütün lâ-kaydi kalır, bazen de haddinden aşırı müte'essir olurmuş, bir gün izinsiz bırakılmakla tehdîd edildiği için kendisini denize atmak istemiş, mektepten çıktığı vakit tahsili pek noksan olduğu için ailesi kendisini ne yapacağını şaşırmış, sanayî' nefise için biraz heves gösterdiğinden ve gah mûsikişinas, gah ressam, gah heykeltraş olmak için, hevaheş irâeye ettiğinden bu mesleklerin her biri için ayrı

ayrı teşebüsâtta bulundu. Fakat isti'dâd iddiâlarının da boş olduğu anlaşılmakta gecikmedi. Şehirde kaldıkça tehlikeli taşkınlıklar ibrâz etmeye başladığından köye celb ederek, işsiz alıkoymaya mecbûriyet elvermiş. Köyde ata bindiği vakit hayvanını delicesine sürerek sık sık kazalara sebep olurmuş. Vâlideyiyle beraber yaşamakta olduğundan münâsebetsizlikleri vâlideyi için lâ-yünkâtî' endişe ve ızdırâba sebep olurmuş. Fırsat buldukça yıkıcı masraflar ederek vâlidesinden cezâ-yı i'tirâz gördükçe son derece hiddetlenirmiş, bir gün yine münâsebetsiz mütâlâada bulunduğundan kat'i cevâp red alır. Hemen odasına çıkar, dargınlığını, gücendiğini ibrâz için yüz dirhem rakıyı birden içer, bir kaç dakika sonra bir nevbet tehevvrü başlar, eline ne geçerse kırar, ölür gibi sesler çıkarır, müdâhale etmek isterlerse de bu da tehevvrünü tezâyüdden başka bir netice vermez. Büsbütün kendisini kaybederek gayz ve tehevvrünü vâlidesine tevcih eder, kapınca yere çarpar, bir kolunu kırar, koşarak jandarmalara haber verirler, vürûdlarında onlarında üzerine atlayarak mukâvemette fevkalâde kuvvet irâeye eder. Zapt edebilmek için birçok uğraşmak lazım gelir. Zaptı kâbil olduktan sonra da daha bir müddet haykırıp bağırdıktan sonra ağır bir hedere düşer, derin bir uykuya dalar ve ancak on iki saat sonra uyanır, bu zamanda kendine gelir. Hatırâtını müşevveş bir sûret de bir gün evvelki vakaya ircâyâ çalışır. Vâlidesine karşı ettiği unf u şiddet kendisine hikâye edilince inanmak istemez. Henüz daha sarhoşlara hâs olduğu üzere yüzü şiş, gözleri kanlı ve bulanık ise de bir diğer nev'î tesmîm-i küûliyede görülen râişe yoktur. [144]

Hakkında ne sûretle muâmele îkâ'ı lazım geleceğinin ta'yîni zımnında icrâ-yı muâyenesini müteâkip mestî-yi mâniyâyesinden ve bu esnâda irâeye eylediği ef'âl-i ilcâyesinden ziyâde hâl-i tereddî-yi akli-yi kesbisi, münâsebetsiz ve taşkın hayat mu'tâdesi sebebine bir bimar-hâneye sevkine lüzûm gösterilir. Bir kaç ay kadar bimar-hânede kaldıktan sonra serbest bırakılır. Bu devre-yi tedavidenberi ahlâkı biraz kesb-i ıslah etmiş gibi görünüyor. [146]

Mestî-yi gayr-ı tabiinin bu şeklinde sahâ-yı teharrukiyette ki şûriş umûmi bir vasıf teşennücu alarak mestî-yi teheyyüciye-yi teharrukiyenin bir nev'inden başka bir şey olmadığı halde Persi tarafından mestî-yi muhtelç denen şekli irâeye eder. Bu şekilde kuvveden ziyâde irticâcı vasfıda büyük müvecciheli ihtilâcât tekevvin eder. [146]

Bu şekilde ki ihtilâcât isteriyâ hamlelerinin ihtilâci-ş-şekli kıvrınmaya ve çırpınmalarına pek ziyâde müşâbehet arz eder. Hastanın gösterdiği cebr ü şiddet bundada son derecede ise de maahazâ anfen tavsîf ettiğimiz mestî-yi teheyyücu ve teharruki tezâhürâtına nispetle daha az mu'tadiyâne, daha az fecî' bir hâldedir. Burada hareket daha ma'nâsız, daha mantıksız, daha bî-sebkîdir. İşmi'zâzâtı garîbe yapar,

gözlerini mütehevvirane çevirip durur, dişlerini gıcırdatır, çenelerini çarpar, başını, bedenini, etrafını sarsak sarsak her cihete atfeder. [147]

Büyük bir zındık-i azli sarfindan, müddet-i alelumûm yedi sekiz saati tecâvüz etmeyen bu ihtilâci-ş-şekil buhrandan sonra birdenbire çırpınma durur, medîd bir nevm sebât-ı sahne-yi maraziye ile hayat-ı mu'tâdeye rücu' arasında hat fâsıl olur. [147]

Mestî-yi muhtelç de câlip nazar bir husûsiyet de infilâk teharrukunun te'sîrini bil-hâssa üzerlerine temerküz ettirmiş gibi görüdüğü uzlât-ı mazğiyenin takallüsât-ı teşennücesidir. Bu münâsebetle takallüsât-ı mazğiyenin hâsıl ettiği bazı zehâbât vesilesiyle de bir kaç söz söylemek îcâp eder. [147]

Yalancı kuduzlar. - Mestî-yi teheyüciye-yi teharrukiyenin, her türlü ta'addiyâta vesile veren bu tuğyân-ı azliyenin ilcâatı meyânında bazen tehevür akûr görülür. Kör bir hiddet, bir hayvan gibi sarhoş, ısırarak, dişleri ile yaralamak için gayr-ı kâbil mukâvemet bir ihtiyaç ile rast geldiği insanların ve hatta bî-rûh eşyanın üzerine saldırtır bu sûretle umûmi caddelerde, âmmeyi halka havf ü dehşet vermiş sarhoşların tevkîf edildiği vâkıadır. Bunlar müteheyyiç, mütehevvir, gözleri uğrak, ağızları köpüklü bir halde ürkmüş ve korkmuş halkın üzerine atılırlar, yahut ki ısırarak üzere şedîd te'sîr altında gezinti mahallerinde ağaçların veya sıraların üzerine hücum ederler. [147]

Bunları zapt ile îkâ' mazarrat edemeyecek bir hâle koymak bin müşkilât ile müyesser olur. Manzaralarının alelâde daü'l-kelbe tutulmuş olanlar hakkında husûl bulmuş efkâr-ı âmmeye müşâbeheti dolayısıyla ve husûsiyle kuvve-yi ilcâiyelerini son derece tezyîd eden tehevür sebebiyle halkın bunlara takarrubu tehlikeli ve ledğalarını müthiş telakki etmeleri mucip istiğrâb değildir. [148]

Bunlar sımsıkı bağlı oldukları halde daü'l-kelbe müptelâ olduklarına dair tanzîm edilen zapt varakalarıyla birlikte sevk olunur. Ekseriyesinin geldikleri vakitte daha ağızlarında sıkı sıkı çiğnemekte oldukları bir tahta parçası da bulunur. Bunların fekk-i süfl-i manyola kolunu şiddetle tahrîk etmek ihtiyac-ı müberremi içinde çenelerine icrâ ettirdikleri şedîd ve râişeli harekâta dikkat edince kabiliyet-i teheyüce-yi teharrukiyenin bir nev'î kezzâz münkatî' tekevün ettiğine kanâat getirilir. [148]

3.6.1.2. Müşâhede 19

Viktor, otuz bir yaşında, tenekeci, alelâde sıhhati iyi, ebeveni işretle me'lûf değil, ma'lûm bir nakîse-yi irsiyesi yok. 24 Eylül 1888 senesi bir öğleden sonra bu Levar Majnata da etvâr-ı garîbesiyle gelen gençlerin nazar-ı dikkatini celp eder. Derken birdenbire yolun kenarında ki sıralardan biri üzerine atlayarak ve boğuk sesler çıkararak kemâl-i tehevürle ısırmağa başlar. O kadar şiddetle ısıırıyordu ki dişleri tahtalara

geçiyor ve parçalar koparıyordu. Çavuşların vürûdunda üzerlerine atlayarak onları da ısırmaya çalışıyor. Olduğu yerde tutup bağlarlar, bu halde bir ecza-hâneye götürürler, kurtulmak için fevkalâde kuvvet sarf eder. Uluyarak, dişlerini açarak dudaklarından köpük saçarak, etrafındakilere saldırır. Bir tahta parçası uzatırlar, buna sarılıp çeneleri arasında sıkar ve bir kaç dakika içinde lime lime eder. [148]

Müşâhede-hâne-yi husûsiye de etrâfı şilteli bir hücreye konduğu sırada bir kaç saat müddet aynı tehevvürle mubassırlara saldırır, ba'dehu bu ta'digâr çırpınma birdenbire söner, bir hâl-i sükûn gelir ve bu sükûtle beraber derîn ve horultulu bir uyku ârız olarak nevbeti itmâm eder. Bir kaç saat sonra Viktor'u muâyeneye getirdiklerinde ferdâ-yı mestîde olduğu üzere melâmih vechiye ağırlaşmış, gözleri fersiz, hâfıza müşevveş bir halde idi. Nefsi elân şiddetle ispiro kokuyor idiysede hiç bir râişe yoktu. Sâkin, akli başında, sorduğumuz suâllere müfekkiyesine hâkim bir adam gibi cevap veriyordu. Bir gün evvelki vakayı hemen de tamâmen unutmuş gibi idi. Aynı günde sabahleyin biraz fazla kaçırdığını (vermut, absent, beyaz şarap, konyak) i'tirâf ediyor. Rivâyetine nazaran bazen böyle i'tidâlsiz bir sûrette içtiği vâki' ise de maahazâ sarhoşlukla müştehir değildir. Bize bazı mertebe ma'lûmât veren validesinin ifâdesine inanmak lazım gelirse hatta binnisbe perhizkâr imiş bile(?). [149]

İlâveye bile lazım yoktur. Viktor kemâl-i i'tinâ ile muâyenesinde daü'l-kelb nokta-yı nazarından bu anda ednâ bir a'raz irâeye etmiyordu. Mâyî'âtı en tabii bir sûrette bel'a edebiliyordu. Zaten günlerden, haftalardan, aylardan bu yolda bir şüphe hâsıl edecek sûrette ednâ bir ısırılmaya bile ma'rûz kalmamıştı. [150]

Maahazâ şurası da zikre şâyândır ki yakınlarda bir ısırılmadan münbais şedîd bir endişe ve merak isti'dâdı olan bir şahsın ma'neviyâtını şiddetle sarsmaya kifâyet eder. Böyle bir anda tenbih-i sem-i vâki' olursa teâmülâtı evvelce mevcût hâlet-i fikriye-yi his ettirecek şekilde olur. [150]

3.6.1.3. Müşâhede 20

Louie, 23 yaşında, mağaza müstahdemi, 5 Şubat 1889'da gece 11:30 da acilen fevkalâde bir hâl-i teheyyüç de müşâhede-hâne-yi husûsiyeye sevk olunur. Hiç bir söz söylemez, yalnız elbisesini ağzında çiğner ve ısırarak için gördüğü zevâta saldırır. Polis komiserinin jurnalı şu sûrette muharrir idi: "Bu adam kuduz illetinin kâffe-yi a'râzını irâeye ediyor. Elbisesini yırtıyor, ısırmaya çalışıyor ve bundan on bir gün evvel kendisini ısırılmış olan köpekten başka bir şeyden bahsetmiyor" depoya vusûlünden bir saat sonra Louie kesb-i sükûn etti ve hararetini kesecek bir şey istedi, uzun hamlelerle iki tas meğla içti, ba'dehu uyudu. Ertesi sabah gâyet şiddetli baş ağrılarından şikâyet

ediyordu. Esnâ-yı muâyenede tamamıyla kendisinde olup akli başında bir adam gibi görünüyordu. Kendisini almak için gelen zevcesinin ber-vech-i ifâdesi âtidir: [150]

Onbir gün evvel Louie'yi tarnovo cinsinden bir köpek ısırıldı. Kazanın akabinde yarası oteldiyoda dağlandı. Diğer taraftan polis komiserinin talebi üzerine köpeği muâyene eden bir baytar hayvanda kuduz alâiminden hiç bir şey olmadığına dair rapor verdi. Bunlara rağmen Louie mutmain olamıyor ve bu ısırmanın avâkibinde fevka-l-hâd endişe ediyordu. Müşâhedeye getirildiği günün sabahısı nakil-hâne dolayısıyla ziyâde yorulmuştu. Kuvvetini toplamak için az çok sulu iki üç litre şarap içmiş idi. Akşama doğru başından şikâyet ediyordu. Ba'dehu karısı ile arasında ufak bir kavga olmuş ve bunu müteâkip hâl-i tehevür zuhûra gelmiş idi. Her eline geçeni kırıyor, köpek gibi uluyor ve hep tarnovo köpeğine ait olmak üzere bî-sebkî birçok cümleler söylüyordu. Louie ihtimâl bir mütereddidir. Kendisi ihtikân-ı dimâğdan vefât etmiş bir pederle asabi bir kadının çocuğudur. Daü'l-küûle müptelâ bir de birâderi vardır ki bimar-hânelerden birine girmiştir. [151]

Buna şebih bir müşâhede daha zikredeceğiz. V. isminde birisi, destegah arkadaşlarından biriyle şiddetle döğüştüğü sırada muhasımı kendisini kolundan ısırır. Müphem ve süreksiz bir endişeden başka bir şey olmaksızın aylar geçer ve vakit vakit bu ısırılmadan nâşi kudurmasına dair sözler söylediği olurdu. Bir gün sarhoş olur ve teheyyüc-i küûliyesi der-akap daü'l-kelbin zevâhir hâriciyesi alır. Dişleriyle bir kaç ağaç kopardıktan sonra bir çocuğun üzerine atladığı sırada tevkîf edilir. Bu adam küûlun te'sîri altında mestî-yi gayr-ı tabiinin bir nev'ini irâeye eden bir yalancı kuduz idi. [152]

Şurasını ihtâr edelim ki bu hastaların hâli bazı mütehezzî malihülyâlîlarla asıl hezeyân-ı küûliye müptelâ olanlarda görülen muhayyel bir daü'l-kelpten marazi sûrette korkma değildir. Bu hastalardaki bir nev'î daü'l-kelb-i kâzip ve mâddidir ki uzlât-ı mazğiyenin teşennücü ihtilâciyesi ile, ısırma ilcâsı ile âşikâr olur. Hâlbûki dermiyân ettiğimiz hezeyanlarda daü'l-kelb tamâmen enfüsîdir. Ve bunlar âşikâr bir fıkri hezeyân bir maraz-ı ruhiye-yi malihülyâiyedir. [152]

Şu tavsîf etmekte olduğumuz mestî-yi teheyyüce-yi teharrukiyenin envai ile buhrân devâri-yi sar'avi arasında bazı müşâbehât (nâgehâni savlet, ta'addiyâtta kör bir tehevür, buhranın uyku ile nihâyetlenmesi, uyandığında adem-i tahattur) bulunmasına rağmen teşhîs kolaydır. Esbâbın ma'lûm olmasından sarf-ı nazar sarhoşluk ile sar'a arasında birçok farklar vardır. [152]

Sarhoşlukta infilâk serî' olmakla beraber hâdisât-ı mütekaddime alelâde daha âşikârdır ve kendileriyle beraber sebebini ifşâ ederler. Bundan maadâ devr-i heder sar'a nispetle daha pek çok uzundur ve devre-yi heder sar'a-yı ihtilâciye de bulunursa

da nevbet-i devriyede dâima mevcût olmaz: Ve nihâyet mestî-yi teheyyüciye-yi teharrukiyeden sonra da adem-i hâfıza mevcût ise de fakat sar'adaki kadar tâm ve mutlak değildir. Nefesinin râyihası, yüzünün şişliği, gözlerinin kanlı ve bulanık olması, lakırdısının ağır olup dilinin ağzı içinde kolaylıkla dönememesi, sarhoşluğa kolaylık tanıtır. Sevâbiki maraziyeden istihsâl edilecek ma'lûmâtın sarfı nazar teşennüci bir sûrette etvârını kaçırma, dilini ısırma, hadegât-ı kıtırlarının gayr-ı müsavi olması gibi alâimden birinin görülmesi ise sar'ayı hâtıra getirir. [153]

3.6.2. Mestî-yi Birsâm-i

Mestînin a'râz-ı mu'tadesi arasında hissiyât-ı umûmiye ve husûsiye ârız olan teşvîşât-ı âniyeye büyük bir mevki' ayırmak îcâp eder. Bu teşvîşât-ı idrâkât-ı mübhemleştirerek, eşyanın anatındaki vüzûh-ı ref' ederek yanlış takdîrâtı tevîd ve bu sûretle muhtelif ve mütenevvi galedât-ı hissiye tekevvünü sarhoş ve galedâta bâziçe eder. Fakat acaba galedâtı hissiye-yi mestînin cümle-yi ârızâtı meyânında olduğu kadar birsâmât dahi bu cümleden midir? [153]

Müellifin arasında bu bâb da büyük fark-ı nazarlar vardır. Bazılarına nazaran teheyyüç mestâne devrinde birsâmât âdiyen vâki' gibi telakki edilmek iktizâ edip hâlbuki diğer bir takım müellifine nazaran bil-akis kat'iyen husûle gelmezler, bunların fikrinde hâdis-e-yi birsâmiye mestîde hâddi gape olup birsâmât görülünce artık mesele mestîden çıkarak hezeyânı küûl-i hudûduna dâhil olduğunu kabûl etmek îcâp eder. [153]

Birsâmâtın sarhoşlukta bir vakâ-yi âdiye olduğunu iddiâ etmek muhik olacağı fikrinde değiliz, eğer galat hissi ile birsâm arasındaki hudût sûret-i sahîhada muhâfaza olunursa filhakîka devre-yi mestânenin safhâ-yi teheyyüciyesinde görülen hâlin birsâm değil galat hissi olduğu taayyün eder. [154]

Maahazâ ârızî olarak birsâmât dahi irâeye eden bazı tesmîmât-ı âtılıye-yi hâddenin hezeyân-ı küûl-i nâm-ı altında ta'rîf edilen şekl-i akliye ait olmadıklarını tasdîk etmeye imkân yoktur. Görülüyor ki bu vakâyî' her halde bir mestî-yi âdi değildir. Maahazâ bir cinnet-i kuûliyede değildir. Bize kalırsa bunu mestî-yi muhtelit nâm-ı altında bir nev'î mahsûs gibi kabûl etmelidir. [154]

Bu şekil sarhoşluk mestî-yi teheyyüciye-yi teharruki ile mestî-yi mütehezzî veya rûhi arasında bir mevki'ye lâyıktır. Ta'yîn evsâfına medâr olmak üzere misâl-i âtiyi zikrediyoruz. [154]

3.6.2.1. Müşâhede 21

S..., 43 yaşında, küçük zâbıt, sevâbık-ı irsiyesi hakkında ma'lûmât-ı kâffe-yi istihsâli mümkün değil, ikâmet etmekte olduğu kasaba da haşarı, hovarda, ahlaksız bir adam olmakla süi-şöhret kazanmış. Müte'ehhil, üç çocuk sahibi, çoktan beri zevcesine karşı pek fenâ hissiyât ile mütehassıs bulunur. Bir gece mu'tâdından daha ziyâde içmiş olduğu halde hânesine avdet eder. Zevcesinin yatak odasına dâhil olduğu esnâda şedîd bir fart-ı teheyyüc-i mestâne halinde bulunur. Birdenbire hiç bir şey söylemeksizin kılıncını kınından çeker, elde yalın kılınç "Ulan hınzır, işte nihâyet seni karımın koynunda yakaladım, şişleyim de gör!" diye haykırarak hayalinde ta'kîp etmek olduğu bir şahsa hücûm ediyormuş gibi bir vaz'ı alır. Kılınca kuvvetli bir saplama hareketi veriverir, hasmının göğsünü deliyormuş gibi yapar, hamlesini tekrar eder, yere yuvarlanmış gördüğü düşmanın üzerine atlayarak ve kemâl-i tehevvrle tepmeleyerek işini bitirmiş bir hal alır! Ba'dehu korkusundan donup kalmış zevcesine hitap ederek "İşte o geberdi, kaltak, şimdi sıra senin!" diye üzerine hücûm eder. Dâima kılınç elinde odadan odaya kadını kovalar, bî-çare kadın bir mevt-i muhakkaktan kendisini pencereden atmakla kurtarır, bir müddet bir pencere çivisine takılarak havada muallak kalır, kocası dâima kılınç elinde erişebilmeye bir çare arayarak tehdidde devâm eder, nihâyet kadıncağız takıldığı çividen kurtularak ikinci kattan aşağı bir camekan üzerine düşüp ağır sûrette mecrûh olur, bu fâciyaya samt ve mütedehhiş bir sûrette şahit olmak da olan çocuklar vâlidelerini vefat ettiği zannıyla haykırışmaya ve kaçmak istemeye başlarlar. Çocukları yerlerinden kımıldayacak olurlarsa ölüm ile tehdid eder. Bir saat sonra polis komiseri vakânın cereyen ettiği odaya girdiği vakit çocukları ta'rîf-i gayr-ı kâbil bir havf u tedehhüş içinde bir köşede büzülü kalmış bulur, S..... yatağın üzerine uzanmış, yüzü şiş, asar-ı vechiyesi yarı muhteliç, derin bir uykuya dalmış bir halde bulunur. Yalın kılıncı sağ elinde, ucu hep muhayyel bir mütecâveze tevcîh edilmiş bir halde idi. Güç hâl ile uyandırılabilir. Ettikleri yüzüne vurulunca sûret-i kat'iyede inkâr eder. Bir müddet sonra müşâhede-hâneye getirildiği zaman sâkin ve aklı başında idi. Sâde yeni ayılmış olan sarhoşlarda görülen ağırlık hali irâeye ediyordu. Nihâyet de râişe yok idi. Zevcesinin tehevvründen kurtulmak için kendisini pencereden atmış olmasına inanmak istemiyordu. Aleddevâm tekrar ettiği cümle "İnanmam, inanmam" dan ibâret idi. [154]

Hiç olmazsa zâhiren hâl-i sıhhatte görünen bir adamı müstesnâ sûret de ziyâde içki içmeyi müteâkip yakalayıp bir kaç saat sonra yine her türlü teşvîşât-ı hezeyâniyeden her gûne tagayyürât-ı cismâniyeden azâde bir halde küûl-i nevbet-i addetmediği imkân yoktur. Zira hezeyân-ı küûliyenin seyri başka sûret de olup hezeyân-

ı mezkûre tavsîf eden teşvîşât-ı hissiye pek cevval ve dağdağlı bir faâliyet-i hezeyâniyeye sebep olur ve öyle hemen zuhûr-ı müteâkip ağır sarhoşların derîn ve horultulu uykuları ile birdenbire zâil olmaz. [156]

Zaten pek az tesâdüf olunan bu kabîl vukûattan bîrsâm (bîrsâmât diyemiyoruz zira teşvîşât-ı hissiye-yi mahdûd ve yegânedir.) en göze çarpan hâdisedir. İlcaât-ı teharrukiye bundan tevellüd eder. Fakat ilcâât-ı mezkûre alelâde bâsıra-yı işgâl eden bu bîrsâmâtın teâmülâtıdır. Mütehevvir, bir idrâk-ı kâzipten tevellüd eden fikre nazaran îkâ'ı fiil eder. S...’nin şiddet-i hâdd-i zâtında bir vetire-yi hissiye-yi rûhiye-yi teharrukiye olup bir an için idrâki vâkıan muhayyel olacak yerde sahîh idiki kabûl olunacak olursa hattı hareketi bir dereceye kadar ma’zûr görülebilir. Mestî-yi teheyyüci-yi teharruki de bil-akîs bir infilâk-ı teharrukîden ibâret bir ilcâ-yı aniften başka bir şey bulunmaz. Bu ilcâdır ki hastayı körükörüne ileriye sürer. Tesâdüfün sevkine bağlı olarak eşhâs ve eşyaya saldırır. Bu nev’î mestîde zemîn-i teharrukiyet de hâdis olan hâl, mestî-yi mütehezzî de sahâ-yı fikriyede husûle gelen vetîreye şebihdir. [157]

3.6.3. Mestî-yi Mütehezzî

(Mestî-yi Rûhi) [157]

İhtilâca nisbeten bir vetîre-yi tefekkür marazı ne ise mestî-yi teheyyüci-yi teharrukiyeye nisbeten kendisini, sahâ-yı teharrukiyet ve ya hissiyât da gösterecek yer de sûret-i mahsûsa da efkârımızın tahassül edip işlendiği merâkiz-i kışriyede his ettirir. Hucurât-ı asabiye’nin îkâ'ı vezâif-i rûhiye-yi fizyolojiyesini bozarak hezeyânı tekvin eder. Bu tehâlûf de ki sır nedir? Acaba niçin küûl birinde teşennüc-i teharrük-i, diğerinde teşvîş hissi, bir üçüncüde şûriş fikri hâsıl ediyor? Maahazâ pek muhtemeldir ki küûl sevağ hizmetini gören ve anâsır-ı asabiye ile temâsa getiren dem kışır dimâğın aksâmı muhtelifesine sem’i his olunacak derecede müsâvi miktar da sevk ve tevzi’ eder. [157]

Bu halde başka bir âmilin faâliyetini yani her mizâcın kendine mahsûs tarz teâmülünü kabûl etmek mantikî olmaz mı? Tarz hayatı, san’âtı, kâbiliyet-i mahsûsas-ı i’tibârîyle efkârdan ziyâde kuvve-yi teharrûkiye hâsıl eden bir şahıs pek muhtemeldir ki dimâğı aleddevâm hâl-i intibahta bulunan ve ta’biri câizse mahmûl efkâr olan bir diğer şahsa nisbetle aynı sûrette teâmül vermesin. [158]

Oldukça kaba olan bu tehâlûfâtın sarf-ı nazar aynı muhît-i ictimâiyyeye mensûp bir zümre-yi halk arasında bile bir takımlarının her halde melekât-ı teharrukiyelerini hasen isti’mâl ile temâyüz edişlerine karşı diğer bir takımlarının hareketten müteneffir ve sadece faâliyet-i fikriyeye nâil oldukları ma’lûmdur. Bu

sonrakilere hayalperest, ruhu âşına dendiği gibi birincilere de zindekâr ta'bîr olunabilir. Bu anâsır-ı teharrukiye ve fikriye amîkan şûrişler hâsıl etmeye müsait bir sebep zuhûr edince pek tabii olarak anlaşılır ki bir takımlarında tagayyürât-ı teharrûkiye, diğerlerinde teşvişât-ı rûhiye husûle gelecektir. [158]

Müşâhede-yi âtiye mestî-yi mütehezzî veya rûhiye merak avar bir misâldir. Görüleceği vecihle müşâhede de mevzû' bahis olan şahıs bizim hayalperestân sınıfındandır. [158]

3.6.3.1. Müşâhede 22

Ferdinand, 41 yaşında, sevâbık-ı irsiye-yi asabiyesi var, kadîmen sigorta kumpanyası direktörü olduğu halde ik üç senedenberidir işlerinin bozulması ve adem-i muvâzenet-i akliye-yi kâmile sine delil olacak sûrette süi-harekât-ı neticesi olarak hemen de sefâlete düşmüş denecek bir hâldedir. 24 Ağustos 1886 da bir polis merkezine mürâcaat ile şaşkın ve mülâşi bir halde tesâdüfen emniyet-i hükümet alanında mertebe bir süi-kast keşfettiğini söyler. Sokakta oturmakta olduğu bir kanepeye yakın bir mesâfede ihtilâlcilerin müzâkerelerini işitmiş, plan hükümeti devirmek ve reis-i cumhûru yakalatmak imiş. Bulgaristan da cereyân eden ahvâl-i vecihle hareket etmek lazım gelir imiş. İla ahir, ila ahir, hâl-i vütûrundan ifâdâtına büyük bir kanâatı olduğu görülüyordu. Süi-kastı vaktinde bastırabilmek için hemen der-akap tedâbir-i şedîde ittihâz olunmasını talep ediyor. Henüz buna vakit müsait olduğunu ümit ediyor, fakat acele davranılmasını tavsiye eyliyordu. Hâl-i vütûrundaki ve sözlerinde ki garâbet der-akap kendisinin zavallı bir kaçkın olması fikrini hâsıl eder. İhbârâtını bizzat polis müdürüne ifâde etmesi lazım geleceği bahanesiyle müşâhede-hâne-yi husûsiyeye sevk olunur. Vürûdunu müteâkip derîn bir uykuya dalarak ancak ertesi sabah uyanır. Muâyene zamanı gelinceye kadar efkârını idâre edebilecek bir hâle gelir. Müracaâtını ve ifâdâtını müşevveş bir sûrette hatırlayarak fevkalâde bozulur ve mahcûp olur, iâde-yi serbestini istirhâm etmeye başlar. Hikâye eder ki bir gün evvel yolu üzerinde ahabâsına tesâdüf etmiş, kendisine ikrâm ederek hâdden aşırı içirmişler, efkârı bu andan i'tibâren mazlumlaşıyor. Republik meydanında bir sıra üzerine oturduğunu hatırlıyor, ba'dehu hatıratı külliye kararıyor. Şu'ûr-ı şahsiyesine ve hakikiyet-i hâriciyeye ancak müşâhede-hânede rücu' ediyor. [159]

Melamih vecihedeki ağırlık, nefes de küûler ihası, dilinin pas ve kuruluşu yeni bir sarhoşluğun bâkiye-yi hamrı olarak mevcûd ise de tesmîm hâd küûlinin, asıl cinnet-i küûlinin hiç bir a'râzı mevcûd değil, etrafında kat'iyen râişe yok. [160]

Ertesi gün bir sükûnet-i tâmm ve bir vazâhat-ı fikriye-yi kâmile irâeye ettiğinden bilâ mahzûr iâde-yi serbesti edebildi. Nitekim müşâhede-hânece mestî-yi mütehezzîye müptelâ olduğuna dair tanzîm kılınan rapor müeddâsına tevkîfen der-akap ikametgâhına koyuverilmiştir. [160]

İki sene sonra Ferdinand yeniden sarhoş olur ve fart-ı teheyyüce uğrayan dimâğî der-akap koskoca fecî' bir durum i'lâd eder. Polis komiserine giderek cürmüne nedâmetle kânûna teslim-i nefse karar vermiş bir cani gibi Marya Agatanın katili olduğunu ifâde eder. Derki: "Geldim, teslim oluyorum. Azap vicdân-ı beni bitirdi, daha artık sabrım kalmadı, artık bu halde yaşamak istemem (gazeteler birkaç gündür mahkeme-yi cinâyette icrâ kılınmakta olan mahkemenin zâbıtlarını neşrediyor ve katil Prodo'nun müdâfa-yı nefste gösterdiği mahâret ve cür'et-i tafsîlâtıyla münâkaşa ediyorlardı). [160]

S. i'tirâzât karşısında ilzâm edilmez bir adam gibi kendisine bu günlerde Marya Agatanın kâtil-i mahkeme-yi cinâyette muhâkeme edilmekte olduğu söylenince "Evet, muhâkeme olduğunu biliyorum ve zaten işte onun içinde gelip teslim oluyorum ya, bu adam masumdur, çünkü Marya Agatanın katili benim, çabuk mahkeme-yi cinâyet reisini haberdar ediniz, vakit geçmiş olmasın.!" [161]

Bu garîp kâtilden ismini, mahal ikametini polise bildirmesi talep olunur, sûret-i kat'iyede reddeder. Cinâyetimin cezâsını çekmek istiyorum, husûsiyle ki benim yerime bir masumun kanı heder olmasını istemem, fakat kim olduğumu söylememeyi tasmin ettim, ben cezâmı çekeyim, fakat ailemin namusunu da berbat etmek de ne faide var?" En şedîd ibrâmâta rağmen kendisinden nüfûs kaydına müteallik ednâ ma'lûmât almak kâbil olmaz, üstünü teharri ettikleri zaman ta'yîni hevişânına medâr olacak evrâk ve eşya-yı mahvettiğini söyler. İşte bu şerâit altında merkeze sevk olunur. [161]

S. mutavassıttan biraz uzun kamette, güçlü kuvvetli manzarada mu'tedîl lahâmettedir, kıyâfet-i oldukça düzgündür. Vechen şedîdü-t-tabîi, zeki görünür, melâmih vechiyesi şedîd bir meşgâle-yi zihniyeye delâlet ediyor. Bünye-yi kohfiye-yi vechiyesinin teşekkülâtında hiç bir gayr-ı tabiilik görünmüyor. Bir kaç saattenberidir müşâhede-hânede olup rahat rahat oturuyor. Viziteye geldiği zaman yeknazarda zekasında ki şûrişe delâlet eder bir hâl-i nazara çarpmıyor. Oturunca kemâl-i sükûnetle bir masuma isnâd edilen cürmün fâili olduğunu i'tirâf etmesine mûcîp olan esbâb ta'dâd ve tekrâr etti. Beynlerinde kâfi derece de intizâm ve insicâm görülen izahâtını layık gibi serdettti. Sâde müthiş bir vakâ ile nefsinin ithâm edenlerin sadâ'larından görülen titreklilik tavrında ve çehresinde nümâyan oluyordu. Şahsına karşı isnâd ettiği töhmet ile aynı zamanada haif ve zelîl vaz'iyeti arasında büyük bir mutâbakât görülüyordu. Sık sık

nazarını sağ eline atfediyor ve sol eli ile görmekte olduğu lekeyi siliyor gibi bir hareket yapıyordu. [161]

Vâki' olan talep üzerine i'tirâfâtını azîmkar bir el ile yazdı. Cinâyetini şu sûretle hikâye ediyordu: [162]

“İrtikâp ettiğim cinayet-i müthişe-yi bir masumun hayatıyla ödemesini istemediğim için ifâdât-ı âtiye de bulunuyorum. Azap vicdan-ı te'sîri altında, hıyânetini his ettiğim gün kıskançlık te'sîriyle katlettiğim zavallı kadının naaşı gözüm önünden gitmediği için şen'îyi i'tirâf etmeyi biliyorum, başımla ödemeyi zarûrî görüyorum. Kemâl-i sıdk ile ve kendi sevk-i vicdânımla i'tirâf-ı hakîkiyet edişim belki hakkımda mûcip merhâmet olurda yine pek sevdiğim evlatlarımı der-ağuş etmeye muvaffak olurum. Beni her şeyden ziyâde me'yûs eden nokta fî-mâ-ba'de çocuklarımı göremeyeceğim fikridir. Hiç olmazsa öldükten sonra evvelce kaybettiğim küçük çocuğumun rûhuyla buluşacağımı bilsem onunla olsun müteselli olacağım. Fakat kim bilir, gerçi gerek cem'iyet-i beşeriye, gerekse kendi hevişânım nazarında pek büyük bir den'i ve sefîl isem de maahazâ iki senedenberidir o kadar elem ve ızdırap çektim ki belki beni affedeceklerdir. Hiç mümkün müdür ki evlatlarım kendilerini o kadar seven babalarını tel'în edebilsinler”. [162]

“Hem sonra o kadında büyük bir günahkar değil midir? Bu cezâ-yı istihkâk etmemiş miydi ki? Sade heyhat ki kadar onun hakkında adâlet-i rabbaniyenin tatbîkine beni me'mûr etmiş!” [163]

“Zannediyorsam 1886 senesi Mayıs ayı zarfında bir gün Marya Agata'yı kıskançlık kavgası etmek için evine kadar ta'kîp etmişim, zira ben onun uğrunda varımı yoğumu feda ile harap olduğum halde kendini bana karşı hıyânet ettiği adam ile beraber foliberjerde yakaladım. Hiddete mağlup olarak işitilmedik bir tehevvue düştüm, o da büsbütün kızdırdı. Şimdiye kadar ettiği hakaretler cümlesi fevkinde bir daha tahkîr etmesi üzerine sıçradım, saçlarından yakalayıp sırtüstü yere devirdim ve bir başkasıyla münâsebette bulunduğu delîl-i bâhiri olmak üzere şöminesi üzerinde bulunan ustura ile boynunu kestim. Bu cinâyeti müteâkip hemen kaçtım, fakat kan içinde idim, aman yarabbi! Ne kan, lekeleri elân ellerimde görülüyor. Pek çok yıkadım, pek çok ovaladım, fakat bir türlü çıkaramadım. Bir müddettir bu kadının hayalini dâima kan içinde görüyorum. Ah bu kan! Dâima sıcak sıcak hep boynunda sarılı sandığım üzerinde aktığını hissediyorum, bu görüş ve duyuş o kadar müthiş ve gayr-ı kâbil tahammül ki ekseriyâ ölmeyi tercih ediyorum. Bu sûretle benim için hiç olmazsa mûcip mezellet olmaz. Beni en ziyâde dağdar eden şimdiye kadar kemâl-i namus ve haysiyetle taşıdığım ismime leke sürünmesidir, istemem ki bu vakâ her fırsatta bir hakaret-i ezni

gibi kızlarımın yüzüne vurulsun, onun için kat'iyen ismimi bildirmeyeceğim, babalarının cinâyetinden kat'iyen masum olan çocuklarım her yerde başlarını eğmeksizin gezebilsinler.” [163]

“Eğer fî-mâ-ba'de çocuklarımı görmek nasip olmasa bile bundan böyle yaşayabileceğim dakikaları onların yâdına hasredeceğim.” [164]

Fakat kendisine, iyi ama siz buraya ilk defa olarak gelmiyorsunuz, ben sizi tanıyorum, şimdi isminizi de bulacağım, binâenaleyh daha ziyâde sükût etmenize de hiç bir fâide yok, denilince S. şaşladı. Derin bir rüyadan yeni uyanır gibi oldu. Etrafına atf-ı nazarla hâzır bulunan zevâtın sîmalarını tedkîk etti. Aynı zamanda çehresinde de bir insicâm-ı rûh-i gayret-i his olundu. Bir kaç defa içini çektikten sonra ağzından şu sözler döküldü. “Hakîkaten tuhaf, bana da geliyor ki .. “ sözünü ikmâl etmedi. Kendisini bir nev'î hâl-i beht ve heder kapladı. Daha ziyâde yormamak için ikmâl-i muâyeneye ta'lîk olundu. [164]

Muâyene-yi müteâkip saatlerde hasta şaşkın ve dalgın bir halde idi. İlk geceyi pek fenâ geçirdi. Yatakta ednâ temellül irâeye etmeksizin oturduğu hâlde duruyordu. Mubassırların ihtârı üzerine muvâfakat ederek yatıyor idi ise de biraz sonra yine kalkıp oturarak düşünmeye başlıyordu. Her ne teklîf olunursa bilâ muhtelif mutâvât ederek bu meyânda tağdîsi için verilen et suyu ile sütüde içiyordu. [164]

Ertesi gün kanâat-i hezeyâniyesinde o kadar kâtil-mufad olmakla beraber yine hemen de aynı halde idi. Soruyordu ki: “Neredeyim? burası maznûnîn tevkîf-hânesi mi yoksa müşâhede-hâne-yi husûsiye mi? Siz hekîmsiniz değil mi? Bana geliyor ki eskiden bildiğim bir yerde bulunuyorum. Hatta eskiden de sizi burada gördüm sanıyorum. Sahîh mi? Yoksa dimâğım tahayyûlat içinde mi? Fakat eğer öyle ise acaba beni muhteli-ş-şu'ûr telakki ederek irtikap ettiğim cinâyeti de bir bîrsâm neticesi mi addediyorlar. O halde beni gayr-ı mes'ûl addederek men'i muhâkememe karar verecekler ve bu sayede tekrar çocuklarımı göreceğim demek olur. Evet, fakat bu halde de beni mecnûn diye tımar-hâneye koyacaklar demek olur. Bu hâlde de cinayetimin o manzara-yı müthişesi yine gözümün önünden gitmeyerek beni müazzib edip duracak. Bu da mı kanlı hayalet alleddevâm yine aramı selbedecek. Ya bu kanı ne yapacağım? Bunu bir türlü def edemiyorum. Ellerimden lekesi çıkmıyor, durduğu yerde yakıyor, eğer böyle kalacak ise ben mutlaka helak olurum.” [165]

S. ellerini yıkamak için sık sık su istiyor. Kan lekesinin üstünü sıkı sıkı ovuyor, bu ameliyat esnasında çehresinde tedehhüş ve teneffür ifâde eden işmi'zâzât görünüyor. Titreye titreye “Hayır, bir türlü çıkamıyorum!” diyor. Bugün şedîd ibrâmâtta sonra, ismini söylemeye muvâfakat etti. Kendisini hep yine Marya Agata'nın kâtili zan

etmekle beraber, bugün daha az müte'ellim, daha az meşgûldar, daha ziyâde konuşuyor.
[165]

Ancak serîriyata hâs olan tesâdüfât-ı garîbeden olmak üzere bugün Marya Agata'nın bir ikinci kâtilini daha getirdiler. Buda N... isminde bir iftidâ olup Paris civarında bir mevki'den gelip kendi kendisine teslîm olmuştu. Buda cinâyetin tarz îkâ'ı hakkında binnisbe o kadar kat'i olmamakla beraber yine oldukça tafsilât veriyordu. Her ikisi müvacehe olduklarında S.. ile N.. yekdiğerlerine müterahhimane ve gayr-ı mütenezzilâne inzâr atfediyorlardı. Cinâyetin fâili olmayı pay edemeyen bu iki mübresemin vaz'ı mütekâbilleri kadar garip hâl olamaz. Her ikisinin de diğetine karşı "Zavallı çıldırmış fikrinde oldukları çehrelerinde vâzihan nümâyan oluyor. N.. âdi bir mütehezzî-yi küûl-i olup fehmiyât-ı tahayyüliyesi S.'ne nisbetle daha pek fazla başka sûrette müteharrik ve mübhem idi. Mariya Agata'nın katil-i keyfiyet-i kendisine ait olduğunu kemâl-i vakar ile iddiâ eden S'ne karşı ne diyeceği suâl olunduk ta N. kendisini S. kadar kendini şiddetle müdâfaa edemedi. Bir hezeyân-ı küûl-i nevbetinden münbais diğere cereyânât efkâr-ı maraziye ve sâir teşvîşât-ı hissiye sebebine iddiâsından rücû' etti.

S. gerçi bu imtihâzdan muzafferiyetle çıkabildi ise de maahazâ romanın kâmilten zevâlî de pek gecikmeyecek gibi görünüyordu. İlk gece hiç uyumamışken ikinci gecede bilakis gâyet derîn bir uykuya daldı. [166]

Uyandığı vakit S. artık külliyyen eski adam değildi. İ'tirâfât ve müddeiyât âcibesini kısmen tahattur ediyordu. Hemen de kâmilten kendisine hükmeder hâle gelmişti. Polis merkezine teslîm olmak üzere mürâcaat ettiği günün evvelisi gün kendi ta'bîri vecihle müthiş sûrette keyf almıştı. Müddet-i ömründe kat'iyen yüzünü bile görmediği Marya Agata'nın nasıl olup da katili olduğunu tasavvur etmişti? İzâh edemiyor, da'vânın zabıtlarını böyle rüyasına girecek derecede merak ile ta'kîp edip de sonra bu rüya-yı saha-yı hakîkate nakletmek mi istemişti? İhtimaldir. "Zira bu da'vâ uyandırdığı şüphelerle zihnimde pek büyük yer tutuyordu." diyor ve ilâve ediyordu. Ben dâima hayaletine meclûp bir adamım, benim en parlak meziyetim, hemen de yegâne meziyetim budur, evvelce biraz şâirlikte ettim ve tanzîm ettiğim bazı eş'ârî da güzel buluyorlardı. Roman eşhâsı yerine kendimi pek kolaylıkla farz ederim. İhtimâl ki sarhoşluğun teheyyücü ile dimâğım size naklettiğim bu garîp hikayeyi tesni' etmiş olsun. Dün sizin muâyenenizden sonra bütün bunların ma'nâsız ve münâsebitsiz olduklarını mülâhaza ettim. Evvel emirde sizi tanıdım ve sizi tanıyışımın da efkârımın istikâmetini tebdilde büyük dahli oldu. Bu andan i'tibâren şüphe ve tereddütler fikrimi kapladı, yirmi dört saat evvel kâffe-yi vakayî' bana gâyet vâzih ve sahîh geldiği hâlde bundan

böyle zihnimde i'tirâzât ve şübheât, birbiri ardı sıra tevellüd etmeye başladı. Şimdi niçin nasıl oldu da elimdeki kan lekeleri bir anda medîd bir yıkama neticesinde silindiler. Evvel emirde zannettim ki sizin emriniz üzerine muâvinlerinizden biri elimi yıkamak için verdikleri su derûnûne kimyevi bir şey katarak bu lekeleri çıkarttı, şunu da i'tirâf edeceğim ki bir kaç dakikalar gah şüphelenerek, gah kanâat kesbederek, geçirdim. Sonra bazı ahvâlinde üzerimde büyük bir te'sîri oldu. Evvel emirde sizin gâyet lütûfkar muâmeleleriniz, muâyeneden çıkarken de, bana gâyet şefkâtle elinizi uzatışlarınız, sonra mubassırların hakkımda ki rıfkı ve melâmiyetleri bende pek rehâkar mülâhazât uyandırdı. Kendi kendime böyle şeni' bir cinayet ile müttehem olan adama böyle muâmele etmezler diyorum. Sonra birdenbire hobut kuvaya uğradım, sıhhat avar bir uykuya dalmışım, uyandığım vakit kendimi melekât-ı fikriyemde üç günlük bir ihtilâl-i tâmdan sonra yeniden hayat-ı âdiyeye doğmuş buldum. [167]

Üç gündür kendisini işgâl etmiş fikir hezeyânı zihninden kâmilten silinmiş olduğuna kanâat peydası için bir kaç saat daha müşâhede-hânede hıfzedilir. Geceleyin pek sıkı nezâret altında tutulduğu halde hiç deliksiz uyuduğu görüldü. [168]

Ertesi gün hayat-ı mu'tâdesine avdet etmek üzere müşâhede-hâneyi terk ettiği vakit müddeiyât garîbesinden tamâmıyla sarf-ı nazar etmişti. Esâsen hezeyân-ı küûliye-yi tavsîf eden ve hatta Üstad Şehîr Lazeg'in pek mükemmel sûrette ta'rîf ettiği ve tasmin tahte-l-hâdd-ı küûl-i denen şekl-i gayr-ı hameviyede kâbil tatbîk olan teheyyüc-i leyâli ve cevvaliyet-i teşvişât-ı hissiye hiç bir zaman da bu hastada görülmemiştir. S..'yi mütehezzî-yi küûli-yi âdiden tefrîk eden evsâf-ı kayd ve işâret ederek îade-yi serbestisi kararı ittihâz olunmuştur. Bu kabîl vuk'uâtta hezeyânın sür'âtle zevâlî hiç bir gûne tedâbir ittihâzına lüzûm bırakmaz. Böyle tereddiyet-i akliye sahâlarında meselâ teheyyüc-i küûl-i gibi bir sebebin îanesiyle bazı hezeyanların birdenbire zuhûr edip aynı sür'âtle yine zâil olmaları kâide olduğu için bu kabîl bir hezeyân te'sîri altında bugün muhteli-ş-şu'ûr olduğu halde ihtimâl ki yarın tamâmıyla selîmü-l-akl olacak bir şahsı hemen بیمار-hânelere sevk etmek câiz olamaz. [168]

Yine tekrar ederiz ki bu müşâhede bilhâssa hezeyân-ı küûl-i vakayî' meyânına idhâl olunamaz. Gerek şûriş akliyenin sûret seyri, gerekse a'râzın tabiat-ı hezeyan-ı küûliden pek farklıdır. [169]

S.. arasıra i'tidâlden aşırı miktarda meşrûbât-ı küûliye aldığı oluyordu. Fakat sûret-i muntazamada küûl-i isti'mâl etmiyordu. Kendisinde iki defa zuhûr eden ihtilâl şu'ûrlarından birincisi bir buçuk ve ikincisi üç gün devâm etmiştir ve her ikiside ziyâde miktarda işret ettiği tarihlerin akabinde vukû'a gelmiştir. Bu ihtilâl-i şu'ûrlar tıpkı teheyyüc-i mestînin tevellüdü gibi tevellüd etmiştir. Melekât-ı tahayyüliyesi pek

mütemmüv bir dimâğ üzerine icrâ-yı te'sîr ettiği için burada küûl, eğer başka bir cins-i uzviyette olsa idi nasıl ki bir infilâk-ı teharruk-i, bir kör tehevvr, bir mestî-yi mâniyâ-yi veya ihtilâc-i husûle getirecek idi ise öylece bir vetîre-yi tefekkür marazı ihdâs etmiştir. (etrâfın titremesi, lisân uzlatının ihtizâzât-ı lefifiyesi, geceleri artan çırpınmalar gibi) a'râz-ı mâddiyenin burada mefkûdiyeti zikre şâyandır. [169]

Vâkıan absent isti'mâlından münbais hezeyân-ı küûlide teşvîşât-ı fikriye zâhir olmak için her vakit uzviyetin işba'ı hâline gelerek uzlette râişe hâsıl etmesini beklemez. Absentin melekât-ı fikriye üzerinde ki teşvîşâtı bazen teşvîşât-ı teharrukiye tahsîle vakit bulamayacağı kadar kısa zamanda da meydâna çıkabilir. Maahazâ bu kabîl ahvâlde hezeyân cinnet-i küûliyenin kavâidine yine tevâfuk eder. Mecnûn-ı küûliye o manzara-yı mahsûse-yi veren bîrsâmâtın tenevvu' ve ta'dadı i'tibâriyle olan cevvaliyet fevkalâde yine mevcûttur. Cinnet-i küûliye de pek fark bir alâmet olan geceleri iştidâd hâli de mevcûttur. Bundan maadâ hezeyân-ı hadisât-ı hükmiyeye nisbetle daha erken zuhûr etse bile buna mukâbil zeka daha devâmlı sûrette müte'essir olur. [170]

Fikrimizce mestî-yi gayr-ı tabiilerin tarihinde mestî-yi teheyyüci-yi teharruk-i (mâniyâyî, tehevvrî, ihtilâcî) ile mestî-yi bîrsâm-i arasında mestî-yi hezeyâniye dahi ayrıca bir mevki' bırakmak lâzım gelir. Müşâhede-yi zikrettiğimiz Ferdinand'ın hâli buna pek bâhir bir misâldir. Daha mücmel sûrette bir ikinci vakâ daha zikredelim. [170]

3.6.3.2. Müşâhede 23

Louie 27 yaşında, bekar, hakkâk, 27 Kânûn-i Sânî 1889 mahallesi polis komiserliğine mürâcaat ederek ifâdât-ı âtiye de bulunur: [171]

“Beni tevkif ediniz, şimdi, sokakta 95 numara da mukime hemşirem madam S..yi katlettim. Bu cinâyeti niçin ve nasıl yaptığımı bilemiyorum. Fakat maa't-te'essüf elimden bir kazadır çıktı. İşte teslim oluyorum.” [171]

Suâl-Bu fiili ikâ' etmeniz için bir sebep yokmu idi?

Cevap: Hayır.

S: Katl için nasıl bir alet kullandınız?

C: Bilmiyorum.

Verdiği adrese gidip Louie'nin hemşiresi bulunarak ma'lûmâtına mürâcaatı olunduk da üç gündür birâderinin yüzünü bile görmediğini hikâye eder ve ilâve eder ki birâderi pek kötü olmuş ve bir müddettir hep kendi aleyhinde bulunmaktadır. [171]

Louie müşâhede-yi mahsûseye îsâl olduğu zaman bir dalâlet-i mutlaka halinde idi. Bir gûne âsar cebr ü şiddet irâeye etmeksizin ve ednâ temellül göstermeksizin birçok saçmaladıktan sonra hâl-i behte düşüp derîn bir uykuya dalar.

Uykusu takrîben on beş saat kadar imtidâd edip bu esnada bir defa bile korkarak uyanma hali irâeye etmez. Ertesi gün uyandığı vakit nerede olduğunu bilmez. Bir gün evvel ki vukûattan, polis komiserine vukûattan mâ'hûd hemşiresinin katl-i i'tirâfından, dûçar olduğu istintâktan, tevkif-hâneye sevkinden, ila ahir, hiç bir şey tahattur etmez. Muâyene zamanında vaz'ı ve hâli tamamıyla aklı başında, ef'âli ve efkârına hâkim bir adam gibi idi. Hezeyân-ı küûl-i a'râz-ı mâddiyesinden hiç birini irâeye etmiyordu. Teneffüs ile neşrettiği râyiha yakında mevâd-ı küûliye-yi süi-isti'mâl ettiğine delâlet ediyor ve filhakîka kendisi evvelsi gün üç dört kadeh absent içtiğini ve hizmet-i askeriye gireli beri bu hâlin kendisine ekseriya vâki' olduğunu i'tirâf ediyor. Bir kaç aylar ikâmet ettiğini Tevenkinde bulunduğu müddetçe o da herkes gibi yaparak bu içkiden günde oldukça fazla miktarda içiyormuş. Kendisini hemşiresinin katili diye iddiâ etmesine sebep ne olduğunu bir türlü îzâh edemiyor. Maahazâ hemşiresiyle aralarında bazı defa kavga ettikleri vâki' olduğunu teslîm ediyor. Diyordu ki: Vâkıan hemşiremi sevmemekliğim için pek çok esbâb vardır. Fakat bu sevmemezlik ile öldürmek arasında çok mesafe var'' [171]

Louie hakkında istihsâl ettiğimiz ma'lûmâta nazaran kısa bir nevbet-i cinnet de geçirmiş bir sarhoşun oğludur. Kendisi ailesi içinde kararsız, hevesâtında sebatsız, hiç bir işte muntazaman çalışmaz, iflâh olmaz diye belllenmiş, defaâtle kendisi için hafif mahkûmiyetleri intaç etmiş ufak tefek dolandırıcılıklar etmiş. İsportoya hiç tahammülü yokmuş, ne vakit absent içerse deli gibi oluyormuş. Hayatında sar'anın mevcûdiyetine delâlet eder hiç bir a'râz göstermemiş. İki sene evvel yine bir kaç kadeh absent içerek buna şebih bir nevbet geçirmiş. Gazetelerde divân-ı harb-i askerice firari bir bölük emniyetin teharri edildiğini okuması üzerine bulunduğu mevkî'in askeri kumandanlığına mürâcaat ederek kendisinin o firari bölük emini olduğunu ve teslim olmak için geldiğini söyler. İfadesine î'timâd olunarak tevkif olunur ve keyfiyet mahalline yazılır. Ertesi sabah kendisine gelerek hapiste olduğunu görünce hayret eder. Îzâhât talep eyler, i'tirâzât serdeder. İbtidâ-yi emirde sözlerine kulak asan olmaz. Evrâkına intizâr olunduğu cevâbı verilir. Nihâyet üçüncü gün hüviyeti tahakkuk etmekle sebîl-i tahliye olunur. [172]

Bir nev'i rüya-yı tesemmüm-i olan mestî-yi hezeyâniyenin ca-yı nazar evsâf-ı mahsûsasından biri de hastanın tabiide iken yani içmezden bir gün evvelki efkâr ve hissiyâtının bu hezeyâna intikâl etmesidir. Filhakîka birdenbire hayat-ı meş'ûresiyle kat'ı alâka ederek bir mevcûdiyet-i muhayyeleye intikâl eden bir adam yaşadığı a'lem-i cedîde akdemce zihnini işgâl eden mülâhazât ve hissiyâtın mâ-ba'dini nakleder. Birde enit-i meş'ûrenin bu efvâl-i te'sîriyle hâl-i tabiide mevcût olup umûmiyetle insanları

âdâb-ı muâşeret ve kânûn-ı cezânın tehdîd ettiği hudûd dâhilinde kalmaya mecbûr eden baskı kalkarak hastaya hattı hareketini efkârına tevfiğ ettirir. Hâkeza böyle bir hâlin alâmeti mümeyyizesi olan adem-i insicâm-ı rûhi içinde dimâğ ne düşünüp de sonra ne yaptığını tefrîk ve temyîz edecek bir hâlde değildir. Buna bir misâl aranırsa, binlercesi arasında az çok akıl ve muhâkemesi yerinde olduğu halde dûçar olduğu hâl-i mevki'den kurtulmaya bir çare kalmadığını görerek ve dûçar ye's ve fûtûr olarak mübhem bir tarzda intihâr tasavvurunda bulunmuş olan bir adam muhtelif mülâhazât ile bu tasavvura karşı nefsinin zapt edebildiği halde tenbih-i mestâne halinde tereddüdâtına galebe ederek tasavvurunu mevki'î fiile koyacak asar zindeğî bulabilmiş zikredilebilir. [173]

3.6.4. Hezeyân-ı Küûl-i ve Tarz Teâmülleri

Tekrâra hâcet olmadığı üzere hezeyân-ı küûl-i az çok medîd ve müzmin bir tesemmüm-i küûliyenin esnâ-yı seyrinde ârız olan safhâ-yı hâddeye ta'bîr olunur. [174]

Bu nev'i cinnetin evsâf-ı esâsiyesi bir düstûr ile ifâde olunmak isteniyorsa şu sûretle ta'rîf olunabilir. Bir nevbet-i hezeyândan akdemce sem'i küûl-i ile hâl-i işbâ'a gelmiş olmak sayesinde, evvelce uykusuzlukla kendisine geleceğinden haberdar eder ve esâsen müteaddid, cevval, mü'ellim, teâmülât-ı teharrukiye-yi bilâ vâsita intaç edici az çok müteammim râişe ve rücfân adalîler ve geceleri temellül-i zucriyenin tezâyüdü ile müterâfık teşvîşât-ı bîrsâmiyeden ibâret bulunur. [174]

Bilhâssa hiss-i bâsıraya musallat olan hâdisât-ı bîrsâmiye burada o derece lâbûd bir a'razdır ki tagayyürât-ı hissiye ile müterâfık olmayan hezeyân-ı küûl-i olamaz demek bile sahîhtir. Bu nev'i ihtilâl-i şu'ûra hakîkaten bir tavr-ı mahsûs veren bu pek dağdağlı hâfisât-ı bîrsâmiyedir ki bütün sahne-yi maraziyede sûreti mutlaka da hâkim bulunur. Sarhoş hezeyânında her şeyden akdem acınacak bir adamdır. Fehmiyât-ı tahayyülesinde öyle bir fâcia nüvisdir ki bütün teferruatıyla ibda' ettiği romanda her şey dehşet ve muhavveftir ve kahramanı alekser gâyet müteaddid ve garip tahavvülâta mazhardır. [174]

Bu karışık ve felâketli hülyâ içinde yaşayan sarhoş alelade müşâhidin nazarına en bî-ma'nâ ve hayali korkularla ürkmüş bir adam şânında a'raz vücûd eder. [175]

Mütehezzî-yi küûl-i endişenak, hevlnak, muzdarip ve mütedehhiş, hemen âniyen ve der-akap kendisini tehdid etmekte olan bir tehlikeden kaçmak ihtiyacına gayr-ı kâbili mukâvemet bir sûrette teslim-i nefis etmiş, her şeyden korkar bir adamdır. Fakat her şey kendini kaçmaya da'vet, herhangi bir ilticâgaha sığınmak mecbûriyetinde bulundurur olmakla berâber vâkıdır ki çılgın ve şaşkın bir halde önüne rast gelen

mâni'alara kör gibi atılsın, muhayyel bir düşmana saldırsın ve bir nev'i ihtilâc-i havf içinde galebe çalınmaz bir zorla vurup öldürsün. [175]

Yakasını kat'iyen bırakmayan bu havf u haşyet mütehezzîyenin çehre ve ezâsına pek göze çarpan bir ma'nâ verir. Hastanın korkularını öyle bir hikâye edişi vardır ki sırf bunlara hâstır. O sûretle ki hezeyân-ı küûlinin müşâhidin nazarından gizli kalacağı farz olursa bile sâde hastanın nakliyât-ı garîbesini dinlemek meselenin neden ibâret olduğunu anlamaya kifayet eder. [175]

Bunların naklettikleri şey hemen dâima der-akap vâki' olmuş bir vâki'dir. Yahut ki te'sîri henüz devâm etmekte olduğundan kendisinin lâ-yünkatî' telâşına sebep olmaktadır ve bu mesele-yi hâzıra mutlakan kendisinde taalluk eder ve mütehezzîyede hareketine iştirâk ettirir. Etrâfında kendi mübresem dimâğında teheyüç eden vakâya imtisâlen o da kesb-i heyecân eder. Akıl ve hayale sığmaz îcâdâtında kanâatkar değildir. Pek feyizli bir mertebe sahnât olup hemen dâima insan ve hayvanât-ı mahlukât-ı zevi'l-hayat kumalarını, hatta bazen cism-i cemm-i gâfirleri ayağa kaldırır, orduları harekete getirir. [175]

Mütehezzî-yi küûl-i, kendisini her şeyden korkarak bir mahlûk yapan hezeyânı içinde şaşkın ve perîşanhâl bir polis merkezine dalıp da himâyet ve sahâbet istediği zaman yalnız bir düşmandan bahsetmez. Hasımları dâima on, yirmi, yüz kişidir. Hepside tepeden tırnağa per-silahtır. Kendisini o kadar yakından kovalamaktadırlar ki karakola güç Allaha ilticâya imkân bulabilmiştir. Arkadamda böyle mübâlağa edişi odaklığını ma'zûr göstermek, firârına haysiyetsizlik isnâd olunamayacak bir bahâne dermiyân etmiş olmak için değildir. Bu mübâlağa mecnûn-ı küûliyenin kâffe-yi fehmiyâtının isnâdında mevcûttur. [176]

Tagayyürât-ı hissiyesi hasebiyle muhtelif istikâmetlere çağırıldığı için yerinde duramaz. Siz kendisini efkârını anlamak için istintâk etmekte iken o birdenbire başka bir taraftan çağırılmış gibi sizi bırakıp gider. Böyle bir mübresem olduğu yerde tutulmaya çalışmak istendiği zaman: “Ne diyorsunuz? Allahını seversen, ötede ev tutuşmuş yanarken ben burada oturup sizinle yarenlik edebilir miyim?” diye koşmaya “yetişin, yangın var!” diye haykırmaya başlamıştır. Hemen dâima en şedîd havf u gussâ dahi hezeyân-ı küûl-i ile berâber gelir. Eğer hasta kanına susamış düşmanlar taht-ı tehdîdinde olduğunu söylemişse mutlak isti'dâd inhitâtı-ı sâikesiyle kendi kendisini nefesine karşı ithâm-ı kâzip ile teçhiz etmiştir. Meselâ hemen şimdi müthiş bir cinayet îkâ' ettiğini, kurbanının naaşı şuracıkta, cinayetin delil-i bâhir-i olarak yatmakta olduğunu söyler, bu vakadan ta'rîf edilemeyecek bir havf u haşyetle ve pek yakında cezâ-yı sezasını göreceği kanâatıyla bahseder. [176]

Bazen hezeyân uzun müddettenberidir sessiz sessiz hazırlanmış olmakla beraber birdenbire bir şimşek gibi sür'âtle ortaya çıkar ve bu şânıyla adeta ilcâ-yı devâriye-yi sar'aviye-yi taklît eder. [177]

3.6.4.1. Müşâhede 24

Mösyö Pier, S. 37 yaşında, i'tidâlsiz müptelâ-yı işret, bir kaç gündür idrâkâtında mübhemiyet var, geceleri uykusu rahatsız, maahazâ işi gücüyle iştigâl edebiliyor. 13 Mayıs 1884'de üç ahabla birlikte lokanta da bir masaya otururlar. Birdenbire sofrâ bıçaklarından birini kapıp ahabası üzerine hücum eder ve kemâl-i şiddetle vurmaya başlar. Ertesi gün arkadaşlarını kendisini ölüme mahkûm etmiş hükkâm zannettiğini ifâde eder. [177]

Hâdisât-ı bîrsâmiyenin gâyet adîd ve cevval olduğunu da âtiyen zikredilen müşâhedeler vazâhat-ı kâffeye ile ispât olunur. [177]

3.6.4.2. Müşâhede 25

V. Kırk iki yaşında, bahçivân, bekar, çoktan beridir ifrât ile işrete müptelâ, hiç bir gün terketmediği adeti vardır ki o da her sabah elli dirhem rakı içmek, gündüzün de yine bir bu kadar içermiş, buna günde iki litre de şarap ilâve etmekte olduğu gibi arada sırada bir kaç kadeh de âmer ilâve ettiği olurmuş. [177]

Kavi-l-bünye, sevâbik-i irsiyeden selîm olup bu tesemmünün netâyicine müddet-i medîde tahammül edebilmiş, fakat üç aydanberi neş'esi bozulmuş, çabuk hiddetlenir olmuş, geceleri hemen de hiç uykusu olmayıp mübhem ızdırâbâtla ihlâl edilmekte imiş. [178]

1888 Eylülünde büsbütün hastalanır, saçmalamaya, etrafında düşmanlar görmeye başlar, müşâhede-hâne-yi husûsiyeye mükemmel bir hezeyân-ı küûliye içinde getirilir. Şu son günlerde her sabah penceresinin içine mevâd-ı gâita bırakmakta olduklarını hikâye eder. Üstünde ki odada ikâmet eden adam geceleri idrârını bir çiçek saksısına yapıyor ve bu idrar bittabii saksının dibindeki delikten her tarafa akıyormuş. Hâlbuki bu murdarlıklar hep o yapıyor diye bütün ev halkı kendi aleyhinde imiş. Yine bu adamın bir merdiveni varmış, onunla gece odasına inip konsolunun gözlerine, hatta çorba kasesine kadar mevâd-ı gâitasını koyuyormuş. Yatağında zehirlemiş, bu herif bir bela imiş. Komşuları kendisini altına kirletiyor zannederek, “koca domuz, murdar herif!” diyorlarmış. Evdeki sohzinesini de zehirlemişler. Küçük bir rakı şişesinin içinde hamiz safsaf dökmüşler. İla ahir, müşâhede-hâneye i'zâmından bir kaç gün evvel ikâmet ettiği hânede gürültü ve kavga çıkardığı için tevkîf edilmiş imiş. “Geceleyin bir me'mûr

ile uşak kellemi mezada çıkardılar.” diyor. Mezadda yüz frankta kalmış, bir adam gelip karakol kumandanına 500 frank ile müddei-yi umûmiyenin bir emir-nâmesini getirmiş. Bu emirde müzâyedenin neticelenip neticelenmediği soruluyormuş. Bundan sonra iki kişi odasına girip kendisini yakalamak istemişlerse de döve döve ikisini de dışarı atmış. Fakat tekrar gelmişler fakat bu sefer revolver ve hançerlerle messah etmişler. Can kurtaran yok mu? Diye haykırmaya başlamış. Bunun üzerine herifler çıkıp gitmişler. Giderken “Şimdi bırakalım, bu işi yarın saat altıda tamam ederiz” demişler. [178]

Ertesi sabah polis komiseri bir çavuş ile kendisine sığır eti, havuç ve bir şişe şarap yollamış, fakat hepsi de zehirli imiş, yalnız havucun bir tanesi yiyip şarabı bile içememiş, maahazâ ziyâdesiyle hasta olmuş. Saat sekize doğru müddei-yi umûmiye gelerek yanındakilere “Ey beni bu heriften kim halas edecek?” demiş. Kendisine delidir ve bu sebepten revolverla itlâfı lazım gelir desin için bir hekîm aratmış. Fakat hekîm ben böyle bir iş ile elimi bulaştırmak istemem diyerek raporu imzalamamış. Bunun üzerine kendisini boğmaya karar vermiş. Fakat civar odalarla kapı arkalarına adımlar bırakarak itfaiye yüzbaşısı kendisini kurtarmış. Bunun üzerine müddei-yi umûmi efendisinin elmaslarını çalarak odasında sakladığını iddiâ etmiş. “Binâenaleyh hiç bir delil ve ispât bırakmamak için vücûdunu ortadan kaldırmak îcâp eder”. demiş. Nihâyet kendisini zehirlemişler. “Bütün gece tavandan sihir yapmışlar, seslerini işitmiş. Sûret mi ediyorum? Hala başı duruyor mu? yok, yok, işte bir adam ki yarın sabah güneşin doğduğunu göremeyecek!” diyorlarmış. Çorbasına, sütüne, şarabına hamiz safsat katmışlar. Baş rahip hep kendisini gammazlayarak zehri içmeye zorluyormuş, bu hasta-hânede âkıbetinin ne olacağını anladığından başını kurtarmaya karar vermiş, filhakîka yatmak da olduğu koğuştan kaçmış, taht-ı te’sîrinde olduğu hezeyân-ı küûl-i ile bahçeyi dolaşıp duvardan aşarak sokağa düşmüş ve sokakta tevkîf olunarak müşâhede-hâneye i’zâm olunmuş. [179]

Hecme-yi hir hirâsı- Mesmûmu’l-küûlun hezeyân-ı bîrsâmiyesinin şiddeti hakkında en iyi fikir vermeye müsait olan hâl her şeyden korkusudur. Hâl-i hir hirâsı dalâlet-i vuzûfiye derecesinde fart-ı teheyyüce dûçar olan merâkiz-i hissiyenin merâkiz-i teharrukiye naklettiği gayr-ı kâbil mukâvemet ilcâ te’sîri altında bunlara cism-i mesâfât kat’ı ettirir. Nefesleri kesilmiş, bî-tab kalmış bir hâlde düşmanlarında epey açıldıkları kanâatiyle nefes almak için dururlar, fakat yine görür, yine işitirler, kovalayanların hemen yetişmek üzere olduklarını hissederek yeniden ok sür’âtıyla fırlar, hep şaşkın, dâima çılgın bir hâlde tesâdüf ettiği mâni’aları atlayarak veya kemâl-i şiddetle kendilerini çarparak koşarlar, koşarlar. [180]

3.6.4.3. Müşâhede 26

Şarl, Fransanın Sart vilâyeti ahâlisinden, çiftçi, elli dört yaşında, kavi-l-bünye, ziyâde ayyaş, iki üç gündür çatkın, muzdarip, inzivâgüzin bir hâldedir. Hâlinde biraz tagayyür olduğuna dikkat edilirse de daha ziyâde ehemmiyet verilmez. Birdenbire bir gece bilâ sebep kalkar, ne istediğini sorarlar “Bilmem, bakayım ne oluyor?” diye cevap verip sokağa çıkar. Ertesi günü sabah vakti çavuşlar Paris mahallatından birinin bir sokakta manzarası şâyân terahhum bir adam bulurlar. Elbisesi lime lime olmuş, vücûdu kan içinde, yüzü yırtık pırtık, ayağındaki kunduralar parça parça, gözleri fersiz, yolun üstüne yığılıp kalmış idi. Kendisinden hiç bir izâhât alınamaz, tevkif-hânede biraz iâde-yi kuvvet ettikten, yaraları tımar oldunduktan sonra, bu hâl-i cümûddan çıkar. Bu halde kendisinden biraz ma’lûmât alabildik. Evinden kaçmış, çünkü kendisini bir cinâyetle ithâm ettiklerini zannetmiş, tevkif için geliyorlarmış, ölüme mahkûm edileceğine emin imiş, ila ahir, bu tedehhüşün ifrat derecede te’sîri altında tarlalar arasında koşarak kaçmaya başlamış, fakat kendi kanâatince arkasından jandarmalar kovalıyormuş, “bargirlerinin” diyordu. Sür’âtlerine galebe etmek îcâp ediyordu. Kim bilir, ne kadar çitler atladım. Geçilmez, sık fundalıklardan geçtim, esvaplarım derimde işte hep oralara takıldı, yırtıldı, kaldı. Bu ârızalar yolumu kesmeye mecbûr olan jandarmalara da zor veriyordu. Sonra yine alabildiğine koşmak başlıyordu. Hemen de bir orman kadar büyük bir koriye girdim. Burada jandarmalarla aramdaki mesafe biraz açıldı. Bir çeşmeden su içtim, bir av bekçisi burada ne yaptığımı sordu. Bu bekçi pek fena adama benzemiyordusa da konuşmaya vaktim yok idi, yeniden koşmaya başladım. İçtiği su sayesinde biraz bacaklarıma kuvvet gelmişti. Bazı yerlerde arkamdan (casus olmalı!) diye bağıryorlardı. Şimdi adliye nâzırını görüp masumiyetimi ispât etmek isterim.” [181]

3.6.4.4. Müşâhede 27

V. Uşak, kırk yaşında, absenti litre ile içer bir ayyaş, 13 Temmuz 1886’da bir korkuya kapılır. Zanneder ki bütün Paris tutuşmuş yanıyor. Şehrin ikâmet etmekte olduğu merkezinden koşarak bir hamlede Arjanto’ya kadar gider. “Aman, yetişin! yangın var! diye ettiği sayhâlarla ortalığı velveleye verir. Yangının nerede olduğunu sorarlar, fena halde korkmuş, gözleri dehşet içinde cevap verir. “Her yer yanıyor, yahu! Alevleride mi görmüyorsunuz, yoksa! baksanıza her taraf kıvılcım içinde, nah işte yangın tulumlarının sesleri de duyuluyor”. [182]

3.6.4.5. Müşâhede 28

Otuz sekiz yaşında, gündelikçi, evinde uzunca boylu bir gürültü çıkararak eline geçen her şeyi kırıp dökdükten sonra dışarı fırlar, koşa koşa polis komiserliğine giderek kendisini öldürmek istediklerini ifâde eder. Himâye talep eder, müşâhede-hâneye sevk edilmesi üzerine ertesi gün bütün tedehhüşlerini şu sûrette nakleder. “Dokuz kişi başıma işiyorlardı, sidikleri her renkte olup, ağzıma giriyordu. Bu esnada diğer üç adam zevcemin koynuna girmiş, rahminin üstüne yatmışlardı” ila ahir, ila ahir. [182]

3.6.4.6. Müşâhede 29

Bir diğer ayyaş da mösyö Karno, tehlikeli bir anarşist bellediği için kendisine hiddetlendiğini zanneder. Bütün bir gece reis-i hükümetin koltuğu altında bir top ve elinde topu ateşlemek için bir fitil olduğu halde peşini takip ettiğini zan eylediği için sabaha kadar bütün Paris sokaklarında koşar. Hânesinden de zevcesini bıçakla on bir mahalinden darb ü cerh ettikten sonra kaçmış idi. [183]

Ertesi gün muâyenede bu adam binnisbe pek ziyâde sükûnet irâeye eder. Efkârı henüz müşevveş idi ise de maahazâ şu yolda bir mütalâa dermiyân edebilmişti. Sakın budalaca bir korkuya giriftâr olmuş olmayayım?” absente gâyet meraklı bir ayyaş olup günde iki litreden fazla içtiği olurmuş. [183]

Hâl-i hezeyânda olan ayyaş tazyîk eden havf ü dehşet en garîp eşkâli irâeye edebiliyor. Rûhi-yi hissi bir anarşiye uğramış bir dimâğdan başka hiçbir mahalde tahakkuku mümkün olmayan garâibi temsil edebiliyor. [183]

3.6.4.7. Müşâhede 30

Otuz iki yaşında, tüccar müstahdemi, bir kaç gecedir uykudan mahrûm, bir akşam bir devâr-ı hir hirâsiya uğrayarak ikametgâhından fırlar. İkametgahı karanlıkta silahlarının parıltısı belli olan bir takım adamlar tarafından muhâsara edilmiş, sokağa çıkar çıkmaz bir bölük dragon üzerine yayılım ateşi açar, etraflarına müthiş sûrette kılınç savurarak dolaşan süvârilere kurtulmak için, dolu mebaç sokaklara girer. [184]

Müşâhede-hâne-yi husûsiye i'zâmında beraber getirilen zabıt varakası müfadineler nazaran çavuşlar, caddenin ortasında yerde kaybettiği bir şeyi arayan bir adam vaz'iyetinde, yarı eğili bir halde bulmuşlar, sağ elinde de bir revolver varmış. Ne aradığı sorulunca “Haydutlar bir kılınç vurdular, kafamı gövdemden uçurdular başımı arıyorum” cevabını verir. Zabıt etmek için bin müşkilât çekilir, asayiş me'mûrlarına, “Ay, şimdi de piyadeler!” diye haykırır ve revolverini üzerlerine tevcih eder.

Müşâhede-hâneye vusûlünden hâli vahim idi. Irkı mebzûl, hummâ, takallüsât-ı şedîde-yi evtâr giriyordu. Adem-i şu'ûru tam idi, serî'an bimar-hâneye sevk edildi. [184]

Hezeyân-ı kuûlinin kabus ile müşâbeheti. – Hezeyân-ı küûlinin en mühim evsâfından biri de aslını teşkîl eden zucret ile birlikte birde rüya denilen faâliyet-i dimâğiye de olduğu gibi fehmiyâtında ki irtibatsızlık ve teşevvüştür. Bu müşâbehetten nâşîdir ki Lazeğ bu tarz hezeyan tesemmümü ile bu tarz hezeyanın adeta hâl-i yakazada temâdisi gibi görüldüğü rüyanın hayale sığmaz îcâdâtı arasında münâsebetler bulunduğunu pek dahiyane isbât etmiştir. [184]

3.6.4.8. Müşâhede 31

N. Kırk altı yaşında, me'mûr, 9 Mayıs 1889'da bir hecme-yi hir hirâsı müteâkip ber-vech-i âti hikaye hâl eder: “Dün param olmadığı için hazin bir gün geçirdim, akşama doğru bir alay genç peşime takılarak, sırtımdaki palto mevsimle mütenâsip olmadığı için alay ediyorlardı. Hiç bir sıraya oturamıyordum ki etrafıma toplanıp musahhara almasınlar, velhâsıl sâfi su içerek sabahın ikisine kadar bunlarla beraber kaldım. Bütün gün bunları gezdirmiş olan ve aynı zamanda da bir sebze arabasını süren arabacı bana rast gelerek “Nereye gidiyorsun?” dedi. “Pazara giderek bir yirmilik çorba içeceğim” dedim. “Ondan bir şey çıkmaz, arkam sıra gel” dedi. Beraber gittim, fakat altı kilometre kadar yol yaktıktan sonra beni bırakıp kayboldu. [185]

Bende yolumu şaşırdım, bir başka adama rast geldim, pazara gitmek için yolumu sordum. “Ben de pazara gidiyorum, gel senide götürüyüm” dedi. Fakat bu adam beni küçük bir fena eve götürdü. Maa-t-te'essüf yirmi paradan ziyâde param olmadığını anlattım. Bunun üzerine bilek kesenler çetesinden olan bu canavar herif beni boğmak istedi. Bereket versin tâm bu sırada umûm-hâneye iki kişi gelerek beni kurtardılar. Olanca kuvvetimle koşarak kaçtım. Hep pazara gitmek için yolumu arıyordum. Bu sırada karşıma bir adam çıkarak ve nezaketle yanıma yaklaşarak,” Bu semtten misiniz efendim?” dedi - hayır- Aa! Öyle ise dikkat ediniz, kurt kapanına düşmeyesiniz, çünkü burası bilek kesenlerin mahallesidir. Eğer bir kere düşecek olursanız, hiç olmazsa bir bileğinizi bırakmadan zannetmem ki kurtulasınız, nah işte top oynuyorlar. Dehşetimden titreye titreye karşılarına gittim, yanlarına yaklaştığım vakit fena halde bir havfe tutulmuşum. Hemen saatimi çıkarıp kendilerine takdîm ettim. Bir tanesi “Ne olacak?” dedi. Yanlışlık olmuş bunlar namuslu adamlarmış, kendilerini takip ettim, bu defa bunların girdikleri sokak tamam doğru yolum idi. Fakat yanılmışım, bu yolda da beni kendi yerlerine götürmek için bir tuzak imiş, ellerine düştüğümü anladım. Beni

koğdular, köpek kovalayan bir kedi sür'âtiyle koşup kaçarak soluk soluğa köşede ki ekmekçi dükkanına gelebildim. Fakat kaderim beni takip ediyor, bilek kesenler meğer orada imişler, beni ne yapacaklarını müzakere ediyorlarmış, “Ya liraları ver yahut ki öldürürüz” dediklerini işittim. Hâlbuki bende yirmi paradan başka sikke yok. [185]

Yanlarında korkunç, kısa, total bir kadın vardı, görünüşe nazaran bu heriflere ziyâdesiyle sözü geçiyordu. Gidip bu kadına yalvardım, bana ismimi ve ikametgahımı sorduktan sonra “pekala” gidebilirsiniz,” dedi. Emrini tekrar etmeye meydan vermeksizin hemen savuştum, fakat yüz metre gitmemiştim ki arkamdan, hep bir ağızdan “Tutun” diye bağırarak koşmakta olduklarını gördüm. Üzerime gelince etrafımı kuşattılar. “Seni domuz seni, yine nihâyet ele geçtin, ya” dediler. Hülâsa reisleri intikamlarını almak için emir verdi. İntikamları müthiş idi. Beni o total kadına karşı idrar etmeye mecbûr ettiler. Ben işerken total karıda vaziyetten istifâde ederek hem bileğimi, hem de aynı zamanda ihtimal başka yerimi de kesecek ve sonra hava gazı fenerine asacaklardı. O aralık halk arasında bir karışma oldu. Yol bulup kaçtım, artık pazara gitmekten vazgeçerek karakola koştum ve ifâde verdim”. [186]

N...n. gözleri muhtekam, yüzü kırmızı ve ter içinde olup, etrafında gâyet âşikâr bir raişe vardı, hala hep bilek kesenlerin huzûrunda olduğunu zannediyor, hücrelerinde haykırıyor, total kadına karşı kendisini müdâfaa ediyor “Yakaladı, yetişin, can kurtaran yok mu? Diye bağırıyor. [187]

Hezeyân-ı küûlide hâlet-i cumûdiye. Gördüğü korkunç hayaletlerden mütedehhiş bulunan mütehezzî-yi küûl-i alelade kaçarak taht-ı tehâdîdin de bulunduğunu zannetiği tehlikeden kurtulmak ister. Başını döndüren korku te'sîriyle ilk defa bularak dâhil olduğu fûrceye göre sokaklarda veya dam üstlerinde deli gibi koşar, fakat bazen son derece tedehhüş kendisinde kaçmaya da mecal bırakmayarak, bilâdet içinde hareketten âtıl kılar. [187]

3.6.4.9. Müşâhede 32

Ernest, otuz üç yaşında, boyacı çırağı, 5 Mayıs 1888'de Kuşan Hasta-hânesi muâyene-hânesine mürâcaat eder halinde o kadar garâbet görülür ki kabûlden imtinâ edilir. Şu varaka ile müşâhede-hâne-yi husûsiye götürülür. “Hezeyân, bîrsâmât-ı bâsıra ve sâmi'a, hasta kendisini takip ediyorlar sanıyor. Kadîm ayyaş” muâyene odasına getirildiği vakit sanki ma'mûl vezinbir külli imiş gibi yavaş yavaş yürüyor. Tabîbin karşısında hareketsiz, sanki bütün vücûdunda bir hâl-i sumûl varmış gibi duruyor. Adeta korkudan donmuş gibi idi. Her türlü tenbihâta karşı samt, ebkem, tamamıyla butlan hissi içinde gözleri sabit ve mütedehhiş, elini terle martub bir vaziyet-i cumûdiyede kalır.

Nazarı aynı bir nokta üzerine ta'rîf edilemeyecek bir haşyetle in'itâf eder, hiç bir vaziyette bulunmaz, hiçbir hareket etmez, yanına yaklaşıldıkta hiç bir te'essür göstermedikten maadâ farkına bile varmamış gibi kalır. Cildehar, nabz-ı kesîr ve mütehezzîddir. El-katulât-ı adliye üzerine konursa mevcû-yi ürpermeler his olunur. Etraf daü'l-cümûdda olduğu gibi verilen vaziyette kalır. Melamih vecih bir ma'nâ-yı haşyetle tesbît edilmiş olup en hafif bir tahavvül irâeye etmeksizin saatlerce o halde kalır. Nazarını in'itâf ettirdiği noktadan ayırmaya çalışmak fâidesizdir. Ne yapılsa gözünü çevirtmek kâbil olmuyor. Yalnız bir aralık gâyet muhtasar sûrette işâretle konuşmaya muvâfakat etti. Hayvanât-ı vahşiye görüp görmediği soruldukta başı ile gâyet hafif bir işâreti tasdik yaptı ise de hepsi bundan ibâret kaldı. Teneffüsü kısa ve mütehevver, ağzı yarı açıktır, vücûdu tere batmış bir halde, hadegâtı son derece mütevessî'. [188]

Hareketsizliği bir dereceye kadar kezzâzâyı-ş-şekil ahvâle benzediğinden ani ve tiz bir şamata husûlüyle sıçramalar vukû'a gelip gelmeyeceği bilinmek istendi ise de edilen tecârüb hiç bir netice vermedi. Bir heykel gibi hareketsizliğini muhâfaza etti. Bu cumûd avar tedehhüş beş saat devam etti. Ba'dehu birdenbire hücrelerinden nâle-yi me'yusânelerle "Amanın açın, işte oradalar, elli kişiden fazlalar! öldürecekler!" diye haykırmaya başladı. Hep "nah, işte, işte" diye haykırarak kapıya saldırıp kırmaya çalışıyordu. Bir bardak su istedi, içmezden evvel "Bunu içer içmez güzelce zehirlenmiş olacağım." mülâhazasında bulundu. İki saat sonra aynı nazar-ı sabit ile yine hâl-i bilâdete rücû' etti ise de pek az devâm edip ba'dehu yerine son derecede bir çırpınma kâim oldu. Yatağını alt üst ediyor, hücrelerin köşelerine saklanıyor, "Amanın, koşun! gelin, burada, duvarın arkasındalar, çabuk olun, pencereden ateş edecekler!" diye istimdâd ediyordu. Bir aralık bir lahza sükût bularak dâhiliye etibbâsından birine "Katledilmemek için bütün gece yalancıktan ölü gibi durmuş olduğunu söyledi. Revolverin kurulduğunu duyuyordu. Kendisini öldürmek isteyen adamları tanıyor, bunlar eski ahabları olup şimdi aleyhinde kudurduklarında bu süi-kasti tertip etmişler, sebebi de şu ki kendisi bunlardan birinin kızını bir gece odasına da'vet etmiş. "Murdar ruspi ...". [189]

Zaten bu cumûd âvar tedehhüş hezeyân-ı âtılada müstesnâ vukûattan olup binlerce ayyaşlar içinde ancak pek nâdiren tesâdüf olunur. Fakat şurası şâyân dikkattir ki istihsâl olunan ma'lûmâta nazaran, sevâbiki irsiyesi pek fenadır. Pederi meşrûbât-ı küûliye-yi süi-isti'mâl ettiği için Biseter mâ'lûl-hânesine konulmuş, teşkilât-ı mâddiyesinde (izin gayr-ı muznip, vechi gayr-ı mütenâzır, tedâvül hafif fekkî gibi) bazı tereddi-ui semât-ı müşâhede olunur. Birkaç seneden beri küûlun süi-isti'mâlini î'tiyâd

etmiş. Süi-isti'mâlâtında bazı meşrûbâta rûchan vererek bilhâssa absent ile rumû yevmiye iki litre miktarında şarap kullanırmış. Nevbetin infilâkında beş altı gün evvel vücûdunda bir rahatsızlık hissederek işini ta'til eylemiş, uykusu çoktan beri fena olup bu tarihten i'tibâren ise büsbütün mefkûd olmuş. Ba'dehu birdenbire bîrsâmât-ı sûret-i kat'iyede terseme başlar. Etrafında kendini tehdid eden adamlar görmeye başlar ve bir aralık karısının guyûbetinden bil-istifâde yalın ayak sokağa fırlar. Komşuları hemen kendisini tekrâr eve getirirler. Ailesi bu hâli merak ederek Koşan Hasta-hânesi muâyene-hânesine getirirler. [190]

Ernest Saint An'a gönderilmekle tedricen kesb-i ifâgat eyledi. Bir kaç ay sonra serbestisi iâde olunduğu gibi o vakittenberi de aldığımız ma'lûmâta nazaran, yeni bir nevbete dûçar olmamıştır. [190]

Hezeyân-ı küûliyenin geceleri tezayüdü.- Ayyaş-ı mütehezzî bütün mecnûnlar içinde korkunun en ziyâde bir vasıf a'razı kesbedenidir. Zira basît inhitât malihülyâyîyelerin hâl-i zucretleri bu hâlet-i infîlîye ile o kadar münâsebettâr değildir. [190]

Korkak olmak i'tibâriyle zulmette kalır kalmaz, tedehhüş râişeleri kendisini isti'lâ eder. Bunlar gölgeden ve karanlıktan korkarlar. Bu hâli hiç olmazsa kısmen pek bâhir bir hâdisе olan isti'dâd-ı leyâlî-yi avârıza isnâd etmek îcâp eder. [191]

Bu kabîl hastegân hakkında sahîh ihtâ edebilmek için müşâhede-yi yevmiyelerini müşâhede-yi leyâlîye ile ikmâl etmek îcâp ve müşâhedâtтан en mühimi lâ-şek müşâhede-yi leyâlîyedir. [191]

İşte bir adam ki size oldukça mazlûm bir manzara da tasvîr edilmiştir. Rivâyete nazaran bu adamda çırpınma varmış, unf u şiddet gösteriyormuş. İlçayı imiş, mübresem imiş, kendisi hakkında bir takım ma'nâsız ve tehlikeli ef'âlî rivâyet olunur, maahazâ karşınızda sâkin, gâyet münâsebetli, zâhîran oldukça kendi halinde görünüyor. Sizi dinler, suâllerinize kâfi derece de ma'kûl cevaplar verir ve ekseriya kendine isnâd olunan ef'âlî şiddetle inkâr veya hiç olmazsa mübâlağa ile tavsîf eder. İnsanın sükûnet-i zâhiresine sebki-yi kelâm ve sencîdeki-yi lisânına bakarak sözlerine inanacağı gelirse de fakat nazarında mübhem bir ızdırâp, tıpkı manzûmelerde az çok âşikâr bir ihtikân, adâlet-i vechiyede bir râişe-yi hafife, etrafında titreme, gâyet küçük râişe-yi lifyelerle titrek olan lisânın hâlet-i vechiyesi, ila ahir, ila ahir, gibi biraz dakik muâyene ile hissedilecek olan bazı alâmet hiç olmazsa bir derece kadar ihtiyât ile karar-ı kat'i î'tâsını istilzâm eder. [191]

Gece oldumu daha şimdi aklı başında, kendine mâlik olan aynı adam telaşlanmaya, rahatsızlanmaya, çırpınmaya başlar, gölgeler de hayaletler, hayvanlar,

müsellah adamlar görür. Korkunç hayaletler kendisini dehşetten dehşete düşürür. Korkusundan bu menâzır-ı muhavvefe-yi görmemek için ellerini gözlerine kapar, istimdâd eder, hızla kendisini kapıya çarpar, kaçmak ister. Bu yılgınlık ve odaklık karşısında artık akıl ve muhâkemeyi bî-ma'nâ kelimât sırasına geçer, fakat gün doğmaya ortalık ışımaya başladı mı sanki biraz evvel ki adam o değildir. Böyle hecme-yi hir hirâsı içinde en anîf ve şedîd ef'âle, intihâra, katle tasaddi ettiği de olur. [192]

Birçok ayyaşların böyle zâhiren irâeye ettikleri sükûnet dolayısıyla üzerlerinde ki tarassûdudur. Şiddeti tahfif edilmesinden istifâde ederek gerek kendi nefislerine, gerek yanındakilere ta'addi ettikleri vukûatına dair birçok misâl zikre kâbildir. [192]

Her kimki birkaç ayyaş görmüşse mutlakan “Filân, gece karanlıkta yatamaz, yatak odasında hiç olmazsa bir mum yakmalıdır” dendiğini işitmiştir. [192]

Bir tasaddi-yi intihar da bulunmasını müteâkip muâyene edilen bir mütehezzî-yi küûl-i: “Kibrit kutusunu buldum, pek ziyâde korktum, kendimi pencereden attım. Eğer sönmüş olan şem'danı yakabileydım, bu hal başıma gelmezdi” demiştir. Ayyaşların intiharları ekseriyetle böyle hakîki yani kastî intihar olmaktan ziyâde körü körüne kaçayım derken kazâen dûçâr-ı mevt veya tehlike olmalarından ibârettir. [192]

Gerçi hezeyân-ı küûlinin ibâret olduğu cinnet-i hissiyede isnâd-ı Lazeğ'in pek doğru olarak isbât ettiği vecihle en ziyâde mühim olan bîrsâmât-ı bâsıra ise de maahazâ bîrsâmât-ı sâmi'a, hissiyet-i umûmiye, şâmme ve zâikada bu şekil ihtilâl-i şu'ûrun pek velveleli a'râzı arasında mevkî' sâhibidirler. Bilâda dermiyan olunan münâsebetler de teşvişât-ı hiss-i sâmi'anın mevcûdiyeti görülmüştü. Teşvişât-ı mezkûre müşâhede-yi âtiye de daha vâzıhtır. [193]

3.6.4.10. Müşâhede 33

August, otuz yaşında, abanozcu, bir hezeyân-i küûlinin dördüncü günü 2 Nisan 1887 tarihinde müşâhede-hâneye i'zâm olduğu vakit bir müddetten beri bir takım erkek ve kadınların kendisini takip etmekte olmasından şikâyet eder. Bunları geceleyin işitiyor, cinsiyetlerini seslerinin lahnından tefrik etmekte olduğu gibi merdiven de ayak seslerini de duyuyor. Bunlar birbirleriyle konuşuyor ve kendisini soymak için müzâkere ediyorlar. İlk girecek hırsıza karşı müdâfaa edebilecek sûret de hazırlanarak bekliyor. Başını içeri sokar sokmaz, hazırladığı baltayı kafasına indirecek, ihtiyâten yatağını da kapının yanına çekmiş ki bu sûretle hırsızların içeri girmesine mâni' olabilsin. Sabaha doğru ortalık aydınlanmak üzere iken tekrar merdivenden indiklerini işitmiş, giderlerken kara köpeğe karşı beyaz köpek meselesini konuşuyor ve bu işin yola girdiğini söylüyorlarmış. Ayrılırken “Yarın gece geliriz” demişler. Bu zamanda gittiklerinden

emindir, çünkü sokak kaldırımını üzerinde kunduralarının sesini duymuş. Maahazâ giderlerken sokak kapısının açıldığını duymayışını bir türlü îzâh edemiyor, çünkü alelâde bu kapı açılırken gıcırdarmış. [193]

Ertesi gece hırsızlar yine gelirler, odasının duvarını bir burgu ile delerler, bir tanesi derki: “Dikkat et, duvar kağıdına geldik, artık delme” odasını emniyette görmüyor, ev sahibine her gece aleddevâm hırsızların gelip gitmediğinden şikâyet ediyordu. Odasının sûret-i mahsûsa da tarassud ve nezâret altında tutulmasını talep eder, müşâhede-hâneye gönderilir. [194]

Bir diğer mütehezzî de “Şimdi tevkîf edecekler, katılmış.” dediklerini işitir. Hemen bir bıçak kavrayarak hâl-i müdâfaaya geçer, ayak sesleri duyar, demek oda kapısına kadar gelmişler. Düşmanlarını beklemez çünkü kendi kavlince pek ziyâde korkmuş, bıçağı göğsünün ortasına saplar. Fakat eli titriyormuş, bıçak sathi kalır. [194]

Teşviât-ı hissiyet-i umûmiye dahi hezeyân-ı küûlide pek kesîru-l-vuk’ûdur. Mübresemeler vücûtları üzerinde mûzi hayvanatın gezindiklerini, düşmanların attıkları kavî mâyi’in vücûtlarını yaktığını, ölümlerin korkunç sûrette vücûtlarına temaslarını duyar, favhât-ı tabiidan birinden dâhil olan hayvanâtın derileri altında ve hatta içlerinde gezindiklerini hissederler. Bazen de gâyet şedîd bir hezeyân-ı daü’l-murâki tekevvün edip menşe’i-yi tesemmüm-i teşviât-ı hezeyâniye-yi hâddenin sür’ât mu’tâdesi ile seyredir. [194]

3.6.4.11. Müşâhede 34

Ojeni, 31 yaşında, yorgancı, beş altı senedir işrete müptela (miktarı yevmisi üç litreden az olmamak üzere şarap ve valnerer içiyor) dûçar olduğu ihtilâl-i şu’ûr geceleri sokaklar da dolaşmasını intaç edici bir çırpınma ile başlayarak ba’dehu birdenbire şiddetlenmesi üzerine müşâhede-hâneye i’zâmı zarûret kesbeder. Muâyeneye getirildiği vakit vaziyeti oldukça garîp idi. Gayr-ı muntazam sûrette sığıyor, topukları üzerinde dönüyor, eteklerini kaldırıp indiriyor ve bu esnada sîmâsı en şedîd havf u haşyet alâimi ibrâz etmek de olduğu halde kendisi de lâ-yûnkatî’ bağırıp çırpınıyordu. “Nah, işte, işte, aman yarabbi! Şimdi bayılacağım, gömleğimin içine girdi, amanın, çıkarın, çıkarın, nah, işte daha yukarı çıkıyor, tırnakları etlerime giriyor, amanın şunu boğuverin, evet, kedi kedi, tutun, eteğimin altından geçerek girdi. İşte şimdi bacaklarımın arasında, murdar mahluk!”. Aynı zamanda hem eli, hem sesi ile bir hayvan kovan adam vaziyetini irâeye ediyordu. [195]

Bir başka kadın, Fransız, kırk yaşında, bilâ san’ât, bir müddet çılgıncasına koşuktan sonra kendisini Sen Nehrine atması üzerine bi-t-tahlis müşâhede-hâne-ui

husûsiye i'zâm olunur. İsticevâbında şu sûretle hikâyeyi hâl ediyor.”Oturduğu evde müthiş cinâyetler îkâ’ olunmuş, evin içi ölülerle dolmuş, iki ölü de yatağına koymuşlar. Uyurken bir soğukluk duyarak uyanmış, sağını yoklamış, bir ölü, solunu yoklamış bir ölü daha... Bu müthiş hâli görünce yatağından fırlamış, bu sefer de sıra kendisini öldürmeye geldiğini aklı kestiğinden kaçmış, bir müddet bütün Parisi koşa koşa dolaşmış, pekala evine dönmek istiyormuş. Fakat evde kocasının öldürmek için kendisini beklediğini zannediyormuş... Bu sebepten gidip kendisini Sen Nehrine atmaya tercih etmiş. Râişe-yi müteâmmime, ihtikân-ı mutazâmmat, sahr, tedehhüşât ve efkâr-ı i'tisâfiyenin tabiat-ı hezeyân-ı küûlinin teşhîsinde tereddüde mahal bırakmıyordu. [195]

Hastaya hayvanâtın ağzından, burnundan, kulaklarından, şercinden vücûduna girdiğine kanâat hâsıl ettirdiği ahvâlde dalâlet-i hissiye pek garîp işmi'zazâtı intaç eder. Nitekim böyle sûret-i hâddede tesemmüme dûçar bırakarak yalnız bir meşgâleye vakf-ı nefis ediyordu. Birbiri ardı sıra lâ-yünkati' ağzından girmekte olan fareleri eli ile kuyruklarından yakalamak, dehşet içinde, “Nah, bir tane daha, işte bir tane daha! bir tanesini bile tutmanın imkanı yok, hep mi'deme kaçıyorlar, aman yarabbi! Ne dehşet” diye söyleniyordu. Bir diğeri de üzerine hücûm eden köpekleri def'e çalışıyor gibi hareketi gayr-ı muntazama icrâ ediyordu. En fenâsı bir takımını arkasından girerek karnında havlıyorlardı. İki elini fuhe-yi şerciyesine koyarak kendisini fevka-l-hâd tedhiş, etmekte olan bu tecâvüzden tehaffuza çalışıyordu. Bir üçüncü hasta da buna benzer bir hâlde idi ise de fakat mesele bir ikinci unsuru tedehhüşle ihtilât etmişti. Hasta düşmanlarının kendi üzerine bütün bir ev eşyasını yığdıktan sonra ateşe vermek için makadına kundak sokmaya çalıştıklarını sanıyordu. Bütün ma'nâsıyla tere batmış olup vücûdundan damlayan ter damlaları döşeme tahtalarını ıslatıyordu, bî-çare ta'rîf olunamaz bir havf u haşyet içinde hemen infilâk vukû'una müterâkiben alleddevâm sırıyor ve-lâ-yünkâ: “Amanın, dikkat edin, şimdi patlayacak” diye haykırıyordu. [196]

3.6.4.12. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye

Mecânînin cezâdan muaffeviyetinde şâri' kânûnların kast ettiklerini medhâlde söylemiştik. Fakat hasta olduğu için değil, belki kendi irâde ve ihtiyârı veya budalalığı yüzünden uğradığı mâcera-yı mestâne ile irtikâb-ı cürm ü cinâyet edenlerde bu lütûfa şâyân mıdır? Bunların ikisi de aynı derece de gayr-ı mes'ûl nasıl addolunabilir? Gerçi zulmet fikriye-yi kâmileye uğramış bir adamı cezâ ile korkutup ıslâh etmek mümkün değilse de fakat hiç olmazsa tedbir de noksanı ile bizzat kendi kendisine kuvve-yi akliyesini teşevvüşe uğratan ve bu sûretle telkinât-ı ilcâiyeye teslim-i nefis eden bir adama hasen te'sîr göstereceğinde şüphe yoktur. Sarhoşlukta tabâbet-i adliyece ta'yîni

îcâp eden mesele hin îkâ' cürümde ef'âlimizi idâre eden melekâtın icrâ-yı faâliyet edip etmediklerini takdîr değil, belki cürümde sebep sarhoşluk olup olmadığını ta'yîn eylemektir. [197]

Sarhoşluğun kasîra-l-emed bir cinnet olduğunu dermiyan etmek cinnet-i adliyece mühim bir mütâlâa gibi kabûl olunamaz, çünkü hemen her memlekette şâri' kânûnları bu hakîkati kabûl ediyorlardır. Şu kadar ki enîr gayr-ı meş'ûresinin sebep olduğu hasar-ı içtimâiyede, bilerek sarhoş olduğu için fail müşterek mevki'inde kalan şahsa karşı biraz ibrâz şiddet taraftarıdır. Çünkü mücrim bu kasîra-l-emed cinnet hâlinden uyanınca hiçbir hâtıra muhâfaza etmediği için îkâ' ettiği ef'âli îzâh edemese bile bu tedbirsizliğinin ve irâdesine hâkim olamamışlığının ne fenâlıkları intaç ettiğini pekala anlayacağı kanâatindedirler. [198]

Böyle bir vakada adliyenin emsâline ibret olacak bir cezâ ta'yîn etmeksizin sadece vakaya şahit olmakla kalmasını terviç etmek adâletinden matlûp olan âmme-yi nâssın müdâfaasını ihmâl eylemek olur. Namuslu ve haysiyetli bir adamı kast ve irâdesiyle değil, belki tedbirsizliği ile îkâ' ettiği bir cürümden mes'ûl tutup da sırf kendi arzu ve ihtiyarıyla içerek sarhoşlukla vurup öldüren bir adamı ma'zûr görmek hiçbir aklı selîmin kabûl edemeyeceği bir mantıksızlıktır. [198]

Sarhoşluğa teşvişât-ı dimâğiye arasında bir mevki'i mahsûs vermek zarûrîdir. Fakat bu mevki' bir marazı hakîkiden ziyâde bir hâdis-e-yi tecrübiye mevki'idir. Mestî-yi bir hastalık addetmek layık olmadığı gibi mâzisini sevâbık irsiyesini, meşrûbât-ı küûliyye karşı kabiliyet-i te'sîriyesinin derecesini aramaksızın ve bu sûretle sarhoşun îkâ' ettiği cürüm ve cinâyet de psikoloji ve ahlak nokta-yı nazarından sarhoşluğun mertebe-yi dahl-i te'sîr-i neden ibâret olduğunu ta'yîne savaşılmaksızın sadece sarhoşluğu müşâhede etmekle iktifâ etmek bir ihtibâr ilmi dahi olamaz. [198]

Sarhoşluğun şekli ve hatta tabiatı i'tibâriyle envai muhtelifesi olduğunu anfean serd ve ityân etmiştik. Terreddiyât-ı akliye zamanında zâhir olan gayr-ı tabii ve mü'dil mestîler vardır ki tabâbet-i adliye nokta-yı nazarından mestî-yi basîtlere kâbil kıyâs olamaz. Binâenaleyh bu meselede hâkim neye göre mutehavvil olmak îcâp edip her vakayı ayrıca dakîkan mütâlâa îcâp eder. Filhakîka böyle bir muâyene-yi dakîka neticesinde anlaşılabilir ki içki içmemekte külliyen hür ve serbest efrâd olduğu gibi uzviyetlerinin nakîsedat olması hasebiyle bu husûs da cidden marazi bir boyunduruk altında kalmış eşhâs da vardır. Bu kabîl eşhâs da mes'ûliyet hatta merduiyet-i kâmile derecesine kadar hasr u tahdîd olunabilir. Bu halde demek olur ki tabîb-i adlî için muaffâviyet-i cezâiye noktasında kıymettar olacak sûrette isbâtı iktizâ eden nokta

sarhoşluğun mevcûdiyeti değil belki buhran bed mestînin husûlünde dahil gelmesi olan zemin maraziyi te'mîn etmektir. [199]

Bazı müellifin de adem-i mes'ûliyeti sarhoşluğun derecesine göre takdîr ederek gâyet vâzih ve temeyyüz sûrette âşikâr bir sarhoşluk îkâ'ı ef'âl edenleri gayr-ı mücrim addeylemek mülâhazasını dermiyan etmişlerdir. Bu nokta da Kraft Ebing ile hem fikir olan Doktor Linç cürmün hin îkâ'ında zulmeti aklın tamâmiyetine delâlet eden adem-i hâfızanın tabâbet-i adliye-yi bed mestîde vâhid kıyâs i'tibâr edilmesini ve bu devirde îkâ' edilecek cerâimin her gûne mes'ûliyet-i cezâiyeden müberra tutulmasını muvaffak görüyor. Maahazâ bu fikir pek de kâbil bir esâs olmasa gerektir. Evvela bu adem-i hâfıza mestî-yi basîtta yani bir mâ'zurât-ı kânûniye gibi makbûl olmadığı için ta'yîn-i mes'ûliyet i'tibârıyla tabîb-i adlîden re'yi sorulmayan sarhoşluklarda da ekseriya meşhûd olur. Sâniyen muhtebir için derecesini doğrudan doğruya takdîr edemeyeceği bir hâle hükmetmekte müşkilât-ı nazar-ı i'tibâra almalı, zira bittabii şehâdât ve ihbârât ile müttehemini ifâdâtından başka elinde istinâd edecek delil olmadığından bu şerâit dâhilinde sarhoşluğun sûret-i kat'ide derecesini takdîr edemediği ve çünkü gayr-ı sahîh ma'lûmât ile vadi-yi hataya sevk olunması pek muhtemel olduğu tabiidir. [199]

En mutlak bir adem-i şu'ûr derekesine düşünceye kadar sarhoş olmuş bir adamın mahza bile bile ve isteye isteye bu mertebe sarhoş olabildiği için töhmetten biri tutulması iktizâ edeceğini hey'et-i adliyeye kabûl ettirmede imkân yoktur. Binâenaleyh bu husûsta en muvaffak çâre, umûmen de kabûl olunduğu üzere Doktor Garniye'nin mütâlââsına tevfiq muâmele etmektir. Merhum Mumi Elihk'in fikrince tabîb-i adlî nazar dikkatinin sarhoşluğun derecesine değil, sarhoşun isti'dâd-ı zâtîyesine atfetmelidir. Tabîb-i adlî müttehemini melekât-ı akliyesinin, faâliyet-i muntazamada olduğuna, iyiden iyi hâs i'tibâr olunacak bir nakîse-yi irsiye, bir isti'dâd-ı müktesep irâeye etmediğine kanâat peyda etmediği takdîr de ancak teşhîs mestî-yi âdi neticesinde karar kılabilip binâenaleyh bu i'tibâr ile esâsen hâli kendi cümle-yi vezâifinden olmayan takdîr mes'ûliyet kaziyesini vicdân hükkâma tevdi' etmekten başka bir şey dememelidir. [200]

Hezeyân-ı küûliye gelince bu cinnet-i küûliyenin nevbet hâddesi esnâsında îkâ' edilen cerâimde adem-i mes'ûliyetin kat'i ve mutlak idiğinde umûmun re'yi mütehaddiddir. Filhakîka bu buhran-ı hezeyân-ı tesemmüm-i melekât-ı akliyenin faâliyetine îrâd ettiği şûriş, müterâfık olduğu temellül-i şedîd ile beraât-i töhmet bahsinde münakaşaya mahal bırakmaz. Şurası da ca-yı nazardır ki hezeyân-ı küûl-i ancak hucûrât-ı asabiye de bir kâbiliyet-i teheyüciye-yi mahsûsa verecek ve hatta bu kâbiliyet-i tehîciye bir fart süi-isti'mâl olmaksızın bile mâddi ve ma'nevî bir teşevvüş zuhûru ile ve hatta buhrân-ı tekvin edecek mertebe tagayyürât husûlünü mûcip olacak

vecihle küûl ile bir meşbuiyeti tedriciye sayesinde az çok uzun bir müddette hazırlanmış bir zeminde tekevvün eder. İşte zeminin bu hazırlanmış olması vücûbidir ki mütehezzî-yi küûliye hasta addettirir. Maahazâ burada nazar-ı i'tibâra alınacak bir mühimme vardır: [201]

Hâl-i buhranda bulunan bir ayyaşın vâzıhan zebûni bulunduğu hâl-i cinnet içinde ef'âlınden hesap vermeye mecbûr tutulması tabii hatıra bile gelmez. Böyle bir adam muvacehesinde mes'ûliyet-i cezâiye meselesi mevzu' bâhis olunca sûret halinde hiç kimse tereddüt edemez. Zira eldeki şahıs bir muhteli-ş-şu'ûrdan, muhtaç tedavi bir hastadan başkası değildir ve ef'âlinin nîk u bedini-yi tefrika külliyyen gayr-ı kâdirdir. [201]

Fakat bil-akis müddet-i nevbet pek kısa geçti. Hâl-i sükûnet avdet ettide müttehemîn âkıbeti mevzu' bahis olduğu sırada ispiertosu etrah etmiş ve hasta irâde-yi cüz'iyesini iktisâp eylemiş bulunursa işte ne karar verilecek, cezâ kânûnun 41. mâddesi müeddâsına tevfiğ muâmele ederek müttehemîn hin ikâ' cürümde cinnet halinde bulunduğu ta'yîn edince muâf tutulacağı re'yini dermiyanda tabîb-i adl-î için tereddüde mahal yoksa da fakat bu sûretle hâl-i hâzırında akli başında ve irâde-yi cüz'iyesine sâhip bir adamın bimar-hâneye vaz'ı ve sevkine de itâ'ı hükmedilebilir mi? [202]

Hasta da hâl-i cinnetin nüksü ve huzûr-ı âmme için bir tehlike teşkil etmesi ihtimâline binâen mütâlââ ederek bimar-hâneye vaz'ı lüzûmu dermiyan edilse bile bu hükmün de büyük bir kıymeti olamaz. Çünkü birkaç gün, birkaç hafta veya ay bimar-hânede kaldıktan sonra hâlet-i akliyesini ve her türlü teşvîşât-ı fikriyeden selâmetini bimar-hâneye etibbâsına müşâhede ve tasdik ettirecek bir adamın tahliye-yi sebîl-i talebine karşı terviç matlûbundan gayr-ı bir şey denememek ne derece zarûrî ise bu sûretle iâde-yi serbesti eden ayyaşın da yine süi-isti'mâlât-ı küûliyede bulunarak yeni nevbâtı davet ve bu sûretle tekrar cerâim etmeside o kadar tabiidir. Maa't-te'essüf kavânîn-i adliye-yi hâzıra bu pürüzlü meseleyi henüz halledememiştir. [202]

3.6.5. Biblografya

Paul Garnier: Pariste Cinnet.

Kraft Ebing: Tabâbet-i Adliye-yi Mecânîn.

Karaplin: Medhâl Tabâbet-i Rûhiye.

A. Jake: Daü'l-Küûl.

Louie Renon: Emrâz-ı Avam.

Dupre: Âfet-i Rûhiye-yi Daü'l-küûl.

August Marya ve A. Riş: Beyne’l-milel Mufassal Psikolojiye-yi Maraziyenin Cild-i Sânisinde Daü’l-küûl Bahsi.

Robinoviç: Mufassal İlm-i Emrâz-ı Akliyede Daü’l-küûl Faslı.

Döbüvisyon: Mes’ûliyet-i Cezâiye ve Cinnet.

3.7. Mütereddîler

Teşvişât-ı faâliyet-i rûhiyenin vakf-ı nümûvdan münbais kemaklî ile emrâz-ı akliye arasında mutavassıt bir mıntıkası vardır ki hemen de şahsa göre mütehavvildir. Bu teşvişât ile emrâz-ı rûhiye-yi hakîkiye arasında birçok geçitler mevcût olup bu sûretle musab olan eşhâs zaten pek gayr-ı sâbit olan muvâzenelerini gâyet sühûletle kaybedebilirler. Ve bu muvâzenelerini kaybedişleri o kadar kolaydır ki bu sûretle yaşadıkları vasata kendilerini uyduramamaları, hattı hareketlerinin intizâmsızlığı (süi-isti’ mâlât-ı bâhiye, küûliye, ila ahir,) seciyelerinin teşekkülündeki nekâyıs, cümle asabiyelerindeki za’f kuvva, sevk-i tabiilerindeki şerâit gayr-ı tabiiye sebebine hey’et-i içtimaiye içinde ancak pek edna mevkî’ sâhibi olabilirler. [204]

En yüksek melekât-ı rûhiye bunlarda kısmen dûçar-ı dumûr olmuş, kısmende dalâlet cihetinde inhirâf eylemiştir, binâenaleyh bu eşhâs anâsır-ı rûhiyelerinin evsâf-ı neşvünemaları nokta-yı nazarından hâl-i tabiiden ayrılırlar. [204]

Bu ahvâl-i tereddîyât vakfı nümûvv-ı rûhiye pek yakın olup onlara bir takım eşkâl-i maraziye-yi mutavassıta ile de merbuttur. Filhakîka her iki halde de dimağ neşvüneması esnasında uzvu-t-tabiî esbâb-ı mazarranın taht-ı te’sîrinde kalmıştır. Şu

kadar ki bu sebebi dimâğın ba'dehu neşvünemasında devamına mâni' olarak belâhet veya fedm husûlünü intaç etmemiş bil-akis bazı mertebe terakkiye müsait bulunmuş ise de bu terakki marazı, dalâletzede ve bazı nokta-yı nazardan nâ-tâm olarak vuk'û bulmuştur. Tenemmüv-ı dimâğiye de ki bu tağyir en yüksek melekât-ı akliye (akıl, hissiyet-i ma'nevîye, tasavvurât-ı ahlâkiye) bir adem-i kifâye hâli peyda etmiştir. Bu sebepten hayat-ı ferdiyenin mâ'na-yı umûmiyesi ve vezâif-i beşeriyenin tabiat ve kıymeti hakkındaki îzan bunlarda mefkûddur. Bu fıkranın netâyici de bi-z-zarûri bir mevki' ictimâi ihrâz ve onu muhâfazada adem-i iktidâr, istishâl-i matlup olan gâye ve vusûl için azimprorane ve meş'ûrane akdamâtta âciz, hayatta daha ulvi mekâsıdın ihrâzı için lâ-büd olan vesâiti hakkıyla takdîre adem-i liyâkat, ahlak nokta-yı nazarından idâre-yi nefse adem-i imkan, marazî bir şiddet ile ibrâm eden ekseriya dalâlet-engîz hevesât-ı gayr-ı ahlâkiye ve hatta cinâiyeye mağlubiyet sûretinde zâhir olur. Avam bu eşhâsı serseri, metânet-i ahlakiyeden mahrûm, sefih, müsrif ve mücrim ma'kûlesi hezleden addeder. Hâlbuki muhtebir bunlarda en yüksek melekât-ı rûhiyenin za'f hâli mevcut olduğunu görür. [204]

Bu tereddî ahvâlinin emrâz-ı müktesebe olmak haysiyetiyle emrâz-ı akliyeden farkı şudur ki eshâbının dimâğı tamamen neşvünema bulmuş ve şimdiye kadar tabii sûrette îkâ'ı vazîfe etmiştir. Melekât-ı akliyelerinden pek erken zuhûr edip müstetir kalmış teşvîşât vardır. Ve bu teşvîşât ve hilâf-ı tabiat (za'f akıl, hezeyân, teşvîşât-ı hissiye mesellü) münhasıran fikrî olan hâdisâtın ziyâde hissiyât-ı ulviye, gazezât ve seciye sahalarında hükümandır. [205]

Demek olur ki bunlarda melekât-ı rûhiyenin unsur aslisi neşvünemasında dûçar afet olmuştur. Seciye (alelâde düşünme ve his eylemenin tarzı) marazî bir istikâmet almıştır. Her şahsın uzviyetine tahassusâtına, tefekkürâtına, garizâtına göre tereddîyât-ı rûhiyenin nümâyîşâtında zâhir olan tenevviât lâ-yüiddü ve-lâ-yuhsâdır. [206]

Bu tereddîyât (dîni, siyâsî, san'âyî, edebî) garâbetlerle, gayr-ı muntazam bir hayat yaşamakla, hissen olduğu kadar ahlâken de nakîsedâr bir hâletle, cem'iyetle ülfet ü muvâneset peydasına kâbiliyetsizlikle âşikâr olur. [206]

Mütereddîlerde cümle-yi asabe-yi merkeziyenin isti'dâd marazisini te'eyyüd etmek üzere evvelen telâfîf-i dimâğiye de ciddânı değil bil-akis ferdi galatât-ı tabii, teşvîşât-ı devrâniye-yi mûcip olacak sûrette şerâyîn, orda ve ev'îye-yi lenfaiyenin tarz tertiblerinde gayr-ı tabiat, bir taraftan dimâğ, diğer taraftan kalb u ev'îyenin neşvünemaları arasında nisbetsizlik, hucûrât-ı gadediyenin hâl-i tevkîfte kalarak hâlet-i nümûvve-yi cenîniye-yi muhafaza eylemeleri, hazemât-ı lifyenin adem-i tekevvünleri, meyâlinin neşvünema-yı nâ-tamamı gibi neşvünema-yı cenînde şerâit i'tibâriyle meçhûl

ve fakat sûret-i mevrûsede kesîru-l-vuk'û bir takım vakf-ı nümûvvelerle atetoz, hure, havl, bazı zümre-yi azliyelerin felc-i nâ-tamları gibi afetin esbâb-ı mevlûdesinden olmak üzere emrâz-ı cenîniye veya esna-yı velâdette zuhûra gelen asar-ı cerhiyeden binnettice nevâhi-yi dimâğiyyenin adem-i teşekkül ve tesnî'i, sâlisen rahits veya diğer afet-i tıfliyeden münbais kohf ve dimâğın galtât-ı tabiiyesi gibi bir takım afet-i teşrîhiye de mevcûttur. [206]

Bütün bu afet, dimâğın neşvünemasında tevekkufu intaç ederek, derecesine göre sâdedili, belâhet, fedâmet, hâlet-i mesellü kemaklîyı tekvin edecek bir mertebede olup şu kadarki bu eşhâsta vetîrât-ı teşrîhiye melekât-ı fikriyenin neşvünema-yı şâşâdarı sayesinde bu derece kuvvet ve şiddetle icrâ-yı fiil ederek bunları ma'lûlîn-i rûhiye derekesine indirememiş ve derecât-ı kemakıllının en üst tabakasında kalmalarına müsâade etmiş ise de maahazâ yine bünye-yi rûhiye ve fikriyelerinde derîn uçurumlar ve gayr-ı tabiilikler sebebine bu kabîl eşhâs ne de olsa saftan hariç kalmıştırlar. Öyle adamlara tesâdüf olunur ki şiddet-i zekaları, budâiye-yi ilmiyeleri, hatta mahsûlât-ı fikriyelerinin bazen dehâiyetleri ile cem'iyet içinde temâyüz ederler. Bunların hüviyet-i rûhiyelerinin samimine biraz nüfûz ediniz, bu sitre-yi muhteşeme altında gizli bulacağınız sefâlet-i ahlâkiyenin dereke-yi pestisi karşısında dûçar ve leh olursunuz. [207]

Bu muvâzenesizlerin mütehezzîlerden, ma'tûhlardan, kemakıllardan farkları dediğimiz gibi zekalarının lüzûmu kadar tenemmüv eylemiş olmasıdır. Ne yaptıklarını veya ne yaptıklarının neticesi nereye varacağını pekâla bilirler, dalâletzedegândan farkları ise garîzelerinin dûçar dalâlet olmaktan ziyâde ihtirâslarının fevkalâde şiddet kesbeylemesi ve irâdelerinin teşvîşât-ı mütenevvi'aya uğramasıdır. Bazılarında arzu ve o kadar kavî, ihtiras o rütbe şedîddirki faâliyet, âniyen dumanlanan, zekaya danışmaksızın hemen faâliyete girer, bunlar mecnûnlara yakındırlar, bir takımlarında ise, bil-akis az çok dalâlet olan ihtirâsâtın şiddetine rağmen hep âyan kalır, faâliyeti tatmîn emele nâiliyet husûsunda da zeka ile anlaşır, bunlar daha ziyâde dalâletzedegâna karib olup bir cürüm veya cinâyet işledikleri vakit nasıl bir teâmül-i ictimaiyeye ma'rûz kalacaklarını bilebilirler, cezâ bunlar üzerinde bir te'sîr-i müfid icrâ eder. [207]

Ekseriyetle bir mecnûn bir masrû' veya ayyaşın çocukları olan bu mütereddîler daha sinn-i sabâvetlerinde hattı hareketlerinde intizamsızlıkları, kâbiliyet-i te'sîriyelerinin ifratı, hiss-i enâiyet ve nahvetlerinin şiddeti, ilcâlarının zoru, zabt-ı nefsteki âcizleri ile kendilerini belli ederler. [208]

Tenbellikle, zevke, hovardalığa bir meyl-i mahsûs gösterirler, intizâm ve itaâte karşı âsi, gurûr ve nahvetleri mevzubahis olduğu zamanlar anûd ve zorba olurlar, sa'y

ve varzşe, hayat-ı muntazamaya karşı nefretleri her vakit câlip nazardır. Cemiyet-i beşeriyenin siretinde tıfıl-ı sûrette yaşamak için halk olunmuş gibi görünürler. Bunların bir kısmı vâkıan Mösyö Dupre'nin dediği gibi hiç bir terbiye ve ceza ile iflah olmaz, hılketen gayr-ı kâbil istinâs iseler de bir takımları da bu mertebe ıslah kabûl etmez değildirler ve korkutulabilirler. [208]

İşte bütün eşkâliyle mütâlâası başlı başına büyük bir cilde bile sığmayacağı için, burada hemen de üstün körü denecek bir sûrette mütâlââ edeceğiz o zucret-i ızdırâriyeler, o ilcâlar, o fikr-i sâbitler, o garîp dalâlet-i tenâsüliyeler hep bu tereddüyât-ı rûhiye sahâsında husûle gelir. [208]

3.7.1. Izzırâr-ı Meş'ûreler

Irsen mütereddîler mevcût ve fakat zincirbend olan akıl ve muhâkemelerinin kendilerine sekînet ve metânet emretmesine, böyle münâsebetsiz şeylere kapılmasını mâni' eylemesine rağmen en âdi ve ehemmiyetsiz ahvâli vesîle ittihaz ederek sâbit, garîp, gülünç, kaba bir fikre bir cinnet-i âcibeye teslim-i nefis etmek için kâbiliyet-i te'sîriye ve isti'dâd-ı mahsûsalarını açığa vurmaya her an marazi bir sûrette hazırdirler. Bunlar hayat-ı ruzmerre de zuhûr eden en ehemmiyetsiz şeyler için akıl ve hesâba gelmez kararsızlıklar şek ve tereddütler, zucret avar telaşlar, i'tinâlar, havf u hirâslar izhâr ederler. [209]

Meselâ bir şey yaptılar mı acaba bunu yapmakta iyi mi ettiler? Bir kere karar verince, eğer o da karar verebilirlerse netîcesi fena olmasın? Bu mülâhazâtın sebebiyet verdiği endişedeki şiddete bakınca insan meselenin pek mühim bir iş olduğunu sanır, hayır, halli düşünülen mes'ele, meselâ on gün hangi elbisenin giyilmesi, falân şeyin şuraya yahud buraya konulması, evden dışarı çıkarken ilk önce hangi ayağın atılmasıdır. Bu kadarcık bir şeye karar vermek için yanındakilere sonu gelmez suâller sorulur. Akli çileden çıkaracak tereddütler edilir, çocukların bile güleceği bir takım âdetler tekrar olunur. [209]

Tabâbet-i rûhiye de ızdırârlılar dediğimiz bu kimselere halk, zavallıların ne müthiş işkence ve azâb-ı derûn çektiklerinden bî-haber, kaçık, meraklı deyip geçer. Fakat zâhirlerinden bir şey anlaşılmayan bu zavallıların zebûni oldukları bu nik-i ma'nevî bazen bütün mevcûdiyetlerine hâkimdir. Muzdar zebûni olduğu bu işkenceyi gizlemek için elinden gelen her şeyi yapar. Fakat nihâyet bir gün gelir ki nefsinde mütehekkim bir işkence ile irâdesi arasındaki cedel dâimi ve hafîten meftûr ve bî-tab bir hekîme ifşâ-yı râze, talebi nasihata karar verir. İleride göreceğimiz vecihle ve bazen görüldüğü üzere ihtilâtât-ı hezeyâniye olmadıkça bu hastalar kezariş hayat-ı

ictimâiyeye iştirâk ederler. Kısım-ı a'zâmları müddet-i ömürlerinde kat'iyen tımar-hâne eşîğinden içeri adım atmazlar, maahazâ birçoklarında deli oldukları korkusu pek ziyâdedir. Bu sebepten bunların sefâlet-i ma'nevîyeleri en ziyâde etıbbâ muâyene-hânelerinde vâki' olan uzun hikâyelerinden anlaşılır. [210]

3.7.1.1. Müşâhede 35

Madevazl S. , 17 yaşında, her türlü semât-ı mâddiye-yi tereddîden selîm, eşrâftan bir aileye mensûp, gâyet iyi tahsîl ve terbiye görmüş, akrabası kendisi hakkında asabiyet ve garâbet-i tabii ile müteârif bulunan vâlidesine çekmiş diyorlar. Her vakit seciyesinde kararsızlık ve mefrut bir kabiliyet-i te'sîriye irâeye edermiş. Bu gün şematât avar, mefrut bir şetâret irâeye ederken ertesi gün samt-ı anudâne derecesinde dûçar hüzn ve elem olur ve kararsızlığı akraba ve hevişânının kâmilan hayret ve taaccübünü celb edermiş. [210]

Takrîben birsenedenberidir kendisine pis bir şeye temas ederim korkusu ârız olmuş, doğrudan doğruya kapı ve pencere mandallarına temas edemeyerek evvela eline bir mendil sarmaya i'tinâ edermiş. Maahazâ bu tekayyüde rağmen yine temizliğini muhafaza edebildiğine emniyet edemezmiş. Gününün kısım-ı a'zâmını tuvâlet odasında kerrât ve i'tinâ ile ellerini yıkamak ve kanatıncaya kadar tırnaklarını fırçalamakla geçirirmiş, bundan maadâ başka bir takım merakları da var. Bazı kelimelerin söylenilmesi fena olduğunu zannediyor ve büyük bir te'sîrle akrâbasına aleddevâm bu kelimeleri ağzından kaçırıp kaçırmadığını soruyor, aldığı cevaplarla hemen de hiç bir vakit mütmain olmuyor, der-akap o kelimelerin te'sîrât-ı meş'ûmelerini ta'dîl edeceği î'tikâdında olduğu bazı ibârâtı tekrar eyliyor. Keza ikinci katta bir pencereye sokağa bakmak için yaklaşacak olsa başına dönme ârız olan bu kızcağız mürekkabâtı hadîdiye, idman-ı beden ve tedavi-yi balma ve tebdil-i hevâ ile iyiden iyiye îfagât bulmuştur. [211]

3.7.1.2. Müşâhede 36

S. 32 yaşında, mülkiye mühendisi, kavi'l-bünye, güçlü kuvvetli, sevabîk-î irsiyesi şâyân-ı es'ef bir halde, vâlidesi bir hezeyân-ı malihülyaiyenin esnâ-yı seyrinde vefat etmiş, pederi garâbet-i tabii sahibi, î'tidalsiz bir adam. [211]

İşte hastanın bizzat kendi hikaye hali: [212]

Kendi hakkımda bir hüküm verecek sene geldiğindenberi kanâat getiriyorum ki başkaları gibi değilim. Alelâde her gencin peşinde dolaştığı ezvâk ve hazûzâta karşı ben hemen de lâ-kayddim ve yahut ki daha doğrusu bin türlü faraziyât ile bu eğlentilerin verebileceği netâyici mülâhaza ederek uzak dolaştım. Birçok şeyler hakkında o kadar

garip efkârım var ki ta'rîf kabûl etmez, en garîbi şu ki bütün bu efkârın ne bî-ma'nâ ve tıflane olduklarını pekâla bildiğim hale yine aleddevâm zihnimden çıkaramıyorum, hakiki bir ızdırâr içindeyim, bilâ inkitâ bî-asıl ve esâs şeylerle iştigâlden kendimi alamıyorum. [212]

En basît şeylerde bile bir karar-ı kat'i ittihâz etmeme imkan yok, şayet bir karar vermeye muvaffak olsam bile daha ziyâde rahatsız oluyorum. Çünkü der-akap aksini yapsa idim daha iyi olacağı fikri zihnime tedâbüir ediyor. Mesleğim muktazası ekseriya vâki' olduğu üzere bir seyâhât îcap ettimi benim için bir mes'ele-yi azîme oluyor. Birçok tereddütlerden sonra yola çıkar çıkmaz hemen der-akap avdet etmek istiyorum. Nokta-yı azîmetimden uzaklara kemâl-i sür'âtle gitmekte olduğum fikri bana öyle bir gussâ veriyor ki bu zucret içinde kendimi vagonun kapısından dışarı atacağım geliyor... [212]

3.7.1.3. Müşâhede 37

Mösyö S., 37 yaşında, bir nezârette me'mûr, şedîd fakat maa-t-te'essüf tahlîli bir zekâ sahibi bir genç olup, on senedenberidir bütün hayatını zehirleyen bir takım korkuların, endişelerin ızdırârların zebûnudur. Ailesinde sûret-i muhakkaka da hiç bir mecnûn yok ise de sinirliler, kaçıklar, garîbi-t-tabiiiler pek çoktur. [212]

S. Zaten endişeli, vesveseli bir adam idi. Müfekkiresindeki revnak ve ciyâdat sayesinde mektep de imtihanlarını hep muvaffakiyetle geçirir ve her dersinde nâil-i mükâfât olurdu. Daha kitâbet sınıfında iken garip bir ızdırâra dûçar olarak dâima pantolonunun önü açık zannediyordu. Bu merak ile la-yûnkatî' elini pantolonun düğmelerine götürdüğünden mektep de bu hareketi bir âdet-i reddiyeden neş'et ediyor diye her vakit cezaya çarparlardı. Te'mîn ediyorki kat'iyen aleyhinde süi-zan ettikleri gibi bir âdet-i kabihası yoktu. Daha sonra her gün sûret-i mütevâliye de teselsül ve teâkip edenlerin dikkatine ilişen her hal kendisinde sonu gelmez istizâhât ve isti'mâlât-ı derûniye-yi mûcip olmaya başlamış, pek ehemmiyetsiz vak'âlardan mesela dış kapının açık mı kapalı mı olduğunu kerrât ile yoklamalardan, aleddevâm yaptığı bir işe pişman olmaktan, yangından korkmaktan, ila ahir, münbais endişelerden muzdarip oluyormuş. En büyük bir ızdırâbımda yanımdakilerin hâlime vâkîf olacağı korkusudur. Bütün bu size söylediklerimi başka hiç kimse bilmiyor ümidindeyim. Maahazâ eminde değilim ve bu şüphede ızdırâbımı tezyîd ediyorum. Elbisemin bu kısmı lâ-yûnkatî' muâyeneden bir an hâli kalmamakla beraber hiç bir misafirliğe gitmek nasip olmadı ki pantolonumun düğmeleri açık kalmış olması endişesiyle yüreğim halecâna uğramış olmasın. Fikrimdeki endişe adeta divânelik derecesine vararak aleddevâm bana bir hareketle

düğmelerimin çözüldüğü kanâatini veriyor, bu mahzurdan mâsun kalmak için otururken, yürürken kazık gibi duruyorum. Hep bu endişe yüzünden garip, gülünç bir hale vuz'û olduğumu biliyorum, fakat ne çare ki elimde değil, arada sırada gizlice önüme bakıyorum, fakat teftîş-i kifâyet etmiyor, yine dakika on kere elimi pantolonun önüne götürmekten men'i nefis edemiyorum. Bu î'tiyâd-ı muzdar yüzünden bir tiyatroya yahud diğer bir umûmi mahale gidip de eğlenceli bir akşam geçirmek saadeti bana haram olmuştur. Bir incir çekirdeği doldurmayacak çocuklukları büyülte büyülte kendime bir iş ediyorum. Bütün bunların ma'nâsızlıklarını münâsebetsizliklerini bilmekle beraber müfekkireme hükmetmek kudretinden mahrûmum. Her an ve dakika bir mes'ele zihnime hutûr ederek bütün müfekkirimi işgâl eder. Biliyorum ki bunun hâlinde benim için hiç bir menfâat ve münâsebet yoktur. Maahazâ sırf zihinden kendimi alamam, iyice kapandıklarına emîn olmak için lâ-akıl on kere kapıdan pencereye, pencereden kapıya gitmedikçe yatağıma yatamam. Yatağa girer girmez şüphe ve vesvese yeniden başlar, ne etsem gözümü yummak mümkün olmaz, beyhûde mukâvemet ve ısrara çalıştıktan sonra, nihâyet yine yataktan fırlayıp kapayıp kapamadığımı tekrar yoklarım. Bu hâl-i ızdırârın şiddetli olduğu zamanlarda gecenin büyük kısmını bu vesveseleri teskîn edeceğim gayretiyle uykusuz geçiririm, nihâyet yorgunluktan bî-tab düşer, uykuya dalarım. Bir merakımda ateştir: odamda etrafa o kadar i'tinâ ile bakarım ki ta'rîf kabûl etmez. Mumu öyle bir söndürüşüm vardır ki gören olsa deliliğime hükmeder. Mumu bin i'tinâ ile söndürdükten sonra etrafı muâyeneye başlar. Yanık kokusu varmı diye perdeleri, odanın eşyasını, elbesileri hep ayrı ayrı uzun uzun koklarım. Hele kendimi tenkit etme merakım bana bütün hayatımı zehir eder. Sofrada bardağı tutuşum, dudaklarıma götürüşüm, sokakta rast geldiğim eşhâsa bakışım, ila ahir, ila ahir, hepsi bana fena gelir. [213]

Mösyö S., tek mil ızdırârlılar gibi zihinlerine lâ-yûnkatî' sânih olarak kendilerini dûçar vesvese ve ızdırâr eden efkâra fâsıla vermek için insirafât-ı rûhiye yapmaya çalışmış. Tıpkı geceleyin bir mezarlıktan geçerken kendilerini isti'lâ eden haşyete galebe için ıslık çalan korkaklar gibi Mösyö S.'de efkâr-ı sâbite-yi ızdırâriyesini oyalamak için şarkı söylemeğe çalışıyorsa da bu cihette de pek az muvaffak oluyormuş. Sıhhat-i umûmiyesi pek ziyâde bozulan bu hasta binnihâye şifâyab oldu. Tevessü mi'de ve inkibâz-ı muannid ile müterâfik atâlet-i emâdan pek ziyâde muzdarip idi. Bu teşvişât-ı hazmiye ızdırârdan evvel zuhûr etmiş olmayıp belki ızdırâr-ı müteâkip hâdis olmuş idi. Yoluyla icrâ olunan bir medâvet sayesinde birkaç ay içinde gerek sıhhatî bedeniye ve gerekse selâmeti fikriyesinde salah hâsıl oldu. [215]

3.7.1.4. Müşâhede 38

Erkek, 46 yaşında, muâyeneeye dahil olur olmaz. “Mâzur görünüz, ismimi ve şöhretimi söylememekliğime müsaade buyrunuz, velev doktorda olsa bir başkasının zihninde şimdi size arz u hikaye edeceğim divâneliklerin ismime izâfe edilmesine kâil olamam’’. Mukaddemesiyle ismini bildirmekten mütehâşi, kavi-l-bünye, civâr köylerden birinde mûkim zengin ve eshâb-ı emlâktan, vakit vakit hadd-i i’tidâl-i mütecâviz derecede garâbet-i tabii sâhibi, seviye-yi fikriyesi oldukça dûn, bu zat on beş sene evveli ilk defa olarak bu şimdiki maraz-ı ma’nevîyesine uğramış, beş altı ay kadar kısım-ı a’zâmı idmanât-ı azliye ile geçmiş bir hayat-ı faâle-yi müteâkip hastalığı hiç olmazsa muvakkaten sükûnet kesbetmiş. On beş sene sonra bu derd-i ma’nevi yeniden bu defa birincisinden daha şiddetli olarak nûksetmiş. Hâl-i hâzırda bu zat o derece maraz-i mevsûsdur ki hatta aleyhinde bir süi-zehâb husûlüne medâr olur korkusuyla mektup yazmaktan bile âbâ ediyor. Her lahzâ, her vesîle ile vesvese ve kararsızlığa düşüyor. Acaba kendisini hırsız zannetmiş olmasınlar vesvesesiyle tesâdüf ettiği eşhâsın alâim vechiyesini dikkat ile muâyene ediyor. Vakit vakit ızdırârları o kadar şiddet kesbediyor ki bî-çare kan ter içinde kalıyor, bir nev’i hâlet-i devâriye içinde o rütbe dûçar gussa ve ızdırâp oluyor ki buhranın te’sîri altında ye’sinden fikrine intihâr etmek geliyor. Vakit vakit dilinin ucuna kadar gelip de bir türlü tahattur edemediği bir kelimeyi bulmak için günlerce azap içinde kalıyor. Bu hasta da dahi verâset bu kabîl tekmil-i marazada olduğu gibi birinci derecede şâyan ehemmiyet bir derecededir. (Vâlidesi isteriyâlî, pederi işret edermiş, bir teyzesi ile teyzesi kızı mecnûn). [216]

Bütün bu ahvâl-i faâliyeti irâdiyenin teşvîşâtından başka bir şey değildir. [217]

Ma’lûmdur ki faâliyet veya seciye dediğimiz hal üç muhtelif mes’eleden müşkildir. İcrâ etmek kâbiliyeti, mukâvemet etmek kâbiliyeti, idâme eylemek kâbiliyeti, bu melekâtın hepsi de ayrı ayrı şeylerdir. Ve melekât-ı fikriye ve ma’nevîye ile bunlar büsbütün başkadır. [217]

Bu üç kâbiliyetten birinin veya diğerinin muhtel oluşuna veya tezâyüd eyleyişine göre teâmülât-ı irâdiye değişir. Bazıları adeta zenberekli imiş gibi hemen der-akap icrâ etmeye bir isti’dâd-ı mefrud irâeye ederler. Bunların ef’âlî hemen de fiil-i mün’akise yakındır. Arzu bir kere teyakkuz eder etmez zekaya danışmazdan evvel der-akab tatmîn olunur. Bunlar muhterîs, şedîd, ilcâ-yı mîzâçlardır. Bunlarda merâkiz-i dimâğîye fiili adeta her an ikâ’ı vazîfeye müheyya ve merâkizi nehyin te’sîr ve nüfûzundan azade bir teheyyüc-i dâimi içinde gibi görünür. [217]

Diğer birtakımında ise bil-akis fart-ı faâliyetten değil noksan mukâvemetten neş’et eder. Bir arzuyu şedîd peyda ettiler mi emelin teşvîkâtına mukâvemet edemezler.

Bunlar hakkında bir seme-yi teşrîhiye-yi fizyoloji yapılmak istenirse denilebilir ki merâkiz-i nehyi bütün faâliyetlerini kaybetmiş, artık tenbih edemez bir hale gelmiştir. Bunlar zuhûrâtın ve tesâdüfâtın kurbanı za'flar ve âcizlerdir. Diğer birtakımlarında dahi azm ü sebât melekesi za'ftır. Bunlarda kararsızlar, bir maksad-ı muayyen için gayret ibrâzında kudreti olmayanlardır. [217]

Bir takımlarında da seciye'nin bu teşvîşât-ı muhtelifesi imtizâç etmiş bir halde bulunur. [218]

Vaktiyle kudamânın her birini ayrı ayrı vahdet-i maraziye addederek cünûn-ı vâhide nâmını verdikleri ve Üstad Muhterem Mösyö Magnan'ın menşe'i umûmiyeleri tereddîyat-ı akliye olan bir hâlet-i rûhiyenin müştemilât-ı safhâviyesinden ibâret telakkî ettiği faâliyet-i irâdiyenin teşvîşâtından başka bir şey olmayan bu ızdırârların ve husûsan tabâbet-i adliyece pek ehemmiyeti olup âtiyen biraz tavsîfine çalışacağız. İlca ahvâlinin mâhiyet-i hakîkiyelerini bir nebze tettebbû'ı fâideden hâlî değildir. [218]

Bu ızdırââlar ve onun netâyicinden olan ilcâlar hakikiyatta mefrut ma'nâsız, münâsebet-siz, hatta bazen tehlikeli bir takım arzulardan ibarettir ki zekanın telkinâtına rağmen tatmîn edilmek isterler. Mütereddîlerden ihtiyâc-ı fiil-i kavî, kudret-i mukâvemet zebûn ve ihtirâsât ekseriya şedîddir. Bunlarda arzu uyanır uyanmaz â'zâ-yı faâliyet zekanın i'tirâzâtına kulak vermeksizin hemen tatmînine şitâp eder. [218]

Hemen herkes her gün vakadır ki bir arzu uyanır, fakat zeka tatmînine razı olmaz, bünye-yi rûhiyeleri en mükemmel olanlar bu emeli der-akap ıskât ederler. Bazılarıda az çok mücâdeleye mecbûr olurlarsada nihâyette galebeye muvaffak olurlar. Meğer ki telkinâtına tevfik-i hareket ettikleri zekalarında aynı emelin tatmînini husûsunda faâliyetin ibrâmâtına iştirâk ede, bir takım zevâtta vardır ki zekaları mâni' için mümkün olanı yaptığı halde yine mağluben arzularına râm olurlar. [218]

Hatta bu son şık bile bir hâl-i maraziye değildir. Hemen her gün herkes zekasının pek mantık-i telkinâtına rağmen birçok ef'âl ikâ' eder. İlcaâtta fazla olarak bir hali daha vardır ki hâlet-i sar'aviyeye yakındır. İlcalılarda isti'dâd o rütbe ziyâdedir ki â'zâ-yı faâliyet hemen kendiliklerinden îfâ'ı vazîfeye başlar. Arzu bazen o kadar za'ftır veyahut telkinâtı zeka ona o rütbe kat'iyetle mâni' olmuştur ki marazi bir sûrette müteheyyiç bulunan faâliyet kendiliğinden icrâ-yı vazîfe etmemiş olsa emel fiile çıkamayacaktır. [219]

Müellifler bunu ilcaât-ı maraziye-yi ilcaât-ı gayr-ı maraziyeden tefrîk için bunlara ızdırâr, mukâvemetsizlik, zucret-i mütefârîka, tatmîn-i müteâkip husûl-i hoşnud-i, halinden şu'ûr tâm gibi bir takım evsâf da izâfe ediyorlar. Hâlbuki hakîkatte en mühim vasıf yalnız zucret ile mukâvemetsizliktir. Evsâf-ı sâireye bir mücâdele-yi

nefs vukû'unda dâima tesâdüf olunur. Bu iki vasıf ehyârın husûsiyeti de ahvâl-i maraziyyede son derece ifrata varmalarında ibârettir. Maahazâ hakîkatte bu ızdırârlar ülfet ve î'tiyâddan başka bir şey değildir. Bu ilcâât-ı birçok eşhâsın müptelâ bulundukları tik asabilere teşbîhi pek doğru olur. Sâde bu radde tik bir azle veya bir cümle-yi azliyyeye ârız olacak yerde bütün hüviyet-i faalimizi isti'lâ etmiştir. Yalnız bir hareket-i basîteye râci' olacak yerde bütün bir fiile şâmildir. Bir azle veya bir zümre-yi azliyyeye münhasır bulunan tikler aslında bir ihtisâstan münbais bir hareket-i ihtiyâriyeden ibâret iken az çok kesretle tekrar edilmiş olmak sebebine gayr-ı îrâd-i ve mihaniki olmuşlardır. Ve eğer şahsın cümle-yi asabiyesindeki muvâzenet biraz za'f ise bu hareket sâde mihaniki olmakla kalmayıp mukâvemetsiz bir şekilde olarak her türlü akdem ve irâdenin rağmını teânüdde edebilir. Ve bu halde hasta derdine katlanarak sabır ve tevekkülde karar kılar, mücâdeleden vazgeçer, mûti' bir tikli olur. Fakat bazen inâd ve mukâvemet eder. Fevkalâde cehd ü akdem gösterir, muvaffakiyetten me'yûs olunca bir tabîbe mürâcaat ederek istimdâd eder, işte böyle bir tik-i asabiye müptelâ bulunanlarda âtiyen mufassalen ta'rîf ve tavsîf edeceğimiz mâniyâ-yı iğtilâl ilcâsındaki gibi zucret, mukâvemetsizlik ve hatta tatmîni müteâkip husûl-i hoşnud-i evsâf-ı kâmilin mevcûd bulunur. [219]

Izdirârât ve ilcâatta da ahvâl hemen aynı sûrette cereyân eder. Evvel emirde bir kelime veya bir aded-i îrâd-i sûrette ağızdan çıkıp sonra dikkat etmeksizin tekrâr olunur, derken mihaniki sûrette dilin ucuna gelmeye başlar ve bu dereceyi bulunca artık hastanın irâdesine ve mukâvemetine rağmen ağzından kaçmakta devâm eder, tik-i asabiye müptela şahıs nasıl hareketine hâkim değilse muzdar da kelimeyi ağzından kaçırmaya muktedir olamaz. Fizyolojiye nokta-yı nazarından iki hâl arasında hiçbir fark yoktur. [220]

Hâlbuki evvelince ızdırârât-ı asabiye'nin ne derece suhûletle tekevvün edeceği kolaylıkla anlaşılır. Muhteli-l-muvâzene dimağlarda bu ızdırârlar sessiz sedasız yerleşirler. Bu ızdırâra uğrayan bî-çâre isti'dâda dikkat etmez, hadd-i zâtında bir fevkalâdeliği, ednâ bir tehlikesi olmayan bir fiilin husûlüne lâ-kayd, bî-endişe kalır, fakat bu fiil aleddevâm tekerrür ederek kendini sıkırmaya, yormaya, ızdırâra düşürmeye başlayınca mukâvemet kalker, fakat ekseriyetle geç kalmış bulunur, ızdırâr artık nâçar olur. [221]

Hiçbir vecihle bir cürüm teşkil etmeyen bu ilcâât yanında bir takımları daha vardır ki bunlar derecesinde addolunamaz, kumar inhimâk-ı, mâniyâ-yı iğtilâl, dalâlet-i tenâsüliye bu kabîldendir. Ehemmiyet-i azîmelerine mebni iki sonrakileri biraz etraflıca mütâlââ edeceğiz. [221]

3.7.2. Mâniyâ-yı iğtilâl

Vakit vakit ilcâyî bir sûrette zâhir olan bu hâl mi âşâminin ta'rîf ve tefsil-i tesemmümât-ı küûliye faslından ziyâde tereddîyât-ı akliyenin vakit vakit zâhir olan müştemelât-ı bahsinde yer tutmak îcâp eder. Muğtel ayyaş olmazsan evvel mütereddîdir. Muğtel mütereddî olduğu ve tıbkı bir zelle-yi diyatziyenin teyakkuz nâgehânisi gibi bir buhrâna uğradığı için içer, hakîkaten de mâniyâ-yı iğtilâl bir buhrandır. Ve diğer bil-umûm nevbât-ı ilcâyîye gibi (hâlet-i zucret, fûtûr, layıkıyla ta'rîf-i gayr-ı mümkün mâddi ma'nevî bir fenâlık, sıkılmalar, mi'dede yanma hisleri, mübhem bir rahatsızlık, ila ahir, mesellü) a'râz-ı mütekaddimesi vardır. Ve keza ekser ilcâât-ı meş'ûrede olduğu vecihle ibtidâ da mukâvemet gayretleri, ihtiyâc-ı mübrem maraziyeeye karşı zucret âvâr mübârezeler vâki' olup nihâyet en muhteşem azm ü kararlar münkesir olarak nevbetin birkaç gün için hâkim-i mutlak kalması hâli görülüyor. [221]

Nevbetin zuhûrundan akdem görülen hâdisât-ı inhitâtiye, nevbet esnasında iştihâde nazara çarpan huşûnet-i nazara alınca mâniyâ-yı iğtilâlde hastanın bir zevki tatmîne çalışmadığı çünkü böyle olsa içkiler içinde birini intihâb etmesi lazım geldiği halde bunlar tenbih eylesin, sarhoş etsinde ne olursa olsun içmeye harîstirler ve hatta nevbetin tarz-ı tekevvün ve a'râzı tedkik olununca işin içinde bir âmil sem'i olduğu hatıra bile getirilmeyerek en ileride ve âmil sem'inin ortaya çıkmasından bir hâlet evvel bir hâlet-i maraziyenin mevcût olduğu bedâheten görülür. [222]

Filhakîka mâniyâ-yı iğtilâl biraz uzun sürer veya sık sık tekrar ederde hastanın tezâhürât-ı sem'îye tahassülüne kifâyet edecek miktarda uzviyetine küûl edhar edebilmesi mümkün olursa hezeyân-ı küûl-i ilcâ-yı iğtilâl ile ihtilât edebilirse de maahazâ bu hezeyân-ı mâniyâ-yı iğtilâl ile karıştırmamak iktizâ eder. Zira bu halde hezeyân ihtilâttır, bir a'raz değil. [222]

Terela cinnet-i meş'ûre hakkındaki eserinde bu iki hâl arasındaki farkı pekiyi göstermiştir derki “Ayyaşlar fırsat buldukça içen adamlardır, hâlbuki muğteller sade nevbetleri tuttuğu vakit sarhoş olan ilcâlîlardır.” Ta'bîr-i aharla her içen ayyaş olabilirse de muğtel olamaz. [222]

İğtilâlde bir vâsf-ı esâs-ı vardır ki esâsen münkatî' sûrette vakit vakit zuhûr eden nevbet ile vukû bulur. Nevbet geçtikten sonra başta bir fenalık kalır ki yavaş yavaş zâil olur. Hasta âniyen teslim-i nefsettiği süi-isti'mâlâtta nâdimen yine eski î'tiyâdı perhiz kar-hânesine rucû eder. [223]

Nevbetin zuhûrundan akdem hemen dâima aynı birtakım a'râz-ı mütekaddime zâhir olur. Evvel emirde mübhem ve gayr-ı muayyen bir hâl-i hüzn gelirki hiç bir

meşgûliyetle, hiçbir oyalanma ile galebesi mümkün olmaz. Hastalar zebûn ve meftûr, artık düşünmeye kudretleri kalmadığı için işi gücü bırakırlar, efkâr-ı meş'ûme ile muzdar kalırlar, etraflarında her şeyi değişmiş görürler, kendilerini garîbü-z-zuhûr bir felâketin taht-ı tehdîdinde sanırlar, tabiatlerine huşûnet gelir. Hissiyat-ı hilyeleri tagayyür eder, en çok sevip en azîz bildiklerine karşı lâ-kayd olurlar. Bu avâriz-ı fikriye ve ma'nevîyeye sonra a'râz-ı mâddiyede inzimâm eder. Evvelen zucret kalp ile müterâfik adem-i iştihâ, nâhiye-yi şarsûfiye ve bazen hulkumda tazyîk hissi, sonra îtimâ'ı sulbenden bir istikrâh gelir, nihâyet tagayyürât-ı hissiyât-ı umûmiye başlar, hastalar mi'delerinde bir yanma, boğazlarında bir kuruluktan şikâyet eder, öyle şedîd bir hiss-i atş hâsıl olurki dinme meşrûbât-ı ebleh sakinleşmez, bu öyle bir atştırki münebbih bir şey içmek için mukâvemetsiz bir arzu ve meyil hâsıl eder. [223]

İş bu dereceye varınca artık bunların önüne geçecek bir şey yoktur, artık ne olursa olsun meşrûbât-ı küûliye ister, parası yok ise hiç bir çare karşısında tereddüt etmez, en ayıp ve zelil vesâitten bile rucû' etmez, katl, sirkat, hatta cinâyet bile aradığı müsekkerâtı tedârike medâr oldukça mübahtır. İşte bu haldedir ki çoluk çocuk sâhibi, aile babası adamın evdeki son kaza bela haraçlığını aldığı, ekmeksiz kalan çocuklarını göstererek yalvaran vâlidenin ilhihâtına karşı kulakları duvar kesildiği a'raz ehl-i vâlidelerin vezâif-i mukaddese-yi beytiye ve zeveciyelerini unutarak birkaç kadeh rakı için irtikâbı fahşettikleri ve hatta İngiliz gazetelerinin bir misâlini nakl ü hikaye ettikleri vecihle kızlarının ırzlarını sattıklarını görülür. [224]

İşte bir müşâhedeki ahvâlin ne sûretle cereyan ettiğini hasta kendisi hikaye ediyor. [224]

3.7.2.1. Müşâhede 39

Luiz B., 33 yaşında, irsen mütereddî, müntehiran vefat etmiş bir ayyaşın kızı, vâlidesi oldukça akıllı başında gibi görünüyorsa da hastanın bir biraderi beş yaşında iken istiskâ-yı dimâğdan vefat etmiş, nihâyet bir teyze çocuğu da mecnûn. [224]

Luiz sekiz yaşında himâye şebih tifoya tutulmuş, bu hastalık zekasını müstemir bir sûrette darlatmış, hemen hâfızası o rûtbe müte'essir olmuş ki evvelce bütün bildiklerini unuttuğu için yeniden okuma yazma öğrenmeye mecbûr olmuş ve kolaylıklada elde etmiş. [224]

Yirmi yaşlarına doğru ara sıra hüzn ve fütûr devreleri geçirmiş, mübhem evcâ' duyar, mi'desi çekilir gibi olur, nâhiye-yi şersufiyesinde bir ağırlıktan şikâyet eylemiş. Bu avâriz hiç bir tezâhür etmemekle beraber dams zamanlarında artarmış, maahazâ

dikkat etmiş ki bu esnâda bir parça şekerli şarap içerse mi'desindeki ağırlık hafifliyor.
[225]

Luiz 1873'de 24 yaşında te'ehhül eder. Birkaç senedir kendisini tanımakta olan zevcinin hakkındaki muhabbeti pek ziyâde idi, Luiz de mütekâbilen zevcine karşı büyük bir aşk u iştîyak besliyordu. İzdivaçlarından bir müddet sonra âşikâr olmaya başlayan alâimi ibtidâiye-yi haml aralarındaki aşk u irtibât-ı tezâyüd eder. Huzûr ve saadet-i ailenin ihlâl-i tamamisine sebep olacak ortada hiçbir şey yok iken hamlin üçüncü ayına doğru Luiz tedricen bilâ sebep bir hüzüne giriftar olmaya, her türlü cem'iyet ve anlatılanlardan tehâşi etmeye, en ehemmiyetsiz zarûrât-ı hayatiye bir ber-azim gibi gelmeye başlar, uzlet ve inzivaya kaçarsa da aynı sıkıntı, aynı fütûr her yerde kendisini takip eder, aynı zamanda îtama-yı sulbiye için bir istikrâh duyar ve buna mukâbil bilakis hiç bir şeyle teskîn olmayan ve aleddevâm boğazını kurutan bir atş âriz olur. İbtidâ da teskin atş için biraz nâne menku'u sonra biraz şarap içmeye başlarsa da bunlarla teskîn-i atş kâbil olmaz, nihâyet biraz rakı içmeye mecbûr olur. İbtidâ da hissettiği hafiflik kendisini daha çok içmeye teşvîk eder, ilk sarhoşluk fenâlığı giderir, yine içer ve bu sûretle az vakit içinde yarım şişe rakıyı bitirerek tamamıyla mestî lâ-ya'kil olur.
[225]

On beş gün kadar muntazam bir hayat geçirdikten sonra hâl-i hüzn yine avdet eder, yine içmeye başlar, yine mest olup kalır. Zevci, ailesi bu ibtilâ-yı hamlden münbais bir aşermesi zannederek Luize bu ibtilâ-yı reddiyeden men için tekdîr, tevbîh, nasihat, tarassud gibi ne yapmak mümkünse yaparlar, bir daha içmemeye söz verir ve bir ay sözünü tutar sade o hâl-i hüzn ile rakı içmek ihtiyacı kendisini yeniden yakalar, bu ihtiyaç bir fikr-i sabit ki bî-çareyi muzdar bırakır ve kurtulmaya gücü yetmez, kısa bir mücâdele-yi nefisten sonra mukâvemet takat getiremeyeceğini hissederek ve yeni tekdîrlere uğramaktan kurtulmak isteyerek, evden kaçır ve bazı eşya ve elbisesini de beraber kaçırarak yok pahasına rast gelene satar, ba'dehu bununla rakı alarak, bir hotelin odasına yalnız başına kapanır, mestî lâ-ya'kil yerlere yuvarlanıncaya kadar içer, içer. Ertesi sabah bütün gecedir, kendisini arayan zevci kendisini üstü başı mülevves mebhut bir halde bulur. Alır eve getirir, takayyüdât-ı taz'îf ederler, fakat netice yine hep bir miyad tabiisinde ve bila avâriz vaz'ı haml-i vâkî' oluncaya kadar bu hal kerrât ile nükseder. [226]

Lohusalıktan kalkar kalkmaz Luiz yine hep nâhiye-yi şersufiyede tazyîk, boğazda kurulukla müterâfık ve içmek arzu-yı müberremi ile muttasıf fenalıkla beraber hüzn ve fütûr a'râzı hissetmeye başlar. İbtida-yi emirde inâd ve mukâvemet eder. Çünkü biliyor ki bir kere kendini kapdırırsa bir daha kurtulmasına imkân yoktur.

Aileside nesâyih ve ihtarâttan hâli kalmaz, tarassud ve takayyüdü artırır, maahazâ yine mübâreze de mağlup olur. Bütün cehd ü akdemleri bu mukâvemetsiz ihtiyacın tatmini ibrâmın karşı âciz kalır. Bundan sonra nevbât tekerrür eder. Gayr-ı muntazam devrelerle ve fakat bir dereceye kadar dams zamanlarıyla münâsebettâr olarak tekerrür ve tevâlî eder. Rakı süi-isti'mâlâtına absent içmek î'tiyâdı inzimâm eder. Ve bu itiyâd-ı râiše-yi azliye ve devârlar şeklinde te'sîrini göstermekte gecikmez. Ailesi me'yûs ve nâlan, hastanın haline bir ma'nâ veremez, fâsıla-yı perhizkârlarda gâyet afif ve vâkûr olan bu kadın bir kere içmeye başladı mı artık bütün iffet ve ismetini kaybediyor. Bir kadeh rakı mukabilinde rast geldiğine teslîm-i vücûd eyliyor. İlticâgâhı birinci sınıf meyhânelerdir. İstinâs peyda ettiği haysiyet düşkününü bir halk ile yerli fâhişeler arasında fuhuşun en müstekreh şekline vakf-ı nefsediyor. Bazen içtiklerini nakden ödemeye kudreti yetmediği için hesabını sırtında ki elbisesi ile tesviyeye mecbûr oluyor ve polisler kendisini sokakta kaldırım üzerinde hemen de çır çıplak bir halde sızmış buluyorlardı. [226]

Bir kere nevbet geçip de kendine gelince ettiklerinden mahcûp ve me'yûs bir daha kendini kapdırmamaya vaad ediyor. Ve tevbe ve nedâmete sâdık, süi-inhimâkından tahlis-i nefis kaydı ile edilen mesâiye mutavaât eyliyordu. Bütün gün bir tarassud halisâne ile muhat kalacağından içmek için suhûlet bulmayarak akşamları kocasıyla çocuklarının kendisine muntazır bulundukları eşyatına sâkin ve sâkit avdet edeceği ümidiyle kendisini bir ticaret evinde bir hizmete korlar. Fakat bütün bu i'tinaât ve ihtimamât beyhûde! İptila bir kere kendini hissettirdi mi içmek ve yeniden sarhoş olmak için bin bahane buluyor. Bir kerede bir kadeh boğazından geçtimi artık bütün azm ü kararları gidip birine iştihâsının behîmâne tatmîninden başka bir fikre kalmıyor. [227]

Daha sonraları kendisini mülhâgâtta icrâ-yı tabâbet eden bir amcası nezdine göndermek kararlaştırılır. Bu sûretle daha emîn bir sahâbete mazhar olduğundan emîn ve ümitvar kabûl eder. Filhakîka amcasının yanında yeni nüküslerin husûlüne mahal ve imkan vermemek için ne lazım ise düşünülüp yapılır, ikna, ihafe, hatta tazyike varıncaya kadar bütün vesâite müracaât olunur. Efsûs ki hiç biri netice-yi bahş olmaz. Bir kere nevbeti tuttuğu kâffe-yi tarassudât-ı iğfâl ile mutlak bir çare bularak azıcık ifâgât bulmuş gibi görünür, nevbetleri birkaç ay fâsıla verir. Kocasını iade-yi âfiyet etti zannıyla Paris'e getirir, herkes kendisini tebrîk eder, fakat daha ilk günden kendisinde bir mahzûnluk, bir neş'esizlik hisseder. Umur beytiyesiyle pek şevksiz bir sûrette iştiğâl eyler, geceyi hiç uyumaksızın, geçirir, ertesi akşam zevci işinden avdetinde kendisini üstüne başına etmiş, zum sarhoş bir halde yerde uzanıp sızmış bulur. Yeniden bir

müddet için amcasının yanına gönderirlerse de mühim bir salah hâsıl olmaz. Paris'e avdetinde yine gah her türlü hürmet ve takdire lâyık, zevç ve çocuklarına şefkatle i'tinâkâr bir zevce, gah en müstekreh şenaâtlerle alev de bir sarhoş gibi iki yüzlü hayat mu'tâdesine başlar. [228]

1877 Kânûn-i Sânîsinde bir sabah işi ile iştigâlden başka hiç bir arzu göstermeksizin ticaret-hânesine gidiyor gibi evinden çıkar, yolda içmek arzusuna kapılarak ve üzerinde parası olmadığı için parmağındaki bir yüzüğü emniyet sandığına rehine koyarak iki gün meyhânelerden çıkmaz, iki defa polis tarafından tevkif olunarak karakolda yatar, nihâyet ikinci gece kocası yarı çıplak bir halde kendisini karakolda bulur. Tekmil mücevherâtı ve ekser esvâbı hala içki masarrafına mukâbil olarak rehinde bulunur idi. [229]

Ertesi mayıs ayında aynı hâl tekerrür eder. Bu defa üç gece evinden hariçte kalır. Hiçbir gıda almaksızın absente sarhoş olur. Sabahları dâhil olduğu şarap ticaret-hânelerinden akşamları dükkan kapanırken en sonra itilerek çıkarılan kendisi olur. Geceleri sokaklarda ilk açılacak meyhâneyi gözetleyerek geçirir, bu hâl ile sebebiyet verdiği rezâlet nihâyet tevkîfini intaç eder. Kocası kendisini polis müdüriyetinde bulduğu zaman yine hemen de çır çıplak bir halde idi. Hatta korsesini bile bir kaç içki mukâbilinde nereye olduğunu bilmiyor, vermişti. Keza mantosu sabahleyin saat beşte, Solpis meydanında içtiği iki kadeh absente mukâbil terehlin edilmiş. Bir başka defada Temmuz nihâyetlerine doğru, kendisinde bir hüzn ve kasvet hissederek azıcık oyalanmış olmak için Batınyol meydanında gezmeye çıkar, fakat ibtilaâtına mukâvemet edebilmekte biraz daha mûcip gayreti olsun için yanına küçük çocuğuda beraber almayı ihmâl etmez, bütün bu ihtimâmâta rağmen yolda giderken birkaç kadeh şarap içer. Bahçeye vardığı zaman zaten çakırkeyf bir halde olduğundan çocuğu tesâdüf ettiği bir sarhoşa tevdi' ederek yollar. Zevci avdetinde evde bulamayınca bî-fâide teharrisine çıkar, nihâyet gece on bire doğru kendisi gibi tamamıyla sarhoş bir amelenin refakâtında avdet etmekte olduğunu görerek zorla eve sokar. İfâdesine nazaran eve avdetinde hasen kabûle mazhar olmayacağından korkarak kendisini götürsün için amele-yi tevkif etmiş imiş, ertesi gün kendisini kollayacakları ümit edilen bir ahabbın evine yollanır. Fakat nevbeti gelince yine kaçıp gider. Uzak bir mahalde sarhoş olur. [229]

Elyevm bu süi-isti'mâlât daha daha amîk ve daha medîd te'sîrât bırakır. Luiz beyhoş ve bî-hareket düşüp sızincaya kadar içmekte ve ba'dehu bir kaç saat cumûd halinde kalıp ondan sonrada beş altı saat kadar hiç bir işe gayr-ı muktedir bir hâl-i bühutte kalmaktadır. [230]

Saint An'a bu halde getirilip bir hafta kadar kaldıktan sonra kesb-i sukûnet etti. Akli başına geldi ve haline dair gâyet doğru ma'lûmât verdi. İçkiye olan bu inhimâk-ı meş'ûmünden gâyet müşteki, biliyorki evinde otursa pek mes'ûd olacağı halde bu yolsuzluğu yüzünden yuvasına ye's ve sefâlet çöküyor, çünkü sade kocasının mesâi-yi ihtiyâcât beytiyelerini ve husûsiyle kendi süi-isti'mâlâtının mûcip olduğu masarraf-ı azîmeyi te'mîne kifâyet etmiyor. İlcaâtına takaddüm eden avâriz-ı ibtidâiye-yi ve mukâvemet için sarf ettiği akdemâtın bî-fâideliğini gâyet vuzûhla anlatıyor. Diyorki nevbet tuttuğu zamanlar vücûdu ilcâât-ı meş'ûmesine sıyânetini te'mîn eder ümidiyle birçok zamanlar sokağa çıkarken yanına çocuğunu da alıyorsa da nâfile, çocuğunun elinden tutarak yine meyhânelere girmekten men'i nefis edemiyor. [230]

Birçok defalar intihar etmeyi, Sen Nehrine atılmayı kormuş, hatta bir dereceye kadar da kendisine cesâret vermek için içmiş, fakat bir kere içtimi rakı bütün kararlarını selbediyor, biraz intibah ve cür'et verecek mertebede azıcık içeceğine bil-akis sarhoş olup sızıncaya kadar içiyormuş. Bütün muğtellerde ilcâ hep böyle a'râz-ı mütekaddime ile başlar ve aynı sûretle zâhir olur şu fark ile ki hastanın derece-yi terbiye ve zekâsına göre ailesi ilcânın biraz daha er veya geç farkına varır. Zaten bunların birçoğu bu hallerini âharın nazarından gizlemek için büyük mahâret ibrâz eder. [231]

Bu bî-çarelerden bazılarının inhimâk-ı meş'ûmelerine karşı teslim-i nefis etmezden akdem ettikleri mücâdele-yi vicdâniye bunların âdi sarhoşlardan ne derece farklı olduklarını pek vâzıhan irâeye eder. Sarhoş içmek için vesîle arar. Hâlbuki muğtel zuhûr eden vesîlelerden kaçmaya çalışır, nefesine levm eder. Nefsini kaptırırsan kendini bekleyen avâkıb ve ızdırâbât-ı vicdânî yüksek sesle haykırır. Kendini ikrah için bin çare arar, hatta bazıları arzularını selb eder ümidiyle içkilerini murdarlatır, hâlbuki âdi bekr-i kat'iyen böyle hareket etmez. [231]

Mübârezesinde mağlup olduktan sonra da muğtel ile sarhoş arasında fark vardır. Muğtel hırsızlama tarzında meyhâneye girince bir köşeye saklanır, yalnız kalır, içer içmez mahcûp mahcûp çıkar gider, ayyaş bil-akis gürültücü, şamatacıdır, meyhâneye giderken ahbâb arar, meyhânede masasını boşalttığı şişelerle, nev'i nev'i mezelerle donatıp bezer, icraâtını iftihârla muzafferâne hikaye etmekte zevk duyar, birisi içmezden evvel delidir, diğeri içtiği için deli olur. [232]

İlcâlarına mukâvemet için ettikleri mücâhedelerin bizzat muğtelleri tarafından hikayesi pek istifâde bahşdir. İbtidâda azıcık kesb-i kuvvet etmek, mübârezeye tahammül-i yardım bulmak ümidiyle ilk kadehi içerler ve onunla iktifâ-yı azmederler. Yahud ki emelleri sadece boğazlarında tuttukları harâret hissini tenâkus etmektir. Fakat bu dakikadan i'tibâren mukâvemet-i derûn bitmiştir. Hafif bir tenbih, geçici bir hiss-i

behbûdi, hallerinde bir nev'i tehaffuf duyarlar. Artık bundan sonra bir şey kendilerini tevkif edemez ve süi-isti'mâl uçurumuna yuvarlanırlar. Artık ne olursa olsun içki lâ-büddür. Ve hasr u hapisten başka hiç bir şey bunları zabt edemez. [232]

Maahazâ mecâmi' müşehedât-ı tettebbu' edenler ve husûsiyle tabâbet-i rûhiye ile mütevakkil bulunanlar mâniyâ-yı iğtilâl ilcâsının ızdırârlara nisbetle daha güçlûkle tekevvün ettiğine dikkat etmişlerdir. Bunun sebebi pek basîttir. Zîra ehemmiyet ve vehâmetleri binnisbe daha ziyâde olmakla beraber bununla ızdırârât-ı meş'ûre arasında ancak bir derece fark vardır. Hâlbuki insan bu kabîl vehîmu-l-âkibe ülfet ve î'tiyâdlara karşı endişe-yi âfiyet, mûlahazâ-yı mevki-yi ictimâiye, insaniyete hürmet, ila ahir gibi bir sürü mûlahazât-ı şahsiye ve hatta hissiyât-ı diğerdârının muâvenetine mazhardır. Bu kabîl ahvâlde insan nefsine karşı mücâdelede daha kavîdir. Bununla beraber her vakit muvaffak olmayıp girdaba yuvarlanabildiği de vâkıdır. İbtidâda tehlikenin azâmeti o kadar görüldüğü için mukâvemet az olur ve böyle insan farkına varmaksızın muğtel olabilir. Tekrar î'tiyâdı, î'tiyâd mukâvemetsizliği intaç eder. [233]

3.7.3. Galatât ve Dalâlet Hiss-i Tenâsülü

Tereddiyât-ı irsiye ahvâlinin esâsını teşkil eden ma'nevî ahenksizlik ve kararsızlık netâyicinden sahâ-yı tenâsüliye mâsun olmaktan maadâ bil-akis en ziyâde ma'rûzdur. Ve bu yüzden ahlâk-ı umûmiyeye ta'addiyât-ı mütezammin ef'âl vukû'a gelir. [233]

Bu dalâlet-i maraziye-yi dâlalet-i basîteden tefrîk pek müşkildir. En selîmü-l-fikr eşhâsın bile en garîp cerâim-i tenâsüliye-yi irtikâb ettiği cümlece ma'lûmdur. [233]

Filhakîka eşhâs-ı selîme de bile shevât-ı tenâsüliye de büyük farklar vardır. İştihâ tenâsülü, emziceye esâsen kendisi sinni ile, tarz-ı tağaddi ile, ilah, gâyet mutehavvil bulunan efrâz-ı husûsiyeye göre tahavvül eder. Mîzâc-ı nuûzi ile muttasıf bazı eşhâsın faâliyet-i tenâsüliyeleri mertebe-yi mefrûtada olmakla marazi olmak îcâp etmez. Bütün bu faâliyetin mütearref veya gayr-ı meş'ûr bir gâyesi vardır ki o da ihtiyâc-ı tenâsüliyenin tatmînidir. [234]

Hamûle-yi irsiyeleri ağır bazı mütereddiler iştihâ-yı tenâsülü pek erken bir yaşta zâhir ve pek mefrût bir şiddet irâeye eder. Müşâhede-yi âtiye bu bâb da bir misâldir. [234]

3.7.3.1. Müşâhede 40

Pier, dokuz yaşında, zeki fakat yerinde duramaz, cingöz, yaramaz bir çocuktur. Sinni ile mütenâsip sûrette neşvünema beden nâil olmuş. Çehresi muntazam ve

ma'nâdar, başında biraz tenâzür yok, hadebe-yi gufuyesi ziy'âde mütebâriz ve çokta kafalı denen halde, oldukça ziyâde bir şiddet zekaya mâlik olmakla beraber tahsilde biraz geri kalmış, kopya ederek iyice yazabilirsede yazdığını okuyamıyor. Dikkatini tesbit etmek biraz müşkîlce, daha dört beş yaşlarında iken istinnâya başlamış, â'zâ-yı tenâsüliyesi gâyet muntazam teşekkül etmiş olup pek küçüktür. Kâzip ve husyenin neşvünemasında tekâmül-i tenâsülünün böyle pek erken zuhûrunu îcâp edecek bir fevkalâdelik, birkaç aydan beridir Pier, zanparalık etmektedir!! Bu kepâzelik fırsat buldukça medîd ve mefrut nevâzişlerde bulunmakla başlamış, kendi yaşında çocuklara tenezzül etmeyerek hep yaşlı kadınlara ve bil-hâssa göğsü ve kalçaları dolgun kadınlara musallattır. Vâlikesini üstüne çekerek sürtünmeye ve bu münâsebetle memesinin temasını hissetmeye muvaffak olmak için olmadık kurnazlıklar îcâd ediyormuş. Bu temaslarda, etine dolgun kadın gördüğü vakit olduğu gibi, yüzü kızarır, gözleri parlar ve bu angela dokuz yaşındaki bir çocuk çehresinde pek garîp olurmuş. Birçok kereler kendisini perde arkasından perdenin bir köşesini aralıyarak dalgın ve meşgûl kendisini yalnız zannıyla serbest serbest tuvaletiyle iştigâl eden komşuyu gözetlerken yakalamışlar. Böyle gözetlerken oradan ayırmak isteseler “Bırakın bakayım, oynuyorum” dermiş. Tekdîrler, cezâlar hiçbir fâide-yi mûcip olmamış. Vâlikesi diyorki “Bu hal gittikçe bir ibtilâ derecesini buluyordu, başka hiçbir şey düşünmüyor, kadınların “tombul memelerinden” “yuvarlak kalçalarından” “güzel kıçlarından” başka birşeyden bahsetmiyordu. Güzel göğüslü bir kadın gördümü deli gibi oluyor, peşine düşüyor, mutlaka yakalamak istiyor, o kadını istediğini, bir kerecik olsun üstünde yatsa ne âlâ olduğunu haykıra haykıra tekrâr ediyordu. Bir gün altmış yaşında bir kadının üstüne atılmış, kadın elinden halas oluncaya kadar bin müşkîlat çekmiş. [234]

Müşâhede-hânede on yaşından küçük çocuklara tatbîk edilen usûle tevfiken müşâhedesı müddetçe kadınların koğuşuna yatırıldı. İbtidâda rahibelerle koğuş müstahdemelerine karşı gâyet nevâzişkar ve tatlı dilli görünüyor. Sonra kendilerinden ne istediğini göstermekte gecikmez. Elleri önünde kadınların sinelerini arayarak, dudaklarından öpmek istiyordu. Müstahdemelerden birine, cesur ve müteşebbis hâl-i intiâzda bulunan kâdibini hissettirmeye çalışarak ve kertinerek kendisiyle beraber yatmasını ricâ ediyordu. [236]

Bu çocuğun sevâbık-ı ırsiyesi hakkında edinilen ma'lûmât ebeveyni arasında muhakkak cinnet vukû'atının mevcûdiyetini müspet değildir. Fakat şurasını ilâve etmek îcâp eder ki validesi pek sâdedildir. Pederine gelince çoktanberi zevcesinden ayrı yaşıyor, ayyaş, hovarda, eteğine düşkün bir vaziyette imiş. Şurası da bil-hâssa şâyan

kayıttır ki zanparalığından nâşi hakkında verilen hüküm aynen şudur “Kadın için kudurur”. [236]

Hocam Magnan’ın müşâhedesini naklettiği bir gençte mîzâc-ı nuûzi o derece imiş ki münâsebât-ı zevciye ile bir türlü teskîn-i hırs edemez ve sokakta câlip nazar bir kadına tesâdüf etse der-akab intiâz ve ihtilâm olurmuş. [236]

3.7.3.2. Müşâhede 41

Kadın, 40 yaşında, ye’s-i âşıkâne sebebine intihâra tasaddi ettiği için husûsi bir dârülşifâya yatırılmış, bu kadının gâye-yi aşkı 23 yaşında bulunan bizzat kendi oğlu olup evlâdını, bin türlü nevâziş işbevazane ile mukârenet-i âşikaneye terğibe çalışıyordu. Sevâbıkının kendisini mütereddî-yi ırsiler meyânına idhâlimize tamamen hak veren bu zavallı kadın hakkında mahdûm-ı ber-vech-i âti ma’lûmât veriyor: [236]

“Pederimin târih-i vefâtı olan 1883 senesine gelinceye kadar, vâlidemin hakkımdaki şefkat ü mahabbetinde hiç bir garâbet-i nazar dikkatimi celp etmedi. Yavaş yavaş dikkat ettim ki her arzumı tatmîne çalışıyor, beni hediyelere gark ediyordu, daha sonraları nevâziş ve iltifatlara mefrût bir şekil almaya başladı. Beni dudaklarımdan öpüyor ve bûselerini beş altı defa tekrar eyliyordu. Sonra geceleri yatınca yatağımın yanına geliyor, bin bahane bularak elini yorganımın altına sokuyordu. [237]

Bir gün artık her türlü ihtirâzı kaldırarak ve uzv-ı tenâsülümünden tutarak üzerime atıldı ve muhteris bûselere gark ederek aşkıdan bahse ve mâşıkasına iştirâka davet eyledi. Bu menfur tabiat validenin elinden başka türlü kurtulamadığım için kendisini hışm-ı huşûnetle itip def’etmeye mecbûr oldum. Bütün şiddet ve nefretime rağmen yine sık sık gelip asılıyordu. Birçok defa kudurganlığından halas olmak için zorla elinden kurtulup giyinerek sokağa çıkmaya mecbûr oldum. Kapıdan çıkacağım sırada gelip artık nefesine hâkim olacağı vaadiyle bırakıp gitmemekli niyâz eylerdi. Azîm ve kararı kendisini birkaç gün için sâkin tutuyordu. Fakat yeniden nevbeti tutunca yine teşebbüsâtını tekrara başlıyor, uykumda bile gelip üstümü açıyor, artık bundan sonra kendisini tutamayarak üstüme çıkıp sürtünmeye, muharrik sözlerle benide tahrike çalışıyordu, galebesi gayr-ı mümkün bir nefret ve istikrâh beni evden kaçmaya ve günlerce görünmemeye mecbûr ediyordu. Bu halde kıskançlık hissini ikâz ederek tehevvr derecesine vardırdı. Bana güya metreslerimden bahseder. Alîl ve meriz muhayyelesinde tesni’ ettiği elvâh-ı behîme-yi bana isnâden tasvir ederdi. Bu kaba hakaretlerin taşkınlığı beni canımdan bezdiriyordu. Mevâid-i muğaffele ile bazen alıkomaya muvaffak olsa bile bu muvaffakiyetten daha cür’etli, daha hayasız teşebbüsâtta bulunmak sûretiyle istifâde etmek ister ve bu hâl-i mahabbet ferzendaneme

rağmen kendisinden büsbütün tedhiş ve teb'îd ederdi. Kıskançlığı nihâyet çılgnlık derecesine vardırarak vücûdunu farz ettiği metresimin, daha iyisi metreslerimin isimlerini öğrenmek için menâmorî dolaşmaya başladı, neş'esi büsbütün kaçtı, bî-çare dimâğî efkâr-ı intihâriyenin tahdîşi altında kalarak bir gün ölmek kastıyla bir hamlede bir litre rom içti. Birkaç günler gâyet ağır hasta yattı ise de tedricen îade-yi âfiyet etti, bir müddet sonra yine tekrar başladı. [237]

Dalâlet-i tenâsüliyenin en fecî şekli olan bu vakada ilcâ-yı gulmetperestî muayyen bir şahıs üzerinde tesebbüt ediyor, bu vâlidenin ızdırâr ile peşinde dolaştığı şahıs sadece oğlu idi, iştihâ-yı tenâsülesinde gâyesi yalnız o idi. Hurafât-ı Yunâniye ki Fedir gibi a'mâl-i gayr-ı meş'ûrasının şedâid-i ile yanıp harap olan ve bir taraftan bu a'mâlî tatmîn edememek, diğer taraftan dahi kıskançlığın ızdırabâtı altında zebûn kalmak yüzünden intihâra kadar varan bu zavallı kadın akıllara sığmayan bu meyil hâricinde tarîk iffet ve istikâmetten inhirâf etmemişti. Ne derece menfur ve müstekreh olursa olsun bu histe aşk vardı, gerçi intihâb-ı hîlâf-ı tabiat idi, maahazâ yine bir intihâb idi. [238]

Müşâhede-yi âtiye gulmetperestî daha sefil ve haşîn ve hedefinin gayr-ı muayyen olması hasebiyle daha nuhâîdir. Zira hasta sadece olsun da kim olursa olsun erkek peşindedir. [239]

3.7.3.3. Müşâhede 42

Henriyet, otuz bir yaşında, hizmetçi, bütün müddet-i ömrünce acaip tabiatlı, asabi, çabuk hiddetlenir, herkesten ayrı huylu idi. Dikişçilik san'âtını öğrenmiş ise de devâm etmemiş. Bir yerde durup oturmak kendisi için mümkün olmayıp aleddevâm harekette bulunmak hemen zarûriyet hükmünde idi. [239]

Daha çocuk yaşında iken erkek çocukları görmek bile kendisini garip sûrette teheyyûç ederdi. Hayatının en mesûd anları bir baloda olduğu, bir oyuncunun belini kucaklamış bulunduğu dakikalardı. Pek erkenden te'ehhül etmekle beraber münâsebet-i zevciye kendisinin inkitâ'ı pezir olmayan ihtiyacât-ı cemaîyesini tatmîn edemiyordu. Bu sebepten birçok aşklar peyda etmiş ve yolsuzluğu pek ileri vardığı için dûçar-ı ye's olan zevci karısının dalâleti kadar da ma'lûliyetine hükmederek ahlâk-ı haseneye ircâ için birçok çalışmış ise de bütün mesâisi akîm kalmış. [239]

Henriyet'i birdenbire mukâvemetsiz bir mukârenet-i tenâsüliye ihtiyacı yakalıyor. Bu arzuya mukâvemete çalışıyorsa da çabucak mağlup olarak sokağa çıkıyor ve erkek peşine düşüyor. Hatta bu mukâvemetsiz nevbet-i ilcâiye hâricinde bile mümkün değil ki güçlü kuvvetli, boylu poslu, bir erkeğe tesâdüf etmesinde der-akap

çiftleşmek emelini duymasın, aklına gelmesi bile teşennüc-i bâhinin zuhûruna kâfidir. Teheyyüc-i şedîd-i tenâsül-i böylece günde altı yedi defaya kadar vukû'a geliyordu. Ekseriya rüyasında yatağı üstünde kâmilan çıplak adamlar görür ve bu temâşâ-yı uryânıdan büyük bir haz alırdı. [240]

Bir erkekle yalnız bulununca vücûdunu uryan göstermek ihtiyâcına bir türlü mukâvemet edemezdi. Teslim-i nefis ettiği erkeklerin bazen kendisine para vermek istemeleri kadar gücüne giden bir şey yoktu. Diyordu ki kendisi için en büyük gâye-yi emel hoşuna giden ve kuvve-yi racüliyetleri ile iltifâtına lâayık olan erkekleri nefesine hasredebilmek için zengin olmaktır. [240]

Bu ilcâât-ı gulmetperestîden maadâ Henriyet hayvanatperveriyede müptelâdır. Bir hayvanı eziyetle görmek hassâsiyetini son derece de tezyîd eder, sokakta bî-tab ve nâ-tüvan bir beygir görse rikkatinde bayılıyordu. [240]

Zekâca cidden za'f olup gâyet garip ve ma'nâsız efkâra sahip idi, çocukların bile kanmayacağı şeylere inanıyordu. Henriyet birde morgun zâir dâimisidir. Her gün bir defa mutlaka ziyâret eder, onun için bu emsalsiz bir zevktir. İ'tirâfât-ı sâdedilânesinden anlaşılyordu, birçok zamanlar para ile insanları çır çıplak morg masaları üzerinde yatırdıklarını zannediyormuş ve bu uryanlıkları temâşâda büyük bir haz duyuyormuş. [241]

Henriyet, müddet-i ömründe kat'iyen sinir nevbetlerine uğramamış, bütün müddet hayatınca tafsîl ettiğimiz vecihle bir mütereddî imiş, pederi adem-i intizam harekeden vefat etmiş, vâlidesi bir felc-i nısf-i tülân-i neticesi mecnûn olmuş, iki amcası ile bir halası âfet-i dimâğiyeden vefat etmiş. [241]

Bazen de hiss-i tenâsüliyedeki dalâlet erbabında ancak kendi cinsinden olanları karşı iştihâ tenâsülü ve aşkı hissetmekle zâhir olur. Ve münfeil ve mütekâbil istimnâlarla erkeklerde tarz-ı fâilane ve mef'ûlânede livâta ve kadınlarda sevicilik denen hallere meydân verir. [241]

Aynı cinse karşı olan bu meyl-i şehvânî bazen ârız olur, bazı memleketlerde meselâ gemiler, hapis-hâneler gibi hep aynı cinsten eşhâsın müctemi' bulunduğu mahallerde tatmîn-i ihtiyâca imkan bulunamadığı için imsâk sebebine bu dalâlet muvakkaten zâhir olabilir. Bu halde şiddeti hafiftir. [241]

Bazen de çocuklukta iktisâp edilmiş bir süi-î'tiyâd neticesi olarak ve yahud ki hayat-ı sefhâne ile ezvâk ve huzûzâtan usanç getirenlerde yeni zevkler ihdâs etmek zarûretiyle tekevvün eder. Bu halde cins-i âhara karşı hiss-i şehvet bâkîdir. Ve bu dalâlet-i marazî değildir. [242]

Eğer bu dalâlet kendi cinsine karşı fart-ı hissiyet ve cins-i âhara karşı burûdet-i kâmile ve velâdiye ile müterâfık olursa o halde tereddî daha müterakkî olup hemcinsiyet nâmını alır. [242]

Bazen de dalâlet mertebe-yi kusvâya varıp sade şehvât-ı tenâsüliyyeye değil seciyyeye, hisse, zekaya kadar şâmil olur. Bu haldeki erkek kadın ruhûnda olur ve mübâyin cinsin arasında münâsebet mümkün olmayıp cins-i âhara karşı haya ve hicâp tenâsül-i hiss-i mevcût olmadığı halde cins-i müşâbehe karşı mevcût bulunur. Bu dalâlet bir galat-ı tabiat-ı rûhiye olup oranpizm tesmiye olunur. [242]

Cins-i mübâyene karşı şehvet-i tenâsüliyenin dalâleti üç şekilde vâki olup bunlara da nuûzet-i zâlîme, nuûzet-i mu'teseфе ve nuûzet-i mebrûke tesmiye olunur. [242]

Neuzet-i zâlîme, garîze-yi tenâsüliyesi tatmîn için kurbanına cefa etmek, hatta onu cerh ü katl eylemek emeliyle muttasıftır. [242]

Şehvet ile bu can yakmak ihtiyâcî arasındaki nisbet hâlet-i mebnâda eşhâs-ı tabiiyede mevcût olup en hâlim hayvanın bile kızma devirlerinde nasıl kavkacı ve zorba oldukları cümleye ma'lûmdur. [242]

Bazı eşhas ta'addiyât-ı cebriyyede bulunmaksızın veya hiç olmazsa bu kabîl ef'âl-i cebriye-yi zihinlerinden geçirmeksizin ihtiyac-ı tenâsüliyelerini tatmîn edemezler. Bir takımlarıda bu kabîl ef'âl-i cebriye ile huzûzâtlarını tezyîd etmeye çalışırlar. Bir müşâhedemizde bir müstemni defak zamanında kendini ısırarak veya bir yerini kanatarak tezyîd-i haz ediyordu. [243]

Zâlim nuûzetcilerin mürâcaat ettikleri ta'addiyât-ı cebriye pek mütenevvi'dir. Çimdiklemeden tutunda, kamçılamaya, tepmelemeye, ısırma, yaralamaya, öldürmeye kadar her derecesi vâkıdır. Hatta teheyycü-i şehvet engîzin katl ile de sukûnet bulamadığı ahvâlde zâlim nuûzetcinin kurbanı üzerinde tecidât-ı müthişe hâsıl ettiği, bağırsaklarını mıncıkladığı, cesedin bir parçasını koparıp yediği, ila ahir, ila ahir de olur. [243]

Ve nihâyet anânete müptela nuûzet-i zâlîme erbâbının iştihâ nefsânilerini mücâmaât etmeksizin kadınlara, çocuklara ve hatta hayvanlara, eşyaya cebr ü zor icrâ ederek tatmîn ettikleride olur. Kadın esvaplarına merkeb veya zaç yağı dökerek harap eden bazı eşhas bu nev'i nuûzet-i zâlîme erbâbından ibarettir. [243]

Nuûzet-i mu'teseфе de ise bil-akis hiss-i tenâsüliye-yi şehvâniye nâil olmak için erbâbının sevdikleri şahıs tarafından haklarında tahakküm ve tecebbür husûlu lâ-büd olur. Bazen bu tahakküm ve tecebbürü zihninden geçirmek kifâyet eder. Nuûzet-i

mu'teseffe de şahsın ma'rûz kaldığı şedâid ve asar-ı cebriye kendi talep ve arzusuna mebni olduğu için tabâbet-i adliye nokta-yı nazarından bir ehemmiyeti yoktur. [243]

Nuûzet-i mebrûke de hiss-i şehvânî ile beraber aynı zamanda kadının bir kısım vücûdunun veya eşya-yı muînenen herhangi birinin de hâzır bulunması esâstır. Bu mâdde-yi mebrûkenin vücûdu veya hiç olmazsa zihnen huzûr-ı şehvetin tahsîli için lâbüddür. Mâdde-yi mebrûke eşhâsa göre mütehavvil olup bazen el, ayak, saç veya â'zâ-yı tenâsüliyeden gayrı bir kısım beden veya göğüslük, mendil, terlik, ila ahir gibi bir kadın eşyası yahud ki bir cins-i kumaş olabilir. [244]

Mebrûkeceler nahbe-yi emelleri olan mebrûkenin nev'ine göre mütehavvil ef'âl-i cürmiye ve cinâiye îkâ' ederler. Mendil veya elbise çalanlar, saç kesip çalanlar (saç kesenler), kalabalık mahallerde kadınların bazı aksâm-ı bedenlerine sürtünenler (kertinçiler), hep bu cins-i dalâlettendirler. [244]

Bu dalâlet-i tenâsüliye akl-ı nâ-tamam olanlarda tesâdüf olunursa mes'ele-yi tıbbiye-yi adliye tabii pek basît olur. Fakat ekseriya bu ahvâle bidâ'a ve kudretlerinin asarını göstermiş, iştihâ-yı tenâsülilerinde ki bu dalâlet yüzünden süi-şöhret kazanmış olmasalar pek şerefli mevki'ler ihrâz edecekleri tebeyyün eylemiş zeki adamlarda da tesâdüf olunur. Bunlardan bir takımları daha sabâvetlerinde bile uryaniye-yi zukûra karşı büyücek bir hiss-i tecessüs tutmuş, biraz kendilerine gelince arkadaşlarıyla münâsebet-i cinsiye de bulunmuş ve koskoca bir adam oldukları zaman dahi bu hislerinin de kendileriyle beraber büyümüş olduğunu görmüşlerdir. Bazılarında da çocukluklarında bazı hayaller, bazı temaslarla ilk nokta-yı garîze-yi tenâsüliye arasında iftirak nâ-pezir bir teşârük husûle gelmiş ve bugün o manzara ve temastan mahrûm kalacak olurlarsa iştihâ-yı tenâsül-i tatmîn edebilemez olmuştur. [244]

Bunlar neye ma'rûz olduklarını bilirler, cezâyâ karşı bî-his değildirler, fakat her mühlikeye rağmen ihtiraslarını tatmîn emeliyle muzdardırılar, bu adamlar mecnûn değildirler, maahazâ mücrimîn-i âdiyeden farkları yok gibi i'tibâr olunmalarıda muvaffak insaf olamaz. [245]

3.7.4. Mukâvametsiz ilcâât

(Katl ü intihar efkâr-ı sâbite-yi ilcâiyesi) [245]

Terreddiyât-ı akliyenin az daha ileri derecesinde dalâlete düşen irâde-yi aklı selîme karşı koyarak bilâda zikrettiğimiz ahvâle nisbetle daha pek çok vehîm ahvâlin îkâ'ına sebep olabilir. İbrâmât-ı garîzeyle her mantıkın, hatta her gûne esbâb-ı hezeyâniyenin bile hâricinde olarak kâffe-yi teferruatıyla, bi-n-nefsi tekevvün eder. Bu ilcââtın tekevvününe hiçbir sebep bulunamaz, maahazâ şiddet ve teâside hatta meselâ

bir hezeyân-ı i'tisâfiden münbais bir fikr-i ilcâ-yi bile geçerek cinnetin bir enmuzeç mantıkîsi şeklini alır. Zavallı bir muhteli-ş-şu'ûr kendisini şeytanatkarâne entrikaların kurbanı sanabilir, bu yüzden senelerce sabırâne, mütevekkilâne azap ve ızdırâp çeker, nihâyet bir gün sabrı tükenir, isyân eder, zulüm-kârının i'tisâfâtından halas bulmak için kendisini öldürür, yahut ki ahz-ı sâra azm ederek düşmanını helâk eder. Ve böyle yapmakta hezeyânı nokta-yı nazarından haklıdır. Katl ü intihar için dâima bir sebep lazımdır ve bu sebep yanlış ve marazi efkârdan da münbais olsa yine her halde bir sebeptir. Hâlbuki bizim mevzu' bahsimiz olan ilcâ vakayî'nde ahvâl hiç de bu merkezde değildir. İlcâlarda fikr-i sabit ilcâyelerin nokta-yı azîmeti görülemez. İlca mevcûttur, işte o kadar: Sebebini ta'yîn mümkün olamaz, maahazâ bir fikr-i ilcâ her dimâğ da gelişi güzel kökleşmez, bu emeli uyandırıp nemalandıran bir maya vardır ki o da irsiyet-i marazidir. [245]

3.7.4.1. Müşâhede 43

Mari, 32 yaşında, mağaza müstahdemesi, 14 Haziran 1884 tarihinde kömür ile ihtinâka tasaddi neticesine müşâhede-hâneye getirirler, bundan akdemce de üç defa intihara tasaddi etmiş. Bundan dokuz sene akdem kendisini suya atmış, diyorki : “Niçin bilmem, içimden bir şey öyle emrediyordu, ölmek istiyordum”. Pederi teşvişât-ı hezeyâniye ile ihtilât etmiş bir felçten vefat etmiş. Bir birâderi varmış ki birçok defalar gayr-ı müsmir teşebbüsâtтан sonra nihâyet intihara muvaffak olmuş, 29 yaşında iken bilâ sebep, öylece içinden gelerek kendisini suya atmış. [246]

Mari dâima garip tabiatlı, âdeta biraz kaçıkça imiş, on sekiz yaşında iken bir hummâ-yı tifoïyediye tutulmuş, ondan sonra hâlet-i dimâğiyesi büsbütün fenalaşmış, hemen bir onseneden beridir, intihar etmek kendisi için bir fikr-i sâbit olmuş. Bazı zamanlar oluyor ki bu ilcâ kesb-i sükûn ediyormuş. “Fakat, Mari akli ve mülâhazasına gâlip bir ibtilânın zebûnu kimselere has tavr-ı meftûrâne ile ilâve ediyordu. Bu fikrine yine bir gün birdenbire geliyordu, bir kerede geldimi sebebini îzâhtan âcizim, artık benim için ondan başka düşünce yoktur. Niçin kendimi öldürmek istiyorum, biliyorum ki bu fikir ma'nâsız ve münâsebetsiz, maahazâ yine galebe edemiyorum. Geceleri bile yalnız onu düşünüyorum, pekâla hissediyorum ki muvaffak oluncaya kadar tekrar teşebbüs etmekliğim îcâp ediyor.” ve hınçkırı hınçkırı ağlıyorum. [246]

3.7.4.2. Müşâhede 44

Antuan S., otuz yaşında, cam üzerine ressam, cismen gâyet iyi müşekkîl, kavi-l-bünye, güçlü kuvvetli, sade garâbet-i tabii sahibi acaip bir adam, müsevvis, seciyesi

etrâdsız ve son derece asabi, rivâyete nazaran bu halinin sebebi isteriyâlı olan vâlidesinden müntekil isti'dâd-ı maraziyyeden münbais imiş, bir hemşireside keza isteriyâlı. [247]

Bu şahısta en evvel zâhir olan, teşviât-ı devâr-ı ilcâiyelerden ibâret bir su kenarında bulundumu mübrem, gayr-ı kâbil mukâvemet, bir kuvvet kendisini âdetâ suya çekiyordu. Bu ilcânın bu intihar ibrâmının te'sîrinden halas olmak için aynı zamanda halecân içinde, darlık içinde âdetâ bayile çekmiş gibi kan tere batmış bir halde koşa koşa kaçarmış, bir kerede kalabalığın arasına karışımı bu defa da kendisini başka bir korku alır, son derece mü'ellim bir hâl-i devâra düşüverirmiş, hiç bir vakit bir pencere önüne yaklaşamazmış ki uçupta dışarıya fırlamak korkusu hissetmesin, daha sonraları başka ilcâât zuhûr etmiş. Birdenbire hiç bir sebep olmadığı halde, sade nâhiye-yi şersufiyesinde bir tazyîk hissi şeklinde bir nev'i neseme-yi müteâkip içinden gür kâtil hiddeti gürlermiş, bu hâl kendisine gelince kemâl-i dehşetle hevişânına, "Kaçın, yoksa sizi öldüreceğim, artık irâdetim elimde değil, kaçın diyorum size!" diye bağırırmış. [247]

Bu hasta 1885 Şubatında efkâr-ı i'tisâfiyesi gâlip bir nevbet-i hezeyâniye dûçar olması üzerine بیمار-hânelerden birine idhâl edilir. [248]

3.7.4.3. Müşâhede 45

Mari A., elli iki yaşında, pastırmacı, 1885 Martının 19'unda müşâhe-dehâne-yi mahsûsta muâyene olunduğu zaman, gâyet gussâ ve zucret hâlinde olup sevâbık-ı ırsiyesi hakkında hiç bir ma'lûmât vermez, sade kendisine sorulan suâle: "Fakat ben mecnûn değilim, ne söylediğimi, ne yaptığımı pekâla biliyorum. Sâde bende bir fenalık var ki ne olduğunu bilmiyorum, dâima zihnime fenâ fikirler geliyor, üç ay oluyorki büsbütün başka bir kadın oldum, zihnimden öyle şeyler geçiyor ki ağzıma almaya bile cesâret edemiyorum. Ben evladlarımı çıldırmasıya severim, öyle olduğu halde içimden bir şey bana: "Çocuklarını öldüreceksin!" diyor. Bu fikir bana ilk defa geldiği vakit vücûdumu tepeden tırnağa kadar bir titreme kapladı, elimde pastırma bıçağı vardı. Çocuklarımda oracıkta... yanımda... oynuyorlardı. Birdenbire başlarını kesmek fikri zihnimi isti'lâ etti. İçimdeki emel cinâyetkâr "Öldür, haydi öldürsene!" diye haykırıyordu. Dünyada bundan müthiş şey olur mu? Bu hâl ne oluyor? Hayır mümkün değil, insanın aklına bu kabîl fikir gelemmez, fakat bu hal ne demek olacak? Zira ben deli değilim!" Nevbet-i ilcâiyenin nâgehâni başta bir hararet hissi, baş ağrısı, zucret-i kalp, urva, ila ahir gibi hâdisât-ı mâddiye ile takaddüm etmeside kesîru-l-vuk'ûdur. Bilâdaki

müşâhedelerde de bu kabîl neseme-yi mütekaddimelerin mevcûdiyetini görmüşük, maahazâ vakâ-yı âtiyede bu hal pek câlip dikkattir. [248]

3.7.4.4. Müşâhede 46

Sezar N., kırk sekiz yaşında, çiftçi, (pederi pek aşırı sûrette hiddetine mağlup, vâlidesi inhitât-ı malihülyâiyeye müptela) semât-ı mâddiye-yi tereddiyâtta mäsün, ilk defa olarak 1871 senesi Ağustosunda tarîk-i âmm üzerinde kendini tevkîf ettirir. Günleri mütedehhiş, gâyet müte’essir bir halde polis me’mûrlarına, haremîni bırakıp kaçmaya mecbûr olduğunu, çünkü elinden bir kaza çıkacağını ifâde eder. Birkaç aylar Saint An’a idhâl olunup iyiden iyiye kesb-i ifâgât etmesi üzerine çıkarırlar, altı sene sonra bir ikinci nevbet gelir zevcesi ile birlikte mûkim olduğu Mayan Ayaltını birdenbire terk ederek, Paris’e gelir ve der-akap bir polis komiserine mürâcaat ederek ifâde-yi âtiyede bulunur: “Karımı bırakıp geldim, çünkü ben, mecnûnum, tamamıyla iâde-yi âfiyet etmedikçe evime dönmeyeceğim. İntihar ve katl fikirleri beni bırakmıyor. Evveli gün çocuğum kucağımda iken, yavrucağı öldürmek fikri beynimden geçti. Keza karımın hayatına kastetmek de aklıma geldi. Bu sebepten bir fenâlık etmeyeyim diye, evimi terk edip Paris’e geldim ki belki derdime bir çare bulunur. Yeniden iki ay kadar bir tımar-hâneye konulur. Ba’dehu yeni bir nüks-i zuhûr etmeksizin on sene geçer, 1887’de aynı efkâr yeniden zuhûr eder. Birkaç günler kendisinde rahatsızlık hissettikten sonra, bir sabah nâhiye-yi şersufiyesinden kalkarak beynine kadar intişâr eden bir hararet duyar. El ve ayakları soğur gibi olduğu halde başına kan hücûm eder, diyordu ki: “Aynı zamanda katl ü intihar fikirleri dimâğımdan şimşek gibi geçerken bütün saçlarım başımda dimdik oluyor sanıyordum. Evden kaçtım, tarlalar arasında birçok koştum, bu fena fikirleri zihnimden def edebilmek ümidiyle gücüm yettiği kadar kendimi hareket ettirmek istiyordum. Fakat başımdaki sıcaklık hissi ber-devam olduğu müddetçe katl ü intihar emelleride gitmiyordu. Bir gün kendimi öldürmek için tüfenkimi aldığım halde evvel emirde beheme-yi hâl karım ile çocuğumu öldürmek îcâp ettiği için vazgeçtim. Bereket versin ki bu tasavvurumu der-akap mevki’i icrâya koydum. Bu harâret hissi kaybolunca, bu süi-emelde kendiliğinden geçiyor.” [249]

Yine bu kabîl katl ilcâlî bir diğeri, Luin H.’da 40 yaşında, (Vâlîde ve büyük vâlidesi mecnûn, pederi sarhoş, teyzesi budala) karısını ve çocuklarını öldürmek fikrine zebûn olmamak için evinden kaçıp gecelerce Polonya ormanında kalırmış. [250]

Bil-umûm müellifinin mukâvemetsiz vasfıyla ifâde ettikleri bu ilcââta dikkat olunursa ârâ-yı müellifini şâibedar edecek bir mühimme derhal nazar-ı dikkate çarpıyor. Binlercesi arasından bil-î’tinâ bilâya naklettiğimiz müşâhedeler Doktor Garnier’in

müddet-i medîde Paris müşâhede-hâne-yi husûse-yi ser-tabâbetinde bulunduğu için teşviât-ı dimâgiyeye müptelâ oldukları muhtemel görünen mücrimînin en ziyâde tedkîk ve müşâhedesine muvaffak olmuş ve ilhâk tavsîfâtında büyük muvaffakiyet göstermiş bir üstâdın eserinden nakledilmiştir. Bu müşâhedeler eshâbının cümlesinde zihninden katl ü intihar fikirleri geçmiş, biri kerrât ile intihara tasaddi etmiş, bir diğeri karısını, öteki çocuklarını öldürmek istemiş, fakat dikkat olunsun ki hiç biri bir şey yapmamış. En ziyâde zucrete uğrayan bile ilcâsına kapılarak katli îkâ' etmemiş, nihâyet evinden kaçıp, dağlarda, bayırlarda dolaşır ve nihayet Paris'e gelip kendisini tımar-hâneye kapattırmış. [251]

Binâenaleyh müşâhedât-ı serîriye ve edebiyât-ı tıbbiyeden istihsâl ettiğimiz ma'lûmât-ı nazar-ı te'emmüle alınca katl ü intihar için mukâvemetsiz ilcâların mümkün olmasını değilse bile hakîki olup olmadıklarını ve hele kesîru-l-vuk'û bulunduklarını meşkûk addetmemiz zarûrî olur. [251]

Bir zamanlar gerek etıbbâ-yı rûhiye-yi, gerekse hükkâm-ı adliye-yi pek ziyâde meşgûl eden ve mâniyâ-yı harik, mâniyâ-yı sirkat, mâniyâ-yı avâre gibi nâmlar altında yâd edilerek ilcâlar sınıfına idhâl edilen vakayî'den bahse bile lüzûm görmüyoruz. [251]

Evsâf-ı maraziye-yi irâeye eden 120 mağaza sârik-i müttehemleri hakkında icrâ edilen tedkîkâtte bunlardır. [252]

12'sinin felc-i umûmiye-yi müterakkiye, 26'sının nörastını, hezâl ve tesemmümâta [252]

13'ünün tayn-ı dimâgiyeye, 22'sinin isteriyâyâ [252]

13'ünün sâdediliye, 15'inin dams, haml, inkitâ'ı dams gibi avâriz-ı fizyolojiyeden münbais ahvâl-i asabiyedir. [252]

19'unun teşviât-ı hezeyâniye, [252]

Müptela olduklarını tebeyyün etmiş, yüz üç mâniyâ-yı harik müptelası üzerinde icrâ edilen tedkîkâtte mâniyâ-yı sirkatte olduğu gibi: [252]

36 erkek ve 1 kadının fedm-i velâdiye [252]

17 erkek ve 4 kadının malihülyâyâ [252]

15 erkek ve 4 kadının atehe [252]

7 erkek ve 1 kadının cinnet-i vâhideye [252]

6 erkek ve 1 kadının mâniyâ-yı müzmîne [252]

6 erkek ve 1 kadının felc-i umûmiye-yi müterakkiye [252]

5 erkek ve 1 kadının cinnet-i küûliyye [252]

4 erkek ve 1 kadının sar'aya [252]

4 erkek ve 1 kadının cinnet-i râcî'aya [252]

Müptela olduğu anlaşılmıştır. [252]

Binâenaleyh ilcâât bahsinde daha ziyâde tatvil-i kelimadan ihtirâzan sâde diyeceğiz ki eğer mukâvemetsiz ilcâât mevcût ise bile bunlar ancak fiilen mübah olan ahvâlde ve en nihâyet mâniyâ-yı iğtilâl gibi mübah ile memnu' arası husûsâtta mevcûttur. Çünkü bu kabîl ilcââtta ilcâ ile şahıs arasına giren bir şey yoktur. İlcâlı kendisini müteyakkiz tutmak için hiç bir sebep olmadığında tehlikeyi idrâk edemeyerek mukâvemet etmezden evvel ilcâsına teslim-i nefis eder. Fakat netîcesi bir cürüm veya cinâyet teşkil edecek olan diğer ilcââta gelince bunlarla şahıs arasında der-akap büyük ve hemen de gayr-ı kâbil tecâvüz bir engel dikilir ki o da kendisini müdafâa etmeyi pekiyi bilen huzûr-ı âmmedir. [252]

Zaten fizyoloji nokta-yı nazarında bile ilcâât-ı mübiha ile ilcâât-ı memnû'a arasında fark vardır. Kudret-i dimâğiye-yi nehy-i mübah görülecek ilcââtta sessiz kaldığı veyahut ki sesini pek güç işittirdiği halde âkıbet-i cürüm teşkil edecek olanlarda bil-akis şiddetle müdâhale eder. O derecede ki birinciler ilcâlarına mukâvemet edemedikleri halde ötekiler bil-akis hemen dâima mukâvemet ederler. [253]

Bu münâsebetle şu noktanın ihtârıda vâcib oluyor ki birçok mübah ilcâlar hemen dâima müptelâlarını zebûn kıldıkları için bunlara mukâvemetsiz gelmesiyle tavsîf-i mantiki olsa bile ilcâ-yı katl, ilcâ-yı intihar mesellü, ilcâât-ı cürmiye müptelaları hemen de dâima muvaffakiyetle mukâvemet edebildikleri için bunları, bir teşevvüş-i amîka sebep olduğu i'tibâriyle marazî olarak kabûl edelim. Fakat mukâvemetsiz demeyelim. [253]

Bu mütereddîlerin birçoğu süi-karin ile muâvanest ederler. Ve bu dalâletzede kazîhadâr a'mâllerin hüküm ve nüfûzlarından kendilerini kurtaramazlar. Zekaları yok değildir, pek doğru muhâkeme ederler. Fena yaptıklarını bilirler, hissiyât-ı âliye ve safvet-i kalp sâhibi gibi görünürler. Tevkîf olundular mı amellerine te'essûf eder, nedâmet getirirler, fî-mâ ba'de ıslah-ı nefis edeceklerini ağlayarak vaadedirler. Bir kerede sebilleri tahliye edildi mi, yine süi-misâller bulur, sügût ederler. Hırsızlık, dolandırıcılık, serserilik, ta'addiyât-ı cebriye bunlarda her gün tesâdüf edilen cerâimdendir. [253]

Vâkıan bunlarda irâdelerinin za'fı bir özür gibi serd olunabilirsede maahazâ her zaman bu adamlar fena yaptıklarını bilir ve fiillerinin netâyiç ve avâkıbını hesaplayabilirler. Bazen irâdelerinde ki za'f haklarında esbâbı muhaffefeden olsa bile ızdırâr-ı ilcâiyenin şiddet-i fevkalâdesi sebebine faâliyet-i zeka-yı teşvişe kadar vardığını nâdir ahvâl müstesna olmak şartıyla bu za'f irâde kendilerini mecnûn addederek muaf tutmayı mucip olamaz. [254]

3.7.5. Mütereddîlerde Hezeyân

Mütereddîlerin bahsini bitirmeden evvel mâniyâ-yı müteakkil ve cinnet-i ahlâkiye nâm-ı tahtında müelliflerin bahsettikleri ahvâli muhtasarca gözden geçirmek icâp eder. [254]

Mütereddîlerde melekât-ı fikriye bazen bir mertebe dûçarı tehîç olunca bunlar akıl ve şu'ûrları hep yerinde kalmakla beraber fikren ve kelâmen büyük bir faâliyeti irâeye ederler ve bu fârt-ı faâliyet kendileri için gayr-ı meş'ûr olur. Bu haldeler iken bütün melekât fevkalâde inbisâta gelir. Çoktanberidir unutulmuş birçok hâtırat zihinlerine tebâdür eder. Şiirler okurlar, asar-ı meş'ûreden koca sâhifeleri ezberden tekrar ederler, telâhük-i efkâr-ı bir sür'ât-i mefrûta ile husûle gelir. Fakat mülâhaza, dikkat yoktur, kuvve-yi mümeyyize hatâiyyedardır. Fevkalâde faâliyet kesbeden muhayyeleleri muhtelif tasavvurlar perverde ettirir. Ricâl-i zamânedan mülâkatlar talep ederler. İâne cetvelleri tertîp ederler. Faâliyetleri zâhiren fevkalâde mirkelam oluşları sayesinde bazen sözlerini dinleyenleri iknayada muvaffak olurlar. Hülâsa mâniyâ-yı müteakkil, melekât-ı fikriyelerinin muvâzenesi muhtel olmuş bulunan mütereddîlerde mütezâhir ve bî-şu'ûri ile müterâfık bir tehîçten başka bir şey değildir. Bu hâl-i tereddîyât-ı akliyenin bazen iltibas ettiği bir kisve olup yoksa bir maraz-ı mahsûs değildir. Bu hâl mâniyâ-yı ma'rûfe pek mübâyin olduğu gibi hezeyân-ı muttaride dahi kat'iyen benzemez. Adeta mütereddîlerin hâlet-i aklieleri ile hâlet-i hezeyâniyeler arasında bir hat, hatt-ı fâsıl gibidir. [254]

Mütereddîde de muvâzenesi bozuk olan meleke, melekât-ı fikriye olacağına melekât-ı ahlâkiye olursa ve bu tehîç esnâsında dalâlât-ı mevcûde kesb-i tezâyüd eyleyecek olursa cinnet-i ahlâkiye dedikleri hâl husûle gelir. Tagayyürât-ı rûhiyenin nâgehân-i savleti, sûret-i seyirdeki adem-i tûsavi, bazen şiddetlenip bazen fâsıla verişi, a'râzın cevvaliyet ve tebâyünü, muttarid ve minhâci bir şekil almak için tedricen tekâmül etmemesi, birdenbire geçip sonra yine sür'âtle nüksedişi menşe'ilerinin tereddîyât-ı akliye olduğunu pekâla göstererek der-akap hastanın sevâbık-ı ciddâniye ve mâcerâ-yı mâzisine nazar-ı dikkati celp eder. [255]

3.7.5.1. Müşâhede 47

Jan P., 28 yaşında, bir müsekkerât fabrikatörünün mutlakası, tekerrür eden münâsebetsizliklerine mebni 19 Kânûn-i Sâni 1888'de müşâhede-hâneye getirilir. Hin muvassalâtında gâyet natûk ve münbesit bir halde idi. Son derece de bî-sebkî ve bî-mağzolan efkârını tafsîl ettirmek için uzun uzadıya sıkıştırmaya lüzûm yok. Diyor ki ilk

defa sekiz sene evvel farkına varmış ki kendisi hüsnâdır. O tarihte iç gömleği üzerinde meni görmüş, ve bundan işi anlamış. Ve bu hâle muttalî olunca kendisinde bulunan kâbiliyât-ı mütenevvi'anın sebep ve hikmetini o vakit anlamış. Sonra yavaş yavaş kanâat getirmiş ki kendisinde her şey muzâiftir. Mesela istediği vakit sesi erkek, istediği vakit kadın sesi olur, böyle her iki cinsiyetin ictimâ'ı kendisine la-yüiddü münâfi ve imtiyâzât bahşediyor. Aynı zamanda hem vakit, hem mülâhat bahşediyor. Yorulmaksızın çalışabilir, hem letâfet hem de kudretin ictimâsı sayesinde mümkün olan mâ'rifetlere sahiptir. Mûsikîşinastır, şâirdir, ila ahir. [256]

Maskat Ra'sını terk edip de Paris'e niçin geldiği sorulduk da şu cevabı veriyor: "Evvela cinsiyet-i muzâifesini pâyitahtın büyük hekîmlerine göstermek için". Zaten şek ve şüphe câiz olmayan hüsnâyeti bir kere ma'lûm olunca hak intihâbını davet edecek. Zîra cinsiyet-i müsâviyesi mâlik olduğu haslet-i ricliye-yi ta'dîl edemez. Erkek elbisesi giymek istiyor. [256]

Â'zâmın çift olduğunu ve kendi kendime çiftleştiğimi isbât etmek için karnımdaki bir noktaya basmaklığım kifâyet eder. Der-akap teşennüc-i şehvân-i noktayı mülakâhanın seylânî ile beraber zâhir olur. Hatta şu dakîkada bile mâlik olduğum rahmimin yanında gizli bulunan âlet-i tenâsüliye-yi ricliyenin harekete geldiğini hissediyorum. [257]

Jan P. on iki sene zevciyle beraber yaşamış, üç çocuğu olmuş, birincisi ölü doğmuş, ikincisi şimdi on dört yaşında bir kız, üçüncüsü on yaşında oğlan olup sûret-i tabiide büyümektedirler. Büyük vâlidesi yetmiş yaşında, çişini bilmez bir halde vefat etmiş. Vâlidesi de atş getirmiş olup el-hâlete hâzihi ne hâfızası, ne de irâdesi kalmıştır. Pederi acaip bir adam olup zekası pek mahdûddur. [257]

Jan P. minelkadîm bir sâdedildir. Sarhoş ve haşîn bir adam olan zevcinden çektikleri büsbütün dimâğını ihlâl etmiş. [257]

Saçmalamalarında en mühim mevkî' bittabii hezeyânı gurûr teşkil ediyor. Bu gurûr sebebine kendisine üç eseri (Tiyatro Fransa)'ya kabûl olunmuş bir fâcia nüvis süsü veriyor. Kendini medhederken fesâhat ve talâkâtını Miraboya muâdil tutuyor. Eş'ârında Viktor Hugo'ya teveffuk etmiş, ilm-i hey'etinde keşfiyâtı varmış, farmasonlukta ustabaşı rütbesine hâizmiş. Fehmiyât-ı ikbalperestânesinde ki tenevvu' ve bunların bî-sebkî ve bî-meğzisi i'tibâriyle Jan P., âdeta felc-i umûmiye-yi müterakkiye müptelâ zan oluyor. Maahazâ kendisinde öyle iltihâb-ı dimâğ-ı halâliye-yi münteşireye hâs olan kâffe-yi melekât-ı akliyenin tenâkus-ı kitlevîsi müşâhede olunmuyor. Jan P., bu girift ve müşevveş hezeyân içinde yine bazen öyle nükteler ve dakîkalar sarf ediyordu ki zekâsının amîkan muhtel olmasına rağmen bir felc-i

umûmiye-yi müterakkiyenin mevcûdiyetiyle ne kabîl tevfiik bir seviyede olduğuna şüphe bırakmıyordu. Zaten felc-i umûmiyenin a'râz-ı mâddiyeside yok idi. Hadakaları müsâvi idi, kelimalarında usret-i teheyyüci asarı yok idi. [257]

Jan P.'de sâde fazla olarak efkâr-ı tekebbüriye değil aynı zamanda yine insicâmsız efkâr-ı i'tisâfiyede mevcûd idi. [258]

Beş altı senedir kendisine uyuşturuca ilaçlar, (aynen) ipyotizler verdiklerinden müşteki, yemeklerine bir şey katıyorlar ki kendisine hummâ veriyor. Bir zamanlar kendisini egzamaya müptelâ adamlarla temasta bulundurmuşlar. O vakitten beri bu sirâyetin netâyici zuhûr edeceğine muntazır. Dozuna bir zehir katıyorlar ki dişlerini döküyor. Iskorputa uğrattıyorlar, bu fenalığı birâderine de yapmışlar. Hatta uyuzdan vefat etmiş, çektiği bütün i'tisâfât-ı beynelmilel bir cem'iyetin tertibâtı imiş... Müddei umûmiliğe de şikâyet etmiş, bu cem'iyetten, yedi sekiz kişi varmış ki çalgı notalarını çalmışlar, hey'et-i etıbbâ huzûrunda muzâif sesi ile şarkı söylemesi ricâ olununca bir opera havası tutturarak ve hançeresini de hezeyânına uydurmaya çalışarak gâyet acaip nağmeler yapmaya, pek garip sayhâlar çıkarmaya ve bu sesleri hâsıl edebilmek için öyle kıvranmaya öyle zorlanmaya mecbûr oluyordu ki büyük bir kanâatle devâm ettiği bu teğanni esnasında yüzü morarıyor, gözleri kan çanağına dönüyor ve teheyyüc-i hadgâya varıyordu. Olmertebede ki nihâyet göstermeye mecbûriyet elverdi, maahazâ ta'binden ferâğât edilişine müte'essif idi. [258]

3.7.6. Biblografya

Döbüvisyon ve Vigorv: Mes'ûliyet-i Cezâiye ve Cinnet.

Kraft Ebing: Tabâbet-i Adliye-yi Mecânîn.

Magnan: Durûs-ı Serîriye, Izdırâr-ı Cinâiye-yi Maraz-i, Kâşifin Avrâtı.

Şarku ve Matyan: Mâniyâ-yı Lağtucubi.

Ernest Dupre: Dalâlât-ı Garîziye.

Paul Garnier: Paris'te Cinnet.

Yuvantiro: Psikolojiye-yi Garizîye-yi Tenâsüliye.

Fehre: Garîze-yi Tenâsüliye, Tekâmül ve İnihilâli.

3.8. Mütehezzîler

Lugaten müteheccir demek ihtimal ki daha doğru olacak iken hezeyân tabirinin teârûfünden cesaretlenerek kabûl ettiğimiz bu kelime ile tâ Murl, zamanından beri hezeyân-ı muttarid nâm-ı tahtında yâd edilen hâlât-ı maraziye-yi rûhiyeye müptela hâstegânı murâd ediyoruz. [260]

Fransada hezeyân-ı muttarid ve Almanyada paranoya ta'bîri ile ifâde edilen ahvâl-i rûhiye-yi maraziye o kadar mütenevvi'dir ki hemen de emrâz-ı akliyenin nısfı bunlardan ibârettir dense mübalağa edilmiş olmaz. Bu hezeyân-ı muttarid terkibi doğru bir ta'bîr değildir. Hezeyân-ı muttarid denince nokta-yı azîmeti kâzip ve mantıken muttarid bir silsile-yi efkârın mevcûdiyeti anlaşılıyor. Hâlbuki hezeyân-ı muttaridlerin birçoğunda bu etrâd-ı mantıkiye hiç bir zamanda tesâdüf olunmaz. Paranoya ta'bîri sadece “efkâr-ı kâzibe” ma'nâsını ifâde eder. Mübhem ve şumûllu bir kelime olduğu için daha münâsiptir. [260]

Paranoya âdetâ asl u esassız ve ma'nâ ve münâsebitsiz bir roman tarzında az çok sebkdar bir takım fehmiyât-ı hezeyânîyenin sahipleri için inkâr ve münâkaşa kabûl etmez birer hakikat-i mahza gibi add u i'tibâr olunmasıyla muttasıftır. İşbu efkâr ve fehmiyâtın bir takımları hezeyânât-ı bîrsâmiye olup bundan en bâriz olan şûriş bir teşevvüş-i idrâktir. Hasta hakîkatta külliyyen enfûsî olan ihtisâsâtını a'lem-i hâriçte mevcût idiki kanâatıyla idrâk etmiş gibi kabûl eder. Ve eğer bu kanâatını bazı mertebe tefsir edecek olsa bile bir kere idrâk-ı kâzibi hakikat olmak üzere kabûl edilince tefsirâtı gâyet tabii ve mantıki görülür. Bazen de hastanın tefsirâtı vazhan hezeyânîdir. Fakat bu takdîrde tefsirâtı vâkıa merizin teşvîşât-ı rûhiye-yi ihtisâsiyesinin muhtevîsinden ibâret bulunur. Yani adeta hezeyân vâki' hastaya bîrsâmâtı tarafından nefh ve telkin edilmiş olur. [260]

Birtakımı ise hezeyânât-ı tefsiriyedir. Mübresem idrâkâtında muhtîdir. Hâlbuki tefsirkâr mantık ve muhâkemesinde yanılır. İdrâkâtı sahîhtir, vakâyî' hakîkati vecihle müşâhede ve idrâk edebilir. Fakat iş vakâyî kaydetmeye değil fakat takdîr eylemeye aralarındaki münâsebât-ı müteselsile-yi bulmaya ve bunlardan hangilerinin binnisbe daha mühim olduklarını ma'nâ ve maksudları ne olduğunu bilmeye hülâsa meşhûdât-ı

ve müdrîkâtını tefsir eylemeye gelince sapıtmaya başlar. Hastanın kûvve-yi muhakeme ve mantıkesi mevcut hatta faâliyetle kemiyeten mütezâyid bulunduğu halde keyfiyeten dalâletzededir. Tefsirkâr vakayî' mâddeten ve fakat tarafgirâne idrâk ve müşâhedeye ehemmiyet verir, aleddevâm zannınca mukni ve fakat hakîkatta bâtil ve muğaffel delâil serdeder ve dakîk ve müşikâf ve fakat hataiyedar istintacâtta ifrâta varır. Delâil ve berâhinin bu servet ihtişâmı hakîkatte mantığın fakr u sefâletini gizler. [261]

Bu hezeyânların bir üçüncü kısımda hezeyânât-ı tahayyüliye'dir. Tahayyülkâr, meşhûdât-ı hissiye ve tasdikât-ı mantıkiyeye lâ-kayddir. Öyle efkâr ifâde eyler, öyle hikaye nakleder ki bunlara her gûne tecrübe ve muhakeme hâricinde râbıt î'timâd eder. Hasta efkârındaki telâhükâtı birden sahne-yi hakîkate vaz'ı ile kendi ibtidâ-yı enfüsiyesini bunlara her gûne evsâf-ı mâddiye izâfe ederek, a'lem-i hâriciye nakleder. Hatasının nokta-yı azîmeti sahîh veya gayr-ı sahîh bir hâdis-e-yi hâriciye-yi telakkîde ki hatası yahut gayrı vardır muhakeme veyahut bir idrâk-i kâzip neticesi değil belki içinden doğmaya bir yalan, bir ibdâ-yı enfüsîdir. Hezeyânın tarz-ı tekevvünü tefsirkârda âlemâne, tahayyülkârda şâiranedir. [261]

Paranoyanın tabâbet-i adliye ve serîriyatı nokta-yı nazarlarından vâsf-ı mümeyyizi efkâr-ı hezeyânîyenin ibtidâî sûrette tahassülü ve gâyet sabit kalarak etrâdi ve minhâci bir şekil almaya ziyâdesiyle meyyâl oluşudur. Efkar-ı hezeyânîye-yi mezkûre hasta ile a'lem-i hârici arasında yekdiğerine külliyyen mübâyin bir münâsebet peyda eder. Ve hatta hastanın şahsiyet-i rûhiye-yi ibtidâiyesini tamamıyla marazi bir başka şahsiyete galbeyler. Bu hastaların a'lem-i hâriciye'ye hükmettikleri nokta-yı nazar büsbütün başkadır. [262]

Hezeyân-ı etrâd-ı vakayînin ehemmiyet-i tıbbiye-yi adliyeleri birde şu nokta-yı nazardan ziyâdedir ki bu efkar-ı hezeyânîye dâima vâzıhan gayr-ı tabii bir tarzda olmayıp bil-akis ekseriya (hezeyân-ı i'tisâfi, hezeyân-ı hıyânet-i zevciye gibi) bir esâs-ı hakîkiye müstenid olmak ihtimâline hâizdirler. Bundan maadâ bu hastalar bazı ahvâlde hezeyânlarını izmâr için büyük maharet gösterirler. Ekseriyetle kendilerini zâhiren fikr-i selîm sahibi gösterebilip kavâid-i mantıkiyeye muvaffak sûrette muhakeme edebilirler. Birde bunlarda teheyhüc-i şedîd akl-ı etvârı ya hiç husûle gelmez, yahud ki zuhûru pek tesâdüfe menut bir halde kalır olduğu için bazı ahvâlde sıhhat-i akliyenin gayr-ı tabiatını tanıyıp da hakkıyla hükmetmek pek müşkîl olur. [262]

Paranoya mes'elesi tabâbet-i ruhiyenin hâl-i hâzırında en muğlak ve karışık bir mes'eledir. Bu ağlak bil-hâssa her müellifin kendi kanâatine göre eşkâl-i maraziye-yi bir başka sûrette tesmiye ve tavsîf eylesinden neş'et ediyor. Biz yalnız vakayî adliye i'tibariyle mühim enmuzeçleri mütâlâa mecbûriyetinde bulunduğumuz için henüz bir

netice-yi müsebbeteye îsâl edilememiş olan nazariyât ve mülâhazât-ı serîriye-yi mütâlââ ve tenkîd edecek bir mevki’de değiliz. [263]

En evvel hezeyân-ı i’tisâfi-yi malihülyâdan vâzıhan tefrîk eden Lazeğ olmuştur. Meşar Elihk Falre ikmâl etti. Nihâyet Hocam Magnan daü’l-lazeğ denen hezeyân-ı i’tisâfi-yi kendine hâs vuzûh fikir ve nüfûz nazarla pîş mütâlââyâ çekerek daü’l-lazeğ’in esâsını teşkil eden hezeyân-ı muttarid-i i’tisâfi-yi hezeyân-ı muttarid-i müzmin-i müterakkî nâmı altında hakkıyla ta’rîf ve tavsîf edip bu sınıfa karıştırıldıkları halde birçok evsâf-ı mübâyene irâeye eden ve bilhâssa mütereddîlerde meşhûd olan bir silsile-yi hezeyânât-ı muttarideyi de hezeyân-ı mütereddîyân veya i’tisâfkâr mu’tasıflar nâmı altında tavsîf etti. Bu klasik tavsîfât daha sonraları bilhâssa Mösyö Seğlas’ın şedîd itirâzât-ı ilmiyesilye dûçar tezelzül olup Profesör Karaplin’in efkârından mülehhem olan Mösyö Deni ve Profesör Gilbert Ballet hezeyânı müzmin muttarid-i müterakkî-yi mâniyâ-yı da parçaladılar. Magnan’ın tavsîf ettiği vakayî’ maraziyenin hepsinde ta’dâd ettiği etvâr erbâ’nının tevâlî etmediğini iddiâ ederek atehle nihâyetlenenlerin şekli-i paranoyaiye de ateh kable’l-vaktinden başka bir şey olmadığını iddiâ ve nihâyetine kadar melekât-ı akliye de tenâkus hâsıl etmeyerek muttarid kalan bir kısm-ı âharını da maraz-ı rûhi-yi birsâmi-yi müzmin tesmiye ettiler. [263]

Mösyö Sergio ile Kapkara da hezeyân-ı muttarid mütereddîyân-ı eşkâl ve envâ’ muhtelifesini tedkîk ve tettebbû’ ederek hezeyân-ı tefsirkâr-ı nâmı altında cem’ ettiler. Daha sonra Mösyö Dupre ile Şakirdi Loğr hezeyân-ı tahayyülkârı-yı tefrîk ile tavsîf ettiler. Psikolojiye marazı ve serîriyyat i’tibâriyle pek mühim ve câlip nazar olan bu tettebbû’lar ve verzşler bizim noktâ-yı nazarımız i’tibâriyle tevkîf ve tedkîke gelmez. Bir kere hezeyânât-ı mezkûre hiç bir vakit saf ve münferid bir şekilde görünmezler. En mübresem hastaların hezeyânlarında bile tefsirât-ı kâzibe büsbütün dâhil ve te’sîrsiz değildir. Hele tefsirkâr ve tahayyülkâr hastalarda birsâmât-ı muhtelifeye pek kesretle tesâdüf olunur. Kaldı ki tabâbet-i adliye-yi mecânîn nazarında mühim olan nokta-yı psikolojiye-yi marazî değil belki hangi melekât-ı fikriyede teşvîşât-ı vukû’undan ileri gelirse gelsin hezeyânın tarz-ı intisâkı ve husûle getirdiği teâmülât-ı ictimâiye ve gayr-ı kânûniyedir. Biraz daha az ilmi olmakla beraber tatbikât-ı ihtibâriye de daha feyzbahş ve semeredâr olacağı için paranoyaları tasnîf-i kadîme ittibâen ve hezeyânın irâeye ettiği levne nazaran mütâlââ edeceğiz. [264]

3.8.1. Mu’tesifler

Mütâlââ-yı serîriye - Hezeyân-ı i’tisâf-i umûmiyetle sinn-i kuhûlette selîmü-l-akl, o vakte kadar ahlâki veya hâlli hiç bir şûriş fikri irâeye etmemiş eşhasa ârız olur.

Hastaların o vakte kadar selâmet-i akl sâhibi olmaları kaziyesi pek mühimdir. Çünkü çocukluklarından beri ibrâz ettikleri teşvîşât ile belli olan mütereddî irsiyelerinden bu sûretle tefrîk olunurlar. Başlıca evsâfı elli seneye veya daha ziyâdesine varıncaya kadar müddetinin uzun, seyrinin muntazam ve müterakkî tekâmülünün ikinci ve üçüncü devirlerinde başka renkte olmakla beraber bir hezeyân-ı muttaride ile dâimi olmasıdır. Hastalığın birinci devri veyahut devir tefrîhi hastada galatât-ı hissiye, tefsirât-ı hezeyâniye, müstemir ve müterakkî bir ızdırâbın zuhûru ile muttasıftır. İ'tisâf devrinde bilhâssa müellim ve en ziyâde sem'i birsâmât ile tagayyürât-ı hissiyet-i umûmiye ve efkâr-ı i'tisâfiye câlip nazardır. Üçüncü devre-yi ikbalperestî de hasta ikbalperestâne birsâmât, tevşîşât-ı hissiyet-i umûmiye ve efkâr-ı ikbalperestî gösterir, dördüncü ve son devr-i inkirâz-ı fikriye tevaffuk edip ateh devridir. [265]

Devre-yi tefrîh. Devr-yi tefrîh evsâf-ı vâzıha irâeye etmez. Hastalar kendilerinde kendilerinininde anlayamadığı bir fenâlık, bir hoşnutsuzluk hissederler. Endişenâk, muzdarip, mütevehhimdirler, akraba ve hevişânlarının ve hatta ecnebîlerin hâl ve tavırlarında bir değışkenlik sezer gibi olduklarını sanırlar. Az uyurlar, iştiâları tenâkus eder, husûsât ve meşâgil-i zâtiyelerinin tesviye ve rû'yetinde daha az kâbiliyet göstermeye başlarlar. İnsan bu devirde bunları daü'l-murâkiye müptela sanır. Yavaş yavaş onlara halk kendilerine dikkat ediyor. Kendilerine kim nazarla bakıyor, zelîl görüyor, tahkîr ediyor gibi gelir. Şüphelenir, tereddüt eder, bir aralık tahayyür de kalıp nihâyet kanâat getirir ve tefsirât-ı hezeyâniyeye başlarlar. Bazen kendi kendilerine halk niçin kendi aleyhinde olduklarını, ne fenâlık ettiklerini düşünürler. Fakat tefehhusâtlarını daha ileriye vardırılmaz. Bu iz'âcât ve i'tisâfâtın neden neş'et ettiğini, kendilerini böyle iz'âç etmekte menfaâtât olanların kim olduklarını aramazlar. Hasta böylece rahatsız, endişenâk kalır. Bazen de hiddetlenir, bütün mevcûdiyetini kendisini istilâya başlayan fehmiyât-ı müellimeye vakfettiği için hezeyânına irtibât-ı yok gibi görünen her şeye karşı lâ-kayd kalır. Vakayî' ve hâdisât fevkalâde bunları müteheyyiç etmez. İğtişâşât-ı siyâsiyeye karşı lâ-kayddirler. Ziya' servet, aile mâtemleri kendilerini pek az müte'essir eder. Bil-akis iğtîgalât-ı zihniye-yi mü'ellimelerine münâsebeti olan, bu endişeleri muhik gösterecek tabiatte bulunan en ehemmiyetsiz vakayî' nazarlarında büyük bir ehemmiyet kesbeder, hiddetlerini da'vet eder. Meselâ birisi dalgınlıkla kendisine selâm vermeyi unuttumu, bu onun için kasten yapılmış bir hakarettir. Yanında birisi öksürse veya tükürse, önünde bir pencere veya kapı açılrsa yahut kapansa yanındaki bir sandalye olduğu yerden kaldırılrsa ila ahir, bu gibi ahvâl hep hakkındaki hakaretlerin bir nişânesidir. Hakkında ibrâz olunacak âsâr-ı nezâket ve meveddet-i istihzâyâ hamleder. Sükût bile kendisine karşı bir tecâvüzdür. Mübhemiyet yavaş yavaş

silinir, tereddüt yerine kanâat kâim olur. Ve bütün bu delâil ile kesb-i kuvvet eden kanâat-i lâ-yetezelzel olur. Bu hâlet-i akliyeye düşünce meriz gözetlemeye, dinlemeye, iki kişi konuşurken birdenbire üzerlerine gitmeye başlar. Muhâverelerinden işiteceği bir cümleyi kendine isnâd eder. Bu hâl tefsîr-i hezeyâniyedir. Tarz-ı tehecci tasveti kaba bir küfr ile azıcık müşâbehet irâeye eden külliye ehemmiyetsiz bir kelimeyi o makamda anlar, bu da galât hisseder. Daha sonra zekânın tevettür lâ-yünkati’i müfekkirede her an bî-karar olan fikr-i i’tisâfın hayal savtısını uyandırır. Sesi işitmeye başlar, bîrsâm sâmi tahassül eder. Artık hudûdu anlamış hasta ikinci bîrsâmât, tagayyürât-ı hissiyet-i umûmiye ve hezeyân-ı i’tisâf-i devrine dâhil olmuştur. [265]

İbtidâ da bu bîrsâmât-ı hafif fısıldaşmalardan ibâret iken daha sonraları yüksek sesle telaffûz edilmiş kelâmlar olur. Eğer birkaç lisâna vâkîf ise bazen muhtelif lisândan kelimeler işitir. Bu sesleri gece gündüz aleddevâm işitir. Yerden, tavandan, duvarlardan, döşeme tahtalarından, ocağın bacasından, her taraftan gelir. Bu sesler hastayı sokakta da her yerde takip eder. Arkasına dönünce kimseyi göremez. [267]

Bazı hastalarda dikkat eder ve kemâl-i taaccüble naklederlerki zihinlerinden her an sûretle bir fikir geçecek olsan hemen bir aksi sadâ’ imiş gibi intişâr ediyor. “Zihnimden ne geçse der-akap aynı şeyi işitiyorum. Efkârımı bile alıyorlar.” derler. Kendisini bir medâvet-hâneye yatırmasını rica etmek için birâderine mektup yazan bir hasta birâderimde mısran kendisini yatıracığı medâvet-hânenin ismini kendisine bildirmemesini ricâ ediyor. Çünkü bilecek olursa kendisini ipnotizma altında tutan düşmanlarının müfekkiresine hâkim oldukları için neresi olacağını öğrenip kendisini oradada takip edeceklerini hâlbuki nereye gideceğini bilmezse onların öğrenemeyip izini kaybedeceklerini dermiyân ediyordu. Bu kabîl tefsîrât-ı hezeyâniye bu zavallı mübresemelerin nasıl ızdırâb-ı ma’nevî içinde yaşadıkları hakkında pekâla fikir verir. [268]

Hastalık terakkî ettikçe merkez-i kışriye de iştirâk eder. Hastanın cereyan efkâr-ı hâricinde, kendisi başka şeyler düşünürken kelimeler ibâreler, kelâmlar peyda olmaya başlar. Düşmanları kendisine hitâp etmeye başlar. O da cevap verir ve bu sûretle merizi temsil eden fas cepheyle muhâtap vaz’ını elân merkez-i sâmi’i kışrî arasında bir muhâvere başlar. Bu sûretle hastanın şahsiyeti tezâüf eder. Daha sonraları merâkîz-i kışriyenin istiklâlleri daha ziyâde artar. Kendi kendilerine faâliyete girmeye başlar. Hasta kendi merâkîz-i kışriyesinin mahsûlesi olduğunu aklına bile getirmediği muhâverette bir ecnebî gibi bulunur, bir cihette ithâm eden, o bir tarafta müdâfaa eyleyen vardır. Bir sesi tahkir eder, diğeri teşci’ eyler, hatta bazen sanki bir komedyâ imiş gibi işin içine bir üçüncü zümre-yi eşhâs da karışır bunlara sâmi’in zümre-yi halk

makâmında olur. Hakâret-i mezmûnlu, müstehziyâne bir şekilde ise müstemine gelir, anlanır, fakat eğer hâdd-i ma'rûf-ı tecâvüz ederse müstemine haksız bulur ve derhal kemâl-i şiddetle faâliyete giren müdâfaanın sözlerini tasdik eder. [268]

Hâdis-e-yi bîrsâmîyenin alelâde aynı hissîn mütenâzırını bulunan her iki cihetine birden ârız olur, yani mübresem tıpkı eşhâs-ı tabîi gibi iki kulakları ile işitir. İki gözlerle görür, hülâsa dışarıya verdiği hayâlet-i enfüsiyesini her iki tarafından idrâk eder. Hâlbuki birçok müelliflerinde zikrettiği vecihle bazı defa bîrsâm vâhide-l-cânîp olup cihâz-ı hissîyetin yalnız bir cihetini mü'f kılar. [269]

Bir hasta vâhide-l-cânîp bîrsâmâtını pekiyi îzâh ederdi. Derdi ki düşmanın elinde muk'ir bir âyine olup kendisinin hayalının bu âyine içinde görüyor ve ona göre ve hastanın kulağına bir boru koyuyordu bu sebepten hasta der-akap o kulağıyla işitip hissediyordu. [269]

Bazı nâdir ahvâlde de bîrsâm iki taraflı ise de evsâfı her cihette başkadır. Meselâ hasta sağ kulağı ile sade iyi sözler işitip bil-akîs sol kulağıyla hep fena lakırdılar küfür ve hakaretler duyar dikkat edilmesi fâideden hâli olmayan bir noktada hezeyân-ı muttaridin bir tezâhürü olduğu müddetçe bîrsâm-ı fehmiyât-ı hezeyânîye ile mütehâzi bir seyir takip edip ibtidâ da bir vasf-ı müellim sâhibi iken bilâhare hezeyânın efkâr-ı inbisâtîyesi ile hem ahenk olarak bir sıfât-ı ikbalperestâne alır. [269]

Müzmin mütehezzîlerin muhtelif evsafı zü-l-ciheteyni bîrsâmırlarında en evvel bîrsâmât-ı müellime zâhir olup bir cihette temerküz ederler. Nasılki bir hastada hezeyânât-ı mezkûre evvela sağ kulakta zuhûr edip bütün ikinci devir müddetçe hep o cihette ve gâyet faâl ve mü'ellim bir vasf da iken üçüncü devrede hezeyânın istihâle ve tebdîl-i renk etmesiyle bîrsâmât da hoşâ gider bir şekil almış ve fakat sâde sağ cihette birleşmiştir. Ve soldaki bîrsâmât-ı mü'ellime hissölunmayacak sûrette tedricen tenâkus ettiği halde sağdaki hoşnud-ı bahş bîrsâmât-ı bil-akîs artıp tezyîd-i faâliyet eylemiştir. [270]

Hezeyân-ı muttarid-i müterakkîde bîrsâmât-ı sâmiye, hastaların ta'bîrinde sesler hiçbir vakitte mefkûd olamazlar ve hezeyânın en mühim evsâfından biridirler. Fakat ale'l-mu'tâd mevcûd olan bîrsâmât-ı sâmiye olmakla beraber sâde hiss-i sâmiye münhasır olmayıp ekseriya bîrsâmât-ı zâika ve şâmmeye mevcûd olur. Hastalar zehirlendiklerinden yiyeceklerine içeceklerine lezzeti fena şeyler uyuşturuca mâddeler katıldığından şikâyet ederler. Hatta kendilerine musallat edilen muhtelif sümûm arasında kükürt gibi pek fena kokuları bile alır. [270]

Müşâhede-yi âtiyede mütâlââ edeceğimiz hastada nekâyıs-ı ırsiye yoktur. Tahsîl görmemiş olmasına rağmen zeka oldukça mütenemmûvdür. Tefsîrât-ı hezeyânîye

ile muttasıf bir devre-yi tefrîh geçirdikten sonra on senedir devre-yi sâniyeye girmiştir. Teşvîşât-ı hissiye ibtidâ da kısa kelâmât-ı tahkiriyyeden ibâret iken bilâhare uzunca ibâreler inkılâp etmiştir. Şimdiki halde hatta saatinin tıktığı, her gûne ef'âilimize terâfuk eden fikri bile bu hastada bîrsâmât husûlune kifâyet etmektedir. “Ne yapsam söylüyorlar” bîrsâmât-ı şâmmede inzîmâm etmeye başlamıştır. Son zamanlarda bütün bu i'tisâfâtın sebebini keşfetmeyede muvaffak olmuştur. Mâziye ircâ-yı fikrederek şimdiye kadar ma'nâ veremediği şeyleri hep birer birer anlıyor. İkmâl için şunları ilâve edelim bu hastada tefsîrât-ı hezeyânîyenin mevkîsi pek mühimdir. Ve husûle getirdiği teâmûlat pek şâyan dikkattir. İki defa polis komiserine ref'-i şekvâ etmiş, beş senede on iki defa tebdîl-i mekân eylemiş, teşhîr silah ile tehdîdâtta bulunmuş, muhtelif âsâr-ı cebr ü şiddet irâeye eylemiş. [270]

3.8.1.1. Müşâhede 48

Tefsîr-i hezeyân-i ile muttasıf. Devre-yi tefrîh, devre-yi i'tisâf, teşvîşât-ı bîrsâmîyenin seyr-i müterakkîsi, teşnî'at, hitaplar, aks-i sadâ'. [271]

Madam Rub, elli yaşında, pederi namuslu, tâmmü's-sıhha bir köylü olup 1841 de genç yaşında vefat etmiş. Bir müddet sonra vâlidesi tekrar te'ehhül etmiş. Köyde kendi başına kalmış, keçi çobanlığı etmiş, ezvâk-ı tufûliyetten nasibi pek az olmuş. On beş ile on yedi yaş arasında bir manastırda kaldıktan sonra dikişçilik san'âtı öğrenmek için manastırdan çıkmış. Tahsîli hemen hiç ise de zeki, faâl, eline beceriklidir. On dokuz yaşında iken rızası hilafına mösyö (K..fe) tezviç olunmuş. Kocasının ebeveyni, rivayetince kendisini pek hor tutmuşlar. Zevcide ebeveyninden ayrılmak istememiş, onun için zevcini terketmiş. [271]

O tarihten beraber yaşamakta olduğu mösyö B. ile kesb-i muârefe edinceye yani 1863 tarihine kadar hayat ve maîşette büyük mezâyekeler çekmiş. Fakat ondan sonra umûr beytiyesi yoluna girmiş, her ikisi de kemâl-i cehd ü şevkle çalışarak çocuklarını büyütmüşler. Bu çocuk bugün iyi ameleye benziyor, kendisi eskidenberi pek kibirlidir. Hiçbir vakit komşularıyla muârefe ve ünsiyet peyda etmek istememiş. En büyük kabahâti de her vakit son derece kıskanç olması idi. 1871'de civarlarındaki bir işçi kızla teklifsizce görüştüğü için mösyö B. ile büyücük bir kavga etmiş. 1873 tarihindenberi tâm on iki defa tebdîl-i mekan etmişler ve bazı taşındıkları evde ancak birkaç ay oturmuşlar. Her taşındığı yerde kapıcılar kendisini rahatsız ediyor, arkasından gülüyorlarmış. [272]

1874 tarihlerinde bir ecnebînin kendilerini ziyârete başlaması kendisince mûcip endişe bir vakâ olmuş. Kıskançlığı pek ziyâde artmış. Mösyö B. bir kadına bakacak olsa

bir kavga muhakkaktır. Diyordu ki: “Evimize bile genç kadınlar getiriyordu” hâne kapıcısı ile de münazaâsı eksik değildi. Bir gün komşulardan birinin hediye ettiği şişeyi kırıp meyveleride ayağı altında çiğnemiş. İhtimal ki komşuları kendisini hâli vakti pek yerinde olmadığı için hâkir görüyor, yan gözle bakıyorlardı. 1875 de kendisine (şıfıntı) demişler. [272]

Taşındıkları bir başka evde 1877-1878 de komşular kendisine (Azîmet kamkaması, inek karı, kart eşek, ila ahir,) derlermiş. 1879 ila 1884 arasında pekâla anlamış ki el âlem maskarası olmuş, herkes kendisiyle eğleniyormuş, 1885’e kadar vaz’ı halinde pek az tahavvül var. Bu tarihten sonra i’tisâfât pek vâzıh bir şekil alır. Kendisine her türlü fenâlığı ediyorlar. Elini yüzünü yıkamak istese kocası aşağıdan suyu kesiyor. Tavuklarının yumurtalarını çalıyorlar, hangi esnafa gitse kendisine her şeyi ateş pahasına satıyorlar. Kendisi sokağa çıkınca kapıcı odasına girip eşyalarını karıştırıyor, bu esnalarda daha ziyâde emniyette bulunmak için odası kapısının arkasına demir raht yaptırmış. Dikkat etmiş ki azıcık dışarı çıkacak olsa hemen halk toplanıp hakkında dedi kodu ediyorlar. Sokakta kendisini takip ediyorlar, husûsiyle açık lağım kapıları hizâsında kendisine omuz vuruyorlar, “Hırsız kaltak, oğlunda sende cehennem olup gidin” diyorlar. [273]

1886-1887’de, bundan evvel oturduğu evde artık zulûmleri hâdden aşmış, bir paçavracı kendisine bakar ve arkasından “Budala gibi homurdanıyormuş” bir dükkana gidecek olsa bir takım adamlar kendisinin önünden gidip ne alacak olursa gâyet pahalı aldırırlarmış yanlarındaki mahzenden odasına hava gazı ufalarlarmış, sokaktan penceresinin altından tahkîrat bir kat daha artarmış. “Hâla canına tak demedi mi? Senin kafan koparılmadıkça olmayacak” derlermiş. [273]

İbtidaları bütün bu takibatı muhtasaran kendisi için zannedirmişse de sonra anlamış ki kendisinide, kocasınıda, oğlunuda cümlesini mahvetmek istiyorlar. Haziranda mösyö B.’ye gidip polis komiserine şikâyet etmesini tavsiye etmiş. Nihâyet kendisi gidip bizzat şikâyet etmiş ve bu esnada tesâdüf ettiği bir İtalyan dilencinin tebdîl-i kıyâfet etmiş mösyö K. olduğunu görmüş, mösyö K. “Birleşerek kendisine ezâ u cefâ etmek için damadı ile ittifâk etmiş. Bom, Paris’te komiserdir ”(Filhakîka bu isimde bir polis komiseri mevcût idi) ve bütün polis me’mûrlarının aleyhine saldırmış, kendisini açlık ile râm etmek, oğlu ile yatarken basmak istiyorlar, bu andan i’tibâren artık evinden dışarı çıkmak istemiyor. Maahazâ evinde de rahat bırakmıyorlar. Yine tarassud ediyor, tahkîr eyliyorlar, daha iyi gözetleyebilmek için duvarını deliyorlar, camlarını kırıyorlar, sabahtan akşama kadar penceresinin önünde oturup gelen geçeni gözetliyor, karşılarında bir münâsebet var ki her sabah dilenciler çorba almak için

buraya gelirler. Nazarında bütün bu dilenciler kendisini daha iyi tarassud etmek için tebdîl-i kıyafet etmiş polis me'mûrlarıdır. [274]

Temmuzda yeniden evinden taşınıyor, bir kaç gün rahat ettikten sonra bakıyorki eskiden kendisine ezâ u cefâ edenler yine o civârda dolaşıyorlar. Önlerinde durup ahâliye bestesini de öğreterek şarkı satan sokak muğannîleri hep polis me'mûrlarıdır. Söyledikleri şarkılarda hep kendisine îma edilmiş hakaret ve tehdîdler var. Komşular yeniden kendisine hakaret etmeye başlıyor. “Kaldırım artığı” diye hitâp ediyorlar, en ufak harekâtı tarassud ediliyor, yerinden kalkacak olsa “Nah” işte işiyor, donunu giyor, ila ahir” diyorlar. Bir komşu şaşırıp da yanlışlıkla kapısını çalacak olsa darılıyor “Mutlakan casus olmalı” diyor. Komşularına karşı o kadar huşûnet ve tehevvr gösteriyor ki hatta revolverla tehdîd ettiği oluyor. [274]

Bütün odasını, duvarları pencereleri hep çarşafarla, fistanlarla, eski kağıtlarla kaplamış, hiçbir taraftan ziya' almayan bu oda içinde mösyö gazetesini okumak için bir pencere köşesi arar, madam Rub, kendisini kollar, kalkıp gidince bakar görür ki o pencerenin karşısında bir genç kadın oturuyor, hatta bu kadının şahsında tanır gibi olur. Birkaç gün düşünür, bu kadının penceresinde eskiden kendisinin işlediği bir karyola eteği görür. Bu kadın 1881'de kocasının peşinde dolaştığı genç işçi kıza benziyor, birkaç gün evvel kendisine bir çocuk göstermişler, mösyöye benziyor, mösyönün çocuğu olacak, kadında mösyönün karısıdır. On altı senedir te'ehhül etmişler, yevm-i izdivaçlarını bile tahattur ediyor, o gün mösyö bir vaftiz resminde hâzır bulunmak bahanesiyle evden çıkmıştı. Şimdi artık her şeyi anlıyor bu kadının avânesi on altı senedenberidir kendisini takip ediyorlar, çok defa zehirlemek istedilerse de kuvvetli olduğu için mukâvemet ediyor. [275]

Eylülde mösyö B. amirlerinden birinin cenâze merâsimine gider. Bunun doğru olduğuna inanmıyor, kendisinden kurtulmak istiyor avdetinde odasında parçalanmış kitapların enkazı, yırtılmış elbiselerin parçaları ile karma karışık bir halde bulur. Zîra madam Rub, sütresinin şeritlerini sökmüş, rütbesini ref etmiş, sonrada sütreyi parça parça etmiş, bundan maksadı da ahz-ı sârdır. Çünkü o kadına hiçbir şey bırakmak istemiyor. Kendisini muâyene eden hekîmde tebdîl-i kıyafet etmiş bir düşmandır. Raporuna imza atmaklada sahtekarlık etmiştir. [276]

Oğlu kendisini polis komiserinin yanına götürünce anlar ki evde aleyhindeki komite erkânıdır. Hep o kadın oğlunuda elde etmek için birçok kahpeleri musallat etmiş. O vakittenberi oğlu da bir şey söylemiyor. Onları dinlemeye ve emirlerini icrâ etmeye mecbûr bulunur. Oğluna en hakâret amîz ta'bîrat ile hitâp ediyor. [276]

Tımar-hânede birçok defalar mösyö oğlunu kabûl etmekten imtinâ etti. Kabûl ettiği vakitte kendilerine hakâret ve düşman bulunmak için kabûl ederdi. Vurûdunun ertesi günü pekâla anlarki kendisini zehirlemek istiyorlar. Onun için yemek yemek istemez, bir köşede me'yûs ve mükedder oturup ağlar. Fakat birkaç gün sonra hali değişir, müteârrız ve mütecâviz olur. “Biliyorum ki ne yapsak nâfiledir,” hekîmler kendisini deli etmeye çalışıyorlar, burada olacağına Saint Lazer Hapis-hânesinde olsa daha iyi. [276]

24 Teşrîn-i Evvel hekîmler kendisine ne mazupluk yapmak mümkün ise yapıyorlar, asma saat her an kendisini kızdırmak için, N. ile B.’nin isimlerini tekrar ediyor. “Sar’alı olsun için kendisini sar’alılarının örtü ve çarşafı içinde yatırıyorlar.” yatak takımları değiştirildiği vâkiye hademe kendisini seçip beğendiği yatak çarşafı ile yorgan örtüsünü almasına müsaâde etmek mecbûriyetindedir. Koğuşundaki hastalardan da müştekîdir. Çünkü onları oraya kendisini kızdırmak için koydular. [277]

6 Teşrîn-i Sâni zevci ile görüştü. 16 senedir ettiklerini hep yüzüne vurdu ozamandan beri farkına vardığı bütün ârızaları ayıpladı. Burada yüz frank kira fazla veriyor, buda karısının kirasını ödemek için elmaslarını aldı, onlarıda karısına götürmüştü. Komşular bazen aryeten, kendisinden gömlek, etek alırlardı. Bunlarda hep karısı içindir. Zavallı adam Rub’un hikaye ettiği bazı geçmiş mâceraları inkar ettiği için şiddetli bir yumruk yedi “Böyle şeyler ancak bu adamın elinden gelebilir. Eğer buraya gelmemiş olaydım, beni hançerleyecekti. Sende inşaAllah dar ağacına gelirsin”. Gideceklerine yakın mösyönün şemsiyesini kırıp parça parça eder ve ilâve eder. “Bunu zaten çoktan yapacaktım fakat diğer hastaların yanında yapmak istemedim çünkü belki beni deli zannederler”. [277]

Birsâmât-ı bâsıra binnisbe daha az olmakla beraber büsbütün de nâdir değildir. Teşvişât-ı hissiyet-i umûmiyeye gelince bunlar bazen birsâmât’ı sâmi’i ile bulundukları gibi bazen birsâmât-ı mezkûradan akdemde tekevvün edip efkâr-ı i’tisâfiyenin ba’si olabilirler. Teşvişât-ı mezkûre pek kesîru-l-vukû olup hastegân bunları düşmanlarının cümle-yi i’tisâfâtlarından addederek kendilerini yaktıklarını, iğnelediklerini, mıkladıkladıklarını, elektriklediklerini, uyuttuklarını, üzerlerine hava gazı ufaladıklarını, ila ahir iddiâ ederler. Bazı defa bu teşvişât-ı hissiyet-i umûmiye hastaların evzâ-yı garîbe ahzetmelerini mûcip olur. [278]

Bir hasta nişanlısının kulak tozu hizâsında bir delikten vücûda girerek â’zâsı â’zâsına, gözleri gözleri üzerine, burnu burnu üzerine, göbeği göbeği üzerine ila ahir muntabık olduğunu iddiâ ediyor. Ve erkekler koğuşunda yattığı için bu şahsiyet-i muzâifesi kendisini büyük müşkilâtta bırakıyordu. Yatıp kalkarken bir genç kız

hicâbıyla gömleğinin eteklerini çekerek bozulur. Hele koğuşunda bekâretini muhafaza için aleddevâm bacakları birbirine çatarak husûsi bir vaziyette otururdu. [278]

Birsâmât hiss-i tenâsülü de husûsiyle kadınlarda nâdir olmadığı gibi erkeklerde de mefkûd değildir. Bu kabîl hâstegân düşmanlarının kendileri üzerinde geceli gündüzlü livâta ve istimnâ icrâ ettiklerini iddiâ ederler. Kadınlarda geceleri hatta kendi yataklarında hatta kocalarının koyunlarında iken bile ırzlarına ta'addi edildiğinden şikâyet ederler. Böyle bir kadın üzerine tedlikât-ı şenî'a icrâ olunmasın için vücûdunu husûsi yastıklarla sarar idi. Bir diğer hasta da bütün gece düşmanlarının â'zâ-yı tenâsüliye ve makadına her cins-i ecsâm-ı ecnebiye sokarak kendilerine ezâ etmelerine mâni' olmak için yatakta yan yatarak bütün husûlesini bir tencerenin içine sokarmış. [279]

3.8.1.2. Müşâhede 49

Jan, 30 yaşında, pederi ellibeş yaşındadır. Meflûc olmuş, hemşiresi malihülyâlî, üçbuçuk senedenberidir kendisine ezâ u cefâlar edildiğini, yemeklerine fena şeyler katıldığını, odasına girdiklerini, kendisinin izdivâcî hakkında şâyîât-ı kâzibe neşrettiklerini iddiâ ediyor. Yavaş yavaş birsâmât-ı teşvîşât-ı hissiyet-i umûmiye de inzimâm ediyor. Komşularla kapıcı bir tozla kendisini hâlet-i cumûdiyeye getirdikten sonra her türlü ef'âl-i şenî'a icrâ ediyor. Ve hatta ağzından bile isti'mâl ettikten sonra eseri kalmasın için ağzını yıkıyorlar. Mehbiline kaşıklar, çatallar bıçaklar sokuyorlar. Zehirli ihtikanlar yapıp makadını dikeyiyorlar. Ba'dehu hepsini yırtıp makadına kazık sokuyorlar. Kendi evde değil iken odasına girip resmi karşısında ef'âl-i şenî'ada bulunur. Ve ifrâzât-ı ma'nevîyeleriyle me'kûlât ve meşrûbâtını murdarlıyolar. Kendisini gözetliyor, her hareketini tarassud eyliyor ve istihzâ ediyorlar. Diyorki uykuda iken dudaklarını kesmeye gelmişler. Bütün bu i'tisâfâtan sabrı tükenerek ev halkına tahkirâtta bulunmuş, komşu kadınlardan birini elinde bıçak kovalamış, hasta bâkirdir. [279]

Asıl hezeyânın hastalarda ne sûretle yerleştiğini gördük. Devre-yi tefrîh nihâyetinde galatât-ı hissiye, tefsirât-ı maraziye, birsâmât-ı hissiyet-i umûmiye, her türlü tereddüdü giderir. Kanâat-ı muhtîye yerleşir, te'yîd eder ve hezeyân vücûda gelir. Efkâr-ı hezeyâniye hey'et-i umûmiyeleri ile nazar-ı mütâlââya alınınca bir seyr-i muntazam takip ederler. İbtidâ da mübhem vâsi' ve şumûllü iken git gide daralır. Hudûdu belirmeye ve nihâyet tamamıyla vâzıh ve âyan olmaya başlar. İbtidâ da mu'tesifler yapıyorlar ediyorlar diye düşmanlarını zamâir-i meçhûle ile ifâde ederler. Hezeyân tamamıyla şeklini almamıştır. Hasta düşmanlarını ancak mübhem ta'bîrlerle

îma eder, biraz daha geçince uğradığı i'tisâfâtı daha ziyâde ta'yîn etmeye bir zümre-yi eşhâsı meselâ hafileri, farmasonları, cezvitleri, yahudileri, hekimleri, cem'îyet â'zâlarını ithâma başlar. Yahud ki ızdırâbât-ı meselâ elektrik gibi kuvâ-yı azîme-yi tabiiyeye veyahut ki bir başka nokta-yı nazarla kavâid-i ledunnîyeye, sihire, büyüye, şeytanlara, cinlere, perilere, ervâh-ı habîseye atfeder. [280]

Birtakımlarıda daha ziyâde ihtiraât-ı cedîdeye müncezip olurlar. Çünkü ihtiraât-ı mezkûrenin henüz ma'lûm ve münkesif olmayan cihazları ile hissettikleri ihtisâsât-ı garîbe-yi, îzâh etmek kendilerine daha kolay gelir. Telefonda, mikrofonlardan, manyatizmadan, ipnotizmadan bahsederler. [281]

3.8.1.3. Müşâhede 50

Liun, 46 yaşında, îradcı, sevabık-ı irsiyeyi ma'lûmesi yok. İyi bir tahsîli ibtidâ-yı gördükten sonra fûnûn-ı edebîyeden cezâ almış. Bil-müsâbaka tütün idaresinde me'mûriyet istihsâl ederek on sene hizmet etmiş. 1869 da çiftliklerinin idâresinde pederine muâvenet etmek üzere istifâ etmiş. 1880 de kendisi 39 yaşında iken pederi vefat etmiş. Hizmetine bir kadın almış, bununla münâsebette bulunmuş. Sonra bu kadına kocasıyla beraber bir bakkal dükkanı açmış. B.'ler kendisinin lüzûmu kadar para vermediğini görünce, sızlanmaya başlamış. Tehdirlere kadar varmışlar. Nihâyet birçok kavga ve münazaâlardan sonra Liun muhmîlerinin muntalip mefrûtâlarından kurtulmak için 1885'de memleketini terke mecbûr olmuş. [281]

Bir müddettenberi Liun'un neşesi kaçıktır. B'lerin ba'si oldukları havf u endişeye süi-isti'mâlât-ı küûliyeden münbais uykusuzluklar, kâbuslar, ürkmelerde inzîmâm etmiş. [281]

Paris'e vusûlünün ertesi günü sokakta, B'lerin kendisini takip etmekte olduklarını ve peşine bir çete me'mûru ettikleri zehâbına düşer. Bindığı arabadan hemen inip otele girer, iki gün odasından dışarı çıkmaz. Çıktığı gün doğru ustasına gidip Lyon'a hareket eder. Üç gün düşmanlarının takibatından kurtulduğu zannıyla (daha doğrusu içki içmediği için) müsterih olur. Cenovaya giderek izini bulamasın için sahte nâm altında bir sene kadar kalır. Maahazâ vakit vakit galat hissine uğrayarak düşmanını gördüğünü zannederse de maahazâ yine kendi kendisine hatasını tashîh eder. Zaten diyor ki "Pek ziyade tedâbüür ve takyidât almış. Birdenbire bir şahs-ı sâni vasıtasıyla yazdığı mektupları en yakın Fransız posta-hânesine kadar gidip bizzat kendisi teslim etmiş. Çünkü İsviçre posta-hânesinin me'mûru dikkat edip de farkına vararak B'lere haber verir diye korkarmış. Ba'dehu anneanesine gider, fakat arada bir kahvede oturduğu sırada bir mülâzim kendisine yanyan bakmaya başlamış. Az kalmış ki hemen

oradan kalkıp garanoyla azîmet eder.” Muvassâlâtından birkaç gün sonra iki yüzbaşı kendine yan bakmaya ve kendisiyle eğlenmeye başlar. Yeni bir nâm müstear tahtında gâyet ihtiyatla emrâr-ı vakit eder. 1887 de Lukseverin ismi altında Marsilya’ya gelir. Burada galatât-ı hissiye ile muttasıf olan devre-yi tefrîh tamam olarak bîrsâmât gittikçe muttaridleşmeye meyyal efkâr-ı hezeyânîye ile ikinci devre-yi i’tisâfat başlar. [282]

Kendisini kara koncolozları takip etmeye başlar. Seslerini işitir, hatta zihnen teşhîs bile ettirir. Hafilerin şarabına kattıkları mevâd-ı mazarra ile ipnotize edildiğini söylerler. Bu sesler içinde çalışmaksızın her şeye nâil olmak isteyen ve hafilik eden her ne ki yaparlarsa konmak için başkalarına ipnotizma ile intihar etmesini telkîn eden belzobot nâmına yapan yalı kardeşlerinin seslerini işitiyorum zanneder. Heryerde hafiler kendisini takip ediyor, nereye gitse kendisini teşhîs ediyor, ve “Nah işte geliyor, ne kavî herif, ila ahir” diyorlar. [283]

Kulaklarından ipnotizma yapıyorlar, lâ-yünkâtî’ aynı küfürleri tekrar ede ede kendisini kızdırarak şaşırtıyorlar, düşmanları ale’t-tevâli aynı küfürleri tekrar etmek ve duvara açtıkları delikten ban otu, sarı sabır, esteriknin dumanı üfürölmek için birbirileri ardı sıra nöbet tutuyorlar. İzâhat vererek diyor ki ipnotizmayı yapan velev uzakta olsun ipnotizma edilen işitebilir. Onun için yanında olduğumuz halde biz işitemiyoruz. İpnotizmayı yapan adam elindeki küçük bir muk’ir ayine içinde kendi hayalini görebildiği için kendisini her yerde takip edebilir. Ve bir şeyi söylemek istedi mi ayinesinde ki hayalin kulağına bir boru tutup söylemek kifâyet eder. Her iki kulağı ile de işitebiliyorsa da, bir tanesi (sol kulağı) ile daha iyi işitiyor. Kulaktan ipnotizma etmek için hatıra gelebilen her türlü husûsuyla dâimi muttarid seslerden meselâ bir saatin tıktıkasından, musluğu açık bırakılmış banyoya suyun akışından istifâde olunabilir. Bazen sesleri vagon tekerleklerinin gürültüsünde meknûz olabilir. Hatta bazen darbenât-ı kalbiyeden de istifâde mümkündür. [283]

Liun tabii seslerle ipnotizma seslerinin birbirinden pekâla tefrîk edebilir. İpnotizma sesleri yavaş oluyor ve hafilerin intikâl ettiğinden bu borunun ucuna temas eden dudaklarının pap pap diye husûle getirdikleri fışfışa ile müterâfıktır. Birde bu ipnotizma sesleri kendi zihninin kontrol ve âyinesinden başka bir şey değil. Çünkü bilmediği bir şeyi icâd edemiyorlar, meselâ eline mendilini alacak olsa hemen görüp “İşte mendilini alır” diyorlar. Esteriknin dumanlarını kendisine paravez şırıngasıyla ufalıyorlar. Bir gün elinde bir kitap varken dumanın gelip kitaba çarptığını hissetmiş. Hatta i’tisâfkârına da “Hücremden herif” diye bağırmış. [284]

Zihninden geçenleri keşfettikleri ecilden düşmanlarından kurtulmak için pek çok tedbirli hareket ediyor. Meselâ bulunduğu bimar-hâne değiştirileceği vakit

birâderine ricâ ediyor ki gönderileceği mahali kendisine söylemesin, yahut ki kasten yanlış, söylesin. Bu sâyede ileride bulunacağı yere kendisi de bilmediği için düşmanları peşi sıra gelemesler. Diyor ki “Böyle olmazsa yerimi değiştirmekle hiç fayda yok”, Saint An’da kalmak daha iyi”. [284]

Temmuzda penceresinin altından seslerle ve borularıyla kendisi hakkında tahammül fevkinde söz attıklarından gidip bir hotelde yatmaya karar verir ve ertesi gün Nice’e azîmet eder. Şimendiferde, Nice’te her yerde sesler kendisini takip eder. Omnibosa bindiği sırada yalı kardeşlerinin reislerinden birinin “Bu herif deli” diye bağırıldığını işitir. Bir koncoloza rast gelir ki zannınca Marsilya’dan kendisini düelloya mecbûr etmek için gönderilmiştir. İpnotizma sesleri kendisine öğretilir ki hakkında ahz u girift mezkûresi sâdır olmuş ve ailesinin nâmusunu kurtarmak için intihardan başka çaresi kalmamış. Ailesi hakkında olmadık teşni’atta bulunuyorlar. Bir mektubunda yazıyor ki “Pederim, vâlidem, kalemim yazmaktan âbâ ediyor hatta R...’ler, J...’ler, S...’ler, L...’ler hülâsa bütün sevdiklerim ve hâlada sevebileceklerim hülâsa kâffe-yi efrâd-ı ailem ve hevişânım cümleten ve bilâ merhameten çerkaplara atılır”. [284]

Diğer taraftan düşmanları hep İsviçre’den tanıdığı adamlardır. Maksatları para çekebilmek için kendisini çıldırtmaktır. “Beni rahat bırakmak için 20, sonra 5000 nihâyet Saint An’da 3000 frank istediler. Taâm-hânede sofrada ki diğer hastegânı kendisini takip eden hafîye ve hekîmler zannediyor. Geceleri lâ-yûnkâtî” “Sen pissin, gulampârenin, yalandan cumhuriyetçinin birisin, kardeşin henüz sabî bir kızcağızı bozdu. Ben senin yerinde olsam kendimi öldürürüm”, seslerini işittiği için uyuyamıyor. [285]

Banyoya girmek için soyunduğu vakit kendisi ile eğlendiklerini ve peygamberin aşağısı dediklerini işitiyor. Zira gulfe-yi hâşvesini seyrediyor ve intiâzı halinde cild safını tekemmüş ederek hâşilerini vücûduna yapışık gibi gösteriyor. Bunun üzerine diz çöküp dua ediyor, ba’dehu banyonun içinde boğulmaya çalışıyor, teşebbüsünde muvaffak olamıyor. Bunun üzerine yine sesi işitiyor, “Madem ki muvaffak olamadın, bundan böyle zillet ve namussuzlukla yaşamaya mahkumsun”. Ba’dehu ertesi gün kendisini zehirlemeyi teklif ediyorlar, kabûl ediyor. İki defa içine zehir katılmış farzettığı suyu içiyor. Sesler gittikçe sinirlerine dokunacak bir dereceye vardıklarından tedâfüiden tecâvüziye geçiyor. Düşmanlarına hücum etmek için bıçağının sapına mendilini sarıyor, sesler der-akap kendisine müstehziyâne “Bahriye silah endazında bıçak kullanmazlar”, diyor. Sonra yine koncolozun sesini işitiyor, hiç üç defa tahlisîlik etmiş bir adamın banyo içinde boğulması mümkün mü? Deyip türkû söylerek gidiyor. Önce koncolozun kendisine öldüğü vakit o uzun ve güzel bıyıklarını

kesip bir kağıda yapıştırdıktan sonra Jenral Bolanjanın bıyıkları diye gezdireceğini söylemesi üzerine mum ile bıyıklarını yakar. [285]

Marsilya'dan avdetinde sesler odasının taht-ı mühre alındığını kendisine bildirmeleri üzerine gidip Grandotl'a yerleşir. Kendisine dördüncü katta bir oda verirler fakat i'tisâfâtı yine başladı. Diyor ki'' Yalı kardeşleri etrafındaki üç odayı da kiralamışlar. Kendisini pencereden atarak veyahut hançerleyerek intihar etmesini tavsiye ediyorlar.'' Kendisi bu her iki vâsitadan müteneffir sesler kendisine diyor ki "Eğer odasından dışarı çıkacak olursa Marsilya ve Garanoyl'da ismini değiştirdiği için mustantık kendisini 500 frank cezâ-yı nakdi ile on beş gün hapse mahkum edecek'' bu sesepten üç gün otelden çıkmaksızın evde kalır. Odasına bitişik salonda bir kadın banyo eder. Banyoya akan suyun şarılısında "Pis herif, pis herif" nakarâtının tekrar olunduğunu işitir. Her gün oteli değiştirmeye mecbûr olur. Çünkü birâderinin sesini taklît ederek "İnsene, kokmuş insene" diye bağırıklarını işitir. Penceresinin altında mustantığın saklandığını zanneder. Bu teşebbüsâta küfürlerle mukâbele eder, der-akap birâderinin sesini işitir. "Yuh, bu yakışmaz, senin için kardeşin o kadar uzaklardan kalkıp geleyimde sen böyle muamele edesin''. Bu yakışmaz mösyö kendisine ipnotizma yapmakta devam ederek biraderinin sesini taklît eyleyerek kardaşımı bulacağım diye kendisine birçok hotelleri dolaştırır. [286]

Kendisini her gün mustantık ile tehdîd ederler. Yine otelini değiştirir, kendisini intihâra mecbûr etmek için penceresinin altında muhârebe oluyormuş gibi yapıyorlar. Gidip revolver tedârik eder. Ba'dehu apartmanına avdet eder. O gün bayram olduğu ve düşmanları başka yerde meşgûl olduğu için biraz rahat kalır. [287]

Fakat esteriknin dumanları yine yeniden ufalanmaya başlar. Yatar, uyuyamaz, yeniden intiharı düşünür ve odasında unutulmuş bir şişe hazır. Kalkar bakar ki şişeyle bastonunu çalmışlar. Bunun üzerine iki büyük kadeh mâ-i müsekkin içer. Kusar, sancıdan kıvrılıyor, başını duvarlara vurur, ila ahir. Ertesi sabah sesi derki "Ah seni duvarlara çarpınır gördükçe ne kadar güldüm." artık mi'dende harap oldu, bundan sonra senin hakkından kolay geliriz. Der-akap kapıcıdan şüphelenmeye başlar, zira sesinden hafilere mensûp olduğunu anlar. [288]

Gidip polis komiseri ile muhâkeme reisine şikâyet eder. Bunu müteâkip iki geceyi pek dehşetli bir halde geçirir. Kendisine ban otu ve esteriknin dumanları ufalar, odasını idrar, kazarâtı yanmış şap, ila ahir kokularla doldurur. Bu kokulardan kurtulmak için geceyi daracık bir mutfakta geçirir. Bunun üzerine Paris'e gelmeye karar verir. [288]

Seyâhat devam ettiği müddetçe sesler devamdan hâli kalmazlarsa da kendisi yol devam ettiği müddetçe ipnotizma seslerini vagonların tekerlek sadâ'larıyla boğarak eğlenir. [288]

Otelde kendisinden evvel gelen düşmanları yine kendisine bacadan duman ufalayarak ipnotizma ederler. Sesler kendisine otelde, içimde papazın kendisini asdığı meş'ûme odayı kiralamasını, intihar etmesini tavsiye ederler. Bunun üzerine dâima belediyeye giderek himâye talep eder. Dâire-yi belediyeden polis müdüriyetine i'zâm olunur. Orada kendisini himâye ettirmek için yalan yere hakkında tevkif mezkûresi olduğunu söyler. Müşâhede-hânede düşmanlarından birine, Marsilyalı M'ye tesâdüf ettiğini bunun kendisini takip etmek ve ipnotizmaya devam eylemek için kasten kendisini tevkîf ettirdiğini zanneder. [288]

Bimar-hâneye vusûlünde M.'nin ipnotizma sesi ile değil tabii sesi ile konuştuğunu işitir. Birkaç gün sonra başka yere gönderilir. Liun gittiğini görür, fakat sesler devâm etmekte olduğundan başka hastaların şahsiyetine istihâle ederek avdet ettiğini zanneder. [289]

Hekîmin muâyenesi esnâsında sol kulağıyla M.'min işte adımı söylüyor dediğini işitir. Kendisinin hafiye olduğunu Saint An'da bulunduğunu ismini değiştirmedikçe söyler. Oturağını burnuna tutar ve Liun der-akap oturağının kokusunu duyar. Bazen de Liun ahz-ı sâr için def-i gazat eyler. Ve der-akap M.'in şikâyet ettiğini duyar. [289]

Ne vakit Liun'un aklına bir şey gelse der-akap bunu haber alıp cevap verir. Birâderine yazdığı mektup da kendisine yeniden intihar eylemesi telkin edildiğini söyleyerek ilâve ediyor ki "Ağustostadanberi yavaş sesle, telkinâtta, dumanlarla çektiğim i'tisâfât hala Saint An'da bile devam ediyor.

Balâdaki müşâhededede görüldüğü üzre, müzmin mütehezzîler hastalıklarının [290] bir derecesine gelince artık bir zümre-yi nâşi, herhangi bir cem'iyeti ithâm etmezler daha ileri vararak daha ziyâde kasr u tehdîd ederek muayyen bir şahsı, Zeyd'i, Amr'ı ithâm eylerler. Her kim ise o zât onun için reis-i i'tisâfâttır. Çektiklerinin bütün mes'ûliyeti onun üzerindedir.

Bu devre sâde hastalığın seyri değil fakat pratik nokta-yı nazarından da mühimdir. Çünkü hasta fî-mâ-ba'de tehlikelidir. Tebdîl-i tavır eder ve bizzat kendisi i'tisâflar almaya başlar.

Hezeyânın tarz-ı tevellüdü her ne olursa olsun dâima aynı vasf-ı mü'ellimi muhâfaza eder. Hüzün âvar meşâgil-i zihniyeye olan bu isti'dâd-ı umûmi hastanın ihtisâsât ve efkârında da nakşolur. Tefsirât-ı hezeyâniyesi, galatât-ı hissiyesi, bîrsâmât-ı

meylanât-ı umûmiye-yi ibtidâiyesinin in'ikasâtından başka bir şeyi olmayıp bazen hezeyânın nokta-yı azîmeti bir birsâm gibi görünse bile unutmamalı ki isti'dâdât-ı fikriye ve ahlâkiye bu birsâmdan mukaddemdir.

3.8.1.4. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye

Hezeyân-ı i'tisâfinin ehemmiyeti mütâlâât-ı tıbbiye-yi adliyesi pek ziyâdedir.

İbtidâ da bir müddet müzmin mütehezzîler tehlikeli değildirler. Düşmanlarının seslerinden ihtirâzdan başka bir şey düşünmezler. Çalışmakta olduğu fabrikayı veya daireyi terkeder. Sık sık tebdil-i mekan eyler. Kudretleri olanlar az çok baid seyahatlere çıkarlar.

Tesmim olunacaklarından korkanlar me'kûlât ve meşrûbatlarını [291] ikâmetgahlarına uzak semtlerde ki esnaftan, muhtelif dükkanlardan mübayi' ederler. Et'amlarının ihzârında birçok tedâbüir ve takyîdât ittihâz ederler. Yiyeceklerini bizzat pişirirler, lokantalarını sık sık değıştirirler. İçecekleri suyu pek dikkat muâyene etmedikçe içmezler, içecekleri suyu sabahları daha hiç kimse uyanıp kalkmadan gidip çeşmeden kendileri doldururlar. Bazıları hapiste bulundukça polisin himâyesi altında bulunacakları mülâhazasıyla kasten bir cürüm işleyerek kendilerini tevkif ettirirler. Pek kısa süren bu devre-yi müteâkip faâl bir müdafâa devrine girerler. Bu hastalar her cihete baş vurur, polis komiserlerine, müddei umûmilere, makâmât-ı âliyeye, zü-nüfûz ricâle şikâyetler eder. Müdafâa ve himâyet talep ederler. Yiyeceklerini, içeceklerini, efrâğatlarını, kaşât, idrâr, mevâd, gâita) tahlil ettirir. Tesmim edilmiş olduğunu zannetiğı bu mevâd-ı muhtevî şişeleri polis komiserine, belediye kimya-hânelerine götürür, evlerinde kapılarının arkasına demir kol taktırır, delikleri tıkar, bazı defada duvarları ile pencereleri ile tekmiil odayı kağıtla, gazetelerle kaplarlar.

Birtakımları da düşmanlarına karşı gayr-ı müsâvî kuvvetle idâmesine çalıştıkları bu mübârezeden meftûr ve bî-tab ye'se düşer, kurtulmak için ölümden başka çare bulamaz.

Fakat birtakımları da lâ-yenkâtı' uğradıkları tecâvüzâtтан yorgun düşüp hayatları tehlikede idiğıne kâil olunca her gün bir mertebe [292] daha elim ve tahammülsüz olan halleri kendilerini nihâyet şimdiye kadar sabrettikleri vaz'ı mütevekkilâne ve mef'ulâneden çıkarır. Maahazâ bizzat hâl-i duaya kalkmazdan evvel ber mu'tâd bir takım a'râz-ı muhbire ibrâz ederlerki tehlikenin yakın olduğunu pekiyi bildirdiğı halde maa-t-teessüf ekseriya nazar-ı dikkate alınmaz. Yukarıda dediğimiz gibi polis komiserine, müddei umûmiliğe falan müracaâtla şikâyetlerde bulunduğu zaman hastanın tehlike ve mazarratı men' edebilmenin tâm zamanıdır. Bu kabîl hâstegânın

himâyet ve müzâheratı talebiyle müracaât ettikleri hekim, komiser veya müddei umûmiler bir mertebe tabâbet-i rûhiyeye âşına olup da hastayı müterahhimâne bir omuz silkintisiyle başlarından savacaklarına bir dârülşifâya vaz'ları için muktezî muâmelenin îfâsı zımnında bir emrâz-ı akliye tabîbine sevk etmiş olsalar, bunu çarganın îkâ' ettikleri birçok cinâyet men' edilmiş olur. Bu hastalar böyle her müracâat ettikleri kapıdan şekvâları istihâaf olunarak uzaklaştırıla uzaklaştırıla nihâyet kendi çarelerini kendileri görmeye karar verir ve kendilerini müdafâ-yı meşrû'a zarûretinde kalmış bir kimse yerine korlar. İş bir kere bu şekli aldımı artık şüpheli bir çehre, bir tavır, bir ıslık sesi, bir süi-tefehüm hastaya karşılaştığı şahsı düşmanlarından biri addetmeye ve o zavallı için bir tehlike-yi mübreme olmaya kifâyet eder, kezâlik bir galat hissi, bir hurâfe-yi zâika ve şâmme, bir birsâm-i sâmi hastanın ekâribinin hayatlarını tehlikeye koyabilir. [291]

Bu hastaların îkâ' ettiği katller, müdafâ-yı nefis sadedinde îkâ' edilmiş katller evsâfındadır. Bunlar öldürdüklerinin gizliden gizliye ve hafyen vurmazlar. Bilakis güpe gündüz, birçok şûhûd huzûrunda katlederler. Niçin öldürdüklerini ketmetmezler. Bilakis yaptıklarından memnûn muvaffakiyetleri ile memnûndurlar. Ve bilhâssa nazar-ı dikkate çarpar ki bu ef'âl ancak muhik zannolunan bir müdafâ-yı nefis kastıyla bilâ tereddüd ve kemâl-i i'tidâl demle düşünülmüş bir plan dairesinde îkâ' edilebilir. [292]

Vaka tertîbat i'tibârıyla dâima kusursuzdur, meğer ki meriz bir nevbet zucreti veya bir birsâm-ı nâgehân-i te'sîri altında bir fiil-i ta'addi irtikâp etmiş ola, bazen de bu hastalar kendilerince hiç bir ehemmiyeti olmayan bir şahs-ı katl veya lâ ale't-ta'yîn bir cürüm irtikâp ederler ki mahkeme-yi cinâyet huzûruna çıkabilip de çektiği i'tisâfâtı ve bunca şikâyetine rağmen me'mûrîn-i hükümetin gösterdiği tesyibâtı alenen şerh ve tefsîl edebilsinler. Birtakımları da dûçar olduklarını zannettikleri tahammülsüz i'tisâfâtan halas olmak için intihâra tasaddi ederler. [293]

Bu hezeyân tedricen ve farkına varılmaksızın tekemmül ettiği, alelekser kısmı ve sehle-l-izmâr olduğu, hastanın etvâr-ı hâriciyesi müddet-i medîde kusursuz kalabildiği fiili cürüm ekseriyetle istirkâb, kin, intikam, mesellü bir sıfat-ı ihtirâsiye irâeye eylediği, efkâr-ı hezeyâniye ma'nâ-yı tâmmıyla mâddeten gayr-ı mümkünâtan olmadıkları için hastalığın ve derece-yi vehâmetinin teşhîs-i dâ-i-yi müşkilât olabilir. Fakat mütâlââ-yı serîriye meyânında ta'dâd ve tefsîl olunan a'râz, sûret-i seyir, birsâmât eğer hastanın hakkıyla müşâhedesine vakit ve imkan bulunabilirse ta'mik ve tedkîk edilerek hastanın hâli hakkında bir fikr-i sahîh peyda olunabilir. [293]

Hezeyân-ı i'tisâfinin tabâbet-i adliyece mühim bir şeklide hezeyân-ı hıyânet-i zevciyedir. Bu kabîl hezeyânât erkeklerde hemen de münhasıran daü'l-küül-i müzminde

görüldüğü halde kadınlarda esnâ-yı inkitâ-yı damsta zâhir olan hezeyân-ı i'tisâfinin bir unsurudur. Fikr-i hezeyânı burada zâhiren mantıkî olup yevmenfeyevmen sabâhat ve melâhatını kayp eylemesi ve münâsebet-i zevciyeye her gün bir derece daha soğukluk ârız olduğunu idrâk etmesi netîcesi gibi görünür. Bu ahvâl dahi bir emniyetsizlik hâsıl edip en asılsız şeyleri kıskançlık tarafına çekerek tefsir etmeyi mûcib olur. Yavaş yavaş meselâ zevcini bir başkasına benzeterek geceleyin bir hizmetçi ile mülâkatta gördüğünü iddiâ eder. Kapıda bir tıkırtı olsa mutfakta bulaşık kapları devrilsen bunları bile zevcinin hıyânetine bir huccet olur. Bî-çare adamcağız meselâ öksürecek olsa şerîke-yi cürmüne işâret veriyor diye tefsir eder. Zevcinin gayr-ı mer'î müstefrişelerle münasâbât-ı tenâsüliye de bulunduğundan kendisinde ihtilâm hissine kadar varan bir tenbih-i tenâsül-i husûl-i ile haberdar olur. Sesler kocası kendini aldattığını söyler, kendisine acır, kendisiyle eğlenir, iş bu dereceye varınca bir münazaâ-yı beytiyedir başlar. Hasta alâ-mülâinnâs ithamâtta bulunmak sûretiyle adem-i sadâkatına kâil olduğu zevcinin haysiyetine tecâvüz eder. Hatta uykuda iken ihzâya teşebbüs sûretiyle â'zâ-yı tenâsüliyesine ve hatta tesmîme çalışarak hayatına süi-kast ta'addisinde bulunur. Beynennâs rezâletleri davet eder. Zevcinin istifrâş ettiği iddiâsıyla şunun bunun hakkında isnâdât ve müfetteriyâtta ve hatta süi-kastlarda bulunur. [294]

Kadınlarda birde hezeyân-ı etradînin şekl-i tenâsüliyesi zikre şâyandır. [295]

Bu şeklin bir nev'inde erkeklerde olduğu gibi bir nevr-i istisnâ-yı tenâsül-i zemininde tefsirât veya nevr-i istinyâdan münbais ihtisâsât-ı tenâsüliye ve umûmiyenin mantıkî ve fakat işine gelir sûrette tegayyür-i tarikleri ile hezeyân tekvin edilir. Evvel emirde macerâ-yı tenâsül-i uzlatının merkez takallüsündeki za'fiyet neticesi husûle gelen ihtilâmât-ı vat'-ı-yı tasaddiyât-ı gibi tefsir olunarak ekseriya ahab ve âkaribi hakkında ithâmât ve isnâdâtta sebep olur. Hezeyân burada bir hezeyân-ı i'tisâfi-yi mâddidir.

Bir ikinci nev'i vakayî' de ise maraz-ı tenâsül-i doğrudan doğruya sahab-yı rûhiye-yi tenâsüliye de (ırza taalluk eder sûrette haysiyete tecâvüz-i i'tisâfi-yi tenâsül-i, aynı tabiatta bîrsâmâtı mesellü) hezeyânât-ı ibtidâiye husûle getirir. Bu hastalar halk kendisini fâhişe sandığı ve hakkında bu kabîl isnâdât ve ekâzib-i aşâ'a olunduğu için takip olunduklarını zannederler. Ve ahab ve âkaribesinin kendisine kem nazarla bakmakta oldukları hakkındaki zannını bu sûretle tefsîr eylerler. Bu efkâra hezeyânât-ı sâire, mesele kendisini bir ker-hâneye düşürmek istedikleri zehâbı gibi fikirlerde karışabilir. Vakit vakit (pezevenk olduğu, firengîli olduğu, çocuk düşürdüğü hakkında teşnî'at gibi) bîrsâmât-ı sâimde hâsıl olur. Sırasına göre hasta kendisini gebe zannettiği

olur. Hatta murûr zamanla bir hezeyân-ı münbesit ve nuûzetperestâne zâhir olduğu da vâkıadır. [295]

Bu hastalar düştüklerini zannetiği nâmussuzluğa tahammül edemeyerek ekseriyetle intihâra karar verirler. Bazen ahbâ ve akrabalarından biri hakkında isnadâtta bulunarak rezâlet-i umûmiyeye sebebiyet verdikleri gibi haysiyet ve nâmuslarını ihlâl etti zannettiklerini düşmanlarına karşı ye's ve intikam ile ta'addiyatta bulundukları da olur. [296]

3.8.1.5. Müşâhede 51

V. 46 yaşında, müte'ehhile, tarîk-i âmm üzerine gürültü ve şamatât ettiği ecilden bi-t-tevkif hâlet-i akliyesi muâyene edilmek üzere Garaç Tabâbet-i Rûhiye-yi serîriyatına götürülür. Vurûdunda gâyet müteheyyiç olup her yerde kendisine çocuk düşürmüş diye muâmele etmelerine ve hatta ıskat-ı cenin töhmetiyle takibât-ı adliyyede bulunmuş olmasına karşı şiddetle müdafâ-yı nefis ediyor. 14 sene oluyor ki kendisinin hiç bir erkekle bir gûne münâsebeti bulunmamıştır. Nasıl olurda çocuk düşürebilir! mecnûn olup iki sene akdem vuk'û bulan inkitâ-yı damsdan beri hezeyân-ı i'tisâfiye müptelâdır. Hiss-i sâmiyasında birsâmât-ı kitleviye vardır. Kendisine kötü sözler söylüyorlar, hapis-hâne kaçkını, firengîli karı, çocuğunu düşürmüş diyorlar, teâffün ettiğini söylüyorlar, herkes kaçıyor, yanından geçerken burunlarını tıkıyorlar, kendisi bile. Vücûdundan fena kokular intişâr ettiğini hissediyor. Buna sebep de kendisini çürümüş etle tesmim etmiş olmalarıdır. Bu semûmun te'sîri tek mil vücûdunda hissediyor. (İsteriyâ-yı nevr-i, istinyâ-yı teşvişâtın i'tisâf tarzında tefsîri) kezâlik takallüs-i isteriyâ halinde kendini müdafâa edemezken ırzınada tecâvüz etmişler. Hasta tımar-hâneye sevk edilmiş. [296]

Bu cins-i hezeyân-ı i'tisâfinin bir nev'i mahsûsuda ifrat derecede süi-isti'mâlât-ı tenâsüliye neticesi nevr-i istinyâlı ve murâkîli olmuş kimselerin â'zâ-yı tenâsüliyelerinde hissettikleri evca' ve ahvâl-i umûmiyelerinde gördükleri tagayyürâtın nâ-pan muzirra-s-sihha bir vat'ıdan neş'et etmiş olduğu fikrinde bulunmalarıdır. Bunlar münasâbât-ı tenâsüliye ile tesmim edilip büyüye uğratılmış olduklarını zannederek zevçlerinden kanlı bir sûrette ahz-ı sâr ederler. Mu'tesif mütehezzîlerin bir takımı da akdemce â'zâ-yı tenâsüliyeleri üzerinde görülen istitbâb üzerine icrâ kılınan ameliyât-ı cerrâhiye veya medavât-ı tıbbiye-yi kendilerine düşmanlık için veya düşmanlarının husûl emelleri için yapılmış zannederek operatör veya tabîbden ahz-ı sâr fikriyle süi-kastte bulunurlar bu kabîl vukûatta hastegân ekseriya sâdedil ve aynı zamanda istimmâ ile dûçar hezâl olmuş eşhâstır. [297]

3.8.1.6. Müşâhede 52

Benedetto Galimbato, 23 yaşında, iki ay evvel te'ehhül etmiş. Sevabık-ı ırsiyesi yok, çocukluktanberi muhteriz ve sâdedil. Hayat-ı mütekaddimesinde ne süi-isti'mâl ne de emrâz-ı vehîmiye var. İzdivac-ı tarafiyenin mütekâbilen birbirlerine meyilleri neticesi olmuş. Maahazâ te'ehhüllerinden daha bir iki gün geçer geçmez, zevcin arasına bir soğukluk düşmüş, hırçınlığa başlamış, ve zifâf da zevcesinin bâkir olmadığını iddiâ etmiş. Kendisine bir fenâlık âriz olduğundan şikâyet ediyor, zevcesinin kendisini berbat ettiğini, büyücü olduğunu, daha düğünden evvel kendisine büyü yaptığını, erkekliğini bağladığını, tekmiil ailesine büyü ettiğini iddiâ ediyor. Günden güne za'flar, rengi solar, çehresi bedleşir, abûs olur, rûhunun halas olacağından nâ-ümit bir halde sorulan suâllere yalnız bir evet veya hayır ile cevap veriyor. 20 Kânûn-i Sânide zevcinin hânesinde bir bağırışma ve balta darbesine şebih bir gürültü işitilir. Bunu müteâkip Galimbato pek mütegayyir bir halde evden çıkıp kıra doğru kaçar, evde zevcesini pek müthiş sûrette balta ile öldürülmüş, kanlar içinde bulurlar. Baltada cesedin yanında bulunur. Ertesi sabah Galimbato akrabasından birinin hânesinde tevkif olunur. Nazar-ı sâbit, vechi mütegayyir, şedîd bir teheyyüc-i asab-i halinde idi. Karısının kanını çürüttüğünü, vücûdunu aşındırdığını iddiâ ediyordu. Kendisine büyü yapmış, â'zâ-yı tenâsüliyesini çalmış, ailesini büyü ile harap etmiş idi, bu sebepten karısını öldürmüştü idi. Daha evvelden karısı kendisine öleceğini söylemiş, hatta öldürmek istediği bıçağında kendisine göstermişti. Yaptığı büyülerin te'siriyle â'zâ-yı tenâsüliyesinde evcâ'ı şedîde duyuyordu. Balta kendisine irâeye olununca teheyyücü fevkalâde arttı ve "Başımı bununla kesecekler, hazırım" dedi. Bu teheyyücü bir cumûd takip edip bu esnada kendisinden cevap almak mümkün olamadı. Efkâr-ı hezeyâniye devâm ediyor, hayatı tehlikededir, teşvîşât-ı mâddiye pek ziyâde, inkibâz, sihir. [297]

Rapor Galimbato'nun çocukluğundan beri muhteriz ve sâdedil olup te'ehhülünü müteâkip bir maraz-ı rûhiye, (efkâr-ı hezeyâniye-yi i'tisâfiye ve birsâmât ile müterâfık malihülyâ) dūçar olduğu ve cürmünde doğrudan doğruya bu vetîrât-ı rûhiye-yi maraziyenin bir neticesi olduğunda karar kılıyor. [299]

3.8.2. Da'vâkâr Mütehezzîler

Tabâbet-i adliyece mühim bir sınıfta da'vâkâr mütehezzîlerdir. Bunların âdi mu'tesiflerden farkı şu ki hastanın fikrinde dūçar tehlike ve i'tisâf olan menâfi-yi hayatiyesi değil, menafî-yi hukûkiyesidir. Hezeyânın noktâ-yı azîmeti hâdisât-ı muhayyele değil hukûkiyedir. Onun için hasta uzun müddet vaziyet-i tedafi'de

kalmaksızın erkenden tecâvüzî bir hâl alır, alelekser da'vâkâr mütehezzî bir müddet sonra mu'tesif olur ve hezeyânına bu şekl-i nihâyi-yi verir. Bunlarda en vâzıh ve en mühim nakîse hakk-ı idrâk-i muktedir oldukları halde iddiâ-yı hukûki hodgam bir emele vusûl için bir vâsıta, bir silah kânûnu olduğunu zannetmeleridir. [299]

Bu nakîse-yi ahlâkiye bu kabîl hastegânda pek erkenden âharın daire-yi hukûkuna dâhil olan her şeyi hâkir görüp dâima kendi hukûk-ı şahsiyesini her mülâhazaya takdîm etmek ve menâfi-yi şahsiyesine hakîki veya muhayyel bir tecâvüz vukûsunda son derece şiddetle müte'essir olmak sûrette mütezâhir hadsiz bir hodgamlık ile âşikâr olur. [299]

Bu cinnete namzed olanlar daha pek erkenden hodgamlıkları, hiddetleri, huşûnetleri nefslerine son derece mahabbetleri ile nazar-ı dikkati celbederler ve seciyelerine bu kusur sebeb-i münâsebette bulundukları zevât ile dâimi bir muâreze içinde bulunurlar. [300]

Ekseriya kâbiliyet-i fikriyeleri de hadd-i mutavassıtın tahtındadır, hatta bazı melekâtı iyi neşvünema bulmuş oldukları halde bile mantıkta öyle bir süi-teşekkül vardır ki istintacâtının zâhiren pek dakîk görünüşüne rağmen pek nazara çarpan safsatalar irâeye ederek pek kolaylıkla mügalataya rucû' eder. Ekseriya tasvirâtta hakîkate sâdık kalmak mühimmesi noksan olduğu için vakayî' zuhûra tebdîl-i şekil ve manzara etmiş bir halde vâsıl olur. Bu şahsın birçoğu âhare-l-âmer bu galât-ı tabiiye-yi velâdiye hâlinde kalıp da'vâkâr oldukları müddetçe münâsebette bulundukları kimseler için bela olup kalırlar, bunların ekserinde mahkemelerde uğraşıp dolaşmak hakîki bir ibtilâ hükmündedir. [300]

Bu nokta-yı azîmet-i ma'lûm olunca maraz-ı hakîkiyenin zuhûru için da'vâkârın herhangi kaybettiği bir da'vâ yahut ki sadece kendisi muhik zannettiği halde hakîkatte kat'iyen aslı ve esâsı olmadığı ecilden reddolunmuş müddeiyât-ı esbâb-ı mûcibe yerine geçer, bunlar alelekser kabûl olunduğu gibi hiss-i hakşinasları pek şiddetli olduğu için değil belki meyl-i mehâsin ve meâli-yi fikriyelerinin dumûri sebebine bir tecâvûze dûçar olduklarını farz ve tehayyül edince şedîd bir hâlet-i akliyeye düşerler. Ve her gûne fikr-î selîm-i kaybederek uğradıkları zannettikleri haksızlığa galebe etmekten başka bir şey düşünmez olurlar. Ne vezâif-i meslekiye ne vezâif-i aile, ne saâdet-i beytiye, hiç bir şey bunları iddiâlarından vazgeçiremez. [300]

Bir müddet sonra bu hastalarda hiss-i enîtin tezâyüd-i maraziyesi bunlara kuvâ-yı zâtiyelerine bir i'timâd peyda ettirir. Adem-i i'timâd-ı maraziyeleri avukatlarına emniyetlerini selbeyler, hukûka vâsıl muhâkemata dair bazı mertebe ma'lûmât

peydasına çalışırlar. Bu sebeple tecehhüz ettikten sonra da'vâ üstüne da'vâ açar, bir sürü arzuhâl ve layhâlar yazarlar, kâffe-yi derecât-ı muhâkime müracaât ederler. [301]

Bunlarda yine bir miktar mülâhazadan eser vardır. Teheyyücât-ı infîliyelerine bir dereceye kadar hükmedebilirler. Sözlerinde i'tidâl-i muhafaza eylerler, fakat teşebbüsâtı adem-i muvaffakiyetle ve buna inzimâm eden tezellül-i mahcûbiyetle neticelene neticelene gittikçe sertleşmeye ve kendilerini zabt edememeye başlarlar. Basît bir eser-i hırs ve infîâl addi mümkün olan şeyler gittikçe artık ne muhâkemeye ne de mülâhazaya imkan bırakmayan bir maraz-ı rûhi olur. Süi-zân maraziyeleri içinde da'vâlarındaki muvaffakiyetsizliklerinin haksızlıklarından inbiâs ettiğini takdîr edecek yerde hükkâmın tarafgirliklerine, mürteşîliklerine isnâd eder ve hiçbir ma'nâ ifâde etmeyen bazı vakayî'i âdiyeye gittikçe artan kanâatlerini müeyyide-yi delâilden sayarlar. İş bu dereceye varınca artık her türlü hezm ü ihtiyâtı kaybederler, dosyaları gittikçe kabarır, delâil-i subûtiye, ihbârat çoğalır, hükkâmın haysiyet-i meslekiyelerine tecâvüz-i mütezammın zem ü kadhlar, ithâmlar tevâli eder. Bu yüzden haklarında takibât-ı kânûniye icrâ olunur. Uğradıkları cezâlar hâlet-i maraziyelerini bir kat daha arttırır. Bu mu'tesifler kendilerini bi-gayr-ı hak iğfâl ve izrâr edilmiş bî-çaregân yerine korlar, nazarlarında her gûne ma'lûmât-ı kânûniye adâlet nâmına nâ-layık komedya hükmünü alır. Hezeyânı bir inâd ve müğâlata ile mâli bir mantık, son derece bir cür'et ile artık sâde muhâkimin ma'dûletine i'tirâz etmekle kalmayıp haklarında sâdır olan hükümlerin kıymet-i hukûkiyelerini de kabûl etmemeye başlarlar. Mahkum oldukları cezâyı nakdîleri, zarar u ziyanları, rusûm-ı te'eddiyeden imtinâ eder. Me'mûrîn-i icrâiyeye tearruz eyler, hükkâma hırsız, hırsız yatağı muâmelesine kalkarlar. Kavânîn-i ahkâm üdvân, hükkâm-ı zâlîme-yi nâs i'tibâr ederek adâletine karşı açıktan açığa îlân-ı harp ederler. [301]

Müddeiyatlarının tabiat-ı hataiyedar olmasına rağmen bazı defa usûl mürâfaâ ve ma'lûmât-ı hukûkiyede oldukça derîn bir vukûf irâeye eden ve bu sâyede hezeyân-ı yegânelerinden münbais bulunan da'vâları için yorulmak bilmez bir müdâfî kesilen bu hastaların birçok zamanlar hasta oldukları anlaşılamaz. Îfâ-yı vazîfe halinde me'mûrîne hakâretleri yüzünden cezâyı uğradıkça cürümlerini tekrar eder, tekrar ettikçe daha ağır cezâlara mahkum olurlar. Hâlbuki inad u ısrarları sadece hastalıklarının neticesidir. Bu kabîl hastegân için pek fâide bahşolacak olan hücre ve vaz'ı bimar-hâne usûlleri hemen de hiç tatbik olunmaz, meğerki da'vâları uğrundan bütün emvâllerini sarf ede, âsâyış-i âmme-yi ihlâl eyleye, kânûna riâyet mecbûriyetini lağvetmeye çalışa ve hatta düşmanları hakkında kanlı ta'addiyât icrâ etmiş olurlar. [302]

İbtidâ da meselenin hezeyân mı yoksa ihtirâs mı olduğunu tefrîk müşkildir. Maahazâ daha ibtidâ da bile teheyhüc-i ihtirâsinin şiddet ve da'vânın şahsiyetin hâlet-i gayr-ı tabiyesine, galatât-ı tabiye-yi kohfe, ila ahir dikkân olunca da'vâkârların tamâmiyet-i akliyelerinden hiç olmazsa şüphelenmek mümkün olur. [303]

Bu bî-çarelerin ef'âl ve akvâllerinde ki hakîkattan inhırafları, efkârın telâhûnunda ki mantıksızlık, muhâkemât-ı hukûkiyelerinin tabiat-ı maraziyesi, nutûklarında ki boş lakırdı yığını, her hâl ve tavırlarında irâeye ettikleri ucbûliyet ve ilcâiyâta aynı zamanda mülâhazanın tenâkusu, hareketlerinin mûcip olduğu zarar-ı hakîki-yi takdîr edemeyişleri, hezeyânlarından hiçbir sûretle dönmemezlilikleri, hiss-i enîtin tezâyüd-i marazîsi, kelimâtta tagayürât-ı mümeyyize ile muttasıf çok yazmak ibtilâsı, hezeyân-ı i'tisâfi ve tefsirâtın tevessu' halleride inzimâm edince, hastalığın esnâ-yı seyrinde teşhîs mümkün olur. [303]

3.8.2.1. Müşâhede 53

Hezeyân-ı i'tisâfi-yi da'vâkâr, süi-muâmele, 1878 senesi Mayısının yirmi birinci günü müttehemden mevallar sokak ortasında alâ-mülâin-nâs müştekî N..., müteaddid mahallerinden cerh eyledikten sonra kemâl-i sekînetle yoluna devâm eder, tevkif edilmesi üzerine müştekînin mâlen sebep-i felâket ve harabîsi olduğunu beyân eder. Bu sebepten başkalarını olsun şerrinden sıyânet için kendisini öldürmeksizin âhara îkâ'ı hasar edemeyecek bir halde koymak istemiş, kendisine bu fikir sokakta giderken gelmiş ve fikrini icrâ için birde baston tedârik etmiş. Sebebin pek de o kadar vâzıh olmayışı kullanılan vâsıtanın addiyet-i, îkâ'ı cürme karşı ibrâz ettiği lâ-kaydi ve hatta îkâ'ından bir hazz-ı derûn hâsıl eylemesi, M'nin tamâmiyet-i akliyesi hakkında şüphe husûlünü mûcip oluyordu. [303]

M... çalışkan, meşrûbât-ı küûliyedenden perhizkâr, halinden oldukça memnun bir adam olup hatta bir dereceye kadar se'ah-ı hâlede nâil olmuştu. 1874 de M. bir avukatın nâmus dairesinde îfâ-yı muâmele etmesi yüzünden bir para da'vâsı kaybeder, müştekî bu da'vâda noterlik ediyordu. M... bu da'vâdan ziyâdesiyle müte'essir olup da'vâsını kaybedişini aleyhinde tanzîm edilen süi-tertibâtın neticesi addeder. Ve bu tertîbâtan müştekîyi mes'ûl tutarak aleyhinde kasten dolandırıcılık da'vâsı ikâme eder. Mahkeme iddiâ-yı vâkıa-yı redderek muhâkimi M.'i hukûkiyeye müracaât etmesini tebliğ eder. Bunun üzerine M. cihet-i adliyenin de düşmanlarıyla müttefik olduğuna hükmeyle. Bu vakâdan sonra zevcesine ve çocuğuna karşı abûs, bedho, anîf ve kaba olup za'flamaya başlar, hayatta ihkâk-ı hâk ettirmekten başka bir emel ve arzusu kalmayıp da'vâsını bir heyecân-ı marazi ile takibe ve bu yüzden müştegil olduğu ekmekçilik san'âtını da

ihmâle başlar. Filhakîka M. da'vâsını haklı olduğu halde kaybetmiş idi ise de da'vânın netâyic-i müteâkibesini yanlış sûrette tefsir ediyor ve bu kaybı aleyhindeki dolandırıcılık ve hıyânete atfeyliyordu. Vâki' olan her türlü masâliha teklifâtını reddederek aleyhinde kerrât ile ikâme-yi da'vâ ettiği müştekîyi kendisinin en müthiş düşmanı addetmeye başlamış idi. Bitmez tükenmez da'vâlar ikâme etmeye, kaybettikçe vekil ve müşâvirlerinin vukûf ve nâmuslarından şüphelenmeye, işin bozulmasından, muhâkemede ki adem-i muvaffakiyetlerinden düşmanlarını muâtip tutmaya başladı. Nihâyet muhâsimlerini tehdîd etmekle bu sebepten (1877) mahkûm olup, mahkûmiyet-i vâkıa kendisini büsbütün hiddetlendirerek hiç bir cihetten mutâlib-i terviç edilmediğini görünce en yüksek derecât-ı muhâkmeye mensup hükkâma tehdîd mektupları yazmaya, onları da aleyhindeki süi-tertibâtta zî-medhâl addetmeye başladı. Tehdidâdı tehlikeli bir şekil alarak “Ya hakkımı verecekler ya kanlarını” demesi üzerine dört ay hapse mahkum eyledi. Bu mahkûmiyeti birincisinden daha sukûn ve temekkinle kemâl etti. İfâdesine nazaran artık nâmus ve haysiyeti kâmilan ihlâl edilmiş olduğu için kendisine ebedi düşmânı olan müştekîden ahz-ı sâr etmek kalıyordu. [304]

Taht-ı müşâhedede bulunduğu esnâda da'vâsına müteallik bir bahis açılmadıkça gâyet sakin ve temkinli bulunuyordu. Ma'hûd da'vâsı hakkında bahis açılınca der-akap şiddet ve tehevür kesbediyor. Şimdide kendisini deli etmeye çalıştıklarını îma eder sûrette idâre-yi kelâm ederek tamamıyla yanlış mülâhazât-ı adliye dermiyân ediyor. İmza ve evraklarını tahrif ettiklerini iddiâ ediyor ve da'vâsının safhât-ı muhtelifesini büsbütün hılâf-ı hakîkiyet bir tarzda tasvir eyliyordu. Müddeiyâtının hep mûhik olduğuna ısrar ediyor ve müştekînin hakkındaki ta'addisini bile tereddüd bir müdâfaa-yı meşrû'a olmak üzere telakki ediyordu. [305]

M.'nin vücûdunun iki nısfında adem-i tenâzura müptela olup sol tarafı sağ tarafından daha az neşvünema bulmuş idi. Bu adem-i tenâzur-ı kohfte bir aksi olduğu, (nisf-ı muhît-i emîn eymen 26.6 santimetre, eyser 29 santimetre) için dumûr vâhide-l-cânip neşvünemâ-yı dimâğiyede bir tevkif husûlünden neş'et etmiş olsa gerektir. Gayr-ı tabiat-ı emrâz-ı dimâğiyeye isti'dâda delâlet edeceğinden esbâb-ı maraziye noktâ-yı nazarından mühimdir. Meriz meçhûl bir babadan doğmuş olduğu için nekâyıs-ı irsiyesi olup olmadığını ta'yîn müşkildir. Vâlidesi iyi neşvünema bulmuş değildir, bir dayısı pipe ve sarhoştur. Kendisi her zaman inatçı, ikbalperest olmakla müteârifdir. [306]

Raporun istintacât-ı ber-vech-i âtidir. Evvela M.'de ihtimâl-i ırs-i nekâyıs-ı uzviyenin mevcûdiyeti muhakkaktır. Sâniyen senelerden beri hezeyân-ı i'tisâfiyenin bir şekli olan da'vâkârıya müptelâdır. Sâlisen müttehem olduğu cürüm bu hâlet-i

maraziye'nin bir tezâhürü olmaktan başka bir şey değildir, râbian M. hin ikâ' cürümde hastalığı sebebine kuvve-yi temyîziyeden mahrûm idi. [306]

Bilâ birsâmât-ı tefsirât-ı kâzibe üzerine mü'essis hezeyân-ı i'tisâflara alelâde zannolunduklarından daha pek çok miktarda tesâdüf olunur, bunlar hastanın aklı başına görülmesine rağmen tefsirâtının tedricce ittisa' etmekte olmasına dikkat eyleyerek pek suhûletle tanınırlar. [307]

Bu mütehezzîlerin mecnûniyetlerinde şek ve şüpheyne mâhal yoktur ve bunlar hiç bir vecihle ihâfe olunamazlar ve hiçbir delil ile ilzâm ve iknâ edilemezler. [307]

Birsâmsız mu'tesifler evvela bildiğine şüphe yoksa Naysır'ın dediği gibi fehmiyât-ı hezeyâniyesi olmayıp sâdece hayatı hilyeleri maraz-i bir derece de şiddet kesbetmiş hezeyânsız mu'tesiflerin mevcûdiyetini kabûl etmek biraz müşkildir, bu takdîrde hâdden aşırı kendini beğenmişlerle, her uğradığı hoşnudsuzluğu başkalarına isnâd eden ve alelekser kendi kâbiliyetsizliklerinden başka bir sebebe müstenid olmayan mahrûmiyetlerini başkalarının haklarındaki süi-niyetlerine hamleyleyen münâsebetsizler hasta addedilmiş olur. [307]

Birçok eşhâsta hiss-i gurûr ve histen inbiâs etmiş olmak üzere efkâr-ı i'tisâfiyeye bir meyil olduğunu görmek için pek dikkatli bir müşâhid olmak istemez. Bu adamlar tal'âlarından nâdirenen memnun olup hayatta neye nâil olabilmişlerse ancak o kadarına lâayık olabildiklerini teslîm edecek mertebe-yi insâf-ı ibrâz edemeyecek kadarda nefsleri kibr-i nahvet ile şişkindir. Bir başkasının nâil olduğu her teveccüh, istihsâl ettiği her menfaat, ihrâz eylediği her muvaffakiyet bunlar nazarında haksızdır. Bereket versin ki bunların ekseriyeti münfeil olmakla beraber hazm-ı nefis edebilirler, birtakımları ise daha anîf, daha haşîn, daha zindekâr, daha tahribkâr oldukları için isyân eder ve bu sûretle o bizim bildiğimiz her gün tesâdüf ettiğimiz âdi mutesiflerden çıkarak dâ-i-kâr bir mu'tesif olurlar, bunun diğereinden farkı biraz daha zorlu, biraz daha edebsiz ve yaygaracı olmaktan ibâret olup bu yüzden bunları hasta, mecâzât-ı kânûniyeden muaf tutmak cidden taşkınlık olur. [307]

Cinnet-i bünyeviye nazariyesi altında yine yavaş yavaş intişâr etmeye çalışan bu fikrin gâyesi zelledarlar ile cinâyâtkârları mecânîn kadrosuna idhâl etmekten ibâret ise zararı yok, fakat mes'ûliyet-i ma'nevîye nâmına bu kabîl dâ-i-kâr mu'tesifler mütereddîdir diye mecâzât-ı kânûniyeden muaf tutmak kat'iyen şâyan kabûl olamaz. [308]

Melekât-ı akliyelere tamam oldukça, hakîkati olduğu gibi görmeye muktedir bulundukça, fiil ve hareketlerinin netâyici takdîr edilebildikçe bunları mes'ûliyet-i cezâiyeden muaf tutmak şöyle dursun belki cezâ bunlarda nefslerine hâkim olabilmek

için yeni bir sebep-i mukâvemet, lâ-büd bir nokta-yı istinâd olacağı i'tibâriyle bil-akis vâcib ve zarûrî olmak îcâp eder. [308]

3.8.3. İnkılabkâr Mütehezzîler

Ezmine-yi târihiye de ve hatta zamanımızda bile birtakım eşhâsa tesâdüf olunur ki, teşekkülât-ı ictimâiyeden gayr-ı memnun, kendilerini ıslâh-ı âleme ve hiç olmazsa usûlû kadîm yerine yeni bir şey ikâmesine me'mûr zannederler. [308]

Alelekser bu inkılapkârların efkârı yeni ve bir dereceye kadar kendilerine hâstır, fakat fikirlerini neşretmekte ve bunları sahâ-yı hakîkate îsâl etmeye çalışmakta oldukça öyle husûsiyetler, öyle tebâyünler irâeye ederlerki i'tidâl dem sâhib-i zevât bunları tabii garip eshâbından görerek mesâilerinin meşrû'iyet ve ma'kûliyetine ve binâenaleyh muvaffakiyetlerinden şüpheyne düşerler. [309]

Lombrozo'nun pekiyi isbât ettiği vecihle mevcûdun umûmiyeti i'tibâriyle tebdil ve tahavvülüne teşebbüs edenler ya delilerdir yahud ki dâhiler. [309]

Bu müteşebbislerin dehâtta oldukları pek nâdirdir, inkılapkârlar en ziyâde birinci sınıftan yani delilerdendir. Hiç olmazsa bu adamlar şahsiyetleri nekâyıs-ı irsiye ile şâibedar kimseler olup ilcâ-yı inkılapkârâneleri cinnetin nâkisedar olduğu hakkında vukûf-ı kâmil peyda etmelerinden ve istikbâl-i ihâtalı bir nazarla görmeye muvaffak olduklarından değil belki ahvâl-i hâzıra tetâbuk edemedeklerinden ve binâenaleyh akıllarının bir istihâle-yi maraziyesinden münbaistir. [309]

Dehâtta dimâğın tarz-ı teşekkül-i mahsûs-ı istidlâlât-ı ve istintacâtta kudret-i kâmile yüzünden istikbâl-i keşife müsâit olduğu gibi efkârını ef'âle tahvil için îcâp eden vesâitte mebzûlen mevcûddur. Eğer zaman ve ahvâl müsâit zuhûr ederse nâil-i muvaffakiyet olur, tal'in bu müsaâdesine mazhar olamasa bile efkâr ve mesâisi beşeriyetin terakkîsi husûsunda gayr-ı müsmir kalmaz. İhlâfından tâli-yi daha yâver olan biri programını mevkî'i tatbîke koymaya muvaffak olur. [309]

Dehâ-yı kâzibede de ekseriya deha gibi fehmiyâtta teşârükâtın ve mevhibe-yi istidlâlin haysiyet-i zâtiyesinden münbais bir husûsiyet varsa da fikrinden müsmir ve mantıkî bir sûrette istifâde etmek için lâ-büd olan kuvve-yi rûhiye yoktur. Cem'iyet-i beşeriye içinde gerek tasavvurlarının hayâl-i hâmdan başka bir şey olmadığı ednâ tedkik ve tenkid ile âşikâr olan büyük keşifler ve tasavvurât-ı insâniye müfekkiri mesellû zararsız, gerekse hayat-ı siyâsiye, ictimâiye ve mezhebiyeye fuzûl-i müdâhalekâr dehâ-yı kâzip sahiplerine pek mebzûlen tesâdüf olunur. [310]

Bünye ve mîzâçları pek gayr-ı tabii olan bu eşhâsın irâeye ettikleri menâzır-ı serîriye pek mütenevvî'dir. Bunlardan birçoğunda kâbiliyet-i fikriye za'f olup mahsûlât-

ı zekâiyeleri, şöyle tâ'bir edelim. Tamğâ-yı dumûr-i hâmilidir. Ve sâhiplerini erbâb-ı dehâdan addetmeye gayr-ı müsâittir. Eğer bunda birde mehâsin-i ahlâkiye ve meyl-i meâlî cihetinden bir nâkisâ inzimâm etmiş ise o halde fikri büsbütün ucbûbunu ve müğâyir-i ahlâk bir şekil alır. Bil-akis birçoklarında da sahâ-yı fikriye bir cihetten pek uzaklara kadar ittisa' kesbeder sâde dehâ-yı hakîkide ki ihâtâ külliyyen yoktur, bu halden avam halkın âdi bir divâne-yi bazen bir dehâ-yı mutlak gibi telakkî ederek müfekkiresinden arada bir şu'lebâr olan bir fikr-i hâmm-ı bir nâss-ı Kuran gibi i'tibâr etmeleri tehlikesi tekevvün eder. [310]

Bu kabîl eşhâstan birçokları müddet-i ömrünce ıslâh-ı âlem ve ta'dîl-i siyâsiyât-ı cihan hakkında ki tasavvurâtlarını nazariyât-ı derecesinden ileri geçirmezlerse de maahazâ bu devir ekseriyetle gayr-ı kâbil şifa vahim ve maraz-ı aklînin devre-yi idâdiyesidir. Ekseriyetle bunlar ya bir başkasının nüfûz ilgâkârısı veyahut ki iğtişâş zamanlarının te'sîriyle akıllarından kalan bâkiyeyi de kaybederler. Fikirlerinin kendilerini sevk ettiği cihette hareket ederler, böylece avâm-ı nâssa karşı müşevvik ve muharrik vazîfesini der-uhde eder. Kıyâmların önlerine geçer, siyâsi farklar yeni yeni tarikatlar ve mezhepler te'sîs eder, bu sûretle hem kendilerinin hem de ihlâl ve idlâl ettikleri birçok halkın sebeb-i felâket-i olurlar. [311]

Hastalığın devre-yi tefrîh-i uzun olup ekseriya sinn-i sebâbda başlar. Muhayyeleleri pek zengin olan bu hastalar azîme-yi müstakbeleleri hakkında hayallerinde kaşâneler kurar, enîtleri hakkında pek büyük fikirler besledikleri için âmme-yi nâss-ı muhkir ve âdi görür, kendileri hakkında âtiyen büyük bir şey olacakları mukadder idiğine dâir bir hiss-i kable-l-vukûları vardır. Bu kanâatle zihinlerinden birçok îcâdat ve ihtiraât tasavvur ederler, mesâil-i mühimme-yi ictimâiyyeye kendi nokta-yı nazarlarıyla sûret-i hâller bulurlar, buldukları çarelerde hâssiyât-ı zâtîyeleri bazen bedâvet ve vahşet devirlerine gidecek kadar vuzûhat peyda eder. İşte devre-yi tefrîhin hâdisât-ı esâsiyesi bu kabîl ahvâl olup bunlara zamimeten ekseriya hastegânda (isteriyâ, sar'a gibi) nevrozlara da tesâdüf olunur. [311]

Bu hezeyân namzedlerinde paranoyanın diğer eşkâl-i müştereken görülen hâdisât, müğâlata-yı mantikiye, hataiyat-ı hâfıza ve hezeyânât-ı ibtidâiyenin inkişâfât-ı âniyesi (İlhâmât) dir. [311]

Bu hastalarda hezeyân-ı müğâlata-yı mantikiye, galatât-ı hâfıza ve nâgehâni ilhâmât sâyesinde idâme edilmiş ve efkâr ve vukûat-ı muhtelifiye-yi yekdiğeriyle mîzâç ederek vücûda getirilmiş bir hezeyândır, bîrsâmât nâdirdir. [312]

Şurasıda dikkate şâyandır ki nefir âmmırlar, kıyâm-ı umûmiler ikâ'ına da muktedir olan bu nâtıka perdazan avâm-ı heyecânât-ı siyâsiye zamanlarında kitle-yi

nâss-ı ta'lekât ve fesâhatları, hâssiyât-ı zâtiyeleri, garâbet-i tabiileri ile teshîr ederek ve taassub-ı hezeyânilerle ateşlendirerek ileriye sürerler. [312]

Lombrozo pekiyi isbât etmiştir ki gerek ezmine-yi târihiyede ki ictimâ-yı inkılapkârların, gerekse edvâr-ı âhirde ki komüneler, anarşistler gibi ihtilâlcilerin birçoğu birtakım mütereddîlerden başka bir şey olmayıp bunların kısm-ı a'zâmı da ya zaten muhteli-ş-şu'ûrlardır, yahud ki bilâhare tecennün etmişlerdir. Bu zavallılar nihâyet hezeyân-ı tekebbüriyeye düşerler ve mevkî'i iktidâra gelecek olurlarsa bir kere kanın lezzetini tatmış olan bu ifratperestler zevk ü safâ içinde pûyân-ı zâlîme kesilirler, eğer tımarhâneye düşecek olurlarsa bu akıbet-i muasırlarının haklarında besledikleri hiss-i istirkâp ve havfin neticesini telakkî ederek efkâr-ı hezeyâniyelerini nemalandırmakta devâm ve nihâyet hezeyân-ı tekebbür-i, ateh, za'f ruhu içinde ikmâl-i ömür ederler. [312]

Bu cinnet-i ma'kûle vukûatının ma'nâ-yı tıbbiye-yi adlîleri pek büyüktür. Bu eşhâs sâde muasırlarını idlâl ile sunûf ve urûk-ı muhtelif arasında harp ve cedellere sebep olmak, asâyiş-i ve huzûr-ı âmme-yi esâsından kal' etmek, dinâmit veya sâir vesâit ile ef'âl-i taassubkârâne îkâ' etmekle kalmayıp ekseriya kör hezeyanları içinde rüesâ-yı hükümet aleyhinde katl ü süi-kastler tertip ederek efkâr-ı ihtilalkârânelerini tahakkuk ettirmeye muvaffak oldukları da olur. Bu siyâsi kâtiller sade nefret engîz olmayıp aynı zamanda bî-esâs ve bî-ma'nâdır da, bu kabîl cinâyet-i îkâ' eden mutaassıp mütehezzî akledemez ki bir hey'et-i siyâsiyenin misâllerini mahv u fena etmekle bizzat o meslek-i siyâsi ortadan kaldıramaz. Ve her kıyâm bi-z-zarûri bir aks-i te'sîr icrâsından hâli kalmaz. Ve nihâyet ictimâiyet i'tibâriyle terakki ancak tekâmül-i tadrîc-i ile mümkün olur. [312]

Filhakîka de siyâsi katiller nekâyıs-i irsiye sâhibi, gayr-ı tabii, garibü-t-tabii eşhâstırlar, içlerinden birçokları hudût-ı cinnet-i çoktan aşmış ve vâzihan mütehezzîler sınıfına dâhil olmuşlardır. [313]

Profesör Rejis bu siyâsi mücrimleri, melekât-ı akliyece hâl-i tabiide olmadıkları ecilden, bimar-hânelerde kapatmak re'yindedir, bu muâmele aynı zamanda bunları hem teşfiye için en iyi çare, hem de bunlara karşı ta'yîn-i cezâ mevzû' bahis olmak caiz görülürse en ağır cezâdır. Her halde bu siyâsi ve dîn-i mutaassıplar ölümden korkmazlar. Bunların şürekâ-yı cürümleri ve fikirlerine iştirâk edenler nazarında îdam bunları mertebe-yi şehâdete es'âd eder. Siyâsi kâtilleri böyle bir hâle-yi şan u şerefle tezyîd etmek bir siyâset-i ma'kûle ve makhbûle olamaz. [313]

Fakat rüesâ-yı hükümet veya mümâsillerine süi-kast eden kâtillerde cürm-i eser-i takip olarak mı¹⁹⁷ yoksa esbâb-ı şahsiyeye mebnî mi¹⁹⁸ îkâ' ettiklerini tefrîk lâ-

¹⁹⁷ Misâl: Jerar, (Esbâb-ı siyâsiye ve dîniyeye mebnî Kilbom Dotason kâtili), Ravayak, (Dördüncü Henry'nin kâtili),

büddür. Çünkü kendilerini makam u saltanatın vârisi iken hakkı iptal edilmiş zanneden mu'tesif mütehezzîlerle, kendi da'vâları üzerine celb-i inzâr-ı umûmiyeye çalışan da'vâkâr mütehezzîler de e'âzıma süi-kastte bulunurlar. Bazen eşkâl-i mümteziceye tesâdüf olunduğuda vardır. [314]

3.8.3.1. Müşâhede 54

Cemâhir-i müttetika-yı Amerika reis-i cumhûru Garfield'in kâtili Charles J. Guiteau vakâsı. Charles Julius Guiteau 8 Eylül 1851 de tevellüd etmiştir. Büyük pederi pek ma'rûf ve fakat mefrut efkâr-ı dîniye sâhibi bir tabîb idi. [314]

Pederi zeki bir adam olmakla beraber dînen mutaassıp idi, hatta ulûhiyet ile doğrudan doğruya münâsebet-i zâtiyesi olduğunu iddiâ ediyordu, ömrünün son otuz senesini serbesti-yi aşk u sosyalizm hakkında neşr-i efkâra hasretmiştir. Yetmiş yaşında nâ-hâl ve hezeyân ile müterâfık ve birkaç aylar mümted bir hastalığı müteâkip vefat etmişti. [314]

Kâtilin bir amcası mecnûnen بیمار-hânede vefat etmiş olup diğer bir amcası da sarhoş idi ve atehe dûçar olmuştu. Halalarından birinin kızı tecennün etmiş, bir diğer halasının oğlu da بیمار-hânelerin birinde mecnûndur. [314]

Guiteau'nin hîn tevellüdünde vâlidesi birkaç aydan beri bir maraz-ı dimâğiyeden hasta bulunuyordu ve bu hastalık sebebine başının saçları tıraş edilmişti. [315]

Guiteau'nin yegâne hemşiresi akdemce bir mâniyâ-yı nefâs-i buhrân-ı geçirmiş olup esnâ-yı muhâkeme de îfâ-yı şehâdet ederkende bir maraz-ı sagir hamlesine dûçar olmuştur. Birâderi dahi huzûr-ı mahkeme de îfâ-yı şehâdet ederken iblîs-i la'in ile İsa b. Mesih arasında bir zıddiyet-i kâmile olduğuna ve insanların ömr-i beşer-i tekvin eden kâffe-yi hâdisâtta bu iki mübâyin nüfûzun müdâhale-yi dâimesi te'sîri altında bulunduğuna dair medîd beyyinât-ı taassupkârâne de bulundu. [315]

Guiteau'nin takrîben 26 yaşlarında bulunan Ohio hemşiresi cederî-yi cahûziyeye müptelâdır. [315]

Guiteau şedîdü-t-tabii ve azm ü irâde sahibi bir çocuk idi. Yedi yaşında vâlidesini kaybetti, bu târihten i'tibâren hemen her gûne kayd ve ihtimâmdan mahrûm kaldı. Zîra pederi bir taraftan meşâgil san'âtına, diğer taraftan ihtimal ki münâsebet-i cinsiye-yi gayr-ı muntazamaya bir vesîle olmak üzere nikâhın adem-i luzûmü, emvâlde

Dasyan, (On Beşinci Louie), Şarlot Fordy - Senapis (Birinci Napolyon), Orsini (Üçüncü Napolyon), Kaziryosanto (Sadi Karno), ilah.

¹⁹⁸ Misâl: İngiltere kralı Üçüncü Jorje bî-gayr-ı istihkâk taht-ı saltanât-ı işgâl ediyor zannettiği için süi-kast eden Nickholson.

iştirâk ve insanların hattı hareketleri esâsen bir ilhâm-ı rabbân-i olduğuna mutaassıbâne i'tikâd esâsları üzerine te'sîs ettiği cem'iyet-i mezhebiyenin mûcip olduğu abesle iştigâlâtı vakf-ı nefis etmiş olduğu için mahdûmunu büsbütün işgâl ediyordu. [315]

Zaten Guiteau'de on dokuz yaşına mektep tahsîlini külliye terk ederek büsbütün taassûb-ı mezhebiye vakf-ı meşgâle etmiş ve serbest aşk dergâhına iltihâka şîtab eylemişti. Şüphe yok ki bu tarz hareketi sadece kanâat-i mezhebiyesinde veyahut ki pederinin ibrâmât-ı mütevâliyesinden değil belki daha ziyâde çapkınlıkta zevk bulmasından ve biâenaleyh tereddidiyât-ı fikriyenin eşkâl-i velâdiyesinde pek kesîr olan melekât-ı tenâsüliyenin dalâletinden münbais idi. Dergahta ikâmeti müddetçe asabi, garip ve şedîd tabiatlı bir adam gibi görünmüş, husûsiyle ziyâdece mütehakkim ve mütekebbir bir tavır irâeye ederek en hafîf ihtarât-ı bile hasen telakkî edemez, hele sayî' ve vuzirş için hiç hevâheş göstermezmiş. Dergâhı kendisine pek az ehemmiyet verildiğinden ve husûsiyle kadınların hakkında gâyet berîd bulunmasından münfeilen terk eder. Beş sene oluyordu ki her gûne muntazam tahsîli terk etmiş ve iştirâk-ı emvâl ve evzâç efkârına hasr-ı meşgâle eylemiş idi. [316]

Bittabii teşebbüsü hiçbir muvaffakiyete müncer olmadı. Bunun için tekrar dergâha dahil olmak için bir arz u şedîd ibrâz ve husûl emeli takdîrinde bir itaât-i mutlaka vaad eyliyordu. Fakat dâhil olduktan bir sene sonra dergâhı tekrar terk etti. [316]

1866'dan 1871'e kadar Guiteau'nin hayat-ı mâişetinde hiçbir sebât görülüyor. Bu esnâlarda bilhâssa Chicago'da ikâmet ederek hukûk tahsiline çalışıyor ve aynı zamanda biraz müşteri edinmeye savaşıarak ictimaât-ı dîniyeye de muvâzabât-ı kâile ile devâm ediyordu. 1869 da te'ehhül dahi ederse de bir müddet sonra tesâdüf ettiği bir fâhişe sebebine zevcesini terk eder. [316]

Newyork'a avdetle bir idâre-hâne te'sîsine kalkarsa da burada dahi Chicago'da olduğu gibi adem-i muvaffakiyete dâçar olur. Bunun üzerine 1872 intihâbat mücâdelâtına iştirâk ederek Mösyö Gariyle reis-i cumhûr intihâb olunacak olursa adem-i ehliyet-i mutlakasına rağmen memâlik-i ecnebiyede bir me'mûriyet ishtihsâlini ümit etmiş idi ise de intihâbat neticesinde bu tasavvurdan ferâgata mecbûr olmuştu. [317]

1872'de tekrar Chicago'ya avdetle yeniden bir muâyene-hâneye küşadına teşebbüs etmiş ise de bu defâda muvaffak olamamış. Bu aralık Muredi ile Sankey'in dîni mitingleri in'ikât etmekte olduğundan bunlardan hiçbirinden eksik kalmamaya i'tinâ ederek nihâyet kendisini büyük bir mehdi-yi zaman rolü ifâsına me'mûr zanneder. Hatta Kânûn-i Sâni'de vâizanlığa başlar. Fakat bu teşebbüsât-ı da hakkında tahkirât ve tezyîfât-ı umûmiye-yi dâ'vetten başka bir netice vermez. Bunun üzerine sigorta işlerine

dalarak bir miktar para kazanmaya da muvaffak olursa da dâima ta'ahhüdâtını îfâda müsâmehe eder. [317]

Bu yüzden az zaman içinde sigortacılığı bırakarak tekrar politikacılığa başlar. Hatta hakîkâtte müsmir hiçbir hizmeti sebketmiş olmamakla beraber, reis-i cumhûr Garfield'in emr-i intihâbında dahl ü te'sîri olduğu zannına düşer, bu münâsebetle reîs-i cumhûra, hâriciye nâzırına, müsteşârına müteaddid mektuplar yazar, bittabii cevapsız kalır. [317]

İbrâz ettiği bunca asar-ı ihlâs ve sadâkate rağmen kendisinin tamamıyla ihmâl olduğunu görünce vakâ-yı katlin îkâ'ından altı hafta akdem ilk defa olarak reîs-i cumhûrun vücûdunu ortadan kaldırmak Guiteau'nin zihninden geçer, bu fikr-i evvelen bir gece yorgunluktan bî-tab yatağına yattığı zaman aklına gelir. İfâdesine nazaran bu fikir ilk olarak vicdânını isyân ettirmiş, cenâb-ı haktan bunun bir ilkâ-yı şeytânî mi, yoksa bir ilhâm-ı rabbânî mi olduğunu kendisine bildirmesini niyâz etmiş. Bir Haziran tarihinde bu senîhânın bir eser-i ilhâm olduğuna tamâmen kanâat hâsıl ettiğini te'mîn ediyor. [318]

8 Haziran'da muârefesi olan bir zâttan ikâmet ettiği otelin hesâbını tesviye etmek mecbûriyetinde olduğu bahânesiyle on beş dolar istikrâz ederek hemen de bir mağâzaya müracaâtla en büyük çapta bir revolver satın alır. Tabancayı tam yirmi dört gün üzerinde taşır ve bu esnada pek çok defâlar reîs-i cumhûrun pek yakınında bulunmak fırsatları düşer. Bir an tarassuddan hâli kalmaksızın bazen kilise de bazen caddelerde, bazen hükümet konağı bahçesinde takip eder. Birçok defalar süi-kastını îkâsına ancak müşkilât-ı basîte-yi mâddiye mâni' olur. Nihâyet 2 Temmuz taarrûzundan muvaffakiyetsizliğe dûçar olmamak ve hususân pek ziyâde korktuğu akîp vakâda halkın ta'addiyât-ı müntekimânesine uğramamak için lazım gelen kâffe-yi takyidâr ve tedâbüürü ittihâz ettikten sonra katli tasmin eder. Ve süi-kastında muvaffak da olur, çünkü bilâ tereddüd, hemen de namluyu temâs ettirerek iki görgü arasında iki defa ateş ettiğinden reis-i cumhûr bî-rûh düşer, der-akap üzerine üşüşüp tutarlar, biraz mukâvemet ederse de o kadar çok çabalamaz, sâde evvelce hazırlamış olduğu bir mektubun Cebral Şarman'a gönderilmesini talep eder, bilâhare neşredilen bu mektupta ordunun kendisini himâye eylemesini istirhâm ediyordu, keza Amerika ahâlisine hitâben de bir beyan-nâme neşrederek hareket-i vakaâsının memleketin selâmetini mütezammın olduğunu i'lân ediyordu. [318]

Hasta-hâneye atıldığı esnâda senelerden beri görmediği sûrette gâyet rahat bir uyku uyudu. Bu sukûn-i istirahatının sebeb-i Garfield'in muhâsimin-i siyâsiyesinin kendi lehinde bulunacaklarını kaviyyen ümid etmesinden neş'et etmiş olup, fakat

cinâyet-i vakâya karşı bunların büyük bir eser-i nefret ibrâz ettiklerini görünce büyük bir inkisâr-ı hayale uğradı. [319]

Huzûr-ı mahkemeye çıkarıldıkta Guiteau halka hitâben hazırladığı beyan-nâmenin karanîn-i talep ederse de müsaâde olunmaz. Bilâhare neşrolunan bu beyan-nâme de Guiteau evvel emirde reis-i cumhûrun kâtili kendisi olmayıp asıl katiller kendisini fena tedâvi eden ve şifa bulduğunu söyledikten iki ay sonra vefat etmesine sebep olan hekimler olduğunu beyanla başlayıp tabanca darbelerine gelince kendisini bu sûretle harekete mecbûr eden sebebin ilhâm-ı rabbânî olduğunu tekrar ediyor ve beyann-âmesine şu suâllerle nihâyet veriyordu. “Silahı atan ulûhiyet mi? Yoksa ben miyim? [319]

Müdâfaasına muâvenet eylemeleri zımnında müşâhir vükelâ-yı deâviye mürâcaât ediyor ve kendisine para yetiştirmeleri zımnında Amerika ahâlisinin mürüvvetine ilticâ ediyordu. Mahkemece müdâfaasına me’mûr edilen vekil musahharla diğer vekil müdâfî olan kayın birâderi aleyhinde gâyet huşûnetle muâmele ettiği gibi müddei umûm-i hakkında da en şedîd elfâz-ı tahkiriye isti’mâl etti. [320]

Boston şehri etibbâsından Doktor Folsom, hapis-hânedeki Guiteau’yi muâyeneye me’mûr edilmekle tanzîm ettiği raporun hülâsâsı ber-vech-i âtîdir: [320]

“Guiteau’yi hapishâne de târih-i îtâ-yı hükmünden bir hafta akdem muâyene eyledim, kendisinde evsâf-ı mâddiye-yi bâhire irâeye eden bir maraz-ı dimâğî bulamadım. Ra’s fotoğraflarında dahi görüldüğü üzere tamamıyla mütenâzır olmayıp kubbeti-l-hanak hafifçe ziyâde muk’ir ve isnân-ı kat’îa-yı ulviye azıcık ziyâde kudamâyı mütebârizdir. Bunlar o kabîl husûsiyetlerdendir ki a’râz-ı sâireye ve bilhâssa merîzin a’râz-ı asabiye için şedîd bir isti’dâd-ı irsiye sahip olmasına inzimâm edince ihtilâl-i şu’ûrun a’râz-ı nokta-yı nazarından bir dereceye kadar hâizi kıymet olur. Zekâsını biraz dûçar za’f olmuş buldum, bu hal ya velâdi değilse bile pek erken başlamış bir şekil cinnetten ya bir merîz-i hâd veya müzmîn-i takip eylemiş bir illetten yahut ki bazı etibbâ-yı rûhiyenin bilahât-ı ahlâkiye-yi cezâiye tesmiye ettikleri hâletten neş’et edebilir, kelimalarında gerçi doğrudan doğruya bî-sebkî yok ise de tevâli-yi efkârda ki noksan pek şâyan dikkat derecededir, muhâkeme-yi istidlâl ve mülâhazada ki za’fiyet-i sür’âtı idrâk ve taalluk ettiği vakayî’ hakkında ki şiddet-i hâfıza derecesinde âyandır. Mesâil-i muhtelifi üzerine sukûn-ı salâhatiyle konuştuğu halde azıcık zıddına gidilecek olsa biraz mâniyâlı gibi hiddetlenir. Mecnûn bulunmadığı ve hiçbir vakitte tecennün etmediğini te’mîn ediyor. Bütün müdâfaası fikrinde reis-i cumhûrun vefatından münhasıran etibbânın mes’ûl olduğunu ve her iki taraf siyâsiyyûn ve cerâidiyenin neşriyâtıyla da sâbit olduğu üzere kâtilinin bir zarûret-i siyâsiye bulunduğunu iddiâyı

münhasır olmak îcâp eder. İş bu hudûd-ı umûmiye hâricinde vâzihan muayyen hiçbir müdâfaa planı mevcûd olmayıp fikri tıpkı bir çocuk veya felc-i umûmiye bir hastanın müfekkiresi gibi bir husûstan diğerine intikâl edip gidiyor. Benim hekîm olduğumu bilmediğinden ibtidâ-yı emirde bana hiç de ehemmiyet vermez gibi göründü. Avukatı ile sanki ben orada değilmişim gibi konuşuyordu, üzerimde kendisini pek büyük adam mesela reîs-i hükümet-i müstahlis-i memleket gibi telakkî eder te'sîri hâsıl etti. Hâlimden anlaşıyor ki müddet-i ömründe yalnız bir defa yirmi kadar zenci huzurunda pek âdi bir nutûk îrâd etmiş olduğu için kendisini Garfield'in emr-i intihâbında büyük dahl ü te'sîri olmuş ve pek mühim me'mûriyete tayin için kesb-i istihkâk eylemiş bir politikacı, hatta tanımadığı halde bile pek zengin ve yüksek âileye mensup bir kadını talep edivermekle tezevvüç edebilecek bir âşık, Cebral Gavant gibi her uğradığı yerde şerefine şenlikler yapabilecek bir kahraman addediyor. [320]

Şurası muhakkaktır ki ben şimdiye kadar felc-i umûmî-yi mecânîn-i vakayî'inden gayr-ı hiçbir hastada hayâlâtın inbisât-ı fevkalâdesi ile vakayî'i hakîkiyenin zillet ve hasta arasında bu derece akîm bir tebâyün ve tefâvüte tesâdüf etmedim. [322]

Guiteau ile görüştüktan sonra birkaç gün mülâhaza-yı müteâkip, vakâ daha ciddiyet ve ehemmiyetle tedkik olunacak olursa ta'dîli fikretmek mevcûd olduğunu da ilâve etmek şartıyla ber-vech-î âti beyân-ı efkâr eyledim: [322]

“Evvelen Guiteau reîs-i cumhûr üzerine silah endahet ettiği zaman eski bir cinnetin nümâyîşât-ı ile alâkadar fehmiyât-ı hezeyâniye taht-ı te'sîrinde idi. [322]

Sâniyen süi-kasti bir dereceye kadar süi-terbiyenin pek de hirede endişe ile kâbil tevkîf olmayan bir seciyenin, tatmîn-i gayr-ı mümkün a'mâl ve müddeiyât-ı beslemenin, istihsâl-i mevki' edememekten mütevellid inkisâr-ı ümîdin, cebânet-i cibilliyenin, mefrut bir teheyyüc-i siyâsiyenin, hakîki bir dalâlet-i mezhebiyenin, iştihâr hırsının ve bütün a'lemin kendisinden bahseyleyeceği fikrinin neticesi gibi kabûl olunabilir. [322]

Sâlisen merkûm cinnete pek ziyade isti'dâd-ı irsiyeye hâizdir. [322]

Râbian dûçar mecâzâta olmayacağına pek ziyâde ümit vardı. [323]

Hâmisen mecâzâta uğrayacağını sûret-i kat'iyede bilse idi îkâ'ı cürüm etmezdi. [323]

Sâdisen birçok defalar, ihtimal ki âtiyen daha iyi fırsatlara nâil olacağı ümidiyle reîs-i cumhûra kast etmek meyâlân-ı hezeyâniyesine hükmedebilmiştir. [323]

Sâbian îkâ' edeceği fiilin hâdd-i zâtında bir cürüm olduğunu biliyordu, şu kadarki netîce-yi fiilin fırkâ-yı siyâsiyesine ve memleketine te'mîn edeceği menfaât-i cürme tekâbül edeceğini ve kendisini kahramanlar sırasına geçireceğini ümit ediyordu,

ilhâm-ı rabbân-i te'sîr-i altında hareket ettiğine hakikat altında kâni' olup olmadığını bilemem. [323]

Sâminen bu adamda cinnet ile cinâyet yekdiğeriyle o rütbe indimâç etmiştir ki kendisine tatbik edilmesi icâp eden cezânın ta'yini zımnında bir fıkı-i kat'i dermiyân edebilmek için hakkında daha ziyâde ma'lûmât toplamak mecbûriyetindeyim. [323]

Tâsian bunun cezalandırılması ihtimal ki kendi cinsinden daha başkalarının da kendisini taklit etmelerine mâni' olabilir, fakat kassâsın sûret-i icrâsı hakkındaki tafsilâtın neşrine müsaade olunursa bu müsaadenin diğer bir takım mecânîn-i de bu kabîl katllere tasaddiye cür'etlendirmesi melhûzdur. [323]

Âşiran hâl-i hâzırda benim hâsıl ettiğim fikre nazaran bu adamın sulbû caiz olmayıp belki bütün müddet-i ömrünce mecânîn-i mücrimeye mahsûs bir tımar-hâne veya hapis-hânedeye mahsûr tutulması icâp eder. (Ânâl Medikopsikolojinin 60.tertib, 70.cildi, sene 1886. sâhife 418) [323]

3.8.4. Tasavvûfkâr Mûtehezzîler

Hezeyân-ı muttaridin bu şekli daha çocuklukta seciyedeki bir tahavvül ile başlar çocuk ibtidâ da istiğrâka bir meyl-i mahsûs irâeye etmekte olduğu halde bu meylân az zaman içinde mefrut bir sofilik ve takvâ perverlik derecesine varır. Alelâde melekât-ı fikriye mûtenemmim değildir. Hakâk-i erbâb-ı zühd-i takvâ da bulunan mehâsin ahlâkiye hiss-i bunların vicdanlarına nüfûz etmeyip ahkâm-ı dîniyenin ledünniyâtını idrâk etmeksizin âdap ve evâmîr-i dîniyenin elfâz-ı zevâhirine rabt-ı fikir ve kalp ederler. [324]

Sahâ-yı hâssiye-yi merkeziye gayr-ı tabii bir sûrette kâbil teheyhûç olup bîrsâmâtı pek kolaylıkla tekevvün eder. [324]

Sahâ-yı tenâsüliye dahi erkenden ekseriyâ gayr-ı tabii bir vakit ve şiddetle teyakkuz edip bunun neticesi istimnâya bir meyl-i zâhir olur. Cinnet-i mezhebiyeye namzed olan bu hastalar da nevroz-ı isteriyâ-yi, sar'âvî, daü-l-murâkî pek kesîr olup ekseriyâ hezeyânın mebd-e-yi azîmeti de isteriyâlîların hâlet-i istiğrâkiyeleri veyahut ki masrû'lar da hezeyanâtı dîniye-yi sar'aviye olur. Bazı ahvâlde de hastalığın mebd-e-yi sinn-i rüşde hâs olan ve bîrsâmât ile de müterâfık olarak bazen vecd derecesine kadar varan teheyhûcât-ı dîniye hâlâtı olur. [324]

Hastalığın inkişâfı nâdiren nâgehâni olur, en ziyâde devre-yi tefrîh aylarca, senelerce devâm edip bu esnâda a'râz-ı isteriyâiyeye ve daü-l-murâkîye ile beraber hasta da nevr-i istinyâ-yı şevk-i ve istimnânın sâir netâyic-i mâddiyesinden tesâdüf olunur.

Keza hastada temerküz-i rûh-i hâl-i, dalgınlık, vezâif-i meslekiyesinde ihmalkârlık, kütüb-i dîniye-yi mütâlâa ve tettebbû'ât-ı amîkiyeye meyil görülür. [325]

Ölûp de kurtulmak efkârı ile müterâfık efkâr-ı edvâr-ı inhitâtiye ümit, inbisât ve tenbîh-i nuûz-i, (e'âzım-ı dîniye-yi vaâziye-yi aşk) devirleriyle tevâli ve teâkip eder. Zebûnluk veren esbâb (medîd oruç ve riyâzetler, evrâd u ezkâr, istimnâ, emrâz-ı hâdde) fikir ve muhayyelenin kütüb-i tasavvûfiye, mevâiz-i mefrûta, âyin ve âdâb-ı mezhebiye (çile çıkarmak, devrân yapmak) efrat ile inhimâk gibi ahvâl ile tenbîh edilmesine iâne edince bir hâlet-i tenbihiye-yi rûhiyenin inkişâfına sebep olur ki bu hâletle vecd derecesine varıncaya kadar teâli-yi ihtisâsâtı ve daha sonraları sadâ'ı hatfîlerde inzimâm eden tecelliyât-ı semâviye de müterâfık olur. Kadınlarda bu a'râza ekseriyâ vat' ihtisâsına kadar giden bir intibâh tenâsülü de inzimâm eder. [325]

Daha sonraları medîd riyâzetler ve adîd istimnâlar te'sîri altında büyük bir şiddetle tahassül eden bîrsâmât ve vecd hâlât-ı kâffe-yi a'râza takaddüm eder bir dereceyi bulup efkâr-ı hezeyânîye (peygamberlik, mehdîlik) esâsen dahi mahdûdü-l-fikir olan eşhâta büyük bir sûretle tekevvün edip bâkiye kalmış biraz fikr-i selîm varsa o da kaybolur. Arada sırada fehmiyâtlarına şüphe ârız olsa bile bunu ilkaât-ı şeytânîye telakkî ederek zihinlerinden defederler. [325]

Hastalığın esnâ-yı seyrinde vakit vakit amîk inhitâtlarda tekevvün eder. Hasta kendisini vahy ü ilhâm-ı rabbâniyeleri telakkiye gayr-ı müstahâk bularak nefsinin tezkiyeye lüzûm görür, bu ihtiyaç şeytan ile mücâdele derecesine kadar vararak hastalar bu mücâdeleyi riyâzete, i'tikâfa medâvemetle ve fenâ-fin-nefs â'zâlarını kat'i derecesine vardırarak sahâ-yı sübûta vaz'ederler. Hezeyân-ı muttarid-i dîniyenin bir sahâ-yı münfeilesi vardır ki hasta kendisinin de bulduğu tahavvül ile bîrsâmâta karşı hiçbir teâmül göstermeksizin faâliyetsiz kalırsa da birde safhâ-yı faâliyesi vardır ki nazariyede ve ziyansızca kendisini ıslâh-ı âleme me'mûr zannetmek ve gerekse mühlik bir mutaassıb-ı mütehezzî tarzında icrâ-yı faâliyet eylemek sûretleriyle de kendini sahâ-yı faâliyete atar. Daha sonra yavaş yavaş bîrsâmât ve vecd ü istiğrâk halleri kesilir, hâlet-i ihtirâsiye zevâl bulur, efkâr-ı hezeyânîye bütün şiddetini gayp edip az çok gayr-ı münsecim ibârâta münhasır kalır. [326]

Hezeyân-ı muttarid-i dîniyenin tıbbiye-yi adliyesi çok şükür ki zamanımızda ezmine-yi târihiyeye nispetle pek ziyâde azalmıştır. Îsâr-ı târihiye de bu hezeyân kesretle bazen istilâ bir sûrette zuhûr ederek pek feci' ahvâl ve pek müthiş asar-ı cebr ü şiddet îkâsını mûcip olurdu. [326]

Bu hastalar hastalıklarının devre-yi taarruzunda ef'âli taassupkârânelerinden nâşi gâyet mühliktirler, ef'âli mezkûre-yi ikâlarına sebep ol bâb da bir vahy ü ilhâm-ı

rabbân-i telakkî ettiklerini zanneylemeleri veya bir ayet yahut nassı yanlış hezeyânî bir sûrette tefsir etmeleridir. [326]

Ekseriyâ ta'addiyât-ı cinâiye mürâyî' ve münâfık oldukları ve halkı iğfâl ve idlâl ettikleri zannıyla îfâ-yı ibâdet ve icrâ-yı âyin etmek olan ilme, meşâyih ve ruhbâna karşı süi-kast, mâbed, mesâcid ve tekayânın ihlâl-i kudsiyetlerine tasaddi sûretlerinde vâki' olur. [327]

3.8.4.1. Müşâhede 55

Katle tasaddi, hezeyân-ı muttarid-i mezheb-i, adem-i mes'ûliyet, Hâfız Salih'in icrâ-yı muâyenesiyle şu'ûrunda hâle olup olmadığının ta'yîn-i zımnında ser tabib Hazret-i Şehryâr-i Devletlû Mavroyeni Paşa Hazretlerinin emirleri üzerine bin iki yüz doksan yedi senesi Şubatının on yedinci günü Beşiktaş Karakol-hânesine gidilip müttehem merkûm hakkında olan evrâk-ı mütâlâa ve kendisi dahi bilâ fâsıla iki gün muâyene edildikten sonra ber-vech-i âti raporâtın tanzimine ibtidâr olundu. [327]

Ahvâl-i sâbika ve vukûat: Aksarayda Vâlide Câmii Şerîf-i Hatîb-i Hacı Osman Efendiye katletmek teşebbüsünde bulunmasından nâşi müttehem olan ve gayr-ı müte'ehhil bulunan Fâtih'de Hâfız Paşa Medresesi talebesinden yirmi iki yaşında za'ful-bünye ve asabi-l-mîzâç Gömlenceli Hâfız Salih bin Hüseyin çavuşun verâset-i maraziye ve ahvâl-i sâbıkası hakkında tamamıyla ma'lûmât ahzetmek mümkün olamamış ve yalnız birkaç kere zuhûr eden hummâ-yı nâibe nevbetinden ziyâdesiyle muzdarip olarak za'f olduğunu ve bundan başka hiçbir hastalık der-hatır edemediğini ifâde ve ityân etmiştir. [327]

On dokuz yaşında iken Selanik'te bir paşanın kethüdâsı bulunan Hüseyin Ağa nâmında bir kimsenin hânesinde sâkin olarak merkûmun kızıyla muâşakaya tâlûp kızın muvaffakiyetini istihsâl edeceğinden emîn ve mesrûr olduğu halde hâne-yi mezkûrda bir sene meks ve aram ettikten sonra pederinden kızı taht-ı nikâhına almayı talep ederse de merkûm talep vakâ-yı reddeder. Bunun üzerine Salih me'yûs ve nâ-ümid olarak mezkûr hâneyi terk eyler. Artık hiçbir kimse ile görüşmek ve kimseyi görmek istemeyerek bir medreseye girer ve orada uykuyu terk ile gece ve gündüz edâ-yı salat ve tahsil ilmi ile meşgûl olur. Biraz vaktinden sonra der-saâdete geldikte vatandaş ve arkadaşları merkûmun gerek tabiat ve gerekse hissiyatça birtakım tebdilâne dûçar olduğunu ve dâima sâkin ve mahzûn mükedder bir halde bulunduğunu görürler. [328]

Merkûm arkadaşlarıyla birleşmekten ve onlarla mesâhabet etmekten kaçınır, kendisiyle latîfe etmeye asla müsaade etmez ve hatta arkadaşları beyinlerinde mülâhaza ederek gülüşüklerinden onları havf-ı Allah ile tehdîd edip bu nev'i şeylerle emrâr-ı

vakit etmekten ise câmii şerîfe gidip edâ-yı salat ve ibâdet ü taat etmek daha evlâ olduğunu nasîhat eyler imiş. [328]

Aynı vakitte Hâfız Sâlih arasına bir paşanın konağına gidip alafranga elbiseli hoca kıyafetinde olmayan ağalar ve hizmetçileri gördüğünde bu manzaradan hiddetle seb eyleyerek iyi müslüman olmadıklarından bahisle câmiye gidecek yere kiliseye gitmelerini beyân eder ve hizmetçiler dahi mukâbeleten bu husûs için şer'an ruhsat îtâ buyrulmuş olduğundan bu nev'i elbiseleri giymeye hakk-ı salâhiyetleri olduklarını söyler iseler de bu sözlerden daha ziyâde hiddetlenerek sâdık ve mütedeyyin olmadıklarını ve ahkâm-ı şer'iyeye icâbet etmek istemeyen kimseleri öldüreceğini ifâde eyler imiş. Mebâhisât-ı mezkûre üzerine kendisinin mehdi olup olmadığına dâir hâzır bilcelse olanlardan biri tarafından vâki' olan suâle "Allah birdir" diye cevap vermiştir. Şu haller merkûm da bir sene kadar imtidâd eylemiştir. Bin iki yüz doksan sekiz senesi Nisanında bir cuma günü Sultan Selîm Câmii Şerîfinin hatîbi hutbe okumak üzere minbere çıkar çıkmaz Hâfız Salih hatîbe minberden inmesini ve hutbe okumak üzere kendisi çıkacağını beyân eder ise de hiç kimse tarafından sem' u i'tibâra alınmadığını gördüğünde minbere çıkarak hatîbi yakasından tutup indirmesi üzerine hemen tevkif edilip en yakın karakol-hâneye götürülerek orada icrâ olunan istintâkında ve ondan sonraki istintâklarında dahi ahkâm-ı şer'iyenin mevkî'i icrâyâ konulmadığını ve kendisi ahkâm-ı şer'iyenin mevkî'i icrâyâ vaz'ı zımnında Cenâb-ı Hak tarafından gönderildiğini ve bu sebepten dolayı hatîbin minberden inmesini ifâde edip hatîp ise bunu işitmemezliğe geldiğinden bağırmaya ve cebren onu minberden indirmeye mecbûr olduğunu beyân eder. Bunun üzerine merkûmun şu'ûrunda hâle olduğu hissi olunarak zabtiye nezâreti etıbbâsı ma'rifetiyle muâyene edildikte filhakîka mecnûn olduğu anlaşılarak li-ecli-t-tedâvi Toptaşı Bimar-hânesine gönderilir. [328]

Bimar-hânede müdakkikâne muâyenesi icrâ olunup hayâlât-ı hissiye ve efkâr-ı mezhebiye ile müterâfık cinnet-i meğmûmeye giriftâr olduğu anlaşılarak defter mahsûsuna evvel sûretle kayıt ve işâret olunur. Merkûm bimar-hânede on beş gün meks ettikten sonra ahrâc-ı akrabasından biri tarafından talep edildiğinden ve hastalığı dahi kesb-i heft etmiş olduğundan bu mukâvele marza haklarında olduğu mesellü merkûm bâb zaptiyece taht-ı kefâlete alındıktan sonra akrabasına teslîm olunur. Yirmi gün kadar memleketinde oturup ba'dehu hocalık vazîfesiyle birçok kasabaları gezdikten sonra tekrar der-saâdete Fâtih Medresesine gelir. Medresenin umûm talebesi Salih'in aynı efkârda bulunduğunu ve her vakit kıraât-i hutbe ile meşgûl olduğunu ve bazen sokaklarda bile yüksek sadâ' ile hutbe okuduğunu görürler imiş. [330]

Cinâyetin icrâsından on beş gün evvel arkadaşlarından biriyle çarşıya giderek bir kılınç satın alır. Onu pak ve lekesiz olarak cilâlatıp gâyet keskin bir sûrette bilettirir. [330]

Bin iki yüz doksan sekiz senesi Kânûn-i Sâninin yirmi yedinci günü öğle namazından evvel odasına gidip abdest aldığı ve kılınç kuşandığını ve arkadaşları gördükte belinde kılıç olan suhte sûretinde namaza gitmek münâsip olmadığından bahisle kendisine mümanaât etmek istemişlerse de merkûm buna muhâlif göstererek ve silahından tecrîd olunacağını anlayarak firâr eder. [330]

Yevm-i mezkûrde Vâlide Câmii Şerîfin’de hatiplik vazîfesi îfâ eden Hacı Osman Efendi hutbe okumak üzere minbere çıktıkta Hâfız Salih üzerine hücum ederek hatîbin başına ve vechine kılınçla birçok defalar vurduktan sonra bî-çare hatîp vahim bir sûrette mecrûh olarak ve kanlar içinde kalarak yüz üstü düşer. Der-akap minber yakınında bulunan bir suhte merkûm üzerine atılıp Salih ise hiçbir güne müdâfaada bulunmaksızın silahını elinden ve bilâ mukâbele polise teslim olarak memnûn ve mesrûr bir halde zaptiye nezâretine gider. Ve kendisini tevkif edenlere “Memnûn oldum, vazîfemi ikmal ettim.” der. Tahkikât-ı ibtidâiye me’mûrlarıyla tarafımızdan icrâ edilen istintâkların hülâsası ber-vech-i âtidir: [331]

“Ben Aksaray hatîbini şahsen tanımam, lâkin medh u senâsını işitirim. Meru-l-hatır ve sâdık bir adam olduğu söyleniyor idi ise de bence de sâdık olmadığı ve ahkâm-ı şer’iye-yi tanımadığı cihetle min tarafillah katle mahkûm bir adamdır. Gerek bunu ve gerek ahkâm-ı Kurâniye-yi terk etmek isteyenleri katletmek husûsunda esnâ-yı nevmde müşâhede ettiğim Cenâb-ı Allah tarafından doğrudan doğruya ahzetmiş olduğum emre itaât ederek hatîbi öldürmek istedim. Bil-cümle sâdık ve mütedeyyin adamlar benim gibi düşünerek hareketimi tasdik ve takdîr ederlerse de çe-fâideki asla bana bundan bahsetmek istemediklerini ve bu husûsa dair benimle görüşmek ve mebâhiseye girişmekten müctenip olduklarını görüyorum, maa-ma-fih a’mâlî kelimâttan ve ettikleri işârâttan cümlesinin benimle hem efkâr olduklarını anlıyorum. [331]

İşte iki seneden beri sevgilisi olduğunu Allah ü zü’l-celâl Hazretleri bir sûretle bana gösterdi. Selanik’ten hin avdetimde Hâfız Hasan Efendi nâmında birisi hicretin bin üç yüz senesinde şer-i şerîfin infâz-ı ahkâm-ı zımnında katl-i lazım gelen adamları tanıtmak iktidârını hâiz olarak Sâlih nâmında birisi Allah tarafından dünyaya geleceğini ve kendisi mehdi olduğunu bilmeyerek icraâtta bulunacağını benim yanımda söylemiş olduğundan şu sözler bence te’sîr-i azîm-i mûcip olmuş ve ondan sonra alelekser rüyamda Cenâb-ı hakkı görmekte bulunmamıştır. Hatta bir defasında Vâlide Câmii Şerîf-i hatîbinin sâdık ve mütedeyyin bir adam olmadığını rüyamda söylemesiyle onun

katl-i zımnında Cenâb-ı hak tarafından me'mûrîn ta'yîn olunduğumu anladım. Ve daha sonra bir gün namaz kılmak üzere abdest almakta olduğum esnâda kollarımın bir buçuk parmak kadar âşikâr sûrette uzadığını gördüğümde şu hâli Cenâb-ı hakkın sevgilisi ve müntehâbı olduğuma alenî bir işaret olmakla cuma günü odama gidip kılıncı aldıktan sonra arkadaşlarıma hatîbi öldürmeye gideceğimi beyân ettim. Bunlar benim bu efkârdan vazgeçirmeye cehd ettiler ise de oradan firâr ederek savuştum. Hutbe vaktinde hazır bulunmak üzere câmii şerîfin kapısında bekledim. Câmiide cemaât toplanıp sünnet namazı kılındıktan sonra hatîp minbere çıkarak hutbeye başladığı sırada kılıncı çekip başına ve yüzüne birçok defalar vurdum. Vazîfemi ikmal etmiş olduğumdan kılıncı almak üzere gelmiş olan bir suhteye mümanaât etmeksizin teslim olarak polis idâresine getirildim.” [332]

Hâfız Sâlih bu efkâra kendi başına hizmet ettiğini bu husûsta hiç kimsenin müdâhili olmadığını ve böyle yapma klığı emr-i ilâhiye müstenid olduğunu eğer hatîp ölmemiş ise bu kendi kabâhati olmayıp onu öldürmek üzere vurduğunu ve minberde ölmek icâp ettiğini ve hürriyetini kazandığı vakit ikmâl-i vazîfe edeceğini ve şer'i şerîfe îmânı olmayanları dahi öldüreceğini ilâveten beyan etmiştir. [333]

Mülâhazât-ı fenniye: Ef'âl-i cinâiye gerek hin icrâda ve gerek ondan daha evvel veya sonra sebkât etmiş olan vukûattan tecrîd edilirse hakikat-i mâhiyetin ehemmiyeti kalmaz. Zîra bir cinâyet ne kadar azîm ve feci' olursa olsun hem âkil ve hem de mecnûn tarafından icrâ edilebilir ki bu da başlıca vukûat ve onun teftîş esbâbıyla sâbit olur. Temâruz da fiil-i cinâ-yi ile kâtilin temâruz ettiği şekl-i cinnet arasında dâima azîm bir mübâyenet müşâhede olunur. Hâlbuki mecânîn de her biri ise müptela olduğu cinnetin nev'ine göre bir tarz-ı mahsûs ahzeder ve fiil-i cinâiyenin sebep-i ve sûret-i vukû ile ba-de'l-vakâ mecnûnun ahzetmiş olduğu tavrın cümlesi aklın ve hissiyatın bir âfet-i ibtidâiyesinden münbais olan birtakım avâriz-ı maraziye teşkil ederki nihâyeti cinâyettir. [333]

İşte cinâyet-i ma'lûmenin kühü mahiyetini ta'yîn eden ahvâl-i müttehemde mevcûttur. Hâfız Salih'in cinâyetin irtikâbından iki sene mukaddem bir paşanın hizmetçilerini elbiselerinden dolayı gayr-ı mütediyyin addiyle münâzaa eylediğini ve ahkâm-ı şer'iyeye icâbet etmeyen kimseleri katleyleyeceği ifâdesinde bulunduğunu vukûatta göstermiş idik. [334]

Bir sene sonra dahi Sultan Selîm Câmii Şerîfine giderek güyâ hatîbin muhâlif-i şer'i şerîf harekette bulunduğu ve kendisi dahi mehdî olduğu zuûmuyla minbere çıkmak isteyerek ehl-i islâma mûcip ibret olmak i'tikâdıyla o kadar halk içerisinde bilâ sebep hatîbi yakasından tutup minberden aşağı almış idi. [334]

Birkaç ay sonra Sâlih aynı efkâr-ı hezeyânîye ile arz üzerinde evâmîr-i ilâhînin icrâsına me'mûr olduğunu ve alenen bir kılıncı alıp iyice bilettiğini ve hutbe zamanını beklemek üzere câmiî'î şerîfin kapısında durduğunu ve mecnûnlara mahsûs bir haşyâne bir sûretle ve soğuk kanlılıkla orada mevcûd olan birçok kimseler içinde kılıncını çekerek hemen hiç tanımadığı bir şahsın başına ve vechine vurduğunu ve mümânaat etmeksizin kendini ve silahını teslîm ettiğini ve cinâyetin icrâsından sonra en ziyâde mûcib te'essûf olmuş olan mâdde hatîbi öldüremeyerek yalnız cerh etmiş olması olduğunu ve hürriyetini kazandığı zaman hareketini tatbîk ve tasdîk etmek istemeyenler hakkında dahi ikmâl-i vazîfe edeceğini söylemiş idi. [334]

Sâlifü-z-zikr vukûata nazaran Hâfız Salih iki seneden beri muhteli-ş-şu'ûr olup bunun sebab-i mûcib-i dahi Selanik'te bulunduğu zamanda dûçar olduğu aşk u sevda ailesidir. Zuhûr olunan ihtilâlî-ş-şu'ûr hayâlât-ı sem'îye ve galatât-ı hissiye-yi basariye ile müterâfık malihülyâ-yı mezhebi şeklinde arz-ı vücûd edip hurâfât-ı mezkûre sebebiyle tevellüd eden efkâr-ı tagayyürât-ı hezeyânîye-yi müteâkip Hâfız Salih arz üzerinde evâmîr-i ilâhînin icrâsına me'mûr olduğu zannında bulunarak vukûat-ı mezkûre-yi icrâ etmiştir. [334]

Netice: Netice-yi karar ber-vech-i âtî hülâsa edilir. [335]

Evvelen Hâfız Salih hayâlât-ı sem'îye ve galatât-ı hissiye-hi basariye ile müterâfık malihülyâ-yı mezheb-i şeklinde ihtilâl-i dimâğîyeye müptelâdır. [335]

Sâniyen merkûm icrâ etmiş olduğu fiilden dolayı mes'ûl değildir. [335]

Sâlisen nassın muhâfız-ı için merkûm dâr ü mecânînden birisine ilkâ olunması lazım gelir. (Doktor Kastro tarafından 20 Şubat 1298 târihli tanzîm kılınan rapor tercümesi. Avni Mahmud Beyin Muhtasar Emrâz-ı Akliyesinden, Sâhife 531.) [335]

Bu mütehezzîlerin kendilerince azîz olan eşhâs-ı rütbe-yi şehâdete nâil ederek makâm-ı cennete vusûllerini te'mîn veya kıssâ-yı İbrahim Aleyhisselam tarzında hoşnudiye-yi ilâhiye celp için kurban veyahut ki münâfıkların iğva ve idlâllerinden tahlis için öldürmeleride oldukça kesretle ikâ' ettikleri cinâyettendir. [335]

3.8.4.2. Müşâhede 56

Hezeyân-ı mezheb-i. Rızâ-yı bâri uğrunda evlatlarını kurban ediş. F. zâhiren irsiyetinde selîmdir. Anûd ve mahdûdü-l-fikr olarak müteârifî. Birkaç defalar dizanteriye tutulmuş, Amerika muhârebâtına iştirâk etmiş, daha sonra kunduracı olmuş, 1871 de bilâhare zevcesi olan kadınla muârefe peyda etmiş, bir aile teşekkülüne muvaffak olabilmek için çok çalışmış nihâyet 1875 de yirmibeş yaşında te'ehhül etmiş. 1876 da kuş palazı olmuş, ba'dehu bir köyde küçük bir yer edinmiş, mûzi olmuş ve bir

zümre-yi ruhbâniye iltihâk etmiş. 1876 da bir teşemmüse dūçar olmuş ve 1877 tarihinde bile hâla bu teşemmüstbente muzdarip (sadâ') bulunuyordu. Tahsili az ise de mert bir adam olup ailesini gâyet severdi. 1878 de bir vaâz ve bir cerîde mütâlââsını müteâkip ahlâkında küllî bir tahavvül husûle gelir, birtakım mülâhazât-ı amîkiye-yi dîniyeye dalar. Dargın olduğu adamlarla barışır, yeni bir hayata “Evâmir ve rızây-ı ilâhi-yi vecihle bir hayat-ı mezellete” girer. Hisseder ki Cenâbı Hak kendisini hizmet-i mahsûsa için intihâp etmiş olup bu sebepten ailesini ve san'âtını terk etmek iktizâ ediyor. Cenâb-ı Hak kendisine vaad ediyorki ailesini terk ederek İncîl-i Şerîften vaz u nasîhat etmeye râzı olursa Cenâb-ı Hakta kendisine İncîldeki duaları anlayacak feyz ü ma'rûf ihsân edecektir. Zaten daha 14 yaşında iken Cenâb-ı Hakkın sesini işitmiş olup o vakittenberidir himâye-yi rabbâniye altında olduğunu hissetmişti. 1878 Haziranında kendisini Adventist Mezhebine vaftiz ettirir. Bu aralık uykuya dalacağı esnâda kendisine bir tecellî olur. Üzerine ağır ve siyah bir bulut iner, anlaşılır anlaşılmaz sesler işitir. Üç çarık fersah mesafede kayın vâlidesinin hânesine nakil olunur. Yıldırım ve gök gürlemesi sadâ'larıyla müterâfık şiddetli bir rüzgar kasırgası duyar, bütün bu tecellî esnâsında kendisi hâl-i niyazda kalır. Ve fevkalâde heyecâna dūçar olur. Bunun üzerine Adventistler kendisini bu tecellî hasebiyle en lâyük telakkî ettikleri için mezheplerinin kondüktörlüğüne nasbederler. [335]

1878 Kanûn-i Evvelinde, katlden dokuz hafta akdem, Cenâb-ı Hak kendisinden zevcesi ile büsbütün kat'ı alâka etmesini talep eder. Bu emre itaât eder, Cenâbı Hakla her telakkîsi vukûsunda sanki parmaklarının ucundan bir şey akıyormuş, nâhiye-yi kalbiyesini bir şey sıkıyormuş gibi gayr-ı kâbil-i ta'rîf bir hâl hisseder ve aynı zamanda bazen on beş dakika kadar imtidâd eden ve kat'iyen bihodi vermeyen bir hâlet-i husûsiye-yi şu'ûra dūçar olurdu. Bu esnâda kendini huzûr-ı beride hisseder ve bağırarak için gayr-ı kâbil zabt bir meyil hisseder ve bu meyilden artık büsbütün ailesini terk ederek semt-i âhara gitmesi ve Allah uğrunda dervişlik etmesi îcâp ettiği neticesini istihrâç eder. [337]

Suhûletle hiddetlenici sabırsızlanıcı bir mîzâç peyda eder. Pek ziyâde sevdiği evlatlarını bile horlamaya başlar, katlden üç hafta evvel bir kilola esnâsında yeni bir tecellî olur. Üzerine bir bulut düşer, başı göğsü yanar, sert bir rüzgar eser, gök gürültüleri işitir, ba'dehu kendisini içinde bir kandil yanar bir odada yalnız bir gecelik gömleği ile görür. Bir ses derki : “İşte İsa buradadır” bu anda kendisini camdan ma'mûl imiş zanneder yani butlan hissini kendisi de idrâk eder. On gün sonra kâim biraderi ile vukû bulan bir mücâdele de kâim birâderi kendisini tüfenkle öldürmekle tehdîd etmesi üzerine nefsinde pek müellim bir his duyar. Kendisine öyle gelir ki Cenâb-ı Hak evin

içindedir ve kendisinden büyük bir kurban istemektedir. Bu andan i'tibâren bir parça ekmekle büskevitten başka bir şey yemez, sâde sudan başka bir şey içmez, pek az uyur ve uykusunda müşkilâtla nefes alabilir. [337]

Bu esnâlarda kendisine öyle gelir ki Cenâbı Hak kendisinden büyük, pek büyük, Hazreti İsa gibi büyük bir fedâkârlık bekliyor. Durup dinlenmeksizin hep irâde-yi rabbâniyenin ne olabileceğini, son tecellîyatın ne demek olacağını mülâhaza etmeye ve aynı zamanda kâim birâderinin kendisini silahla tehdîdinden pek ziyâde endişe etmeye başlar. [338]

Fiil-i katlden dört gün evvel eğer kendisine i'tikâd edecek olursa kendisini şifâyâb edeceğini bir kızcağıza vaâdettiği gibi hasta bir adventiste de şifâsının kendisine ilhâm olduğunu söyler. [338]

Katlden üç gün evvel irâde-yi ilâhiye kendisini seyâhate çıkması ve neşr-i dîne gayret eylemesi merkezinde olduğuna kanâat getirirse de ne tarafa gideceğini bilemez, ertesi gün zevcesi bir adventist cerîdesinde kıssâ-yı İbrahim Aleyhisselâmı okumak mülâbesesiyle eğer bir emr-i rabbâni vâki' olursa kendisinin de böyle bir fedâkârlık icrâsına muktedir olup olmayacağını sorar. Bu suâl karşısında evvel emirde bir kere sarsılır, ba'dehu suâli ma'nâsız ve münâsebetsiz bulur, ertesi güne kadar münhasıran zihnini bu mesele ile işgâl eder, nihâyet kendisi içinde bir fedâkârlık icrâsı lâ-büd olduğuna kanâat getirirse de zevcesini mi yoksa çocuklarından birini mi kurban etmesi lazım geleceğini ta'yîn edemez. [338]

Son altı hafta zarfında tabîb dikkat etmiş idi ki F.'de mu'tâdın fevkinde bir kâbiliyet-i teheyyüciye, bir teheyyüc-i dîni, işe adem-i istitaât, mîzâcında sukûtilik ve melâmet var. Hatta ahbâsından bir takımları tecennün etmiş olmasından bile korkmaya başlamışlardı. Ayın otuzuncu günü akşam üzeri, pek çok irâd-ı nutkettiği bir adventist ictimâsından zevcesiyle birlikte avdet esnâsında gözüne şimşekler görünür ve semâda gayr-ı tabii bir kırmızılığa dikkat eder, aynı zamanda bulutta kameri setrediyordu. Bu hâlin bir işâret-i rabbâniye olduğuna hükmeder, sabahleyin bir ile yedi arasında kendisine vahiy geldiği zamanlarda hissettiği ahvâl ile uyanır, kendisine öyle gelir ki Cenâb-ı Hak kendisinin Hazret-i İbrahim gibi imtihan etmek istiyor ve çocuğunu öldürmesini emrediyor. Zevcesi kendisini fikrinden vazgeçirmeye çalışıyor, fakat dinlemez, öteki odaya geçer, büyük bıçağı bileyip hemen icrâyâ niyet eder. Maahazâ tekrar zevcesinin odasına geçer zevcesi yeniden kanâatini tahvile çalışıyorsa, F. Cenâb-ı Hakkın her sûretle kendisini imtihan etmek istediğini iddiâ eder. Nihâyet zevcesi kocasının beyânâtındaki ciddiyete kâil olmaksızın "Eh öyleyse, Allah muînin olsun," der. [339]

F. kendisini gecelik gömleği ile, başı iki elleri arasında görünce kendisini üç hafta evvel rüyada gördüğü halde bulur, işâret-i ilâhiye-yi bâhir idi, bıçak ile mücehhez bulunan elini kaldırıp irâde-yi ilâhiye sâdır olsun için bir müddet bekler, ba'dehu bıçağı küçük kızının kalbine saplar, çocuk yalnız “Oh, babacığım” diyebilip vefat eder. F. çocuğun Cenâb-ı Haktan niyâz ettiği vecihle ızdırâp çekmediğini görmekle mahzûz olur. [340]

Cesedin yanındaki yatağa yatıp kendisinde büyük bir hiffet duyar, zevcesinin te'ellimatına karşı “Allah elimi tutacak zannettim” cevabını verir, zaten su ile vaftiz olmuş ve ziyâret-i rûhu-l-kuddûse nâil olmuş olduğu için bundan sonra ateş vaftizine mazhar olacağını söyler. Vakâdan biraz sonra kendisine ilhâm olur ki çocuk üç gün sonra iâde-yi hayat edecektir. Bu ilham ile sevinerek uyur, ertesi sabah gelen iki adventist keyfiyet-i kurbandan tedehhüş ederlerse de üç gün sonra dirileceğine inanırlar(!). F. ertesi sabah yine mûziliğini icrâ edip ba'dehu köy halkına mühim bir tebliğâtta bulunacağı beyânıyla hânesine da'vet eder. [340]

Yirmi kadar kişi dâvete icâbet eder, kendisine vâki olan tecellîlerden bahsettikten sonra çocuğun cesedini halkın nazar-ı dehşet ü vahşiyetine arz eder ve üç gün sonra tekrar dirileceğini beyân eder. Katlin vukûsu akşamı zuhûr eden yeni bir fırtına F. nazarında amelinin nezd-i rabbâniyede makbûl olduğunu isbât eder. Ertesi gün F. hey'et-i adliyye cürmünün esbâbını kemâl-i huzûr ve sükûnetle hikâye eder. Zevceside bu esnâda çocuğun iâde-yi hayat edeceği kanâatiyle (!) ve sükûnet ile isbât-ı vücûd eder. Zevcesi de refâkatında olduğu halde hapis-hâneye ilkâ edilmek üzere yola çıkarıldıkları vakit, F. yolda ilâhiler okuyarak hey'et-i adliyye kendisini erkân-ı İncîliyeden gibi göstermeye gayret eder. Adventisler de hâla kısmen olsun zevcesi gibi çocuğun yeniden iâde-yi hayat edeceğine kâil bulunuyorlardı. Bittabii çocuk dirilmedi vâlideside kocasının evlâdını bir nevbet-i cinnet içinde itlâf ettiğini anladı. Yalnız F. bî-iknâ mümkün olamadı. Diyordu ki günü kitâb-ı mukaddes de hilkat-ı âlem bahsinde beyân olunan gün ma'nâsına almak icâp eder. Ve bu günün müddet-i kendisince de ma'lûm değildir. Hezeyân-ı gittikçe tezâyüd ediyordu, kendisini hiçbir zaman bu rütbe mesrûr-ı müreffeh hissetmemişti. Kudûs-i şerîfte havâriyyûn nezdinde olduğunu zannediyor, Danyal ve Mikail ve Hazret-i İsa bilhâssa Hazret-i Yakup aleyhisselâmın kendi şahsına temessül ettiklerini söylüyordu. Kendi katlinin nihâyet bulacağı târih olsa olsa Mikail aleyhisselâmın bi'set-i târihi olmak üzere Danyal aleyhisselâmın kitâbında mestûr olan 2300 gün olması lazım geleceğini ifâde ediyordu. Bir müddet sonra hapis-hânede îmân-ı kâmilinin mükâfatı olmak üzere üçüncü bir tecellî-yi kebîr, ateş ile üçüncü vaftiz vâki' oldu. Kendisi şedîd bir soğuk isti'lâ etmiş, âdeta bir şelâlenin altında

kalmış ve bütün vücûdu ateşten imiş gibi hissediyordu. Birkaç günler kuvve-yi şâmmenden mahrûm kalıp bu esnâda kendisinde müteaddîd vahiyler ve tecellîler vâki' oldu. Bilhâssa 21 Mayısta zuhûr eden bir tecellî de hapis-hânesinin kapıları gâyet mükellef merâsim ve tezâhürât-ı semâviye açılıp iâde-yi rûh eden çocuğu kırmızı bir sehâb-ı mûzi içinde zâhir olarak hükümet-i rabbâniye-yi i'lân ediyordu. [340]

Şuhûd iki seneden beri F.'nin seciye ve hayatına ârız olan tahavvül-i azîme-yi şehâdet ettiler. Hapis-hâne gardiyanı merkûmda birsâmâtın ve husûsiyle ervâh-ı habîseye isnâd ettiği fena kokuların kesretle vâki' olduğunu hikâye ediyor, tabîb dahi F.'nin vakâ-yı katlden akdem ki mah zarfında kendisine hikâye ettiği birsâmât-ı tasdik, kendisine Mikâil aleyhisselâma temessül ettiğini ve işbu melâike gibi iblis-i la'in ile muhârebeye me'mûr olduğunu söylediğini hikâye etti. Hapis-hâne de müsterîh olup sevgili kerîmesinin ziyânından me'yûs ve nâlan olmakla beraber, hareketinin meşrûiyetine kânidir. Me'mûriyet-i dîniyesini sahîh sanıyor, hâfıza ve melekât-ı mantikiyesi halelden mâsun olduğu gibi bir gûne a'râz-ı cismâniye dahi irâeye etmiyor, meşiyet-i ilâhiye taalluk ederse bir ikinci fedâkârlığa daha hâzır olup âtisinden de endişenâk değildir, ne kadar isterlerse o kadar hapis-hâne de kalabilir, zaten hayat-ı mahbûsiyetinin kâffe-yi vakayî'i ve hâdisâtını bir usûl-ı hezeyân-ı muttarid ve gayr-ı mantikiye teb'an bir âyet-i İnciliyeye tatbîk etmektedir. 1879 Nisanın'dan i'tibâren birsâmât münkati' olursa da hezeyân devâmı tekemmül eder, ibtidâ da kendisini sahîb-i İncil daha sonra büyük bir peygamber zannederken şimdi akânîm-i selâsenin şahs-ı sâlisi farzetmektedir. Akıbeti bir tımar-hâneye idhâl edilmiştir. (Folsom, Journal of Mental Science, Temmuz 1880). [342]

Bu mecnûnlar hitâbe ve mev'izalarla zaten tarîk-i heyecân-ı dîniye dâhil olmuş i'tikadât-ı bâtıla sahip avam halkı tahrîk ve ihtilâle teşvîk sûretiyle de âsâyiş-i umûmi-yi ihlâl ederek tabâbet-i adliyece ehemmiyeti kesbederler. Keza gerek kendiliklerinden gerekse bir emr-i rabbâniye itaât ettiklerini zannettiklerinden medîd riyâzetlere, tecdiât-ı zâtiyeye (içlerinde kendilerini çarmıha geren bile vardır) tevessül ederek kendi hayatları için tehlike teşkîl ettikleri de vâkıdır. [343]

Tabâbet-i adliye nokta-yı nazarından mühim olan cihet meselenin bir ihtiras mı (taassup) yoksa cinnet mi olduğunu ta'yîn etmektir. Buda ancak hastanın ibrâz ettiği kâffe-yi ahvâl-i hey'et-i umûmiyesiyle mütâlââ edip yoksa vakayî'i müddeabihi bir nümâyiş-i münferid, bir hâlet-i rûhiyenin arz-ı ârızisi gibi telakkî etmemek sâyesinde mümkün olabilir. Sevâbık evsâf-ı serîriyesi maraz-ı mefrûzun sûret-i tekevvün ve tarz seyrinin, semât-ı asabiye, cismâniye ve ırsiyenin sahâ-yı tenâsüliye de kesîru-l-vukû olan galatât-ı tabiiyenin taharrîsi birsâmâtın, hâlât-ı vecdiyenin, tezâhürât-ı şebih

sar'aviye vesâir ihtilâcâtın müşâhedeşi bîrsâmâ müstenid efkâr-ı hezeyânîye ve bunların tezelzül nâ-pezir sûrette kuvveti, fıkârât-ı İnciliye veya Kur'ânîyenin tefsirât-ı gayr-ı mantıkiyesi velhâsıl fiilin bilâ tedâbürr ve ihtiyât alâ-mülâin-nâs, emr-i ilâhiye istinâden iddiâsıyla tarz icrâsı nûkat-ı nazardan müttehemîn hüviyet-i heyet-i umûmiyesiyle nazar-ı mütâlââyâ alınarak vakanın tebeyyün hakîkatî mümkün olabilir. [343]

3.8.5. Nuûzetkâr Mütehezzîler

Bunlarda esâs maraz hastanın kendisine alelâde sunûf-ı âliye cem'iyete mensûp âhar cinsten birinin aşk u alâkası olduğu kanâati sûretinde bir hezeyândan mükevvenidir. Bu aşk efsânevî, mefrût, fakat eflâtûni olup ezmine-yi sâlifenin şevvaliye hikayelerini, Kerem ile Aslı masallarını andırır, bu kabîl hastegânda daha pek erkenden halavetdâr bir meyl-i hassâsiyet, hâlim, sâkin, dağdasız bir tarz-ı hissiyât hülyâperver nazar-ı dikkati celbeder. Alelekser ihtiyâc-ı tabiînin tatmîni cihetinden şedîd bir ilcâ-yı tenâsül-i yoktur. Cins-i mübâyene karşı seciyelerinin çolpalığı, beceriksizliği, cür'etsizliği neticesi bunlar sarîh tekarrüblardan, tasaddiyât-ı âşıkâneden ihtirâz eder. Ekseriya sinn-i bülûğlarından i'tibâren bir müfekkire-yi garâmın meftûn ve hayranı kalırlar. Efsâne-yi aşkları zâde-yi tahayyülât ve tefekkürâtıdır. Ekseriya istinnâ ederler, bir nevrôz-ı isteriyâ-yı veya daü-l-murâki tezâhürâtına bunlarda çokluk tesâdüf olunur. [344]

Bu kabîl eşhâstan biri bir gün seviye-yi ictimâiyesi kendisinden yüksek bir kadında kendi müfekkire-yi perestîdesini temessül etmiş olur. Onun en ehemmiyetsiz evzâ' ve etvârından kendisine tekarrub için teşciât ma'nâsı çıkarır. Gazetelerin bazı neşriyatında kendi hussâsına bazı remziyâtın mevcûdiyetini farz eder. Sevdîği kadınla münâsebet-i bîrsâmîye tahassül eder. Sadâ'lar kendisine yakında seviye-yi ictimâiyeleri arasında ki farkın zâil olarak yekdiğerlerine küfüv olacaklarından ifhâm eder. Nihâyet mütehezzî i'lân-ı mafî-z-zamir eder. Kendisini karşılayacağı pek tabii olan cevâb-ı red dâima bir entrika neticesidir. Çünkü pek kuvvetli düşmanları vardır, bunun üzerine bir hezeyân-ı i'tisâfi-yi neseb-i tekevvün eder. İş bu mertebeyi bulunca hasta artık bir mühlike-yi ictimâiyedir. Sevdîği kadının ailesini tehdide başlar, evinin huzûrunu ihlâl eder, muvâfakat edilmeyen izdivâç dolayısıyla zarâr u ziyan talebine, matbûata, muhâkime müracaâtla tehdide ve nihâyet büyücek rezâletler îkâsına başlayarak akıbeti bir bimar-hâneye idhâlleri zarûret kesbeder. [345]

3.8.5.1. Müşâhede 57

Kont B., hükûmete müracaâtla Bâşir isminde eski bir muallimin Kontesi, muhabbet-nâmeler takdîm ederek takip etmekte olduğundan ve şu son zamanlarda

kendisine büyücek bir meblağ vermeyecek olursa alâ-mülâin-nâs şeref ve haysiyetini ihlâl ile tehdîd ettiğinden şikâyet eder. Bâşir fiil-i müştekabîhi i'tirâf edip madamın kendisini dam aşkına düşürdüğünü ve bu uğurda san'âtını feda ederek artık hiçbir şey kazanamaz olduğunu teşebbüsüne sebep olarak dermiyân eder. [345]

Bâşir 25 yaşında olup hemşiresi mecnûnedir. Kendisi 14 yaşında ihtilâdât-ı dimâğîye ile müterâfık kırmızıya geçmiştir. Bu hastalık neticesinde kuvve-yi sâmiyasını kaybettiği gibi ahlâkı da tebeddül ederek mütefekkir ve merdumgiriz olmuştur. 1872-1873 senelerinde Kontun hizmetinde iken bilâhare hizmet-i devlete dâhil olmuş ve 1874 Ağustosuna kadar vazîfesini mûcip memnûniyet bir sûrette îfâ eylemiştir. Fakat bu târihten i'tibâren vazîfesinde tekâsüle başlayarak gününü Kont'un hânesi önünde gezinmek, yahud ki karşısındaki kahve-hâne de oturmakla geçirmeye başlamış. Kuvve-yi mantikiyesi iyiden iyi dûçar za'f olmuş Bâşir için muhibbâne bir selam veyahud ehemmiyetsiz bir münâsebet kadının kendisini sevdiği hakkında husûl-i kanâate kifâyet eder. Muhabbet-nâmeler takdîm-i ile Kontesi takibe başlayarak gazete sûtûnlarında tesâdüf ettiği ibâre ve fıkraları Kontes tarafından kendisine hitap edilmiş muvaffik cevaplar gibi telakkîye başlar. Ve bu tarz-ı telakkîsine sebep olarak mesela fikârât-ı mezkûradan birinin münderiç olduğu gazete numarasının Kontesin hânesi numarasına tevafuk etmesini ve keza diğer bir fikranın ibtidâsında açık bir el resmi bulunmakta olup hâlbuki Kontes de sokağa çıkarken eldivenlerini taktığı esnâda elini o vaziyette tuttuğunu dermiyân eyler. Mektupları perde birûnâne olmamakla beraber pek efsânevî idi. Kontese vefasızlığından dolayı serzeniş ediyor, kendisi için işinden gücünden olduğunu (burası sahîh idi) söylüyor, intihâr etmekle tehdîd ediyordu. İla ahir, ila ahir. [346]

Kontes tarafından ru'ye-yi iltifât gösterildiğine dair hiçbir delil irâeye edememekle beraber hezayânında ve efsâne-yi aşkında ısrâr ile sebât ediyordu. Ma'nâ-yı vech-i efsânevî, vaz'iyet-i umûmiyesi kibarâne ve edebâne olup hâlinde hılafâde hiçbir şey görünmüyordu. Semât-ı tereddî ve teşvîşât-ı mâddiye asarı yok. Bimar-hâneye ilkâ edildikten bir müddet sonra ailesi tarafından çıkarılıp nezdlerine alınır, bir müddet bilâ meşgale dolaştıktan sonra yine Kontes'in ikâmetgâhı yanına gelip muhabbet-nâmeler yazmaya, tehdîdler savurmaya başlaması üzerine tekrar bir bimar-hâneye ilkâsı zarûri olur. [347]

3.8.6. Bibliografya

Paul Garnier: Pariste Cinnet.

Kraft Ebing: Tabâbet-i Adliye-yi Mecânîn.

Magnan: Durûs-ı Serîriye.

Magnan ve Sergio: Hezeyân-ı Müzmin.

Sergio ve Kapğar: Hezeyân-ı Tefsirkârı.

Dupre ve Loğr: Hezeyân-ı Tahayyüli.

Dupre: Mâniyâ-yı Kezûbi.

Lazeğ: Mütâlâât-ı Tıbbiye.

Gilbert Ballet: Durûs-ı Serîriye-yi Tıbbiye.

Terenel: Pratik

Mediko Şirojikalde Hezeyân-ı İ'tisâfî Bend-i.

3.9. Kemakıllar

(Fedmler, eblehler, sâdediller, mütehezzî eblehler, sağır dilsizler) [348]

Kemakıllı ser-nâmesi altında cem'edilen ma'lûliyet-i rûhiyeler bilhâssa emrâz-ı akliyeden evsâf-ı âtiye ile farkolunur: [348]

Evvelen hayat-ı rûhiye hayat-ı umûmiyesiyle ve fakat bilhâssa melekât-ı fikriyeye taalluk eden cihetten dūçar tagayyūr olmuştur. [348]

Sâniyen bu tagayyūr neşvüneması tamam olmazdan evvel tekevvün etmiş olup binâenaleyh neşvünema-yı akl-i bu tagayyūr ârız olduğu zaman ne derece-yi tenemmüv de ise o halde kalmış veyahut ki ondan sonra pek az terakkî edebilmiştir. [348]

Sâlisen tevkîf-i nevm-i rûhiler alelekser vakf-ı nümûvv-ı beden asarıyla tevafuk eder. Ve bu süi-teşekkülât-ı cismâniye ekseriya teşvişât-ı vezâif-i rûhiyenin neş'et ettiği esbâb-ı teşrîhiyeden münbaistir. [348]

Fedâmet-i tâmme-yi velâdiyeden, bir hâlet-i mutavassıta olan belâhet ve hâlet-i tabiiyeye en yakın olan sâdediliye varıncaya kadar vakf-ı nümûvv-ı rûhiyenin lâ-yüiddü enva' ve derecâtını umûmiyetle kemakıllı ta'bîr-i umûmisi altında yâd edeceğiz. [348]

Bazı ahvâlde vardır ki velâdi veya küçük yaşta bir asammiyet neticesi lisân mefkûd olduğundan neşvünema-yı rûhi iyiden iyi geri kalmıştır. Bu ahvâl ilm-i teşrih ve ilm-i emrâz noktâ-yı nazarından fedâmetle kâbil kıyâs değil iseler de ekseriyâ serîriyatta aynı kadroya idhâl olunur. [348]

Bu vakf-ı nümûvv-ı rûhiyeleri intâç eden esbâb ya hayat-ı cenîniye, ya velâdet yahud ki sinn-i tenemmüv de icrâ-yı te'sîr eder. [349]

1. Hayat-ı cenîniye esnâsında te'sîr eden esbâb-ı vâlidine hâs olup cursûme ile iştigâl eden avâmil-i tereddiyâta şâmilidir. Avâmil-i mezkûre gerek derz-i uzmlerin kable-l-vakit teşekkülleri ve tâli' olarak neşvünema-yı dimâğın vaktinden evvel tevekkufu, gerekse dimâğın veya bir kısmının ibtidâ-i sûrette vakf-ı nümûvv-ı sûretiyle zâhir olan süi-teşekkülât-ı kohfeye ve dimâğiye ile âyan olur. Tereddî-yi mûcip olup ebeveyninden neş'et eden avâmil ise sar'a, emrâz-ı dimâğiye, cinnet, summ bûkm, sıra ile tevâli etmiş izdivâc-ı ekârib, ayyaşlık, sarhoşluk, inhizâl-i rûh-i ve cismân-i, esnâ-yı hâmilde daü-l-frenci-yi bünyevi gibi hâlâttır. [349]

2. Esnâ-yı hâmilde îkâ'ı te'sîr eden esbâb meyanında husûlenin gâyet zik veyahut ki fenâ veya huşûnetle tatbîk edilmiş melekât-ı cenînin sebebiyet verdiği âfet-i kohfeye zikrolunabilir. [349]

3. Ve nihâyet fedâmet-i ba'de-l-velâ da fenâ şerâit-i sıhhiyeye ma'rûz kalmak, rahitsa uğramak, çocuğu şedîd bir menbâ'ı harâret yakınında uyutmayı i'tiyâd edinmek, afyon veya ispiro içirmek sebeble husûle gelen âfet-i ra'siye neticesi husûle gelir. [349]

Kezâlik ihtilâdât-ı dimâğiye ile müterâfık emrâz-ı hâdde ve bilhâssa tefeccürât-ı hâdde, sar'a, menşei ne olursa olsun istimnâ-yı muaccele dahi bu sınıf esbâbdan ma'düddur. [349]

Fedâmette dimâğın irâeye ettiği tehavvülât ya uzvun ibâd nesebiyesi bâk-i kaldığı halde hacminin noksânı, ya binnisbe şâyan memnuniyet bir hacimde bulunmasına rağmen telâfif-i dimâğiye'nin pek basît ve gâyet nâdir olması, yahud ki düruz-i azîmenin pek erken ta'zîmi veya bü'rü mahdûde-yi iltihâb veya teleyyüniye tekevvünü sebebine aksâm-ı dimâğiye'nin harabı veya ma'dümiyeti veyahut ki istiskâ-yı dimâği-yi dâhili veya hâric-i tahassülünden ibâret olup bu istiskâ hâlide zaten sehâyân veya gışâ-yı bâtınati-l-muhde mütekarrir vetîrât-ı iltihâbiye'nin bâkiyesi olmaktan başka bir şey değildir. [350]

Galatât-ı tabiiyye-yi kohfeye dürz-i azîmelerin vaktinden evvel kapanımları sebebine dimâği veya bazı aksâmın tâli' olarak, yahut ki yafuhları hizâsında tekarrur etmiş vetîrât-ı iltihâbiye neticesinde ibtidâ-yi olarak bir vakf-ı nümûva uğramasından ileri gelir. Bazen de dürzler ev'îye-yi mağdiyeden bir kısmının vaktinden evvel insidâd-ı sebebine büsbütün açık kalır. Her iki halde kohf küçük kalır ve süi-şekle dûçar olur. [350]

Aynı esbâb-ı teşrîhiye sebebiyle vakf-ı nümûvv-ı rûhiyeye müptela olanlarda teharrukiyet, hissiyet, â'zâ-yı havâss-ı sahâlarından teşvîşât-ı vuzûfiye ile sâir alâmet-i mâddiye-yi tereddidiyata dahi tesâdüf olunur. [350]

Havâssı ulviye sahasında kemne, asammîyet, şâmme ve zâikanın hâlet-i mebnâiyesi görünür. Hissiyet-i cildiye butlân hiss-i derecesinde hafiftir. Uzlât-ı ayniyenin felcinden ziyâde teşennücünden münbais havl kesîru-l-vukûdur. [350]

Sahâ-yı kelimada ekseriya lüknet mevcûddur. Etrafta da merkezi-l-menşei teşvîşât-ı teharrukiyeye kesretle tesâdüf olunur. Gerek esâbi', azd ve saka münhasır rücfanât-ı irticâciye veya hurevi-ş-şekli rücfanât-ı müteammime mevcûd olabildiği gibi eskseriya hâlet-i sar'aviyeye de tesâdüf olunur. Bu hâlet-i sar'aviye ya aynı esbâbdan neş'et etme olup fedâmetle beraber tekevvün etmiştir. Yahud ki daha mütekaddim olup fedâmet onun neticesidir. Takallüsât dahi topallık ve çolaklık husûle getirir. Felc hâlât-ı da kesîrdir. Bazı fedmler yürüyemezler, bazıları da ya yürürken yahut ki ayakta dururken muvâzenetlerini muhâfaza da dûçar müşkilât olurlar. [351]

Vezâif-i tenâsüliyyede bunlar da hılâf tabiat irâeye eder. Son derece müterakkî fedâmette vezâif-i mezkûre ma'dümdür. Hasîtan küçük ve mebnâdadır. Dams ya pek geç zâhir olur, ya hiç yoktur. Bu da inânet ve akâmeti intâç eder. Biraz daha mütekemmil fedmlerde ihtiyâc-ı tenâsül-i umûmiyetle mütenâkıs, nâdiren mütezâyiddir. Mütezâyid olduğu takdîr de istimnâya meyil görüldüğü vâkıdır. Kezâlik çocukluk, koca dillilik, kalın dudaklık, esnânın fena olması ve çabuk dökülmesi, guded-i derekiyenin, nesc-i şahmiye-yi tahte-l-cildînin dahâmesi gibi bazı galatât-ı tabiiye dahi bir âfet-i merkeziyeden münbais teşvîşât-ı eġdâiye gibi i'tibâr edilebilir. [351]

Kemakılların muâyene-yi tıbbiye-yi adlîlerinde ma'lûliyet-i rûhiyelerinin derecesiyle beraber echize-yi teharrukiye, hissiye ve hâssiyenin bu teşvîşât-ı vuzûfiyesiyle asar tereddîyât-ı dahi ta'yîn etmek iktizâ eder. [352]

Kohfenin tarz-ı teşekkülünün, galatât-ı tabiiyesinin sıgarât veya kübarât-ı ra'sin tabîb-i adlî için ehemmiyeti vardır. [352]

Muhtelif süi-teşekkülât-ı kohfiyenin delâil-i maraziye olmak i'tibâriyle kıymetlerine gelince denilebilir ki sıgarât-ı ra's hemen de dâima kemakıllı-yı velâdiye delâlet eder. Kohfiyenin süi-teşekkülât-ı hele tevâzün husûle gelmiş hâlet-i tabiiye ile kâbil tevfi̋k ise de yine her halde eshâbının emrâz-ı dimâġiyyeye isti'dâd-ı fevkalâdesini müeyyedir. [352]

Eġer âfet-i mezkûre-yi nâhiye-yi cephe-yi de ise alelumûm za'f akıl görünür, zira kısm-ı kudamâ-yı dimâġ bi-l-hâssa melekât-ı fikriyyeye müvekkildir. Ve nevâhi-yi kohfeye-yi sâirede husûle gelecek muâvezât-ı nevâhi-yi mezkûrenin noksanına tekâbül edemez. Cuyûb-ı cebhiyenin tenemmüvündeki bu tevekkuf bilhâssa dürz-i cebh-i, cidar-i ve sadġların vaktinden evvel iltihâmında hâsıl olur. [352]

Kâide-yi kohfte netve-yi kâvaidenin vaktinden evvel ta'zîmi de câlip dikkattir. Bu hâl kâidenin âliye doğru daha ziyâde temâyülü, azmi kafa ile tediye aralarında teşkîl ettikleri zâviyenin daha az açıklığı sahrelerin daha ziyâde musattah bir sûrette mevzu' olması ve daha şakuli bir meyil irâeye eylemesi ve nihâyet cenâhîn azm u tedi ve hufre-yi dimâġiye-yi mutavassıtanın darlığı ile muttasıftır. Bu tarz-ı teşekkül mah kudama ile mah mutasavvıtın neşvünemâsına mâni olur. [352]

İskelet-i vechiye de aynı zamanda husûle gelecek süi-teşekkülât-ı tâliye (zahr-ı enfîn tebârüz ve cezr-i enfîn tehaffüriyle burnunun kalkıklığı) gözlerin yekdiġerinden tebâüdü, cevfi haccacilerin ittisa' ve amklerinin tenâkusu ve i'zâm-ı fekkiyenin tebârüzü sayesinde bu süi-teşekkülâtın teşhîsi kolay olur. [353]

Neşvünemâ-yı dimâġi veya kohfide mutahassıl bir tagayyürden neş'et eden bu vakf-ı nümûvv-ı rûhiyelerin tabâbet-i adliyece büyük bir ehemmiyet-i tatbikiyeleri

vardır. Bu eşhâs her ne kadar az çok mütekemmil melekâtı fikriye sahibi gibi görünüyorsa da maahazâ hiçbir vakit tabii ve vüsta hâlli bir adam derecesine varamazlar. Bu sebepten mes'ûliyet-i cinâiyeleri de meşkûktur. Kemakıllının mevcûdiyetini ta'yîn ve hükkama isbât fedmler için pek kolay ise de şahs-ı selîme pek yakın olmakla beraber hiç bir vakit o seviyeye vâsıl olamayan sâdedilâne için biraz müşkildir. [353]

Kemakıllı vakayî'nin beyne-l-müellifin fedâmet, belâhet, sâdedil-i nâmlarıyla üç sınıfa taksimi hemen de usûlden olmuştur. Meş'ûre-yi nâ-tamaminin en son kademesini fedmler işgâl edip eblehlerle sâdediller daha yüksek tabaka da kalırlar. Bu üçüncü sonra kendi aralarında daha birçok sunûf-ı tâliyye taksîm edilmişlerse de bütün bu tasnifât hep indî olup ne fedm ile ebleh, ne de ebleh ile sâdedil arasında kat'î bir hâdd-i fâsıl yoktur. Müelliflerin taksim-i tavsifâtın vuzûhatını te'mîn için tevessül edilmiş tasniattan ibârettir. Hakikat halde en amîk fedm ile zeki ve âkil bir adam arasında la-yüiddü derecât vardır. [353]

3.9.1. Fedmler

Bizce ehemmiyeti en az olan gürûh fedmlerdir. Bunlara edilecek muamelede cümle alem müttelik olduğundan tatbikâtında müşkilât hüdûsu ihtimâli yoktur. [354]

Fedm silsile-yi mahlûkâtın o rütbe ednâ mertebesinde, o rütbe mahrûm zeka, o rütbe hissiyâtta muarrâ, o rütbe mahdûde-l-a'mâl, o rütbe az faal bir mevcûtturki tabâbet-i adliyece mevzû' bahis edilmeye değeri olup olmadığını bile ca-yı münâkaşadır. [354]

Bunlar kudretleri olmadığı için zararsızdırlar, bir nebât veya hayvanât-ı süfliyeden biri ne kadar tehlikeli olabilirse bunlarda tehlikeli olabilirler. [354]

Eğer bu silsilede birkaç kademe daha yükselinecek olursa bir nev'i fedmlere daha tesâdüf olunur ki bunlarda fedm olmakla beraber nâ-tâmam ve binnisbe kâbil terbiye bir fedmdir. Bunlar büsbütün mahrûm zeka değildirler, işitir, görür, duyarlar. Birkaç kelime veya ibâreden ibâret bir lisanları bile vardır, fedm-i amîk gibi âtıl değildir. Hareket eder, arzu ettiği bir şey görünce üzerine gider, eğdiyeye hâristir, ne bulursa kapar, iştiâ-yı tenâsüliyesi vardır, hatta bir dereceye kadar üstün körü hissiyât-ı âşıkâne bile irâeye eder. Kendisini seven ve bakanlara karşı asar itmi'nân ve irtibât gösterir, bunlardan bazılarında hatta bazı isti'dâdât-ı husûsiye bile görülür, fedmler içinde rakkaslar, mûsik-i meftunları, resim, hesap yapanları vardır. [354]

Bittabii bunlar öteki fedmler derecesinde zararsız değildir. Nasıl ki edebiyât-ı tıbbiye-yi adliye de bu kabîl fedmlerden sâdır olmuş cerâim mezkûrdur. Vâkıan cerâim-

i mezkûre eshâbının fedmden ziyâde ebleh olup olmadıkları meselesi ca-yı münâkaşa olmakla beraber şu noktaya celb-i nazar dikkat eyleriz ki fedmler bir dereceye kadar kâbil terbiye de olsalar bile yine zekâvet ve vesâit-i tatbîkeden o rütbe mahrûmdur ki alleddevâm gerek ebeveynleri nezdinde, gerekse umûmi dârûlşifâların birinde vesâyet-i nezâret altında bulundukları için ekseriyetle âmmeyi nâssa îkâ'ı mazarrat edemez ve binâenaleyh cem'iyet için tehlikeli değildirler, zaten bir fedm sirkatte etse, bir ta'addidede bulunsa, yangın da çıkarsa, katl bile yapsa kendisini bir tımar-hâneye ilkâdan başka bir şey yapılmak kimsenin hatırından geçmez. Bir fedmi cezalandırmak, ihâfe etmeye çalışmak abestir, bunlar hatta cellat satırının altına sevk olunsalar bile yine kendilerinden ne istendiğini idrâk edemezler. [355]

3.9.2. Eblehler

Kemakıllar silsilesinde biraz daha ilerleyerek eblehlerle sâdediller zümrelerine gelecek olursak esâsen fedmlerden bir farkları olmamakla beraber onlardan farklı ve pek çok tehlikeli bir sınıfla karşılaşmış oluruz. Bunlar öyle fenalık etmek için lazım olan âlât-ı dimâğîye ve bedeniyeden mahrûm, ma'nen ve mâddeten nâkıs mahlûklar olmayıp ekseriya hâricen iyi teşekkül etmiş ve dimâğen de fedmler gibi büyük boşluklar irâeye edeceklerine daha ziyâde muhtelif melekât-ı arasında ne muvaffık nisbetsizlikler gösterirler. [355]

Bunların melekât-ı akliyesinde hakîk-i fedmler gibi mutlak aralıklar ve bu boşluklar yoktur. Vâkıan mezcü teşmil etmek kudretler-i lâzım-ı kadar değilse de yine bir dereceye kadar mezcü teşmil edebilirler, hâfızaları gerçi azdır. Fakat yine hâfızaları vardır, müşkilâtla veya garip bir sûrette ifâde-yi merâm eder olmakla beraber her halde merâmlarını anlatabilirler. İcâd edemezlerse de pekiyi taklît ederler. Ve nihâyet müşâhidin nazar-ı hayretlerini celbeden o kâbiliyet-i husûsiye keyfiyet-i bunlarda fedmlerden daha ziyâdedir. Velhâsıl melekât-ı akliye i'tibârıyla şahs-ı âdiden ancak melekât-ı mezkûrenin binnisbe daha az neşvünemâ bulmuş olması nokta-yı nazarından farklıdır. Bunlar adeta çocuk kalmış gibidirler. [356]

Seciye nokta-yı nazarından ebleh vezâif-i muhtelif arasında garip bir nisbetsizlik irâeye eder. Bunlar da faâliyet bir ihtiyaçtır, bunlar dâima tepreşir, yerinde duramaz ve her zaman bir şey yaparlar, fakat gâyet faal olmakla beraber basîret ve ihtiyâtta külliyyen mahrûmdurlar. Lazım olduğu zaman kendilerini tutamazlar, hele azm ü sebatları hiç yoktur. Ciddiyet ve sebatla çalışmak bunlar için mümkün değildir, alleddevâm bir fikirden diğerine geçerler, akıllarına ne eserse hemen yaparlar, hemen de kâffe-yi müşâhidînin dikkat ederek kaydettikleri vecihle eblehlerin kısm-ı a'zâmında

vâki' olduğu üzere bunları tâ'lîm ü tadrîs edebilmenin imkanı bu fıkdanı-yı dikkatten neş'et eder. Bunlar kendilerine ta'lîm edilen şeyi dâima anlayamadıkları için değil belki de zihinlerini tesbît ederek akıllarında tutamadıkları için öğrenemezler. [356]

Zeka i'tibâriyle eblehler az çok çocuk mertebesinde kalır olmakla beraber ma'nevîyat nokta-yı nazarından bir neşvünema-yı tâm ve hatta garizât-ı süfliye de bir tenemmüv mefrut iktisâbına bile kâbiliyetlidirler. Bunlar hissiyât-ı haseneden mahrûm değillerse de işbu hissiyât-ı hasene-yi zeka ve seciye idâme edemediği için neticesiz kalarak hissiyât-ı şahsiyeye pek kolaylıkla terk-i mevki' ederler. Buna mukâbil hissiyât-ı şahsiye câlip dikkat derece de faâliyettedir. Oburluk, taamkarlık, kibr-i gurûr, şehvet-i nefsânîye eblehler de bilâ mâni'a inkişâf eder, hele garîze-yi tenâsüliye bilhâssa pek erken ve pek şedîd zâhir olur. [357]

3.9.2.1 Mütââlât-ı Tıbbiye-yi Adliye

Mesrudât-ı anfe ile sabit olur ki eblehler fedmlere nispetle daha ziyâde tehlikeli mahlûklardır. Fedmlerde fenalık etmek için hem sâik hem de vesâit-i mukteziye mefkûttur. Eblehler ise kendilerini cürm ü cinâyete sevk edecek garîzata tamamıyla mâlik oldukları gibi luzûmi miktarda vesâit-i icrâiyeleri de vardır. Eblehlerin ihtirâslarına mukâvemet edecek kadar zekâ ve seciyeleri yoksa da bu ihtirasâtı tatmîne çare bulacak zeka ve faâliyetleri vardır. Bundan maadâ hasen teşekkülât-ı bedeniye, kamet-i kâffîye, zinde uzlat, münâsip sûrette teşekkül etmiş ahşâ-yı beden, hissiyeti sâlîme gibi yatmak ve zevk almak için lâ-büd melekât-ı kuva-yı cismânîyece ekser eşhâs-ı âdiyeden farkları yoktur. Eblehler zeka ve seciyeleri i'tibâriyle çocuk derecesinde oldukları halde garîzat ve zindegî-yi bedenleri nokta-yı nazarından büyük adam mertebesinde olup kendilerinin dâ-i-yi tehlike olmaları da bu adem-i tevâzün-i tabiidan neş'et eder. [357]

Eblehler şedîd bir arzusun sevk ü teşvîkinde oldukları, kendilerini çekip idare edecek kuvvetten mahrûm bulundukları için pek kolaylıkla câni olurlar. Maahazâ şurasını da bilmek îcâp eder ki cinâyetleri zeki bir câninin cinâyetine benzemez. Bunların cinâyetleri hemen dâima haşîn ve tadbîrsiz bir cürüm olup öyle tasarlanmış ve tertîp olunmuş cinâyât pek nâdirdir. Bir cürüm ne derece bir tertîbat ile vücûda getirilmiş ise o rûtbe bir eblehin eseri olması nâdirdir. [358]

Bu sebepten ebleh câniler de kesret i'tibâriyle cerâimin envai zeki cânilerin cerâimiyle ma'kûsen mütenâsıptır. Zeki cânilerde en kesîru-l-vukû cürm ü sirkat olup ta'addiyât-ı ahlak ve îkâ'ı harik ve katl eden sonra gelir. Eblehlerde ise en kesîru-l-vukû olan katl olup ba'dehu sırasıyla îkâ'ı harik, ta'addiyât-ı ahlak ve sirkat görülür, yalnız

bu cihet bile ebleh-i cânî-yi ayrı bir cins olarak telakkîye kâfi olduğu halde cerâimin evsâfında da îkâ' edilen dimâğın tabiatına tabii hususiyât vardır: Cerâim-i eblehânenin evsâf-ı mahsûsesi huşûnet, âniyet, tertîbâtın ma'dûmiyeti ve bilhâssa esbâbın ehemmiyetsizliğidir. Hatta bazen hiçbir sebep bile olmaz. Bir ilcâ-yı tahrîpten başka sebep olmadığı halde katli îkâ' eden eblehler görülmüştür. Bazen cinayet bir eser-i taklîdîdir. Gal, bir eblehin müşâhedesini nakleder ki bir kere domuz kesildiğini gördüğü için bir adamı boğazından keserek itlâf etmiştir. Yahut ki cinâyetin esbâb-ı büsbütün lâ-şey münasebesindedir. Latîfe kastıyla kendisini kızdırdığı için, pek değersiz bir şey hoşuna gidip de ona mâlik olmak için îkâ'ı katl eden eblehler görülmüştür, keza eblehler mutâlib-i şhevâniyesine muvâfakat etmediği için bir kadını, hatta bu kadın vâlidesi veya hemşiresi olduğu halde, bilâ tereddüt boğazını sıkarak itlâf edebilir oldukları gibi bir münâkaşa esnâsında ilk ellerine geçirecekleri silahla muhasımlarının üzerine atılmakta da tereddüt etmezler. [358]

Îkâ'ı harîk eden eblehlerde böyledir. [359]

Fedm yangın çıkaracak olursa ne yaptığını bilmeksizin sevk-i tesâdüfle yapar. Eblehin yaptığı yangın böyle değildir, mutlakan bir sebebi vardır, fakat bu sebepte îkâ'ı katlettiği ahvâlde ki esbâbtan daha kuvvetli değildir. Bazen sırf tahripkârlık ve ziyankârlık ihtiyacıyla veyahut budalaca bir merak sâikasıyla, bakalım nasıl olacak diye veyahut ki evvelce bir kere görüp de hoşuna gitmiş olan temaşânın tekerrürüne nâiliyet maksadıyla ihrâk eder. Birçok defalarda îkâ'ı harîkin sebep-i mâl-ı sahibine ziyankârlık etmek, merbût olduğu ve fakat hoşlanmadığı bir ikâmetgâhdan kurtulmak yahut ki sadece memleket halkına ilkâ-yı dehşete eylemek sûretiyle ihtiyâc-ı gurûrunu tatmîn etmek gibi son derece de ma'nâsız ve ehemmiyetsiz şeylerdir. [359]

Dikkat olunmuştur ki yangın eblehlerin pek ziyâde meclûp oldukları bir şey olup kaltden sonra en ziyâde mu'tâdları olan cinâyet de budur. Maahazâ şunada dikkat olunmuştur ki bu meclûbiyet-i cinâiye birçoklarında bazı süi-isti'mâlât-ı küûliye ile teşci' edilinceye kadar meskût-ı anı kalır. Bu sebeptendir ki eblehlerin îkâ' ettikleri harîkler en ziyâde tatil günleri, akşama doğru, meyhâne dönüşünde îkâ' olunur. [360]

Eblehlerin ta'addiyât-ı ahlâkiyelerinde en nazara çarpan şey de âniyet ve huşûnetleri ta'addiye cür'etteki hayâsızlıklarıdır. Ebleh ihtiyâc-ı tenâsül-i zâhir olunca ne revâbıt-ı sıhriyeti, ne de bulunduğu mekanın müsâit olup olmadığını düşünmeksizin ilk tesâdüf ettiği kadının üzerine atılır, hatta az çok muvâkemet ve müdâfaaya ma'rûz kalırsa öldürmekten bile çekinmez. Zî-ruh kadın bulamazsa meyteye musallat olmaktan da tehâşi etmez, ecsâd-ı telvis edenler bilhâssa eblehlerdir. Ebleh kadınlarda bu derecede hâris olup erkek gibi iştiâ-yı tenâsüli hissedince ta'addiyatta bulunmazsa da

her kim arzu ederse hemen teslîm olur. Eğer beş on para kazanabilmişse onu da aşkına verir. [360]

Eblehler ekseriya ahlâk-ı umûmiyeye karşı da tecavüzâtta bulunurlar. İstimnâya gâyet müttehemîn olup bunu alâ-mülâîn-nâs tahkirâta, teşni'âta, tevbihât ve tehdîdâta kat'iyen ehemmiyet vermeksizin yaparlar. Tardiyo nakleder ki yirmi yaşındanberi bu ihtirâs-ı mekrûh-i î'tiyâd edinmiş bir ebleh her gün aynı saatte, aynı mevki'ye gelip î'tiyâdını tatmîn edermiş. Her defasında iğrenç bir hayvan gibi kovulmasına rağmen yine her gün avdetinde o kadar ısrar eder ki nihâyet بیمار-hâneye ilkâsı zarûri olur. [360]

Eblehlerde en az tesâdüf olunan cürüm sirkattir. Hissi taamları yani sahîb u malik olmak ihtiyacı kendilerinde pek az derece de olduğu için değil fakat zekaları mefkûd, fikr-i tedbir ve ihtiyâtları ma'dûm olduğu için diğer insanlar gibi istikbâl endişesiyle cem' ve idhar etmek ihtiyacını hissetmezler. Her gûne kudret bulunduktan mahrûmiyetleri sebebine hâlen bile başkalarının sâye-yi âtîfindan te'mîn-i mâşiyet edebildikleri gibi diğer cihetten ihtiyaçları yiyecek ve giyecek gibi havâyic-i hasîseden ibâret olduğu için kendilerini sirkate sevkedecek ihtiyacı hissetmezler bile, çalacak da olsa çocuklar gibi bir nev'i ilcâ-yı âni ile bir şey görüp de hoşlarına gitti mi netâyicini kat'iyen düşünmeksizin, nerede bulunduklarına ve kimsenin kendilerini görüp görmediğine ehemmiyet bile vermeksizin o şeyi alıverirler. Maahazâ çalmak ihtiyacı kendileri için hakîken mâniyâ hâlini eblehlere de tesâdüf olunduğu vâkıdır. Birtakım eblehler de vardır ki hakîki cânilerin te'sîrât ve teşvîkâtı altında şerik cürüm sıfatıyla hırsızlığa, dolandırıcılığa ve hatta kalpazanlığa iştirâk ederler. [361]

Cinayâtân maadâ basît cünhâlar sebebine de eblehlerin tevkif edildiği kesîru-l-vukûdur. Bunlarda en kesretle görülen cürüm serserilik olup bunun da sebebi pek kolaylıkla anlaşılır. Ebeveynlerinin vukû'ı vefâtı ile kendi başlarına kalmaları veyahut âşiyân pederi asıllı asılsız bir sebebe mebnî terk eylemeleri üzerine kendi kendine ihtiyacâtını tatmînden âciz bulunan eblehin serseri veya sadece dilenci gibi dûçar tevkif olması zarûridir. [362]

Bu tavsif ettiğimiz eblehler fedmlerden yüksek, hatta bazen pek yüksek bir mertebe iseler de maahazâ akıllı bir adamdan yine vâzıhan farklıdır. Zekadan mahrûm olmamakla beraber nasipleri ancak basît, ibtidâ-yi ve hemen de dâima müberrem ihtiyaçlarının îfâsını kâfil derecededir. Hiçbir vakitte cinâyet ne demek olduğunu anlayamazlar, bir fiilin memnu' olabilmesine bile pek zorlukla akıl erdirebilir! korkak ve suhûletle ihâfe edilebilir oldukları için cezanın mûcip olduğu can sıkısını ve ızdırâb-ı ihtimâl başkalarından daha iyi hissederlerse de haklarında bir cezâ tatbîk

edilecek olursa bunun sebebini bir türlü idrâk edemezler. Herhalde korkuları ihtirâz mertebesine kadar varamaz, çünkü ihtirâz için basîret ve ihtiyât ister, hâlbuki bunların teşekkülât-ı fikriyeleri esâsen basîret ve ihtiyata müsait değildir. [362]

3.9.2.2. Müşâhede 58

August, 16 yaşında, husûs-i serserilik ile müttehem, 25 Mayıs ve 2 Haziran 906 tarihlerinde iki defa kendisini beslemekte olan bir kadından başka vesîle-yi mâîşet-i olmadığı için serseri halinde tevkîf edilmiş, bu mertebe zelîl mevki'de bulunuşuna karşı müdâfaa ve teberru-yı nefse çalışacak yerde bil-akis hâlinden gururlanır ve efkâr ve hissiyâtını ifâde ederken o kadar samîmi bulunurdu ki işitenin söylediklerinin ne demek olduğunu idrâk edecek kadar zekâsı olduğuna inanamayacağı geliyordu. [362]

August'un filhakîka kemaklısı belâhet derecesine varmış bir mütereddîdir. Muâyene edilince kendisinin muhâkime sevkini mûcip olacak vecihle az çok cerâimi îkâ' eylemiş olması değil nasıl olup da şimdiye kadar بیمار-hâneye veya dârülacezeye ilkâ edilmeksizin emrâr-ı hayat edebilmiş olduğu mûcip hayret ve taaccüb oluyor. [363]

Çocuk vücûtlı olup başı beyaz, saçları dibinden kesik, gözleri cür'etkar, dişleri beyaz, ağzı dâima mütebessim ve nimküşâd, sesi bir peltek ve genizdendir. [363]

Kendisini söyletmek için hiçbir müşkilâta uğranmıyor, zira gâyet cerbezeli ve nefesine mütmain olup hele gurûru belâhetiyle mütenâsîp derecededir. Mâcerâ-yı hayatını hiç nazlanmaksızın hikâye ediyor. [363]

Pederinin bir boya-hânede usta başı olduğu Rouen şehrinde tevellüd etmiş. Ebeveyni tâmmü-s-sıhha imişler. Kendisine gelince hiç hasta olduğunu hatırlamıyor, sinn-i mu'tâdında mektebe gönderilmiş, hatta sekizden on iki yaşına kadar dört senede kalmış ise de pek çok istifâde edememiş. Zira ancak okuyup yazma öğrenebilmiş ise de kat'iyen hesap öğrenememiş, tercüme-yi hâlini tahrîrân ifâde ettirdik, yazdığı şeylerin her bir kelimesi muhtaç hâl bir mesele idi. [363]

12 yaşında pederi kendisini yanına almak isterse de bir müddet tecrübeden sonra başkaları yanında çıraklığa vermek daha mercih olacağı kanâatini hâsıl ederek bir çilingirin yanına koyar, çocuk orada da üç aydan fazla duramaz, bizzat kendisi söylüyor ki çalışmak pek ziyâde canını sıkar, onun için an kast o kadar tenbellik eder ki nihâyet ustası kendisini kovar. Bunun üzerine tekrar ebeveyni nezdine avdet ederek hiç bir iş yapmaksızın iki sene orada kalır. Kendisini sa'ya teşvîk, işe sevk için nasihat, tevbîh ve tekdîr, ihâfe ve tehdid, ceza ne yapıldıysa kâr etmez, artık nihâyet tahammülû çok olan pederi bir gün kendisini çalışmakla, hâne-yi peder-i bırakıp gitmekte tahyîr etmesi üzerine âşiyân-ı peder terk eder. [364]

İki ay kadar dilencilikle, palaçkacılıkla serseri bir hayat emrâr ettikten sonra bir gün daha iki arkadaşıyla beraber bir kilise de sadaka sandığını çaldığı için tevkîf edilerek sâbıkalandığı takdîrde tatbîk olunmak şartıyla bir ay hapse mahkûm olur. [364]

Bu sergüzeşt-i nâ-hoş kendisini vilâyet hayatından nefret ettirmekle zaten bir kerecik olsun görmek iştiyâkıyla suzan olduğu Paris'e gitmeye niyet eyler, tesâdüf kendisine yardım eder, 43 yaşında güçlü kuvvetli, kendisi gibi serseri bir adama rast gelir, ihtimâl bu şahıs kendisine beraber seyâhati teklîf eder, kabûl eder. Îcâbında ta'yîn hüviyetine medâr olacak evrâkı cebinde olduğundan refîkiyle beraber yola çıkar, üç gün seyahatten sonra - ilk büyük seferi olduğu için bu tarihi kemâl-i gurûrla tahattur ediyor- bir akşam Republik meydanına vâsıl olurlar. İki arkadaş birbirinden ayrılır. [364]

Bu vaka 1905 Teşrîn-i evvelinde idi, cebinde on parası yoktu, nasıl olursa olsun yiyecek bulmak lazımdı. Maahazâ August bir an bile aylardanberi emrâr etmekte olduğu tarz-ı hayatın tebdîlini hatırlıktan geçirmeyip yine kalavel serseri, dilenci ve cürümkâr kalır, gece yurtlarıyla köprü altlarında yatarak, avam çorbaları ile veya kışla ve hasta-hâne kapılarında karnını doyurarak yaşar ve bu esnada ufak tefek cerâim yüzünden birkaç mahrûmiyete dûçar olur, hatta bu mahkûmiyetlerden biri kendisine altı ay mahbûsiyet de te'mîn eder. [365]

Bununla beraber kendisine biraz daha belli başlı bir mevki' te'mîni de mühim sûrette düşünüyordu. Hiçbir iş görmeksizin bir kadının yiyip içmek için kendisine âlâ bir fırsat zuhûr eder. 906 Mayısının 25. günü Republik meydanında Mari isminde bir matmazele tesâdüf eder, bu kız der-akap August'a kendisinin adamı olmayı teklîf eder, kabûl eder, fakat kızı daha serbest icrâ-yı san'ât etsin için sıralardan biri üzerinde bırakarak birkaç saat dolaşıp geldikten sonra bakar ki kız hiç çalışmamış ve kendine verecek on para bile kazanamamış, fevkalâde hiddetlenerek der-akap terbiyeye kalkar, diyorki "Baktım ki bu kızı çalıştırmak için dövmeden olmayacak, fakat ben kalp kırmasını sevmem, hem de çavuşların görmesinden korkuyorum, onun için daha iyisi büzüştüm ve kendisine anlattım ki böyle olacak olduktan sonra beraber kalmakta ma'nâ yoktur. Alıkomaya çok çalıştı amma bıraktım, gittim." [365]

Birkaç gün geçmeden tesâdüf kendisine daha iyi bir nimet tedârik eder, bir akşam her serseri için alışmak zarûrî olan zuhûrâtan birini müteâkip salata küfesi içinde polis karakolundan tevkif-hâneye sevk olunurken araba içinde matmazel V. isminde bir kızla tanışır ki bu L.'ne nispetle bin kat ziyâde mu'telif görünür, bu kız kendisine Sen Lazer'den çıkacağı gün için bir mev'id mülâkat verir. August de serbest kalır kalmaz gidip bulur, der-akap aralarında bir hayat-ı zevciyet te'sîs eder ve matmazel V. sayesinde August bir kasket, bir gömlek ve bir çift yeni potin sâhibi olur. Hatta

muntazaman karnını doyurmak saadetine zevkini de duymaya başladığı sırada polis yakasından tutar, bu hayat-ı mes'ûde başlayalı henüz daha üç gün olmuştu ki polisin müdâhalesine ma'rûz kalır. Bu hâdisenin ne derece canını sıktığını söylemeye lüzûm yok. Diyordu ki “Rahatım pekâla idi, hiçbir iş yapmıyordum, yeni esvaplar, istediğim kadar yiyecek içecek, hatta para bile var, daha ne isterim, sâde Luizciğim canı istedikçe yapıyordum. Kendisiyle beraber yaşamaya muvâfakat edecek olursam bana hem yatak, hem ekmek vereceğini te'mîn etmişti. Sâde bir şartla: Çalışmaya, işe gitmeyeceğim, muvâfakat ettiğimde söz mü ya!” bunları söylerken öyle bir sırıtıyordu ki ağzı kulaklarına varıyordu, sonra en nevâzişkâr sadâ'sıyla ilâve ediyordu. “Zavallıyı çok bekletmezsiniz, değil mi? Ma'lûm ya, zavallı Luiz'in kocasıyım,” yalnız bir şeyden endişenâk görünüyordu ki o da kendisinin aynı zamanda Luiz'den evveli ki Mari L. ile münâsebette bulunduğu zannedilmesidir. August belâhete müptelâ bir mütereddî olup te'mîn-i mâişete gayr-ı muktedir. Ve zaten çalışmaya da muvâfakat etmiyor, kendisi kemakıllı olup ef'âlinden mes'ûl tutulamaz, şu kadarki bir بیمار-hâneye ilkâsı vaciptir. [366]

3.9.3. Sâdediller

Emrâz-ı akliye kitaplarımızda şimdiye kadar vahn akli, za'f akliye diye tercüme edildiği halde mecelle müelliflerine etbâen haklarında sâdedil ta'bîrini kabûl ettiğimiz kemakıllar fedmlerinden zeka i'tibâriyle daha çok ileride olup sâir insanların nazım a'mâl ve saik ef'âlleri olan ma'lûmât-ı umûmiye-yi belhadan daha iyi idrâk ederler ve idâre-yi nefse eblehlerden daha ziyâde muktedirler. Bu sâdedilleri istintâk ediniz, neyin ilelebedi, memnu' ile mübâhi fark olduklarını görürsünüz, hatta fenâlıktan nefret ettiklerini ve namuslarıyla yaşamak ehass emelleri olduğunu size kemâli hülûs ve samimiyetle te'mîn ederler. Maa-ma-fihi halleri kâllerine uymaz, hasen niyetleri ifâde ettikleri vakit yalan söylemiş değildirler, fakat hakîkatte bu hasen niyeti neticeye îsâl edemeyecek kadar, zeka ve seciyece za'fırlar, bu pek nâ-tamam cibilletleri terbiye lazımı kadar teraşî de bir hale getirememiştir. İhtiyacât ve meylanât-ı ancak pek sathî sûrette ta'dîl edebilmiş olup zevâhire rağmen iç yüzü his olunacak mertebe aynı halde kalmıştır. Nefsleri ve kudret-i ahlakiyeleri hakkında hasen zanna düşenler herkesten evvel bu zavallı mahlûkların kendileridir. Bunları bir kabâhat işlediklerini müteâkip tedkik edecek olursanız hareketlerinden mahçûp, me'yûs bulursunuz. Kabâhatlerinden nâşi bilemedimden başka bir sûretle i'tizâr edemezler, fakat hissiyât hastaları hakkında süi-fikir peyda etmenize râzı olmazlar, bir daha yapmayacaklarını kemâl-i safvetle yemin ederek te'mîn ederler. [367]

Sâdedillerin hemen her derecesine şâmil bir vasf-ı esâsî de bunların gerek bizzat icrâ etmek istemeyenlerin sevk ve teşvîki ile ve gerek daha güçlü kuvvetli olanlara tab'iyet etmek sûretiyle îkâ'ı cürüm ve cinâyât için pek suhûletle igfâl ve idlâl olunabilmeleridir. Sâdedillerde umûmiyetle kuvve-yi teşebbûsiye yoktur, mübrem bir ilhâh-ı cinâiye ale'l-gafle teslîm-i nefis etmeleri vâki' ise de bir süi-kasti etrafiyla mezc ü tertip edebilmeleri pek nâdirdir. Böyle tertibât-ı vücûda getirebilmek için ittihâz tedâbürlere edebilmek kudret ve melekât-ı îcâp edip hâlbuki sâdedilân bunlardan mahrûmdurlar. Fakat hırs u tama'ı gurûr ve nahvet-i okşanır, îcâp eden vesâitte ihzâr olunur ve ondan sonra îkâ' edilecek kast kendisine irâeye edilirse sâdedil pek de istiğnâ göstermeksizin âharın tasmimâtını kemâl-i mutavaatle mevki'i icrâya kor ve keza rızâ-yı kemâl-i derûn ile böyle bir fiile iştirâk eder. Bütün eshâb-ı seyyiât kumpanyaları böylece birkaç zeki müşvîk ile onların arkasına takılmış bir sürü sâdedilândan mürekkeptir. [368]

Ekseriya kıyâm ve ihtilâller bile hep böyle birkaç zekinin tahrîk ve teşvîk ettikleri sâdedilânın işidir. Bir sâdedilin fenâlık etmek ihtiyacından ve kibr ü nahvetinden istifâde etmek kadar kolay bir şey yoktur. Alelekser bunlar yaptıklarının farkında değildirler. Hatta şikâyetleri ne olduğu sorulunca îzâh-ı maksatta bile şaşırıp kalırlar. Bunlar için gürültü etmek öteyi beriyi yıkıp tahrîp etmek, birkaç el silah teâtî eylemek âdetâ bir zevk-i mahsûs olup kıyâmlarında tatmîn maksatları için bunlar bâligan meblağ kifâyet eder. [369]

Sâdedilân gurûr ve tefahûru o kadar severler ki bazen bunların irtikâp etmedikleri cerâimin faili gibi övünmek yüzünden muhâkime sevk olundukları bile vâki'dir. İş mahkemeye düşünce inkâr üstüne inkârda bulunurlarsa da tefâhurâtlarını işitmiş olan şuhûdun ifâdâtı o derece ithâm amîz olur ki artık sözlerine kimseyi inandıramazlar. Bu sûretle bî-gayr-ı hak mücrimîn-i hakîkiye yerine takibâta uğradıkları vâki'dir. (Mâniyâ-yı Kezûbi-yi Sâdedilân) [369]

Yine bu sınıf sâdedilân bî-gayr-ı hak ithâm olundukları cerâim ü cinâyâte ma'rûz bulundukları istintâkâtın tazyikât-ı ve ızdırâbâtından bir an evvel kurtulmuş olmak kastıyla yok yere i'tirâf ederler. Böyle bir genç sâdedil tanırız ki, hırsız girmiş bir hânedan çalınan eşyayı sirkat eylediğini i'tirâf ettiği halde bilâhare eşya-yı masrûka hakîki sârikler elde edilerek meydana çıkarılmıştır. Keza son senelerde Paris'de bir vaka zuhûr etmiştir ki bir hanım oda hizmetçisinin elmaslarını çaldığından şikâyet eder ve polis komiserinin tehdîdâtından korkan hizmetçi de i'tirâf-ı cürüm ederek mahkûmiyeti hemen de muhakak bulunmuş iken bereket versin ki hanımı tam vaktinde elmaslarını bulmakla hizmetçisinin günahına girdiğini tebeyyün eylemiştir. [369]

Bir kemakılığın neşvünema fikriyesinin derecesini ta'yîn edebilmek için kerrât ile muâyenesi ve hayat-ı mütekaddimesinin hey'et-i umûmiyesi hakkında tahkikât-ı amîka icrâsı lâ-büddür. Mes'ûliyet husûsunda tabâbet-i rûhiyeye âşına olmayanların hükümleri bilhâssa mecnûnlar için ekseriyâ yanlış ve mugaffel olduğu halde bunlar hakkında bir dereceye kadar mühimdir, çünkü şahsın hüviyet-i umûmiyesine ve binâenaleyh seciyesine vükûf üzerine mebnidir. Bazı defa kemakılığın nâ-tamamiyet rûhiyesi alelâde emrâr-ı hayat ettiği dâire-yi i'tiyâdât-ı hâricine çıkıp da müstesna bir vaziyette bulunduğu zamanda zâhir olur, onun için muâyene edilecek şahıs ile sadece konuşmak kifâyet etmez. Bir muhâvere-yi idâre edebilmek kudret-i kâbiliyet-i rûhiyenin derecesini takdîre kâfi değildir. [370]

İhtibâr esnâsında i'tibâr olunan suâle alınan cevabın muhtevîsini tetebbu' ile iktifâ etmeyip belki ne derece suhûletle îtâ-yı cevap edebildiğini ve vaz' edilen suâle ne tarzda cevap verdiğini de tedkîk eylemelidir. [370]

Kezâlik sorulan suâle anlaşılabilmek için kaç defa ve kaç tarzda îrâd edilmek lazım geldiğine dikkat etmek pek mühimdir. Birçok kemakıllar vardır ki bir suâl sorulunca îtâ-yı cevap eylemezden evvel suâli bir defa daha tekrar etmeyi veya evvelce diğerlerinin efkârını anlamak için huzzâra bir nazar-ı istifhamkâr atfetmeyi i'tiyâd edinmişlerdir. Her halde melekât-ı fikriye-yi bunların kıymetini ve mihanikit-i rûhiyesini ta'yîn hususunda cevabın tarz-ı îtâsı bizzat muhtevîsinden daha ziyâde ma'lûmât-ı bahştir. Keza bir suâl îrâd ederken onu o sûrette tertîp etmelidir ki mes'ûl cevabını suâlin tarz-ı tertîbinden istihraç edemesin, yahut ki bir evet veya hayırla cevap veremesin. [371]

Fedâmeti tanımak pek kolay ise de sâdedili-yi teşhîs en müşkîl mesâildendir. Hele seviye-yi ictimâiyesi biraz yüksekçe olup da ebzâl-i himmet ve efnâ-yı servet ile bî-çare kaldığı mertebeden biraz yükseltmeye gayret edilmiş olanlarda bu müşkilât kâteneder-kâttır. Bu sûretle verilen terbiye ekseriyetle kemakıllarda olduğu vecihle kuvvetlice bir hâfıza sayesinde âdetâ hayvan-ı ehliyyeye verilen terbiye kabîlinden olup bir dereceye kadar fakr u fikriyi gizleyebilir. Tabîb-i muhtebir bu kabîl bir terbiye almış bir kemakılığın âdâb-ı muâşeretî ve muvânesetî takdîr edebilişine ve hayat-ı hâriciyyeye müteallik ve bittabii pek âdi bir zeminde bir muhâvere-yi hasen irâde eyleyişine ve hatta hâl-i kemakıllı ile zâhîran gayr-ı kâbil tevfiğ ve hakîkatte iltimâs ve himâyet ile istihsâl edilmiş bir mevkî'i işgâl eylemesine aldanmamalıdır. [371]

Nitekim Sander'in taht-ı vesâyete alınması talebi üzerine muâyene ettiği bir kemakıllı Prusya'da pek yüksek bir me'mûriyette bulunduğu gibi Emingihavez dahi felsefeden doktora geçirmiş bir kemakıllıya tesâdüf eylemiştir. Kemakıllı-yı velâdi

hâlâtının teşhîs-i dâima müşkildir. Çünkü hâl-i hâzırdaki şahs-ı akdemce hâl-i tabiide iken aynı lahıs ile mukâyeseye imkan olmayıp belki elde mevcûd şahs-ı mefrûz ve muhayyele bir şahs-ı mutavassıt ile mukâyese etmek ve bu mukâyese-yi kâzib ve mugaffele nazaran îtâ-yı hüküm etmek îcâp eder. [372]

Keza bu muayenâta melekât-ı akliyedeki fark-ı bir şahs-ı sâlimle bir mecnûn beyninde olduğu gibi keyfî değil kemmî bir sûrette takdîr etmek ister, bir de kemakıllı-yı muayyen bir seyr-i serîriyeye mâlik bir vetîre-yi maraziye olmayıp belki nice zamandanberi kat'iyeti kesb etmiş bir tagayyür-i teşrîhiyenin bâkiye-yi eseridir. [372]

Tabîb-i muhtebir istintakât-ı adliye zabıt-nâmelerini gâyet i'tinâ ve şedîd bir fikr-i tenkîd ile nazar-ı mütâlââya ve tedkîke almalıdır, zira bu zabtlar içinde birçok efkâr vardır ki kat'iyen müttehemîn efkâr-ı zâtîyesi olmayıp belki esnâ-yı istintakâtta kendine tatbîk edilmiştir, keza zabt-nâmelerde efkârın tülâhik ve tarz-ı ifâdesinde mustantıkın intibaât-ı tahrîriyesi mevcûttur. [372]

Esnâ-yı muâyenede melâmih ve vaz'iyetin de bir dereceye kadar ehemmiyeti vardır. Birçok kemakıllılar vaziyetlerindeki tutukluk, çolpalık ve bilhâssa alâim-i vechiyeleriyle ifâdeleri arasındaki tebâyün ile ve mesela pek ciddi bir şeyden bahsolunurken tebessüm etmek gibi halleriyle tabâbet-i rûhiyeye âşına olmayanların bile nazar-ı dikkatlerini celp ederler. [372]

Şerâit-i uzviye-yi maraziyeden münbais bir noksan tenemmüv-i dimağîyenin mûcip olduğu belâhet ile hiçbir süi-teşekkül olmamakla beraber fenâ terbiye edilmiş olmak te'sîriyle tekemmül-i zelledâr bir dimâğdan neş'et eden budalalığı yekdiğerinden tefrîk için evvel emirde (Emrâz-ı intinâniye-yi hâdde, ihtilacât-ı etfâl, cürûh-ı kohfiye, rahitş, ila ahir mesellü) şerâit-i esbâbiye-yi aramak iktizâ eder, ancak (te'sîrât-ı irsiye gibi) pek nâdir ahvâl kemakıllının husûlunde alakadar olan şerâit-i esbâbiye-yi bulmak mümkün olamaz, ahvâl-i sâirede süi-teşekkülât-ı kohfiye (iltihâb-ı hacirât-ı asabiye-yi dimâğîye, felc-i nısf-ı tulâni-yi teşennüc-i ile müterâfık tecennüf-i dimâğ-i, ila ahir, gibi). Bû'r-i maraziyenin bıraktığı âsâr-ı hakîkati i'lâm eder. Kezâlik âmil kemakıllı gibi bir sar'a-yı meknûnun mevcûd olabileceğini de dâima düşünmelidir. Bundan maadâ muâyene edilen şahsın teşekkülü ve neşvünema-yı bedenî hey'eti umûmiyesiyle muâyene-yi dakîkası da rûhu ve bedeni pek mühim nukat-ı istikşâfiye elde edilmesine medâr olur. [373]

Evvel emirde dış çıkarma, yürüme, lakırdı söyleme, bülûğun geç kalması pek mühim noktalar. Nihâyet mektebinde iken istihsâl ettiği muvaffakiyet, ilk muallimlerinin kendi hakkında peyda ettikleri efkâr dahi muhtebir için istifâde-yi bahştir. Birçok kemakıllarda daha mekteb-i ibtidâ-yi sıralarında iken gabâvetleri

sebebine verilmiş lâkaplar vardır ki bütün müddet ömürlerince pâyidar kalmıştır. Hayat-ı ictimâiyede ki adem-i muvaffakiyetlerinin de ehemmiyet-i mahsûsası vardır, bu eşhâs meselâ hizmetçi ve uşak gibi işgâl edebildikleri mevki'lerde pek az dururlar, hizmet vaz'iyetlerini sık sık tebdîl ederler, hatt-ı hareketlerini şâyân-ı memnûniyet bir sûrette tanzîm için îcâp eden avâmil-i ahlâkiye ve fikriyeden mahrûmiyetleri sebebine serseriliğe bir isti'dâd-ı mahsûs gösterirler. Bunların uşaklık edenlerinin hiçbir vakit hasen-i hizmet şehâdet-nâmesi ibrâz edememeleri, hizmet-i askeriyenin meşak u mezâhimin tahammüle adem-i iktidarları, kadınların nâil-i teveccühü olmak husûsundaki beceriksizlikleri, dâima arkadaşlarının câlip hande ve istihzâları oluşları, ila ahir dahi hep bundan nâşidir. Hastanın hâl-i hazır-ı tedkîk olunacağı vakit de şahsı yalnız, akraba ve bildiklerinden sâlimü-l-akl olan kimse yanında olmaksızın, muâyene etmelidir. Kemakılıının ta'yîn derecesinde şahsın hâiz olduğu ma'lûmâtın hey'et-i umûmiyesi değil, belki hâfızasında idhâr ettiği sermaye-yi tarz-ı isti'mâlî ve kuvve-yi muhâkemesi hâiz ehemmiyettir. Şahsın hükmetmek ve istidlâl eylemekte ki kâbiliyet-i nâ-tamamiyet-i rûhiyesine mi'yâr olur. Kemakıllarda bilhâssa dûçar tagayyür olan melekât-ı iz'ân ve itkân eylemek, hafif farkları seçebilmek, münâsebetli ile münâsebetlisi fark etmek, esbâbını kolaylıkla bulup tenkid eylemek gibi eşkâl-i faâliyet-i rûhiyedir. Keza tabîb-i muhtebir bir kemakılıının kolaylıkla işgâl edilebilmesi, şaşırtılması nokta-yı nazarını tebdîl edecek sûrette, telkinâta kabiliyeti, zihninin çelinmesi gibi husûsâtta da pek mühim nukat-ı istikşâfiye elde edebilir, efkâr-ı fehm ü tefekkür edebilmekteki betâiti, hikâyâtında itnâp kelamı, efkârını tahrîren ifâde de betâit ve işlâk irâeye etmesi gibi hâlâtta dikkat etmek iktizâ eder. [373]

3.9.3.1. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye

Bu kemakılları ne yapmalı? Bunlara ne icrâ-yı muamelesi lazım gelir? Cem'iyeti bunlardan nasıl vikâye etmeli? Fikren kuvvetleri olmadığı için bi-z-zarûri kimseye zararları dokunamayan ve nihâyet bazen nezâretlerine me'mûr olanların teseyyüb ve ihmâlleri yüzünden kendi hallerine kalırlarsa belki bir tehlike-yi mûcip olabilecek olan fedmleri bir tarafa bırakalım. Eğer aileleri bunların takayyüdünü deruhde etmezse bu vazîfe بیمار-hânelere teveccüh eder. Bunda tereddüde mahal yoktur. [375]

Fakat bahis sâdedillere intikâl edince mesele o kadar basît değildir. İhtimal nazarı olarak bunlar hakkında bazı kavâid tatbîki mümkündür, fakat teslîm etmelidir ki bu kabîl kavâid-i nazariye-yi tatbik etmek ne pek kolay ne de pek münâsip olur, zaten nazariyâtta ameliyata geçilmek istenince bu müşkilât her mesele de tezâhür eder.

Kemakılları nazarî olarak fedm, ebleh ve sâdedil diye üç sınıfa taksim etti isek de muâyenemize vaz'olunan bir şahsı bu sınıflardan birine idhâl etmek lazım gelince dûçar müşkilat olacağımız muhakkaktır. Fedm ile ebleh, ebleh ile sâdedil, sâdedil ile şahs-ı âkil arasındaki hudud pek mübhemdir. [375]

Sahâ-yı tatbikâtta bu müşkilât her gün, her an tahassül etmekte olup hâlli mesele ancak tabîb-i adliyenin nüfûz nazar-ı mümâmerese-yi ilmiyesi sâyesinde mümkün olur. [375]

Müellifin nakıs akıllılar arasında az çok muayyen iki sınıf kabûl etmişlerdir, vâzihan eblehler, sâdediller, bunlara tatbîk-i münâsîp olan muâmele nokta-yı nazarından bu tasnîf ebkâya şâyandır. [376]

Maa-ma-fihi cem'iyet-i beşeriye fedme yakın bir eblehle şahs-ı âkile garip bir sâdedile başka başka muamele edersede bir nokta vardır ki her ikisinden de aynı sûretle talep hakkı vardır: o da sebep oldukları hasarı tazmîn etmeleridir. Kavânîn-i hâzıramıza nazaran bir adam katleder, tahrîp eder, ihrâk eder, ahlâk-i umûmiyeye ta'addi eyler, sirkat eder, her nev'i cürmü îkâ' edebilir, bir kere ma'nen gayr-ı mes'ûl olduğu tebeyyün etti mi artık her gûne mecâzât-ı kânûniyeden muaf tutulursa da fakat hukûk nokta-yı nazarından fedm ile ma'tûh veya mecnûn her kim olursa olsun kendi fiillerinden neş'et eden zarar u ziyânı hemen zâmin olurlar, yani bunlar birinin malını telef ettikte daman lazım gelir (mecelle semâda 957 ile 960) vâkıan mecelle damanı yalnız sağır, ma'tûh veya mecnûnun kendi malı varsa ondan tazmine hükmediyor. Gerçi mecânîn ekseriyetle kimsenin vesâyetinde bulunmaz ve serbest olmaları hasebiyle îkâ' edecekleri ef'âli takdîr edip men eylemek mümkün olmaz ise de fedmlerle eblehler böyle değildir. Bunlar umûmiyetle kendi kendilerini idâreden aciz ve te'mîn-i mâişete gayr-ı muktedir bulunduklarından eğer bir bimar-hâneye veya darülacezeye idhâl olunmuş değillerse mutlak bütün müddet ömürlerince birinin taht-ı idâre ve vesâyetinde bulunurlar. Binâenaleyh bu kemakıllının idâre-yi vesâyetini der-uhde eden zât, ta'ahhüd-i ister menfaât-i zâtiyeden, isterse sadece ihlâs ve hilletinden münbais bulunsun mûsîsinin ef'âlinden mes'ûl olmak zarûridir. Filhakîka etrafına dâ-i-yi tehlike olması melhûz bulunan bir mahluk velev ki hissiyât-ı hasenesinin te'mîni için olsun nezdinde alıkoyan bir adamın, îkâ' edeceği haserât-ı tazmîn ve tekeffül etmesi caiz olamaz. İkiden birini intihap zarûridir. Kemakıllı ya îkâ' edeceği zarar u ziyân-ı tekeffül ederek nezdinde alıkomalı, yahutki vakti zamanıyla bir müessese-yi mahsûsaya teslim etmelidir. [376]

Binâenaleyh kemakıllının derecesi her ne olursa olsun îkâ' edilen hasar hakkında tazmîn-i malı talep bilir. [377]

Geride bunların ehliyet-i cüz'iyeleri meselesi kalır. [377]

Ceza Kânûn-nâme-yi Hümayûnünün 41. maddesi muâfiyet-i cezaiye-yi yalnız mücrimin hin îkâ cürümde cinnet halinde bulunduğu sâbit olursa kabûl ediyor. Böyle bir adem-i kifâye-yi akli-yi velâdiye müptelâ bulunanlar da mecnûn addolunabilir mi? Mukaddimedede tafsil ettiğimiz vecihle henüz cinnet-i külliyesi vâzihan ve bir sûret-i fenniye de ta'rîf edilememiş iken bunun ale'l-ittlak bütün hâlât-ı kemakıllıya teşmil-i husûsuyla kemakılların melekât-ı akliye ve zihniyetleri lâ-yüiddü nev'i ve derecelerine göre pek mütehâlif ve mütefâvit olduğu için pek de muvaffak olmasa gerektir. Fikrimizce bunların ehliyet-i cezâiyeleri 41. maddede mefâd-ı nokta-yı nazarından değil kânûn-ı cezânın kırkuncı maddesi rûhuna atf-ı nikâh ehemmiyet ederek ve bunların derece-yi kemakıllarına nispetle kuvve-yi mümeyyizeden ne mertebe mahrûm oldukları muâyene ve müşâhede-yi amîkaları ile imkân mertebesinde ta'yîn edilerek ona göre adem-i mes'ûliyetleri veya ta'yîn cezalarında mazhar rıfk u şefkat olmaları iktizâ edeceği cihet-i adliyeye îzâh olunmak îcâp eder. [377]

Fedmlerle bunlara yakın derecede bulunan eblehler hakkında mes'ûliyet-i cezâiye mevzû' bahis olamaz. Belâhetin derekât-ı süfliyesindekiler de fedmler gibi cürmü cezânın medlûllerini idrâktan âciz, ef'âllerinin netâyicini takdîre gayr-ı muktedir oldukları için akıllarının bile ermediği cezâ ile ihâfe ve tedhişleri mümkün olmadığı gibi cezâ tatbik edilse bile zihinlerinde hiç bir te'sîr hâsıl edemez. [378]

Bunlardan bir kademe daha yukarı çıkınca ahlâk ve hasenât hakkında bir dereceye kadar vukûf varsa da maahazâ evvelce dediğimiz gibi bu vukûf sırf zâhirdir. [378]

Ebleh kendisine verilen bir dersi tekrar edebilirse de hakikat halde ondan hiçbir şey anlamamıştır. Ve ef'âli üzerine hiçbir te'sîri yoktur. Gerçi cezanın bunlar üzerine bir te'sîri varsa da bu te'sîr kânûn-ı cezadan ta'yîn edilmiş olup pek güç ve birçok muâmelât-ı kânûniyeden sonra tatbîki mümkün olabilen ceza değildir. Bunlar üzerinde îkâ' te'sîr ederek ıslah ve ihâfelerini te'mîn edebilmek için cezâ çocuklarda olduğu gibi fiilin îkâ'ı âkâbinde derhal tatbîk edilmek îcâp eder. Fakat ma'lûmdur ki bu tarz mecâzât-ı adliyede mu'tâd olmadığı gibi cem'iyet-i beşeriyenin hey'et-i hâzırasında kâbil tatbîk de değildir. Zaten ebleh cezâdan müte'essir olacak farz olursa bile bunun hâtırasını uzun müddet hıfz edecek kadar kuvve-yi dimâğiyesi olmadığı için mütenebbih olmasına ve âtiyen o cezânın netice-yi vikâyesinden istifâde etmesine imkân yoktur. [378]

Binâenaleyh eblehlerden de fedmler gibi bunları tımar-hânelere kapayarak kendimizi muhâfaza mecbûriyetindeyiz, maahazâ ebleh ile fedme yapılacak muâmele

arasında bazı mertebe farkta bulunmak îcâp eder. Fedmler acze ve za'afadan ve binâenaleyh iâşelerini cem'iyetin der-uhde etmesi iktizâ eden sınıftan oluşu halde eblehler külliyâta garîp bir ekseriyetle mahlûkât-ı mazarrâdandırılar. Binâenaleyh kendi başlarına te'mîni mâişete gayr-ı muktedir oldukları için fedmler iâşe etmek zarûri olup bunlar bir dereceye kadar bilumûm müzmin hastalıklı ma'lûller gibi muâvenet ve sahâbete muhtaçtırlar. [379]

Fâidesiz ve zararlı birer mahlûk olan eblehlere gelince bunlarıda îkâ'ı mazarrat edemeyecek bir halde tutmak tabii ise de bunlar umûmiyetle çalışmaya ve binâenaleyh cem'iyetin şerlerinde tevki' için ihtiyâr ettiği masârıf-ı kısmen olsa semere-yi sayı'leriyle tâvize muktedir bir bünye-yi cismâniyeye sahip olduklarından çalışmaya muktedir eblehlere mahsûs müessesenin bir maksad-ı te'mîn edecek sûrette teşkilât-ı ve tertibât-ı olması iktizâ eder. Bu hastaların en kolay ve müfid sûrette işgâl edilebilecekleri ziraat ve bahçivanlıktır. [379]

Sâdedillere gelince bunlar birçok cihetlerden şahs-ı âkile yakındır ve hatta o kadar yakındırlar ki nekâyıs-ı hülyâ-yı dimâğiyelerini keşfedebilmek için ekseriya pek dakîk ve medîd muâyene ve müşâhedeleri iktizâ eder vezâif-i umûmiye-yi beşeriye-yi idrâk edebilirler, iyi ile kötüyü, memnu' ile mübâhı fark u temyize kâdirdirler, cürmün ne olduğunu bilir, cezânın sebab-i hikmetini anlarlar. Hatta alelâde ef'âl ve a'mâllerinde kavânîn-i ahlakiye-yi âmiyâneye tevfiik harekete de pek kâbiliyetlidirler, fakat mübrem bir ilhah karşısında kalırsa fenâ bir nâsih kendisine a'mâl-i nüfûz edecek olursa yahut ki bir süi-misâl görececek olurlarsa noksanları meydana çıkar ve hataya düşerler. Bu sâdedilânın tâmmü-l-akl olmadıkları için bir kabâhat işlerlerse bimar-hâneye sevk-i îcâp eder demek herhalde ifrâta varmak olur. Bir dârülşifâda şüphe yok ki bunlar ifâkat bulacak değildirler, o halde ilelebed muhâfaza etmek lazım gelir. [380]

Bu sâdedillerin birçoğu muhâfaza-yı serbesti edebilmek için aleddevâm tenbihe edilmek, îkaz olunmak, lâ-yünkati' nizâma ircâ edilmek ister ve binâenaleyh cezâ bunlar üzerine pek nâfi' te'sîrât vakiye icrâ eder, kendi hallerine bırakılacak olsa bazen mukâvemetle muktedir olamayacak olan bu sâdedillerin mes'ûliyeti cezâiye korkusu imdâdlarına yetişir. Vâkıan tedkiki pek güç ve meşkûk olan işbu mecâzât-ı kânûniye bu basîretsizleri ihâfe için pekiyi bir çare değildir. Akip cürümde hemen tatbîk olunacak bir usûl tedibi elbette bunlar için daha fâideli olur. Bunların birtakımları hakkında idâreten hapîsin ve bazıları hakkında da kuvve-yi müdrîke ve mümeyyizelerinin derecesine ve kırkinci mâdde hükmüne göre ta'yîn-i cezâlarında bir mertebe râfetkâr bulunmak bunların ahlâk ve ma'nevîyatlarının ıslâhında büyük dahl ü te'sîr gösterir, binâenaleyh bunlar hakkında ilk bir cürüm îkâsında cezanın tatbîkini tekrar cürme taalluk etmek, bir

ikinci cürümde haklarında lütufkâr bulunmak ve eğer tecrübe bu kabîl noksânî-l-akıllıların hatta haklarında birkaç defa mecâzât-ı kânûniye tatbîk olunduğu halde de ıslah olunmadıklarını gösterirse o halde bimar-haneyeye sevk etmek en muvaffak bir çare olur. [380]

Bu kabîl cürümkâr ve hâriçte cem'iyet arasında yaşamaya kâbiliyeti olmadığı müsbet sâdedillere tahsîs edilecek dârüşîfâların mütehezzî ve ma'tûhlara mahsûs tımar-hânelerden büsbütün ayrı ve bunları bir dereceye kadar usûl-ı nizâm altında bulunduracak ve muntazam bir sa'y ve kûşîş ile haklarında ihtiyâr edilen masârıfı kısmen kapatabilecek sûrette teşkilâta mâlik bulunacak müessesât-ı mahsûsa olması da pek şâyan temennidir. [381]

3.9.3.2. Mütehezzî Sâdediller

Ekser kemakıllı-yı velâdi-yi medîd veya serîu-z-zevâl ahvâl-i hezeyâniye ile de ihtilâtidir. Sâdedilin kibr u gurûru ve kuvve-yi muhâkemesinin za'f-ı ekseriya kendisini tefsirât-ı hezeyâniyeye sevkeder: Muasırlarının kendisini hakkıyla takdîr edemediklerini veya mertebesinden dûn takdîr ettiklerini zanneder ve bu i'tikâdı budalaca fakat sürekli efkâr-ı i'tisâfiye ve tekebbüriyenin tevellüdüne sebep olur. [381]

Bazen de taab-ı mefrut, intinaât, tesemmümât, ihtisârât ve te'sîrât gibi esbâb-ı sâire te'sîriyle içinde ekseriya yekdiğerine mübâyin sûrette efkâr-ı daü-l-murâki, efkâr-ı tekebbür, hâlât-ı inhitâtiye veya teheyüciye karışık bir hezeyân zü-kesîru-l-eşkâl zâhir olur. [382]

Efkâr-ı hezeyâniye irâdeleri za'f olan bu eşhâs-ı ef'âl-i cürmiye ve cinâiye îkâsına sevkeder. Birçokları serseri olur, birtakımlarıda ihtirâs ve istirkâb te'sîri altında katle tasaddi eyler bir kısımlarıda et'ame dolandırıcılığı, hırsızlık ila ahir, cerâim-i irtikâp ederler. [382]

Sâdedillerin dimâğ-ı tesemmüm-i küûliye pek hassas olduğunu da unutmamalıdır, birçok sâdedillerin kısa hezeyân-ı küûl-i buhranları irâeye etmeleri ve buhranât esnâsında birtakım ef'âl-i cebriye ve cürmiye de bulunmaları pek kesîru'l-vuk'ûdur. [382]

Kemakıllıya ahvâl-i hezeyâniyenin de inzimâm ettiği bütün bu ahvâlde hastanın bimar-haneyeye sevk-i lüzûm-ı bâhirdir. [382]

3.9.4. Sağır dilsizler

Sağır dilsiz fedmler, sağır dilsiz eblehler olduğu gibi pek zeki ve idâre-yi nefse pek muktedir sağır dilsizlerde vardır, maahazâ sağır dilsizler zekide olsa hiç terbiye alamamış olduğu için bittabii kendisini belhâya yaklaştıracak bir mevki’de kalır. [382]

Binâenaleyh mücrîm bir sağır dilsiz edilecek muamele-yi ta’yîn için evvel emirde melekât-ı akliyenin derecesini ve ne kadar zeki olduğunu ve ne mertebe kuvveyi temyîziye sâhibi bulunduğunu anlamak îcâp eder. [382]

Bu takdîr ise tabîb-i muhtebir-i müttehem ile ancak tahrîrân veya bir tercümân vesâsetiyle anlaşılabilirdiği için pek müşkîldir. [383]

Bir sağır dilsiz hatta pek mükemmel bir terbiye de almış olsa yine alelâde eşhâsı ile kâbil kıyâs olamaz: Bunlar her vakit ma’lûl kalırlar, umûma karşı emniyetsizlik bunlarda kâide olduğu gibi ihtirâsât dâ-î gâyet hâl-i inkişâftadır, bunlar ekseriyâ hiss-i istirkâb te’sîri altında ef’âl-i cinâiye irtikâp ederler. [383]

Fikrimizce sağır dilsizlerin her halde râfet ve şefkatle muamele edilmek için büyük bir sebep gibi i’tibâr olunmak iktizâ eder. [383]

3.9.5. Biblografya

Kraft Ebing: Tabâbet-i Adliye-yi Mecânîn.

Döbüvisyon ve Vigorv: Mes’ûliyet-i Cezâiye ve Cinnet.

B. Vovazan: Fedâmet.

Kroşe: Sınıfta Dönenler.

Dupre: Telkîn ile Katl.

3.10. Ma'tûhlar

Mâ'tûhlarda eblehler ve sâdedilliler gibi melekât-ı akliyeleri noksan olanlardan ise de aralarında büyük bir fark vardır: Kemakıllar esâsen aklı noksan doğmuşlar, hâlbuki bunlar sonradan olmuştur. [384]

Esquirol aradaki bu farkı pekiyi ifâde etmiştir: [384]

“Mâ'tûh öyle bir adamdır ki akdemce mâlik olduğu malı kaybetmiş, zengin iken fakir düşmüştür. Ebleh ise bütün müddet ömrünce fakr u sefâlet içindedir. Atehe müptelâ adamın hâli değişebilir, ebleh dâima odur. Eblehde daha ziyâde çocuk sîmâsı vardır. Mâ'tûh da büyük adam çehresi bekayâsı bulunur. Her ikisindedir ihtisâsat ya hiç yoktur veyahut ki hiç mesâbesindedir. Fakat mâ'tûhta uzviyet ve zekâsının mâzideki kemâlinin asarına tesâdüf olunur. Ebleh ise eskiden ne ise odur” [384]

Ateh faâliyet-i rûhiyenin her derecesinde dûçar za'f olmasına ve sûret-i kat'ide ma'dûmiyete uğramasına itlâk olunur. [384]

Ateh esâsen sanevi bir hâlet olup hemen de dâima seri veya bat'i, muntazam veya gayr-ı muntazam müterakkî bir seyr-i marâzinin bilâ intişâr kısr-i dimâğ-ı mü'f kalmasıyla zekanın muk'ir uzviyesini harap etmeye münker olan akibettir. [384]

Faâliyet-i rûhiyenin inhizâl ve in'idâmıyla muttasıf olan ateh faâliyet-i rûhiyenin zeka, ihtisâs-ı faâliyet gibi kâffe-yi melekâtını birden isti'lâ ederek kitlevî olduğu gibi bu melekâtân bir kısmına musallat olarak mütefârik olduğu da olur ve her iki halde de mûcip olduğu harabî ve in'idâm küllî veya cüz'i olabilir. [385]

Eskiden ateh-i uzv-i, nevroz-i ve cunûn-i olmak üzere üçe taksim edilirdi, bugün tahakkûk etmiştir ki her ateh mutlak bir âfet-i teşrîhiye-yi dimâğiyeden münbaistir ve binaenaleyh uzvîdir. Bu âfet-i teşrîhiye bazen doğrudan doğruya hucûrât-ı asabiye de olup ateh-i asabi-yi epitilyalı sınıfını tekvin eder. Bu sınıf atehlerin en iyi misâli ateh-i kable-l-vakittir. Bazen âfet-i sahâya ve ev'iyeye de tekarrur edip hucûrât-ı asabi-yi kısr-yi dimâğın âfet-i tâli olur. Felc-i umûmi-yi müterakkînin pekiyi bir misâl olduğu bu atehlerde ateh-i va'aiyi mütezammevi denir. Kışriyet-i rûhiyenin bu iki tarzdan biriyle harab ve in'idâmına müncer olan vetîrât-ı maraziye başlıcaları intânât, tesemmümât, âfet-i cerrâhiye, istihâlât, ila ahir, olmak üzere pek müteaddîd ve mütenevvi'dir. [385]

Her sinnin kendisine mahsûs atehleri vardır. Nitekim evvelki fasılda tafsîl ve tavsîf ettiğimiz kemaklî devre-yi cenîniye, nevzâdi veya sinn-i tufûliyeti evlâ da ârız olan emrâz-ı dimâğiyenin netîcesi bir ateh i'tibâr olunabilir. Sinn-i şebâbın ateh kable-l-vakit ve ateh intânileri sinn-i kuhûletin ateh-i felc-i, ateh-i tesemmüm-i ve ateh-i sar'avisî daha müterakkî sinnilerin ateh-i hure-yi, cunûn-ı aside-yi şaryânisi, ihtiyarlığın ateh-i şeyh-i veya dumûrisi vardır. [385]

Ateh ekser ahvâlde bat'î ve gayr-ı mahsûs bir sûrette te'sîs eder. O vecihleki ibtidâsını hakkıyla ta'yîn mümkün olamaz. Hatta bazen birkaç seneler şüphe de kalınabilir, zaten etîbbâ-yı adliyece dâ-î olduğu en ciddi müşkilâtta bu cihettendir. [386]

En evvel ziya'a uğrayan melekâtı bize istidlâl etmek, mezc etmek, tanzim eylemek, herhangi bir vaz'ı mevki' karşısında ittihâz edeceğimiz hâdd-i hareket-i ta'yîn eylemek kudretlerini bahşeden istihrâç ve istikrâ-yı husûsiyeleridir. Daha sonra müşâhede ve hâfıza melekeleri harap olur. [386]

Ma'tûhlarda husûsiye-yi müşâhede o kadar nâfîz ve faal değildir, hâdisât farkına varılmaksızın geçer, hâfıza eksilir, fakat bu tenâkuz bir usûl dahilindedir. Parça parça gidiyor gibi görünür. Evvel emirde esmâ-yı hâsse, ondan sonra vâkî'i hâfizadan söylenir ve bütün müşâhedenin ba'si hayret-i olan nokta-yı hâdisât-ı cedîdenin vakayî'i kadîmeden ziyâde hâfıza da tutamayışdır. Bir bunak daha bir gün evvel ıyâdetine gelmiş bir zâtı, bütün dünyada çalkalanmış bir vakayı hatırlayamadığı halde gençliğinde cereyân etmiş ve zihnini işgâl eylemiş olan bir vakayı size bir ihtîşâm-ı mebzûl tafsîlât ile anlatır. Vâkıattan sonra ufûl edecekler efkâr-ı fehmiyâttır. Bunlardan da lâ-şek tabiatleri i'tibârıyla fehmiyât-ı müşahhasadan daha az vâzıh, daha az mutlak olan efkâr ve fehmiyât-ı hücrede daha evvel ufûl ederler. Efkârdan sonra sıra kelimâta gelir, uzv-ı tekellüm artık eskisi âlâtını emrine hadim bulamaz. Ârad-ı kelâm ederken muhtaç olup da bir türlü der-hatır edemediği kelimât yerine şey, falan gibi mühmelât-ı ikâme etmeye

başlar. Ve nihâyet hâfızanın bu ric'at-i azîmesinde demdâr vazîfesini görüyormuş gibi en sonra ef'âli mu'tâda ve meslekiyenin hâfızası ufûl eder. Bazı defa bu inhilâl-i zeka arasında i'tiyâdâtın fevkalâde mukâvemet edişi dâ-i-yi hayret gibi görünürse de hakîkatte ef'âli mu'tâde git gide zekanın te'sîrinden çıkarak mihanikî olurlar. Bu ef'âli mu'tadeden birçok farklarının icrâsında hemen de sadece merâkîz-i tahte-l-kışriye alâkadardır. Kışr-i dimâğ-i ef'âl-i mezkûradan alâkadar olmaz ve insan ef'âli mezkûre-yi âdetâ iyi kurulmuş bir zenberekli âlet etmiş gibi şayed bir mâni'aya tesâdüf ederse görmediğinden çarparak, bilâ lüzûm ve menfaat-i hilâfiye olarak icrâ eder. [386]

Zekadan sonra seciye inhilâla başlar. İlk önce zâil olanlarda faâliyet ve zindegîdir. Bunaklara bir şevksizlik gelir, yavaş yavaş icrâ etmek ve hatta tasmin eylemek kuvvetlerini bile kaybederler, fâil iken temâşâkâr olurlar. Hasîse-yi metânet bir müddet daha kalırsa da nihâyet o da zâil olur. Artık mukâvemet edemez olur, bazılarında meleke-yi azîm ve ihtiyât-ı bâki kalır ve hatta hasâis-i sâirenin zevâline karşı tedâbüir ve ihtiyât tezâyüd etmiş gibi görünür. Hasîse-yi ihtiyatkârı sadece noksan faâliyete inzimâm etmiş bir ihtiyâc-ı tehaffuz değildir, delili de şu ki pek tehaffuzkâr ve gâyet faal olmakla beraber aynı zamanda pek ihtiyatkâr fitratlar vardır, bunaklardaki ihtiyatkârlık sade teşebbüse adem-i kudretten değil ve fakat bilhâssa teşebbüsten korktukları içindir. [387]

Ateh de en çok müstemir kalan bir meleke-yi hissiyât ise de bu cihette muhtaç îzahtır. Mâ'tûhlarda bir takım hissiyât ve husûsiyle bir menfaât-i şahsiyeden âri, diyardâr hissiyât pek çabuk zâil olur. En kerîmu-t-tabii ve mürüvvetkâr adamlar bile gittikçe darlaşıp mahdûdlaşan bir dâire-yi ihlâs ve hilletinde kapanıp kalırlar, bütün beşeriyete olan aşk u muhabbetlerinin birkaç kişiye, birkaç nâdir ahabba hasrederler. Daha sonra ahbâ ve evdâsında unutup yalnız hevişânına vakf-ı mahabbet eyler, nihâyet ekârip ve hevişânını da düşünmez olur, sevebilmek kudretinden nesi kalmış ise hubb-ı nefsten ibâret olur. [388]

İşte ma'tûhların fikren inhizâl-i tâm hâline varıncaya kadar geçirdikleri safhât-ı tedriciye bunlardır, fakat akdemcede dediğimiz gibi ma'tûhlar bazen bu safhât-ı o kadar tedriç ve betâitle murûr ederler ki akrabası ma'tûhun uğradığı tahavvulât-ı tagayyürâtın hatta seyrince görenlerin farkına varabildikleri mertebe ehemmiyet kesbettiği halde bile farkına varamazlar. Hele ilk hatveler hiç nazar-ı dikkat-i celp etmez. Birçok müddet ma'tûhlar şimdiye kadar vardıkları vüs'ât içinde bilâ müşkilât emrâr-ı ömür ederler, kimseye bâr olmaksızın umûr-ı zümreleri ru'yet ederler, devâm-ı intizâm üzere sofraya inerler, gazetelerini okurlar, mesâi mu'tadeleri ile iştigâl eylerler, fakat hayat-ı mu'tadelerinde ki yeknesâk-ı ihlâl olunmaya gelmez, azıcık bir fevkalâdelik bu i'tiyâdı

ihlâl edecek olursa der-akap şimdiye kadar mestûr ve pinhâni kalmış olan hâl-i ateh gözlerde âyan olur. [388]

Atehin her şeklinde bu evsâf-ı umûmiyeye gerek sahâ-yı cismâniyette gerekse zihniyette birtakım evsâf-ı husûsiye daha inzimâm eder. [389]

Atehin ne gibi esbâb ve avâmil te'sîriyle ve ne gibi vetîret-i maraziye neticesinde kışr-ı dimâğda sanevi olarak mütekevvîn bir âfet-i teşrîhiyenin eseri olduğunu bir nebze îzah etmiştik. [389]

Hakîkatte atehi intaç eden ne kadar esbâb varsa o kadar da ateh vardır. Bunları ale'l-infirâd tafsîl sadedemiz hâricinde olduğu için biz yalnız teâmülât-ı gayr-ı kânûniyeleri dolayısıyla tabâbet-i adliyece mühim olan başlıca enmuzeçleri cümleden fakat hep usûl müttehazımız vecihle serîriyat nokta-yı nazarıyla gözden geçireceğiz. [389]

Fakat bu tafsîlâta girişmezden akdem ma'tûhun îkâ' ettikleri ef'âl-i cürmiye ve cinâiye'nin evsâf u eşkâline bir nazar-ı icmâl-i atfetmek isteriz. [389]

Matuhînin îkâ' eyledikleri ef'âl-i cürmiye ve cinâiye. [389]

Ef'âl-i mezkûrenin o kadar husûsi bir sîmâları vardır ki ekser ahvâlde daha müttehemi muâyene etmezden akdem ateh-i teşhîse kifâyet eder. [389]

Gerek ebleh, gerekse ma'tûh her ikisi de nâ-tamami-yi akıl eseri olduğu için her ikisinin de îkâ' ettikleri cerâim ü cinâyât aynı evsâf da olmak lazım gelirse de maahazâ aynı zamanda hem kuvâ-yı mâddiye hem kuvâ-yı fikriyesi dûçar hezâl olmuş, her şeyinin mantıki olduğu bir çağa gelmiş olan ma'tûhun ef'âli elbette ekseriya şedîd bir ihtirâs sâhibi olduktan başka vücudûda kavî ve zinde olan eblehin ef'âline tamamıyla benzemez. [389]

Ma'tûhun cerâim ü cinâyâta gücü yetmez bir adamın ef'âlinden ibâret olduğu için katl, îkâ-yı harik gibi cerâim-i ma'tûhlarda nâdirdir. Bunların en çok îkâ' ettikleri ef'âl ahlâk-ı umûmiyeye ta'addi ile sirkattir. [390]

Matuhun katl-i gayr-ı meş'ûr ve gayr-ı irâdîdir. Meselâ bir ma'tûh kendi muhâfazasına tevdi edilmiş bir çocuğun tağdisini unutarak veya takayyud ve tarassudu ihmâl ederek vefatına sebep olabilir. Kezâlik haysiyetini bile bilmeyen ve bimar-hâneye idhâl edilmiş bulunan bir mâ'tûh aynı koğuştâ yatmakta olan bir diğer hastanın horlamasından rahatsız olarak horultuyu kesmek için başına ağır bir şey ile vurup gürültüyü keser, yanındaki hastayı katlettiği aklına bile gelmeksizin öldürür, ertesi sabah yaptığı işten haberi bile yoktur. [390]

Yangın yapan mâ'tûhlarda kâtiller gibi hiç bir kast-ı cinâiler-i yoktur. Bunlar o koca bebeklerdir ki oynamak ve eğlenmek için ateş yaktıkları halde işin sonu fenâyâ

varmıŖtır. Bir ma'tûh mesela ısınmak istediği zaman odasının ortasında kömür çarpmasından boğulacağını aklına bile getirmeksizin ateŖ yakar. Kezâlik ma'tûh önünde kapalı bir kapıya tesâdüf etse açmak için en iyi çare olmak üzere yakmaya tasaddi eder. [390]

Matuhların en mu'tâd cürümleri olan sirkat ile ta'addiyât-ı ahlâkiyeye gelince bunlar katl ü ikâ'ı harik derecesinde gayr-ı meŖ'ûr ve gayr-ı îrâdi değilse de maahazâ öyle olduğu da vâkııdır. Meselâ mâ'tûh yolda giderken bir mağaza sergisinde eli altına tesâdüf eden Ŗeyi dalgınlıkla yahut mihanikî sûrette alıp cebine sokabilir. Birçok ma'tûhlar görölür ki evlerine avdetlerinde cepleri birçok lüzûmsuz Ŗeyler, çakıl taşları, bez parçaları vesâire ile doludur. Ve sorulunca bunları niçin topladıklarını îzâh edemezler. [391]

Kezâlik birçok ta'addiyât-ı ahlâk-i umûmide hâli atehde bulunan ihtiyarların pantolon düğmelerini çözükle unutmalarından veyahut ne yaptıklarının farkında bile olmaksızın hissetikleri ihtiyaç tebevöl ve teğavvütü alâ-mülâin-nâs defetmeleri sûretiyle vukûa gelir. [391]

Maahazâ cerâim-i mezkûre her vakit bu derece bilâ sebep veya fâilinin irâde ve ihtiyarına ecnebî olmaz. Bazen bunların ikâ'ı sirkatte sâikleri mal-ı mesrûkun tama'kârları, oburluklarını, emel tezyinlerini tahrik etmiş olmasıdır. Kezâlik mecâm-i nas da keŖf-i avrat ettikleri veya çocuklar üzerinde mûcip Ŗehvetleri olacak ef'âle tasaddi eylerler, hisseyledikleri serû-z-zevâl tenbih tenâsül-i te'sîri altında zabtı nefse muktedir olamamalarından neŖ'et eder. Her iki halde de maksad-ı cinâ-yi yoktur. Çünkü tıpkı bir hayvan gibi hareketlerinin müstelzim ceza olduğunu kat'iyen bilmeyerek yaparlar. [391]

İhtimal ki mâ'tûhînin ihsâiyât-ı cinâiyesinde ta'addiyât-ı ahlâk sirkattan daha azdır. Fakat her halde ta'addiyât-ı ahlâkiye etebbâ ile hükkâmın daha ziyâde nazar-ı dikkatlerini celbetmiştir. Lazeğ'in *KâŖifîn Avrattarı* alelekser işbu mâ'tûhîn zümresindendir. Bunlar hep meselâ biri sokak ortasında, bir ikincisi penceresinin balkonunda bir üçüncüsü genç kızlara mahsûs bir hânenin demir parmaklığı önünde â'zâ-yı tenâsüliyesi keŖf ü teşhir etmiş birer ihtiyarlardır. Bu mücrimler cürümlerini sanki bir ilcâ-yı bi-n-nefse ve muvakkat imiş gibi dâima aynı Ŗekilde, aynı saatte, aynı mahalde ikâ' ederler ve sadece bu hâl celb-i nazar-ı dikkat-i kâfildir. Unutulmamak îcâp ederki garîze-yi tenâsüliye hatta inânete müptelâ oldukları halde bile bazı ihtiyarlarda pek faal ve zinde olup zeka ve seciye dûçar za'f olunca buna hükmedebilmeleri pek müşkil olur. [391]

Bir mâ'tûh meşhûd olmuştur ki ihtiyarlıktan ziyâde hovardalıktan ve işretten inhizâl-i fikriyeye uğramış olduğu halde mâ'tûhinde meşhûd olan bu ta'addi-yi ahlâk ve sirkat cürümlerinin her ikisini de câmi' idi. Birkaç evlad sâhibi olup mütenevviben birkaç gün herbirinin hânesinde kalır idi ise de süi-ahlâkından nâşi hepsinden az zaman içinde koğulurdu. Bir nev'i cinnet-i tenâsüliye te'sîr-i altında ve mazdarâne bir sûrette her yaşta ve her tabiatte çocuk veya koca karı, fâhişe veya afife bütün kadın ve kızların peşinde dolaşıyordu. Hiçbir akşam geçirmezdi ki eve süi-hayat sâhibi bir kız getirmesin ve bu kız kendisine yatak arkadaşı olarak vermek ihtiyâsızlığı edilen on dört yaşında bir kız ile kendi arasında yatırmasın, metreslerini ödemek için parası olmadığı vakit bunların hesabını çaldığı eşyalarla görüyordu. Her yerden, sergilerden, büyük mağazalardan evladlarının ve ahbâsının hânelerinden bir kutu sardalyeden güzel bir körüğe varıncaya kadar eline ne geçerse çalardı. Bir bimar-hâneye ilkâsından biraz zaman evvel bir umûm-hânedede tesâdüf ederek, dost olduğu bir zata iki yüz frank kıymetinde kabûl edeceğini vaâd edip vaâdini yazarak imzâ eden bir kadına da elli frank kıymetinde bir körük vermişti. [392]

Felc-i umûmiye müptelâ olanların hastalıklarının müterakkî derecesinde ve za'f akıllıları bir hâl-i cinnetle mütezâif olmadığı zamanlarda îkâ' ettikleri ef'âl dahi bu tafsîl ettiğimiz cerâim-i mâ'tûhânededen farklı değildir. Fakat hâl-i hezeyânda oldukları hastalığın birinci devrinde henüz şedîd olan ihtirâs ve mukâvim bulunan uzviyetleri dûçar za'f olan zeka ve secîyeleri bir tarikatta değil iken îkâ' edecekleri ef'âl böyle olmaz. Gâyet garp bir hırs cahın meclûbu, budalaca olduğu kadar muazzam tasavvurâtın meşgûlü, garîzelerinin esîri olan tıpkı bir mecnûn gibi hakîkate karşı lâ-kayd, akli doğrusuna gider, fakat her hangi bir mecnûndan şu noktada farklıdır ki nâil maksat olmak için müracaât ettiği vesâit pek safdilâne, bî-ma'nâdır, meselâ birkaç parası varsa borsaya gidip hiç kimsenin rağbet etmediği tahvilât üzerine hevâ oynar, mühendis veya hekîm ise en büyük akademi mükâfat müsâbakalarına iştirâk ederek cem'iyet-i ilmiyeye ma'nâsız ve münâsebetsiz mahturelere boğar. Müte'ehhil ve aile babası ise hiç de gizlemeksizin umûm-hânededen umûm-hâneye dolaşır. Kendi kendisini dellâl muvaffakiyet ve huzûzâtı olur. Beşyüz kuruş maaşlı me'mûr ise karısına yüz elli liralık elmas almaya kalkar. Evini döşemeye kalkınca meselâ yüz liralık sarahı, bardak, kırk elli liralık duvar kağıdı almakla başlar. Küçük bir tersâne amelesi iken bahriye nezâretine yeni iştirâ olunan dretnot süvari ta'yîn olunmak için istid'a verir. Erbâb-ı san'âyîden ise meselâ şehir emînine tekmîl İstanbul'un üzerini örtecek vecihle bir camekan yapmak için arzûhâl yazar. [393]

Hâl-i hezeyândaki felc-i umûmili kadar îkâ'ı cerâim ü cinâyete müsteid bir kimse olamamakla beraber buna mukâbil mücrimîn içinde bunlardan daha tehlikesizi de hemen yoktur. Bunlar bir meseleyi etrafıyla mülâhaza ve tasavvura gayr-ı muktedir ve tatmîn-i emelleri gâyesiyle bu emelin intaç edeceği avâkibi, kendilerini ma'rûz bırakacağı mühâliki düşünemeyecek kadar meşgûl olduklarından maksatlarına ulu orta yürürler, sakınıp çekinmezler ve bu sâyede daha yarı yolda iken tevkîf olunurlar. Eğer bir şey çalacak ise güpe gündüz gelip geçenlerin, mal sahibinin gözü önünde çalar hatta bazen çaldığı şeyi götürmek için polisten muâvenet talep eder. [394]

Ta'addiyât-ı ahlâkiyeleri de böyledir, yaptıklarına bakınca insan, bunların bir şey yapmak değil, kendilerini göstermek istediklerini zan eder, meselâ bir felc-i umûmili keşf-i avrat edeceği vakit gidip en işlek bir caddenin ortasında â'zâ-yı tenâsüliyesini halka teşhir eder, bir kadının peşine düştüğü vakit yüzlerce kişi içinde gidip çatar ve mukâvemet görürse tehdîd eyler, bütün bir panayır halkının karşısında gidip bir şişman kadına diyince bir nesil yetiştirmek için mücamaât teklif eder. [394]

Îkâ'ı harikte de böyledir, evini beğenmediği için, yahut ki hânesinde çok tahta kurusu olduğu için yahut ki komşusunun evini komşusu sevmediği bir adam olduğu için, yahut ki evi kendi hânesine gölge yaptığı için güpe gündüz kundaklar ve husûsiyle kundak kor iken orada bir miktar halk olmasını bekler ki tasavvurât ve mülâhazâtını onlara hikaye edebilmesin. [395]

Felc-i umûmililer îkâ'ı katlde de cerâim-i sâireden daha becerikli değildirler, felc-i umûmililer içinde intihâr eden de katleden de varsa da katl ü intihar için öyle vâsıtalar intihap ederler ki ekseriyetle netice pezir olmaz. Meselâ odasında kömür yakarak intihar etmek isteyen bir felc-i umûmili ihtimal ki mangalı doldurup ateşi yakar, fakat duman çıkmaya başlar başlamaz Avusturya perdeleri islenir korkusuyla koşup pencereleri açar, suya atılıp boğulmak ister de gider, ancak bir kadem-i umkî olan bir suya girer, yahud ki suya atılacağı sırada aklına romantizmaları gelerek ihtiyatkârâne evine avdet eder. [395]

Katlde de böyledir. Felc-i umûminin ibtidâsında kâbiliyet-i tahrikiyeleri pek ziyâde olduğu için hiddet ve tehevvrle birinin üzerine atılarak öldürdükleri vâki' ise de birinin katlini kast ve tasmim ile icrâsında tamamına erebilmeleri pek nâdirdir. Ya daha katle teşebbüs etmezden evvel teşebbüslerini î'lân ederler, yahud ki katl için intihar da olduğu gibi o kadar tıflâne vâsıtalara müracaât ederler ki netice vermez. [395]

Maahazâ hastalığın devre-yi mütekaddimesin de ateh henüz pek terakkî etmemişken hiss-i şeref ve haysiyetini kaybetmiş olan felc-i umûmilinin bir mertebe taammüd ve tasavvûr-ı müstelzim cerâim-i îkâ' ettiği vâkıdır. [396]

Bu halde ekseriya mâli dolandırıcılıklara iştirâk ederek uhdesine düşeni yaptıkları olur. Bu halde muâyene-yi mâddiyenin ehemmiyeti pek büyüktür. Ve husûsiyle hastanın sevâbık-ı şahsiyesi taharrî edilince ahlâkında ki bu tebeddül nâgehâni merteye-yi bedâhete çıkarılabilir. [396]

Mâ'tûhîn cerâimi hakkında daha ziyâde tadvîl-i kelim zâil olur. Alelumûm cerâim-i mezkûre o derece evsâf-ı bâhire ibrâz edilir ki vakanın tarz-ı îkâsı hikaye edilmekle fâilin ateh veya felc-i umûmiye müptelâ birisi olduğunu derhal kestirilebilir. [396]

3.10.1. Ateh-i Şeyh-i

Terakkî-yi sinn-i ile bütün vücûdu isti'lâ eden inhizâl ve inhitât-ı dimâğ-i de masun bırakmayarak seciye ve melekât-ı dimâğiye de tebeddülâtı intaç eder. İhtiyarın tarz-ı tefekkürü ve eşya-yı sûret ihâtalrı daha mahdûd bir daire içinde olur, hâl-i istikbâlden daha az alâkadardır. Âdetâ mâzide başlar, betâitle düşünür, hâdisât-ı cedîde-yi daha betâitle tahattur eder, dâire-yi efkâr-ı daha mahdûd, irâdesi daha gevşek, âharın nüfûz-ı te'sîrine kapılması daha kolaydır. Seciye te'sîr-i şeyhûhet ile ârız olan bu tebeddül yavaş yavaş farkına varılmaksızın, za'f melekât-ı akliye ve nihâyet bir ateh-i amîke münce olur. Tasalluba uğramış şarayînin pek de besleyemediği dimâğ-ı dumûre dūçar olarak kuvve-yi akliye de birdenbire tenâkusu intaç eder, bir vetîre-yi dumûriye ekseriya sekte veya teleyyün şeklinde âfât-ı mevzû'îye ile de ihtilât edip bu halde âfât-ı mezkûre dahi felecât ve avâriz-ı afazayaiye ile âşikâr olursa da saf ateh-i şeyhilerde alâim-i âddiye-yi şeyhûhetten maadâ hiçbir âfet-i mevziye alâimine destres olunamaz. Ateh münhasıran tasallub-ı münteşir kısr-i dimâğ neticesidir. Binâenaleyh hâlet-i fizyolojiyeyi tahattur ederek alâim-i atehiye-yi takdîr etmek kolay olur: [396]

Evvelen hâfızanın za'flaması: Müktesebât-ı cedîde müşkilât, ihtiyar dediğimiz gibi mâzisinde ve mâzisi ile yaşar, ekseriyâ bir söylediğini birkaç kere söyleyerek hep mâziden bahseder. Çünkü aynı hikâyeyi evvelce de nakletmiş olduğunu unuttur, ihtiyarladıkça daha ziyâde tufûliyeteye rucû eder. Hâtırât-ı cedîde hep silindiği için hâl-i hâzır-ı iyice öğrenemez ve pek az anlar. [397]

Sâniyen gerek münhasıran sahâ-yı fikriye de, gerekse îfâ edeceği ef'âlde bazı anat dikkatinden kaçtığı için hükümde o kadar dakîk olamaz, çok defa hata eder. [397-398]

Sâlisen hâfızanın bir sûretle ziyası ve adem-i teceddüd-i sebebine kûşîş fikri için lâ-büd olan meknuzât-ı fikriye gittikçe azalır. [398]

Bu meknuzâtan istifâde aşâğılar, kûşîş fıkır-i daha batî, daha güç, daha az dakîk olur ve hep aynı efkâr-ı kadîme dâiresi içinde cevalândır. İhtiyarlar kendilerine söylenen şeyi gittikçe daha yavaş anlamaya başlarlar, bu hal başlamakta olan asammiyet-i hakîkiyenin derecesini zâhir de daha çok gösterir. Muhayyele tenâkus eder. [398]

Râbian dikkat dûçar za'f olduğu için ihtisâsât da o kadar şedîd olmaz. [398]

İhtiyarlar da ekseriya galatât-ı hissiye olur. Hakikat kendilerini pek o kadar işgâl etmez olur, rüyalar ile hakikat kendisi için aynı derece-yi şiddettedir. Bu sebepten ekseriyâ rüyayı hakikatle karıştırırlar, binâenaleyh hâtırât-ı kâzibe hâfızada ki hataiyâtın bir başka menbâ'ı olur. [398]

Hâmisen çocuk gibi ihtiyarlar dahi hodbindir. Daha doğrusu ihtiyar nefesine o kadar hâkim olamadığı için hodbin-i terakki-yi sin ile daha kolaylıkla kendisi gösterir. Vâkıan bazen kendisi de eski halde olmadığını hissederse de maahazâ yine her defasında başkaları aleyhinde bir sebep olur. Başkalarının hakkında süi-niyet beslediklerinden pek kolaylıkla şüphelenir, başkaları bu vecihle nazarında şâibedâr olduğu için bir şeyi unutup mutlak olarak başkalarının aldandıklarını veya kendisini aldatmak istediklerini iddiâ eder. Bu sebepten ekseriyetle haşîn ve anûd olurlar. Doğru yanlış akıllarına geleni iddiâ eder ve yapmak isterler. [398]

Sâdisen irâde za'ifler, bu sebepten ihtiyarlar daha kolaylıkla başkalarının nüfûz-ı te'sîrlerine kendilerini kaptırırlar. Bu sebeple akraba ve evladlarından şüphelendikleri halde kendilerine riyâkârlık ve meddahlık eden entrikacıların tesvilâtına pek kolaylıkla kapılırlar. [399]

3.10.1.1. Müşâhede 59

Matild M., 88 yaşında.

23 Şubat 1910

Soru: İsminiz?

Cevap: Marya Matild.

S: Nerede oturuyorsunuz?

C: Vâlidemle.

S: Vâlideniz kaç yaşında?

C: Seksen yaşında olmalı.

S: Siz kaç yaşındasınız?

C: On iki.

S: Târih-i tevellüdünüz?

C: -.

S: Şimdi kaç senesindeyiz?

C: -

S: Kaç yaşındasınız?

C: 90.- 26.

S: Ananız babanız sağ mı?

C: Pederim öldü, vâlidem sağdır.

S: Şimdi hangi aydayız?

C: -.

S: Yazda mıyız kışta mıyız ?

C: Kışta

S: Kışta olduğumuzu neden biliyorsunuz?

C: Çünkü soğuk var.

S: 26 yaşından fazla olmadığınızı iyi biliyor musunuz ?

C: (Hiddetle) Aa, elbette, bilmez miyim?

S: Şimdi 1910 senesindeyiz. 26 yaşında olunca hangi senede doğmuş olmanız iktizâ eder ?

C: Hesap edemem.

S: Doğduğunuz vakit vâlideniz kaç yaşında imiş?

C: Otuz yaşında varmış.

S: O halde şimdi seksen yaşında olmamalı.

C: Niçin? Tam seksen yaşındadır.

S: Ne vakittenberidir o evdesiniz?

C: Bir ay kadar var.

S: Bu eve ne diyorlar?

C: Bilmiyorum

S: Bu ev nasıl bir ev?

C: Hastalara mahsûs bir ev.

S: Sizin bulunduğunuz koğuştaki hastaların nesi var?

C: Herkes gibi hasta.

S: İçlerinde hiç aklını oynatmış var mı?

C: Bazı bazı oluyor.

S: Hangi şehirde doğdunuz?

C: Paris'te

S: Peki, ben kimim?

C: Hekîm
S: Buraya niçin geldiniz?
C: Hastalıklarım geçsin için.
S: Sizi buraya kim getirdi?
C: Bilmiyorum, unuttum.
S: Burada rahat mısınız?
C: Evet.
S: Hiç kimseden şikâyetiniz yok mu?
C: Hayır, herkesten hoşnûdum.
S: Nerede doğdunuz?
C: Lüksemburg'da.
S: Kaç yaşınıza kadar Lüksemburg'da kaldınız?
C: 12-13 yaşına kadar.
S: Mektebe gittiniz mi?
C: Evet.
S: Sonra nerede idiniz?
C: Paris'te
S: Paris'e geldiğiniz vakit kaç yaşında idiniz?
C: 16-18 olmalı.
S: O vakitten beri ne yaptınız?
C: Pariste kaldım.
S: Ne iş yapardınız?
C: Dikişçilik.
S: Nerede çalışırdınız?
C: Evimizde, ananemin yanında.
S: Ne dikerdiniz?
C: Fistan.
S: Günde kaç kuruş kazanırdınız?
C: Gâliba yedi buçuk kuruş.
S: Evli misiniz?
C: Hayır.
S: Çocuğunuz var mı ?
C: Hayır. [399-400]
Hasta okuma bilmiyor. [401]

5+2=10, 8+6=?, 6+4=10, 3+7=21, 5+6=?, 5+8=25.(Parmaklarıyla hesap ederek)

[401]

Sıra ile günlerin isimlerini sayıyor. Tersine söylenince Çaharşanbeye kadar buluyorsa da ondan ötesini hatırlamıyor. Ayların esâmisini bilemiyor. Eşyâ-yı beytiyenin esâmisini biliyor, beş dakika evvel kendisine söylenmiş olduğu halde bile salpetriyerin ismini tahattur edemiyor. [401]

S: Kaç yaşında varsınız?

C: O.. genç değilim. Kırk yaşında olmalıyım, 80 yaşındayım.

S: Vâlideniz hala sağ mı?

C: Evet.

S: Kaç yaşında?

C: Seksen olmalı.

S: Şimdi diyorsunuz ki siz kendiniz seksen yaşındasınız?

C: Hayır, ben ancak 49 yaşındayım.

S: Bu sabah ne yaptınız?

C: Yumak sardım.

S: Bugünlerde sokağa çıktınız mı ?

C: Evet, bulvarda gezdim.

S: Hangi bulvarda?

C: Adını bilmiyorum.

S: Bulvarda araba geçiyor muydu?

C: Evet.

S: Hiç bildik kimseye rast geldiniz mi?

C: Hayır.

S: Hiç otomobil var mıydı?

C: Ha, evet, doluydu.

S: Ne günü idi?

C: Çok olmadı, bir gün idi ama... [401]

Hasta yatağını tanıyor, yalnız abdest-hâneyi bulamıyor. İki dakika evvel kendisine söylenmiş olduğu halde günü ve târihi hatırlamıyor. 1910 senesinde olduğumuz kendisine tekrar söylenince tıpkı ilk defa işittiğinde ki gibi izhâr-ı taaccüb ediyor. [401]

S: Fransenin en büyük şehri hangisidir?

C: Paris.

S: Belçikanın en büyük şehri hangisidir?

C: -

S: 1870'de ne oldu?

C: -

S: Prusyalılarla olan muharebeyi hatırlamıyor musunuz?

C: Hayır.

S: Hâfızanız biraz tenâkus etmiş gibi değil mi?

C: Aa, evet, hemen de hiç hâfızam kalmadı.

S: Hiç anasından babasından daha yaşlı adam olur mu?

C: Olur, ya.

S: Bu hal size garip olmuyor mu?

C: Yo, niçin? [402]

Şarânîni gâyet sert, nabızlar son derece gayr-ı muntazam. Teneffüsü işretle olup dakika da 65, ef'âl-i mün'akise mevcûd ise de her iki cihette de za'f. Ne rücfan şebih sar'avi, ne babinski var. Argayı yok, müşkilâtla ve biraz sol bacağına topallayarak yürüyor ve fakat hasta gâyet nazîf, üstü başı muntazam, dürüst ve gâyet nezâketle pek yavaş sesle idâre-yi kelâm ediyor. Muhâvere kendisi için bir cehd-i mâddi oluyor. [402]

Görülüyor ki bu hasta da ateh pek derindir. Hasta zaman ve mekandan hâl-i hâzırdan tamamıyla bî-haber, mâziye rucû meyl-i pek ziyâde, kendisi 36 yaşında vâlidesini ber-hayat sanıyor. Te'ehhül ettiğini, çocukları olduğunu inkâr ediyor. Hâlbuki büyük vâlidedir. Bulvarda gezindiği, yumak bükdüğü hakkındaki ifâdât-ı hâtırât-ı kâzibedir. Efkâr-ı hezeyâniye müşâhede edilememiştir. Hasta cismen pek vehîm sûrette mü'ftür. Kalbi za'iflemek üzere, maahazâ tasallub-ı şarayînden başka âfet-i mütevazzi'a eseri yok. Bu hasta bir müddet sonra iltihâb-ı uzle-yi kalbin iştidâdıyla vefat etmiştir. [402]

3.10.1.2. Müşâhede 60

D. 72 yaşında, cuma 10 Haziran 909.

S: Nasılsınız madam ?

C: Fena değil, bir beygircağız ile Paris'e yalnız başıma geldim. Beni şamberiye getirdi, gelir gelmez bir kapıya yerleştim.

S: Burası neresi?

C: Bilemiyorum, artık ihtiyarlıyorum.

S: Kaç yaşındasınız?

C: Ya on altı ya on sekiz, doğrusunu bilmiyorum. 1 Kânûn-i Sânîde Nacion sokağında 10 numaraya geldim. Sonra kocaya vardım, bir adam gördüm ona vardım.

S: Zevceniz kaç yaşında vefat etti?
C: 16 sene var.
S: Kaç yaşında?
C: Bilmiyorum.
S: Kaç senesinde doğdunuz?
C: Bilmiyorum, kocamın vefatındanberi aklım başımda değil ki.
S: Çocuklarınız var onlar kaç yaşında ?
C: Paris de tarlalarda çalışıyorlar, biliyorsunuz, hâfızam pek ziyâde eksildi.
S: Bugün ayın kaçı?
C: Bilmiyorum, bana madam Katrin, numara 10 derler.
S: Nerede doğdunuz?
C: Savva'da.
S: Savva hangi memlekettedir?
C: Nacion sokağı, numara 10.
S: Ya bana Savva'da doğdum diyordunuz?
C: Savva'da ama Paris'e geldim.
C: Nacion sokağı, numara 10. Kocam öleli beri aklımda patates gibi kaybediyorum.
S: Kocanız ne iş yapardı?
C: Dikici
S: Çocuklarınız var mı?
C: İki oğlum ile üç kızım var. İyi büyüdüler, altı yedi sekiz yaşlarında var.
S: Evlendiler mi?
C: Evlendiler ya, Nacion sokağında 10 numarada.
S: Torunlarınız var mı?
C: Var ya on tane, hepsini ben büyüttüm, Nacion sokağında 10 numarada.
S: Buradan memnun musunuz?
C: Eh, fena değil.
S: Nerede te'ehhül ettiniz?
C: Ay, söyledim ya, Nacion sokağında numara 10. Evvela Savva'da evlendim. Sonra Paris de bir daha evlendim. Nacion sokağında numara 10'da. Te'ehhülüne, çocuklarına, Nacion sokağı numara 10'una dair bitmez tükenmezlerden başka kendisinden bir cevap almak mümkün değil. [403]

Müşâhedelerde görüldüğü üzere hastalık terakkî ettikçe hâfızada vahim teşvişât husûle gelir. Hâdisât-ı cedîde bilhâssa ziyâde söylenir, zaman ve mekan hakkındaki

şu'ûrları hiç kalmaz, bunlar sokakta hatta evleri içinde kaybolurlar. Elbiselerini, eşyalarını kaybeder, sonra çalındı zannederler. Kezâlik başkasının eşyasını da hiç çekinmeksizin alırlar. Bunlara bazen hezeyânî kâzibe-yi malihülyâiye, mâniyâiye, efkâr-ı i'tisâfiye ârız olduğu da vardır. Malihülyâlîlârin bilhâssa ef'âl-i ilcâât-ı tahribkârâne hâsıl eden hâlet-i zucriyeleri ve hezeyân-ı inkarları câlip dikkattir. Tenbih-i mâniyâ-yi hâli de inbisât-ı basîteden tehevvue varıncaya kadar her dereceyi irâeye eder. Tenbih-i mâniyâ-yi ekseriya efkâr-ı nuûziye ile müterâfık olarak ta'addiyât-ı ahlâkiye-yi dahi intaç eder. Hezeyân-ı i'tisâfî ara sıra ârız olur. Yakında katliamlar vukû bulacağı, dünya mahv u harap olacağı kabîlinden büyük hezeyânlar irâeye ettikleri gibi ekseriya kendilerini hırsızların soyacağı, zehirleyecekleri hakkında hezeyânı korkularda ibrâz ederler. Ahvâl-i zucriye suhûletle intiharlara sebebiyet verdiği gibi hevişânını kendi aleyhinde zannettiği takdîr de bunlara karşı ta'addi ve tecâvüzü mütezammın ef'âlde bulundukları da olur. Geceleri hezeyânlarına bîrsâmât dahi ârız olduğu vâkıdır. Bu hastalar muhayyel hırsızlara, kâtillelere karşı nefislerini müdaafaya çalışırlar. [404]

3.10.1.3. Müşâhede 61

Madam Garu, dâima korkak tabiatlı bir kadın imiş, hayatının son senelerinde ziyâdesiyle ateh haline düşerek bazı geceler kalkar, nezâret-i şedîde altında bulunmasına rağmen pencereye koşarak ve yangın yahut kendisini kovalayan adamlar gördüğünü zannederek yangın var, hırsız var diyerek bağırırdı. [405]

3.10.1.4. Mütâlâât-ı Tıbbiye-yi Adliye

Mâ'tûhların muhâkime sevk olundukları pek vâkıdır. Bunların cürümleri ekseriya bilhâssa küçük çocuklar üzerinde ikâ' edilmiş ta'addiyât-ı ahlâkiyedir. Bu cerâimin esbâb-ı hiss-i ahlak ateh dolayısıyla tenâkus ettiği halde hâl-i şehvetperestînin fizyoloji bir sûrette müstemir kalması veyahut ki aynı zamanda za'f akl-ı husûle gelirken dimağdaki tagayyürât-ı teşrîhiye ve maraziye sebebine hâlet-i şehvetperestânenin teyakkuz ve ifrât-ı kesbetmesidir. [405]

Her iki halde de kuvve-yi mukâvemet tenâkus eder. Hâlet-i şehvetperestî münferiden zâhir olduğu gibi bir tenbih-i mâniyâ-yi eseri olarak da görünebilir. İhtiyarların budalaca ef'âl-i tenâsüliye ile (keşf-i avrat gibi) tatmîn-i iştihâ için çocukları intihâb eylemelerinin sebebi de kudret-i tenâsüliyelerinin kifâyetsizliğinden nâşidir. Şurası bilhâssa ca-yı dikkattir ki dalâlet-i tenâsüliye ve sügût-ı ahlâk-ı harabi-yi zekadan senelerce akdem zuhûr edebilir. [405]

İhtiyarlarda cerâim-i tenâsüliye vukûsunda dâima melekât-ı akliyelerinin muâyenesi îcâp eder. Müttehem gâyet müsin ve hâl-i kahülde görülünce, hayat-ı tenâsüliyesi birçok seneler akdem müntefî' bulununca, şimdiye kadar hiç de öyle şedîd ihtiyâcât-ı tenâsüliye hissetmemiş ve husûsiyle kabâhatini çekinmeksizin, utanmaksızın ve hatta dalâlet-engîz bir sûrette îkâ' eylemiş olunca dâima cürmün tabiat-ı maraz-i olduğundan şüphelenmek iktizâ eder. [406]

Vaka bu derece vâzıh evsâf irâeye ettiği takdîr de teşhîs müşkîl olur. İbtidâ da hastanın zekası büsbütün zevalpezîr olmamış olduğu için her ne kadar ilcâsına mukâvemet edemeyecek ve hareketinin akibetini vâzıhan takdîr edemeyecek kadar hiss-i ahlak dûçar za'f olmuş ise de yine şüyûndan çekinir, görülmekten korkar. [406]

Eğer vaka bir tenbih-i mâniyâiyenin, bir hezeyân-ı nuûziyenin, bir distosiyetin¹⁹⁹ safhâsı ise tabâbet-i adliyece takdîr-i mesele kolaydır. [406]

Ahvâl-i malihülyâiye kendilerini açlıktan ölmek, kâinatın helâk-ı umûmisini görmekten kurtarmak, ila ahir maksadıyla akârib ü hevişânının katline sebebiyet verebilir. [406]

Hezeyân-ı i'tisâf-i ve nevbât-ı zucriye te'sîriyle akârib ü hevişânını kendisine hasım zannederek ta'addi ve tecâvüz ettikleri bilâ sebep haklarında şikâyet ve ihbârâtta bulundukları da vâkıadır. [407]

Teşhîs-i tıbbiye-yi adlî (Felecât, afâzya, ila ahir mesellü) bir âfet-i uzviye-yi dimâğiyenin arazına (kâbiliyet-i teharrukiye, î'timâtsizlik, hiss-i ahlâk da noksan gibi) bir tagayyür-i seciye a'râz-ı rûhiyesine (bilhâssa vakayî' cedîde hakkında hâfızanın noksanı, taab-ı ser-i dimâğ-i, sersâm-ı, teşvîşât-ı şu'ûr, teşhîste yanılmak kabîlinden) za'f akıllıya, ârızî olarak hezeyânât ve birsâmâtın mevcûdiyetine istinâden vaz' olunur. [407]

3.10.1.5. Müşâhede 62

P. 63 yaşında, ahlâk-i umûmiye ta'addi ve tecâvüzle müttehem. Paskalyadan biraz sonra 1912 Nisanında babalarına götürmek için şarap numûnesi vereceği bahânesiyle komşularından iki kızcağızı evine götürür, evde kapı ve pencereleri kapalı olduğu halde çocukların â'zâ-yı tenâsüliyelerini gıdıklar. Ba'dehu çocukların gitmek istemeleri üzerine pantolonunun düğmelerini çözüp uzv-ı tenâsülünü çıkarır ve çocukları öper. Çocuklar çıkıp giderken de kendisiyle beraber yatağın üstüne çıkmalarını, çıkarlarsa pek eğleneceklerini söylerse de çocuklar reddeder. [407]

¹⁹⁹ Satır yazısı mukâbili kabûl ettik. (veldistosiyeye) Kifûfiye vezninde tekkelik şîvesine denir ki tekkesi olmak tâbir olunur. (Tercümetü'l-Kâmus, c. 2, sâhife 885.)

P. çocukların bu iddiâlarını sûret-i kat'iyede inkâr ediyor. Çocukları evine götürdüğünü i'tirâf ediyorsa da kat'iyen ebeveynlerine götürmeleri için mostralık şarap vermekten başka bir niyeti olmadığını iddiâ ediyor. Vâkıan çocukların odada halı üzerinde yuvarlanarak â'zâ-yı tenâsüliyelerini göstermelerinden mahzûz olduğunu i'tirâf etmekte bir mahzûr görmüyorsa da çocuklara kat'iyen dokunmadığını te'mîn ediyor. [407]

P.'nin mi yoksa çocukların mı doğru söylediğini ta'yîn etmek bize ait değildir. Bizim vazîfemiz sadece P. kendisine isnâd olunan cürmün mürtekibi olduğu tahakkuk ettiği sûrette mes'ûl addedilip edilemeyeceğinin takdîridir. [408]

P. 63 yaşında zâhiren iri yarı bir adam ise de her şeyi kuva-yı mâddiyesinin de melekât-ı akliyesinin de dûçar hezâl olduğuna delâlet ediyor. Vücûdunu müşkilât ile uyandırıyor. Sîmâsı kat'iyen ma'nidâr değildir, gözleri tutuk, lisânı sürüncemeleridir. Zaten güçlûkle ifâde-yi merâm ediyor, lakırdıyı ağzından kelime kelime almak îcâp ediyor, pek kolaylıkla gözleri yaşarıyor, sözüne i'timâd edilmek lazım gelirse birkaç aydan beri ziyâdesiyle kuvvetten düşmüş, hele yeni olmuş şeyleri hiç hatırlayamıyor. Bugün kendisine sipâriş edilen bir şeyi yarın unutuyor, bu hal kendisi gibi bir tüccâr komisyoncusu için pek güç, hatta bu sebepten müşterilerinin kısm-ı a'zâmını kaybetmiş, eskiden vekilleri olduğu ticâret-hâneler artık mektuplarına bile cevap vermiyormuş. Gün oluyor ki sokakta kayboluyormuş, hatta bugün Saint An'a bizi görmeye gelirken de yolunu kaybetmiş, hâlbuki birçok zamanlar bu mahallede oturduğu için bu semti pekiyi tanıyormuş. Daha geçenler de zevcesiyle beraber ikâmet etmekte olduğu Saint Ru'ne giderken o cihetin yollarını da pekâla bildiği halde büsbütün muhâlif istikâmete gitmiş. Hâfızası böyle eksilmekte olduğu gibi ifâde-yi merâmda da gittikçe dûçar müşkilât oluyormuş, bir şey söyleyeceği vakit ekseriya lazım olan kelimeleri bulamıyor yahut ki bir kelime yerine diğerini kullanıyormuş. Hele esmâ-yı hâsse-yi hiç hatırlamıyormuş. İki fikri birbirine rabıt etmekte o kadar müşkilâta dûçar oluyormuş ki müsvedde yapmadan bir mektup yazmaya bile muktedir olamıyormuş. Hâlbuki eskiden pek kuvvetli kâtip imiş, irâdesi zindegâ-yı ma'nevîsi de melekât-ı sâiresi gibi za'flamış, artık kendisine ne bir işi emel edinecek, ne bir şeye karar verecek kudret kalmamış, bütün ömrü çalışıp kazanacağına ağlayıp kederlenmekle geçiyormuş. [408]

Bütün bu a'râz ile bu adamın ateh getirmekte olduğunu istidlâl etmek kolaydır. Vâkıan P.'nin ifâdâtına inanıp cümlesini kabûl edemezsek de maahazâ zevcesinin ifâdâtı da kocasını te'yîd ettikten başka atehin sûret-i seyr-i hakkında pek şâyan ehemmiyet-i îzâhât dahi ilâve ediyor. [409]

Mumi Elhik'in ifâdesine nazaran zevci sekiz ay vardır ki bedenen olduğu kadar da fikren de dûçar za'f olmaktadır. Sekiz ay evveline kadar sıhhati pekiyi imiş. Bir akşam sâkin bir günü müteâkip birdenbire bir öksürüğe tutulup ağzından bağırsaklarından kan gelir. Bu andan i'tibâren sanki kendisi eski adam değildir. Sık sık husûsiyle yemeklerden sonra fenâlıklar geliyor ve bu fenâlıklar hafif takallüsât-ı azliyeler, karıncalanmalar, etraf da titremeler, bazen de tekellümde suubiyetlerle âşikâr oluyor. Melekâtının dûçar za'f olmakta idiği hakkında ne söyledi ise cümlesi doğrudur. Bugün kendisi hâfızası kadar irâdesinden de mahrûm bir adamdır. Lüzûmu kadar hâlini bilmediği ve za'f akliyesinin derecesini lazımı gibi takdîr etmediği için hâla eskisi gibi ticâret vekilliği edebileceğini sanıyor. Ve aleddevâm emr u sipârişleri unutup yanıldığı için fabrikalarda bıkip usanarak artık kendisini istihdâm etmediklerini anlayamıyor. Bu sebepten çocukcasına dövünüp hayıflanıyor. [409]

Fakat P.'de inhitâtı melekât sâde adem-i ehliyet melekîyesiyle değil hayat-ı akliyesiyle de anlaşılıyor, akl ü seciyesinin artık kendi kendisini ne derece kullanamaz bir derece de inhizâle uğradığı bilhâssa husûsiyetinde âşikâr oluyor. [410]

P. eskiden pek hâris şehvet idi ise de birçok seneler vardır ki hırs-ı tenâsüliyesi geçmiş ve bu cihetten kesb-i sukûnet eylemiş idi. Hâlbuki bu son aylarda tenâsüliyeti yeniden garîp ve pek fenâ sûrette teyakkuz etmiş, şimdi aklı, zihni hep efkâr-ı şehvâniye de, bütün gün sokakta kız çocuklarının peşinde dolaşıyor, akşamları çıkışlarını seyretmek için mektep kapısında bekliyor, kandırabildiği çocukları alıp eve getiriyor, zevcesinin mülâhazasınca bütün bunları za'f akliyesinin delâil-i bâhiresindedir. Aklı başında bir adam, bu gibi hallerden hissedeceği nefret şöyle dursun hiç kendisini böyle halka musahhara eder mi? Bir adam husûsiyle zevcesi bir şey almak için çarşıya çıkmış olup her an avdetle kendisini yakalayabilmesi ihtimâli mevcûd iken, kocasının ettiklerini yapmak için aklını kaçırmış olmak iktizâ etmez mi? Bu derece tedbirsizlik ancak bir bunak da olur. [410]

Maahazâ hepsi bundan ibâret değil, kat'iyen içki içmez bir adam olmamakla beraber öyle ayyaşlıkla da meşhûr değildir. Şarap komisyoncusu olmak dolayısıyla ötede beride birkaç kadeh şarap içtiği oluyorduysa da ne vakit durmak lazım geldiğini biliyordu ve bu sebepten kendisini hiç kimseye keyif halinde görmemiş idi, birkaç aydan beri cidden bekrî olmuş, buda kendisinde içki için hissettiği bir meyile galebe edememekten değil belki zekasının gittikçe azaldığını hissetmek de olduğu şarap ve ispirtonun kaybetmek de olduğunu kuvâsını tazmîn edeceğini safdilâne farz etmesinden neş'et ediyor, hatta geceleri bile kalkıp içtiği olduğu gibi gündüzleri de bir şey yapacağı vakit kendisine kuvvet ve gayret vermek için içiyor. [411]

Henüz selâmet-i fikriyesinin ef'âl-i hakkındaki şu'ûrunu tamamıyla kaybetmemiş olması i'tibâriyle P. tamamıyla mâ'tûh addedilmese bile atehe doğru gitmekte oldundan şüphe yoktur. Ve kendisine isnâd olunan ef'âl-i irtikâp etmek de olduğu zamanlarda süi-isti'mâlât-ı küûliye de dahi bulunduğu için üzerlerinde ma'hûd hayasızlığı irtikâba ictisâr için kız çocuklarını eve getirdiği vakit yaptığı işin ne vehîm olduğunu hakîkten idrâk edecek bir halde olduğu ca-yı şüphedir. Bu şerâit dahilinde Mumi Elihk ceza noktâ-yı nazarından mes'ûl tutmak bizce müşkildir. [411]

Netice: P. tasallub-ı şarânân-i dimâğiyyeye müptelâdır, atehe dûçar olmaktadır. Daha şimdiden sûret-i mutlaka da kendini idâreden âcizdir. Ceza i'tibâriyle kendisi mes'ûl addedilemez. [412]

3.10.2. Ateh-i Felci

Hülâsa-yı serîriye. - Ateh-i felci ale'l-vasat iki üç sene imtidâd eder bir maraz-i dimâği-yi müzmin ve müterakkîdir. Akibeti her vakit mevt olup feth-i mitte bir iltihâb-ı sehayai-yi dimâği-yi münteşîr a'râzı irâeye eder. Ateh-i mezkûra da iki nev'i a'râz-ı serîriye görülür: [412]

A'râz-ı rûhiye nokta-i nazarından gah hezeyân-ı malihülyâi-yi ve bilhâssa hezeyân-ı daü-l-murâki ve gah mâniyâ ve hezeyân-ı tekebbür-i ile müterâfık bir ateh-i müterakkî irâeye eder. [412]

A'râz-ı teharrukiye gerek şiddet gerek vüs'at i'tibâriyle mütehâlif ve intizâm-ı harekât-ı umûmiyenin ihtilâlinden bu intizâmının felc-i tâmmına kadar icrâ-yı te'sîr eden avâriz-ı muhtelifeden ibârettir. Avâriz-ı mezkûre bilhâssa sahâ-yı tekellümde ve ef'âl-i teharrukiyetde âşikâr olur. Bazı asab-ı muharrekenin ve bazı zümre-yi azliyelerin felecât-ı münferideleri ile sar'avi ve sektevi-ş-şekil nevbât-ı dahi hâdisât-ı menzûmedendir. [412]

Hastalık aylarca ve senelerce eden ve za'fiyet-i akliye, tebeddül-i seciye, adem-i kifâyet azliye-yi ârızıye, hâmelât-ı devâr, sekte, afazyâ-yı ihtikâni a'râzı ile muttasıf olan bir devre-yi mütekaddime ile başlar. Ba'dehu buna efkâr-ı tekebbüriye ile müterâfık tehevvüre kadar tahavvül eden bir tenbih-i mâniyâyı (şekl-i mu'tâd-ı) inzimâm eder. Yahut ki hastalık devre-yi mütekaddime de bir hâl-i inhitât-ı malihülyâiye şeklinde zâhir olur. Hastalık bir ateh basît gibi bilâ ihtilâdât (pek pek ara sıra âriz olan nevbât tehevvür irâeye ederek) seyir edebilir. Devre-yi vapsin (kısmen afazyâ, kısmen de felc harekât-ı mezduceden münbais) ziyâ' kelim ve etrâf-ı bedeniyesinden istifâde kâbiliyetini kayp (adem-i intizâm, ziya' hiss-i azl-i) etmekle müterâfık ateh amîk ve kahül ile âşikâr olur.

Hastalığın her devrinde haftalar ve hatta senelerce imtidâd eden amîk fetretler husûle gelebilir. [413]

Safhâ-yı a'râz-ı mütekaddime ile safhâ-yı tenbih-i mâniyâ-yi ve ateh-i felci-yi basît ahvâl-i teşhîslerinde müşkilât hasebiyle tabâbet-i adliyece en mühim olanlarıdır.

Devre-i mütekaddime birkaç seneler imtidâd edebilip ahlakın, meylanâtın, seciye'nin tebeddülât-ı tadrîciyesinden ibâret olabilir. Bu tebeddülât-ı en ziyâde ahlakî cihette olur, şu vecihle ki hâl-i tabiide hastanın i'tiyâdât, mîzâç ve ahlâkını idâme eden fehmiyât gevşer ve hatta büsbütün zâyî' olur. Bu halde hastanın ef'âl ve meylanât-ı fenne vâkıf olmayanlar nazarında ahlaksızlıktan münbais zannolunur. Hasta umûr-ı zâtiyesini ihmâl eder, zevâhiri gözetmez olur, kahve-hânelerde umûm-hanelerde dolaşır, âharın tasarrufâtına tecâvüz eyler, ahlâk-i umûmiyeye ta'addiyâtta bulunur, hıyânet-i zevciyeye başlar, yahut ki dolandırıcılıktan, hayâli iflâstan dolayı takibâta uğrar.

Bazen bu devre-yi mütekaddime de bu hastalar hakkında bir hüküm vermek müşkil olur. Maahazâ tabîb-i muhtebir hastanın böyle bilâ sebep ve aleddevâm müterakkî sûrette seciyesinin hey'et-i umûmiyesiyle tebeddül etmekte olmasından hâlinin tabiat-ı maraziyesini tanıyabileceği gibi ekseriya da bu zâhiri ahlaksızlık, çabuk kızmaklık ve fikren gayr-ı tabii kararsızlık yanında fazla olarak teşvîşât-ı şu'ûr ve tenâkus melekât-ı fikriye delâiline de destres olunur. [414]

Hasta hatt-ı hareketinde ki hataiyâtın farkına varamaz, kendisini, ailesini, münâfi'ini haleldâr ettiğinin farkına varamaz, müfekkiresinde bir mertebe za'f olduğundan çabuk yorulur, çabuk unuttur, işini görebilmek için mu'tâdına nisbetle daha çok gayret, daha ziyâde zaman sarf eder. Tüccar ise o zamana kadar muktesid ve ihtiyatkâr iken fevr ü i'tibâr mâlisi fevkinde tâli'a bağılı ispekosyolanlara girer, haysiyet ve mevcûdiyet-i tüccâriyesini tehlikeye koyar, umûr-ı mâliye ile müştagil ise çok defalar anahtarını kasası üzerinde unuttur. Defterlerini usûl-ı nizâm dâiresinde tutamaz, yekûnleri yanlış yapar, hesâbât-ı doğru değildir, tahavvülâtın kuponlarını kesmeyi unuttur, zabıt ise kıyâfet-i askeriyesinde ihmâl, vâzifesinde tekâsül gösterir. Me'mûr ise dâiresine gideceği vakit uykuda kalır, evrâk-ı mühimmeyi kaybeder, yahut ki sepete atar.

Eğer hasta bu kusurlarının farkında olursa bunların bir ehemmiyeti yoktur, fakat muhtebir bu hataiyâtın sûret-i mutlaka da şu'ûrdaki ihtilâlden, hâfızadaki noksandan ileri geldiğini görür. [415]

Defâtir ve muharrerâtın tedkiki de yanlış tarih atmak, hesabı yanlış yapmak, usûl-ı tenkîd-i yanlış veya gayr-ı muntazam yapmak, kelime veya harfleri unutmak,

satırları gayr-ı muntazam yazmak, yazdığı kağıt pis olmak gibi ahvâl ile vuzûh efkâr-ı ve dikkatte teşvîşât mevcûd olduğuna dair delâil-i mühimme verir.

Alelekser bu andan i'tibâren ötede beride ihtikânât, nevbât-ı devâr, hafif teşvîşât-ı kelâm, adem-i tûsâvi-yi hadegât, âsâb-ı vechiyede serîü-z-zevâl felecât, a'râz-ı afazyaiye de görülür.

Hastanın hüviyet-i umûmiye ve seciyesinde ki bu tahavvülât gittikçe tekemmül etmek de olduğu esnâda za'f ruhu dahi aleddevâm artar. Ekseriya bir tenbîh-i mâniyâ-yi de zâhir olmaya başlarken hezeyân-ı tekebbür-i de kendini gösterir.

Hâdisât-ı za'fiyet-i rûhiye bu devre de tenbîh-i dimâğ-i sebebine mestûr kalır, hasta hâl-i sıhhatteki zamanına nisbetle daha faal işe daha ehliyetli gibidir. Şu'ûru iyiden iyi muhtel olduğu halde zâhiren hazır cevap, mirkelâm, serîü-l-intikâl müteşebbis görünür.

Faâliyet ve kâbiliyette ki tenbih muvakattına rağmen sevâbık-ı hakkında edilen ma'lûmât, alâim-i za'f hâfıza ve irâde, ihtilâli-ş-şu'ûr, muherrerâtının tedkîkinden istihsâl edilen netâyiç, ihtikânât-ı dimâğiye-yi ârıziye, gışşîler, sektevi-ş-şekli hamelât, rücfanlar, râişe-yi şefatân, teşvîşât-ı kelâm, adem-i tûsâvi-yi hadegât, felecât-ı hafife ve butlanât-ı hissiye teşhîsi te'mîn ederler. Bu hastalar hapis-hânede bulundukları zaman tecerrüdün, tağdinin pek o kadar mebzul olmayışının, her gûne ifrâdâtan biri bulunuşlarının te'sîri sebebine pek o kadar hâdisât-ı maraziye irâeye etmedikleri ve binâenaleyh bu yüzden pek azmisbet edinile bildiği için ahvâl-i sâbıkası hakkında ma'lûmât-ı kâmile ishtihsâline büyük ehemmiyet vermek iktizâ eder. [416]

Bu devrede bunlardan hilâf-ı kânûn-ı harekât-ı sudûrı pek kesîru-l-vukûdur. Felc-i umûmide en kesîru-l-vukû cürüm sirkat olup bunların îkâ' ettikleri cerâimin yüzde altmışı sirkat meselesidir. Gördükleri bir şey bunların nazar-ı taamlarını celp etti mi mülâhazât-ı fikriye ve ya ahlâkiye dolayısıyla alelâde tekevvün eden vetîrât-ı mutavassıta-yı nehy-i îrâd-i bunlarda, melekâtı zeka ve ahlakın müptelâ bulundukları ateh sebebine dûçarı za'f olmuş veya büsbütün kesb-i ma'dûmiyet etmiş temellük ederler. Bu sûretle hasta bilâ mülâhaza bilâ tenkid, bilâ vetîre-yi nehy-i. Îlcâ-yi bir sûrette yolda giderken, bir yerden geçerken sevk-i tesâdüfle teyakkuz eden hevesâtının ilhihâtına teslim-i nefis eder. Ve bu mağlubiyet nefsi vakit vakit, arada muntazam ve sâkin hatt-ı hareket devirleri ile fâsılalı olarak zuhûrât kabilinden olur. Bu ilcâ-yı sirkat min-gayr-ı taammüd, önü ardı hesap ve mülâhaza edilmeksizin, âniyen vâki olur. Fiil-i sirkat bir gûne tedbir ve ihtiyatta bulunmaksızın, utanıp arlanmaksızın, yanındakilerin görmesinden tehâşî eylemeksizin, ekseriya alâ-melein-nâs irtikâp olunur. Bu sebepten sârik hemen de dâima cürm-i meşhûd halinde tevkîf edilir. Hasta bazen irtikâp ettiği

fiilin memnu'iyet ve gayr-ı meşrû'iyetinden o rütbe bî-haberdarki ekseriya cürmünün şâhitlerinden fiiline muâvenet talep ettiği olur. Nitekim Mösyö Magnan'ın bir hastası bir şarapçı dükkanı önünde gördüğü bir şarap fıçısı çalmak isteyerek gücü yetmediği için fıçıyı yerinden oynatıp kendi evi istikâmetinde yuvarlamaya yardım etmesi için biraz ileride duran bir polisten muâvenetini rica etmiştir. Sirkati îkâ' ettikten sonra mefluc bilâ havf, bilâ azab-ı vicdân, ne kaçmaya ne de gizlenmeye çalışmaksızın tamamıyla lâ-kayd. Sallana sallana yoluna devâm eder, tutulunca kendini kurtarmaya çalışmaz, ya safdilâne i'tirâf ederek budalaca bir sebep dermiyân eder, yahut ki yaptığını unutmuş ise kemâl-i sıdk ve ihlâs ile kat'iyen inkâr eyler. Bunlar ekseriya büyük mağazalardan, pazarlardan veya me'kûlât dükkanlarında ki sergilerden çalarlar. Aşırdıkları eşya listesi içinde ise ufak tefek tuvâlet eşyası, şişe, sebze demeti, kundura, baston ve şemsiye, konserve kutusu, piliç, ila ahir, gibi pek mütenevvi' eşya bulunur. Ekseriya mâl-ı masrûk sârikin işine yarar bir şey değildir. Nitekim çocuğu olmayan bir adamın çocuk kundurası, bir amelenin kendisinin hiç bir işine yaramayacak kadın eldivenleri çaldığı görülür. Meflucalar çaldıkları eşyayı ekseriya ceplerinde veya evlerinde unuturlar, yahud ki bir bildiklerine hediye ederler ve bazen de çaldığı eşyayı kendisi kullanarak veyahut satarak intifâ ettiği de vâkıdır. Velhâsıl felc-i umûmiye müptelâ olanların îkâ' ettikleri sirkat dâimâ kable-l-fiil esbâb-ı mûcibe ve tasmim olmamak, esnâ-yı fiilde tedbir ve ihtiyatkâr ve hicap bulunmamak, ba'de'l-fiil azab vicdan-ı hissetmemek, lâ-kayd olmak, îzâh-ı fiilde ma'nâsız ve münâsebetsiz îzar serdetmek, alelekser mâl-ı masrûk kendi işine yaramaz olmak gibi evsâf-ı mahsûsa irâeye eder. [416]

Meflûcünde bir silsile-yi cerâimde meşrûbât-ı küûliye ve münâsebeti cinsiyenin ifrat ile süi-isti'mâlinden münbaistir. Tenbîh-i tenâsüliyenin netâyic-i evde rezâletler, vehîm ta'addiyât-ı ahlak, âşikâne mâcerâlar, kız kaçırmalar şeklinde ârız olur. Kâbiliyet-i teharrukiyeleri zâten mütezâyid ve ispirotaya tahammülleri mütenâkıs olan bu hastaların kahveden kahveye dolaşmaları, münâzaa, müşâteme, mudârebeleri, me'mûrîne karşı tecâvüzleri ve bütün bu cerâim sarhoşluğa isnâd edildiği için cezâ-yı nakdî ve hapse mahkûmiyetleri mûcip olur. [418]

Nihâyet hezeyânı meydana çıkar ve akrabasının şüphe ve tereddütleri müthiş bir hakîkate inkılâp eyler. Artık bundan sonra şüphe ve tereddüte mahal kalmamış olmamakla beraber hasta zararsız bir hale gelinceye kadar irâde ve faâliyetinde ki inbisât sebebine kendisi de ailesini de dūçar harabi ve sefâlet edebilir. Hastalığın bu devrinde ma'nâsız maksatsız teşebbüsâtta toptan mübâyî'âtta bulunurlar. Kezâlik âharın

malına ta'addi ve tecavüzden de çekinmezler. Çünkü hezeyân-ı tekebbürîleri içinde her şeyi kendilerine ait sanırlar. [419]

Bu ateh alâmet-i zâhir olduktan sonra artık teşhîs de tereddüde mahal yoktur. Bundan sonra hasta artık şu'ûrundaki ihtilâlin şiddeti sebebine tehlikelidir. Artık senin, benim bilmez, zaman ve mekan tanımaz, kendisi evi zannıyla başkalarının hânesine girer, komşunun tarlasından hâsılı kaldırır, faâliyet-i hezeyâniyesi içinde gâyesiz, maksatsız cerâim irâeye eyler, bir ocak veya fırın karşısında imiş de ateş yakacakmış gibi harikler îkâ' eder, dikkat etmeksizin öteye beriye kâbil iştiâl mevâd âsar. [419]

Za'f hâfıza son derecededir, mesela mâl-ı masrûk elinde yakalandığı halde bunun nasıl olup da vâki' olduğunu bilemeyecek küçük bir çocuk gibi yalan söyler, çünkü hakîkaten nasıl olduğunun farkında değildir. Bimar-hânelerde de bu hastalar hırsızlıkları sebebine tarassud altında bulundurulmalıdır. Bunların nazarında hiçbir şeyin ehemmiyeti yoktur, akşamları mubassırlar bu meflucların ceplerinden birçok kıymetsiz şeyler çıkarır. Bu hastegân hezeyân-ı tekebbürleri, za'f muhâkemeleri, hataiyât-ı hissiyeleri sebebine bu ceplerine doldurdukları şeylere hayallerinden yüksek bir kıymet verirler, zâten sirkate mütecâsir olmaları hakk u ahklâk-ı hakkında ki fehmiyât-ı kâmilin zâyî' etmelerinden nâşidir.

Bu vukûâtı takdîr müşkil değildir. Şu'ûrdaki ihtilâl-i amik hâfıza ve muhâkemede ki za'f, lâ-kaydi, adem-i sebat ve tarzı tefekkür, tekellüm, ve meşiyette ki tagayyürâtın bir hâlet-i vehîme-yi dimâğiye'nin mevcûdiyeti hakkında irâeye ettiği delâil-i bâhire teşhîs-i te'mîne kâfidir. [420]

Ekseriya bu vehîm ve mühlîk hastalığın esnâ-yı seyrinde aylarca, senelerce imtidâd etmek üzere vukûya gelen fetretler o kadar mühimdir ki tecrübesiz bir adam hastalığın şifâyâb olduğunu zanneder, fakat maa't-te'essûf bu hastalıkta fetret-i hakîkiye yoktur. En vâzih ve kat'i fetret zamanlarında bile mevcûdiyetleri aranınca bulunan za'f rûh-ı delâil-i, kâbiliyeti teharrukiye, seciyede ki hılaf tabiat, devârlar, nevbât-ı ihtikâniye, hastalığın tenâkus etmekle beraber şifâyâb olmadığını irâeye eder. [420]

3.10.2.1. Müşâhede 63

Ş. el-sine-yi ecnebiye muallimi, süi-isti'mâlât-ı bâhiye ve küûliye, metresi 1884 Temmuzunda vefat etmiş. Bu vakadan sonra hâlinde külli bir tagayyür husûle gelmiş. San'âtını terketmeye, şehir civarında bilâ maksad gezinip dolaşmaya ve bu esnada elleriyle işâretler ederek kendi kendine söylenmeye başlamış, ahbâsına selam vermez, otelde olduğu müddetçe îrâd-ı kelâm ettiği vakit nutukları bî-sebki görülür, gittikçe hâfızasını kaybeder, yazı işlerinin bir türlü üstesinden gelemez olmuş, manzara-

yı hâriciyesi gittikçe bir inhitât-ı fikre ve cismâniye uğradığına delâlet ediyormuş. Teşrîn-i Evvel ibtidâsın da birkaç kereler kendisine sokakta â'zâ-yı tenâsüliyesi hâriçte sallanır bir halde tesâdüf olumuş, keza birkaç kerelerde sokakta rast geldiği kadınları tevkîf eyleyerek kemâl-i iştiyakla der-ağuş ettiği vâki olmuş. [420]

15 Teşrîn-i Evvelde odasından barut dumanı çıkar, kapısını açarlar, kendisini elinde bir tabanca ve masa üzerinde yarısı yanmış barut bulurlar. Polisin vâki' olan istihâzâtına karşı odasına giren hırsıza karşı müdâfaa-yı nefis etmek istediği cevabını verir. Ev halkı merkûmun bu hâlinin hıyânetliğine atfederler, zira birtakım münâsebetsiz ef'âline karşı kendisini takdîr etmişler, filhakîka da hangi ev hoşuna giderse hemen içine giriyordu, hatta bu sûretle girdiği evin birinde yolu üzerine tesâdüf eden bir Hind meşesi konsolun çekmecesini çekip içine def-i hâcet etmiş, bu münâsebetsizliğinden nâşi tevbih edilmesi üzerine gâyet hiddetlenmiş ve hatta sâhibe-yi hâne-yi darba kadar ictisâr eylemiş. Hapse ilkâ edilmesi üzerine hücresinin duvar ve döşemelerini telviyet etmiş, istintâkında bu telvisât-ı ve ettiği ta'addiyât-ı inkâr eylemiş. 16. Teşrîn-i Evvel tarihli tabîb raporu şu vecihle muharrir idi. “Îrâd olunan es'eleye verdiği cevaplar anlaşıklı olup hâfıza ve mülâhazasının sâlim olduğunu isbât ediyordu. Kemâl-i sükûn ile sebkdâr bir sûrette idâre-yi kelâm ediyor. Vukûatı olduğu gibi hikâye eyliyor, sâde vakaya ehemmiyet göstermemeye çalışıyor ve sâde barutun iştiâl-i keyfiyetini eser-i kaza addediyordu. Evvelce tanımadığım bu şahısla muhâvere ettiğim müddetçe hâsıl ettiğim fikr-i merkûmun dün gece ne mecnûn ne de sarhoş olduğunu müeyyid olup şu kadar ki gâyet şedîd ve hâris mîzâçlı bir adama benziyor ve kendisine isnâd edilen ef'âli bir hâl-i hiddet ve teheyyûç te'sîriyle îkâ' edildiği anlaşıyor. [421]

Ş'nin sebîl-i tahliye kılınır, 23 Teşrîn-i Evvelde ev sahibinin başına cam kırıkları atar, 26'da hakk-ı duhûl-i olmayan bir hâneye girmesi üzerine tutulur ve istintâkında mezkûr hânedeki sandıkları kendikilerine nakledecek olduğunu nakleder, 28'de otelde bir halıyı tutuşturup gülmeye başlar, mahal-i vakada hazır bulunan zevât kendisinin mecnûn olduğu kanâatini hâsıl ederler. Zira bu halde pardesüsünü, ceketini, boyun atkısını çıkarır ve hiç çekinmeksizin yanındaki adamın üstüne tükürür. [422]

29'da şehir civarında bir harik zuhûr eder. Harikten biraz evvel oradan elinde bir sigara ile geçmiş ve ihtimal sigarasını yanarken civardaki yulaf yığınınına atmış idi. Mevkî'i harik yakınında tevkîf edilerek burada ne işi olduğu sorulunca fâre tutmaya geldiğini iddiâ eder. Mustantık huzûrunda iken de sigarasını yakıp içmek ister.

Ş. 7 Şubata kadar hapis-hânedeki kalır, vücutca iyi olup sâde ara sıra başında bir boşluktan ve ensesinde bir tazyîkten şikâyet ediyordu. Son derece obur ve ziyâdesiyle murdar idi. Hâlinde memnûn olup yevm-i cedîd, rızk-ı cedîd tarzında mâziden ve

âtiden lâ-kayd yaşıyordu. 22 Teşrîn-i Sâni ve 7 Kânûn-i Evvel tarihli raporlarda etıbbâ merkûmun hâlet-i akliyesi hakkında bir hüküm î'tâsı mümkün olamayacağını ifâde ediyorlardı. Kânûn-i Sâni ibtidâlarında elini yüzünü mevâd-ı gâita ile telviyet etmeye, bî-sebk tarzda söylenmeye ve eşyâ-yı âsası kırıp harap etmeye başlar. Sorulunca ihtimal fakdan hâfızadan inkar eder. Hâfızası o derece muhtel olmuştu ki fotinleri ayaklarında olduğu halde fotinlerini arıyor ve çaldıklarını iddiâ ediyordu.

7 Kânûn-i Sânide بیمار-hâneye duhûlünde adem-i tûsâvi-yi hadakât, tekellümde tereddüt, şefetânında râişe, meşiyette tereddüt, tahrirde kararsızlık, bevl ve gâidâtta adem-i ihtibâs, iştiâ-yı külli, murdarlık, şu'ûr ve hâfızada ihtilâl-i azim, ziyâde kâbiliyet ve teharrukiye ve cebr ü şiddet ibrâzına meyil ile müterakkî bir felc-i umûmi manzarası irâeye ediyordu. [423]

Hakkında tanzîm kılınan rapor merkûmun çoktan beri ateh-i felciye müptelâ olduğunu isbât ederek müttehem olduğu îkâ'ı harik fiilinin dahi hastalığına ve bu ihtilâl şu'ûrunun merkûmda ef'âlini ve ef'âl-i mezkûrenin avâkıbını ve intaç edeceği mes'ûliyet-i idrâke mâni' derece de olduğunu te'yîd ediyordu.

3.10.2.2. Müşâhede 64

13 Mayıs tarihinde ameleden 43 yaşında S., komşusunun hânesine kemâl-i meserretle gelerek zevcesinin füc'eten vefatını söyler, komşular biraz evvel hânesinden gürültü işittiklerinden ve zaten de çoktan beridir de karısından kurtulmak emeline bulunduğu bildiklerinden evine giderler ve kadının cesedini tamamıyla uryan ve boynundan tahnîk-i alâmet kât'râsıyla yere serili bulurlar. S. ibtidâ da inkar ile boynundaki alâmetin bir süi-tesâdüf olduğunu iddiâ ederse de nihâyet cinâyetini i'tirâf eder ve fiilini mülâhazasızlıkla ve bir nevbât-ı hiddetle îkâ' edilmiş göstermek ister. [423]

Her dâim asabî ve gâyet kâbil tahrîk olan S. iki senedenberidir ifrât ile küûl isti'mâlinden nâşi o mertebe anîf ve şahin olmuştu ki herkes kendisinden korkuyordu. Karısı kendisini çoktanberidir mecnûn addediyordu. İstintâkında çoktan beridir mevcût olduğu âşikâr sûrette zâhir olan bir hezeyân tekebbürü irâeye eder. İfâdesinde ticâretini pek fevkalâde ve muazzam sûrette tevsi' etmek niyetinde olduğunu ve kendisine nispetle pek değersiz, âdeta bir hiç olan ve zâtende kendisine süi-kast eylemiş bulunan karısından kurtulmak istediğini söyler. Zâten zevcesinin katli hakkındaki tasaddisi bundan evvelde birkaç kere hiç çekinmeksizin tekrar etmişti. Bu vaka-ı katli bu kadar a'zâm ederek bir mesele-yi uzma addetmelerinin esbâbını da bir türlü anlayamıyordu. Katlinin kayıtsızlığı ve endişesizliği pek bâhir idi. Bir ikinci muâyenesinden hezeyân-ı

tekebbüri (Vakit vakit kendisini Allah zannediyor) za'f-ı azîm, rûhu bîrsâmât, teşvîât-ı kelâm bulunur. [424]

Muhtebirler fiil-i katli hâl-i cinnette îkâ' ettiği kararını verirler. [425]

3.10.3. Ateh-i Kable'l-Vakit

Ateh kable'l-vakit tabâbet-i rûhiyenin şimdiki halde en harâretle mevkî-'i münâkaşa da bulunan mesâil-i hâzırasındandır. Çünkü müellifin henüz bu bahiste ittîfâk edememişlerdir. Biz sadedimiz hâricinde bu münâkaşât-ı tafsîl ve tenkîde girişmeyeceğiz. Fakat her gûne efkâr-ı nazariyât-ı bertarâf edilmekle beraber umûmen makbûl ve müsellim bir hakikat varki oda vaktiyle üstâd-ı Galibaum'un efkârından mülehhem olarak Henri tarafından ateh-i şebbân nâm-ı altında tavsîf edilmiş bir enmuzec-i serîr-i mevcûttur. Son zamanlarda da Karaplin Henri'nin nokta-yı nazarını daha bize yûb süsleyerek ve o vakte kadar ayrı bir piskoz gibi kabûl olunan katatonyayı da ateh ile birleştirdikten başka bunlara birde o vakte kadar hezeyân-ı muttaridler arasında tavsîf edilen ateh-i paranoya-yı da ilâve ederek bu üç hâlitadan ateh kable'l-vakit nâmıyla bir vahdet-i maraziye vücûda getirmiştir. [425]

Her ne olursa bulûğün te'sisine mürâfakat eden tahavvûlât-ı cismâniye te'sîri altında bazen bir sademe-yi te'sîriye veya ma'neviye, bir taab-ı mefrut fikri, bir tesemmüm zâtı vesilesiyle ekseriya emrâz-ı rûhiyeye istidâd-ı ırsîsi olan ve fakat o zamana kadar zinde, hillekâr, zeki bulunan gençler şevksiz, lâ-kayd, tenebbûl, cehd-i fikriye ve devâmlı bir işe kâbiliyetsiz olurlar. Ba'dehu hastalığın hezeyân, çırpınma, veya bilâdet-i katatonya gibi a'râz-ı sâiresi lâ-kaydi-yi ahlak, zevâl-i irâde-yi tabii, tezâyüd-i faâliyet-i binnefsi, za'f-ı zeka misillü, a'râz-ı ibtidâiyeye inzimâm eder. [425]

Devr-i tevekkufda hastalık irâeye ettiği a'râzın nev'i i'tibâriyle şekl-i serîrinin teşhîs-i tefrîkisi de dâî-yi müşkilât olsa bile bunun tabâbet-i adliyece bir gûne ehemmiyeti yoktur. Çünkü bu zamanda hastanın mecnûniyetini teşhîs tabâbete âşına olmayanlar için bile bir emr-i sehil hükmündedir. Yalnız ibtidâ da teşhîs bazen müşkil olur. [426]

Şimdiye kadar nazar-ı mütâlaadan geçirdiğimiz tekmil mâ'tûhlar gibi ateh kable'l-vaktililerin devre-yi mütekaddimesinde ef'âl-i cürmiye veya cinâiye îkâ edebilir ve bu sebepten muâyene-yi tıbbiye-yi adliyece arzolanabilirler. [426]

Hastalığın ibtidâsı 15 ile 23 yaş arasında olduğundan ilk a'râz mektep de, çıraklıkta veya alelekser olduğu üzere alaylarda meydana çıkar, talebe ise devâmlı, çalışkan, hâris medh ü mükâfat iken tenebbûl, mecâzâta karşı lâ-kayd olur. Bir usta yanında ise zeki, eli işe yaraşır, gabur bir çırak iken şevksiz, terakkîye kâbiliyetsiz,

intizâmsızlık olur ve bu sebepten her ikisi de âileleri nezdine gönderilir, eğer me'yûs ve nâ-ümîd kalan ebeveyn evlâdlarının sa'i ve gayret-i işe ve san'âta karşı kaybettikleri kâbiliyeti belki intizâm ve itaât-ı askeriye sayesinde yeniden iktisâp edecekleri hülyâsıyla daha on yedi, on sekiz yaşlarında iken yakın vakitlere kadar olduğu gibi bunları top-hâne sanâyi' veya tersâne sıbyân bölüklerine yazdırmamış ve hâlada olduğu gibi doğrudan doğruya nizâmiye alaylarına gönüllü kaydettirmemiş iseler sinn-i mükellefiyetleri hulûlünde ahz-i asker meclisleri bunları toplayarak alaylara gönderir. [426]

Bu sebepten ateh kable-l-vakitlilere en ziyâde dîvân-ı harp askerlerinde tesâdüf olunur. Hatta hastalıkları teşhîs olunamayarak cezâen kateât-ı bâideye sevk olundukları da vâkıdır. [427]

Ateh kable-l-vakitlilerin müttehem oldukları cürüm en ziyâde firar ve serseriliktir. Bu cürüm mâ'tûh kable-l-vakitten sâdır olduğu zaman evsâf-ı mahsûsa irâeye eder. Dükkanı, destegâhı, kışlayı, hâne-yi pederi zâhiren bir kast ve niyetleri olmaksızın, en ibtidâ-yi bir müberrem ihtiyaçlarının te'mîn-i zımnında bile ednâ tedbir ittihâz etmeksizin bilâ maksad, sağına soluna bakarak, iki tarafına sallanarak burnu doğrusuna giderler, ekseriyâ karınları açtır, oldukları yerde, kale diplerinde, çayırarda, ağaç altlarında, ızdırâbât-ı cü' gibi şedâid hevâyâ da lâ-kayd, oldukları yerde yatıp uyurlar, bazen kendiliklerinden dönüp gelirler, bazen yakalanıp tevkîf edilirler ve bu halde firarlarının esbâbını bir türlü îzâh edemezler. Bazen sorulan suâllere kat'iyen cevap veremezler ve bütün vaz u tavırları kendilerini bir mütemâriz zannettirir. [427]

Askerde bu serserilik eslihâ ve eşyâ-yı askeriye'yi zâyî' etme veya fersûdeleştirme ile de muhtelit firar şeklini alır, pek çok defa da askerlikte bu şevksizlik, itaâtsizlik, lâ-kaydi küstahlık addedilir. Velhâsıl teşvîşât-ı irâde ve bilhâssa ilcâât-ı teharrukiyeyi mâfevka karşı tecâvüz îkâsını mûcip olduğu da vâki olup bir mâ'tûh kable-l-vaktin bilâ sebep, an gayr-i kasd, hiç de muntazır olmadığı halde bir fiil-i anîfe ictisâr ederek dîvân-ı harbe sevk olunduğu da görülmektedir. Dîvân-ı harplerde de hâl-i tavırları, evzâ-'ı münekkere ve matbûaları haklarında esbâb-ı müşeddideden telakkî olunur. [427]

3.10.3.1. Müşâhede 65

Bert, 27 yaşında vâlidesinin başına makasla darp etmekle müttehem, cürmünü inkar etmezse de vâlidesinin kendisini horlayıp hırpaladığı ve binâenaleyh kendisi de zora zorla mukâbele ettiğini iddiâ eder. Vâlidesi iddiâ-yı sûret-i kat'îye de redd ü tekzîb eder, kızı yanına geleliden yani üç senedenberidir bilâ sebep kendisin darb ü şetm

etmekte olduğunu, kendisiyle artık bir arada oturmasının imkanı kalmadığını, bütün halinden kızının aklında bir fenâlık olduğunu zannettiğini söyler. [428]

Vâlidese haksız değildir, kızıyla bir müddet temas da bulunup muhâvere ettikten sonra bu genç kadının aklı başında olduğuna kanâat getirmemek mümkün değildir. [428]

Kendisini Sen Lazer Hapis-hânesinde görüyoruz: Zoru ne olduğunu ve niçin buraya getirildiğini bilmiyor. Kezâlik sebab-i tevkîfinin ne olduğundan da ma'lûmâtı yok, îrâd edilen bütün suâllere mübhem ve îmalî tarzda meselâ: Kim bilir ? Her şey söylenmez ki, bazı şeyler vardır ki görülmez ve isbât edilemezler, iş sözden daha makbûldür. Bildiğimi söyledim...’’ şeklinde cevaplar veriyor, tahkîk-i keyfiyet edilince iki gündenberidir hasta-hâne de olduğu ve çünkü kendisine yemek yedirmek ve lakırdı söyletmek mümkün olmadığı öğrenilir. [428]

Bin müşkilât ile mâzisi hakkında bir nebze ma'lûmât alınabildi. Esâsen hastalıklı ve cılız bir çocuk olup yedi yaşında iken babasız kalır, vâlidese refâkatında Havre gider, ba'dehu yine vâlideseyle Paris'e gelip Pikpos sokağında Sakra Kör rahibeleri yanına verirler. 13 yaşında Örn şehrine büyük vâlidese nezdine gönderilip 18 yaşına kadar orada kalır. Ba'dehu Paris'e gelip oda hizmetçiliğine kapılanır ve son zamanlara kadar hizmetçilikle te'mîn-i mâişet eder. Hiçbir noktada kızıyla bir türlü itilâf edemeyen vâlidesinin rivâyetince filhakika Manş sancağında Morten kasabasında hizmetçiliğe girmiş ve iki sene kadar oturmuş ise de ba'dehu oradan çıkarak râhibe manastırlarına dâhil olmuş. Bazen bir hizmete girmek vesilesiyle manastırları terk ederse de hakikat halde hiçbir yerde duramadığı için çok geçmeden yine avdet edermiş bu sûretle tadrîcen son derece zâhîde olmuş, geçen sene birkaç gün gelip vâlidesinde kaldığı vakit bütün müddetini tecelliyât-ı dindârâne ile vecd halinde geçirmiş. [429]

Son ağustosun yirmisinde vâlidese sûret-i dâime de kendisini yanına almış, vâlidesinin nezdine on beş gündür bulunduğu Otvi manastırından gelmiş, vurûdunda cebinde on parası olmadığı gibi elbiseside lime lime imiş, vâlidese kendisini tepeden tırnağa giydirip kuşattıktan sonra çalıştırmaya gayret etmiş ise de nâfile, ancak iki saat kadar çalışmış ve bir daha işe bakmamış, o tarihtenberi bütün zamanını gâyet garip bir sûrette geçiriyormuş. Bazen abdest-hâneye girip oturuyor ve başının arkasına bir yastık dayayarak ve gözlerini merdivene dikerek bir vaz'ı istiğrâk içinde eline aldığı bir kağıdı ince ince yırtı yırtı saatlerce kalıyormuş. Ve bu vaz'iyetten ancak daha ma'nâsız, daha münâsebetsiz bir şey yapmak için çıkıyormuş. Bir gün merdivenin sahnlığında çırp çıplak soyunup çamaşır değiştirir. Bir gün de yemek odasına girer, sofrta takımı hep masa üzerinde olduğu halde elinde ki yastığı masanın üzerine atarak birçok takımların

kırılmasına sebep olur. Gerek vâlidesi gerekse vâlidesi ile beraber yaşayan bir ihtiyar adam hakkında şetm ü hakâretten başka muâmele etmiyormuş, bir gün evde yalnız kalması üzerine kapıyı içeriden anahtarla kilitler ve vâlidesi evi açtırmak için çilingir çağırmaya mecbûr olur. Bu münâsebetsiz hallerine hadd-i pâyan yok. Bir akşam sokak kapısının bütün gece açık bırakılması için ısrâr eder. Birbaşka akşamda çıır çıplak yatar. [429]

Vâlidesinin kavlince etraf da cereyân eden ahvâlden tamamıyla bî-şu'ûr ve bir müddetten beridir vâlidesini bıçakla öldürmekle tehdîd ediyormuş. [430]

E'l-yevm bir tek irâeye ettiği bîrsâm-ı, teşvîşât-ı seciye tâ sinn-i bulûğundan beri devâm eden sebatsızlık ve kararsızlığı, hatt-ı hareketinde ki münâsebetsizlikler, katatonyaya olan meyilleri, ilcâât-ı bî-ma'nâsı kendisinin mecnûn olduğunu kabûle ve cinnetinin ateh kable-l-vakitler meyânına idhâline müsaittir. [430]

Netice: Bert, bir mecnûne, bir mâ'tûhe-yi kable-l-vakittir. Ve ef'âl-i hezeyânîyenin taht-ı te'sîrindedir. Binâenaleyh gayr-ı mes'ûl ve fakat âharları için tehlikeli hasta olup mecânîne mahsûs dârüşşifa'ya ilkâsı îcap eder. [431]

3.10.4. Biblografya

Kraft Ebing: Tabâbet-i Adliye-yi Mecânîn.

Döbüvisyon ve Vigorv: Mes'ûliyet-i Cezâiye ve Cinnet.

Şalln: Mebâdi-yi A'râz ve Serîriyât-ı Akliye.

Maslon: Ateh Kable'l-Vakit.

Deni Loruva: Ateh Kable'l-Vakit.

Ruğdolur: Mecelle Tabâbet-i Rûhiye.

Dupre: Mufasssal İlm-i Emrâz-ı Rûhiye de Felc-i Umûm-i Bahsi.

Journal Medikal Fransa'nın 15 Şubat 914 numaralı nüshası.

Gilbert Ballet: Saint An'da Fakülte-yi Serîriyat girişinde 912-913 devre-yi dersiyesinde atehler hakkındaki pazar konferanslarından müellifin şahsî notları.

3.11. Hâlât-ı Gayr-ı Meş'ûre-yi Maraziye

[432] Birtakım teşvîşât-ı rûhiye vardır ki bunların müptelalarının kâffe-yi ef'âllerini müdrîk oldukları müzmin ve adı belli emrâz-ı akliyeden farkları vardır.

Filhakîka teşvîşât-ı mezkûre de evvelen a'râz o derece sür'âtla tekevvün edip zâil olur ki bu sür'ât-i zevâl teşvîşât-ı mezkûrenin a'razı't-tabii olduğuna delâlet eder, sâniyen adem-i şu'ûr mutlak derecesine kadar varan ihtilâl-i şu'ûrdaki şiddet ve vehâmet şûrişin müddetine nisbetle pek ziyâdedir, sâlisen hâl-i sersâmı bu hâl-i cinnet esnâsında cereyân eden kâffe-yi vukûat hakkında nisyân-ı mutlak ile müterâfık bulunur.

Cezâ Kânûnnâme-yi Hümâyûnünün 41. mâddesi hin ikâ'ı cürümde cinnet halinde bulunduğu tarzın da tahrir edilmekle bu teşvîşât-ı rûhiye-yi husûsiye-yi de kabûl etmiş ve bunlar da ahvâl-i cinnet derecesinde muaf tutmuştur.

Hâlet-i gayr-ı meş'ûre ile a'lemi hârici-yi idrâkın tamamıyla münselip bulunduğu (mesela ğaşy hali gibi) hâl-i bihodi arasında tabâbet-i adliyece fark vardır.

Tabâbet-i adliyenin anlayışına göre bî-şu'ûri hastanın havâs ve zekasına sahip olmamakla beraber rüyadakine şebih sûrette asar-ı zindegî ve faâliyet göstermesine ve bir rüya, bir bîrsâm veya hezeyân te'sîr-i tahtında hatta ef'âli cinâiye irtikâp eylemesine mâni' değildir.

Bazı defa bu kabîl ahvâl-i tanımak müşkîl olur. Çünkü ahvâl-i mezkûrenin esnâ-yı seyrinde ikâ' edilen ef'âl, ef'âl-i irâdiye evsâfında olur. Ve zîra mihanikit-i dimâğiye-yi gayr-ı meş'ûrenin icrâ-yı fiil edilişleri hastaya hemen de şu'ûru yerinde bir adamın mülâhaza ve irâdesi tahtında yaptığı ef'âl derecesine muntazam, hiç olmazsa zâhiren bir plan dâhilinde ve istihsâl edilmek istenilen gâye ile âhenkdâr ef'âl ikâ' ettirebilir. Buna birde adem-i şu'ûrun tabâbet-i adliyece mefhûm-ı izâfe olmasını, hayat-ı akliye-yi gayr-ı meş'ûre ile meş'ûre arasında birçok ahvâl-i mutavassıta bulunduğunu ve bazı vetîrât-ı rûhiyenin muvakkaten ve münferiden hayat-ı akliye-yi gayr-ı meş'ûre asitanı fevkine teâli ettiğini ilâve etmek iktizâ eder. Binâenaleyh bu hâlet-i gayr-i meş'ûre ef'âlinin irâdesine sahip bir şahsiyetin eseri olmayıp belki fâilin vukûf-ı irâdesi hâricinde kalmış vetîrât-ı samîme-yi maraziye mahsûlû olduklarını ve binâenaleyh fâillerine isnâdı mümkün olamayacağını bir sûret-i mutlaka da ta'yîn etmek lâ-büddür.

[433]

Bu ahvâlin şu'ûr dâhilinde ikâ' edilmemiş olduklarının delil-i fâilinin bilâhare ef'âlini külliyyen tahattur edemeyişi veyahut ki rüya gibi hayal meyal hatırlamasıdır.

Bu ahvâl-i gayr-ı tabiiyenin kesreti ve esnâ-yı devâmlarında ikâ' edilen ahvâlin vehâmeti bunlara tabâbet-i akliye nokta-yı nazarından büyük bir ehemmiyet verir ve

bununla beraber hâlât-ı mezkûrenin gâyet serîü-z-zevâl olması fâilin hin ikâ cürümdeki hâlet-i enfüsiyesinin takdîrinde ki müşkilât-ı büsbütün tezâyüd eder. Ve bu sebepten hâlet-i gayr-i meş'urenin üzerinde tekevvün ettiği zemin-i cismâniyenin anâsır-ı maraziyesini taharrî ve ta'yîn etmek hususu herşeyden ziyâde kesb-i ehemmiyet eder. Ancak bu sâyededirki eskiden olduğu gibi ahvâl-i mezkûreye sâdece anâsır-ı psikolojiye ile takdîr-i kıymet edilmeyerek tabâbet-i adliyece pek sağlam bir zemîn olan esâs-ı serîriye istinâd ederek î'tâ-yı hüküm eylemek mümkün olur. Burada anâsır-ı takdîriye ırsî veya (neşvünema-yı kohf ve dimağda ihtilâlâtan münbais) avâmil-i velâdiye veya (nevrozlarla emrâz-ı dimâğiyeden mütekevvün) müktesebe olup avâmil-i mezkûradan sonra ise vakit vakit ârız olan esbâb yani teşvîşât-ı iğtidâ-yı dimâğ-i, himâyât veya tesemmümât, buhrânât-ı damsiye veya nefâsiye ve nihâyet nevm ü rüyaya mürâfakat eden vetîrât gelir.

Psikolojiye nokta-yı nazarından en iyi delil hâfızanın hâlidir. Kâffe-yi ahvâlde adem-i hâfıza fiilin gayr-ı meş'ûr olduğunun en iyi delâilinden biridir. Hâfıza da tagayyürün müddet ve derecesi bir dereceye kadar hâlet-i gayr-ı meş'ûrenin müddet ve derecesini irâeye edip hatta dediğimiz vecihle cürme hâlet-i gayr-ı meş'ûrenin temgâ-yı mahsûsunu verir. Hâfıza külliye mâ'dûm olabileceği gibi ancak kısmen mevcût olabildiği veya vetîrât-ı hezeyâniyenin muhtevîsine münhasır kaldığı da olabilir. Kezâlik hâfıza hâl-i şu'ûrda mâ'dûm olduğu halde yeni nevbetin esnâ-yı seyrinde tekrar avdet edebilir. Velhâsıl hâfıza (adem-i şu'ûr-ı küül-i ve sar'avîde olduğu gibi) nevbetin biraz akabinde mevcût olabildiği ve fakat ve ba'dehu sür'âtle ve ile'l-ebed zâil olduğu da olur. [434]

Adem-i hâfıza-yı kâmileye mâniyâ-yı muvakkat, hecme-yi malihülyâiye, hezeyân-ı tesemmüm-i, maraz-ı kebîr sar'a ve bunlardan sonra marazî hiddetlerin gâye-yi kusvâları ânında tesâdüf olunur. Hâl-i vecdde bazı menâmorevî ve sar'a hâlâtında hâfıza (idrâkât-ı dakîka mümkün olduğu ecilden) a'lem-i hâricinin vakayî' hakîkiyesi hakkında mâ'dûm olduğu halde vakayî' hezeyâniye muhtevîsi hakkında mevcût olur. Bazı bi-n-nefsi veya muncelip menâmorevî vakayî' ile hezeyân-ı isteriyâ-yi ve mestîde ise ikinci bir nevbetin esnâ-yı seyrinde yine avdet etmekle beraber iki nevbet arasında ki fâsılada külliye mâ'dûm olur. (Tüzâ'if şu'ûr). [435]

Mâ'dümiyet-i hâfıza bir a'raz-ı enfüsî olduğundan muhâkimce makbûl olabilmek için mevekk-i müvâciheye vurulmuş olmak ister. Mütemârizlerde cürümleri hakkında adem-i hâfıza iddiâsında bulunurlarsa da bu iddiâ daha ziyâde aleyhlerine çıkar, çünkü adem-i hâfızanın nerde bitip nerede başlaması iktizâ edeceğini bilemediklerinden adem-i hâfızaya ait olmak iktizâ eden devre esnâsında cereyân etmiş

ehemmiyetsiz şeyleri hatırladıklarını i'tirâf ettikleri halde vakayî' mühimme-yi unutmuş olduklarını iddiâ ederler. Ve böylece yalan söyledikleri meydana çıkar. [435]

3.11.1. Ahvâl-i gayr-ı tabiiye-yi nevm ü rüya

Ahvâl-i mestî-yi nevm alelâde yakaza-yı müteâkip şu'ûr-ı huzûr fikr-i der-akap avdet etmek iktizâ ettiği halde geç kalır ve rüya neticesi tekevvün edip a'lem-i hâricinin vuzûhla idrâkine mâni' olan istihzârât, hataiyât-ı hissiye, idrâkât-ı dakîka-yı kâzibe sarhoşluğa kıyâs edilmiş olan bir hâl-i sersâmi-yi mûcip olur. [435]

Uyku geleceğine yakın da havâssın faâliyetleri gittikçe tenâkus etmesinden nâşi a'lem-i hâric-i hakkındaki şu'ûrun zevâli ve teyakkuz etmek de olan rüyanın şu'ûrda bi-n-nefse mütekevvin istihzârât ve hayâlât-ı hâssiye inkişâf ettirmesi sebebine buna benzer bir hâle tesâdüf olunur. [436]

Fakat bu ahvâlde hasta rüyanın hâsıl ettiği idrâkât-ı dakîka-yı kâzibeye, hayâlât-ı hâssiye-yi enfüsiye ve ihtirâzâtâ karşı şedîd bir teâmül ibrâz edebildiğinden bu sûretle mestî-yi nevm müsteğrak şahsın yanındaki eşhâsa karşı ef'âl-i cebriye de bulunması vâki olabilir. [436]

Adamlar görülmüştür ki zucret âvar bir rüyadan uyanarak ve kendilerini muhayyel hırsız ve kâtillere karşı müdâfaa ettiklerini zannederek yanlarında uyumakta olan veya kendilerini uyandırmış olan eşhâsı rüyada gördükleri düşmanları sanmış ve öldürmüşlerdir. [436]

Mestî-yi nevm gâyetle muvakkat olup ancak bir iki dakîka imtidâd eder. Bazen şu'ûrun avdeti yeni hezeyânât-ı hissiyenin mûcip olduğu tenbîhât-ı hâssiyenin te'sîriyle gecikebilip bu sûretle hâl-i sersâmi-yi idâme ettiği de olur. [436]

Hâl-i mestî-yi nevm de cereyân eden ahvâl hakkındaki hâfıza, hâdisât-ı hakîkiye-yi şu'ûra rüyada görülmüş gibi in'itaf ettiği ecilden, hemen de dâima hâlet-i mebnâdadır. Esâsen uykunun ağır olması bir hâlet-i fizyolojiye olan küçük yaşta ilk uykuya dalınan saatler medîd gezintilerden neş'et etmiş mâddi ve rûhi büyük yorgunluklar, çok zaman uykusu kaldıktan sonra varılan uykular, yatmazdan evvel meşrûbât-ı kuûliye içtikten ziyâde yemek yedikten sonra veyahud gâyet sıcak bir yatak odasında yatarak uyumak gibi uykuya bilhâssa bir ağırlık veren kâffe-yi ahvâl mestî-yi nevm tahassülüne isti'dâd hâsıl eder. Kezâ birtakım eşhâs vardır ki uykuları gayr-ı tabii sûrette ağırdır ve keza birtakım aileler vardır ki â'zâsından birçoğunda mestî-yi nevm görülür. Esbâb-ı mûcibe ise nâimi yatağından sıçrayarak uyandıran korkulu rüyalar, kâbuslardır. Uykuları bilhâssa şiddetli olan çocukların sıçrayarak uyanmaları bu

sebepten ileri gelir, birde başkasının birdenbire uyandırmasıyla da bu hâl vukûa gelir. [436]

Vâkıan Terosso ile Ekevoya'nın yakaza da zuhûr eden her hâl-i sersâmi-yi şedîd ve serîu-z-zevâl sar'avi't-tabî addetmelerinin doğru olup olmadığı meselesi ca-yı mülâhaza olmakla beraber korku ile birdenbire uyanma hallerinde dâima sar'adan şüphelenilebilir, eğer mestî-yi nevm zucret âvar bir kâbusu müteâkip ve tedehhüşle müterâfik ve binâenaleyh bi-n-nefse meskûn bir nokta-yı âniye ise ve hele bu hâl ancak birkaç dakîka imtidâd etmiş ise ve hasta iyice düşünülmüş bir plana tevfi ken hareket ediyormuş gibi ef'âlde bulunursa dehşet âvar bir hâli hezeyân içinde bulunup da tenbîhen hâssiye ile uyandırılması mümkün olamazsa (in'idâm-ı idrâkât-ı dakîka) ve burhân-ı sersâmi-yi amîk veya bir devre-yi bilâdetle teâkip ederse veyahut ki hasta yeniden uykuya dalıp uyandığında bir adem-i hâfıza-yı kâmile irâeye eylerse ve nihâyet bu kabîl vukûat tekrar eylerse bilhâssa sar'a hâtıra getirilmelidir. [437]

Bir cürmün hin îkâsında fi-l-hakîka mestî-yi nevm mevcût olduğunu isbât için müttehemde veya efrâd-ı ailesinden sâirlerin de ekseriya bu kabîl ahvâl vâki olup olmadığını, uykuyu böyle bilhâssa ağır kılmak için aynı zamanda müttehiden icrâ-yı te'sîr eden esbâb-ı mühimme-yi ve mûcibenin neler olduğunu, uykuyu kesen esbâb-ı dâhiliye ve hâriciyenin nelerden ibâret bulunduğunu bilmek, fiilin filhakîka nevm-i mu'tâd zamanında îkâ' olunduğunu, uykunun vakadan akdem ne kadar devâm eylediğini ve iddiâ edilen mestî-yi nevmin ne kadar zaman imtidâd ettiğini, îkâ' edilen fiil ile yakaza arasında idrâk-i dakîk ve şu'ûrun avdetini istintâca müsâit olacak sûrette bazı seneler telaffûz edilmiş veya bazı ef'âl icrâ olunmuş olup olmadığını ta'yîn eylemek pek lâ-büddür. [438]

Tabîîdir ki cürüm ister bi-n-nefse, ister îkaz sûretiyle olsun yakazanın hemen âkâbinde min gayr-ı kast, min gayr-ı taammüd îkâ' edilmiş olmak ve tamâmen tesâdüfe tabîî bir fiil-i gayr-ı meş'ûr evsâfında bulunmak iktizâ eder. [438]

Birde şu'ûrun tamamıyla avdet ettikten sonra cürmü vâki karşısında ne vaz'ı tavır aldığını, hâfızanın ne halde olduğunu, adem-i hâfızanın müddeti ne kadar sürdüğünü ve hâfızanın zapt edebildiği tafsilât-ı vaka neden ibâret olduğunu iyice araştırmak pek mühimdir. [438]

Eğer mestî-yi nevm-i hakîki ise hâfıza ancak hâlet-i mebnâ da olup cürmün yalnız hâtıra-yı enfüsiyesini ihtivâ edebilir. Güzrân olduğu ahvâl ve şerâit-i mâddiyesinden külliyyen bî-haberdur. Mustantık müttehemin hayat-ı sâbikasını, sîtni ve hakkındaki şâyi'âtı, ekseriya bir hiçten ibâret kalan sevâik-i cürmün, medâr-ı ithâm olan

filin, hastanın ikâ' cürm-i müteâkip irâye ettiği vaz' u tavrın tabiatlerini mütâlâa ve tahkik ederek tıbb-î adlînin istidlâlâtını tekmil edebilir. [438]

3.11.1.1. Müşâhede 66

Bir polis gece yarısı bir evden: “Evlatlarımı kurtarın” diye bir feryat işitir: İçeri girince gecelik elbisesiyle perişân ve son derece müteheyyiç bir halde görür. Ev içindeki kâffe-yi eşya karma karışık bir halde idi. İki küçük çocuk bir köşeye büzülmüşlerdi, kadın lâ-yünkati’ haykırıyordu, “Emzikte ki çocuğum nerede? Yakalayabildiniz mi? Pencereden fırlatıp atmış olacağım!? Zavallı kadın pencereyi açmaksızın camlara çarparak çocuğu sokağa fırlatmıştı. Rüyasında ev ateşler içinde kaldığından çocuklarının bağırışmakta olduklarını görmüş ve uyanınca sersâmı içinde ateşten kurtarmak için en küçük çocuğunu pencereden fırlatmış idi. Şevartzen tarafından nakledilen buna şebih bir vaka da dahi bir kadın rüyasında kendisini bir köpek kovaladığını ve köpekten kurtulmak için taşlamaya çalıştığını gördüğünden bu kâbus ile uyanınca yanında uyumakta olan kız çocuğunu kavrayarak üstüne saldırmakta olduğunu sandığı kudurmuş köpeği korkutmak için taş atıyor zannıyla duvara fırlatır. [439]

3.11.1.2. Müşâhede 67

Bernardşid Meyzih, gündelikçi, 32 yaşında bir zevcesi ve biri 7 diğeri 8 yaşında iki çocuğu var. O günlerde bir yere bahçıvanlığa gireceği ümidiyle 30 Haziran akşamı çocuk çoluğu ile kemâl-i şetâretle yemeklerini yerler, saat sekizde zevcesi yatar, nısfu-l-leyâli de Ş. birdenbire derin bir uykudan uyanır, bir hayaletin üzerine gelmekte olduğunu görür, korkar, iki defa “Kimdir o?” diye bağırır, korkunç hayalet ses vermez, yaklaşıyor ve kendini yakalıyor zanneder, havf u zucret içinde ve kendinden geçmiş bir halde yanında bulunan baltayı kavrar, hayaletin üzerine havâle eder, hayalet bir çatırdı ile olduğu yere yıkılır ve Şid Meyzih’in hâtırına der-akap baltanın karısına isâbet etmiş olması ihtimali gelir, hemen diz çöküp yere yığılmış olan cesedin başını kaldırıp bakar, yüzünde kocaman bir yarık husûle gelip kan fişkırmakta olduğunu görür, ızdırâb-ı şedîd içinde olanca sesle “Suzan kendine gel!” ve kızına “Bak annenin yanında yatıyor mu?” diye haykırır. Ba’dehu kayın validesini çağırıp karısını öldürmüş olduğunu onun lisanından işitir. Ba’dehu kendisini son derece bir şaşkınlık ve ızdırâp isti’lâ eder. Civar köylerden birine kaçıp gecenin bâkiyesini orada bir yulaf anbarında geçirir ve ancak ertesi sabah titreye titreye, yüzü solmuş, şaşkın bir halde gelerek kendisini mustantıka götürmelerini ricâ eder. Kendisi hasen sit sâhibi olup zevcesi ile de pekiyi geçinmekte idiler, kat’iyen ağır bir hastalık geçirmemişti. Kezâlik kendisini öyle sık sık kâbusta

tutmazdı, bu müthiş gecede rüya görmediğini iddiâ ediyordu, birkaç gün akdem Şid Meyzih'in kayın birâderi ile arasında mahkemeye düşmüş bir münâzaaları var idi ise de bu mes'eledede hasen sûretle tesviye olunmuştu. Vâkıan merkûmun biraz unf-ı tabiî sâhibi olduğu söyleniyor, zevcesini üzerine gelen bir hayalet sanmış olması eglabü ihtimaldir. [440]

3.11.2. Menâmorî

Buradada hâl-i şu'ûr tıpkı rüyadaki şahıs gibidir. Aradaki fark sâde menâmorî de rüyanın hayâlât ve istihzârâtının ef'âli ile zâhir olmasına bir mâni' bulunmasıdır. [441]

Bu istihzârât az çok muntazamdır. Menâmoriler bazen sadece yakaza zamanındaki istihzarât-ı âdiyelerini tekrar ederler, yahut ki istihzarât-ı mezkûre yekdiğerleriyle gayr-ı kâfi ve müşîş bir sûrette iştirâk etmiş olur ve binâenaleyh sırasına göre menâmor ve bazen bir maksad-ı gâyesi olan ef'âl icrâ eder, hayat-ı câriyelerine müteallik umûr-ı ru'yet ve idâme eylerler, bazen de gayr-ı meş'ûr bir sûrette öteye beriye dolaşırlar, hastanın icrâ ettiği ef'âl herhangi nev'idenden olursa olsun, bu esnâ da tamamıyla gayr-ı meş'ûrdur ve kâmilten otomatiktir. İdrâkât-ı dakîkâ-yı hâssiye tamamıyla ta'tîl etmiş veyahut ki yalnız rüyanın muhtevîsine ait olan işbah hakkında mevcût kalmıştır. Bu rüyaya müteallik hâdisâtın ve tabiatle bu zamanda cereyân eden kâffe-yi vakayî' hakîkiyenin hâtırası yakaza halinde mefkûd olup yahut ki menâmor ve icrâ ettiği ef'âli sadece rüyasında gördüğü zannında bulunur. Bazen de nevbât-ı mütekaddime esnâsında güzrân olan ahvâlin hâfızası olan ahvâlin hâfızası nevbât-ı müteâkibeden mevcût olur ki bu halde tüzâ'if hayat-ı şu'ûr tesmiye olunur. [441]

Menâmorî (sar'a, isteriyâ, hâlet-i asabiye gibi) bazı nevrozların hakîkiyet halde bir tezâhür-i kısmiyesinden ibâret bir maraz-ı asabîdir. Genç yaşta ve husûsiyle sinn-i bulûğda zâhir olup senelerce devâm eder. Nevbât bazen külli yevm ve muayyen saatlerde gelir, dâima da nevbetten evvel uyku gelip bazen hafif ihtilâcât veya samûl azli-yi cumûd-i ile takaddüm eder. Nevbetin hatemi yeniden bir nevm-i tabiî husûl-i ile vukû bulur yahut ki bu uyku tenbihât-ı dâhiliye veya hâriciye ile açılıp yakaza-yı kâmileten evvel mestî-yi nevme şebih az çok medîd bir sersâmı ile nihâyet bulur. [442]

Hastalığı müşâhede edebilmek alelumûm hiçbir müşkilât irâeye etmez, çünkü müzmin bir nevrozdur. Herhalde hiç olmazsa maraz-ı asabiye birçok isti'dâd mevcût olabileceği gibi nevbât-ı münakâbi-yi mütâlââ da ekseriya mümkün olur. [442]

Bir cürmün fi'l-hakîka bu kabîl bir nevbât esnâsında îkâ' edilip edilmediğini istintâca müsâit sûrette birtakım husûsâtın müşâhedesini mümkündür. [442]

Eğer nevbât şekl-i mâ'rûf-ı mu'tâdında zâhir oluyorsa îkâ' edilen fiilin zaman vukûsu nevbâtın an mu'tâdına tamamen tevâfuk edip etmediğini sûret-i sahîha da ta'yîn etmek iktizâ eder, fiilin bi-l-mülâhaza ve an-taammüd îkâ' edilmiş bir vasıf da olması menâmoriye mâni' değildir. Bilfiil cürme ve cürüm ile doğrudan doğruya alâkadar olan ahvâle gelince bunlardan pek mühim nukat-ı istikşâfiye istihrâç olunabilir. Şol vecihle ki hastanın îkâ'ı cürümde takip ettiği yol, kullandığı vesâit mesellü husûsât uyanık olsa tevessül etmeyeceği usûllerden olur (damlara tırmanmak, ila ahir gibi). [442]

Burada da hâfızanın şekli pek ziyâde mühimdir. Menamori bir nevbet esnasında yaptığı işi kat'iyen yaşadığı gibi tahattur edemez, pek pek rüyada görmüş gibi hatırlayabiliyor. Alelâde hâfıza derîn bir uykuda olduğu gibi kâmilten mefkûddur. Herhalde vakadan biraz evvel veya biraz sonraki ahvâli kâmilten unutmuş veyahut ki a'lem-i menam da gibi bir sûrette tahattur eylemekte bulunmuş olduğu halde esnâ-yı nevbette güzrân olan vaka-yı yâd edebilmesi gayr-ı mümkündür. [443]

Bizzat nevbete gelince temâruz ihtimâl-i nazar-ı î'tiyâda tutularak unutmamalıdır ki nevbet esnasında idrâk hissi ya hiç yoktur, yahut ki istihzârât menam ile alâkadar olan idrâkâta münhasırdır. Menamorileri uyandırmak müşkîl olduğundan en iyisi kendilerini isimleriyle çağırmaaktır. Kezâlik nazardaki ifâde-yi sâbiteye de dikkat etmelidir, menamoriler tıbkı kemneliler gibi bakarlar. [443]

3.11.2.1. Müşâhede 68

Menamori olmakla mâ'rûf bir rahip bir akşam duâhânlardan birinin odasına girer, duâhân henüz yatmış olmayıp masası başında oturmak da idi, râhibin gözleri açık idi. Ve elinde bir bıçak vardı, duâhânın masa önünde oturmakta olduğuna ve ışığın yanmakta idiğine dikkat bile etmeksizin doğrudan doğruya duâhânın yatağına gider. Yatmakta idiğine kanâat getirmek için eli ile yoklar, ba'dehu bıçağı üç defa yatağına saplar, ondan sonra çehresi müsterih çıkıp hücreğine gider ve kapısını kapar, ertesi sabah duâhâna naklederki gece rüyasında duâhânın vâlidesini katletmiş olduğunu ve vâlidesinin kanlı hayatı gelerek kendisinden ahz-ı sâr eylemesini talep etmesi üzerine kalkıp giderek kendisini yatağına hançerlediğini görmüş. Biraz sonra kanter içinde uyanıp kendisini yatağına bulunca bunun bir kâbus olduğunu anlayarak cenâb-ı hakka hamd ü senâ etmiş, duâhân geceki mâcerâyı kendisine nakledince râhip dehşet içinde kalır. [443]

3.11.3. Mâniyâ-yı Muvakkat

Mâniyâ-yı muvakkat nâdir ve fakat hâlât-ı gayr-ı meş'ûrenin tabâbet-i adliyesi nokta-yı nazarından pek mühim bir şekildir. Bu şekilde bütün nevbet müddetince şu'ûr tamamıyla muattal olduğu gibi hâfıza da külliye mâ'dûmdur. [444]

Cismen ve rûhen sıhhat-i tâmme hâlinde iken zuhûr edip ale'l-vasat birkaç saat imtidâd eder ve buhranı-t-tabîye bir nevm ile nihâyetlenip hasta uykudan za'f dâhar hezâl olmuş, akli başına gelmiş ve bazen bir parça teşevvüş-i hâssı ile uyanır. Nevbet, efkârda teşevvüş-i şedîd ve hissiyât da alekser korkunç bir hezeyân-ı kâmile ile müterâfık bir nevbet tehevvrü veya buhran hezeyân-ı hâd şeklinde zâhir olur. [444]

Ekseriyâ beda etmekte olan hücum dem-i dimâğiyeden, ihtikânât-ı ra'siye-yi şedîdeden, devârdan, ziya' havâstan, sügût-ı sükûtiye kadar varabilen başta dönme hissinden, ziya' ve sadâ'ya karşı hissiyatın tezâyüdünden münbais tazyîk ve tenbîh a'râzı görülür. Bir ihtikân-ı şedîd dimâğ a'râz-ı hemen de dâima nevbetle müterâfık bulunur, bu ahvâl-i mâniyâ-yı muvakkatın hezeyân-ı a'râzı ve serîü-z-zevâl bir fart-ı dem nezlevi-yi şedîd neticesi merâkiz-i kışriyenin teheyvüc-i hâdisâtından ibâret olduğu hakkında ki faraziye-yi müeyyidedir. [445]

Bu tarz telakkî esbâb-ı maraziye de tevâfuk etmektedir, çünkü bu hâle isti'dâd hâsıl eden esbâb meyânında ekseriya imtila-yi dem ahvâli gibi dimâğın fart-ı dem nezleviyesine meyil hâsıl eden esbâb pek kesîrdir. Ve bu mâniyâ-yı muvakkata en ziyâde taab-ı mefrut, süi-isti'mâlât-ı külliye, vaz'ı haml dolayısıyla dimağlar hâl-i tabîiden ziyâde kâbiliyet-i teheyvüciye kesbetmiş ve harekât-ı anife-yi mefrûta te'sîrine mukâvemetleri azalmış eşhâs da tesâdüf olunur, bundan maadâ esbâb-ı mûcibe meyânında en ziyâde mühim olanlarda ifrât ile küül ahzından mütevellid buhrânât-ı âniye ve şedîde, şedîd bir harâretin te'sîri, kömür kokusu, ila ahir. Mesellü hücumda dem-i dimâğ-ı-yi davet eden vetîrettir. [445]

Genç adamlar, husûsiyle askerler bu âfete şâyan dikkat derecede isti'dâd ibrâz ederler. [445]

Lohusalarda vaz'ı hamlin üçüncü dördüncü devreleri esnâsında yahut hemen de def-i cenîn âkâbinde de bu kabîl nevbât görülür ki vaz'ı haml esnâsına mevcûd olan tenbîh-i veâi-yi umûm-i ile, ihtikân-ı dimâğının şiddet-i ile binnisbe tevekkuf şehikinden münbais usret devrânı ile ve cümle-yi azliyenin heyet-i umûmiyesinde ki tevâtür mefrut ile pekâla îzâh olunur. [445]

Devre-yi nefâsiye hâricinde cins-i nîsâda mâniyâ-yı muvakkat son derecede nâdirdir. [446]

Asıl nevbet birdenbire başlar, bir hamlde şu'ûr-ı müntefi olur, hasta bir hâl-i menam-ı hezeyâni-yi amîk içindedir. [446]

Hastanın evza' ve etvârına, melâmih vechiyesine, sözlerine bakılırsa hezeyanâtın muhtevîsi korkunç olduğuna hükmolunabilir. Maahazâ bazen tayerân efkâr, ihtiyâc-ı hareket ile müterâfık vâzihan bir hâlet-i akliye-yi mâniyâiye mevcûd olduğunu eşkâl-i serîriye de tesâdüf olunur. [446]

Kâide-yi umûmiye olarak nevbet-i bir nevm-i amîk takip edip başladığı gibi sür'âtle nihâyet bulur. Bazen hafîfle meşken tekrarlayarak nevbetin birkaç gün temâd-ı ettiği de vâki' olur. [446]

Mâniyâ-yı muvakkat fâide-yi umûmiye olarak insanın müddet-i ömründe bir defa vâki olup bir ârıza-yı münferide gibi kalır. Mâniyâ-yı muvakkat nâdir bir hastalıktır. Hakikat halde cinnet-i sar'aviye, cinnet-i isteriyâiye, cinnet-i küûliye-yi muvakkata veya hiddeti maraziye, hecme-yi malihülyâiye veyahut ki hiddet ile müterâfık mâniyâ-yı hâdden başka bir şey olmayan birçok ahvâl-i maraziye de bu nâm-ı umûmî-yi müşterek altında cem' edilmiştir. Bu kabîl bir vaka karşısında dâima esas marazın sar'a olabilmesi ihtimâlini hâtıra getirmek icâp eder. [446]

Nevbet az bir zaman içinde kesretle tevâli edecek olursa mâniyâ-yı muvakkata nüksün son derece nedret-i teşhîsin tebeddülünü istilzâm eder. [447]

Hastalık umûmiyetle hâl-i yakaza da bedâ eder. Mâniyâ-yı muvakkat uykuda iken başlayacak olursa hemen dâima tabiatının sar'aviyetine hükmetmek doğru olur. Bu mâniyâ-yı muvakkat ismi pek de muvaffak bir tâ'bir değildir. Bu hastalıkta tayerân efkârdan başka bir tezâhür-i mâniyâ-yı mevcûd olmayıp fart-ı dem şedîd veâi te'sîriyle dimâğın nevâhi-yi rûhiye-yi teharrukiyesinde ki tenbîh-i harekât-ı ilcâiye tekvin edecek derecede olmakla beraber harekât-ı mezkûre bir saik-i rûhiyeden münbais olmayıp bilakis doğrudan doğruya esbâb-ı uzviyeden neş'et etmiştir. [447]

Maahazâ levha-yı serîriye de vetîrât-ı hezeyâniye birinci sınıfı işgâl etmekte olup ibtidâ da şu'ûrdaki teşvîşât-ı amîkeden, intihâ-yı marazın âni ve seyrinin fevkalhâd olmasından sarfı nazar edilirse bu hâl heyet-i umûmiyesiyle mâniyâdan ziyâde hezeyân-ı hâdde yakındır. [447]

Bu hâlet esnâsında ef'âl-i cebriye ve ta'addiyât pek kesîru'l-vukûdur. Tabâbet-i adliye nokta-yı nazarından en başlıca müşkilât müttehemîn hin îkâ' cürümde bu halde olduğunu isbât edebilmektedir. Çünkü a'râz ve hâdisât pek serîü-z-zevâldir. [447]

Buna muvaffak olabilmek için isti'dâdât-ı maraziyenin mevcûdiyetini, esbâb-ı mûcibe-yi, cürmü, mihanikâtini, hâfızayı ve bunun müddetini iyice araştırıp tebyîn etmek iktizâ eder. [447]

Nitekim hasta ihtikânât-ı dimâğiye husûlune bir isti'dâdın mevcûd olduğunu, evvelce de böyle hamelât vukûya geldiğini, nevbetten akdem zâhir olan ihtikân-ı dimâğ a'râzı hakkında ma'lûmât edinilmesi bazen pek büyük fâideler te'mîn eder. Birde indî olarak ihtikânât-ı dimâğiye zuhûrunu teshîl eder müştehir bir hâlin (harâret, hiddet, küûl gibi) nevbetten evvel olup olmadığını da araştırmalı. [448]

Şu'ûrun tamamıyla mefkûdiyeti bir tasavvur ve tasmim dairesinde hiç bir şey yapılabilmesine imkan bırakmaz. Ef'âl-i cebriye hemen de dâima zaman, mekan, vesâit-i hesâba katılmaksızın bilâ sebep, şamatalı ve mütehevvir bir sûrette îkâ' edilir. Bazen de mücrimîn hatta mahalli cürümde uyuyup kaldığı görülür. Bütün müddet nebet-i işgâl eden adem-i hâfıza her vakit mevcûd olup istintâk ile bu adem-i hâfızanın derece-yi vüs'ât şumûlünü ta'yîn etmek pek mühimdir. [448]

Bu adem-i hâfıza müttehemî istinktâk da dûçar müşkilât olmaktan tamamıyla âzâde bırakır, hasta her şeyi kemâl-i sükûnetle inkar eder, çünkü îkâ'ı cürüm ettiğine şu'ûr-ı taalluk etmemiştir. Birde mücrim kat'iyen kaçmaz ve asar cürmü izâle için hiçbir teşebbüs de bulunmaz. [448]

Şuhûd huzûrunda mâniyâ-yı muvakkatın temâruzuna imkan yoktur. Bir müttehem cürmü hin îkâsında mâniyâ-yı muvakkat hâlinde olduğunu iddiâ edecek olursa bu iddiâsının sahîh olup olmadığını takdîr etmek pek kolaydır. [448]

Filhakîka mâniyâ-yı muvakkatta cürüm gayr-ı meş'ûrdur. Ve bilâ te'emmül îkâ' edilmiştir. Nevbetin güzrân olduğu zaman hayat-ı rûhiyenin temâdisi içinde, vâzihan mahdûd bir boşluk bırakır, hâlbuki mütemâriz tahattur ettiği vakayı nerede kesip nerede başlamak iktizâ edeceğini îcâp ettiği gibi bilemez. [449]

3.11.3.1. Müşâhede 69

K., elli yaşında, bir fabrikada amele, ufak tefek nâzik meşreb, kulakları ağır, kohf-ı tabîî, mîzâcî biraz gamnâk, sâkin, sahîhi'l-bünye bir aileden doğma, birkaç aydır pekiyi geçinmekte olduğu zevcesiyle beraber yaşamakta, kat'iyen hasta olmamış, sevâbık-ı sar'aviyesi yok, içki içmez, ispiro gayr-ı muhtemel değil, hiddetli değil. Ekseriya baş ağrısı çeker, 27 Haziran 1887 târihinde havanın pek sıcak olduğu bir günde başı pek ziyâde ağrımakta olduğundan şikâyet eder, işten avdetinde evine gelirsede gâyet hiddetli bulunur, hatta bir aralık karısına kızar ve elindeki kahve fincanını duvara fırlatır, şiddetli bir baş ağrısından şikâyet eder. Karısı sokağa çıkar, biraz sonra K.'nin evi tutuşur. İçeriden kapalı olan kapıyı kırıp girerler, şilteleri, üzerlerine petrol dökülmüş, alev içinde ve kapının yanında boğazına bir ip geçirmiş asılı bulurlar. Ateş söndürülür, hayata ircâ edilerek hasta-hâneye gönderilir, hasta-hânedeki derîn bir uykuya

dalıp ertesi sabaha kadar rahat rahat uyur. Uyanınca hasta-hâne de bulunuşuna fevkalâde hayret eder ve dünki mâcerâdan hiçbir şey hatırlayamaz. Nakil olunan şeyleri bir türlü anlamaya bile muktedir olamaz. [449]

Bir gün evvelisi başı şiddetle ağrımış, bilâ sebep hırçın ve hevessiz olmuş, karısı da lâ-yünkati’, “Ne oluyorsun? Nen var?” diye söylene söylene büsbütün canını sıkmış ve başının ağrısından bir aralık bir an hiddetinde elindeki kahve fincanını da karşı duvara fırlatmış. [450]

Karısı gittikten sonra minderin üzerine uzanmış bundan sonra hasta-hânede uyandığı vakte kadar hiçbir şey hatırlamıyor, adem-i hâfızası sahîh idi, bihodi-yi marazîsi isbât edildi. Men’i muhâkemesine karar verildi. [450]

3.11.4. Ahvâl-i İnfiâliye

İnfiâlât-ı hayat-ı fizyolojiye ait ahvâlden ise de maahazâ her infiâl-i şedîdde şu’ûrun âniyen mühim derece de dûçar ihtilâl olmasını mûcip olacak vecihle teşvişât-ı vuzûfiye-yi cismâniye ve rûhiye husûle geldiği de inkar olunamaz. İndî olarak düşünülürse şerâit-i fizyolojiye dâhilinde, sinnin bir derecesinde, sinn-i ile mütenâsip bir terbiyeye nâil olan eşhâs infiâlin mûcip olduğu istihzârât ve netâyic-i tashîh edilebilir ve bunlara galebe-yi te’mîn eder denebilir. Hukûk-ı cezâ bir hâl-i infiâl içinde îkâ’ edilen cerâimi, husûsiyle bu cerâim ekseriya cerâimi azîmedende olduklarından cezâsız bırakılmamalıdır. Fakat maahazâ hâl-i infiâl-i mihânikiti rûhiye de geçici bir teşevvüş hâl-i, mukâvemet-i rûhiye kâbiliyetini ne derece istihzarât-ı ahlâkiye ve kânûniyeden gelir olursa olsun yine hâl-i tabîiden dün bir dereceye düşürecek bir hâlet olduğuda ca-yı münâkaşa değildir. [450]

Hüviyet-i şahsiye, ahvâl ve şerâit, esbâb-ı infiâl-i kâbiliyeti cürmiye üzerinde icrâ-yı te’sîr eden birtakım avâmil olup bu avâmilin netîce i’tibârıyla pek mühim ve her şahıs üzerinde kıymetleri pek muhalif olacağı tabîidir. Mîzâç, seciye, terbiye ve binâenaleyh mücrimîn hiç bir sûretle mes’ûl tutulamayacağı birtakım ahvâl ve şerâit-i infiâlin tarz-ı tahassül ve tekemmülü üzerinde pek ziyâde icrâ-yı te’sîr eder. [451]

İlm-i hukûk bu ciheti pekâla nazar-ı i’tibâra almış mecâzât-ı kânûniye-yi müstelzim cerâim-i infiâliye ile aynı cerâimin bir sükûnet-i rûhiye ve bir muvâzenet-i kâmile-yi akliye ile îkâ’ olunuşu yekdiğerinden tefrîk etmiş ve cürmün bi-t-tehevvür îkâsında bi-t-taammüd olanlarına nispetle daha pek ziyâde mu’tedil cezâlar tertip etmiştir. Sade şu cihet unutulmamak iktizâ eder ki infiâl ve mülâhaza yekdiğerine tamamıyla zıt iki tâbir olmadığı gibi hâl-i tehevvürde taammüd ve mülâhaza mümkün

olamayacağı ve bil-akis kast ve taammüd mevcût ise infîâlâta yer kalmayacağı nazariyesi de sahih olamaz. [451]

Kezâlik hâl-i infîâlin fiile takaddüm eden bu devresinden maadâ zamanda şahsın infîâline mukâvemet edebileceğini de zannetmemelidir. [451]

Eğer bu cihetler nazar-ı i'tinâyâ alınmayacak olursa şedîdü-l-infîâl ve muhteris eşhâsta infîâlin bi-n-nefse kendi kendine büyüyebilecek istihzârât-ı ahlakiye ve fikriye sâyesinde birçok zamanlar ıskât edilebilse bile henüz kalabilmiş olan mülâhaza ve zabt-ı nefis melekelerinin son bâkiye-yi asarı da büsbütün ehemmiyetsiz bir ârıza, külliyyen ârızî bir sebep te'sîriyle harap olarak infîâlin fiile inkılap edebileceği (infilâk) hakîkati unutulmuş olur. [451]

Müttehem'in ictimâ'i nokta-yı nazardan mütâlââ edilen sevâbık-ı şahsiyesi (şöhret şâyi'ası) de büyük bir şey ifâde etmez. Gerçi hayat-ı sâbıkasındaki intizâm müttehem'in lehine şehâdet eder ve kendisini şiddetle müte'essir eden istihzârâtın te'sîri müberremine mağlup olur cinsinden olmadığını isbât eder (en ziyâde asâlet-i tabii sâhibi olanlarda bile bi-t-tehevvür katl mümkündür) ise de akdemce meclûp ihtirâs, mağlup hiddet bir seciye de olmak bir secîyenin bir huşûnet-i irâdiye ve meş'ûre neticesi, şahsın mes'ûl edilemeyeceği nâ-kâfi bir terbiyenin akibeti olduğunu ve nihâyet hâl-i hâzırın menşe'i nâ-müsâit şerâit-i uzviye olmadığı tekrarr etmedikçe aleyhine bir delil teşkil edemez. [452]

Hatta vaz'ı kânun daha ileriye giderek müdâfaa-yı nefis kastıyla ve geceleyin ikâmetgâhı duvarını delmekte veya kapısı kilidini kırmaya çalışmakta olan bir şahs-ı te'sîr havfle ve hukûk-ı zevcesine taarruz edildiğini cürmü meşhûd hâlinde gören zevcin zevcesini ve aşkını katletmesini muâf görmüştür. [452]

Burada nazar-ı i'tibâra alacağımız ve hey'et-i adliyye şâyan merhamet olmak üzere tavsiyeye sezâ göreceğimiz ahvâl-i infîâliye ise bir aşk-ı nâcardır. (mâşukasını katl ile intihâra tasaddi) kıskançlıktan (bir aşk-ı merdûd veya muğaffel sebebine katl) ye's ve zarûrâtтан (mübâreze-yi meftûre-yi hayat-ı içinde evlâd-ı âyâlini katl) neş'et eden ef'âldir. [452]

Kânûn-ı Cezâmızın henüz nazar-ı i'tabâra almadığı bu kabîl müstesnâ bir hâlet-i infîâliye-yi rûhiyyeye dahi kocası olmadığı halde vaz'ı haml eden kadınlarda tesâdüf olunur. Bu kabîl ahvâlde nâmusunu kaybetmekten münbais hicap, âtî endişeleri, aşkının terk-i, ailesinin redd-i, ahhâ ve edvâsının ibrâz ettikleri asar-ı nakrin, ihtiyâc-ı mâddi ve ye's hep birden icrâ-yı te'sîr ederek şu'ûrda öyle teşvîşât husûle getirilir ki her kadın bütün bu müşkilâtтан kânûn-ı ahlâkın talep ve iltizâm ettiği sûrette kendisini kurtaramaz.

Ve ekseriya bu hâlet-i infîlîye bütün bu seyyiâtın menşe'i olan çocuğun katl ü idâmı sûretiyle feci' bir netice-yi hâle iktirân eder. [453]

Bu kabîl ahvâlin takdîri alelekser münhasıran hükkâma aittir. Zîra bu bab da ki takdîrât külliyyen psikolojiktir. Maahazâ hükkâm müttehemîn ahvâl-i psikolojiyesinden maadâ cihet-i antropolojiyeiyesini ve seciyesindeki galatât-ı tabiiye-yi asliye ve müktesebe-yi (garâbet-i tabîî, mîzâcın suhûletle kabîl tahrik olması, hâlet-i rûhiyesinin sâdedil-i derecesine varacak mertebede mahdûd olması) de nazar-ı i'tibâra almaları iktizâ eder. [453]

3.11.4.1. Müşâhede 70

19 Teşrîn-i evvel 1878 gecesi K., vaz'ı haml-i müteâkip ağır sûrette hastalanan zevcesini bir tüfenk ile itlâf eder, tabîb der-akap ihbâr-ı keyfiyet eder ve K. tevkîf olunur. [453]

K. 35 yaşında olup beş senedir zevcesiyle kemâl-i hasen imtizaç ile emrâr-ı ömür etmekte idiler. Kadın 10 Teşrîn-i Evvelde vaz'ı hamleder. 15 Teşrîn-i Evvelde hummâ-yı nefâsi başlayarak gittikçe ağırlaşır. Hekîmler büsbütün kat'ı ümid etmezlersede K. birçok asar-ı tıbbiye mütâlââ etmiş olduğundan etıbbânın ümitlerine iştirâk etmez. Zevcesini kaybetmek ihtimâli kendisine pek elim geliyor idi ise de bu kadar sevdiği zevcesinin böyle ağır ve işkenceli bir ölüme mahkûm bulunması da kendisini ziyâdesiyle düşündürüyordu. Nihâyet kadın 18 Teşrîn-i Evvelde şedîd bir hezeyâna dûçar olur. K. akîbet-i elîmenin tekarrup ettiğini ümit ederse de tabîb bu hâlin daha birkaç gün devâm edeceği zannında bulunur. Ve hasbü-l-insâniye büsbütün kat'ı bir inzâr vaz' etmez. 18 Teşrîn-i Evvel akşamı hasta büsbütün ağırlaşır. Tabîb yeniden a'râz-ı vehmiye zuhûr ettiğini bildirir. K. büsbütün kat'ı ümid ederek zevcesini hiç olmazsa rahat olması emeline düşer, tabîbe klorokrom inşâkını teklif eder. Hekîm reddeder, saat onbirde kısa bir uykudan sonra hasta bakıcı K.'yi zevcesinin odasına yollar, karısını müşkilâtla nefes alıyor görür. K. son derecede heyecân içinde hardal tozu, meskenât ve bilhâssa afyon arasada bulamaz. Fakat bir aralık gözüne dolu revolveri ilişir. Zevcesinin ızdırâbâtına nihâyet vermek fikr-i hâtırına gelir. Bu hareketin nasıl bir cürüm teşkil edeceğini tefekkür etmekle beraber zavallı kadının çektiği ızdırâbâtı ve bî-çareyi bu ızdırâbâttan kurtarmak ihtiyâc-ı mübrem-i tefekkürâtına galebe çalar, zevcesinin üzerine atılır, biraz daha sâkin bulur. Odada zevcesiyle yalnız idi. Muhayyelesinde zavallı kadıncağızın daha çekeceği ızdırâbât temessül eder, bu düşüncenin âlamına daha uzun müddet tahammül edemez, silahını kadının şakağına sıkarak beynini paralar, îkâ'ı fiil-i müteâkip büyük bir huzûr u sukûn hisseder. Aynı

zamanda kendi vaz'iyet ve mevki'iside tamamıyla takdîr eder, içeriye giren hekîme “Karşınızda bir kâtil görüyorsunuz, karımı öldürdüm, vicdânım rahat, fakat biliyorum ki adliye benim gibi düşünmeyecek” der. [454]

Daha 1874 de vâlidesi elîm ve medîd bir ihtizârın bâlin ızdırâbında iken de muhtezârın sekerâtını taksîr etmek pek insâniyetkârâne bir hareket olacağı kanâatini dermiyân etmiş ve zevcesi de dâima bu fikrini tasdîk etmişti. Eğer fikren huzûr u sukûn içinde olsa idi ihtimal ki bu neticeye kadar varmazdı. Fakat fiil-i îkâ' ettiği zamanda zihni gâyet perişân idi. K. çocukluğundan beri gâyet asabî idi, en ehemmiyetsiz ızdırâbât kendisini son derece müte'essir ediyordu. En hazîn ahvâlde meselâ pek sevdiği vâlidesinin merâsim-i tedkiniyesinde güldüğü vâkıadır. Muhtazırların an sekerâtını bir an evvel tamam etmek fikrinin meşrû'iyet-i kendisine vâlidesinin vefatındanberi ârız olmuştu. Bir kere ızdırâbâtına nihâyet vermiş olmak için bir kediye boğazlamış idi. Ailece pek bahtiyâr idi, birkaç çocukları vardı. K. ailesinin sohbetlerine pek meraklı olup avâma mahsûs cerâid-i tıbbiye-yi okumakta olduğundan en hafîf rahatsızlıklarda en vehîm hastalıkların başlangıçlarını düşünerek endişe ve merak ederdi bir halası ve bunun iki kızı ile bir hafidesi mecnûn idiler. Hemşirelerinden biri kesretle malihülyâ nevbet-i irâeye etmiş idi. [455]

Büyük birâderi sarhoş idi, pederi her vakit garâbet-i tabîi sâhibi olduğu gibi mecnûnen vefat etmiş idi. Bir amcası mâniyâ-yı iğtilâle müptelâ olduğu gibi bir diğeride cüce ve garebeti't-tabîi idi. [456]

K. vaka-yı müteâkip hiçbir maraz-ı akli âsâr-ı irâeye etmedi. Kemâl-i sukûnette olup ma'nen kendisini mâsum buluyordu, hele vaka-yı müteâkip günlerde sukûn u huzûru şâyan hayret derece de olup gâyet rahat uyuyordu. Men'i muhâkemesine karar verildi. [456]

Birde hükkâm için şurası da ca-yı mülâhazadır ki ortada ırsiyet, garâbet-i tabii, sâdedili gibi avâmil emrâz-ı rûhiye olmasa bile ahvâl-i infîâliyenin suhûletle inkişâf-ı başlamakta olan bir maraz-ı aklinin a'râzı da olabilir. Filhakîka cinnet alelâde teşevvüş-i hissiyât (kâbiliyet-i tahrikiye ve neş'ede tebeddülât, maraz-i derece-yi şedîde ve bi-n-nefse mütekevvin infîâlât) ile başlar. Bu sebepten inkişâf etmekte olan bir maraz-ı aklinin farkına varamamış olmaktan hatasından sâlim kalmak için gâyet ihtiyât ve basîret lazımdır. Çünkü biyolojiye sahasında hâlet-i fizyolojyeden hâlet-i maraziyeeye geçmek hiçbir vakit birdenbire olamaz. [456]

3.11.5. Hin ve akip tevellüdde gayr-ı meş'ûre-yi maraziye

Esnâ-yı tevellüdde bulunan veya yeni vaz'ı haml eylemiş olan kadınlarda hâlet-i gayr-ı meş'ûre-yi maraziye nâdir değildir. İdam-ı mevlüd tehlikesinden dolayı bu müstesnâ hâlât-ı gayr-ı meş'ûrenin ehemmiyeti tıbbiye-yi adliyesi pek ziyâde olup husûsiyle müddetleri pek kısa ve ekseriyâ her gûne şuhûdun gıyâbında vukû bulmaları (Vaz'ı haml-i hafî) sebebine teşhîsleride pek müşkildir. Bizim kânûn-ı cezâ bu bahsi külliye meskûtun anı geçmiş olmakla beraber vaz'ı kânunlar vaz'ı haml esnâsında veya hemen akâbinde lohusalardaki bu mefkûdiyet irâde-yi cüziye-yi ve bunu isbât edebilmekte ki müşkilât-ı nazar-ı îtibâra alarak fî-yevmîna hazâ î'dâm-ı mevlüd cürmünü husûsi tabiatı bir cinâyet addetmiş ve bu bâb da pek râfetkâr davranmışlardır. Hâlât-ı nefâsiyenin böyle daha doğru takdîr edilebilmesi nefâsiyenin pek şedîd vetîrât-ı cismâniyeden maadâ hatta şu'ûrun ihtilâl muvakkat-ı ve ta'tili derecesine kadar varan teşvîşât-ı rûhiye ve hâlât-ı infîâliye-yi mûcip olduğunun anlaşılması sâyesinde olmuştur. Nefâsiyetteki hem ma'nâ-yı âddiyesiyle, hem de ma'nâ-yı adliyesiyle hâlât-ı gayr-ı meş'ûre tehaddüs edebilir. [457]

Evvel emirde ziyâde miktarda kan kaybetmenin netâyic-i tabiîyesinden inhizâl ve gışşî hâlât-ı. Âlam-ı şedîde ve bir mahaz-ı mü'ellimeden münbais hezâl asabî veya isteriyâlî veya sar'alılarda daü'l-cumûd, nevm ü hader nevbât-ı esnâsında yalnız ve hiç bir taraftan muâvenet ve müzâherâta nâil olmamış bir lohusa bittabiî nevzatın muhtaç olduğu tedâbüre ve takyidât-ı icrâ edebilecek bir halde değildir, bu halde nevzat vâlidesinin kanı ve kazûrât-ı içinde boğulabileceği gibi hülâsa müteâkip göbeği bağlanmamak, ağzındaki mevâd-ı muhâtiye temizlenmemek, soğukta ila ahir. Ahvâl-i te'sîri tahtında kalmak dolayısıyla vefat edebilir. Ma'nâ-yı adliyesiyle hâlât-ı gayr-ı meş'ûre-yi maraziye de yani vâlidenin ârızî olarak bir infîâl-i şedîd, bir hiddet-i mütehevvirâne, hezeyân, birsâmât te'sîri altında havâssına sahip olmaksızın mevlüdünün hayatına kastettiği ahvâlde vakanın şerâiti enfüsiyesini ta'yîn etmek daha ziyâde bir ehemmiyet ve nezâket kesbeder. Lohusalardaki bu hâlât-ı gayr-ı meş'ûre-yi maraziyenin tekevvününde en ziyâde avâmil-i âtiyeye tesâdüf olunur: [457]

Evvelen bi'l-hâssa şedîd ve bu sebepten marazî bir şekle inkılâp etmiş ahvâl-i infîâliye haysiyet-i neseviyesini kaybetmekten münbais hicap, husûsiyle bazen vâki' olduğu üzere kadın hamlinden bî-haber iken alâim-i hamlin zâhir olmasıyla husûle gelen tedehhüş, bilhâssa iğfalkâr vâlideyi terketmiş ise endişe-yi istikbâl gibi te'sîrât-ı şedîde, husûsiyle cümle-yi asabiye vaz'ı hamlin evcâ ve âlamıyla teharrüş etmiş ve dûçar-ı hezâl olmuş olduğu bir anda, icrâ-yı fiil ederler, bu şerâit dahilinde ye's, ve

futûrdan hâl-i sersâmi-yi kâmile varıncaya kadar her derecede hâlât-ı infîâlîye tekevvün edebilir. [458]

3.11.5.1. Müşâhede 71

V. hizmetçi, 23 yaşında, hasen sit sâhibesi, irsiyet-i maraziyesi yok, ahvâl-i sıhhiye-yi sâbıkası iyi bir delikanlı ile münâsebette bulunur ve nişanlanır, nişanlısı kendisini hâmile idiğine emîn olduğundan izdivaç için isti'câl edersede bir cerraha mürâcaatla kat'iyen gebe olmadığını öğrenerek evlenmeye hazırlanmakta acele etmez, velâdet birdenbire bulunduğu hânenin mahzeninde ayakta iken kendisini yakalar. Te'sîr-i evcâ' ile, görünüşte bilmeksizin, ızdırâbâtına nihâyet vermek hakkında pek de vâzih olmayan bir fikre teb'an bir bıçak ilen â'zâ-yı tenâsüliyesinden hârice çıkmakta olan zî-hayat mevlûdün beynini amûd fakriye kadar keser, maahazâ çocuk tevellüd etmiş idi, nevzâd-ı mahzende bulunan patates arabasının arkasına saklar, bilâhare sâhibe-yi hâne gelip orada bulur. Ve henüz beyhoş idi, bilâhare yukarı çıkarılıp yatağa yatırıldıktan sonra kendisine gelir ve hakîkate muttali' olunca şedid bir nedâmet irâeye eder. [458]

Sâniyen daha nâdir ahvâlde asabî mîzâçta kadınlarda (sebeb-i ibtidâî) ve gayr-ı tabii sûrette şedîd evca' (sebeb-i mûcip) mevân-i mihânikiye, mâ-î amniusun vefatından evvel seyelânı, i'tilân-ı mün'akip, hâlât-ı kezzâziye-yi rahim neticesinde hiddet-i mütehevvirâne şeklinde birtakım hâlât-ı teheyvücüye görülerek bu esnâ da kendini kaybeden kadın eline geçen her şeyi kırıp döker ve bu meyanda evlâdına da kıyar. Bu hal bir şekl-i infîâl-i alacak yerde münhasıran uzvu ve münbais bir mihanikiyet ile hezeyân-ı asabi-yi mecrûhîn şeklinde de zâhir olabilir. Bu hâli bir çarık, yarım saat kadar imtidâd ederse de bazen velâdetin dördüncü devrini de tecâvüz edebilir ve azîm bir hebut kuvâ ile nihâyetlenip lohusa uyandığından olup geçen şeyleri külliyyen unutmuş bulunur. [459]

Sâlisen ekseriyâ tehevvrü ve kat'iyen gayr-ı meş'ûr şekilde mâniyâ-yı muvakkat nevbât-ı binnisbe daha kesîru-l-vukûdur. Mâniyâ-yı muvakkata bilhâssa velâdetin üçüncü ve dördüncü devrelerinde husûsiyle cümle-yi asabiyeleri ziyâdesiyle dûçar hezâl olmuş ve fazla olarak te'sîrât-ı ma'neviye bat'ı ve mü'ellim bir vaz'ı haml, mâyiât-ı münebbihe-yi ahz-i, odanın harâreti gâyet ziyâde olması gibi ahvâlde sûret-i ta'liyede mühim te'sîr icrâ eylemiş asabi eşhâsta tesâdüf olunur, mâniyâ-yı muvakkat vukûatı saatlerce devâm edebilir. [460]

Râbian sâir birtakım ahvâlde bir zemîn-i sar'avî veya ister,yâiyede zâhir olmuş bir hezeyân-ı muvakkata tesâdüf olunur, alelumûm mâniyâ çoktanberi mevcûttur. Yahut ki son hamlinin esnâsında tekevvün etmiştir. [460]

Pek nâdiren havâle-yi nefâsiye ile müterâfiken hezeyân mevcûd olduğunu veya havâle-yi müteâkip hezeyân zuhûr ettiği de görülür. Bunlardan maadâ vaz'ı haml esnâsında veya velâdet-i müteâkip tekevvün eden âfet-i iltihâbiye-yi nefâsiye (İltihâb-ı periton, parametriyet, iltihâb-ı sedye, ila ahir) yüzünden hezeyân-ı hamevî şeklinde bihodi-yi marazîlerde vâki olabilir. [460]

Hâlet-i gayr-ı meş'ûre-yi maraziye-yi nefâsiyenin mevcûd olabildiği vakayî'nin hey'et-i umûmiyesine atf-ı nazar edilince î'dâm-ı mevlüd nokta-yı nazarından hâlât-ı mezkûrenin ne derece mühim olduğu ve bilfiil şuhûd îanesiyle tenvir mes'ele imkanı adeta müstesnâ kabîlinden bulunmakla vakanın şerâit-i nefâsiyesini ta'yîn edebilmek tabîb-i adli için ne derece dâ-i-yi müşkilât bulunduğu ednâ mülâhaza ile anlaşılır. Bu kabîl î'dâm-ı mevlüd vakayinde cenînin bir müddet yaşadığı ve ne sûretle vefat ettiği ta'yîn ettikten ve cenînin kâbiliyet-i hayatiyesi şerâiti mütâlâa olunduktan ve bu sûretle vakanın cihet-i mâddiyesini teşkil eden anâsır-ı tekarrür ettikten sonra tabîb-i muhtebir için nukat-ı âtiyenin tevzih ve tenvîri îcâp eder: [460]

Evvelen psikolojiye-yi cinâi-yi umûmiye ait avâmil: Seciye, şöhreti şâyî'a, velâdet-i gayr-ı meşrû'a, akdemce çocuğun itlâk-ı hakkında tasaddiyât veya muhâfaza-yı hayat-ı emeline delâlet eder sûrette tehiyyat, izmâr-ı haml, an-kast-i sûret-i hafî de vaz'ı haml, nedâmet, ila ahir. [461]

Sâniyen vakayî' serîriye ve antropolojiyenin ehemmiyetleri daha büyüktür. [461]

1) Şerâit ve nekâyıs-ı irsiyenin akdemce nevroz veya piskozlara müptelâ olup olmadığının bundan akdemki vaz'ı hamillerinde ne vecihle hareket ettiğinin ta'yînine bilhâssa atf-ı ehemmiyet ederek bünye-yi cismâniye ve ruhâniye-yi tedkîk etmeli, filhakîka kadın vardır ki her vaz'ı hamlinde illet-i sersâma uğrar. Bundan başka eğer varsa emrâz-ı vehîme-yi ve mühim derece de fakru-d-demi, neş'edeki tagayyürât ve hâl-i inhitâtî, nevbât-ı isteriyâiye-yi sar'aviye, havâleviye, neş'enin gayr-ı tabii bir sûrette kâbiliyet-i tahrikiyesini bilhâssa nazar-ı i'tinâyâ almak şartıyla son haml-i esnâsındaki hâlet-i mâddiye ve ma'nevîye-yi mütâlâa eylemeli. [461]

2) Vaz'ı hamlin sûret-i seyrini mütâlâa etmeli, havsalanın mühim derece de zik oluşu, çocuğun hacmi, muhcemem bir verem-i demevî, halasın bat'ı ve şâyânı dikkat derecede mevci' olduğuna delâlet ederek bir hezeyân-ı asabînin ila ahir, inkişâf etmiş olduğuna bir nokta-yı istikşâfî olabilir. [461]

3) Çocuğun tarz-ı itlâf-ı, cinâyet ne dereceye kadar plansız, mülâhazasız, bazen vahşiyâne bir sûrette, asarını kaybetmek için bir gûne tedbir ittihâz kılmaksızın îkâ' edilmiştir. Aramlı. Bu halde cürmün îkâ' olunduğu şerâit paknazarda bir hâlet-i gayr-ı

meş'ûre içinde irtikâp edilmiş olduğunu isbât eder. Fakat bil-akis cürmün ma'kûl bir sûrette îkâ' edilmiş olması bir hâlet-i gayr-ı meş'ûrenin mevcûd olduğuna delil olamaz. Zira vaz'ı haml ile hâlet-i gayr-ı meş'ûre içinde itlâf arasında tamâmiyeti rûhiye ile murûr etmiş bir fâsıla-yı zaman olabilir. Ve itlâf-ı nevzâd-i mûcip olan hâl-i cinnet bu zamandan sonra zâhir olur. Bu halde vâlidenin mahal-i cürmü uykuda veya istirahat veya gışşî halinde bulunmasının pek büyük ehemmiyeti vardır. [462]

4) Cürm-i müteâkip vâlidenin vaz'ı tavr-ı, cürümden sonra bir nedâmeti hâlisa gösterip göstermediği, kendi kendine i'tirâf ve ihbâr cürmü edip etmediği, esnâ-yı muâyenede zâhire ihraç edebilecek sûrette elan bir ihtilâl-i şu'ûr asarı olup olmadığı, cereyân eden ahvâlden kat'iyen bî-haber olduğunu isbât edecek sûrette müttehemenin bir gûne şaşkınlık göstermemesi ve istintakta dûçar müşkilât olmaması adem-i hâfızanın hakîki olduğunu te'yîd-i medâr olacak pek kavî delâildir. [462]

3.11.6. Biblografya

Bu fasıl Kraft Ebing'in Tabâbet-i Adliye-yi Mecânîn'inden müktebestir.

3.12. Mesâil-i Mütefferi'a

3.12.1. Mecânîn üzerinde îkâ edilen cerâim

Kânûn-ı Cezâ (Mâdde 197) rızâsı hilafına cebren îkâ' edilen hetk-i ırz ve ef'âli şeni'a-yı gerek cezâsını müstelzim bir ceza addediyor. Fiil on beş yaşında dîn çocuklar hakkında îkâ edilmişse rızâsına bakılmayarak yine cebren fiil-i şeni' addediyor. "Rızâsı hilâfına" bir kadının eli ayağı bağlanarak müdâfaadan mahrûm bırakıldığı veya medîden mücâdeleden sonra tab ü tevâni kesildiği halde fiil-i şeni'in icrâsına rızâ verip veremeyecek bir halde îkâ' olunuşuna tatbîk edilebildiği gibi teşvîşât-ı rûhiyeye müptelâ olan eşhâsın rızâ ve muvâfakatları da hakîkatte melekât-ı akliyeleri muhtel olmak hasebiyle bir ma'nâ ifâde edemeyeceği için rızâsı hilâfına addedileceği tabiidir. Kâldaki mecânîn nazar-ı kânûnda sabi-yi gayr-ı mümeyyiz gibi i'tibâr olunduklarından bunlar hakkında îkâ' edilen ef'âli şeni'ânında on beş yaşını ikmal etmemiş çocuklar hakkında îkâ' edilmiş gibi addolunması zarûrîdir. Binâenaleyh kânûn-ı cezâda sûret-i mahsûsa da musarrah olmadığı için hükkâmın takdîrine kalmış bu rızâsı hilâfına kaydının şu'ûr-ı muhtel ve kuvve-yi mümeyyize ve müdrikleri nâsık veya mefkûd olanlara da şumûl-ı akla mülâyim geliyor. Bu takdîr ise gışşa, mevt-i zâhir-i, hader, hâlât-ı nevm ve mestî-yi nevm vakayî' nazar-ı i'tibâra almak iktizâ ederse de maahazâ bu kabîl vukûatta gâyet ihtiyatkâr bulunmak vâciptir. Nitekim bir vâridlik zikir ettiği bir vaka da hâmil kalmış bir genç kız bir efendinin kendisine şu'ûruna sahip olmadığı bir zamanda tasarruf ettiğini iddiâ etmişti. Filhakîka bu kızcağız isteriyâi't-tabîî hâlât-ı cumûdiye nevbâtına müptelâ bulunuyor idi ise de tahkîkât-ı adliye merkûmunun

şu'ûruna tamamıyla hâkim olduğu zamanlardada müttehem ile gâyet samîmi münâsebette bulunduğunu isbât eder. Anlaşıldığına göre mezbûre-yi hâmile kaldığını görünce ihlâl-i nâmusunu setr kastıyla hastalığından istifâde etmek istemişti. Kezâlik sarhoşluk, tesemmüm, hezeyân-ı hamevî gibi ahvâlde hâlât-ı mezkûrenin şu'ûr-ı kâmilin izâle edecek derecede olup olmadığının ta'yîninde îkâ edilen fiil hakkında hâfızanın mevcûdiyet-i ve mâ'dûmiyetinden istifâde olunabilir. Masrûûnin hader-i hâlât-ı fecriyeleri, isteriyâ, sar'a ve isteryâya müptelâ bulunanların, bî-şu'ûr-ı muvakkatları da bu sınıftandır. İsteriyâlılarda nevbât hâricinde asab-ı hissiye-yi tenâsülüye ve asab-ı cildiyenin butlanât-ı hissiyesi ekseriyâ îkâ'ı cürmü teshîl edebilir. [463]

3.12.1.1. Müşâhede 72

M. İsteriyâlı, 22 yaşında, sâdedil, hâlât-ı cumûdiye ve adem-i şu'ûr nevbâtına kesretle müptelâ olup 8 Nisan tarihinde bir balodan avdet-i hengâmında dört genç tarafından ırz-ı hetk ediliyor ve iki saat kadar tavsîf u tevsimi kâbil olmayacak şenaâtlere ma'rûz kalır. Mustantik tarafından her defâ-yı istintâkında bu nevbâtan birine dûçar oluyor ve nevbeti altı saat kadar imtidâd ediyordu. Hakkında etibbâ-yı adliye on suâl îrâd ediliyor. M. isteriyâlıdır, mübeyyiz eymende fart-ı hissiyâla müterâfık butlân hiss-i eymen müptelâdır. Bedenin derece-yi harâret-i eymende sol cihete nispetle 8, noksandır. Kiyâet ile müterâfık teşennücât-ı bevâbih ve mer'iyesi, kerre-yi isteriyâisi vardır. Vakit vakit isteriyâ kerresinin boğazını tıkadığı ihtisâs-ı ile bilâ ihtiyaç nevm-i zâhir oluyor ve dokuz saat kadar imtidâd ediyor. Bu halde tamamıyla bî-şu'ûri kalıp tenbihât-ı hârice de teâmül hâsıl etmiyor. On seneden beri hamelât-ı nevm ile müterâfık isteryâya müptelâdır. Bu hamelâtı esnâsında olan şeyleri bilmediğini söylüyor. Bu ifâdenin sahîh olması pek muhtemeldir. Böyle bir nevbât esnasında mebrûzenin kendisine ne yapabildiğine şu'ûru taalluk etmeksizin ırzının hetk edilebilmesi şüpheden vârestedir. Heyet-i udûl M. böyle bî-şu'ûr-i ve adem-i irâde hâlinde ırzının hetk edilmiş olmasını kabûl ile müttehemlerden ikisini mahkûm etti. (Mâbil, Mecmuâ-yı Seneviye-yi Tıbbiye-yi Psikolojiye, 1884 Kânûn-i Sâni) [464]

Sâdedili, belâhet mesellü bir kemakıllı-yı velâdiye müptelâ olanlar dahi mâ'lûliyet-i rûhiyeleri sebebine üzerlerinde îkâ edilecek fiilin ehemmiyetini ve mûcip olacağı avâkıb-ı temyiz ve idrâkten ve binâenaleyh vâki' olacak teşvikâta ve igfilâta muvâfakat etmek veya reddeylemek husûslarında î'tâ-yı karar edebilmekten âciz oldukları için bunlara icrâ kılınacak ef'âli şenî'a dahi bilirzâ bile olsa cebren addolunur. Üzerinde hetk-i ırz veya fiil-i şenî'a icrâ edilen hasta böyle belâhet-i velâdiyeye müptelâ veya çoktanberi muhteli-l-akl olduğu herkesce ma'lûm ve müteârif bulunduğu

müttehemin bu mâ'lûliyet-i rûhiyeden bilistifâde ve bi-l-iğfâl rızâsını istihsâl ettiği ve binnetice fiil-i asar-ı cebriyeden olduğu kolaylıkla ta'yîn ederse de maahazâ yeni bed'e etmiş mâniyâ, menfu mâniyâ, cinnet-i isteriyâiye, cinnet-i tenâsüliye gibi bir takım ahvâl-i maraziye vardır ki hasta hastalığın sevkıyla müştehiyât-ı tenâsüliyesinin tatmînine hevâheşkâr olur ve fâil-i kendisini terğib ve tahrîk eder. Bu kabîl ahvâlde mef'ûlün muhteli's-şu'ûr olmasına rağmen müttehem lehine esbâb-ı muhaffefenin mevcûdiyeti kabûl edilmek zarûrîdir. [465]

Hetk-i ırz veya fiil-i şenî' cürmü cebren îkâ' edilmiş olmak için mücrim kadını kasten bî-şu'ûr ve bî-irâde ve müdâfaaya gayr-ı muktedir bir hale komuş olmak îcâp eder. Mücrimîn eli kolu bağlanarak veya darb-ı şedîd ile sersemlettirilerek veya ölüm ile ihâfe edilerek müdâfaaya muktedir olamaz bir hâle getirilmesinin sadedimize taalluku yoktur. Fakat hile ile mücrimi mahdûrat, klorokrom, kloral, keskin şaraplar, morfin, afyon, esrar gibi şeyler içirerek veyahut ki müsteid olanlara (isteriyâlîlar) ipnotizma yaparak muvakkaten irâde ve şu'ûrlarının selbi ile ırzlarının hetk-i meselesinin tahkîki pek büyük bir ehemmiyet irâeye eder. [466]

Bu kabîl ahvâlde mesele fiilin hin îkâsında adem-i şu'ûr-ı isbât etmek olup bu ise pek müşkildir. Vâkıa şu bilâda ta'dât ettiğimiz şerâit dâhilinde adem-i şu'ûr tam husûle gelebilirse de fakat ekseriyâ hakîkatte adem-i şu'ûr mevcût olmadığı halde müddeiler hicap veya sâir sevâik ve esbâb te'sîr-i tahtında adem-i şu'ûr-ı tâmma dûçar edildiklerini iddiâ ederler. Hele arada işret de vâki olmuş da hafif bir sarhoşlukla teyakkuz eden intibah nuûz-i fiilin netîcepezir olmasını te'mîn etmişken bilâhare cebren fiil-i şenî' veya hetk-i ırz da'vası îkâme olunduğu pek vâkıadır. Onun için münâsebeti cinsiyenin vukû bulduğundan maadâ vat'ı esnâsında adem-i şu'ûrun mevcût olduğu sabit olmak iktizâ eder. Burada fiilin vukûsu zamanında adem-i hâfızanın mevcûdiyetinin ve bu adem-i hâfızanın an ve imtidâd i'tibâriyle hudûd-ı sahîhasının sûret-i mutlaka da ta'yîn en mühim noktadır. Îkâ'ı fiil esnâsında hakîkatene hâl-i bihodi de bulunan kadın vakadan ancak mevzian göreceği şu'ûrlarla veya bilâhare zâhir olacak bir hamli ile haberdâr olabilir. Ve bu halde mücrimîn hin îkâ'ı fiilde ve onu müteâkip zamanda ibrâz ettiği vaz'ı tavr ve müttehemin müvâcehesi hin îkâ' cürümdeki hâl-i şu'ûrunu takdîre yardım eder. Vat'ının vukûsuna ait devre-yi zamana müteallik olarak hâfızanın mevcûdiyeti kelimenin ma'nâ-yı kânûnisi nokta-yı nazarından adem-i şu'ûr-ı hakîki ile kâbil te'lif değildir. [466]

Kezalik vat'ının filhakîka vukû bulup bulmadığının ta'yîni de pek lâ-büddür, cinsiyet nokta-yı nazarından ziyâde kâbil teheyhûç asabi kadınlar vardır ki bunlarda

klorokrom veya bu kabîl muhder muvâd bîrsâmât hâsıl ederek ırzlarının hetkedildiği zannını hâsıl eder. [467]

3.12.2. Mecânîn tarafından vâki' olan şehâdet-i kâzibe.

Kavânîn-i hâzıra i'tirâfâtâ delâil ile sabit olmadıkça pek az ehemmiyet verir. Vazı' kânûnların bu ihtiyâtı birçok mecânînin vâki' olmamış cerâimi veyahut ki hakîkatte başkaları tarafından îkâ' edilmiş cinâyeti kendilerine isnâd etmiş olmaları hakkında mesbûk olan tecâribden neş'et etme olsa gerektir. [467]

Bu sûretle kendilerine isnâd-ı cinâyet edenler ekseriyetle nefslerini tezlîl ettirmek isteyip veyahut ki hayattan bezmiş olup da mahkûm olarak dûçar ezâ olmayı veya dâr ağacına çekilmeyi kastetmiş malihülyâhlılar veyahut ki müptelâ olduğu hezeyân veya bîrsâm te'sîri altında kendilerini muhayyel cinâyetler irtikâp etmiş sananlardır. [468]

Mestî-yi rûhi ve hezeyân-ı küûliye müptelâ olanlarda dahi bu kabîl ihbârât ve i'tirâfât vâki' olduğunu akdemce görmüşük. [468]

Usûl-ı muhâkemât-ı cezâiyece mevzû' kavâid ve dekâyik bu kabîl i'tirâfât-ı mecnûnâneni ehemmiyetini fi-yevminâ hazâ tamamen ıskat etmiş olup bunların olsa olsa bir kıymet-i psikolojileri vardır. [468]

Fakat zâhîren selîmü'l-akl gibi göründükleri halde hakîkatte emrâz-ı akliye müptelâ bulunan ve bîrsâmât veya efkâr-ı hezeyâniyeden münbais bir hâlat-ı infîâliye-yi maraziye taht-ı te'sîrinde başkaları hakkında isnâdât ve meftûriyatta bulunanlar hem daha çok hem de tabâbet-i adliyece daha mühimdirler. Herhalde a'lem-i hârici ile olan münâsebetleri marazi bir sûrette hataîyedâr olduğu ve bütün bildiklerini kendisine hasım zannetiği halde zâhîren mülâhaza ve mantık muhâkemeleri sâlim görünen marazada bu kabîl isnâdât ve meftûriyat pek ziyâdedir. [468]

İsteriyâlılarda sırf hıyânetlik etmek, yahut ki kendilerini acınacak bir hâle düşmüş gibi göstermek kastıyla veya bir hayalperveri-yi marazı sevkiyle tanıdıkları aleyhinde bu kabîl isnâdât pek kesîru-l-vukûdur. Zaten isteriyâlıların hâlet-i zihniyelerinde vasıf esâsı yalan söylemeye ve üzerlerine celb-i nazar-ı dikkat eylemeye bir meyl-i mahsûstur. Bunlar bu sûretle en ziyâde ahibâ ve akrabaları ve tabîbleri aleyhinde bilhâssa tenâsülî cihetten tasaddiyât-ı cinâiyeye ma'rûz kaldıkları sûretinde azviyât ve meftûriyatta bulunurlar. [469]

İthamât-ı kâzibenin en çoğu hezeyân-ı i'tisâfiye müptelâ hastegân tarafından yapılır. Bu hastegân gâyet ma'kûl sûrette idâre-yi kelam ettikleri, ithamları doğrudan doğruya cinâyetlerine delâlet eder sûrette olmadığı (hezeyân-ı tesemmüm-i hezeyân-ı

hıyânet-i zevciye) için ekseriyâ iddiâlarını nazar-ı dikkate aldıkları ve en müsâit ahvâlde birçok tahkîkât-ı amîkeden sonra müşteka-yı anhin men' muhâkemesine ve müddeinin mecnûniyetine karar verildiği vâkıdır. [469]

Birde bu hastaların hayatları taht-ı tehlikede olduğu veyahut ki hıyânet-i zevciye yüzünden nâmusları haleldâr edildiği kanâatiyle aleddevâm şikâyet ve müddeiyatta bulunmaları muhâkimi pek ziyâde işgâl eder. [469]

Bu müstekî ve müddeilerin bir kısm-ı mühimini de da'vâkârlar teşkil eder, bunlar iddiâlarını o kadar iyi idâre ederler ki bazen senelerce muhâkemât-ı murâfaattan sonra nihâyet mahkeme-yi temyiz da'vâsının bir eseri cinnet olduğunu anlayabilerek müddeiyi bir bimar-hâneye ilkâ ile zararsız bir hale sokabilmek zarûretini idrâk edebilir. [469]

Bu kabîl mecânîn hakkında fasl-ı mahsûslarında lâzımı kadar tafsilâtı vermiş olduğumuz için tekrâra luzûm görmüyoruz.[471]

3.13. Mesâil-i Fıkhiye ve Deâvi-i Hukûkiyede Cinnet

Hayatın birçağı vardır ki o tarihten i'tibâren insan, hukûkuna sahip olur. Birtakım vezâifin ifâsıyla mükellef bulunur. Bu çağa sinn-i rüşd tabîr olunur. Bizde bu sin, 21 yaşında olmak üzere itibâr edilmiştir. Sinn-i rüşd ile başlayan ehliyet-i hukûkiye, hukûk-ı medeniyeden istifâde edebilmek için lâbûd olan şerâit haleldâr olmadıkça ömrün nihâyetine kadar devâm eder.

Bir şahıs ehliyet-i hukûkiye sâhibi olabilmek için sinn-i rüşde dâhil olduktan maadâ evvelen hukûk-ı şahsiye ve medeniyesi hakkında lâzımı kadar vukûf sâhibi olmak, sâniyen bu vukûf ve malûmâtından lüzûmunda istifâde edebilmek için kâfi derecede kuvve-i muhâkemesi bulunmak, sâlisen herhangi bir işte leh ve aleyhinde îtâ-yı karar edebilecek kadar re'yinde istiklâli olmak îcâp eder.

Hayat-ı medeniye'nin istilzâm ettiği muhtelif ahvâlde kuvve-i mümeyyize ve müdrike sâhibi bulunmak ve bu sâyyede tasarrufât-ı kavliyesine hâkim olabilmek kabiliyeti -ki ehliyet-i hukûkiye denir- ne sin i'tibâriyle ne de ekânim-i umûmiye nokta-i nazarından ehliyet-i cezâiye ile bir değildir. Mukaddimede görmüştük ki ehliyet-i cezâiye on sekiz yaşında başlar. Hâlbuki ehliyet-i hukûkiye daha üç sene sonra bed' ediyor. Bu tehâlûf pek mühikktir. Ehliyet-i cezâiye [472] ihâfe edilebilmek kâbiliyetine taalluk eder, ehliyet-i hukûkiye ise sâha-yı fikriyeye aittir.

Cezâdan tevakkî hissi daha mektepte iken terbiye ve tahsîl ile, görgü ile başlayarak pek erkenden kemâle erer. Mûnâsebat-ı medeniyenin icâp ettiği şerâit-i hukûkiyenin takdîri ise ancak insan hayat-ı umûmiyeye dâhil olduktan sonra mümkün olur. Binâenaleyh kânûn-ı ahlâk ve cezanın îcâbâtını derk ve temyiz etmek, hukûk-ı medeniye ve şahsiyenin istilzam ettiği şerâit-i tabiiye, fehmiyât ve idrâkâtı takdîre nisbetle daha basît ve kolaydır. Ehliyet-i cezâiyede son söz vicdana, hâlbuki ehliyet-i hukûkiyede zeka ve tecrübeye kalır. Bu sebepten ehliyet-i hukûkiye için sinn-i rüşd ehliyet-i cezâiyeden daha geçtir.

Ehliyet-i hukûkiyeyi ta'yîn eden 21 yaşındaki sinn-i rüşd her şahsa evvela emvâl ve emlake tasarrufu, sâniyen akd-i mukâvelât ve izdivaç salâhiyetini, sâlisen hakk-ı velâyet ve vesâyeti, râbian îfâ-yı şehâdet ve îtâ-yı yemin hakkını, hâmisen bir san'ât ve ticâretle iştigâl veyahut ki bir hizmete duhûl veya akdemce dahil olduğu hizmette devam imkânını, sâdisen şer'-i şerîfin kasr ve tahdîd ettiği miktarda emvâl ve emlakından hibe ve vasiyet icrâsı kâbiliyetini bahşeder.

Sinn-i rüşde vusûl ile ihrâz edilen ehliyet-i hukûkiye hâkimin hükmü sâdır olmaksızın sâkıt olamaz. Kezâlik taht-ı hacr ve vesâyette bulunan bir adam hüküm sâdır olmaksızın ehliyet-i hukûkiyesini iktisâp edemez, taht-ı hacr veya vesâyette bulunan kimsenin umûr ve husûsunu taraf-ı [473] hâkimden mansûb bir şahs-ı sâlis ruy'et eder. Mahcûr olan veya taht-ı vesâyette bulunan bir şahsın hukûk-ı medenisiyle bu gûna alâka ve mûnâsebeti yoktur.

Bu mebhasde tabâbet-i adliye nokta-i nazarından mühim olan mes'ele ehliyet-i hukûkiyeyi ta'dîl ve iptâl edebilecek olan ahvâl-i maraziye-i rûhiyenin hangileri olduğudur. *Mecelle*, sağır ve sefihlerden maadâ mâ'tûh ve mecnûnları da mahcûr itibâr ediyor. Sâdedilanı da muhtâc-ı vesâyet görüyor. Maahazâ birtakım ahvâl-i maraziye-i rûhiye vardır ki hastegân zâhiren akılları başında göründükleri halde muhtac-ı vâsidirler. Nitekim adem-i irâdeye müptelâ irâde ve cür'etten mahrûmiyetleri sebebine ekseriyâ hak ve menfâatlerini takdîrden, vezâif-i medeniye ve ictimâiyelerini îfâdan âciz kalırlar. Malihülyâlîlar dahi zucret-i kalbiye, kıymet-i hakîkiyelerini takdîr edebilmeleri kâbiliyetlerinin marazî sûrete tenezzülü veyahut ki akdemce kendilerinden sâdır olan günah ve su-i ahvâl hakkında uğradıkları farat-ı hiss ve vicdânı te'sîri altında tecrîm-i nefsleri kastıyla veya afv u rızâ-yı Bâri'yi istihsâl emeliyle mallarını fukaraya ibzâl veya hayrat-ı hasenâta sarf ve tahsîs ederler.

Tenbih- Mânyai hâlâtı: Bilâ hezeyân mâniyâ-yı basîtler de böyle zâhiren selâmet-i akliye sâhibi olmalarına rağmen en ziyâde akıllarını kaybetmiş ve en sür'âtle taht-ı vesâyete alınmaları zarûret kesbetmiş hastegândırlar. Zîra hiss-i inniyetlerinin

tezâyüdü ve bunlarda mevcûd olan teşebbüs ihtiyâcî kendilerini cür'etkâr ve menâbi-'i mâliyelerinin pek fevkinde muâmelât-ı [474] ticâriyeye giriştirir; bilâ gâye ve bilâ maksat seyâhatlerle vakit ve nakitlerini sarf ederler. Teheyyüc-i tenâsülîleri yüzünden bilâhare pek zararlı çıkacakları muâmelât-ı âşikâneye dalarlar. Ne haysiyet ve ne de servetçe küfüvleri olmayanlara izdivâç vâadinde bulunurlar. Bu sûretle âbâ ve ecdâtlarının bin müşkilâtla cem' ve iddihâr edebildikleri serveti çabucak isrâf ve tebâh ederler. Hele tenbîh-i mâniyâ-yi felc-i umûminin safhâ-yı mütekaddimesi olduğu ahvâlde bu dediklerimiz büsbütün vâkıdır.

Hezeyân-ı muttaridlerde dahi iki hal vardır ki birçok nukât-ı nazardan ehliyet-i hukûkiyeyi iskât eder. Evvelemirde hastanın hüviyet-i kadîmesi yerine yeni bir şahsiyet-i rûhiye kâim olmuştur. Ve bu şahsiyet-i cedîde şahsiyet-i kadîmeye teveccüh eden hukûk ve vezâife bigânedir. Diğer taraftan hastanın bütün emvâli ve emlâkini tasavvurât-ı gayr-ı ma'kûle ve efkâr-ı hezeyâniyesinin telkîn ettiği sûrette şahsiyet-i cedîdesinin menfâatine muvafık sûrette sarf ve istihlâk eylesmesinden de pek ziyâde korkulabilir.

Kemakli-yi vilâdi ahvâline gelince fedâmet-i mutlaka ile gâyet hafif sâdedil arasında pek mütefâvit derecât za'f-ı akli mevcûd olduğundan her vakit sûret-i husûsiyede tedkik olunmak iktizâ eder. Tabîb-i adli için ta'yîni îcâp eden nokta, şahsın icrâatının netâyicini takdîr edebilip edemediği ve ona göre karar ittihâz eyleyip eyleyemediğidir. Vâkıa birçok sâdedilânın şerâit-i âdiye-yi hayatiye dâhilinde menfâatlerini takdîr ve vezâif-i medeniyelerini îfâyâ muktedir oldukları [475] câ-yı inkar değilse de diğer cihetten şurası da unutulmamalıdır ki bu sâdedilân ufuk-ı ahlâki ve fikrileri pek mahdûd olduğu için irâdelerinde bîkarardırlar. Ve melekât-ı akliyelerine tamamıyla sâhip olan eşhâs için bunları arzu ettikleri cihete imâle eylemek ve istedikleri gibi soymak pek kolaydır. Hele bir sekte veya diğer âfet-i mahdûde-i dimâğiye neticesinde, yahut bir eser bırakarak geçmiş curûh-ı kohfiye ve psikozları müteâkip veyahut ki sar'anın esnâ-yı seyrinde ve hele ayyaşlarla ateh-i felciye müptelâ olanlarda tekevvün eden zaaf-ı aklilerde hastegânın ehliyet-i hukûkiyelerini takdîr için pek ziyâde dikkat ve itina eylemek vâciptir.

Ateh-i şeyhilerle ateh-i felcilerde edvâr-ı ibtidâiyede tezâhûrât-ı rûhiye-i maraziye gerek şiddet ve gerekse vüs'atleri itibâriyle vakti vaktine uymaz bir vasıfta olurlarsa da maahazâ hatta aynı bir gün içinde muhtelif saatlerde hastanın mükerreren muâyenesi icrâ edilmekle hâlet-i akliyesi hakkında bir fikr-i sahih peydâsı ve bu sûretle maatte'essüf pek kesîru-l-vukû olduğu üzere nâbecâ takdîrât-ı nikbinânede bulunmaktan tevakkî mümkün olur.

Daü'l-küül, ateh-i şeyh-i, ateh-i felci gibi za'f-ı akli-i kesbi ahvâlinde vetîre-i maraziye dimâğın iğtidâ ve deverânında teşvîşâtı intaç eder tabiatta olduğu için hastalar ârızı olarak bir takım pisikoz hâlâtı irâe ederler ki hâlât-ı mezkûre tabiatıyla şahsın şuûr ve ehliyet-i hukûkiyesi üzerinde icrâ-yı te'sîr eder. Bu kaziye bilhâssa [476] ma'tûhîn-i felciye hakkında pek sahîh olup bunların ma'lûliyetleri hakkında vaz'-ı teşhis edilir edilmez muhâfaza-yı servetleri zımnında iktizâ eden muâmelât-ı şer'îye ve kânûniyenin ifâsına tevessül edilmelidir. Bunların taht-ı vesâyete alınmaları târihinin biraz geciktirilmesi pek vahim netâyici intaç ederek birkaç neslin ancak cem'edebildiği servet bir gün içinde heder olabilir: Bâdi-i iflâs ve harabı ta'ahhüdâta girişmek, ma'nâsız ve gâyet tehlikeli teşebbüsât-ı ticâriyede bulunmak, evrak ve senedât-ı nakdiye ve vesâik-i mâliyyeyi yakıp yırtmak, hâric-i ez iktisâd-ı sarfiyatta bulunmak, nâbecâ hibe ve ikrarlar yapmak, servetine vaz'ı yed için kurulmuş izdivâç tuzaklarına düşmek bu kabîl hastegân hakkında vakayî-i câriyedendir.

Sağır dilsizlere gelince, ehliyet-i hukûkiye nokta-yı nazarından bunları iki sınıfa taksim etmek îcap eder.

1. Ta'lîm ve terbiyelerine muvaffakiyet elverenler yahut ki neşvünema-yı rûhiyeleri ancak bilâhare neşvünema-yı mezkûr evvelce başlamış olduktan sonra ârız olan bir asammiyet sebebine dûçar-ı tevakkuf olanlar.

2. Hiçbir vecihle ta'lîm ve terbiye edilmemiş veyahut pek nâkâfî bir terbiyeye mazhar olmuş anadan doğma sağır dilsizler.

Umûmiyetle birinciler sâdedil ve ikinciler fedm sınıfından addolunur. Zeki bir sağır dilsiz bile tahsîl ve terbiyenin ehliyet-i hukûkiyesinden istifâde edebilecek bir kıymet verebilmesi pek nâdirdir. Bir sağır dilsiz hakkıyla yazı yazmadıkça ve yazılan şeyleri iyice anlamadıkça [477] ehliyet-i hukûkiyesinden bahse mesâğ olamaz. Bir de muâyene-i tibbiyede sadece şahsın sâirleriyle müdâvele-i efkâr edebilmek için mâlik olduğu vesâiti teharri etmekle iktifâ edilmeyip zekavetin lâzımı kadar neşvünema bulup bulmadığını da ta'yîn iktizâ eder. Summ ve büküm ekseriyâ sadece neşvünema-yı rûhiye mâni' olmakla kalmayıp müterâfık olduğu âfet sebebine nekâyıs-ı teşrîhiye ile de musabdır.

Afazyâlılara gelince; afazyâda ya tarz-ı tebliğ her ne olursa olsun efkârını âhara tebliğ edebilmek melekesi yahut ki başkalarının ifâde-i merâm için isti'mâl ettikleri işârâtı anlamak kâbiliyeti âfetzede olur ve binâenaleyh biri afazyâ-yı tebliğ, diğeri afazyâ-yı telakkî olmak üzere iki nev'i afazyâ vardır.

Birinci nev’ide bilhâssa afazyâ (kelimâtın tarz-ı tekellümünde adem-i hâfıza), amîmîyâ (evza-’ı kelimada adem-i hâfıza) dâhildir; amuzyâ (işârât-ı mûsikiyede adem-i hâfıza) da bu sınıfa idhâl edilebilir.

İkinci nev’ide, esammiyet-i kelim (hasta kelimeyi işitir, anlamaz, işittiği şey kendisi için mânasız bir gürültüdür) amâ-yı kelim (hasta yazılmış olan kelimeyi görür, fakat kelimeyi terkip eden hurûf-ı işârâtı tanımaz, gördüğü şey onun için tefsir edemediği bir resimdir).

Bilhâssa afazyânın da derecât-ı muhtelifesi vardır. En vahim eşkâlinde hasta zaten yekdiğerinin aynı ancak birkaç sadâya sâhip olup bunlarda fikri her ne olursa olsun lâ-alettefrîk bütün efkârını tercüme için hep lisânına tedâbür eder. Hasta kelimâtın hâfıza-i sem’iyesini [478] muhâfaza etmekte olduğu için halindeki gayr-i tabiiliğin farkına kendisi de varır ve bu halden pek ziyâde muzdarib olur.

Vehâmeti daha az derecede olan eşkâlde hasta dâima evet, hayır gibi vahidü’l-hece cevaplar verir. Ve pek pek ancak birkaç hece telaffuz edebilir.

Daha hafif derecâtında ise hasta alelâde lisân-ı mukâleme için muktezî hemen kâffe-yi kelimâta sâhip olur. Sâde arada sırada lakırdı arasında unuttuğu bazı kelimâtı hatırlayamaz, bazı hastalarda lisân-ı maderzadlarını kullanamadıkları halde eskiden bildikleri ecnebî bir lisânı pekâla söyleyebilirler yahut ki bilakis bildiği lisân-ı ecnebîyi kâmilten unuttuğu halde lisân-ı maderzâdını pekiyi söyleyebilir. Maahazâ bu halde de dikkat etmek îcâp eder ki hasta muhâfaza ettiği kelimâtı, ma’nâ-yı mevzû’larında mı isti’mâl ediyor, yoksa kelimenin delâlet etmediği ma’nâları ifâde için mi kullanıyor. Meselâ bir şamdan gösterilse “bıçak” bir baston gösterilince “şamdan” der. Bu hâle de parafazyâ denir. Böyle parafazyâya müptelâ hastegân vaz’ ve hâliyle inkâr etmekte olduğu halde lisânen evet der.

Bundan mâadâ halk arasında birtakım yaşlılara da tesâdüf olunur ki muhâvere esnâsında bulamadıkları kelimeleri “şey...falan...” gibi ta’birler ile doldururlar. Bu hâlin ekseriya hemen hiçbir eser bırakmaksızın geçmiş zannolunan hafif ihtikân dimağlardan sonra zuhûr ettiği görülür. Bunlarında pek hafif derecede hakîki bir afazyâ olduklarında şüphe yoktur.

[478] Afazyâ hakkındaki bu ma’ruzâtımız ağrafyâ hakkında da tamamıyla kâbil-i tatbîk olup bunlar da tamam veya nâ-tamam, basît veya parağrafya ile muhtelit olabilirler. Bir de şurası da hatırdan çıkarılmamalıdır ki bu kabîl ahvâlde taraf-ı ulvî-yi inmenin felci, kelim tahrîrinin ne dereceye kadar dûçar-ı tagayyür olduğunu hakkıyla takdîre mâni’ olur. Ağrafyanın nâ-tamam eşkâlinden biri de hasta öyle güldür güldür

yazı yazmamakla beraber tek tük hurûfâtı tahrir edebilir yahut ki ifâde etmek istediği şeyin ismini yazmamakla beraber resmini çizebilir.

Bu mülâhazat amîmya hakkında da aynıyla vâkidir. Paramîmyada en şâyan-ı dikkat nokta hastanın falan vaz' ve tavrı irâe etmek murat ettiği halde onun gayrı veya zıddı bir hâli tavrı irâe etmesidir.

Afazyâ-yı telakkînin eşkâli de ehemmiyetce bunlardan aşağı kalmaz. Esammiyet-i kelimada hasta için söylenen şeylerin hiçbirini anlayamamak mümkün olduğu gibi kısmen anlamak da vâki'dir. Kezâlik birkaç lisân bildiği halde biriyle söylenenleri kat'iyen anlayamadığı halde diğeriyle söylenenleri kâmilan anlayabilir ve bu anlamayı unuttuğu lisânın mutlaka en sonra öğrendiği lisân olması îcâp etmez.

Kezâlik amâ-yı kelimada dahi hasta el yazısı ve matbaa hurûfunu tamamen veya kısmen tanıyamaz olur. Bazı hasta el yazısını kat'iyen okuyamadıkları halde matbaa harflerini okurlar, bir kısım hastalar da ancak erkâmı okuyabilirler, kimisi de sadece mûsiki notalarını [480] tanırlar yahut ki rakamları, matbaa harflerini tanıyamadıkları halde el yazısını pekâla okurlar. İla ahir.

Amâ-yı kelam münferiden mevcût ise hastalar imlâ ettirilen bir şeyi yazabildikleri halde bilâhare yazdıklarını okuyamazlar. Maahazâ eğer hastada ağrafya yok ise delâlet ettikleri ma'nâyı bilmemekle beraber bir hilal ile takip ettirilirse teker teker yazdıkları harfleri okuyabilirler. Harfleri yazmak için parmakların takip etmesi için îcâp eden harekât yaptırılmakla merâkiz-i rûhiye de o harfin delâlet ettiği ma'nânın hâfızası uyandırılarak hastaya hurûfâtı okutturmak mümkündür.

Umûmiyetle afazyâ-yı telakkî afazyâ-yı tebliğ ile kâffe-yi envaide ihtilât etmiş bulunurlar. O sûretteki afazyâ-yı tamma müptelâ bir hasta için hemcinsleriyle müdâvele-i efkâr kat'iyen gayr-ı mümkündür. Afazyâ-yı tebliğ-i basîte müptelâ hastegân gerçi ifâde-yi merâmında dûçar-ı müşkilât olurlarsa da maahazâ yine söylenen sözü tamamen anlayabildiklerinden cevaplarını tahrîren veya vaz' ve tavırlarıyla pekâla ifâde edebilirler.

Fiil-i tekellümün dûçar olduğu teşvîşâtın vüs'âti her ne olursa olsun bu teşvîşât taalluk ettikleri melekâtın da tagayyürünü îcâp etmez. Hastanın zeka, irâde ve şu'ûru kendisi ile âlem-i hâricî arasında bir mânia ihdâs eden bu ârızanın te'sîrâtından masundur. Çünkü filhakîka merâkiz-i tekellüm gerek teşrih (ev'iyenin tarz-ı inkisâm ve tevzi'i) ve gerekse fark-ı hucûrat nukat nazarından merâkiz-i dimâğiye-yi sâireden bilhâssa [481] merâkiz-i fikriyeden tamamıyla ayıdır. Bu kaziye o rütbe sahihtir ki dimâğın nısf-ı eyserini telâfisi gayr-i mümkün sûrette kat'iyen kaybetmiş olan afazyâlî sağ dimâğındaki merâkiz-i mün'alife sayesinde yeniden okuyup yazma öğrenebilir.

Maahazâ böyle sûret-i nazariye de olduğu gibi melekât-ı fikriyenin tâm ve sâlim kalması ancak afazyânın hafif ve basît eşkalinde vakadır. Afazyâ ne derece vasi' ise onu îcâp eden âfeti dimâğiye de o mertebe müttesi' olacağından ve binâenaleyh bu'ru maraziye pek uzaklara kadar intişâr ve ittisa' etmiş bulunacağından zekanın o nisbette müte'essir olacağı pek tabiidir. Maahazâ tekrar edelim ki inhizâl fikr-i afazyâdan neş'et etmez ve afazyânın ve vehâmet-i tenâkus melekât-ı fikriyenin de şiddet ve vehâmetini îcâp etmez. Vasiyet, hibe, ikrar gibi mesâil-i şer'iyeye de bu kaziyenin pek büyük ehemmiyeti vardır. Mesrûdât-ı anifeden istinbât edileceği vechile ehliyet-i hukûkiye nokta-i nazarıyla afazyâlilar üç zümreye tefrîk olunabilir.

1. Zeka in'idâm etmiş, veya bâki ise de söz ile veya yazı ile ifâde-yi merâm müstehil olmuştur. Böyle bir hasta ta'lîm ü terbiye edilememiş sağır dilsiz hükmündedir.

2. Sahâ-i melekât-ı fikriye, büsbütün in'idâm etmeksizin sâdece daralmıştır, tebliğ-i merâm vesâiti de bu haldedir, bu şerâit dâhilinde hasta ta'lîm ü terbiye edilebilmiş sağır dilsiz hükmündedir.

3. Zeka sâlimdir. Yalnız fikrini iblâğ edebilmek melekesi [482] âfetzededir. Bu halde bütün mes'ele ifâde-i merâmdaki müşkilâtın derecesine tâbidir. Bunlar tıpkı sinn-i rüşde vâsıl olduktan ve binâenaleyh zeka ve melekât-ı fikriyesi tamamıyla neşvünema bulduktan sonra sağır dilsiz olmuşlar gibi olup herkesçe anlaşılması mümkün işârât ile ifâde-i merâm edemeyecek ve binâenaleyh umûr ve husûsât-ı zâtiyesini ru'yet eylemeyecek bir halde olmadıkça taht-ı vesâyete alınamazlar.

Emrâz-ı akliyenin ehliyet-i hukûkiye meselesindeki dahl ü te'sîri hakkında şu mücmel mesrûdâtтан sonra ehliyet-i hukûkiyenin kasr-ı tahdîd edilmesi yani vesâyet ve hacr-ı muâmelâtının icrâsı vakayı'inde tabîb-i muhtebirin vazîfesi de birkaç kelimede ifâde etmek istenilirse denilebilir ki bu da tıpkı deâvi-i cezâiyede olduğu gibidir. Ehliyet ve mes'ûliyet mevzûbahis olduğu vakitlerde olduğu gibi vesâyet meselelerinde de hemen de ekseriyetle bir tabîb-i aklînin ihtibârına mürâcaat olunur. Deâvi-yi hukûkiye ve şer'iyede vazîfe-i ihtibar daha nâziktir. Daha ziyâde vukûf ve tecrübe ister. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* henüz ikmâl edilmemiş ve binâenaleyh kâffe-i mesâil-i hukûkiye ve şer'iyeye fıkârât-ı kânûniye hâlinde cem ü telfîk edilememiş olduğu gibi, usûl-ı muhâkemât-ı şer'iyenin de henüz aksâ-yı kemâle vusûl için daha pek çok husûsâtı arzu ve temenniye şâyan bir mertebede bulunmuş olduğundan ekseriyâ hükkâm, tabîb-i muhtebire mesâil-i cezâiyede olduğu gibi tenvîrine muhtaç oldukları nukat hakkında vâzih ve sarîh suâller îrâd etmezler.

Hastanın hâli hakkında akdemce ma'lûmât edinmek pek mühimdir. [483] Deâvi-i cezâiyede olduğu gibi tabîb-i muhtebirin son demde müdâhalesi marîzin hâlet-i akliye-

i meşkûkesi hakkında tenvir-i fikir eylemesine müsâit değildir. Hekîm hastayı müddet-i kâfiyede muâyene etmeye ve hayat-ı mütekaddimesi hakkında tedkîkât-ı akliyyede bulunmaya muhtaçtır.

Bunun için hastanın ahvâl-i mütekaddimesi hakkında tahkîkât icrâ etmeli, lüzûm görünce hastanın hayat-ı mütekaddimesi vakayı'î hakkında destres olduğu muâmelâtı şuhûdun ifâdâtıyla tevsîk ettirilmelidir. Zira hastanın yanında bulunan zevâtın ve akrabâ ve hevişânının [arkadaşlar] ifâdeleri umûmiyetle şâibe-yi tarafgirîden hâli olamayacağı için bunları bilâ tefahhus kabûl edivermek câiz olmaz. Kezâlik hastanın selâmet-i fikriyesi nokta-i nazarından şuhûdun ifâdât-ı menfiyelerinin de büyük bir kıymeti yoktur.

Aile tabîbinin şehâdeti bu bâbda en mühimdir. Ondan sonra hastanın hizmetçi ve uşaklarını kemâl-i dikkat ve i'tinâ ile dinlemeli, hastanın ahvâl-i sıhhiyesini, evvelce geçirdiği hastalıkları nazar-ı mütâlââya almalı, şerâit-i mu'tâde-yi hayatiyesini, halk ile olan münâsebat ve müvânesatında derece-i derstisini araştırmalı. Velhâsıl hastanın ta'yîn-i hüviyetinde sadece ef'âl-i münferideyi nazar-ı mütâlââya alarak değil, belki ahvâlinin hey'et-i umûmiyesini nazar-ı tedkîkten geçirerek bir hüküm vermeli.

Hekîm herşeyden evvel teşvîşât-ı akliyenin hey'et-i umûmiyesini hakkıyla tasvîr edebilecek bir levhâ yapmaya çalışmalıdır. Hastanın ahvâlinde, akvâlinde, ef'âlinde veya bunlar arasındaki münâsebette taht-ı vesâyete alınmasını istilzâm eden ne gibi bir uygunsuzluk görüldüğünü vâzihan tasvir [484] etmelidir, hastayı bu sûretle iyice mütâlâa etmiş olmaksızın î'tâ-yı re'y etmek etîbbâ-yı muhtebire için pek ziyâde tevakkîsi îcâp eden bir hafîf meşreblik olur.

Hacr ve vesâyete, tebeyyün eden lüzûm üzerine vaz' edildiği gibi ve za'fiyeti mûcip olan esbâbın merfu'iyeti halinde fekk de olunabilir.

Bir adamın ehliyet-i hukûkiyesi ancak bir hüküm-i şer'î ile fesh ve iptâl olunduğu gibi îade-i ehliyeti de yine ancak yeni bir muâyene ve yeni bir hüküm ile mümkün olur.

Tabîb-i muhtebir fekk-i vesâyetin cevâzını takdîr etmenin taht-ı vesâyete alınmak vücûbuna karar vermekten daha müşkil olduğunu hiç hatırdan çıkarmamalıdır. Şüphe yok ki bir mecnûnun yeniden tamamîyet ve selâmet-i akliyesini iktisâp ettiğine karar vermek bir adamın hasta olduğunu keşf ederek beyân etmeye nisbeten daha pek ziyâde müşkildir.

Şurası da pek ziyâde dikkâte şayandır ki bir fekk-i vesâyete da'vâsında mes'ele hastanın tamamîyet-i mutlaka-i akliyesini veya ma'nâ-yı ilmiyesi ile şifâ-yı tâm hâsıl olduğunu tasdik etmek değildir. Nitekim birçok marzâ-yı akliye bimarhânelerce şifâyab olmuş gibi addolunabildikleri halde hakîkatte şifaları ancak nisbi ve izâfî olup

geçirdikleri hastalık melekât-ı fikriyelerinde bir derece asar-ı za'f ve tenâkus bırakmıştır. Maahazâ bu za'f ve tenâkus ehliyet-i hukûkiyelerinden mahrûmiyetlerini mûcip derecede olmayabilir.

[485] Fekk-i vesâyette aranılacak nokta hastanın taht-ı vesâyete alınmasını îcâp eden esbâbın zâil olup olmadığını ve daha sarîh sûrette kuvve-yi akliyesinin yani tasarrufât-ı kavliye ve fiiliyesinin netâyicini idrâk eder olup olmadığının ta'yînidir.

Muâyene-yi tıbbiye neticesinde hastanın îade-i akıl ettiği sâbit olursa hâkim fekk-i vesâyeti hükmeder ve şahıs da tarih-i hükümden i'tibâren tasarrufât-ı kavliye ve fiiliyesine sâhip olur.

Tatbikâtta ekseriya tesâdüf olunan bir haldir ki hastanın ailesi marizde hakikat-i halde mevcûd olan maraz-ı aklîyi bilemezler. Veyahutki vesâyetin fekkinde menfaatleri bulunur ve binâenaleyh hastanın îade-yi âfiyet ettiğini ve ehliyet-i hukûkiyesini iktisâba şayan olduğunu isbâta çalışıyorlar.

Bu kabîl ahvâl ve hasteganın izmâr-ı marazdaki mahâretleri karşısında tabîb-i muhtebir hastanın ahvâl-i mütekaddimesini, niçin taht-ı vesâyete alındığını, hastalığın sûret-i seyrini iyice tahkîk etmeli, hastayı kerrât ile ve an-vechin muâyene etmeli, fekk-i vesâyette menfaatdar oldukları için hasta ve akraba u hevişânının pek o kadar emniyet etmemeli, îcâbında hastayı bir ay tecrübe bir müddet halk arasına karıştırmalı, hayat-ı ailenin dâire-yi samîmiye ve mahdûdesi içinde kendini kullanabilmekle âmme-i nâs arasında hatt-ı hareketini ta'yîne muktedir olabilmek arasında çok fark vardır.

[486] Marizin akdemce hasta olduğunu açıktan açığa ve tamamen bilip itirâf etmesi ve hüviyet-i rûhiye-i ibtidâiyesinin seciyesinde, melamih-i vechiyesinde, kabayih ve nekâyısında, meyalân ve arzu-yı nefsânilerindeki kâffe-i husûsiyât ile beraber yeniden avdet eylemiş olması bir maraz-ı aklînin şifâ-yı kâmiline bir alâmet-i umûmiye gibi add ve itibâr olunabilir.

4. SONUÇ

Mustafa Hayrullah Diker'in hayatını, ilmi faâliyetlerini ve fikirlerini incelediğimiz zaman Cumhuriyet Döneminin karakteristik özelliğini kendisinde görmekteyiz. Yazmış olduğu eserlerde, daha net bir ifadeyle tıp harici eselerinde fikirlerini ve görüşlerini tam açık olmamakla beraber tutarlılık kaygısı güdülmeden vermiştir. Yaşadığı dönemin meşhur tabiplerinden biri olan Mustafa Hayrullah Diker günümüzde pek nadir bilinen şahıslardandır. Adli psikiyatri alanında ilk Türkçe eserlerden birisini yazmasına ve Türkiye'de nörolojinin öncü isimlerinden birisi olmasına rağmen Mustafa Hayrullah Diker günümüzde hak ettiği değeri görmemektedir.

Mustafa Hayrullah Diker'in *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* adlı eseri bir adli psikiyatri eseridir. Bununla eserin yazıldığı dönemde İslam hukuku önemli ölçüde tatbik sahasında bulunduğundan dolayı içerisinde fıkıhı ilgilendiren muamelat, ukubat ve ibadat konularında önemli tespit ve değerlendirmeler çoktur. Tabipliği muteber olmasından dolayı yapmış olduğu tedkikler neticesinde yazdıkları fıkhi-hukuki açıdan önemlidir.

Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn'de yer alan pek çok mesele, usul literatürünün ehliyet bahsileriyle doğrudan ilgili olduğu gibi, fıkıhın muamelat, ukubat hatta münakehat mevzularıyla da sıkı irtibat halindedir.

Fıkıh tarihinde gerek tıp ile fıkıh ve gerekse "psikiyatri" ile fıkıhın irtibat noktalarını ele alan müstakil bir kitap yahut risale tespit edememiş olsak da usul ve furu eserleri içerisinde bu tür bahislerin sıkça yer aldığı bir vakıdır. Fukaha teklifin konusu olan fiillerin sahih bir şekilde edası için gerekli şartlara değinirken teklifin temeli olan akla ve akılla ilgili meselelere zorunlu olarak değinmişler ve gerekli izahları yapmışlardır. Psikiyatrinin modern anlamında bir bilim olmasından sonra tabii olarak hukuk alanının da ilgi sahasına girmiş ve bu alanda ilim ehli de çalışmalar yapmış ve eserler vermiştir. Çalışma konusu olarak seçtiğimiz *Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn* bunlardandır.

Eserde anlatılan pek çok mesele eserin kapsam ve önemini ortaya koymaktadır: Akıl hastalıkları, psikolojik hastalıklar ve buna benzer hastalıklar kişilerin yaşamlarını sınırlandıran durumlardır. Akıl hastalıklarının tespiti ve bunların tedavi yöntemleri, hastalığın seyri için önem arz etmektedir. Akıl hastaları toplumun içinde yaşadıkları için, her insanın, her hasta yakınının ve bu hastalarla hukuki açıdan ve diğer açılardan ilgilenen yetkilililerin dikkatli olması gerekmektedir. Çünkü teşhisi yapılmazsa birçok masumun hayatına kastedilebilir, matuh birisi çok önemli makamlara gelip istenmedik

durumlara yol açabilir, ırsi bir hastalığının da bulunmasıyla ayyaş olan birisi akrabası ve hevişânına zarar verebilir, hanımı kendisine ihanet ediyor düşüncesi kendisini kuşatan bir akıllı nakıs, masum hanımını öldürebilir, aklında bir hâle bulunup insanlara yönetici olan birisi peşinden gidenleri itlaf edebilir veya bir nevbetle beraber tek düşüncesi istediğini ele geçirmek olan bir bayan muhtelif yollara başvurabilir. Misâlleri çoğaltmak mümkündür, günümüzde daha karmaşık bir hale gelen bu arızalar, dosyaların ve sabıkaların kabarmasına yol açmaktadır.

Bütün bu meseleler fıkıh açısından hukuki ve cezai ehliyetle etki edip etmemesi yahut etki derecesi itibarıyla bir mana ifade etmektedir. M. Hayrullah da bu durumu şu ifadelerle ortaya koymaktadır: “Bu mebhasde tabâbet-i adliye nokta-i nazarından mühim olan mes’ele ehliyet-i hukûkiyeyi ta’dîl ve iptâl edebilecek olan ahvâl-i maraziye-i rûhiyenin hangileri olduğudur.”²⁰⁰ Bu cümlelerin fıkıh ile adli psikiyatrinin kesiştiği noktanın tespiti bakımından büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Netice olarak; bu çalışmada Osmanlı son dönemi ile Cumhuriyet devrinin ilk yılları arasında doktroluk yapan Mustafa Hayrullah’ın hususiyle çağdaşı olan Batılı kaynaklardan istifadeyle yazdığı *Tababet-i Adliye-i Mecânin* adlı eserin fıkhi-hukuki bahisleri bir yüksek lisans tezi çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır. Fakat kitaptaki konuların kapsamının genişliği, üzerine başka çalışmaların yapılması gerektiği kanaatini gerekli kılmaktadır.

²⁰⁰ Hayrullah, *Tabâbet-i Adliye-i Mecânin*, 473.

KAYNAKÇA

- Acat, M. (2020). *İslam Hukukunda Akıl Hastalıklarının Muâmelâta Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi.*
- Ak, A. (2019). *İslam Borçlar Hukuku*; Samsun, 2. Baskı Üniversite Yayınları, 30-31.
- Aksakal, H. İ. (2011). *Atatürk Dönemi Sağlık Politikaları. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.*
- Apaydın, Y. (2010). Hata. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 26, ss. 437-432). İstanbul, TDV Yayınları.
- Apaydın, Y. (2010). Şahitlik. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 38, ss. 278-283). İstanbul, TDV Yayınları.
- Apaydın, Y. (2013). Velayet. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 38, ss. 15-19). İstanbul, TDV Yayınları.
- Arslan, P. (2019). *1933-1950 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Alman İktisatçılar: Gerhard Kessler'in Türkiye'de Sosyal Politikaların Gelişimine Katkıları. Yüksek Lisans Tezi İstanbul, Maltepe Üniversitesi.*
- Aycan, N. (1997). *Adli Tıp Kurumunun Adli Mekanizma İçindeki Yeri ve Anlamı, İHFCM. LV- S 4*
- Aykan, C. (1969). Akıl Sağlığı ve Hastalığı. Ankara.
- Bakırcıoğlu, R. (2006). Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü. *Anı Yayınları*, 57.
- Bardakoğlu, A. (1994). Ehliyet. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt. 10, ss. 38). İstanbul, TDV Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (2013). Vesayet. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 43, ss. 66). İstanbul, TDV Yayınları.
- Biçer, Ü. (2011). Birinci Basamakta Adli Tıp. *İstanbul, Klinik Gelişim.*
- Bilmen, Ö. N. Hukuki İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu. *Bilmen Basım ve Yayınları*, 1-8.
- Buhârî, M b. İ. (1992). Sahîhu'l Buhârî. *Çağrı Yay.*, 1-8.
- Cantürk, G. (2004). Adli Tıp ve İnsan Hakları, *Ankara Ü. Tıp Fak. Adli Tıp AD*, 13, 10/381.
- Çolak, A. (2020). İslam Ceza Hukuku. *Hikmetevi Yayınları*, 60.

- Demir, M. (2019). Deliler ve Doktorları: Osmanlı'dan Cumhuriyete Delilik (Prof. Dr. Rüya Kılıç ile söyleşi), *Türkiye Psikiyatri Derneği Bülteni*, 22/1, 1-36.
- Dinçmen, K. (2014). Psikiyatri –Konu Hakkında İlgi Duyan Herkese-. *İstanbul: Anon Yayınları*.
- Dönmez, İ. K. (1993). Cunûn. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 8, ss. 125-129). İstanbul, TDV Yayınları.
- Dönmez, İ. K. (2009). Sarhoşluk. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 36, ss. 141-145). İstanbul, TDV Yayınları.
- Dönmez, İ. K. (2013). Temyiz. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 40, ss. 437-439). İstanbul, TDV Yayınları.
- Ebu Davud, S. b. E. (1992). Sünenü Ebî Dâvud. *Çağrı Yay.*, 1-2.
- Efendi, B. H. Usul-i Fıkıh Dersleri. nşr. M. Çevik - K. Meral. İstanbul: *Meral Yayınları*.
- el-Bezzar, E. B. M. b. A. b. İ. (1997). Kitabu'l-Fevâid. thk. Hilmî Kâmil Es'ad Abdulhâdi. *Dârü İbni Cevzî*, 376.
- Elmacı, İ. (2015). Tarık Artel ve Türkçe Kimya Terminolojisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 68, 23.
- Ergün, Ö. (2017). Kişi Kavramı ve Çeşitleri. *Dicle Adalet Dergisi*, 1, 1-14.
- Erkoç, Ş. (2011). Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin Kısa Tarihi. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 25, 1-12.
- Esen, H. (2006). İslamda Suç ve Ceza (İslam Hukukunda Cezai Sorumluluk). *Yeni Akademi Yayınları*.
- Foucault, M. (2019). *Akıl Hastalığı ve Psikoloji*. (Emre Bayoğlu, Çev.). 5. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2019.
- Frosch, J. (1992). Normal – Anormal, Ruhsal Sağlık – Ruhsal Hastalık, der. Erol Göka, *Bir Bilim Olarak Psikiyatri, Kemal Sayar Ağaç Yayınları*, 50.
- Gören, M. T. (2011). Birinci Basamakta Adli Tıp. *Klinik Gelişim*.
- Hayrullah, M. (1915). Tabâbet-i Adliye-i Mecânîn. *Bahriye Matbaası*.
- Hayrullah, M. (1928). Yarının Hekimlerine Tabâbet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri, *Cihan Matbaası*.
- İbn Abidin, M. E. Reddû'l-Muhtar ale'd-Dürri'l Muhtar. *Darü'l Fikr*, 6/531-532.
- Karaman, H. (2013). Mukayeseli İslam Hukuku. *İz Yayınları*, 1-3.
- Karacaoğlu, E. (2014). Doktor Mustafa Hayrullah Diker Ve “Felsefe-i Tıp” Adlı Eseri. *Lokman Hekim Journal*, 4(2)/33, 32-42.

- Kahveci, N. Kusur Sorumluluğu Açısından Ehliyetin Önemi. *Dini Araştırmalar*, 12/4, 71-85.
- Kılıç, R. (2013). Deliler ve Doktorları Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Delilik. *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*.
- Kıyık, M. H. (2021). İslam Kişi Hukuku Açısından Akıl Hastalığı. Ankara: *Fecr Yayınları*.
- Koşar, H. H. (2016). *Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Doktor Portresi: Hekim, Hoca ve Yazar olarak Mazhar Osman, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi*,
- Koç, S ve Biçer, Ü. (2011). Türkiye'de Adli Tıbbın Tarihsel gelişimi, Türkiye'deki Yapılanması ve Sorunları. *Klinik Gelişim*, 1-5.
- Kudat, A. (2017). İslam Ceza Hukuku Bağlamında Ehliyet, *İslam Ceza Hukuku, Tebliğler Kitabı, 1*, editör: A.Eren – M.R.Korkusuz, Lale Yayınları.
- Mecelle, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, Metni Kontrol Eden ve Lügatçeyi Haz.: Ali Himmet Berki (1959), *Güzel İstanbul Matbaası*.
- Menekşe, Ö. (2016). İslam Hukukunda Alzheimer Hastalığının Eda Ehliyeti Üzerindeki Etkileri. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 27.
- Mevsılî, A. b. M. b. M. el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr. Tahkik: Şeyh Mahmûd Ebû Dakîkah, *Dârü'l-Kütûbi'l-İlmiyye*, 1-5.
- Molla Hüsrev, M. b. F. Düreru'l-Hükkâm fî Şerhi Ğureri'l-Ahkâm. *Mîr Muhammed Kütüphanesi*, 1-2.
- Okka, O. (2017). *Mühendislik Ekonomisi Prensipler ve Uygulamalar, Mühendislik Ekonomisi Serisi*, 1.
- Özden, M. (2011). Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933). *Kekibeç Dergisi*, 32, 41-56.
- Özden, S. Y. (1997). Tıbbi Bilirkişiliğin Tarihi Gelişimi ve Adli Psikiyatride Bilirkişinin Özellikleri. *Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi 6. Psikiyatri Klinik Şefi Düşünen Adam*, 10(2), 44-47.
- Özkara, E. (2020). Hukuk Öğrencileri Ve Uygulayıcıları İçin Adli Tıp. *Seçkin | Hukuk*, 3, 23.
- Özkara, E ve Karaman, G. (2020). Hukuk Öğrencileri Ve Uygulayıcıları İçin Adli Tıp. *Seçkin | Hukuk*, 3, 23.
- Öztürk, M. O. (1983). Paranoid Durumlar, Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, Yayın

- Sorumlusu O. Öztürk 2, 163.
- Özdemir, R. (2017). İslam Teminat Hukuku – Ayni Teminat. *Hiperyayın*, 73-74.
- Savaşır, Y. (1983). Affektif Bozukluklar. *Ruh Sağlığı ve Hastalıkları*, Yayın Sorumlusu: O. Öztürk 2, 185-187.
- Serahsî, Ş. E. E. B. M. b. E. S. (1989). el-Mebsût. *Dârü'l-Mârif*e, 1-31.
- Şeybânî, E. A. M. b. H. (1990). Kitâbu'l-Asl. Talik: Ebu'l-Vefâ el-Afgânî, *Âlemü'l-Kütüb*, 1, 1-5.
- Tahir, B. M. (1975). Osmanlı Müellifleri. (Ali. F. Y. ve İsmail Ö., haz.), *Yaylacık Matbaası*, 1-3.
- Uzunpostalcı, M. (2007). İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler. *İslam Hukuku Araştırmalar Dergisi*, 9/74. 67-100.
- Yıldız, S. Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Akıl Hastalarının Yargılanması. *Selçuk Üniversitesi İİBF. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 142-143. 141-151.
- Yılmaz, C. (2018). Kriminolojik Açidan: Akıl Hastalığı ve Suç. *Hukuk Araştırmalar Dergisi*, 24/2, 743-765.
- Yılmaz, F ve Dağcı, A. (2015). Ömer Nasuhi Bilmen'e Göre İntihar ve Nedenleri Din Psikolojisi ve İslam Hukuku Bağlamında Bir Değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 12, 433-460.
- Yılmaz, T. (2012). İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler. *Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi*.
- Zeydan, A. (1977). Fıkıh Usulü. (Ruhi Özcan, Çev.). *Ören Basımevi*.
- Zerka. (1998). el-Medhalu'l-Fıkhiyyu'l-Amm (el-Fıhku'l-İslami fi Sevbihî'l-Cedid, I). *Daru'l Kalem*, 782-783.

ÖZGEÇMİŞ

İlköğretim öğrenimini Atatürk İlköğretim Okulun'da, Lise öğrenimini Şebinkarahisar Fen Lisesi'nde, Lisans öğrenimimi Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladım. Yüksek Lisans öğrenimini ise 2020 yılında Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda başladım. Lisans eğitimini yaparken aynı zamanda Formasyon/Didaktik derslerini de başarıyla bitirdim. Lisans eğitimini Yüksek Onur Belgesi derecesiyle bitirdim. Lisans öğreniminden sonra Almanya'da yaşamaya başladım. Şu an da amatör bir futbol kulübü olan SV Ranstadt'ta futbol oynuyorum ve Frankfurt'ta ikamet ediyorum.